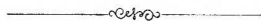

MÁRAMAROS VÁRMEGYE
LEIRÁSA.

MÁRAMAROS VÁRMEGYE

EGYETEMES LEIRÁSA.

A

MAGYAR ORVOSOK

ÉS

TERMÉSZETVIZSGÁLÓK

1876-BAN SZIGETEN TARTOTT

XIX^{-dik} NAGYGYÜLÉSÉNEK

ALKALMÁBÓL.

SZERKESZTÉ

SZILÁGYI ISTVÁN,

A SZIGETI H. HITV. LYCEUM IGAZGATÓJA, A MAGYAR TUD. AKAD. TAGJA, S A MAGYAR
ORVOSOK ÉS TERMÉSZETVIZSGÁLÓK XIX. NAGYGYÜLÉSÉNEK EGYIK TITKÁRA.

BUDAPESTEN, 1876.

NYOMATOTT A MAGY. KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

NAGYMÉLTÓSÁGU
TREFORT ÁGOSTON

URNAK,

MAGYARORSZÁG VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISTERÉNEK

HÁLÁS TISZTELETE JELÉÜL

AJÁNLJA

MÁRAMAROS VÁRMEGYE

ÉS

SZIGET KORONA-VÁROS.

E L Ő S Z Ó.

A magyar orvosok és természetvizsgálók előpataki, sorszerint XVIII. gyűlése az 1876-ban megtartandó XIX. nagygyűlés helyül Szigetet tűzvéni ki: a helyi teendők végrehajtására alakult megyei központi választmány 1875. évi szeptember 29. és december 12. napjain tartott üléseiben a többek között azt is elhatározta, hogy ez alkalomból Máramaros vármegye leírását elkészítteti, s e végből egy három tagu küldöttséget nevezett ki, mely tervet adjon úgy a műnek szerkezetéről, mint azon módokról, a miképen az legczélszerűbben lenne végrehajtható.

Az idő rövidsége egy ily nagy munka elkészítéséhez, tekintve főkép a részletek sokféleségét, arra indította a küldöttséget, hogy a természeti, statistikai és történelmi három főirányhoz képest, három bizottság kiküldését hozza javaslatba a külön-külön részek megírására, az ekképen elkészült részleteknek egy egészszé leendő egybeszerkesztésével pedig azután egy egyén bizassék meg.

A központi választmány elfogadta a javaslatot. A szakokat s az azokban működendő férfiak névsorát megállapította, elnököket nevezett ki, a kik a részletek elkészítéséről gondoskodjanak; a szerkesztéssel pedig engemet bizott meg.

A választmány nézete az volt, hogy a mű mintegy 20—25 ivnyi legyen. Ezt a határt nem lehetett megtar-

tani. Oly sokféle a tárgy, melyeket föl kelle venni a leírásba, s oly nagy fontosságuak és kiváló érdekűek, hogy a vázlatnak csupán (pedig a 20—25 ív keretén belül ennél több nem lehet) sem értelme, sem célja nem lett volna.

Azt kelle akarnunk, hogy az olvasó teljes képét birja Máramaros megyének, s a mű kutfőbecsű legyen. Egy „incognita terra“-t kellett felmutatni előnyeiben és hátrányaiban oly módon, hogy egyiránt tájékozza magát felőle a psycholog, a történetíró, a nemzetgazda, természettudós, statistikusz stb.

S én azt hiszem, hogy a munkálat e célnak meg is felel.

A műnek ekképen lett megnagyobbodása tetemesen nagyobbította a kiállítási költségeket is. S e pontnál hálás köszönetemet fejezem ki a választmány nevében n. m. Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter urnak, a ki nemes áldozatkészsége által nagy tényező volt abban, hogy e mű napvilágot láthasson.

Sziget, 1876. július hó 30-kán.

Szilágyi István.

ELSŐ RÉSZ.

Természeti viszonyok.

ELSŐ SZAKASZ.

Földrajzi ismertetés.

1. §. A megye földrajzi fekvése.

Máramaros megye Magyarország északkeleti részén a Kárpát vagy „Magyar-Erdőshegység”-nek nevezett magas hegylánczolat, az erdélyi északi határlánczolat és az Avas-Guttin hegység által határolt felföldön fekszik.

Földrajzi fekvését illetőleg a m. kir. háromszögméreti számító hivatal főnökétől, Hofmann úrtól, nyert adatok szerint, a Ferrotól számított hosszúság $40^{\circ} 41' - 42^{\circ} 45'$, és az északi szélesség $47^{\circ} 31' - 48^{\circ} 46'$ közt terül el.

Kiterjedése Ny-ról K-felé, vagyis hosszúsága, $2^{\circ} 4'$, D-ről É-felé, vagyis szélessége $1^{\circ} 15'$; osztrák mértföldekben hosszúsága 20.445 mfd. (154.191 kilométer), szélessége 18.95 mfd (143.864 kilométer).

A fokoknak és perceknek ez átszámítása mértföldekre azon kulcs segítségével könnyen eszközölhető, a melyet a m. kir. háromszögméreti számító hivataltól nyertem.

E kulcs szerint egy hosszúsági fok

a 47-ik fok szélesség-vonalán

1 hosszúsági fok	=	40098.8	bécsi öl,	vagyis	76046.8	méter
1 „ percz	=	668.31	„ „ „		1267.45	„
1 „ másodpercz	=	11.139	„ „ „		21.124	„

a 48-ik fok szélesség-vonalán

1	hosszusági fok	=	39344.5	bécsi öl, vagyis	74616.3	méter
1	" perc	=	655.74	" " "	1243.61	"
1	" másodperc	=	10.929	" " "	20.727	"

a 49-ik fok szélesség-vonalán

1	hosszusági fok	=	38570.2	bécsi öl, vagyis	73162.9	méter
1	" perc	=	642.97	" " "	1219.38	"
1	" másodperc	=	10.716	" " "	20.323	"

a 47. és 48. közti szélességi foknak

első másodperce	=	16.281	bécsi öl, vagyis	30.877	méter
" perce	=	976.88	" " "	1852.64	"
az egész 2 (47—48) fok	=	58618.0	" " "	111168.2	"

a 48. és 49. közti szélességi foknak

első másodperce	=	16.284	bécsi öl, vagyis	30.883	méter
" perce	=	977.05	" " "	1852.97	"
az egész (48—49) fok	=	58628.2	" " "	111187.5	"

E tételeknél a földgömb két átmérőjének Bessel által eszközölt kiszámítása vétetett alapul, a mely szerint

a nagy tengely félátmérője = 3,362.747.2 bécsi öl, vagyis 6,377.396.6 méter

a kis tengely félátmérője = 5,351.507.2 bécsi öl, vagyis 6,356.079.2 méter.

(A m. kir. háromszögmérési számító hivatal.)

Ha már a megye legszélső pontjainak fekvését e kulcs szerint átszámítjuk: a fenn kitett eredményre jutunk.

A megye legszélsőbb pontjai

északon a Javornik Malitól É.-Ny-ra eső határpont, az é. sz. 48° 46', a k. h. 41° 2';

keleten a Czibó torkolata, az é. sz. 47° 34', a k. h. 42° 45';

délen a Cibelestől KDK-re mintegy 400°-nyire eső határpont, az é. sz. 47° 31', a k. h. 41° 56';

nyugaton a Buzsorahegy az é. sz. 48° 26', a k. h. 40° 41'.

Mínthogy Máramarosmegye területe nem képez nyugatról keletre irányuló, szabályos négy oldalú lapot, hanem északnyugatról délkeletnek dőlt szabálytalan sokszöghöz hasonlít, melynek oldalain kiszögellések és bevágások fordulnak elő: azért a négy legvégű pontot összekötő határvonal nagysága sem egyezik meg a föntebb kimutatott hosszúsággal. E határpontokat összekötő határvonalak nagysága mfdekben (illetőleg kilométerekben) a következő:

az északi ponttól a keleti pontig	35.28 mfd,	vagy	262.624 kilométer;
a keleti ponttól a déli pontig	10.84	"	82.2
a déli ponttól a nyugati pontig	22.59	"	171.321
a nyugati ponttól az északi pontig	8.94	"	67.836

a határvonal együtt 77.65 mfd, vagy 583.981 kilométer.

A föntebb közlött adatok folytán hozzávetőleg kiszámíthatjuk a megye közép délkörét, valamint közép párhuzamos körét is. Ha t. i. a hosszúság ($40^{\circ} 41'$ — $42^{\circ} 45'$) szélső pontjainak távolatát felezzük: kijő $41^{\circ} 43'$. E közép délkör a következő helyeken megy keresztül: Bertyánkai vízfogó, Turbát torkolata, Ceri-Apen-hegy, Tempa-hegy, Kicsera-hegy Kabola-Polyánától Ny-ra Bocskó és Lonka közt, Czifarája-hegy F. Róna mellett, Kálvária-hegy Róna-széknél, Magura Mikola-pataktól K-re. A hasonló módon megtalált közép szélesség, mely $48^{\circ} 8' 30''$, a következő helyeken vonul keresztül: Szeklencze-hegy, a szeklenczei, mihálkai, talaborfalvi határ, A.-Neresznice és Gánya községek, Magura-hegy A.-Kálinfalvától KDK-re, a Szytny pataknak Tiszába szakadása, Turkul-hegy a galicziai határon. E két kör a kis Sopurkától Ny-ra mintegy 500° -nyire (948 méter) szeli egymást. E pont képezi tehát körülbelől a megye földrajzi fekvésének középpontját.

Máramaros megye közép dél- és párhuzamos körének ez iránya a kataszteri nagyobb mértékű ($1''=2000^{\circ}$) térképen eszközölt meghatározások és számítások után adatik. A megye, valamint a községek, tanyák stb. földrajzi fekvésének meghatározására a m. kir. háromszögméreti számító hivataltól nyervén pontos adatokat, azok alább táblázatba összeállítva közöltetnek. Ez adatokon kívül az öt korona-városnak, a Pop-Iván és Guttin hegynek földrajzi fekvését illető, s Hunfalvy Jánosnak nagy művében kitett adatokat is észszerűnek láttuk ide igtatni Bogdanich, Lipszky, Komnenovics és Klóden meghatározásai szerint.

A háromszögellési munkálatok alkalmával Máramaros megye területén a mérések alappontjaiul a következő helyek vétettek fel: *a)* a galicziai határon Csorna-Repa, Szevula, Csorna-Góra, Supanie; *b)* az erdélyi határon Inó vagy Ünökő (Erdélyben), Mammaja, Czibles; *c)* a szatmári határon a Guttin-Fenyérhegy, Siroki hegy; *d)* az ugozsai határon Osztri-Verch; *e)* a beregi határon Buzsora, Sztóhy; *f)* a megye belsejében Kuk, Kamjánka, Mencsul, Blisznicza, Pop-Iván, Sziget.

Az építészeti igazgatóság által eszközölt földrajzi meghatározások közül Hunfalvy hármát közöl Máramarosmegyéből, u. m. a Guttinhegy fekvését fokokban, ismét a Guttin és a Fenyérhegy távolságát a budai dél- és párhuzamos körtől bécsi ölekben.

A m. kir. háromszögméreti számító hivataltól is több helyre vonatkozólag nyertem meghatározásokat, melyek a budai dél- és szélességi körtől való távolságot mutatják bécsi ölekben.

I. Táblázat

H e l y n é v		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	'	"	°	'	"	
Apsa (Alsó)	41	29	45	48	0	15	A különösen meg nem jelölt meghatározások a m. kir. három- szögméreti hi- vatal közlése után vannak be- iktatva.
Apsa (Felső)	41	37	10	48	0	15	
Apsicza	41	37	25	48	4	20	
Baranya	41	3	30	48	9	35	
Barczánfalva	41	43	20	47	49	10	
Bártfalva	41	35	35	47	51	5	
Batiza	41	49	15	47	40	0	
Bedő	41	19	40	48	0	35	
Beneceő	41	9	40	48	2	35	
Bereczna	41	8	35	48	18	5	
Bereznik	40	53	5	48	30	50	
	Csónak	40	53	0	48	30	0	
Berlebás	41	51	55	48	0	5	
Bilin	41	55	30	48	7	0	
Bisztra	41	51	30	47	52	5	
Bisztra (Alsó)	41	11	50	48	21	40	
	Jaszina	41	9	35	48	23	45	
	Siroka	41	11	5	48	23	35	
Bisztra (Felső)	41	11	45	48	37	50	
Bocskó (Kis)	41	39	35	47	58	30	
Bocskó (Kis)	41	59	20	47	42	10	
Bocskó (Nagy)	41	41	15	47	58	0	
Bogdány	42	1	35	48	2	50	
	Luh.	42	6	0	48	3	45	
Borkut	41	56	40	48	8	55	
Borsa	42	10	25	47	39	30	
	Gura Czibenlui	42	44	30	47	34	55	
Borsabánya	42	23	15	47	41	20	
Bréb	41	34	30	47	44	50	
Brusztura	41	37	45	48	22	5	
	Bisztrih	41	40	40	48	23	40	

H e l y n é v		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	o	'	"	o	'	"	
Budfalva	41	36	40	47	44	0	
Bukovecz	41	1	30	48	37	50	
	Pavlavecz . .	41	2	0	48	36	30	
	Patak	41	0	30	48	36	10	
Bustyaháza	41	8	30	48	3	25	
Bustyaháza(Handal)	41	8	25	48	3	0	
Csománfalva	41	13	0	48	11	45	
Darva	41	15	45	48	10	10	
Desze	41	31	20	47	46	25	
Disznópataka	41	39	15	47	52	35	
Dolha	40	56	30	48	22	15	
Dombó	41	33	15	48	10	10	
Dragomérfalva	41	57	50	47	40	35	
Dulfalva	41	15	5	48	8	25	
Farkasrév	41	36	15	47	53	20	
Fejéregyház	41	35	40	47	57	0	
Fejérfalva	41	37	25	47	50	5	
Fejérpatak	41	51	0	47	56	30	
Gánya	41	29	5	48	7	30	
Gernyés	41	8	30	48	12	55	
Glód	41	45	15	47	43	30	
Gyulafalva	41	36	5	47	49	5	
Hernécs	41	33	20	47	47	10	
Herincse	41	5	35	48	16	15	
	Herincse Monaster.	41	5	40	48	17	20	
Hidegpatak (Alsó)	41	1	20	48	41	40	
Hidegpatak (Felső)	41	1	30	48	42	15	
Holyatin (Ó)	41	5	50	48	38	50	
	Pohár	41	5	25	48	40	10	
Holyatin (Új)	41	8	10	48	41	35	
Horb-Ófalu	41	21	30	48	26	20	
Hosszumező	41	25	45	47	59	15	
„ „	41	25	30	47	57	30	Lipszky

H e l y n é v		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	o	'	"	o	'	"	
Hotinka	41	34	15	47	46	15	Komnenovich Lipszky
Huszt	41	57	30	48	10	40	
„	40	57	58	48	10	10	
„	40	57	47	48	9	11	
	Csebreny . . .	40	54	25	48	10	25	
Husztköz	41	4	25	48	11	45	
Irholez	41	24	5	48	5	35	
Iszka	41	1	55	48	39	5	
	Matacsovo . .	40	59	50	48	38	50	
Iza	40	59	5	48	13	0	
Jód	41	54	15	47	40	50	
Kabolapatak	41	29	40	47	55	50	
	Kabola-Csárda	41	30	35	47	56	15	
Kabola-Polyána	41	44	20	48	4	5	
Kalocsa	41	21	10	48	26	40	
	Kalocsa-Imsád	41	18	30	48	27	30	
	Kalocsa-Láz .	41	22	25	48	25	40	
	Kalocsa-Nyegrovecz	41	19	45	48	27	20	
Karácsonfulva	41	39	50	47	57	35	
Kaszó-Polyána	41	47	5	48	0	20	
Kálinfulva (Alsó)	41	33	0	48	8	25	
Kálinfulva (Felső)	41	38	50	47	47	5	
Kelecsen	41	3	20	48	38	10	
	Oblyaszka . .	41	4	25	48	39	5	
Kereczke	40	53	15	48	28	50	
Kerekhegy	41	19	45	48	5	20	
Keselymező	40	59	40	48	14	30	
Királymező	41	36	5	48	19	30	
Kirva (Kis)	41	21	35	48	1	45	
Kirva (Nagy)	41	23	20	48	1	40	
Konyha	41	56	5	47	41	30	
Kökényes	41	24	30	48	4	50	
Kőrösmező	42	1	45	48	16	15	

H e l y n é v		Keleti hosszuság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	°	'	"	°	'	"	
Körtvélyes	41	25	55	48	0	25	
Kövesliget	41	12	40	48	14	15	
Krasznisóra	41	36	10	48	13	30	
Krácsfalva	41	30	0	47	45	5	
Kricsfalva	41	14	20	48	11	40	
Kusnicza	40	55	15	48	26	40	
	Lőpor-malom	40	53	5	48	26	40	
	Szuha	40	58	0	48	26	20	
Leordina	41	55	10	47	47	20	
Lipese	41	2	25	48	15	40	
Lipese-Polyána	41	1	40	48	20	25	
Lonka	41	43	15	47	57	5	
Lopusnya	41	13	50	48	39	40	
Lozsánska	41	7	20	48	33	10	
Lyachovecz	41	5	30	48	42	20	
Majdánka	41	8	25	48	36	20	
	Devisze	41	9	30	48	36	20	
	Jurtminsky-verch	41	7	30	48	35	55	
	Lenyuj-verch	41	7	20	48	35	25	
	Kolnyk	41	7	15	48	35	15	
Mihálka	41	6	20	48	7	0	
Mikolapatak	41	41	15	47	47	5	
Mojszin	42	12	30	47	39	30	
	Izvor	42	12	15	47	38	35	
Mokra (Német)	41	30	20	48	22	50	
Mokra (Orosz)	41	34	0	48	21	15	
Nánfalva	41	41	0	47	50	20	
Neresznicze (Alsó)	41	26	5	48	7	20	
Neresznicze (Felső)	41	25	15	48	9	30	
Nyágova	41	22	50	48	4	5	
Ökörmező	41	10	10	48	31	50	
	Szopki	41	7	5	48	32	25	
	Potocsina	41	10	30	43	30	30	

H e l y n é v		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	o	'	"	o	'	"	
	Lesov	41	14	35	48	31	0	
	Szinevérvágás	41	15	30	48	31	35	
Ötvösfalva	41	10	0	48	11	30	
	Zaberezs	41	12	10	48	11	50	
Petrova	41	53	15	47	49	40	
	Kraszna	41	53	35	47	50	5	
Pilipecz	40	59	20	48	40	0	
Podobovecz	40	57	10	48	40	30	
Priszlop	41	10	50	48	42	25	
	Zabich	41	13	20	48	43	0	
Rahó (Akna)	41	52	35	48	3	25	
	Czipczeri	41	53	10	48	3	45	
Rahó (Boeskó)	41	52	5	48	3	30	
Rekita	41	4	45	48	41	15	
Remete	41	18	30	47	59	30	
Ricska	41	2	35	48	35	35	
Ripinye	41	6	40	48	35	5	
Rókamező	40	56	25	48	29	40	
	Lisziczko	40	56	50	48	29	0	
Róna (Alsó)	41	41	15	47	55	45	
Róna (Felső)	41	41	55	47	54	25	
Rónaszék	41	41	45	47	52	45	
Rosztoka	40	58	0	48	42	20	
Roszuska	41	44	20	47	59	20	
Rozávlya	41	53	25	47	44	30	
Ruszkirva	42	4	0	47	50	10	
Ruszkova	41	57	5	47	47	40	
Ruszpolyána	42	6	20	47	49	35	
Sajó	41	53	25	47	43	30	
Sajópolyána	41	46	55	47	42	5	
Sándorfalva	41	10	40	48	8	15	
Sófalva	41	7	15	48	8	40	
Somfalva	41	38	30	47	49	5	

H e l y n é v		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	o	'	"	o	'	"	
Sugatag (Akna)		41	36	35	47	46	55	
Sugatag (Falu)		41	34	35	47	48	10	
Szaecsal		42	6	0	47	38	20	
Szaploncza		41	21	40	47	58	30	
Szarvaszó		41	29	55	47	57	25	
Száldobos		41	5	20	48	5	25	
Szelistye (Alsó)		41	6	30	48	12	5	
Szelistye (Felső)		42	1	20	47	39	40	
Szerfalva		41	36	35	47	45	45	
Széles-Lonka		41	24	35	48	13	5	
Sziget		41	33	30	47	55	45	
„		41	32	31	47	56	8	Lipszky
„		—	—	—	47	56	10	Bogdanich
„		41	33	—	47	56	—	Klöden
„ ref. templ. t.		41	33	12	47	55	47	Kommenovich
	Só-Kamara . .	41	34	40	47	56	30	
Szinevér		41	17	25	48	29	50	
	Toeska	41	17	15	48	31	15	
Szinevér-Polyána		41	21	35	48	35	15	
Szlatina (Falu)		41	32	15	47	56	50	
	Szlatina (Akna)	41	32	10	47	57	30	
Szlatinka		41	45	35	47	45	50	
Szolyma		41	8	20	48	34	10	
	Kusbej	41	10	25	48	35	10	
	Sztrihálnya . .	41	14	30	48	34	25	
Szuha-Bronyka		40	56	30	48	24	30	
Szurdok		41	48	30	47	46	20	
Talaborfalva		41	15	45	48	6	50	
Taraczköz		41	22	10	48	0	0	
Teresolpatak		41	29	25	48	11	50	
	Flintics	41	30	20	48	10	35	
Técső		41	14	25	48	0	50	
„		41	14	0	47	59	12	Lipszky

H e l y n é v		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	o	'	"	o	'	"	
	Ferenczvölgy	41	12	10	47	59	40	Lipszky
Toronya	41	14	10	48	40	10	
Tyuska	41	3	15	48	34	20	
	Szuha	41	4	55	48	35	20	
	Djil	41	5	35	48	34	20	
	Zsihány	41	3	30	48	34	55	
Trebusa	41	50	20	47	56	20	
Uglya	41	17	25	48	9	5	
Ujbárd	41	10	5	48	6	20	
Urmező	41	11	30	48	3	25	
Vajnág	41	11	20	48	4	20	
Váncsfalva	41	38	55	47	50	55	
Veresmart	41	37	20	47	56	50	
Visk	41	5	15	48	3	0	
"	41	5	16	48	1	17	
	Várhegy (fürdő)	41	7	45	48	0	30	
	Józsefbánya	41	4	30	48	1	0	
Visó (Alsó)	42	1	55	47	43	35	
Visó (Felső)	42	5	55	47	42	40	
	Prihod	42	11	35	47	43	10	
	Jukuk	42	12	10	47	44	55	
	Lonkabalmas	42	12	15	47	44	40	
	Latern	42	12	40	47	44	10	
	Subgrebenpolyána	42	14	10	47	43	50	
	Soimul	42	13	30	47	45	55	
	Kozi	42	14	55	47	46	40	
	Sniapin	42	16	35	47	47	20	
	Felső-Suligul	42	21	10	47	48	40	
	Fajna	42	22	0	47	47	25	
	Makerlau	42	25	5	47	46	25	
	Lostun	42	23	15	47	47	30	
Visó (Közép)	42	4	10	47	43	5	
Vucskómező	41	12	50	48	27	15	

H e l y n é v		Keleti hosszúság			Északi szélesség			Meghatározó
község	puszta, tanya	o	'	"	o	'	"	
Zádnya	Zapergyila v. Zaperdil	41	10	10	48	28	45	
		40	53	30	48	20	35	
	Boczare (Kövesligetnél)	41	16	30	48	20	25	
	Borkút	41	14	40	48	16	40	
	Hlisna	41	15	40	48	19	50	
	Polyánszki . .	41	14	0	48	15	35	
	Trinkovacz . .	41	18	50	48	21	35	
	Vulsana	41	18	45	48	23	30	
	Zabrodi	41	14	40	48	18	15	
	Zsaraponybánya	41	37	50	47	40	55	
	Monaster . . .	41	35	40	47	48	15	
	Kraszoplesza .	41	50	30	48	2	10	
	Kruhle	41	51	10	47	57	40	
	Lázi	41	51	10	48	2	30	
	Lazeszesina . .	42	5	50	48	16	10	
	Markovecz . .	42	0	15	48	18	45	
	Novoszelicza .	41	53	10	48	4	10	
	Sz.-Nikola . .	41	50	10	47	56	40	
	Polyána	41	49	40	47	54	40	
	Paraszkievi . .	41	50	50	47	56	20	
	Rónapolyána .	41	49	5	47	54	5	
	Vilchováty . .	41	50	10	48	1	10	
	Vóczi	41	59	25	48	3	0	
	Zimir	42	5	30	48	16	20	
<hr/>								
Pop-Ivan hegy, a gula		41	59	51	47	55	30	Kommenovich
Guttin hegy „ „		41	32	36.28	47	47	49.13	M. épít. igazg.

A m. kir. építészeti igazgatóságnak és a m. kir. háromszög-mérési számító hivatalnak főlebb említett adatai, a melyek a meghatározott helyeknek a budai dél- és szélességi körtől való távolságait bécsi ölekben fejezik ki, az alább következő táblázatban találhatók.

II. Táblázat.

Helység neve	Távolság a budai délkörtől keletre		Távolság a budai széles- ségi körtől É-ra	
	bécsi ölemben	méterekben	bécsi ölemben	méterekben
Apsa (Alsó) . . .	188.119.12	356.673.85	36.244.36	68.719.31
Barczánfalva . .	197.568.82	374.590.48	26.026.46	49.346.17
Bedő	181.291.51	343.728.70	35.946.28	68.154.15
Berezna	173.269.08	328.518.18	52.664.96	99.852.76
Bereznik	162.491.55	308.083.98	64.571.69	122.427.92
Borsa	222.042.36	420.992.31	18.140.98	34.395.30
Bréb	191.926.49	363.892.63	21.446.80	40.663.13
Bustyaháza . . .	173.830.14	329.581.85	38.204.10	72.424.97
Brusztura	192.042.83	364.113.21	57.714.58	109.426.84
Csománfalva . .	176.487.67	334.620.62	46.638.02	88.425.69
Darva	178.521.42	338.476.61	44.967.26	85.257.88
Desze	189.888.98	359.989.51	22.802.84	43.234.18
Dolha	165.334.63	313.474.46	56.150.29	106.460.95
Dragomérfalva .	207.439.57	393.305.42	18.010.35	34.147.62
Dűlfalva	178.040.95	337.565.64	43.871.90	83.181.12
Gernyész	173.450.43	328.862.02	47.648.13	90.340.85
Herincse	171.492.06	325.148.95	50.669.12	96.068.65
Holyatin (Ó) . .	170.320.44	322.927.55	72.638.43	137.722.46
Hosszumező . . .	185.573.47	351.847.30	35.051.44	66.457.53
Huszt	166.428.34	315.548.13	44.942.43	85.210.85
Husztköz	171.104.44	324.414.02	46.382.81	87.941.81
Iszka	167.737.55	318.030.39	72.906.27	138.230.29
Iza	167.571.05	317.714.71	47.375.39	89.823.74
Kalocsa	180.888.48	342.964.56	61.338.28	116.297.38
Kereczke	162.656.59	308.396.89	62.550.60	118.595.94
Keselymező . . .	167.874.08	318.289.26	48.755.33	92.440.01

Helység neve	Távolság a budai délkörtől keletre		Távolság a budai széles- ségi körtől É-ra	
	bécsi ölemben	méterekben	bécsi ölemben	méterekben
Konyha	206.521.91	391.565.54	18.967.85	35.963.04
Kökényes	184.243.74	349.326.13	40.343.40	76.491.09
Kőrösmező	207.559.90	393.533.57	52.901.88	100.301.96
Kricsfalva	177.273.35	336.110.27	46.306.53	87.797.18
Lipese-Polyána	168.468.56	319.416.39	54.616.92	103.553.68
Majdánka	172.005.45	326.122.33	70.367.79	133.417.33
Mihálka	172.265.34	326.615.08	41.871.94	79.389.20
Mojszin	217.372.52	412.138.30	17.752.33	33.658.42
Nyágova	183.256.55	347.454.42	39.510.01	74.910.98
Ökörmező	173.332.11	328.637.68	65.966.78	125.073.01
Ötvösfalva	174.616.22	331.072.35	46.291.53	87.768.74
Rahó (Boeskó)	195.573.50	370.807.36	34.304.16	65.030.69
Rókamező	164.690.86	312.253.87	63.584.51	120.556.23
Rozávlya	204.678.91	388.071.21	21.469.32	40.705.83
Ruszpolyána	212.605.43	403.099.90	27.073.19	51.330.77
Sándorfalva	175.043.54	331.882.55	43.161.06	81.833.37
Sófalva	172.882.04	327.784.35	43.462.03	82.404.01
Sugatag (Akna)	193.088.07	366.094.98	23.427.72	44.418.96
Szacsal	213.089.17	404.017.07	16.602.57	31.478.47
Száldobos	171.732.59	325.604.99	40.215.91	76.249.37
Szeklencze	170.701.45	323.649.95	41.883.86	79.411.80
Szelistye (Alsó)	172.326.42	326.730.89	46.627.56	88.405.85
Széles-Lonka	184.138.31	349.126.24	48.383.12	91.734.40
Sziget	190.569.90	361.320.53	31.934.45	60.547.72
Szinevér	178.136.40	337.746.61	64.371.21	122.047.81
Szinevér-Polyána	180.451.66	342.136.35	69.760.37	132.265.65
Szuha-Bronyka	164.802.97	312.466.43	58.444.40	110.810.58

Helység neve	Távolság a budai délkörtől keletre		Távolság a budai szélességi körtől É-ra	
	bécsi ölekben	méterekben	bécsi ölekben	méterekben
Szurdok	200.944.20	380.990.20	23.439.83	44.441.92
Talaborfalva . .	178.470.64	338.380.33	41.992.86	79.618.46
Técső	177.909.13	337.315.69	36.060.76	68.371.20
Uglya	179.560.15	340.446.04	44.385.48	84.154.87
Ujbárd	174.764.60	331.353.68	41.195.70	78.107.05
Urmező	176.415.40	334.483.60	38.267.93	53.596.00
Visk	171.821.72	325.773.98	37.799.11	71.667.11
Visó (Felső) . .	212.832.83	403.531.05	20.442.78	38.759.51
Visó (Közép) . .	211.769.69	401.515.33	20.857.49	39.445.80
Vucskómező . .	175.252.03	332.277.85	61.645.02	116.878.96
Zádnya	163.340.18	309.692.98	54.773.16	103.849.91
Guttin hegy, gula	190.429.66	361.054.64	18.130.04	34.374.56
Fenyér hegy, gula	178.040.25	337.564.31	32.469.75	*) 47.562.65

2. §. A megye határai, alakja, kiterjedése és felosztása.

Máramaros megyét É-ról és ÉK-ről Galiczia és Bukovina, D-ről Szatmár, DNY-ról szintén Szatmár, Ny-ról Ugocsa és Bereg megyék határolják.

É-on és ÉK-en a Kárpát vagy „Magyar erdős hegység“ gerince, mint a Tisza és Pruth közti vízválasztó, K-en szintén a Kárpát gerince és a Czibó patak, D-en az Aranyos-Besztercze folyó és az Erdélyi Északi Határlánczolat, DNY-on az Avas-Guttin hegység képeznek természetes határt; Ny-on azonban nincs a megyének mindenütt természetes határa.

Máramaros megye határvonalának kijelölésénél a számítások alapjául azon munkálat van véve, mely az 1859—1862-ik években

*) A két utolsó adat Hunfalvy János „A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása“ czimű művéből vétetett.

folyt kataszteri mérések eredménye, s a m.-szigeti kincstári erdőrendezéségnél is megvan. E térképek szerint a határvonal a galicziai-bereg-máramarosi hármas határtól eleintén K. felé, majd DK-nek haladva, sok kanyarulattal a következő nevezetesebb pontokon húzódik át: Javornik mali, Csorna-Repa, Gorgan-Viskovszki, Popagya, Busztul, Krobok, Talpusirka, Bratovszka, Cserna-Kleva, Ploszka, Szumaren (ettől mintegy 500° -nyire DK-re van a körösmezői hágó), Kokul (vagy Kukul), Hoverla, Turkul, Csorna-Gora, Sztóh, Ladieskul, Budyovszka-Velka, Losztun, Supanie, Thnatyasza (vagy Chnetessa). A galiczia-bukovina-máramarosi hármas határ 129292.9 bécsi öl (245139.34 méter).

Innen a határvonal folyvást DK-nek halad (hossza mintegy 12 ezer öl, 22750 méter) csaknem egész hosszában a Czibó patak mentén annak az Aranyos-Beszterczébe szakadásáig, a hol a bukovinai, erdélyi és máramarosi határok összeszőgellenek, s a megye a maga legkeletibb pontját eléri.

E hármas határtól a határvonal előbb DNY-nak, csakhamar azonban számos kanyarulattal NY-nak húzódik, mintegy 14 ezer öl (26550 méter) hosszúságban, az Aranyos-Besztercze képezvén a határt a Girgileu, Buhajeszku, Batrina, Muncsel, Stefanicza, Komoru, Czibles közelében. A Czibó torkolatától a Cziblesig terjedő határvonal hossza mintegy 43400 bécsi öl (82200 méter).

A Cziblestől gyakori hajlással ÉNY. felé vonul a határvonal Tomnatik, Szekul, Priszlop, Magura-Mare hegyeken keresztül az erdély-szatmár-máramarosi hármas határig, a mely a Guttin hegytől csak csekély távolságra van. E vonal hossza mintegy 21500 bécsi öl (40800 méter).

A Guttintól mintegy 4400 öl (8340 méter) hosszúságban a határvonal NY-nak húzódik, azontúl ÉNY-nak, sőt csakhamar ÉNyÉ-nak tart, majd K-nek fordul a Pleskáig, ettől ismét ÉNY-nak vonul a Vervu-Rotundán, Fekete hegyen keresztül a szatmár-ugocsa-máramarosi határig mintegy 36800 bécsi öl (69770 méternyi) hosszúságban.

E hármas határtól előbb É-nak, majd a N. Kübléren keresztül ÉK-nek, tovább É-nak húzódik a Szeklencze hegy átellenében a Tiszáig, s mintegy 700 öl (1330 méter) hosszúságban a Tisza képezi a határt. Azontúl ismét NY-nak tart a határvonal, s a Kobolán keresztül É-felé irányul; Csebren közelében átszeli a Tiszát és NY-

felé fordul, a folyam mentét követve; azután északi irányt vesz, s a Sárhegy mellett nagy hajlással DK-nek, kevés távolságra K-nek huzódik néhány száz öl hosszúságban; azután ÉKE-felé vonul a Tolsty-Verch és Tupoy csúcsokon keresztül; ettől K-nek fordul s rövid kanyarodással eléri az ugocea-bereg-máramarosi hármastáért. A megyének Ugoceával érintkező határvonala körülbelül 19000 bécsi öl (36000 méter) hosszú.

E hármastáértől északi, majd nyugati irányt vesz a határvonal s a Juricz hegyen áthaladva a Borsova völgyét szeli át, folyvást észak-nyugati irányban a Szinyák hegyre jut, s azontúl Ny-nak tart a Buzsora hegyig; ettől azután észak-keleti irányban vonul a Prohydna nevű völgyön át a Pohár, Magura, Ivola és Stohy nevű hegyeken.

Itt kezdődik egy nem természetes határ Bereg és Máramaros között. Bereg megye területe t. i. keskeny nyelv alakban benyúlik délkeleti irányban Máramaros megyébe egészen a Kruhle-Zakutie vagy Kruhly hegyig. E benyuló keskeny területnek közepe táján emelkedik a Zsid nevű hegy.

A Veliki-Verch tetejére visszatérvén a határvonal, ismét észak-keletnek huzódik a Vicsa és Nagyág közötti vízváltáston, a volóczi benyergelésen keresztül a bereg-galicziai-máramarosi hármastárig. A Bereg megyét érintő határvonal hossza mintegy 46800 bécsi öl (87469 méter).

Máramaros megye határvonalának itt leírt iránya és hosszúsága az állandó kataszter részletes felmérésének alapul szolgált háromszögméreti lapok (mérték: $1''=200^\circ$) adatai alapján, valamint Máramaros megye átnézeti térképén (mérték: $1''=2000^\circ$) tett mérések és számítások után állítottak össze.

Máramaros megye területének alakja egyáltalában nem mutat szabályosságot. Minden oldalon számos ki- és beszögellések találhatók, a melyek a határvonalat rendkívül hosszúvá teszik. Ha a kisebb ki- és beszögelléseket nem tekintve, a nevezetesebb pontokat egyenes vonalak által összekötjük: egy rendkívül szabálytalan sokszöget nyerünk.

Máramaros megye nagyságát illetőleg sok adatot birunk, a melyek azonban egymástól igen eltérők. A múlt század végén Novotny „Statistica Regni Hungariae“ című munkájában a megyék kiterjedését számokban tévé ki, a nélkül, hogy a forrást közölte volna, melyből merítette adatait. Németh László, a győri evang. gymn. igaz-

gatója, Görög térképei szerint számítá ki a megyék területének nagyságát. Novotny szerint Máramaros megye kiterjedése 290, Németh szerint pedig 112.59 □ mfd.*)

E század elején a tábornokar megkezdvén működését, heldenfeldi Mayer mindjárt kezdetben kitűzé a felveendő háromszögek fő- és mellékvonalait. Egy ily fővonal Salzburtól kezdve Bécsen át Máramaros és Bukovina felé Szucsaváig terjed. 1811-ben a Bécsből Máramarosba menő háromszögeket vevék föl. De a következő évben félbeszakadt a munka, s Magyarországon csak 1819—1831-ig, 1837—1847-ig s 1850-től fogva folytattatott.**)

A katonai földrajzi intézet 1874-ben eszközölte újból Máramarosban a háromszögméréseket; adatai azonban még közzétéve nincsenek.

A 40-es évek elején jelent meg Heckenast Gusztáv kiadásában „Földrajzi tanítás“ czímmel egy, három részből álló munka, mely Máramaros megye területét 178 □ mfdre teszi; a forrás azonban, a honnan állítását meríti, nincs megnevezve.

Fényes Elek „Magyarország leírása“ czimű művében Máramaros megye nagyságát 178.⁹⁸¹ □ mfdre teszi.

Ficker az osztrák birodalom egyes részeinek kiterjedését a tábornokari felmérések alapján földrajzi mértföldekben kiszámítván, ez alkalommal a Bessel által megállapított kulcsot használta a földrajzi és osztrák mfdek kölesönös átszámításánál (Bessel szerint t. i. egy osztrák folyó mértföld 1.02232726 földrajzi folyó mfd, s egy osztrák □ mfd 1.04524577 földrajzi □ mfd.) Ficker számítása szerint Máramaros megye területe 188.0815 osztrák □ mfdet tesz.***)

A kassai m. kir. telekzeti térképtárnak 1871-ik évi febr. 8-án kelt s a Máramaros megyei levéltárban ²⁹⁶_{I. a.} alatt található kimutatása szerint Máramaros megye területe 1.689,906 (1600 □ öles) hold, vagy 972540.9030 hektár, 168.9906 □ mfd.

*) Hunfalvy: A magyar birodalom stb. I. 17. l.

**) Hunfalvy id. munk. I. 22., 23. l.

***) Hunfalvy id. munk. I. 106. l. Megjegyzendő még, hogy egy osztr. □ mfd 10000 hold (1600 □°); egy földrajzi □ mfd 9567.¹²⁸ hold.

Máramaros megye közigazgatási tekintetben 10 járásra, vagy szolgabírói kerületre, és M.-Sziget rendezett tanácsu város területére oszlik. A járások e következők: ökörmezői, dolhai, huszti, taracsvizi, técsői, szigeti, kaszói, tiszavölgyi, izavölgyi és visói járás.

1) Az ökörmezői járás a megye észak-nyugati részét teszi. Határos É-ről Galicziával, K-ről a taracsvizi, D-ről a técsől és dolhai, DNY-ről a dolhai járással, Ny-ről Bereg megyével. A Nagyág és Talabor felső völgyét foglalja magában. A taracsvizi járástól a Talabor és Taracz közti vízválasztó választja el.

2) A dolhai járás az előbbtől DNY-ra, a megye nyugati részén terül el, a Borsova s részben a Nagyág folyó völgyén, ÉK-ről az ökörmezői, K-ről a técsői, D-ről a huszti járás, Ny-ről Ugoesa és Bereg megyék által határolva. Keleti határvonalát a Nagyág és Talabor közti vízválasztó képezi. D-ről a huszti járás, a herincei határral messze benyulik a Csehovecz patak völgyén a dolhai járásba.

3) A huszti járás a dolhaitól D-re, a megye nyugati részén a Tisza, Nagyág folyó, Huszt és Lazuszkai patak völgyeire terjed ki. É-ről a dolhai, K-ről a técsői járással, D-ről Szatmár, Ny-ről Ugoesa megyével határos.

4) A taracsvizi járás a Taracz folyó és mellékvízeinek völgyeit foglalja magában. Határos É-on Galicziával, K-en a tiszavölgyi, DK-en és D-en a szigeti, Ny-on a técsői és ökörmezői járásokkal. É-on a Kárpátok határláncolata, K-en a Tisza és Taracz, Ny-on a Talabor és Taracz közti vízválasztó képez természetes határt.

5) A técsői járás a megye délnyugati határától nyulik föl hosszszan É. felé a Talabor folyó völgyén, érintkezvén Ny-on a huszti és dolhai, É-on az ökörmezői, K-en a taracsvizi és szigeti járásokkal, D-en Szatmár megyével. Természetes határai K-en a Talabor és Taracz közti, Ny-on a Talabor és Nagyág közti vízválasztó, D-en az Avas-Guttin hegyláncolat.

6) A szigeti járás, a megye délnyugati részén, ÉNY-ről a técsői, É-ről a taracsvizi, ÉK-ről a tiszavölgyi, DK-ről a visói, D-ről az Izavölgyi járással, DNY-on Szatmár megyével határos. Leginkább a Tisza, Rónicsora és Apsicza völgyein terül el.)*

*) Sziget város területe ezen kerülethez befoglaltatott.

7) A tiszavölgyi járás egészben a Tisza folyó forrás- és felső folyamvidékét foglalja magában. Határos É-on és K-en Galicziával, D-en a visói és szigeti, Ny-on a szigeti és taraczvízi járásokkal. É-ről és K-ről a Tisza és Pruth, DK-ről a Tisza és Visó, Ny-ról a Tisza és Taracz közti vizválasztók képezik e járás természetes határait.

8) A kaszói járás a megye déli részén a Mára, Kaszó és Iza folyók völgyein terül el, és É-ről a szigeti, K-ről a visói és izavölgyi járásokkal, D-ről Belső-Szolnok és Szatmár, Ny-ról ugyancsak Szatmár megyével határos.

9) Az izavölgyi járás az előbbtől K-re a megye déli részén az Iza folyó és mellék vizeinek völgyeiben fekszik. Ny-ról a kaszói, É-ről és K-ről a visói járással, D-ről Naszód vidékével és Belső-Szolnok megyével érintkezik. Természetes határai: a Visó és Iza közti vizválasztó ÉK-en, az erdélyi Északi Határláncolat D-en, az Iza és Kaszó közti vizválasztó Ny-on.

10. A visói járás a megye délkeleti részét foglalja el. K-en Galiczia és Bukovina, D-en Naszód vidéke, Ny-on a kaszói és szigeti, É-on a tiszavölgyi járás érinti. Természetes határai: É-ről a Tisza és Visó közti vizválasztó, K-ről a Kárpátok határláncolata és a Uzibó patak, D-ről az Aranyos-Besztercze patak és az erdélyi Északi Határláncolat, Ny-ról a Visó és Iza közti vizválasztó.

E tiz járáson kívül M.-Sziget rendezett tanácsesal bíró szabadalmazott korona város és területe, az 1871. XVIII. t. cz. rendelkezése szerint, külön közigazgatási területet képez. Határos Kabolapatak, Falu-Szlatina, Fejéregyháza, Veresmart, Alsó-Róna, Farkasrév, Bártfalva, Gyulafalva, Sugatag községekkel.

A megye kiterjedése az elősorolt járások közt a következőleg oszlik meg:

J á r á s	Terület a kataszteri kimutatás szerint		
	1600 ☐ öles hold	hektár	☐ mfd.
Ökörmezői	199.900	115.042.4500	19.9900
Dolhai	135.869	78.192.6095	13.5869
Husztai	91.016	52.379.7080	9.1016
Taracsvizi	213.745	123.010.2475	21.3745
Técsői	106.505	61.293.6275	10.6505
Szigeti, Sziget város területével	142.216	81.845.3080	14.2216
Tiszavölgyi	298.386	171.721.1430	29.8386
Kaszói	99.680	57.365.8400	9.9680
Izavölgyi	105.274	60.585.1870	10.5274
Visói	297.315	171.104.7825	29.7315
Összesen . . .	1,689.906	972.540.9030	168.9906

Hetényi Kálmán.

MÁSODIK SZAKASZ.

Domborzati viszonyok ismertetése. (Hegyrájsz) *)

3. §. Általános áttekintés.

Máramaros megye területe K-ről Ny-felé irányuló hatalmas völgyületet képez, a mely a Tisza forrás-vidékét, felső folyását, melék vizeinek völgyeivel együtt, foglalja magában.

*) Ez a szakasz legnagyobb részt Hunfalvy János „A Magyar-birodalom természeti viszonyainak leírása“ című nagybecsű munkája után állítottatott össze. Becses adatokat szolgáltatott még Roxer Vilmos ur a Borsova és Nagyág völgyéről, Kellner Valér ur a Taracs völgyéről, Forberger János ur a Tisza völgyéről, nemkülönben sok jegyzetet közölt velem Anderkó Elek g. k. főesperes ur Borsa vidékéről, Szabó Károly ur a Kaszó-Mára völgyéről, Herchenröthern Pál ur a Kőhátról, Vondrák F. ur az egész megyéről.

E medenczét a Kárpát-hegység láncolatai körítik, még pedig ÉNy-on, É-on, ÉK-en és K-en az Északkeleti Határláncolat, DK-en és D-en az Erdélyi Északi Határláncolat, DNy-on és részben Ny-on a Vihorlát-Guttin hegyláncolat.

A Máramarost körítő hegységnek e három fő-ágazata részben folyamvölgyek, részben hágók által van egymástól elválasztva. Az Északkeleti Határláncolatot az erdélyi Északi Határláncolattól az Aranyos-Besztercze, a Visó és Iza felső völgyei, a Vihorlát-Guttin hegyláncolattól a bruszto-pataki vagy prohydnoi völgy, a Dolhától DK-re nyúló horpadás (Dohajpatak völgye és lipcese-polyánai völgy), továbbá a Tisza, Iza, Mára alsó és a Kaszó völgyei különítik el; míg a két utóbbi láncolatot a Guttin és Piatra-Lotosh hegyek között Kapnikbányáról Budfalvának a Kaszó felső völgyébe vezető Láposi Hágó választja el.

E hegyláncolatok által körített völgy legmélyebb a nyugati határon azon pontnál, a hol a Tisza a megyét elhagyva Ugocsába foly át (Vallandt H. „Vizszínmérési térkép“-e szerint 469' [148.20 méter]). Ettől folyvást emelkedik és N.-Bocskónál, a hol a völgy összeszorul, már 956.4' (302.22 méter), Kőrösmezőnél pedig Hauer szerint 1843' (582.39 méter). A mellékvölgyek 950—2000' (300—632 méterig) emelkednek.

A hegylánczok 2000—5000' (632—1580 méter), a fő-csúcsok pedig 4000—7000' (1264—2212 méter) magasságig emelkednek, sőt a Pietrosz 7266' (2295 méter) magas. A megye területe e szerint 469—7266' (148—2295 méter) tengerszín feletti magasság közt fekszik s így kiválólag magas hegység.

Az egész megye területe 168.9906 □ mfd. (972540.9030 hektár). E terület a földadó-telekönyv szerint a következő művelési ágazatokra oszlik:

Művelési ágazat	T e r ü l e t		Az egész terület %-a
	holdakban	hectárookban	
Kertföld	4710	2710.6050	0.29
Szántóföld	174.492	100.420.1460	10.32
Kaszáló	319.869	184.084.6095	18.95
Legelő	157.190	90.462.8450	9.20
Erdőség	1,004.364	578.011.4820	59.40
Épületek	2436	1401.9180	0.14
Adómentes terület	26.845	15.449.2975	1.60
Összesen	1,689.906	972.540.9030	100 %

A 100.44 □ mfdre (578.032.20 hektár) rugó erdőterületből a fenyvesekre 40 %, a lomberdőkre 60 % esik.

E számokból láthatni, hogy Máramaros területének igen nagy része erdőségekkel van fedezve, a melyek legnagyobb részben a hegységeket borítják. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy a kaszálók, legelők stb. jelentékeny része a hegyeken terül el: kijő, hogy a megye területének körülbelül $\frac{1}{10}$ -ed része hegység.

A hegységek részletes leírásában a következő sorrendet fogjuk tartani: 1) Északkeleti határlánczat; 2) Erdélyi Északi határlánczat; 3) Vihorlat-Guttin hegylánczat.

I.

4. §. Az Északkeleti Határlánczat.

Az Északkeleti Határlánczatot Kárpáti vagy Erdős Hegységnek, némelyek Beszkid hegységnek is nevezik. Kiterjedése Ny-ról Palocsától a Poprád szorosától Máramaros délkeleti sarkáig, a Czibó és az Aranyos-Besztércze egyesüléséig több, mint 50 mfd (380 kilométer); szélessége 6 és 12 vagy 14 mfd. (45.5 és 91, 106.2 kilométer) közt változik. Legnagyobb kifejlődését Máramarosban s délkeleti Galiciában éri el a Visó, Tisza és Dnyszter völgyei körül.

A hegylánczat a Poprád szorosának keleti oldalán csekély magasságú hegyekkel kezdődik; Sáros és Zemplén megyékben alig,

Ung és Bereg megyékben már jóval magasabbra emelkedik, míg Máramarosban a Tiszaforrás csermelyei körül a legnagyobb magasságra duzzad fel, havasi jelleget öltvén magára. Az ország határát a hegylánczat főgerince és vízválasztója képezi; az aránylag legmagasb csúcsok azonban a főgerincztől É-ra, vagy D-re, Máramaros keleti részén Ny-ra is esnek. A hegylánczat főgerinczének közepes magassága Máramarosban már 4000—5000' (1264—1580 méter) magasságra emelkedik. E gerinczen több hágó vagy nyereg visz Galicziába és Bukovinába, a melyeket tájnyelven Priszlop-nak neveznek. A nevezetesebb hágók: a Rosztokától Volócz és Vereczke felé Galicziába vezető; a F.-Hidegpatakon keresztül Galicziába vezető; Bruszturától a Bruszturanka vagy Tereszulka és Turbaczil patakok völgyein Galicziába, a Ricskapatak völgyébe vezető Panter-hágó; a kőrösmezei hágó (2941' (929.36 méter) magas), a Fekete-Tisza és Bisztra, a borsai a Bors, Visó és Szucsava völgyei közt.

Ezen hegylánczatot általában bizonyos egyformaság jellemzi. A hegykúpok csaknem mindenütt egymáshoz hasonlóak. A folyók medreit nagy hömpölyök borítják, s az erdőtlen hegyoldalakon számos vizmosás van. Regényes alakulatokat, szikla-csoportokat csak kevés helyen találunk, s csupán a mészkő-hegyek alakulnak itt-ott festői csoportokká.

A magasabb hegyeket, mivel erdőtlen gerinceiken s kúpad tetőiken gazdag havasi rétekekkel és legelőkkel borítvák, havasoknak szokták nevezni. E havasi legelőkre június elején felhajtják a marhákat és juhokat s a fűvet lelegeltetik; néhol azonban kaszálnak is, és a gyűjtött szénát szeptember elejéig ott etetik meg. Csak kevés havas olyan meredek, hogy a barom meg nem mászhatja. Ilyen pl. a Pietrosz Borsától D-re és a Hoverla Kőrösmezőtől K-re. A kopár s csak vékony zuzmókkal bevont sziklák 5000' (1580 méter) magasságon túl kezdődnek. Gazdag havasi legelők a felső Verchovinában a Szolymai és Kuk havas, Szmerek, Ozerna, Mencsul Felső-Bisztra felett és Mirsa; továbbá az Apsinyeczka, Ripta, Tatul, Voroceska, Turbat, Szvidovecz, Pecsényeska, Krasúnyeska, Gropa-Mala, Zanoja, Sumnyeska havasok.

E hegylánczat területén a lombos erdő túlnyomó. Alantabb, leginkább a Tisza és Iza völgyeiben, tölgyesek, főlebb, mintegy 3500' (1100 méter) magasságig bükkösök más lombos fákkal keverten, ezentúl fenyvesek 4300' (1359 méter) magasságig, sőt ezen

felül is, de már uszafának nem alkalmas törzsekkel, találhatók. A fenyvesek a Priszlop határától (Csorna-Repatól D-re) DK-re a Czi-bó torkolatáig a határon 1—2, sőt 3—4 mfd (7.59—30.34 kilométer) széles övben terjednek el.

Azon nagyszámu folyóvizek, melyek e láncolat déli oldalán erednek, mind a Tiszával, az északi oldalon eredők pedig részben a Visztulával, részben a Dnieszter, Pruth és Szereth folyókkal egyesülnek.

Az Északi Határláncolat ágai közül Máramaros területét e következők borítják: a Borsova-hegység, a Latorcza és Nagyág között elterülő hegység keleti része és a Máramarosi Havasok csoportja.

A) Borsova-Hegység.

A vereckei hágótól a hidegpataki átkelőig, Bereg, Máramaros és Galiczia határszélétől, a hol a vizválasztót képezi, egy közép magasságu hegygerincz húzódik DK felé, K-en a Nagyág, D-en a Brusztopatak vagy Prohydna völgye, Ny-on a Latorcza völgye által határolva. E hegygerincz É-ra tetemes, D-re azonban csak rövidebb oldalágakat bocsát ki.

Közvetve a határszéli hegységhez a Latorcza és Nagyág közt jelentékeny hegységek csatlakoznak. Ezek a Pinya-Mala (Kis-Pinye), Latorcza és Vicsa folyók völgyei közt elterülők.

A Vicsa völgyétől a Nagyág völgyén A.-Bisztra vidékéig DK-nek igen jelentékeny hegytömeg terjed el, mely legnagyobb részt már Máramaros megyében fekszik s ennek északnyugati részét borítja. Ezt a hegységet Borsova-Hegység-nek vagy Polonya-Havasok-nak nevezik. A főgerincz Volóc és Almamező vidékétől DK-re A.-Bisztraig húzódik, melynek nevezetesebb tetői Máramarosban e következők: Veliki-Verch (Nagy-Hegy) a megye határán Pilipecztől DNy-ra; Pidsa vagy Szidou-Magura; Mali és Veliki (Kis és Nagy) Zsida beregi beszögellésben; Kruhle-Zakutie vagy Kruhli az előbbitől DK-re; Kicsera Tyuskától Ny-ra; Oblonolamovata az előbbitől DK-re; Kamin Ökörmezőtől Ny-ra; Kuk Rókamezőtől K-re; ettől délkeleti irányban vannak a Voloszánka, Korotiszto, Plotiszto, Boikovana, ez utolsó A.-Bisztrától É-ra. E főgerincz hossza Almamezőtől A.-Bisztraig körülbelül 7 mfd (53 kilométer), és több oldalágat ereszt magából.

A Veliki-Verch-től DNy-ra tetemes melléklánczolat ágazik ki, és a Vicsa s a Veliki-Verch déli oldalán eredő Borsova folyó völgyei közt a Prohydna- vagy Brusztopatak völgyeig nyulik. Ez oldalágban emelkedik a Borsova hegység legmagasabb csúcsa, a Sztoj mely 5286' (1670.38 méter) magas. A Sztojtól D-re a hegység terjedelmes fensikot képez, a melyen a Kunskej hegy emelkedik. Ez oldalágban vannak még Ivola, Magura, Kusurka, Lisza, Kicsera, Pohár a Sztojtól D-re vagy DNy-ra. E hegység területe, melyet a Borsova felső völgye két részre oszt s alább D-re Ny. felől határol, elválasztván ezt a Szinyák hegységtől, igen zord és kietlen; ezért a Volócz-tól A.-Bisztraig, Szászokától Tyuskaig terjedő vidéken egyetlen falut sem találunk. A főlánczolat, mely a Borsova és Nagyág völgyei közt húzódik, szinte lakatlan rengeteg erdőség; hegyei azonban alacsonyabbak a Sztoj és a többi északi hegyeknél. A főlánczolatból kiágazó melléklánczok közt számos völgy van; u. m. a rókamezői vagy kusniczai völgy számos mellék-völgygyel; a szuchai és bronykai völgy (e két völgyben keskeny, de a legszebb kaszálók találhatók), s több mint 12 ezer hold (6806 hektár) szép bikkos erdő van a lejtőségeken és a számos mellék völgyön); a Monyka-patak völgye; a lipcei és lipce-polyánai völgy; a monostori és a-bisztrai völgy. E völgyeket a főgerincezből Ny. és DNy. felé kiágazó melléklánczok választják el egymástól. Az oldalágak e következők: a Ripinszki patak jobb partján Ny. felé húzódó ág jelentékeny hegycsúcsokkal (Plaj, Leniova-Kicsera, Malenovecz). A Ripinszki patak bal partján a kusniczai völgytől D-re nyugoti irányban nyulik a Sztinni hegység, Dunszin, Csau-szki és Kepkiny csúcsokkal, Rókamezőtől ÉK-re; odább D-en Kusniczától ÉK-re a Jaszeni és Lublyana hegy a Szucha - völgy déli oldalán; a szuchai és bronykai völgy közt húzódó ág Jávor-Csolo csúccsal, mely ág a régi bronykai várig terjed. A bronykai völgy déli oldalán ágazik ki Korotisztóból a Vodicze, Kicserana és Kicsera, mely utolsót a Monyka-patak völgye választja el a Szlopolovo hegytől, a mely a Kicseranához csatlakozó ágból a lipce-polyánai völgy nyugati oldalán emelkedik, míg e völgy keleti oldalán elterülő ágból a Medvesje hegy magaslik ki. A Medvesje-től D-re a lipcei és monostori patak közt húzódik egy ág Voloszin csúccsal. A Vodicze a Bisztra és monostori patak közt D-nek Berezna felé hosszú oldalágat bocsát, Fruial (Boikovanatól Ny-ra) és

Velki-Mathin (Bereznától É-ra) csúcsokkal. A K. felé kiágazó oldallánczok közül a Kuk hegyből kiinduló s Ökörmező felé a Nagyágig huzódó a leghosszabb (alig 1 mfd. hosszú), a Mencsul hegygyel. A többi oldalágak jóval rövidebbek, melyek közül csak a Kamin északi oldaláról É. felé nyuló ágat Sztoup csúcsával említjük meg.

B) A máramarosi havasok különösen.

A hidegpataki átkelőtől és a Nagyágtól K-re a Czibó és az Aranyos-Besztercze egyesüléseig huzódó nagy terjedelmű hegytömeget, mely Máramarosban, Galicziában és Bukovinában a Visó, Tisza s a Pruth és Dniszter völgyei közt ágazik el, „Máramarosi havasok“ nevezet alá foglalja Hunfalvy. Ezek az Északkeleti Határlánczolatnak legterjedelmesebb és legmagasabb részét képezik. A lánczolat kiterjedését a következő számok mutatják. Máramaros határszéle a hidegpataki átkelőtől a Czibó és az Aranyos-Besztercze egyesüléséig mintegy 32 mfd. (240.75 kilométer) hosszú; az egyenes vonal A.-Bisztra és Bilin között 8 mfd. (60.69 km.); Bilin és Borsabánya közt, valamint Szigettől É-ra a határig ugyanannyi; Dragomértől É-ra a Ploszka hegyig 11 mfd. (83.44 km.); Técsőtől É-ra a határig 10.5 mfd (79.65 km.); Husztól É-ra a határig 8.5 mfd (64.48 km.); Alsó-Visótól a Czibó torkolatáig 7.5 mfd. (56.89 km.).

Ez a rengeteg hegytömeg, mely szélében is, hosszában is, roppant kiterjedéssel bír, többnyire mélyen bevágott, keskeny, meredek, párhuzamos és keresztvölgyek által szeldelt magas földhát inkább, mint folytonos gerinczes lánczolat. Az ország határát kanyarogva követő fővizválasztó gyakran jóval alacsonyabb, mint a keresztvölgyek közt emelkedő hegylánczok. A hegységek csekély lejtéssel menedékesen emelkednek, és csak felül végződnek meredek kúpokban. A széles hegyhátak és kúpok többnyire dús havasi mezők és legelők, s csak a legmeredekebb tetők kopárak és sziklásak. A többnyire erdőkkel borított hegyoldalak lejtőszögei $15-40^{\circ}$ közt váltakoznak, mely átlagos hajlástól csak a legmagasabb csúcsok lejtői térnek el.

A hegytömeg déli oldalán a fővölgyet a Fekete-Tisza völgye képezi. A Tiszának az az ága, mely Fekete-Tisza nevet visel, a Kőrösmezőtől ÉNy-ra eső (3890' [1229.25 méter] magas) Okola havasi rét oldalán ered s délkeleti irányban foly, számos patakot vevén fel

magába Kőrösmezőig. Innen a Visó torkolataig D. felé fut sebes folyással, Rahón felül egyesülvén a Csorna-Gora alatt eredő, s Ny. felé folyásában több patak összefolyása által növekedő Fehér-Tiszával. A Visó torkolatától a Sopurka beszakadásaig ÉNy-ra, ettől az Iza torkolataig DNy-ra, innen az Apsicza beömléséig ÉNy-ra, ettől Técsőn alulig Ny-ra, majd a Nagyág torkolataig ÉNy-ra, innen a megye határáig Ny-ra foly. Felső völgye a Visó torkolataig meredek, keskeny, sok helyen összeszoruló keresztvölgyet képez. Oly keskenyek a Tiszával majdnem párhuzamosan futó Sopurka, Taracz, Talabor, Ruszkova-Rika és Vasszer völgyei is.

Hunfalvy az egész nagy hegytömeget két főrésztre osztja. Hidegpataktól s a Nagyág völgyétől K-re a Fekete-Tisza völgyéig elterülő hegytömeget a nyugati, a Tisza és Iza völgyei közt az Aranyos-Beszterczéig terjedő hegytömeget a keleti részhez sorozza.

a) A Nagyág és Tisza között elterülő hegycsoportok.

E hegycsoportok főgerince a hidegpataki átkelőtől, számos hajlással É. és D. felé, DK-nek kanyarodik a kőrösmezői hágóig, s a Tisza és Dnyszter között a fővizválasztót képezi. E főgerinczen, melynek déli oldalai 25—40°-nyi lejtősséggel bírnak, kevés meredek gyalog, vagy lóval járható ösvény vezet át Galiciába. Ilyenek a hidegpataki átkelőn kívül a Bisztra völgyéből Toronyán át Viszkovba vezető, mely mintegy 3600' (1037.6 méter) magasságig emelkedik; a Turbaczil völgyéből Ury hegy alatt a Bisztricza völgyén Zelenov galicziai községbe vezető s 3672' (1160 méter) magasságig emelkedő Panter-nyereg, melyen át mérsékelt lejtősségénél fogva könnyen lehetne utat építeni (ez iránt az 50-es években a galicziai hatóság és a máramarosi kincstári uradalom közt már a tárgyalások is megindultak, az északkeleti-vasút kiépítésével azonban megszakadtak); a plaiszkai usza-gáttól a Koniecz-Gorganov s Szevula közt Galiciába vezető gyalog ösvény; végre a kőrösmezői hágó Kőrösmezőtől K-re, majd ÉK-re, mely Jabloniczába visz, újabb időben épült állami országúttal, s mely az egyedüli csinált kocsúút az Északkeleti Határlánczolatón.

A határszéli hegysorban a következő nevezetesebb hegyek emelkednek: Blisce vagy Blisniczky Lyachovecztól ÉK-re, Cserna-Repa (Csorna-Reppa) Priszloptól É-ra, Kalinoviecz (Ga-

licziában) Toronyától ÉK-re, Gorgan-Viskovszki Toronyától K-re, Popagya a Mokranka patak forrása felett, Daro, Busztul, odább DKD-re, Velika-Keputa (Nagy-Havas), Berty odább K-re, Koniecz-Keputa, Plitka, Krobok, Koniecz-Gorganov, Szevula (Bisztra) tovább ÉK-re, Talpusirka, Raguszky, Horotka (Durny), Bratovszka, Csorna-Havas s a hozzá tartozó Lenkovecz, Kis- és Nagy-Medves tovább DKD-re, Csorna-Kleva a Csornától K-re, Ploszka a Klevától É-ra, Dauha (Galicziában), Bukovinka a Markoveczcel, Oryzu, Szumaren a Ploszkától DK-re, melynek aljában visz az országot Jabloniczába.

A határszéli főgerinczhez számos hosszúra nyúló hegysor csatlakozik.

Főbb hegysorok húzódnak a Nagyág és Talabor, Talabor és Taracz, Taracz és Tisza folyók közt, a melyek e folyók mellékvizei közt számos mellék-láncolatokkal vannak összeköttetésben.

A Nagyág és Talabor völgye között elterülő hegységet a Lopusnya és Bisztra patak két részre választja, a melyek ismét sok kisebb ágra oszolnak. A Rika és Lopusnyával egyesült Bisztra patak közt a Bliszniczkyhez és Csorna-Reppához csatlakozik két ág, a melyeket a Priszlop patak választ el. E patak jobb oldalán terül el a Szmerék Toronyától Ny-ra, délnyugati irányban számos kisebb ágra oszolva, nagy kiterjedésű havasi legelőkkel; bal oldalán is terül el jelentékeny hegység Gomba csúcsal. A Gorgan-Viskovszky hegyhez sokkal nagyobb terjedelmű hegység csatlakozik, mely rövid oldalágakat bocsátva a Lopusnya, Bisztra, Nagyág és Talabor közt D-nek egész a Tiszáig húzódik. A Gorgan-Viskovszky déli oldalához csatlakozik az Ozirnia Színevér-Polyánától ÉNy-ra. Ebből ágazik ki Ny. felé a Lopusnya és Bisztra patakok közt elterjedve a Mencesul. Az Ozirnia déli oldalától déli irányban a Talabor jobb oldalán húzódik a Kamionka hegység Cserny-Verch csúcsal. Ehhez csatlakozik Ny. felől a Majdankáig és Ökörmezőig terjedő Hrabova. A Kamionka déli oldalán visz át Ökörmezőről Színevérre a Priszlop nyereg. E benyergellésen túl a hegység ismét magasabbra emelkedik s ÉNy-ról Láz-Ófaluig DK-nek húzódó hegysort képez a Mirsa, Plaik (Tri-Hotari és Kantorovo csúcsokkal), Csiszty-Verch (Koszov-Verch) és Csopesz hegyekkel. A Csopeszből D-re, majd DNy-ra húzódik tovább e hosszú hegysor a Tiszáig, a Czevella, Csomal, Luk és Gusa hegyekkel. A Gusától D. felé, Herinesétől

K-re e lánczolat a Huszt patak völgye által két ágra osztatik. A nyugati a Nagygággal majdnem párhuzamosan DNy-nak vonul egészen Husztig, melyben a Ploska csúcs Gernyéstől Ny-ra a legmagasabb. A keleti ág a Huszt bal partján Kövesligetig déli irányt tart, ettől Ny-ra azonban a Lazuszký patak két partján két ágra oszlik. A nyugati ág előbb DNy-nak vonul Gernyész és A.-Szelistye határában, majd Husztköz és Baranya határában déli irányt vesz, s a Tisza jobb partján csatlakozik a huszti Várhegyhez, mely azonban, Hunfalvy szerint, már a Guttin hegy szakadéka. E láncz csúcsai a Gangurszký-Verch, Skeredey, Plana-Lepicsovszka. A Lazuszký patak bal oldalán a keleti ág húzódik D. felé több apró ágra válakozva Ujbárdig és Vajnáig, Bereh, Zadniuk, Koruncz, Rakko-Cserticz, Krajnik, Popovo-Tistie csúcsokkal.

A Talabor és Taracz folyók s mellékveizeik völgyei közt, a Popagyához csatlakozva, még nagyobb hegysor vonul, számos ágra oszolva, D-nek Urmezőig és Bedőig, a Tisza völgyéhez. A Talabor és Ozeranka patak közt két hegyláncz húzódik. Az egyik a Talabor forrás-csermelyeinek déli oldalán K-ről Ny-nak Szinevér-Polyána felé, a Szekul hegygyel, a másik jóval hosszabb és tömegesebb ÉK-ről DNy-ra a Gancs (Popagya, Runy csúcsok) és Mencsul hegyekkel. Az Ozeranka és Mokranka patakok közt a Popagyától DNy-ra tetemes hegység vonul. A Popagya t. i. a Mokranka nyugati oldalán egy hegysort ereszt a Kraszna hegyig, mely Orosz-Mokrától Ny-ra a Luzainszka-Voda forrásai felett emelkedik. Ehhez a hegysorhoz tartozik a Zadnia (hátsó), Szerednia (középső), Prednia (előlső), Sztremenuszi, Mateiszin, Topasz s az említett Kraszna hegy. A Predniától az Ozeranka és Szuhari patakok közt Ny-ra ágazik el egy lánczolat, a Plajek, Dodina, Nyegrovecz, Dorvajka, Bervinek, Vusky hegyekkel. E hegycsoport déli oldalán Kalocsa-Láztól a Bradulova patak völgyén a Topasz hegy északi oldalán levő nyergen keresztül gyalog s lóháton járható ösvény vezet Német-Mokrára a Mokranka völgyébe. A Topasz hegytől a Taracz nyugati oldalán Krasznisoráig DK-nek nagy hegytömeg vonul, melynek főbb részei a Gropa vagy Ropia, Rusa, Klimova hegyek és a Kraszna-Havas.

A Kraszna-hegyhez, mely a Topasz hegytől DNy-ra esik, a Luzainszka-Voda nyugati oldalán D-re vonuló hegyhát csatlakozik, mely a Mencsul vagy Muncsel hegyben 4716' (1490.25 méter) magasságot

ér. Ez tovább D. felé a Talabor, Kis- és Nagy-Ugolka, Lonka-patak és Taracz közt több ágra oszlik. A Talabor és Kis-Ugolka közti ágban van a Vezsa, Djel; a Kis- és Nagy-Ugolka közt az Ugolszka-Plesa, Trmoksa; az Ugolka és Lonka-patak (Luzainszka) közt a Prehodieszie, Kicsera-Bereznikova, Urszova; odább D-re a Talabor és Taracz közt a Verch-Krniczi Talaborfalvától ÉK-re, Géza- és Kameniez-Verch Talaborfalvától DK-re, Kicsera Kis-Kirvától É-ra. A Rusa hegytől a Lonka-patak és Kraszna-patak közt a Teresely-patak két oldalán egy-egy ág vonul D-re A.-Nereszniczéig és Gányáig. A nyugati alacsonyabb ághoz tartozik a Djel-Ivanov, Plajek, Michaila-Plai, Verch-Polainszky; a keletihez a Poloninka-Hora, Kobilla, Delucz Teresely-pataktól K-re, a Pleska Gányától É-ra. A Kraszna-patak és Taracz közt huzódik a Kraszna-Havas délkeleti ága Uhorszky hegygyel.

A Taracz forráspatakjai (Mokranka-Janovecz, Bertyánka-Plaiszka és Turbát egyesüléséből eredő Tereszulka vagy Brusturanka vagy Taraczka) és a Fekete-Tisza völgyei közt még magasabb és tömegesebb hegyek emelkednek, a melyek a főgerinczből emelkedő Daro, Busztul, Velika-Havas, Plitka, Szevula, Raguszky, Csorna-Havas hegyekhez csatlakoznak. A Mokranka és vele majdnem párhuzamosan futó Janovecz patakok közt a Daro és Busztul déli kiágazásai terülnek el a Babno, Orlova hegyekkel és a Német-Mokrai-Havassal. *)

A Janovecz és Bertyánka-Tereszulka patakok völgyei közt a Velika-Havas déli ágai terjednek el. Ez ágak közül a nyugati a leg-hosszabb, a melyhez a janoveczy usza-gáttól D-re eső Babonczy hegy Velika és Djel csúcsokkal, a keleti rövidebb ághoz pedig a Bobila hegy tartozik. A Plitka, Szevula és Raguszky hegyek

*) Erre a havasra a német-mokrai és királymezői erdőmunkások hajtják fel tavasszal marháikat, a hol ólak, tágas tanyákkal és kamarákkal vannak építve, s ott a salzburgiak módjára mai napig, azok nemzeti saját-ságaival, rendes tehenészet üzetik. Igen kellemes hatást gyakorol a szem-lélőre a tiszta és csinos berendezés ezeken a tanyákon, a hol a tej és vaj számára rendelt kamarákban a fehérre smolt faedények a tehenek gazdái-nak bélyegével jelölve, hogy a fiatal leányokból álló majorosnők min-den tehennek tej- és vajhozamát az illető tulajdonos edényébe gyűjtsék, s arról számolhassanak. Meglepő azon rend és kitartással párosult ügyesség, mely e tisztán fiatal leányoktól lakott tanyákon minden teendőben ész-lelhető, jóllehet egy-egy leányra rendszeren 12—16 tehen ellátása esik.

csak rövid oldalágakat bocsátanak a Bertyánka, Plaiszka, Turbaczil és Turbát patakok völgyei közé, a mely ágak közül a Raguszkából a Plaiszka és Turbaczil völgyei közt nyugati irányban kiágazó Ury hegy a legmagasabb, t. i. 4570' (1444 méter).

A Taracz forráspatakjainak Királymező felett egyesülésétől Körösmező felé a Tisza völgyéig egy magas hegysor, a Sztohy hegység, s ennek keleti folytatása a Turbáta és Tatulszky hegy huzódik Ny-ról K. felé, melynek északi oldalán a Turbát s a Tereszulkába szakadó Jablonicz, déli oldalán pedig a Tiszába ömlő Kis- és Nagy Sopurka (Kraina- és Szeredna-Rika) és Kaszó patakok erednek. A Jablonicz, Tereszulka s Taracz völgyei közt ÉNy-ról DK-re huzódó Sztohy hegység a Taracz balparti mellék-csermelyei közé számos rövid oldalágat ereszt. A főágban emelkednek Sztohy és Mencsul csúcsok Királymezőtől K-re. A Sztohy hegység nyugati részén, e hegységnek mintegy középpontját képezve, az 5163' (1631.5 méter) magas Tempa hegy emelkedik. Ettől K-re a Turbát és Jablonicz patakok közt ÉNy-nak huzódó széles ág vonul Brusztura s a Tereszulka és Jablonicz egyesülése felé, a mely Szoloviszek nevet visel, Podpula, Czeri-Apen és Berliaszka csúcsokkal. A Szoloviszek egyik gerince K-nek Brusztura-, másik Latundur csúccsal É-nak a Turbát és Turbaczil egyesülése felé terjed. A Turbát völgyének keleti oldalán D-ről É-ra huzódó, s a Turbáta hegyet a határszélen emelkedő Lenkovecz hegygyel és Csorna-Havassal összekapcsoló hegyhát (Okola és Tatárka vagy Tataruka csúcsokkal) a Fekete-Tisza és Turbát között képez vízválasztót.

A Sztohy-Turbáta hegység D. felé a Taracz, Kis- és Nagy-Sopurka, Kaszó-patak és Tisza völgyei közé négy hosszú ágat ereszt. A nyugati hegysor a Taracz és Kis-Sopurka völgyei közt a Tempa hegytől ágazik ki, s több oldalágat bocsátva D-nek tart. Ezen hegysorhoz tartozik az Apeczka-Havas Dombtól KÉK-re. Az Apeczka tetejéről a legjobban szemlélhetjük a Máramarost borító rengeteg hegységet. Az Apeczkától D-re a hegyláncz mindinkább szétágazik az Apsicza-patak két oldalán a Taracz és Kis-Sopurka között. A Tempa hegytől D. felé huzódó hegyláncz nyugati mellék ágaiban emelkednek a Koniecz Krasznisorától ÉK-re, a Jaszenovo Dombtól K-re, a Darola Gányától DK-re, a Hruska Kőkényestől K-re, a Kicsera N. Kirvától ÉK-re, a Kelka és Na-Obibe Taraczköztől ÉK-re, a Rabos vagy Rabocz Körtvélyestől ÉK-re.

A főágban emelkedik a Tempa és Apeczka közt a Plesa vagy Pleska, az Apeczka-havas északnyugati részén a Na-Krasnei-Grün.

Az Apeczka-havasnak az Apsicza nyugati oldalán huzódó ágazatában találjuk a Magura, Kleva, Pre-Hud, Obscina, Meresni, Apsa, a keleti ágban a Mezi-Djili, Kicsera, Stjoub, La-Csuhe hegyeket. A Kis- és Nagy-Sopurka völgyei közt huzódik D. felé a Sztohy hegység másik ága a Pleszka-Ungurska hegygyel, a Kurpen-Havassal, Oprisa vagy Opresza, Pleska hegyekkel. A Turbáta hegyhez csatlakozik a Sopurka és Kaszó-patak közt a N.-Boesköig D-nek huzódó ág, mely a Fekete-Tisza és Turbát közt vízváltástól képező északi lánczolatból egy vonalt képez. Ennek nevezetesebb részei a Todiaska a Turbáta déli részén, a Mencsul-mali, a Mencsul-veliki, a Kadob, a Kobila a kabola-polyánai fürdő felett, a Djel-Bozeny Kaszó-Polyánától Ny-ra, a Holasin Lonkától E-ra.

A Turbáta és Tatulszky hegységhez csatlakozik a Kaszó-patak és Tisza közt D-nek huzódó negyedik hegység, a mely Szvidovecz-havas nevet visel. A Turbáta és Tatulszky csatlakozásánál emelkedik a Tatulszka. A Szvidovecz egyik ága a Tatulszky gerinczével párhuzamosan, a Sztaniszló-patak déli oldalán, ÉK-nek Kőrösmező felé halad s Mencsul névvel jelettetik. E keleti mellék-ág kiágazásánál emelkedik a Sztick vagy Stik hegycsúcs; ettől D-re a Szvidovecz-havas legmagasabb csúcsa, az 5904' (1866. méter) magas Blisznicza (Blisnicza-Gropa). Ettől D-re emelkednek a Sztare, Policzi, Pohári Borkuttól Ny-ra, a Dauhy és Dumen Bilintől Ny-ra, a Klenka vagy Klivka Boeskö-Rahótól Ny-ra eső hegyek. A hegység még Kaszó-Polyánától és Berlebástól D-re is elég magas, és Trebusa s Lonka közt tetemes meredekséggel ereszkedik a Tisza völgyébe. Ezen déli részben vannak a Muncsel hegy, Lisina és Tempa.

b) A Tisza és Visó között elterülő hegycsoportok.

A Máramarosi Havasok keleti hegytömegét azon hegycsoportok képezik, melyek a kőrösmezői hágó s az Aranyos-Besztercze völgye között ÉNy-ról DK-nek huzódó határlánczolatból kiágazva, a Fekete-Tisza és Visó völgyei közt terülnek el. E hegycsoport főgerince a kőrösmezői hágótól DK-re folyvást emelkedik, úgy hogy csak ne-

hezen járható ösvények vezetnek rajta keresztül. Ilyen az, mely a Fehér-Tisza völgyéből Cserna-Gora hegy alatt a Fekete-Cseremosz völgyén Zabie galicziai községbe viszen.

E csoport hegylánczainak lejtői 4270' (1350 méter) magasságig erdővel borítvák, legalsóbb részein azonban az erdőség már kiirtott legelőknek. Szántóföldek, rétek és belső telkek csak a völgyekben találhatók. A lejtőkön számtalan forrás fakad 5600—6300' (1800—2000 méter) magasságban még a havasokon is, a melyek később patakokká egyesülnek, s völgyeik a hegytömeget ágakra osztják. A hegység általában igen különböző alakzatokat mutat; majd hosszúra nyúló éles gerinczek, melyeknek éle gyakran oly keskeny, hogy csak egy ember mehet el rajta, majd hátsó lánczok.

A hegylejtők általában igen változatosak. Néhol, p. Körösmező körül, mérsékelt lejtősők (10—25°), Bogdány vidékén már meredekebbek (20—25°), míg Rahó és Trebusa körül oly meredek, hogy sok részben már járhatatlanok (25—50°).

E hegycsoportban Körösmezőtől K-re és DK-re számos havasi legelő található. E havasi legelőkre a falvakból lóval járható ösvények vezetnek föl rendszeren a gerinczekre.

A határszéli gerinczen nevezetesebb hegyek a Czipczina a körösmezői hágó déli oldalán, a Rehoruwka Körösmezőtől K-re, a Kokul vagy Kukul az előbbitől DK-re, a Ruszki vagy Hoverla Borkuttól K-re, a Dankosz és Turkul tovább DK-re (ennek északi lejtőjén fakad a Pruth, s innen ágazik K. felé a Pruth és Fekete-Cseremosz közti vízválasztó); a Csorna-Gora. A Hoverla és Csorna-Gora végső csúcsait teszik azon meredek, havasi jelleggel bíró hegységnek, mely Cserna-Hora havasnak nevezetik. A Csorna-Gorától DNy-ra emelkednek a Vaskul, Borkút, Wiwczina hegyek. A Wiwczinától a Rodul, Sztóh D-re; Radiesk, Furatek, Kropa, Stara-Staia, Ladeskul, Budieskul, Bugyeszka-Velka, Czewczyn, Suligul-Havas a Sztóhtól DK-re; ettől K-re a Lozdumul, D-re a Popagya hegy; tovább DK-re a Pyrie és Stifiora; a Thnatyasza vagy Chnetessa, Supanie (a Csiszla patak forrásai felett), ettől D-re Bukada, Csarkan (Csarkano), Szeszul és Priszlop.

E határlánczolat nyugati vagy délnyugati lejtőiről ered a Fehér-Tisza, a mely számos mellék-patak felvétele után Rahótól ÉK-re a Fekete-Tiszával egyesül; továbbá a Ruszkova-Rika, mely

Leordinán felül, a Vasszer patak, mely F.-Visón alól, a Csiszla vagy Borsa-patak, mely Borsán alól szakad a Visóba. Ezen vizek völgyei között számos oldalágat eresztő öt tetemesebb lánczolat vonul részint K-ről Ny-nak, részint ÉK-ről DNy-nak a főgerincz csúcsaihoz csatlakozva.

A legészakibb hegysor a Cserna-Hora havas északnyugati részén emelkedő Hoverlához csatlakozik s a Lazescsina, Fekete- és Fehér-Tisza völgyei közt levő területet foglalja el. Az ÉNy-ra Körösmező felé vonuló főágban Mlaky, Pietrosz, Kicsera és Sesa havasok vannak s Borkúttól K-re és ÉK-re emelkednek. A Pietrosz a máramarosi havasok egyik legmagasabb, 6378' (2015.45 méter) magas, csúcsa. A Pietroszhoz, DNy. felé vonulva egy terjedelmes hegyhát csatlakozik a Seszul hegygyel, a mely három ágat D. felé s egy kettős ágat Borkútnak ÉNy. és DNy. felé ereszt. Az északnyugati ágban emelkedik a Mencsul hegy Borkúttól ÉK-re. A déli ágak a Fekete-Tisza, Paulik és Bogdán-patak közt húzódnak a nyugati irányban kanyargó Fehér-Tisza völgyeig. A Fekete-Tisza és Paulik patak közt, a Sztebiora vagy Sztewiora, Paulik és Bogdán közt, a Szehlin vagy Szlen és az Umlak vagy Mlaky hegy emelkedik. A Bogdán-patak keleti oldalán a Mlaky-havas is ereszt egy ágat D-re, mely azután a Fehér-Tisza északi oldalán DNy-ra húzódik Bogdán felé. Ezen ághoz tartozik a Mencsul s a Luhytól ÉK-re emelkedő Luhé hegy.

A határszéli főgerincz egyes csúcsaihoz e tetemes hegysoron kívül több apró ág csatlakozik. Ilyenek a Lazescsina-patak keleti oldalán a Rehoruwka és Kukul hegyből északnyugati irányban ki nyuló ág Czirne, Krehorivka, Sztojki, Verch-Dobri hegyekkel; a Fehér-Tisza forrás patakjai (Hoverla, Sztehovecz és Tiszesora) közt a Dankosz és Turkul hegyekhez csatlakozók a Brebenicskul, Guttin-Tomnatek (alatta Ozero nevű tengerszemmel), Lemszkej, Polonya-Vertup, Balkatul hegyekkel.

A Fehér-Tisza és Ruszkova-patak (Rika) között a Tisza és Visó völgyeig még hatalmasabb hegységek vannak, a melyek a Sztoh vagy Sztoy és Radieszk hegyhez csatlakoznak. A Sztoh-hegyhez csatlakozó ág eleintén Ny. felé tart a Nenyecsku vagy Nenyeszky hegyig; azután két ágra szakad, s az egyik ág ÉNy-nak vonul Bogdán felé a Tiszesora és Scsávul völgyei közt, Ohlán és Pere-Chresty hegyekkel; a másik ág Nenyесku hegyen túl is Ny. felé

tart a Grob vagy Grop hegyig. Ezen ágban vannak a Sesaul és Mezse-Potoki hegyek. A Grob-hegy azután két ágra oszlik. Egyik ágát a Sesávil és Kvaszna völgyei közt ÉNy-nak Bogdán felé ereszti, a másik DNy-nak a Kvaszna és Kirva völgyei közt a Pop-Iván hegy felé vonul. A Pop-Iván 6090' (1924.44 méter) magas, hatalmas hegytömeg, mely a Kvaszna, Fejérpatak, Bisztra és Kvaszna forrásai közt s e patakok völgyei közé jelentékeny ágakat bocsát. Egyik oldalág a Kvaszna patak mellékvölgyei közé É-nak vonul, s ehhez tartozik a Bogdántól D-re emelkedő Pietrosz hegy. A másik ág Ny-nak fordul, s a Kvaszna, Berlebás és Fejérpatak völgyei közt számos ágra szétoszolva terjed el. A Kvaszna völgyének nyugati oldalán huzódó ágban emelkedik a Magura hegy, Akna-Rahó körül huzódó ágakban; továbbá a Hrovisce, Kriva, Szurupe, Mencsul, Szojmul hegyek; végre a Berlebás- és Fejérpatak völgyei közt a Berlebászka, Szezavora, Butin hegyek. A Pop-Iván egyik főbb ága Fejérpatak és Bisztra völgyei közt a Tiszáig és a Visó völgyéig huzódik, a melyhez a Serban (Csorban), Mencsul, Zoltej hegyek tartoznak. A Bisztra és Kvaszna völgyei közé nyulik be a Serban egyik mellékága D-nek majd DNy-nak, a Vervu-Dlouhy hegygyel. A Kvaszna, Kirva, Ruszkova völgyei közt nagyobb hegysor csatlakozik a Pop-Iván délkeleti ágához, a Tomnatik hegyhez, a melynek egyes részei a Zihlyu, Szkorodnei, Kevicsora, Jasinnie és Vervuden hegyek.

A Pop-Ivántól K-re s a Grob-hegytől D-re a Kirva és Szokolov patakok közt a Ruszkováig emelkedik egy hatalmas hegytömeg, a Farkin, mely terjedelmes hegyhátat képez, s gerince ÉNy-ról DK-nek huzódik. E hegytömeghez tartozó nevezetesebb hegyek a Farkin, a Mihajlik, a Vertup-Rugaso, az Arsecza.

A Szokola és Ruszkova-Rika felső völgye közt a Radieszkhez csatlakozó hegysor terjed el délnyugati irányban. Ehhez a hegysorhoz tartoznak a Kopilas, Repeya, Boukul vagy Balkul és a Plisku hegyek.

A Budieszku és Czeweczyn hegyekhez csatlakozik azon jelentékeny hegysor, mely a Ruszkova és Vasszer patakok völgyei közt előbb DNy-, majd Ny. felé vonul, kisebb-nagyobb oldalágakat eresztve. A Budieszku hegyhez csatlakoznak a Lutoza, Bugyeczka-Velika és Budiovszka-Mala hegyek. Ez utóbbitól DNy-ra esik e hegysor legmagasabb csúcsa, az 5845' (1847 méter) magas

Pietrosz (Bardiev). A Pietrosztól NyÉNy-ra Pecsalo (Peczeleu), DNy-ra a Baicza vagy Banyicza hegy emelkedik. A Banyiczától a Bárgyij és Kvasznicza patakok völgyei közé a Muncsel hegyet magába foglaló ág huzódik be. Banyiczától a hegysor tovább DNy-nak huzódik, a Bony hegytől pedig nyugati irányban vonul s odább Ny-on Szkerisoara-Havas nevet nyer.

A Bony-hegy és Szkerisoara-Havas közt D-re ágazik ki egy láncolat a Petronel hegygyel. A Szkerisoara-Havas hosszú gerince a Roszusny hegyen túl F.-K.- és A.-Visó fölött ÉNy-ra, majd DNy-ra vonul tágívbén s D. felé három ágat ereszt. Ez ágak a Vinuluj és Mare patakok völgyei által választvák el egymástól. A havas gerinczén Preluka-Dederi, Szkericzory és Maximov csúcsok emelkednek. A nyugati ághoz a Jelinka hegy Obsina csúcsal, a középső ághoz a Gruj-Pietri és Dialu-Roman hegyek tartoznak.

A Vasszer felső völgyének keleti oldalán a Suligulhavas, a Pyrie és Stifiora hegyek bocsátanak ki rövid ágakat, melyek közé számos szűk és rövid völgy (Fajnavölgy, Suligulivölgy, híres savanyúvíz forrással, stb.) nyulik be.

E rövid ágak csúcsai közül fölemlitjük a Suligul-Playt, a Popagyát, Lostunt, Piatra-Orzát, a Picsory-Komanuluj.

A Supanie hegyhez, a mely a Fehér-Cseremosz, Cibó és Csiszla vagy Borsa patak forrásai felett emelkedik, a Vasszer és Csiszla völgyei között huzódó hatalmas hegysor csatlakozik. E hegysor a 6093' (1925.39 méter) magas Torojaga-Havasig Ny. felé vonul; ettől azonban a főág a Visó völgyével párhuzamosan huzódik majdnem F.-Visóig. E főághoz tartoznak a Keszelu; a Megura-Keterame a Supanie-től Ny-ra, Torojogá-tól K-re; a Szekul Torojogá-tól D-re; a Vervu-Obesina Borsától ÉNy-ra; a Laszuluj Mojszintól É-ra; az Alak F.-Visótól DK-re. A hegysor másik ága a Torojogától É. felé tart a Nieme-Poje hegyig. Itt három ágra szakad. Ezek egyike a Makkerlan-patak keleti oldalán É-nak tart; a másik a Makkerlan és Noveczen patakok közt ÉNy-nak, majd DNy-nak vonul, s „Facset-hegy“ nevet visel (ez ághoz tartoznak még Vervu-Csikandui vagy Cziganului, Sniapin és Nowy-Csor hegyek); a harmadik ág Noveczen és Novecz patakok közt a Greben hegygyel a Vasszer völgyre jön.

A Bukada-hegy Ny. felé a Csiszla forrás csermelyei közé csak

rövid oldalágat bocsát; DK. felől azonban jóval hosszabb és terjedelmesebb hegysor ágazik ki belőle, mely számos oldalágaival az Aranyos-Besztercze és Czibó völgyei között terül el. E hegysorhoz tartoznak a Czilhoju vagy Silhoju a Bukától K-re; a Sala-Szimile Silhojutól D-re; a Zimprislava odább DK-re; a Bretilla Kirlibabától Ny-ra; a Piatra-Czibó Máramaros, Naszód vidék és Bukovina határainak egybeszögellésén. A Csarkan hegyhez csatlakozik az a nyugoti irányú hegysor, mely a Csiszla és Visó felső völgye közt húzódik Borsa felé, s a mely Magura hegységnek nevezetik, Vervu-Magura és Gyala intre Riure csúcsokkal; míg DK. felől a Szeszul, Picsori-Sessul, Kornedy és Preluka-Zsamen hegyek csatlakoznak a Csarkánhoz.

A Visó és a vele majdnem párhuzamosan futó Iza folyó völgyei közt csak alacsony erdős hegyhátak emelkednek, melyeket úgy északi, mint déli oldalainkon számos rövid keresztvölgy szel. Az északi völgyek csermelyei a Visóba, a déliek a Batrina havason eredő Izába szakadnak. Ezen az erdős hegyháton több hágó visz keresztül, a melyenek a Szacsal és Mojszin, Szelistye és K.- és A.-Visó köztiek; továbbá az, mely Dragomérfalváról s Konyháról Kis-Bocskón át A.-Visóra, Rozávljáról Leordinára, Szurdokról és Barczánfalváról Petrovára visz. A magasabb tetők a Gyala-Berecze Szacsaltól ÉK-re, a Luj-Dan Szacsaltól É-ra, a Cseteszelyi Dragomérfalvától K-re, a Teuluj K.-Visótól DNy-ra, a Konyha és Bleszka Kis Bocskótól ÉNy-ra, a La-Leordin Leordinától DNy-ra, a Suliz Petrovától DNy-ra, a Petrova ÉNy-ra, az Arsicza Rónaszéktől K-re, a Magura-Visoka F.-Rónától K-re, a Cziferaja A.-Rónától ÉK-re, az Oszoi Disznópataktól DK-re, a Hurgon ugyanattól ÉNy-ra, a Hegyeshegy Szigettől K-re.

II.

5. §. Az Erdélyi Északi Határlánczat.

A Kárpátok Északkeleti Határlánczolata, mint Hunfalyv irja (i. m. II. k. 5. l.) az Aranyos-Besztercze, Visó és Iza forrásvidékén Máramaros, Erdély és Bukovina határainak egybeszögellésénél megszlik s nagyszerű hegyhálózáttá terjeszkedik szét. Az é. sz. $47^{\circ} 40'$ alatt egy magas hegysor Ny-ra, más még nagyobb hegysor D-re és DK-re vonul. Az előbbi az Északkeleti Határlánczolatot D. felől sze-

gélyező trachit hegységhez csatlakozik, melylyel Kapnikbánya vidékén egybe olvad. Az utóbbi Erdély keleti határán húzódik D-nek és DK-nek.

A „Máramarosi Havasok“ délkeleti ágazataihoz csatlakozó s nyugati irányban húzódó hegylánczatot képezi az Erdélyi Északi Határlánczolatot, mely az Aranyos-Besztercze völgyétől a Nagy-Besztercze, Ilva, Kosna és Tihucza forrásainak vidékéről s a Borgói hágótól Ny-ra Erdély és Máramaros közt a kapnikbányai vagy „Láposi hágóig“ terjed, s ez által a Guttin hegységtől választatik el. Északi határát az Aranyos-Besztercze, Visó és Iza felső völgyei, déli határát a Nagy-Besztercze és N.-Szamos völgyei képezik. Máramarosban a Priszlop hegy nyugoti oldalán levő hágó az Aranyos-Besztercze, a Szaesal-Mojszini hágó a Visó és Iza völgyeit kapcsolják össze, s így az Erdélyi Északi Határlánczolatot a Máramarosi Havasoktól választják el.

Az Erdélyi Északi Határlánczolat É. felé az Iza völgyébe, csak rövid oldalágakat eresztve, igen hirtelen ereszkedik; D. felé azonban hosszabb és terjedelmesebb ágakat bocsát. A lánczolat hossza mintegy 16 mfd. (121 kilométer), szélessége 2—9 mfd. (15—68 kilométer) közt változik; legszélesebb a Máramarosban fekvő Váncsfalva és a Szamos mellett eső Deés közt, a hol több, mint 9 mfd. (68 kilométer). A hegyláncz dereka az Aranyos-Besztercze és Tisza (Visó, Iza, Mára) folyamvidékét a Szamosétól választja el s kisebb nagyobb kanyarulatokkal Ny. felé húzódik. Közepes magassága 4000—6000' (1264 — 1896 méter); a csúcsok mintegy 1000'-bal (316 méter) emelkednek a gerincz fölé. E hegyláncz legmagasabb tetője, a 7316' (2311.86 méter) magas Pietrosz, a főgerincz északi oldalán emelkedik. Ettől Ny. felé ugy a lánczolat gerinceze, mint csúcsai jóval alacsonyabbak. A Czibles hegynél a hegység főgerince két ágra szakad; az egyik ÉNy-nak Máramaros déli határán húzódik el, a másik DNy-nak a Szamos völgye felé tart, s így a láposi medenczét zárja körül.

A főgerinczen csak bajosan járható gyalog és lovas ösvények, úgynevezett „play“-ok, vezetnek át Erdélyből Máramarosba. A borgói hágótól a láposi hágóig nyúló főgerinczen két hágó vezet keresztül. Az egyik az Aranyos-Besztercze völgyéből Kirlibába bukovinai helységtől Uj-Rodnára, a N.-Szamos völgyébe, a másik Szacsal és Szelistye máramarosi községekből a Setra hegy nyugati oldalán a

Szalvai völgyben fekvő Romuli, Teles, Hordó, Szalva erdélyi helységeken keresztül Naszódra visz. Ez utóbbi ökrös szekérrel is járható.

Ezen hágók szerint az Erdélyi Északi Határlánczolatot három főtagra osztjuk, a melyek közül a „Rodnai-Havasok“ s a „Czibles-hegycsoport“ huzódik el Máramaros déli határán.

A) A rodnai havasok.

A rodnai szorosától a szácsal-szelistyei hágóig terjedő hatalmas hegycsoportot „Rodnai Havasok“ nevezet alá foglaljuk. Közép magasságuk 5000—6000' (1580—1896 méter). E hegység főcsomózatát az Erdélyben emelkedő Ünőkő (Inó), a Máramaros határán felmagasló Sztzol vagy Galacz és Dsemini (Ikrek) hegyek alkotják. A Sztzol vagy Galacz a Visó egyik mellék csermelye, az Aranyos-Besztercze és a Szamosba szakadó Anyiesz-Mare patak forrásai felett emelkedik, s egy rövid ágat bocsát ÉK-re a Sztrintura és Priszlopi nyereg felé, más nagyobbat DK-nek a rodnai hágó felé, mely az Aranyos-Besztercze és N.-Szamos közt képez vízvásztót. Az északkeleti ágban a Sztzol-tól K-re eső Magura-Borzubi, a délkeletiben a Girgileu, tovább Erdélyben az Ünőkő (Piatra Inyului) hegyek emelkednek.

A Sztzol- vagy Galacztól Ny-ra a Dsemini, Mihályásza, Vervu-Puzdrelor, Vervu-Nyeguesze vagy Nyegujeszk, Vervu-Mare, Vervu-Kormaja, Obersia-Rebre, Picsoru-Talharuluj, Vervu-Repegye vagy Buhajeszkul, Mamája, Vervu- és Polyána-Batrina hegyek emelkednek. A főgerincz északi oldalán Mamájától É-ra ezen hegység s általában Máramaros hegységeinek legmagasabb csúcsa, a 7316' (2311.86 méter) magas Pietrosz, tornyosul Borsától D-re. A Pietrosz északi előfokát a Brusztur képezi; ettől K-re esik a Facza-Mesilor a Csimojcs és Nyegujesz patakok közt. A Batrinától Ny. felé a Muncsel, Vervu-Fedzsetuluj, Kapu-Priszlopi és Kapu-Setreul vagy Setra hegyeket találjuk. A „Rodnai-Havasok“ É. felé csak rövid oldalágakat eresztenek a főgerincz északi oldalán fakadó csermelyek és patakok völgyei közé. E völgyek közül nevezetesebbek a Válye-Repede (medrek völgy), melyben a Mamája keleti oldalán eredő Repede patak foly; a Batrinán eredő s a Visóba ömlő Drágos-patak völgye és a

Batrina oldalán levő tóból (Muced tava) eredő Iza völgye. E két utóbbi völgy közt É. felé vonuló oldalág Magura hegy nevet visel. A Muncseltől É-ra Preluka-Selki, ÉNy-ra Paletin hegy emelkedik.

B) A Czibles-hegycsoportok.

Ezek Máramaros déli határszélén húzódnak, s Belső-Szolnok megyében és Kővár vidékén terülnek el a szacsal-szelistyei hágótól a láposi hágóig, vagy a Setra hegytől a kapnikbányai völgyig, melynek nyugati oldalán a Guttin-hegység emelkedik. Mint említettett, a Czibles-nél a főgerincz két ágra oszlik, s az egyik ág ÉNy-nak, a másik DNy-nak a Szamos völgye felé húzódik. Az ÉNy. felé tartó ág szegélyezi Máramaros határát, s itt ép ezért csupán ennek az ágnak részei említettnek föl. Ez ÉNy. felé húzódó ágat Hunfalvy a „tulajdonképi Czibles hegységnek“ nevezi.

A Czibles hegység már jóval alacsonyabb a „Rodnai havasok“-nál. Gerinczének középmagassága csak mintegy 3000' (948 méter), melyen a kúpok mintegy harang idomúlag emelkednek fölfelé. Ezek a kúpok jellemzik e hegységet, s úgy tüntetik azt fel, mint a Guttin hegylánczolat folytatványát.

A hegység főgerinczén a Setra hegytől Ny. felé a következő hegyeket találjuk: Facz-Rotund, Vurvu-Stefanicza vagy Polyána-Stefaniczi, Komoru, Obesina-Kruesilor (Magura-Stefan, Erdélyben Vurvu-Komarnikuluj), Magura-Nyagra, Polyána-Cziblesului, Kapu-Czibles, Tomnatik, Muncsel-Mare, Gurgiel, Szekul vagy Gyalu-Szek, Veratiko, Szármatiestie, Priszlop, Magura-Mare, Polyána-Rotunda (ezen visz át az országút Kapnikbányáról Sztrimbulyba) és Gyalu-Rotund. Ezek közt az 5760' (1820 méter) magas Czibles messziről kitűnik szép kúpidoma miatt.

A Czibles hegység az Iza völgye felé meredeken ereszkedik alá, s csak rövid oldalágakat bocsát É. felé. A Stefanicza, Magura-Nyagra és Czibles hegyekhez csatlakozó északi ágak a szelistyei-hágó és a Baikul-patak forrás-csermelyeinek (Todisora, Kalmian) völgyei közt terjednek el, s Szelistye, Dragomérfalva és Jód községek felé húzódnak. Ezekhez tartoznak a Vervu-Pietri, a Baikul és Todisora közt, Gruin lui Sándor Dragomérfalvától D-re, Laszului-Verde

Stefaniczától É-ra, Ruska Sándortól K-re. A Kalmian és Jodisóra közt, Tomnatiktól ÉK-re, Jódtól D-re emelkedik a Magura, s ennek legészakibb része, a Polyana-Mare, Jód és Dragomérfalva közt. A Jodisóra és a batizai völgy közt huzódik, a Muncsel-Marehoz csatlakozva, egy ág ÉK-nek, a melyhez tartoznak a Facza-Melenczie, az Arsicze, Skoricza, Botianul. A Batiza-völgytől Ny-ra a Kaszovölgyig több hegyág terjed el. T. i. a Szarmatiestie-től huzódik É-nak egy ág a Mucsaray hegyig s ettől kezdve szétágazik; K-re van az Onanie Batizától É-ra; ÉK-re a Glódi hegy; a La-Korna-Dumbrevi Rozávyától DNy-ra; a Megura; Szlatiora Szlatin-kától ÉK-re; a Vervu-Kostye Budfalvától K-re; a Magura odább É-ra; a Runkuly Szlatinkától Ny-ra; a Piatra Lotos vagy Latotos Budfalvától D-re; a Vervu-Valjeny F.-Kálinfalvától ÉK-re; a Gruja la-Rad Somfalvától É-ra.

III.

6. §. A Vihorlát-Guttin hegység.

Az Északkeleti Határlánczolat főágát majdnem párhuzamos irányban kíséri ÉNy-ról DK. felé tartva egy trachit-hegyláncz, mely Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa megyéken áthaladva, Máramaros nyugati és délnyugati részén húzódik el s a Guttin hegyen túl a „Kapnikbányai“ vagy „Láposi hágónál“ a Czibles hegységgel jó össze. Ezt a hegylánczot „Vihorlát-Guttin“ hegylánczolatnak nevezzük. E trachit hegylánczolat főgerinczének közép magassága 3000—4000' (948—1246 méter), s a legmagasabb kúpok mintegy 1000'-bal (316 méter) emelkednek ezen felül. A hol a szürke trachit tulnyomó — írja Hunfalvy — a hegység körvonalai általán véve gömbölydedek; de a hol a trachit más kőzetekből merül fel, vagy a gerinczet egyes csúcsok tetézik: ott gyakran a legnagyobb szabályossággal alkotott, letompított széles kúpok mutatkoznak. A zöldkő-trachit rendesen harangforma széles kupolákká alakul. A völgyek és szurdokok mélyen bevágják a trachittömegekbe, s oldalaik meredek sziklafalak.

A Vihorlát-Guttin hegység több részre oszlik, a melyek közül Máramaros megyében a Gyl (Djil)-hegycsoport keleti része, a Nagy-Szóllósi hegycsoport északkeleti része és az Avas-Guttin hegycsoportoknak a főgerincztől É-ra vagy ÉK-re eső ágazatai terülnek el.

A) A Gyl (Djil)-hegycsoport.

E hegycsoport főtömege Bereg megyében terjed szét. Máramaros megyéhez főgerinczének csak keleti része a Buzsora hegygyel, s az ettől DK-nek forduló főágnak folytatása, a Szinyák hegy, s a Brusztópataki vagy Prohydnoi és a Borsova patak völgyéig K. felé ágazó melléklánczok tartoznak. A főlánczolat a Buzsora hegytől Zádnya felé huzódik. Máramarosban csak rövid keresztvölgyek szelik a főgerincz keleti oldalát, a mely keresztvölgyekben futó csermelyek a Borsovába sietnek. Átalában a Gyl hegységnek Máramaroshoz tartozó része zord, kietlen s azért lakatlan erdőség.

A határszélen DKD-nek huzódó főgerinczen emelkedik ki a Buzsora-hegy Kusniczától Ny-ra, és a Szinyák hegy Szuha-Bronykától Ny-ra. A Buzsorától a prohydnoi völgyig É. és ÉK. felé rövid oldalágak huzódnak a Prohydnoi és Bisztri-patakok közt. Ez ágakhoz tartoznak a Djakovi (Kántor), Butova, Kicsera hegyek. A Buzsorától DK-re emelkedik éles kősziklás hegygerinczczel a Medvezsi hegy; Szinyáktól DK-re a Gyulák és Na-Oblazi hegyek.

B) A nagyszőlősi hegycsoport.

A nagyszőlősi hegycsoportot É-ről és ÉNy-ról a Borsova, K-ről a lipese-polyánai horpadás és Nagyág, D-ről a Tisza völgyei és Ny-ról az egresi mocsáros lapály határolják. Máramaros megyéhez csak az É. felé huzódó főhegysor s ennek keleti és északnyugati oldalágai tartoznak. A főhegysor Husztól ÉNy-ra a Tisza jobb partján, a megye nyugati határán emelkedő Irasztó hegynél kezdődik, s É-nak Dolha felé huzódik. A fő hegysorban kiemelkednek az Irasztó, a Tosti-Verch (vastag hegy), az Osztri-verch (hegyes hegy), a Tupoj-verch (lapos hegy), a Stirbaku-Verch, a Hrabova Dolhától D-re. Ezen hegyekhez K-re, majd DK-re huzódó rövid oldalágak csatlakoznak. Ez oldalágak részei a Humova Osztri-Verchtől K-re, Keselymezőtől Ny-ra; a Pletna Hrabovától K-re; a Jurie ugyanattól Ny-ra.

A Nagy-Szőllősről Husztra vezető országut a Tisza jobb partján a Hark hegyen visz keresztül, a melyről igen szép kilátás nyílik Máramaros hegyeire és a Tisza völgyébe.

C) Az Avas-Guttin hegycsoportok.

E hegycsoportok Ugocsa, Szatmár és Máramaros megyékben É-ről a Tisza völgye, K-ről a Mára s Kaszó völgye és a kapnikbányai s Kaszó-völgyet összekötő, a Guttin és Piatra-Lotos hegyek közé vezető benyergelés, D-ről a Szamos és Szaszár völgye, Ny-ról a nagy magyar alföld közt terülnek el. Főgerinczök a Tisza balpartján Veréce környékéről délkeleti irányban kanyarog a Rozsály-Ignics hegyig, innen keleti irányt vesz a Guttin hegyig, s majd mindennütt a határvonalat képezi Máramaros és Ugocsa-Szatmár megyék között. ÉNy-on a nagyszőlősi hegycsoporttól a Tisza által választatnak el, DK-en pedig a Czibles hegységhez csatlakoznak, melytől a főlebb említett völgyek és benyergelések különítik el. A hegysor két külön tagra oszlik, u. m. az Avas- és Guttin hegységre.

Az Avas-hegység határát ÉNy-on, É-on és ÉK-en a Tisza völgye, DK-en az a nyereg, melyen az országot Avas-Ujfaluból Técsőre vezet, D-en a Tur folyó völgye, Ny-on a nagy magyar alföld képezi, s ÉNy-ról DK. felé huzódva legnagyobb részt Szatmár megyében terül el. Az egész hegység jobbra 1000—1200' (316—380 méter) magas fensík, melyből kisebb-nagyobb kúpok magaslanak ki. A Tisza völgye fölé átlagosan mintegy 800' (253 méter)-nyira emelkedik; egyes tetői néhány száz lábbal magasabbak. Mivel hirtelen emelkedik föl a környező lapályból: azért sokkal magasabbnak látszik, mint a minő valósággal. Ugy az egész hegység, mint egyes kúpjainak alkata festői, s azért mélyen bevágódott völgyeivel együtt a magyar trachit területek legbájosabb vidékeinek egyike. A hegység délkeleti részén a tetők magasabbak, ÉNy. felé azonban lassanként letörpülnek.

A hegység főgerinczének vonalát a következő hegyek jelölik: Kobolla Husztól DNYD-re; Sztraczin (Ugocsában) Velététől DNY-ra; Halmi (Ugocsában) az előbbitől D-re; Siroki hegy a határon az előbbitől DK-re; Fekete hegy Visktól D-re; Sugatag hegy Bikszádtól ÉKÉ-ra.

A hegység északkeleti oldala Máramaros megyében creszkedik le a Tiszának itt már elég széles völgyébe, s csak rövid keresztvölgyek nyulnak az ez irányban huzódó oldalágak közé. Nevezetesebb hegyek ezen oldalon a Kruhlaki Ugocsában, közel a máramarosi határhoz;

a Huszti várhegy, melyet a Tisza szakasztott el e hegységtől, s az most elszigetelt szakadék, melynek a festői huszti vár romjaival koszorúzott tetejéről gyönyörű kilátás nyílik a Tisza és Nagygölgyre s az ezeket környező hegységekre. A Visk felé nyúló hosszabb oldalágakban nevezetesebb hegyek a Saján hegy Visktól Ny-ra; a Szőlőhegy Visktól D-re; a Visk-Várhegy Visktól DK-re kitűnő vasas forrásokkal s igen szép fürdővel.

Az Ávas-hegység derekán számos út és ösvény visz át Ugocsából és Szatmárból Máramarosba, leginkább a viski határban Velétéről, Bikszádról Visk felé.

A Guttin-hegység sokkal tömegesebb s nagyobb kiterjedésű az előbbinél. Határai É-on a Tisza völgye, K-en a Mára-Kaszó völgye és a budfalvi nyereg, D-en a Szaszár és Szamos völgye, Ny-on a nagy síkság és az Ávas-Ujfalutól Técső felé huzódó horpadás. A főgerincz előbb DK-nek, majd K-nek tart, s ehhez Máramarosban előbb K-nek, majd DK-nek huzódó jelentékeny ág csatlakozik. E két ág a Tisza és Mára völgyei felé számos hosszabb-rövidebb oldalágat bocsát. A hegységnek az a része, mely a Mára forrás vidéke s a budfalvi hágó közt terül el, képezi a szorosabb értelemben vett Guttin hegységet.

A Guttin-hegység főgerinczén a következő hegyek emelkednek: Fenyérhegy Técsőtől D-re; Tripszoru Remetétől D-re; Rosza odább DK-re; Vervu-Rotunda, Vervu-Braszló és Pleska Szaploneczától és Hosszumezőtől D-re; Breze Desztől Ny-ra; Rozsály-Ignics (Szatmárban) a Mára forrásaitól D-re; a feltűnő alakú, 4558.s' (1440.s.s méter) magas Guttin Brébtől DNY-ra.

A főlebb említett másik magas hegysor szintén a Fenyérhegyből indul ki, mely előbb K-nek, majd DK-nek tart. Ezt a hegysort Hunfalvy „Szaploneczai hegysornak“ nevezi, Máramarosban azonban közönségesen „Kőhát“ nevet visel, a melyet a Rosza-hegy északnyugati oldalán eredő s D-ről É. felé futó Szaplonecza patak két részre oszt.

A szaploneczai hegysor vagy Kőhát tetői a Vervu-Pietri a Fenyérhegytől K-re; a Capo di Feczi odább DK-re; a Szaploneczai kő (Kamen) Hosszumezőtől DNY-ra; a Facsa a Szaplonecza patak keleti oldalán; a Varatyik (Varaltye) Kabolapataktól DNY-ra; a Lepsin, Csikánka tovább DK-re; a Tiszakő Farkasrévtől

DNy-ra; a Kornu-Pietri, a La-Virvu Deszétől ÉNy-ra. A Köhát a Tisza déli oldalán meredek és magas hegylánczot képez s a Mára völgyébe hirtelen ereszkedik le. Északi oldalágazataihoz tartozik a Kobilecz Szarvaszótól D-re; a Szalaván Szigettől D-re; a Kajtár és Plantis Bártfálvától ÉNy-ra.

A Fenyérhegyből e két ágon kívül É. felé is huzódik egy oldalág Ferenczvölgye keleti oldalán Técső és Remete felé. Ez ághoz tartozik a 2390.4' (755.37 méter) magas Nereszen.

A szorosabb értelemben vett Guttin-hegysorhoz Máramarosban csak rövidebb oldalágak csatlakoznak. Leghosszabb az, mely a Mára forrás csermelye és Izvora között tág ivben kanyarodik É. felé. A Guttin hegytől É-ra emelkedik a brébi hegy, Krácsfálvától DNy-ra a Magura, ennek közelében a Preluku-Szlutuluj Krácsfálvától Ny-ra. A Mára mellékvölgyeiben emelkedik a Pogán Brébtől KDK-re; a Sugatag (Sagataj) és a Dumbrava Sugatag közelében.

A Rosza és Pleska közt a Vervu-Braszlóhoz csatlakozva indul ki a főgerinczből egy oldalág K. felé, s a Csikankához csatlakozik. Ez oldalág köti össze a főhegysor gerinczét a Köháttal, s a Szaploncza patak és Mára folyóvidéke közt a vizválasztót képezi.

7. §. Magasságmérések *).

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
I. A Borsova-hegységben.			
1. Helységek.			
Bereznik	294.51	932	Hauer.
Kereczke	230.48	761	"
Szuha-Bronyka	182.02	576	"
Dolha.. . . .	156.42	495	"
Dolha	172.92	547.02	Cs. kir. föld. int.
Lipce-Polyána	359.01	1136.04	" "
Lipce-Polyána	253.43	802	Hauer.
Berezna	262.28	830	"
Kusnicza	209.19	662	"
2. Hegyek.			
Veliki-Verch, a Sztojtól ÉK-re . . .	1591.69	5037	Cs. kir. föld. int.
Zsid, az előbbtől DK-re	1511.87	4784.04	" "
Kruhli, tovább DK-re	1172.99	3712	" "
Kuk, Rókamezőtől K-re	1358.29	4298.04	" "
Kuk	1351.85	4278	△
Korotiszto, az előbbtől DK-re . . .	1159.02	3667.08	Cs. kir. föld. int.
Plotiszto, Csapesztől Ny-ra	986.68	3122.04	" "
Sztohy vagy Sztoj	1670.38	5286	△
Yvola, Sztojtól D-re	1383.89	4379.04	Cs. kir. föld. int.
Magura, a nyugati kúp	1068.02	3379.08	" "
Magura, a keleti kúp	747.21	2364.06	" "
Lisza, az Yvolától D-re	1194.48	3780	△
Lisza hágója	958.61	3033.59	Kreil.
Kicsera, Dolhától ÉK-re	679.91	2151.06	Cs. kir. föld. int.
Jaszien, Rókamezőtől K-re	584.35	1849.02	" "
Vodicze, odább ÉK-re	1019.29	3225.06	" "
Szlopova, Dolhától K-re	622.84	1971	" "
Mencsul, Ökörmezőtől DNy-ra . .	1244.91	3939.06	" "
Sztoup, a Kruhlitól DK-re	1008.67	3192	" "
Kobila, a Liszától KDK-re	664.36	2102.04	" "

*) A trigonometriai meghatározások eredményei △-gel jelölve.

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Dubova, Rókamezőtől É-ra	522.73	1654.02	Cs.kir.föld.int.
Rosztránszk, Kuktól Ny-ra	903.82	2860.02	" "
Jaszenova, Kusniczától ÉK-re . . .	744.18	2355	" "
Jasztreble, Lipese-Polyánától ÉK-re	875.19	2769.06	" "
Mihály (Michaila), A.-Bisztrától DNy-ra	1001.66	3169.08	" "
Viszka, amattól D-re	594.21	1880.04	" "
Pohár, Liszától DNy-ra	787.79	2493	" "
Magaslat Dolha és Lipese-Polyána közt	253.43	802	Hauer.
Jaszeni, a Szlopove-től ÉK-re . . .	877.66	2777.04	Cs.kir.föld.int.
Leluk, Bisztra mellett	882.02	2791.02	" "
Rabácsin, Veliki-Verch-től ÉKE-ra	1005.26	3181.02	" "
II. Nagyág és Talabor között.			
1. Helységek.			
Ökörmező	382.36	1210	Hauer.
Vucskómező	347.28	1099	"
Herincse	225.24	712.08	Cs.kir.föld.int.
Kövesliget	362.89	1148.04	" "
Bustyaháza	202.68	641.04	" "
Bustyaháza	183.91	582	*
Bustyaháza	161.79	512	Hauer.
Száldobos	146.62	464	"
Száldobos	191.31	605.04	Cs.kir.föld.int.
Száldobos	156.01	494	*
Mihálka	406.12	1285.02	Cs.kir.föld.int.
Szeklencze	141.57	448	Hauer.
Szeklencze	157.68	499	*
Szeklencze	173.08	550	Cs.kir.föld.int.
Ditkovecz	354.24	1126	Hauer.
Kápolna, Bustyaházától K-re . . .	287.81	910.08	Cs.kir.föld.int.
2. Hegyek.			
Javornik-Mali, F.-Hidegpataktól É-ra	930.94	2946	△
Bliszniczky	955.39	3023.04	Cs.kir.föld.int.
Csorna-Repa (Goma-Repa)	1276.01	4038	△
Csorna-Repa	1281.32	4054.08	Cs.kir.föld.int.

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterek- ben	bécsi lábakban	
Kalinovicze	985.92	3120	Δ
Gorgan-Viszkovszki	1435.84	4543.03	Cs.kir.föld.int.
Szmerek, Toronyától Ny-ra	1372.89	4344.06	" "
Szmerek, délkeleti kúpja	1417.45	4485.06	" "
Gemba, Toronyától ÉK-re	943.07	2984.04	" "
Ozirnya (Rozirna), Szinevér-Polyáná- tól ÉNy-ra	1492.91	4724.04	" "
Kamjonka, Ökörmezőtől ÉK-re	1571.04	4972.02	" "
Hrabova, F.-Bisztrától DK-re	1248.09	3952.02	" "
Mersza, Szinevértől Ny-ra	1271.46	4023.06	" "
Mersza, északeleti kúpja	1317.34	4168.08	" "
Tri-Hotari, Vucskómezőtől ÉK-re	999.38	3162.06	" "
Csapesz, Insád-Kalocsától D-re	1323.22	4187.04	" "
Luk, Leluktól DK-re	1132.48	3583.08	" "
Gusza, odább DNy-ra	928.09	2937	" "
Gangurszky-Berech, tovább DNy-ra	446.51	1413	" "
Skredey, Ötvösfalva mellett	483.01	1528.08	" "
Zadnyuk, Csománfalvától D-re	453.09	1436.04	" "
Koruncz, Mihálkától ÉK-re	490.12	1551	" "
Rako-Cserticz, Uglyától DNy-ra	495.05	1566.06	" "
Poporo-Tiste, Ujbárdtól K-re	451.63	1429.02	" "
Velika-Kiesera, Alsó-Hidegpataktól ÉNy-ra	913.87	2892	" "
Rekilszka-Kiesera, A.-Hidegpataktól KDK-re	908.94	2876.04	" "
Szplena, Csapova-Kieserától NyD- Ny-ra	920.59	2596.08	" "
Csapova-Kiesera, Majdánkától ÉNy-ra	805.99	2550.06	" "
Kliva, Szolymától D-re	796.32	2520	" "
Csorny-Verch, Kamjankától DNy-ra	1484.19	4696.08	" "
Berech, Kricsfalvától ÉNy-ra	354.55	1122	" "
Pengő, Husztól DK-re	167.42	529.08	" "
Kieserna, Csorny-Verchtől DNy-ra	619.08	1961.04	" "
III. A Talabor és Taracz völgyei közt.			
1. Helységek.			
Szinevér	410.48	1299	Hauer.
Tyuska	667.71	2113	"

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Kalocsa	523.61	1657	Hauer
Lázi-Ófalu	538.46	1704	"
Imsád	558.37	1767	"
Negrovecz	538.46	1704	"
Kricsfalva	525.54	1030.02	Cs. kir. föld. int.
Uglya	302.79	958.02	" "
Técső	185.18	586	Hauer
"	211.02	667.08	Cs. kir. föld. int.
" a kamarai fogadó	213.68	676.02	*
Királymező	476.53	1508	Hauer
Krasznisóra	377.03	1194	"
Királyvölgye, beszakadt bánya . . .	365.61	1157	"
Pudplesza	301.78	955	"
Alsó-Neresznicze, erdészház	297.99	943	"
Irholez	541.69	1714.02	Cs. kir. föld. int.
Bedő	231.12	731.04	" "
2. Hegyek.			
Popagya	1735.22	5491.02	Cs. kir. föld. int.
Szekul	1424.28	4507.02	" "
Gáncs, Szinevér-Polyánától DK-re .	1575.58	4986	" "
Mencsul " " D-re	1314.12	4158.06	" "
Predna, a Dodinától DK-re	1541.07	4876.08	" "
Topasz	1545.24	4890	" "
Dodina	1526.47	4830.06	" "
Negrovecz	1704.05	5394	" "
Derveika, Horb-Kalocsától ÉK-re .	1498.79	4743	" "
Vuszky, Imsád Kalocsától K-re . .	749.11	2370.06	" "
Gropa, a Priszloptól D-re	1570.08	4968.06	" "
Rusza, amattól DK-re	1491.01	4718.04	" "
Klimova, Királymezőtől ÉNy-ra . .	1487.79	4708.02	" "
Mencsul, a Gropától DNy-ra	1493.67	4726.08	" "
" déli kupja	1479.64	4682.04	" "
"	1490.26	4716	△
Vezsa, Kövesligettől ÉK-re	930.38	2944.02	Cs. kir. föld. int.
Djel	1238.85	3920.04	" "
Uglyai-Plesa (Ugalszka-Plesa) . . .	1101.01	3484.02	" "
Trmoksza	684.08	2164.08	" "
Bereznikova (Kicsera)	856.23	2702.06	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Urszova	759.92	2404.08	Cs.kir.föld.int.
Verch-Krniczi, Uglyától DK-re . .	459.78	1455	" "
Kicsera, F.-Neresznicztől D-re . .	579.42	1833.06	" "
Djel-Ivanu, a Ruszától DNY-ra . .	1046.04	3311.04	" "
Plajek, amattól D-re	820.02	2595	" "
Verch-Polainszky, a PleskátólÉNY-ra	834.62	2641.02	" "
Poloninka-Hora	1047.35	3314.04	" "
Kobola (Kobila)	1175.14	3718.08	" "
Delucz (Dalui), odább DNY-ra . . .	885.62	2802.06	" "
Pleszka	738.11	2335.08	" "
Uhorszky	1291.18	4086	" "
Priszlop (Nyereg) a Dauhától D-re	935.11	2959.02	" "
Dauha, Horb-Kalocsától K-re . . .	1716.07	5430.06	" "
Verch-Kvaszni, Kalocsától DK-re .	961.65	3043.02	" "
Nyereg a Topasz hegyen a Mokranka és Talabor közt	879.11	2782	Hauer
Konyecz-Mencsul, Topásztól DNY-ra	1338.58	4236	Cs.kir.föld.int.
Nyereg Királyvölgye és Pudplesza között	391.84	1240	Hauer
IV. A Mokranka-Taracz és Fekete Tisza völgyei közt.			
1. Helységek.			
Német-Mokra	527.72	1670	Hauer
Orosz-Mokra	524.88	1661	"
Dombó	351.39	1112	"
Dombó, hid	367.49	1162	"
A.-Kálinfalva	331.48	1049	"
Gánya	318.84	1009	"
Kökényes	248.06	785	"
N.-Kirva, özönvizi fokozat	230.68	730	"
N.-Kirva, lapály	212.04	671	"
Tarackköz	203.05	644	"
Tarackköz	211.04	669	*
Kőrösmező, erdőmester háza	590.29	1868	Hauer
Kőrösmező, erdőmester háza	645.78	2043.06	Cs.kir.föld.int.
Borkút	481.58	1524	Hauer
Borkút, ásványos forrás	508.44	1609	"

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Bilin	453.46	1435	Hauer
Boeskö-Rahó	299.76	948.06	Cs. kir. föld. int.
Trebusa	342.86	1085	Hauer
N.-Boeskö, a Tisza hidja	276.18	874	"
N.-Boeskö, a Tisza hidja	299.76	948.06	Cs. kir. föld. int.
Kabola-Polyána	368.14	1165	Hauer
Kabola-Polyána, a fürdőház	392.79	1243	"
Szlatina, falu	234.47	742	"
Szlatina, az akna száda	248.38	786	"
2. Hegyek.			
Busztul, a Popagytól D-re	1687.63	5340.06	Cs. kir. föld. int.
Velika havas, a Dauhától KDK-re	1543.15	4883.04	" "
Csupcserin	1501.07	4750.02	" "
Velika-Keputa	1607.81	5088	△
Berty, a Busztultól K-re	1662.98	5262.06	Cs. kir. föld. int.
Hrobok	1310.33	4146.06	" "
Konyecz-Gorganov	1604.77	5078.04	" "
Szevula (Bisztra), Popagytól K-re	1811.44	5732.04	" "
Talpusirka, a Szevulától D-re	1453.28	4599	" "
Durni	1701.47	5384.04	" "
Bratkovszka, amattól DK-re	1785.08	5649	" "
Cserna-Kleva, Pleszkától DNyD-re	1715.12	5427.06	" "
Ploszka, az ország határán	1348.44	4267.02	" "
Ploszka, az ország határán	1353.74	4284	△
Douha, odább DK-re	1367.08	4326.02	Cs. kir. föld. int.
Douha, odább DK-re	1351.85	4278	△
Szumaren	1036.36	3279.06	" "
Ury	1444.18	4570.02	" "
Tatulszka	1766.88	5591.04	" "
Sztohy	1282.64	4059	" "
Tempa hegy, a Podpulától DNy-ra	1631.07	5163.06	" "
Podpula, a Bertiliszktól D-re	1626.02	5146.02	" "
Cseri havas, a Latundurtól D-re	1524.51	4824.04	" "
Bertiliszka, a Latundurtól DKD-re	1552.82	4914	" "
Latundur, az Urytól DNy-ra	1439.44	4555.02	" "
Tataruka	1702.61	4388	" "
Apeczka havas	1504.01	4759.08	" "
Konyecz, a Kobolától ÉK-re	1300.09	4114.02	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Jaszenova, a Kobolától DK-re . . .	960.13	3038.04	Cs.kir. föld.int.
Darola, a Pleszkától D-re	750.63	2375.04	" "
Hruska, Irholeztől DK-re	613.17	1940.04	" "
Kicsera, Irholeztől ÉK-re	579.42	1833.06	" "
Kelka, Hosszumezőtől ÉNyÉ-ra . .	455.23	1440.06	" "
Na-Obile, odább DNy-ra	302.03	955.08	" "
Pleska	738.11	2335.08	" "
Na-Krasznie-Grun az Apeczkától ÉNy-ra.	1373.46	4346.04	" "
Magura	881.45	2789.04	" "
Kleva, odább D-re.	806.18	2551.02	" "
Pre-Hud, az Obesinától ÉK-re . . .	649	2053.08	" "
Obesina, K.-Apsától ÉK-re	590.06	1869.	" "
Meresui	561.03	1775.04	" "
Kicsera, Irholeztől DNyD-re	651.93	1746.06	" "
Sztjoub, Boesktől É-ra.	723.13	2288.04	" "
La-Csuhe, A.-Apsától K-re	506.92	1651.02	" "
Kurpen havas, a Pleszkától K-re . .	1403.23	4440.06	" "
Opresza (Oprisacz), amattól D-re . .	1476.79	4673.04	" "
Pleszka, az Opreszától D-re	1208.51	3824.04	" "
Kicsera, Közép-Apsától ÉNy-ra . .	651.93	1746.06	" "
Todialszka, a Tatarukától DK-re . .	1757.02	5560.02	" "
Kobila, Kabola-Polyanától D-re . .	1173.24	3712.08	" "
Djel-Bozeny, a Kobilától D-re . . .	794.99	2515.08	" "
Sztik, a Todialszkatól DK-re	1699.76	5379	" "
Blisznicza, a Szidovi hegységben a Kurpentől KÉK-re	1875.52	5935.02	" "
Mencsul, Kőrösmezőtől NyDNy-ra .	1399.25	4428	" "
Sztare	1475.09	4668	△
Pohari, Borkut mellett	1073.14	3396	Cs.kir. föld.int.
Dauhy, odább DNy-ra	873.49	2764.02	" "
Klivka, a Kobilától EK-re	1145.94	3626.04	" "
Liszina, a Szojmultól DNyD-re . .	1405.44	4447.06	" "
Tempa	1083.37	3428.04	" "
Priboj, a Velikától Ny-ra.	1543.15	4883.04	" "
Holasin, Boesktől ÉK-re	612.03	1936.08	" "
Bili-Kreszte, Kőrösmezőtől É-ra . .	828.11	2620.06	" "
Perehresztanecz	1268.61	4014.06	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben.	bécsi lábokban	
V. A Tisza és Visó között.			
1. Helységek.			
Berlebás	369.04	1169	Hauer
Mojszin	528.04	1671	"
Borsabánya	686.98	2174	"
Borsa	603.24	1909	"
F.-Visó	460.01	1456	"
F.-Visó	485.57	1536.06	Cs. kir. föld.int.
K.-Visó	441.77	1398	Hauer
K.-Visó	457.13	1446.06	Cs. kir. föld.int.
A.-Visó	426.92	1351	Hauer
A.-Visó	471.54	1492.02	Cs. kir. föld.int.
2. Hegyek.			
Kukul	1536.71	4863	" "
Haverla (Hoverla, Ruski)	2052.42	6495	" "
Turkul, odább DK-re	1927.85	6100.08	" "
Csorna-Gora	2016.02	6379.08	" "
Csorna-Gora	2005.97	6348	△
Csorna-Gora	1983.22	6276	A.
Csorna-Gora	2022.04	6400	△
Radul	1645.73	5208	△
Sztoha vagy Sztoha	1645.73	5208	△
Sztoha vagy Sztoha	1648	5215.02	
Ladeskul	1583.16	5010	
Budiovszka-Velka	1676.82	5306.04	Cs. kir. föld.int.
Thnatyasza	1760.25	5270.04	" "
Pietrosz	2016.02	6379.08	" "
Szesza, Kőrösmezőtől DKD-re	1556.24	4924.08	" "
Seszul, a Pietrosztól DNy-ra	1713.23	5421.06	" "
Mencsul, a Pietrosztól DK-re	1585.44	5017.02	" "
Sztebiora, a Dumentől K-re	1238.09	3918	△
Szehlin, odább K-re, a Seszultól D-re	1432.43	4533	Cs. kir. föld.int.
Malaky, amattól DNyD-re	1183.01	3744	"
Mencsul, a Pietrosztól Ny-ra	1308.43	4140.06	"
Luhé	824.19	2608.02	△
Verch-Dobri, Kőrösmezőtől K-re	1233.63	3903.09	Cs. kir. föld.int.
Guttin-Tomnatek	2012.22	6367.08	"

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterek- ben	Bécsi lábakban	
Nenyeszku (Nenieku)	1691.18	5355	Cs. kir. föld. int.
Ohlán	1520.02	4810.02	" "
Pere-Chreszt	1313.34	4156.02	" "
Gróp	1812.02	5734.08	" "
Szesaul	1748.36	5532.06	" "
Meze-Potoki	1708.61	5407.02	" "
Pop-Iván	1934.11	6120.06	" "
Pop-Iván	1924.44	6090	△
Pietrosz, a Pop-Ivántól ÉKK-ra . .	1776.55	5622	Cs. kir. föld. int.
Hroviszce	814.14	2576.04	" "
Krive, Bogdántól Ny-ra.	1165.28	3687.06	" "
Mencsul, a Krivétől D-re, Szojmul- tól K-re	1381.43	4371.06	" "
Szojmul, a Klivkától DK-re	1223.49	3871.08	" "
Szavora, a Pop-Ivántól ÉNy-ra . .	1458.97	4617	" "
Butin	1039.01	3288	" "
Serbán (Csorban), a Pop-Ivántól DNy-ra	1778.11	5658.06	" "
Mencsul, amattól DNy-ra	1360.76	4306.02	" "
Zoltej	886.	2803 08	" "
Vervu-Dlouhy	943.45	2985.06	" "
Tomnatik	1613.69	5106.06	" "
Szkorodnej	1182.35	3741.06	" "
Farkin	1952.05	6178.08	△
Mihajlik	1913.63	6055.08	Cs. kir. föld. int.
Arsecza	956.34	3026.04	" "
Kopilász, a Sztoytól DK-re	1592.26	5038.08	" "
Repaga, amattól DN-ra	1568.74	4964.04	" "
Pleszka (Pliszki) a Repagától DNyD-re	1389.58	4397.04	" "
Budiovszka-Mala	1670.38	5286	" "
Pecsalo (Pecsula), Piskától DKD-re	1721.57	5448	" "
Pietrosz (Bardiev), odább DK-re . .	1847.08	5845.02	" "
Baicza (Banyáza), a Pecsától D-re	1666.02	5272.02	" "
Roszusny, Playtól É-ra	1336.49	4229.04	" "
Szkericsory, Maximóvtól KÉK-re . .	1117.88	3537.06	" "
Maximov, az Obesinától ÉK-e . . .	1215.72	3847.02	" "
Obesina, Gyálu-Romántól ÉNy-ra .	1034.27	3273	" "
Gyálu-Román, Konyhától ÉK-re . .	975.87	3088.02	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Suligul-Play, Pietrosztól K-re . . .	1475.85	4670.04	Cs. kir. föld. int.
Luston (Lutoza), amattól KÉK-re .	1638.52	5185.02	" "
Piatra-Arza, a Lutozától D-re . . .	1427.12	4516.02	" "
Picsori - Komanuluj, Chneszától ÉNy-ra	1515.28	4795.02	" "
Torójaga (Trojaga), Vervu-Csikanulitól DK-re	1925.39	6093	" "
Torójaga Murgu csúcsa	1947.19	6162	Á.
Szekul, Torójagától DK-re	1800.25	5697	Cs. kir. föld. int.
Megura-Katarame, amattól ÉK-re .	1636.82	5179.08	" "
Keszelu, a Szekultól K-re	1847.65	5847	" "
Vervu-Obesina, a Grebentől DK-re	1284.54	4065	" "
Laszului, F. Vissótól DK-re	1176.08	3721.08	" "
Vervu-Csikanului, Grebentől K-re .	1732.38	5482.02	" "
Novy-Csory, Baiczától DK-re . . .	1451.02	4592.04	" "
Czilhoju (Csalheu), La-Fontina-Sztankului-tól K-re	1575.96	4987.02	" "
Zimprislava (Zimbriszalava), Pietruskától Ny-ra	1608.57	5090.04	" "
Bretilla, Preloka-Zamentől DK-re .	1484.57	4698	" "
Vervu-Magura, a Szekultól D-re . .	1596.62	5052.06	" "
Gyalu-intre-Ruice, a Vervu-Obesinától DK-re	949.33	3004.02	" "
Picsori-Szeszul, a Csaleutól DNY-ra	1691.08	5353.08	" "
Preloka-Zamen, amattól DK-re . .	1459.73	4619.04	" "
La-Fontina-Sztankului, Szekultól D-re	1721.19	5446.08	" "
Sztara-Obesina, Csaleutól ÉK-re . .	1480.08	4683.08	" "
Frunte-lui-Biri, Bruszturától K-re .	1135.51	3593.04	" "
Futurika, Bretillától KÉK-re . . .	1341.99	4246.08	" "
Nyereg a Kornedy hegyen az Aranyos-Besztercze völgyéből a Csiszla völgye hátulsó részébe	1711.77	5417	Hauer.
Ugyanazon nyereg s a törpe fenyő felső határa	1775.06	5619	Á.
Vizválasztó az Aranyos-Besztercze és Visó közt	1316.77	4167	"
Csarkanu Borsától K-re	1841.58	5827.08	Cs. kir. föld. int.

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábakkban	
VI. A Visó és Iza között.			
1. Helységek.			
Leordina	374.78	1186	Hauer.
Petrova	357.71	1132	"
Szacsal	473.05	1497	"
F.-Szelistye	431.97	1367	"
Dragomérfalva	396.58	1255	"
Konyha	354.24	1121	"
Konyha	668.15	2114.04	Cs.kir.föld.int.
Rozávlya	362.89	1148.04	" "
Szurdok	294.02	931	Hauer.
Szurdok	332.75	1053	Cs.kir.föld.int.
Barczánfalva	272.39	862	Hauer.
Barczánfalva	336.73	1065.06	Cs.kir.föld.int.
Rónaszék	350.76	1110	Hauer.
F.-Róna	310.63	983	"
A.-Róna	293.25	928	"
Lonka	281.87	892	"
Karácsonfalva	277.76	879	"
Veresmart	266.07	842	"
Sziget, a piaczi vendéglő	234.79	743	"
Sziget, a reform. kollegiumnak a főutca ablaka alatt levő karó a bemeneti ajtónál jobbra	268.25	848.09	*
— — magassága az ablak talapzatnak	269.58	853.01	"
— — magassága a legalsó keresztvasnak	269.08	853.08	"
— — a kőajtó-küszöb a bemenetnél jobbra	268.69	850.03	"
— — a kőajtó-küszöb a bemenetnél jobbra	266.58	843.06	Cs.kir.föld.int.
2. Hegyek és nyergek.			
A Róna hídja Szigetnél	243.32	770	Hauer.
A Visó hídja Leordina mellett	388.36	1229	"
Gyálu-Berecze, a Paletintől ÉK-re	872.92	2762.04	Cs.kir.föld.int.
Teului, Konyhától K-re	793.86	2512.02	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábakkban	
Szuliz, a petrovai hegytől D-re . .	780.58	2470.02	Cs. kir. föld. int.
Petrovai hegy, Vervu-Dlouhytól . .	657.15	2079.06	" "
Magura-Viszoka Barczánfalvától É-ra	853.01	2699.04	" "
Arsicza, amattól DK-re	934.54	2957.04	" "
Cziferaja, Bocskótól DK-re	670.43	2121.06	" "
Hurgon, a Hegyeshegytől DK-re . .	660.76	2091	" "
Hegyeshegy, Magura-Viszokától Ny-ra, Szigettől K-re	641.42	2029.08	" "
Vervu-Szurdok, Szuliztól ÉNy-ra . .	703.04	2224.08	" "
Raskó	853.02	2700	" "
Magaslat Petrova és Róna közt . .	617.78	1955	Hauer.
Vizválasztó Szacsal és Mojszin, az Iza és Visó közt	632	2000	"
VII. A rodnai havasok.			
1. Helységek.			
Kirlibába	903.76	2860	Á.
Az Aranyos-Besztercze völgye a priszlopi ut beszakadásánál	1179.94	3734	Hauer.
A Szecsuli-völgy torkolata	1020.68	3230	"
Borsa	603.24	1909	"
Mojszin	528.04	1671	"
Szacsal	473.05	1497	"
F.-Szelistye	431.97	1367	"
2. Hegyek.			
A Bukovinába vivő új utnak a régi borsai utba szakadása	980.07	3101.48	Burghardt és Klopss.
Magura-Borzubi Tomnatektől ÉNy-ra	1928.01	6101.04	Cs. kir. föld. int.
Sztyol, odább DNy-ra	1605.72	5081.04	" "
Gergeleu, az Ünökötől ÉNy-ra . .	2152.02	6811.08	" "
Fácsa-Melerilor, a Sztoytól Ny-ra .	1655.21	5238	△
Pietrosz	2311.86	7316	△
Pietrosz	2249.06	7119	△
Pietrosz	2296.06	7266	△
Pietrosz, tócsa a Pietrosz oldalán .	1902.63	6021	△
Nyereg a Pietrosz és Negujeszk között	1883.68	5961	△

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Brusztur	956.97	3028.04	Cs. kir. föld. int.
Brusztur	938.52	2970	" "
Vervu Repegye a Batrinától ÉK-re, a Pietrosztól DNyD-re	2058.49	6514.02	" "
Vervu-Puzdrelor, amattól KÉK-re, a Gergeleutól ÉNy-ra	1993.64	6309	Hauer.
Facsá-Meszilor, amattól ÉK-re, a Pietrosztól K-re	1658.24	5247.06	Cs. kir. föld. int.
Sztrintura	725.54	2296	△
Muncsel, a Batrinától ÉNy-ra . . .	1698.82	5376	△
Muncsel, a Batrinától ÉNy-ra . . .	1784.14	5646	Cs. kir. föld. int.
Magura, az előbbtől ÉK-re, a Pie- trosztól Ny-ra	1595.01	5047.08	△
Paletin, a Muncseltől ÉNy-ra . . .	830.64	2628.06	Cs. kir. föld. int.
Funtinelle, Szacsaltól DNy-ra . . .	1050.38	3324	A.
Ünőkö csúcsa	2282.89	7222.74	Cs. kir. föld. int.
Vurvu-Batrina	1701.28	5383.79	Hauer.
Batrina	1705.26	5396.04	*
VIII. A Czibles-hegycsoportok.			
1. Helységek.			
Farkasrév	243.95	772	Hauer.
Farkasrév	270.81	857	Cs. kir. föld. int.
Váncsfalva	275.89	873	" "
Budfalva	860.22	2722.02	" "
Bréb, a helység	493.91	1563	" "
Akna-Sugatag	482.72	1527.06	" "
2. Hegyek.			
Vurvu-Stefanieza, a Cziblestől ÉK-re	1168.88	3699	" "
Laszului-Verdet, amattól É-ra . . .	1051.33	3327	" "
Rusko, odább ÉNy-ra	1032.94	3268.08	△ Binder.
Komoru, a Stefániczától DNy-ra . .	1086.98	3439.08	△ Reissenberger
Capu-Czibles	1820.16	5760	Cs. kir. föld. int.
Capu-Czibles	1819	5756.33	A.
Capu-Czibles	1839.46	5821.08	Cs. kir. föld. int.
Capu-Czibles	1829.64	5790	" "
Vervu-Pietri, amattól É-ra	1059.48	3352.08	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
Gruin-lui Sándor, Dragomértől D-re	1114.47	3526.08	Cs.kir.föld.int.
Magura, amattól DNY-ra	1200.17	3798	" "
Magura	1186.09	3756	△
Muncsel-Mare, odább NYÉNY-ra . .	1070.07	3388.03	Cs.kir.föld.int.
Gurgijel, odább ÉNY-ra	1037.87	3284.04	" "
Facza-Melentye, a Muncsel-Maretől É-ra	941.36	2979	" "
Facza-Melentye	944.21	2988	△
Arsicza, odább ÉNY-ra	953.37	3017.04	Cs.kir.föld.int.
Szekul, a Gurgijeltől NY-ra	1306.34	4134	" "
Szarmatyestie, amattól ÉNY-ra, az Arsiczától NY-ra	1301.22	4117.08	" "
Veratiko, amattól É-ra	1168.69	3698.04	" "
Priszlop, Búdfalvától DK-re	1329.29	4206.06	" "
Magura-Mare, a Gutintól KDK-re .	1256.86	3977.04	" "
Polyána-Mare, Dragomértől NY-ra	517.04	1636.02	" "
Szkoricza, odább ÉNY-ra	723.13	2288.04	" "
La-Korna-Dumbrevi, amattól É-ra, Szurdoktól DK-re	596.01	1886.04	" "
Onanie, amattól DNY-ra	728.63	2305.08	" "
Magura, Szurdoktól D-re	732.24	2317.02	" "
Glódi hegy, amattól DNY-ra	712.33	2254.02	" "
Glódi hegy	718.58	2274	—
Szlatoria, Szurdoktól NY-ra	575.25	1820.04	Cs.kir.föld.int.
Magura, odább ÉNY-ra	546.05	1728	" "
Vervu-Kostye, Búdfalvától ÉK-re .	721.24	2282.04	" "
Veru-Valyeny, odább É-ra, Sugatagtól K-re	487.27	1542	" "
Grujalarad, odább ÉNY-ra, Barczánfalvától NY-ra	509.39	1612.02	" "
IX. A Gyil-hegycsoport.			
1. Helységek.			
Borsova völgye Zádnyánál	141.57	448	" "
2. Hegyek.			
Buzsora	1079.01	3414.06	" "
Kicsera, odább ÉK-re	593.83	1879.02	" "

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	böcsi lábokban	
Szinyákhegy	1032.56	3267.06	Cs. kir. föld. int.
Gyulák, amattól DKD-re	560.27	1773	" "
Na-Oblázi, Dolhától DNY-ra	258.42	817.08	" "
X. A nagy-szöllősi hegyesoport.			
1. Helységek.			
Iza	181.07	573	" "
Lipese	359.01	1136.04	" "
Keselymező	189.41	599.04	" "
2. Hegyek.			
Hrabova	778.31	2463	" "
Pletna, amattól K-re	403.09	1275.06	" "
Tupoj, Turicztól D-re	864.02	2734.08	" "
Osztri-Verch, odább DNY-ra	833.29	2637	" "
Tolszti-Verch, Husztól ÉNy-ra	814.09	2578.08	" "
XI. Az Avas-hegység.			
1. Helységek.			
Huszt	161.92	512.04	" "
Huszt	130.19	412	Hauer.
Visk, a ref. templom kapujától jobbra	191.02	604.05	*
2. Hegyek.			
Kobola, Husztól D-re	609.94	1930.02	Cs. kir. föld. int.
Sztraesin, Velététől DNY-ra	801.25	2535.06	" "
Husztói várhegy	328.58	1039.08	" "
Husztói várrom	283.14	896	Hauer.
Kruhla, Velététől DNY-ra	512.68	1622.04	Cs. kir. föld. int.
Nyereg, a Forgó-hegy nyugati oldalán Avas-Ujfaluból Máramarosba	410.08	1300	R.
Feketehegy, Visktól D-re	913.03	2890.02	Cs. kir. föld. int.
Szöllőhegy, Visktól DNY-ra	268.28	849	" "
Viskvár, Bustyaházától D-re	587.57	1859.04	" "
Siroki hegy	802.77	2540.04	" "
Siroki hegy	798.22	2526	△

Hely megnevezése	Magasság		Meghatározó neve
	méterekben	bécsi lábokban	
XII. A Guttin-hegység.			
1. Helységek.			
Szarvaszó	221.52	701	Hauer.
Szarvaszó	242.12	766.02	—
Hosszumező	208.24	659	Hauer.
Hosszumező	211.04	669	*
Hosszumező	255.58	808.08	Cs.kir.föld.int.
Szaploncza	227.02	719	Hauer.
Remete	210.77	667	"
Desze, a helység	472.86	1496.04	Cs.kir.föld.int.
2. Hegyek.			
Fenyérhegy	1467.69	4644.06	" "
Vervu-Pietri, Bedőtől D-re	875.07	2771.02	" "
Capo-di-Fecsi, Hosszumezőtől DNy-ra	689.39	2181.06	" "
Vervu-Rotunda, odább D-re	1236.38	3912.06	" "
Rozsály-Ignics, odább DK-re . . .	1301.79	4119.06	" "
Guttin	1440.58	4558.08	" "
Brébi hegy, a Guttin mögött ÉK-re	794.08	2515.02	" "
Pogán, a Priszloptól DK-re	657.72	2081.04	" "
Dumbrava	358.15	1133.04	" "
Magura, a Guttintól ÉNy-ra	844.48	2672.04	" "
La-Virvu, odább ÉNy-ra	1050.19	3323.04	" "
Pleska, odább Ny-ra	1286.63	4071.06	" "
Vervu-Braszló, odább É-ra	1176.28	3722.04	" "
Kornu-Pietri, a Guttintól É-ra . . .	1053.08	3334.08	" "
Tiszakő, Szigettől DNyD-re	1011.14	3199.08	" "
Kajtár, amattól ÉK-re	506.42	1602.06	" "
Csikanka, a Tiszakőtől ÉNy-ra . . .	1217.23	3852	" "
Szalaván, Szigettől DNyD-re	608.62	1926	" "
Kobilecz, Szarvaszótól D-re	496.37	1570.08	" "
Szaplonczai kő (Kamen), Hosszumező- tól D-re	929.08	2942.04	" "
Szalvány, Hosszumezőtől DNy-ra .	410.67	1299.06	" "

Ez adatokhoz Gesell Sándor m.-szigeti kincstári bányageológ szivességéből még a következő magasság-méréseket csatoljuk.

A felmért pontok megnevezése	Magasság		Jegyzék
	méterek- ben	bécsi lábakban	
Mensulbánya (Istvántárna)	721.75	2283.62	A felmérések a Neuhöfer-féle fémbarometer- rel történtek, a kiszámításhoz rendesen három leolvasás állaga szolgált.
Berlach kutatás	741.10	2344.84	
Kruhlibánya	529.05	1673.91	
Holovatics kutatás	713.94	2258.91	
Dohazunyabánya (lemélyesztés) . .	441	1395.32	
Tukolo kutatás	549	1737.04	
Szeretplaibánya	1269.88	4017.09	
Lihitrava kutatás	577.28	1826.51	
Licsanka kutatás	586.78	1856.57	
Szolywabánya	872.84	2761.67	
Verbolit kutatás	971	3072.24	
Kamenipataki kutatás	585.90	1853.79	
Krasznopleszi kutatás	843.02	2667.32	
Spivakjubánya	696.08	2202.04	
Rahóbánya	971.42	3073.57	
Pithatics kutatás	634.58	2007.81	
Csertezői kutatás	1220.76	3862.48	
Orbanovbánya	685.46	2168.08	
Gaszenovabánya	796.41	2519.84	
Bukovecz kutatás	574.55	1817.88	
Bukoveczy új kutatás	850	2689.04	
Roszis kutatás	570	1803.48	
Luhybánya	398.07	1261.49	
Jalinka kutatás	850	2689.04	
Kuzi kutatás	452.06	1432.03	
Nagybánszky kutatás	670	2119.88	
Lonkapereszlop kutatás	700.03	2215.75	
Dupleske kutatás	723.04	2288.84	
Bánszkybánya	452.06	1432.03	
Rinovati kutatás	460.08	1457.97	
Bozseni kutatás	452.06	1432.03	
Holi kutatás	474.08	1511.76	
Bisztrai kutatás	616.97	1952.09	
Doharunyai alsó tárna	408	1290.91	
A Rosiczvölgy elágazásánál	452	1420.13	

A felmért pontok megnevezése	Magasság		Jegyzék
	méterek- ben	bécsi lábakban	
A noriczivölgy alsó homokkő- és mész-kibuvása	375	1186.05	
A noriczivölgy legmagasabb mész kibuvása	700	2214.08	
A visói hid Luhynál	310.04	982.11	
A brébi gyógyforrás	723.03	2288.52	
Negyeda az 565. sz. távirda huzal- oszlopnál	1027.03	3250.38	
Budfalvi új kutatás alsó pontja . .	970	3069.08	
Alsó-kapniki erdészlak	586.08	1856.64	
Huczky kutatás	815.06	2580.56	
Bereznik lázi kutatás	463.07	1467.15	
Rónaszéki erdészlak	364.04	1152.96	
Szigetváros főtere	269.03	852.07	
Polyánai fürdőkorcsma	418	1322.55	
Kab.-polyánai vasmű-hivatal előtti tér	419.04	1326.98	
Hid a handalban (Kab.-Polyána) .	414	1309.09	
Borkuti felső forrás	497.01	1572.82	
A polunszky völgyben a brébi forrás	769.03	2434.07	
A polunszky új kutatás	932.06	2950.75	
A Kuzi és Tiszavölgy közti vízvá- lasztó	968	3062.75	
A visói út, Luhy melletti korcsma	375	1186.05	
Ivaneczi szénítési hely	419.04	1326.98	
Luhipataki kutatási tárna	408.04	1290.91	
Liscsanka tiszavölgyi folytatása .	397.04	1257.37	
A kamenipataknak a Tiszába szaka- dása	430.05	1372.01	
A kamenipataki tömör mész	463.07	1467.15	
A Tisza- és Kaszövölgy közti víz- választó	968	3062.75	
Vörösös-fehér mész a szelv. irányában	609.04	1928.14	
Édes vízi forrás a szelv. irányában .	486	1537.06	
A kaszó- és polyánai völgy közti vízválasztó	873.09	2765.02	
A bányai József-tárna	519.05	1643.07	
A Bregyeczpatak eredete	723.03	2288.52	

A felmért pontok megnevezése	Magasság		Jegyzék
	méterek- ben	bécsi lábakban	
A Tisza- és Bredjeczölgy közti viz- választó	815.06	2580.56	
A liscsankai kvareztelér	626.86	1983.39	
A trebusai Tiszahíd	386	1221.03	
A liscsánkavölgyi ásványvizforrás .	571.65	1808.07	
Polonenka havas	1650.83	5223.23	
Scserbán havas	1768.33	5595	
Mencsul havasi rét	1361.43	4307.76	
Zoltei havasi rét	886.42	2804.63	
Grecsulkai havasi rét	848.10	2683.39	
Kernyeskai havasi rét	1039.41	3288.07	
Tempahegy	1083.90	3429.46	

Hetényi Kálmán.

HARMADIK SZAKASZ.

**Geologiai ismertetés, különös tekintettel a máramarosi magy.
kir. bányagazgatóság területén kiaknázás tárgyát képező
vasércz- és kőszó-előjövételre.**

I.

8. §. Általános földtani viszonyok.

Máramaros megyének legkiterjedtebb földtani képződmése a kárpáti homokkő, mely az egész északi és észak-nyugati határ-hegyláncban előfordul s a legmélyebb völgyekig lenyulik.

A kárpáti homokkőből a jegeczes pala és őskőzetek Kabolapolyána mellett kiválván, ezzel együtt párhuzamosan a Kobila-, Pop-Iván-, Farkin és Torojága-hegyormok által jelzett nagy kiterjedésű vonalban Erdélynek és Bukovinának húzódnak.

A kárpáti homokkő déli széléhez a Nagyág völgyben a Lipese és Lipese-polyána mellett kezdődő eocen homokkőzetek csatlakoznak, és míg egyfelől azt, valamint a Visó völgyében a csillámpalát,

Bukovinába kísérik, másfelől meglehetősen terjedelemmel az Izavölgyön és a magas határ-gerincek szorosain keresztül, Erdélybe vágnak át.

E kőzetek területén a vulcani képlet, mint trachyt, kisebb-nagyobb feltöréseket képez, mely képlet a megye délnyugati részén nagy területet foglal el, és a Guttinhegytől kezdve a megye legnyugatibb pontjáig, a Buzsora hegyig, a fővölgymedencézék vizrakta eocen- és diluviál-képleteit kísérve, ezeknek délnyugati alapját képezi.

Alárendeltebben a megye testében még Werfenipalák, jura- és aptychai mészkövek, kvarcz- és mészeconglomeratok (ez utóbbiak a régiebb jegeczes palakőzetekkel való összeköttetésöknél fogva kesely- vagy szürke-wacke — Grauwacke — kőzeteknek jeleztetnek) s fiatalabb vulcani képeződmények is fordulnak elő.

A) Jegeczes űs- és palakőzetek.

A palaképződés főképp palás és réteges kőzetekből áll, melyek mellett a tömeges kőzetek igen alárendelten jönnek elő. Ide tartoznak a csillám-, kova, agyag-chlorit, talkpala, továbbá a gneisz, szarufénylepala, kvarcz, szemcsés mészkő és conglomerátok.

E képletnek legkiterjedtebb kőzetei a csillám- és chloritpalák, melyek a kvarcz, földpát és tűnle nagyobb mennyiségű jelenléte folytán tömeges kőzetekké változván át, az átmeneti kőzeteknek nagy sorát tüntetik fel. A járulékosan előforduló ásványok közül különösen felemlitendők a titanit, mely a besztercei völgyben a Bratila hegység tövéen előforduló palákban, és a graphit, mely az ércztelepeknél gyakran mutatkozó fekete palákban és (talán még sok hasonló kőzetben) a mészkövek szomszédságában szokott találtatni.

A palahegységben sok ércztelep jön elő, melyek részint rendszeres bányamiveletek által vannak feltárva, részint pedig sok oldali kutatások következtében lettek ismeretessé, és különösen nagy terjedelmű rézkovand-, vagy arany-ezüstöt tartalmazó vaskovand-, valamint többé-kevésbbé terjedelmes barna, vörös, delejes vaskő és sphaerosiderit-tömesökből és telepekből állanak.

A feltárt ércztelepek közé tartoznak a különféle vasércz-előjövetelek Fejérpatak és Kabolapolyána vidékén, a rusajai delejes vaskőtelep és a esizlisórai, valamint a Borsabánya mellett levő borlói vaskovandtelep. A fejérpataki vasgyárhoz tartozó vaskőbányák és kutatások a megye észak-keleti részén a rahói kerületben

feküsznek. Azok főcsoportja környezi Szigettől három mértföldnyire a Tiszán fölfelé a kohó-telepet, elterjedve a Tisza jobb és bal mellék-völgyeiben Rahóig. Vannak még bányák és kutatások a Tiszával párhuzamos Kaszó és Sopurka mellékpatakok területén is, melyek elsője Lonkánál, a másodika Nagy-Bocskónál szakad a Tiszába; továbbá a Krajna és Szeredna-Rika patakok mentén, melyek a kabolapolyánai finomító vasgyárnál egyesülvén, képezik a Sopurka patakot; és végre Máramaros legdélibb részében a megye és Erdély közti határon Budfalva község területén.

A kutatások közül különösen említésre méltók a Diala buk-
ketri a Visó, és az Izvoru ursului a Czibó folyó eredeténél rézre;
az Aranyos-Besztercze melletti Bersaba-kutatás rézre és sphaero-
sideritre; a Sztolhegységben levő Vatkanieszk-kutatás ólomfény-
lére és réz-kovandra; végre a Gergeleu és Galacz nevű havasokon
az Aranyos-Besztercze eredeténél levő kutatás vascillámpalára és
delejes vasköre.

A csillámpala kíséretében, többé-kevésbbé tisztán s némely
helyeken tetemes sziklát képezve, fehér kvarcz fordul elő, mely
p. o. Lonka fölött, a ferenczvölgyi üveggyár számára külvájtatilag
termeltetik.

B) A kárpáti homokkő.

A kárpáti homokkő-képződmények földtani kora egész kiter-
jedésüket illetőleg adatok hiányában mostanáig még biztosan meg
nem határozottatott: de nagyon valószínű, hogy a földtani felvételek
folytatásával, a mint ezt azon vizsgálatok is tanúsítják, melyek
már eddig is a Visó és Iza folyók közötti hegységre nézve dr.
Hoffmann Károly főgeológus által, a Tisza és Visó összefolyásánál pedig
Luhi és Rónapolyána területén általam eszközöltettek, sok részlet,
mely eddig neocom-homokkőnek neveztetik, az eocen-képletek
közé lesz sorozandó.

Némely helyeken e képződmény határában jura- és neocom-
mészkövek fordulnak elő, melyek közül egyes darabok a homokkő-
tömegben is előfordulnak. Közöttani tekintetben a közönséges homok-
kövek és márgapalák, melyekben néhol vízmentes mészkő és sphae-
rosiderit-telepek mutatkoznak, a szarufényledús és milnopaláktól
megkülönböztethetők; és különösen figyelemre méltó e kőzetekben
a „máramarosi gyémántok“ nevezete alatt ismeretes kovajege-

czek, melyek a Nagyág jobb partján Ökörmező mellett, és a Tisza bal partján Bocskó fölött s több más helyeken is bőven jönnek elő.

A jegeczek hasonló körülmények között mindenütt sötétszínű vékony rétegzetű márgapalához vannak kötve, mely, apró szemű kékes és csillámdús homokkőrétegekkel váltakozva, számos és némelykor több hüvelyknyi vastag sötétszínű mészpát-erektől van áthatolva, a hol találatnak többnyire a szép jegeczek is.

C) Eocen képződmények.

Némely magasabb kárpáti homokkő-hegységekben kvarezos conglomerátok és más hőmpölyök mutatkoznak; a déli részen azonban, különösen a borsai völgyön, a homokkőzeteket és conglomerátokat meglehetősen kiterjedésű mészkövek kísérik, melyekre nézve a jellemző kövületek, névszerint a Nummuliták, nyomán biztosan megállapíthatni, hogy azok eocen-képleti lerakodmányok.

A homokkővekben mindenütt számos kőszénnyomok találhatók. A szilárdabb rétegek épületkövekkül kitűnően használhatók. E körülménynél fogva a vasut kiépítéséhez szükséges anyag majdnem kizárólag a Taracz, Talabor és Nagyág völgyeiből állíttatott ki. A Taracz-völgyben levő alsó-nereszniczei és a Bisztra-völgy felső részeiben előforduló homokkővekből kőszőrükövek is készíttetnek.

D) Fiatalabb harmadkori képződmények.

A megye-határ délnyugati hegyvonala ép úgy, mint a régibb képződményekben levő délkeleti áttörések, Hoffmann szerint, andesit-augit-trachytból áll, melyhez a fiatalabb kitörések által keresztülhatolt mediterrán szint kőzetei csatlakoznak. Különösen gazdag a trachyt-hegység nemes érczekben, melyek, főkép a nagybányai kerületben egy nagy kiterjedésű bányamivelés tárgyát képezvén, Máramarosban is nem jelentéktelen bányák nyitására adtak alkalmat. A borsabányai ugynevezett „zöldkőtrachyt”-ban előforduló ércztelérek többnyire aranyos-kovandot és kevés réz-kovandot tartalmaznak; az István-teléren ezenkívül ólomfényle és ezüstércz is fordul elő. Hasonló telérek mutatkoznak a határhegyvonalak egész hosszában (Visk vidékén ezüst-tartalmu ólomfényle), és a többi, részint szabadon álló, részint összefüggésben levő trachytkőzetekben. Különösen gazdagok telérekben a budfalvi és batizai hegységek. Jelenleg Piatra-Tótoson csak a rézkovandot és ólomfénylét termelő

Pálbánya, Zserapón pedig az aranyat, ezüstöt, és némi ólomfénylet mivelő Anna-Ilona és Ágoston bányamiveletek állanak fenn.

A „mediterrán szint“ képződményei, melyek özvízi agyaggal, kavicssal és termő földdel vannak be takarva, s az eocen-homokkőben rakodtak le, Máramaros sóképződményének tekintendők, melyek kiegészítő részei, dr. Hoffmann részletes felvételei alapján, a kőszó, a legrégebb trachyttufa és a gyakran ezek között fekvő homokkő s agyagrétegek. Ez utóbbiakhoz egészen hasonló agyag-, homokkő- és kavics-rétegek az augitból s andesynből álló magaslatokon is előfordulnak, és a talált kővületek alapján kétség kívül a „szármái szint“-hez tartoznak.

F.-Szelistye és Dragomérfalva mellett a nagyon kovasavas trachytok és tufák kíséretében lávához hasonló képződmények, Dragomérfalvától keletnek pedig a szürkés agyag-, homok-, kő- és márgapalákban tetemes kőolaj források mutatkoznak, melyek sajátos környezetöket tekintve, Richthofen szerint, egykori iszap-vulkánokra utalnak. Ezek, valamint az Izavölgyben létező batizai s váncfalvi és a Tiszavölgyben levő körösmezei kőolaj-források már régi időktől fogva használatnak. Nem régen Gácsországban és Ung megyében körutat tévén, az ez alkalommal szerzett tapasztalatok alapján állítom, hogy a dragomérfalva-szacsali vonalon a legdúsabb naphta- és ozokerit-előjövételre van kilátás. A dragomérfalvi kutatásoknál ép oly viszonyok közt találják a kőolajt és gyantát, mint Borislavon (Gácsország leggazdagabb kőolajterülete). A kutatás közelében egy kénnel telített forrás létezik; a nem messze eső Jód vidékén kőszó mutatkozik; a homokkő és márgás palaagyag azonos a gácsországgal. Egy szóval minden arra utal, hogy e vidéken a változó homokkő és márgás palaagyag- s márgarétegekben dús naphta- és ozokerit-forrásnak kell lennie, mely csak feltárássra vár, hogy Máramaros dél-keleti részében egy életképes iparágnak a legbővebb mértékben szolgáltatson gazdag anyagot.

E) A köszén.

Annak daczára, hogy barnaszén vagy inkább ásványfaszén mindenütt, a hol harmadkori képződmények rakodtak le, található, Máramarosban eddig egy mivelésre méltó köszéntelep felkutatása sem sikerült.

Az egyetlen telep, mely 0.316—0.632 méter vastagsággal bír, Roxer Vilmos ottani vasgyárigazgató szerint, tárnaszerűen Dolhán miveltetik. A hotinkai, krácsfalvi, sajói, disznópataki, továbbá a kabolapataki, alsó-nereszniczei, velejte, viski és ferencz-völgyi határookban a barnaszéntelegek 0.079—0.369 m. vastagságban buvnak elő; de minthogy bányaüzemre nem alkalmasok, míg könnyen hozzáférhetők, csak kovácsok által aknáztatnak ki. A megyén kívül Kirva mellett, mely a nyugati határ közelében fekszik, mutatkoznak terjedelmesebb széntelegek, s ezek a bennök előforduló pátrvas-telegeknél fogva a legnagyobb érdekekkel bírnak.

II.

9. §. Részletes geológiai felvételek.

Áttekintés.

A megye területén foganatosított részletes földtani és bányageológiai felvételek eddigelé a következő határvonalak keretén belül eszközöltettek:

Északnak az apsiczai, kabola-polyánai és rahói vonalon;

Délnek a Guttinhegy-, budfalvi s dragomérfalvi vonalon;

Keletnek a dragomérfalvi Pop-Iván-hegy, akna-rahói vonalon, és

Nyugatnak az alsó-apsai, Kornu-Pietrihegy-, Guttinhegyi vonalon.

E terület földtani alkotásában következő képletek vesznek részt:

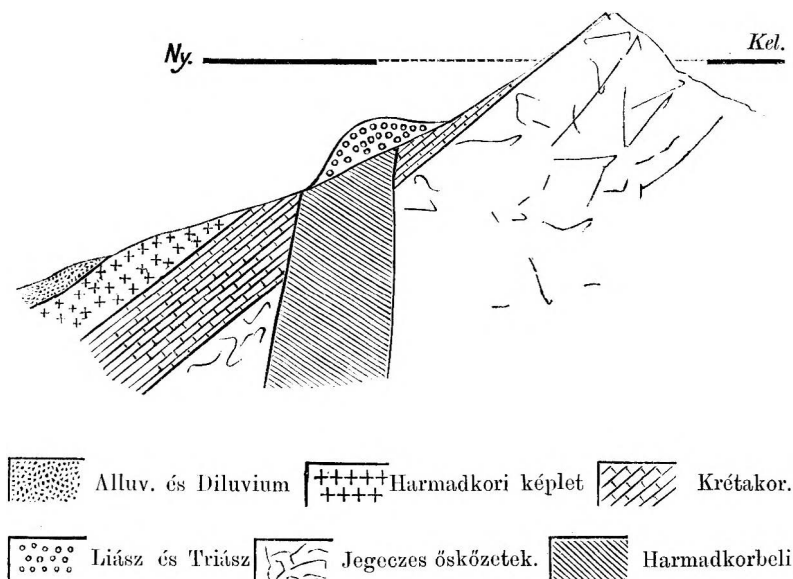
Alluvium és Diluvium	}	Harmadkori képletek.
Trachyt és trachittufa		
Mandolakőforma kőzetek		
Eocen homokkő és		
Nummulitmész	}	Kréta.
Homokkővek és a sphaeroideritet tartalmazó mész		
Conglomerat, Kárpáti	}	Liász és Triász.
Liázmész és Werfenipalaféle kőzetek		

Homokkővek és a sphaeroideritet tartalmazó mész	}	Kréta.
Conglomerat, Kárpáti		

Liázmész és Werfenipalaféle kőzetek	}	Liász és Triász.
Keselykő és Keselypala		

Szemcsés mész, csillám-, chlo-rit- és agyagpalák	}	Jegeczes pala és őskőzetek.

A földtani képződmények lerakodási viszonyait a következő ny-keleti irányu eszményi szelvény tünteti elő:

trachytfeltörések.

A)

10. §. Jegeczes palás ősközetek.

a) Kiterjedés.

E közetek a fiatalabb képletek alapját képezvén, nagy kiterjedésben mutatkoznak a megye területének keleti részén. Különösen a félhold alakú Pietrosz, Pop-Iván, Scserban és Polonenka-hegylánczat csillám- és chloritpalákból állván, ezek e négy hegycsúccsal a terület legmagasabb pontját képezik. E közetek nyugat felé húzódnak, és keselykövekkel váltakozva a Tempahegyen ismét előtűnnek.

Innen a Kaszói és Tisza közti vízválasztón mint csillám-, chlorit- és keselypalák északnak tartanak egész Kabolapolyánáig, a hol ismét nyugati irányt véve, a krétaképletek alatt eltűnnek. Az ide tartozó vaskőbányák területén rendszeresen mészcillámpala is jön elő, mely a vastartalmu mésznek a csillám- vagy chloritpalába való átmenetelét közvetíti. E közetek az ősmésznek is rendes kísérői.

Különösen a chloritpala foglalt el nagy felületet, mely kiálló meredek szikláival vadregényes jelleget kölcsönöz a különben egyhangu tájnak.

A Pietrosz észak-nyugati folytatásán, a Maguri hegytől kezdve, tulnyomólag keselykő az uralkodó, többnyire chlorit- és csillámpalák kíséretében. E kőzetekből áll a Kaszó- és Sopurka-völgyek közti vízválasztó Rahótól fölfelé, a Fehér-Tiszának a Tiszába való szakadásáig. Keselykövek képezik e hegylánczolatnak Kobilá nevű főpontját, a honnan a palákkal egyesülve nyugat felé húzódnak. A Fehér-Tiszán túl és az egész területnek nyugati részén mindenütt homokkövek fedik a palás öskőzeteket.

A terület déli részén fekvő Zoltei-hegytől nyugatra csillámdús keselykőszerű kőzet szeli át Trebusán alól a Tiszavölgyet, s ez a kőzet képezi a Tisza és Kuzivölgy közti hegylánczolat déli kinyulványait.

Az öskőzetek közé tömzsalakuan betelepülve fordul elő a szemcsés kékes mészkő, mely hozagmészképen a Fehérpatak jobb partján termeltetik; ugy szintén a tömött ősmész a Bániczi völgynek a Fehérpatakba való szakadásánál s kisebb kiterjedéssel a vaskövet tartalmazó mészkő-berakadásoknak kibuvásain.

A Tisza és Visó összefolyásán alul, a jobb parton, a keselykő fölött mézspát-erekkel áthatolt fekete mézspalák jönnek elő, ugy szintén a Kobilá-hegylánczolat északi folytatásának keleti lejtőjén, a kabolapolyána-rahói uton, mely vonalon csekély kiterjedéssel még egy melaphyszerű kőzet, vöröses-fehér jegeczes mész és diorit is szerepel.

A fejrőpataki fővölgy Kisrosicz nevű mellékvölgyének baloldali elágazásában e csillámpalába telér-formán berakodva vaskovandartalmu vaspátos mész, és dél-nyugati irányt követve a Zoltei-hegy ormán nagyobb felületen közvetlen a televényföldben vörös vaskődarabok találtattak, melyek közzettanilag tökéletesen azonosak a mencesuli vörös vaskővel. Mészkő itt nagyobb mennyiségben mutatkozván, ugy látszik, egy nagyobb vörös vaskő-tömzs föltalálására lehetne kilátás. Képződési korszakára nézve az a mencesuli vörös vaskő előjövettel tartható egykorunak, annak alkalmasint déli folytatását képezvén. Kvarczit a Tiszavölgynek Lonka előtti kitérülésén mutatkozik nagyobb mennyiségben, ugy szintén a Polunszky-völgyben a Csertisz nevű pont fölött, szomszédságában némi meszes kvarczitnek,

melybe kisebb-nagyobb ércz-fészek formán delejes vaskő van betelepelve, de nem úgy, mint rendszeren szokott, t. i. valamely vállapon, hanem az anyakőzetet képező kurta, repedékes, elporhadó tulajdonságú kvarczitban.

A vaskő azonos lévén a Kuzi-kutatásnak fekete mészpala- és kvarczit közti rézkovandos telérében talált tömör vaskővel: e jelenség a két pont képződése eredetének összefüggésére mutat.

A felső-rónai Bereznik-lázi kutatásban talált vaskövet eredetére nézve szintén ide tartozónak vélem; és főlemlitem mellékesen a felső-rónai kutatások közelében alárendeltebben előforduló édesvízi meszet is, mely az építéshez nagyon alkalmas anyag. A vaskő pusztán kovás televényföldbe van behelyezve, és kisebb-nagyobb darabokban mutatkozván, önként az a gondolat merül fel, vajon nincsen-e itt egy polonszky-féle vaskőképződés előttünk, azzal a különbséggel, hogy itt a vaskövet környező kőzet már tökéletesen el van málva; a benne volt mész pedig a kutatási terület alsóbb részein édesvízi mészképen esetleg újból lerakodott, szép példát adván az anyagok színet nélküli folytonos vándorlásáról. Szórványosan mutatkoznak még a Fejérpatak balbartján, fél órányi távolságra a pataknak a Tiszába való szakadásától, a Malom-völgyben, valamint odább a patak mentén fölfelé egy pár ponton csillámpala-, és a mészben vaspátos kibuvások. Ezek, külvájjalag föltáratván, $1\frac{1}{2}$ —3' vastag vaskovandot és ólomfénylét tartalmazó kvarcz-teléreknél bizonyultak, melyek, nyugattól keletnek déli düléssel az őskőzetek központja felé vonulva, a fejérpataki völgy baloldali mellékvölgyeit szelik át.

Ezek a kaszói völgyben előforduló mangan-, kvarcz- és rézkovanduteléreknél keleti folytatását képezvén, földéritik némileg azon homályt, mely az urbanovi, jaszenovai, bukoveczi Prugberger-kutatás és a bisztrai völgyben levő bányamiveletek közt létező eredeti földtani összefüggés iránt mindeddig uralkodott. Nagyon valószínű azon föltevés, mely szerint ezek a föltárási pontok nem egyebek, mint a Pop-Iván-hegylánczolat felé párhuzamosan huzódó vaspátos és réz-kovandos kvarczteléreknél vaskalap alaku kibuvásai, ki nem zárva azt az esetet sem, hogy e teléreknél mélyebb részeiben (különösen a kaszói völgyben Kuzi körül, és a kabolapolyánai területen) nemes fémek is volnának föltalálhatók. Ezen állításnak megerősítésére szolgálnak:

1) a Sopurka-völgy bányászati vaskőtelér-töredékben előforduló (beváltásra érdemes) ólomfénylek;

2) a kaszópolyánai völgyben, továbbá Lonka és Kuzi vidékén a szóhagyomány szerint *) volt aranynyomások; és

3) a Tiszavölgyben fentebb constatatált ezüsttartalmu érczek jelenléte.

Nézetem szerint e terület fémkincseinek egykori emelése csak időkérdés lehet.

A mészcillámpalában előforduló doharunyai és menesuli vörös vaskő szintén ezen párhuzamos telérsoporthoz tartozik, és egy előbbrehaladt vaskőképződési fokozatnak tekintendő.

b) Közettani leírás.

Az e területen előforduló csillámpala kovából és csillámból áll, úgyhogy a rétegzésnek alkotója az utóbbi kőzet. Fris törésen igen jól észlelhetők a kova és csillám vékony rétegei. A kova többnyire szürke, fehér lapos rétegekké összeolvadt apró szemeket képez.

A csillám fehéres-sárga, de leginkább zöldes és sárgás-barna káliesillám, melynek finom rétegeiben pikkelyszerű csillámhártványokat lehet észrevenni. A kőzet alkotó részei között az arány nagyon változó és a csillámtartalom határozza a kőzet alakulata fölött, melyben a finomtól a durva rétegeességig minden átmenet feltalálható. A tulnyomó csillám finom, a tulnyomó kova durva rétegzést idéz elő. Az utóbbiak gyakran redőzöttek is. Kova- és csillámkőzet kíséri ezen kőzeteket és vaséleg hidrat, mely több helyen eredménytelen kutatások megnyitására adott alkalmat, a mennyiben siker csak mészközelében, vagy is az abban vaskőnyomon megindított mivelettől remélhető.

1. Chloritpala.

E területen tulnyomólag chloritpala a főszereplő számtalan átmeneti kőzeteivel; maga a tömeg inkább durva, mint finom rétegzésű chloritból áll.

Az egyes rétegeket képező chloritszemek majd soha sem jönnek elő összenőve, hanem pikkelyesen. A kőzet lágy, törekeny; szil-

*) 1730. s 1731-ben rendszeresen folytatott. A kamarai levéltár adatai szerint két mosó egy év alatt 180 pisetumot szolgáltatott be. Szerk.

nezete tengerzöld és vasesleget tartalmaz, mint a mely kísérője is. A chloritpala talk-, csillám-, és agyagpalákká való átmeneteket képez. A levegőnek sok ideig kitéve elmállik és vastartalma agyagfölddé lesz, a mit gyakran van alkalmam észlelhetni.

A chloritpala közé betelepülve gyakran jön elé talk-pala, mely réteges talk-tömetből állván, chlorit-, agyag- és csillámpalába való átmeneteket mutat. A területen előforduló agyagpala a kova és csillámszemek szoros keveréke, és ha szabad volna a kifejezést használnom — „mikroskopikus csillámpalá“-nak volna mondható. Ebben hasonlókép vasesleg mutatkozik, mint kísérő.

A szeret-plaii vaskő-előjövet, véleményem szerint nem egyéb, mint vasesleget nagyobb mérvben tartalmazó agyagpala. Vascillám az agyag-csillámpala és lemezes kova közé telepedve. Változó rétegekben több ponton található, u. m. a Lihitrava-kutatáson és egy új feltáráson a rosiczi völgy jobb partján.

A jegeczes palaközetek közé települve a liscsánkai és berle-bási völgyekben 2 öl széles kovand-teléreket találtam, melyek nagyon tiszta s az üveggyártásra alkalmas anyagot szolgálhatnának Máramaros jóminőségű kovában hiányt szenvedő üvegiparának.

A rosiczi völgy jobb partján graphit-tartalma, nagyon réteges fedélpalát fedeztem fel, mely ponton, ha a kutatás tovább folytattnék, esetleg graphit vagy fedélpala, jelenleg igen értékesíthető két iparközet, nagyban is volna termelhető.

2. Keselykövek.

Az előbb leírt keselykő szemcsés, kerekded és szögletes apró kova-, agyag- és chloritszemekből áll, melyek kovasavas cement által egybekötve tömött és igen kemény kőzetekké válnak. Színeztök tulnyomólag szürke, kék és füstszerű. Némely keselykő csillámpikkelyeket oly nagy mennyiségben tartalmaz, hogy az, a kőzet alkotása réteges lévén, keselypalává változik át. E pala azonban csak szórva nyosan mutatkozik a tömött keselykő és csillámpalák közötti átmeneti kőzetekben.

Rahó vidékén a réteges, csillámdus keselypalákban a régi Rahó-bánya mangántartalma vaskőve van betelepítve.

3. Kovatöredék.

Szolymától észak-nyugatnak a csillámos keselykőzetekben nagy kiterjedésű kovatöredék jön elő. Az apró kovatöredéket agyagos cement köti össze, mely a levegő és víz hatása következtében szétmállik és 2—3000' tengerszín feletti fekvésben oly érdekes látványt nyújt, mintha a havasokra vezető gyalogutak kiszáradt hegyipatak-medenczék volnának, annyira hasonlít a kerekded kovatöredék a folyóvíz befolyása által képződött pataki kovához.

4. Mészkö.

A terület hegylánczatának gerincein és ormain szórvaosan tömött fehér, gyakran kékes színezetű és jegeczes mész található az őszkőzetek fölött. A vállapon, a mész és pala közé betelepelve, vörös és delejes vaskövek jönnek elő, a doharunyai vaskő-előjövet kivételével, a hol a vaskő 3' széles, és a mellékkőzetbe lassan átmenő chlorittartalma, igen tömör mészberakodásban mint szabálytalan vasimpregnatiók mutatkoznak. A vaskő ritkán látható a berakodásnak egész szélességében, hanem finoman, mint a hó-pehely, vasesillámra menvén át, végre a berakodást képező csillámos vaskővé változik át.

A fekete mészpalák vékony rétegzetűek és mészpát-erektől áthatolva, váltakozó mészpátarétegek kíséretében jönnek elő. A vaskő a csillám-, chloritpala és mész közt, továbbá a mészcsillámpalába szabálytalanul berakodva, lapos érczencse, tömzs, fészek és mészbe törént impregnatio formán mutatkozik, mint barna és vörös vaskő, vasesfényű, mangán és kovandtartalmu pátvaskő és delejes vaskő.

A jegeczes őskőzetekben a következő vaskőbányák és kutatások nyitattak meg eddigelé:

Mencsulbánya vörös vaskőre; Berlah-tárnák vörös vaskőre; Kruhli-tárna-míveletek chloritpalával vegyített vörös vaskőre; Holovalics kutatási tárnák palás vörös vaskőre; Doharunya-bánya vörös vaskőre és vasesillámra; Tukáló-ujkutatás barnavaskőre; Szeret-plai-i külvárat mángántartalma barna vaskőre; Lihatrava külvárat vasesfényűre és vasesillámra; Lisecsánka külvárat delejes vaskőre; Szoly-mabánya vörös vaskőre és vasesillámra; Láz- és Verbolit-külváratok barna vaskőre; Kamenipatak-külvárat vasimpregnatiókra; Szpivakjubánya vörös és barna vaskőre; Rahóbánya és külvárat pát-vaskőre és sphaerosideritre; Pitháticsbánya barna vaskőre; Csertező-külvárat

delejes vaskőre; Urbanov- és Jaszenova-tárnamíveletek pátvaskőre; Bukovecz-külvájat delejes vaskőre; Prugberger-kutatás delejes vaskőre; Roszis-külvájat delejes vaskőre és vasfénylőre; Kuzi-külvájat barnavaskőre és ockerre; Nagybánszky-bánya külvájat pátvaskőre; Dupleske-külvájat mángántartalmu pátvaskőre; Bánszky-bánya új külvájat kovandtartalmu pátvaskőre; Bisztra-tárnamívelet vörös és pátvaskőre.

E vaskövek települési viszonyait tekintve: csak az ősközetek közcé betelepedett vörös vaskő-tömszőket és fészkeket tartalmazó mészberakodás mutat fel némi szabályosságot, mely szerint benne két, többször félbeszakasztott, körülbelül párhuzamosan délkeletről északnyugatnak vezető csapásirány különböztethető meg; és ha Közép-Europa keleti részének vaskő-lerakódásait figyelemmel kísérvük: azt vesszük észre, hogy területünk vaskövei (különösen az ősközetben előfordulók) a Dél-Oroszországban és Bukovinában létező párhuzamos vaskő-öszlet legnyugotibb részét képezik. Tekintve a bukovinai dús vaskő-előjövethetnek területünkhöz való fekvését: annak részletesebb tanulmányozása e két vidéken levő vaskőképződés eredete és összefüggése szempontjából nagyon érdekes; és területünk ősközei közt nagyobb mennyiségű vaskő felfedezése érdekében a bukovinai vasérczterületen alkalmasint igen nevezetes adatokat lehetne szerezni.

B)

11. §. Liász- és Triász-képletek.

a) Kiterjedés.

Vöröses palaközetek (Werfenerschiefer) fedik Rahón felül, a Tisza jobb partján keskeny szalagot képezve, a kesely-palákat, és átszelvén a Kaszó-völgyet, kísérik az ugyanez irányt követő trachyt-feltöréseket. Területünk alkotásában többé részt nem vesznek.

A Liász-képleteket márványszerű mész képviseli, mely a trachyt-feltöréseket földvén, a Szeredna-Rika patak bal lejtőin szép kibúvásokban mutatkozik.

b) Kőzettani leírás.

A werfenipala-féle közetek téglaszinű réteges tömbből állván, a most említett helyeken padokat képeznek a keselykő fölött. A mész-

kő tömör, szürkés-fehér, és főképp szénsavas meszet tartalmazván, építéshez igen alkalmas anyagot szolgáltathat.

C)

12. §. Krétakorszak.

a) Kiterjedés.

A krétakorszak képletei, jegeczes kőzetekre rakodva, területünk déli, északkeleti és nyugati részén fordulnak elő. Az ősz-kőzetek Pop-Iván nevű központjának délnyugati hegy-nyulványától, a Mensul-havastól a Tisza és Visó közti területig húzódnak, s átszelve Rónapolyánál a Visót és a Jalinka hegy ormáig terjedvén, itt a harmadkori képlethez tartozó nummulit mésztől kezdve el.

A kréta képviselői a durva szemcséjű homokkővek, a csillám-dus fekete palaagyagok, a szürke mészkő, a durva mészt és a homokkő-conglomeratok.

A mészt padokban jön elő. Földjén a luhii sphaerosiderit telepek mutatkoznak. A mésztben a krétaképleteket jellemző három kővület jön elő, u. m. *Ostrea vesicularis*, *Megalea lima*, és a *Rinchnellának* egy új faja.

A luhii sphaerosiderit telepszerűen jön elő kisebb nagyobb, egymással összefüggésben álló, lapos érczelence formában. A fekvést jelentékeny vastag mészt pad képezi, a földt pedig csillámos palaagyag. A vaskő előjövét csapása észak-keletről dél-nyugat felé 14—16 foknyi észak-nyugati dőlésűnek találattott. A telepek vastagsága 2—4 láb közt változik; s a földt képező palaagyag 3—9 s több láb vastag rétegekben jön elő.

Tekintve a helyzeti viszonyokat: ez a rétegcsoprt a luhii vaskőbánya szintjében északnak tartva, mintegy széles szalag, a noriczi völgyig terjed, a hol nagyobb szerű széthelyezéseket mutatva, úgy látszik, hogy a vaskőtelepek alapját képező mészt padnak sokszorosan szét darabolt északi határán vagyunk. *)

*) Ez alkalommal a Lubibánya bányageológiai térképét is felemlitem. Ez a térkép bányamérnökileg 1 hüvelyk = 10 öl nagyságban van kiállítva, s rajta a tárnák mindkét oldalán észlelt kőzetek színesen tüntetve fel; ezen kívül a közzétanilag nevezetesebb pontok és vájvégek nagyobb mértékben vannak rajzolva. A bányák helyrajzi viszonyairól a t. fölött a szintén azon térképen levő 1" = 200 öl nagyságú rónapolyánál ábra ad felvilágosítást.

Rónapolyánkán és a Tisza s Visó összefolyásánál nagy kiterjedésben találni palaagyagot, mely a luhii telepeket fedő csillámos palaagyaggal tökéletesen azonos. A Luhibánya szintjéről tekintve, meglátszik, hogy a Visó által szelt tulsó oldalnak a krétakorszakban összefüggésben kellett lenni Luhival.

A luhii vaskő-előjövet nagy valószínűséggel a krétatenger part-képződményeihez tartozván, e rétegesoport a partvonalak északi irányában követhető, a hol nagy kiterjedést nyervén, képezi a rónapolyánai mezőség alapját. A luhi-szelvény legjobban a Visó északi partján, a Luhi-bányával majdnem szemközt, szemlélhető, a hol kőfejtés és külső bányamiveletek által fel lévén tárva, e rétegesoport földtanilag részletesen tanulmányozható. E szerint a következő kőzetek mutatkoznak benne:

	vastag
1) Kárpáti homokkő	
2) Csillámos palaagyag	2—7 láb
3) Vékony vaskőréteg	1½—3 küvelyk
4) Kékes fejtér tömött mészkő	8'—több ölig
5) Csillámos fekete agyagpala	
6) Mész- és homokkő conglomerátok	
7) Jegeczes ősz-kőzetek	

A Luhi-bánya folytatásánál (a fent közlött szelvény hosszában) feltárt réteg-csoportban számos, a teknő közepe felé dülő, vető hézagok mutatkoznak, melyek a kőzet összefüggését 2—2½ lábnyi függélyes irányban félbeszakasztják. Ezek a vető szökések (Verwurfs-sprünge) a régi Luhi-bányában szintén előfordulnak; és szem előtt tartván, hogy a Visón túl eszközölt új kutatásokban tapasztalt s átszelt kőzetek azonosak a Luhi-bányáéival: e két pont esekély távolságánál fogva nem igen képzelhető, hogy a vaskőképződés ily kis területen különböző lett volna, és hogy a luhii telepek folytatása itt föl nem volna található.

Tudomány és gyakorlat szerint a luhii sphaerosiderit folytatá-

tást, megjegyezvén, hogy ezután a bányakerület valamennyi részletes bányatérképei e modorban fognak kiállítani, s minden ily részletes bányageológiai térképhez egy, a mappán jelzett kőzetekből álló kőzet- és ásványgyűjtemény csatoltatik, mely a bányaigazgatóság földtani muzeumában van elhelyezve.

sának föl kutatása nagy valószínűséggel remélhető, de csak nagyobb-szerű kutatás adhat ez iránt kellő és a vasgyárak jövőjére nézve — ki nem zárva a természet néha minden tudományt megcázoló szeszélyét — döntő felvilágosítást.

A luhii-bánya középső szintjén a legnyugatibb vájvégnek kutatósi célból eszközölt tovahajtásánál a fedő palaagyagban kőolaj- és földgyanta-fészkek tárattak fel. Ezen lelet a legnagyobb fontosságu, mivel ez által bebizonyittatik, hogy a petroleum-előjövet nem szorít-kozik csupán az Izavölgyre, hanem hogy az az Iza és Visó közti hegylánczolat alatt a visói völgyig is kiterjed.

Tekintve a terület nagy kiterjedését: az az állításom, hogy a dragomérfalvi területen a kőolaj, különböző élenyitési fokozatokkal, nagyobb mennyiségben létezik, mind valószínűbb lesz. A petroleum-rétegek aránylag zavartalan és lapos teknőforma fekvése az esetleg foganatosítandó furatások eredményére, illetőleg a petroleum kitérítésére igen kedvező befolyással lenne; magától értetvén, hogy a szabályszerű kiaknázás ez által lényegesen elősegítettetnék.

A jövődöbeli „Máramárosi kőolaj-ipar“, a gácsországgal összehasonlítva, roppant előnnyel birand; mivel ott a nagyobb szét-helyezések miatt a rétegek 70 foknyi dűlésűek, sőt gyakran majdnem függélyes állásuak, minél fogva a fűrluk alig képes a rétegsorozatot kimeritöen átszelni. A dolog természeténél fogva nagyon is világos, hogy széthelyezések által zavart területen és meredeken álló rétegekben a kőolajforrások kitérítése iránt nem lehet nagy a bizonyos-ság, a mint ez a gácsországi furatásoknál tényleg tapasztaltatott is. A luhii rétegcsoport déltől északnak, a Jalinka hegytől a Zoltei hegyig terjed el; területünk észak-keleti és nyugati részén pedig az ország határáig krétaképletek képezik, mint kárpáti homokkő, a dus növényzet és kiterjedt erdőségek talaj-alapját.

b) Közettani leírás.

1. Homokkő.

Kovás anyag egyesíti a kovaszemeket homokkővé. A köt-anyag némelykor alig vehető észre, míg máskor tulnyomó levén, az így alakult homokkő szilárd anyagot képez, mely rétegzésénél fogva építéshez való igen jó követ szolgáltat. Szinezete fehéres sárga és szürkés-barna.

Alárendeltebben fordul elő a conglomerátok közt a meszes homokkő, melynek kötőszere vaséleccsel és talkfölddel vegyített szénsavas mészből áll. Ez a többnyire szürke homokkő csekély szilárdsággal bír és gyakran csillám- és chloritdarabkákat is tartalmaz. A homokkövek alkotását illetőleg, közöttök durva, finom szemcséjű és tömött hasonfajták különböztethetők meg.

A palaagyag igen finom, homokkal szorosan vegyített agyagtömbből áll, mely csillámpikkelyeket tartalmaz. Meglehető kemény, a napon azonban elmálló kőzetet képez. Három lábtól több ölnyi vastagságban fedi hullámos rétegzéssel az alatta levő vaskőtelepeket tartalmazó mészapadot. Színezete rendszeren szürke, de zöldes és füstszürke válfajok is mutatkoznak. Mint kísérő rendszeren vaskovand és homályos, meg nem határozható levélenyomatok vannak benne. A Tisza- és fejrátaki völgy közti hegyláncolat délnyugati nyulványain, közvetlen a fejrátaki vasgyár fölött, vízhatlan agyagpala volna termelhető nagy mennyiségben; a piritott kőliszt t. i. vízzel vegyítve oly kedvező eredményt mutat fel, hogy ez a palaagyag a természetes cementek közé sorozandó.

2. Conglomerat.

Meszes, agyagos kötszer egyesíti a conglomerátok ökolnyitól egész fej nagyságig való meszes és kovás alkatrészeit. E conglomerátok vastag padokat képezvén Rónapolyánától majdnem Bisztráig, a krétakorbeli homokkővel váltakozva, szép szelvényekben észlelhetők.

A kréta-képletekbeli vaskőbányákhoz tartoznak a már leírt Luhi-bánya és a salinkai kutatások. A vaskő kisebb területekre szorító, egymással összefüggésben levő lapos sphaerosiderit-telepekben jön elő; és ez a területnek egyedüli telepforma-vaskőképződése lévén: a máramarosi vasipar jövőjére nézve épen ez a vaskő bír a legnagyobb fontossággal, mivel első sorban itt remélhető nagyobb kiterjedésű és tartósabb vaskőlerakódás.

D.

13. §. Harmadkori képletek.

a) Kiterjedés.

A homokkőből és agyagból, szórványosan pedig nummulitmészből és trachytból álló ezen képletek területünknek északi és dél-

nyugati részét képezik. Lonkától kezdve a Tiszavölgy szélén és az Izavölgynek majdnem egész hosszában találjuk a harmadkori tenger e partképződményeit. A Bisztrának a Visóba szakadásánál a krétaképletek fölött nem nagy mennyiségben nummulitméshékövek rakodtak le. A terület észak-nyugati részébe a Kaszó és Tisza közti vízváltástól szelvéen át e képlet s a Krajna és Szeredna-Rika patakig terjedvén, zöldkő-trachyt és trachyttufa jön elő, melynek kísérője a 14 és 17% vasat tartalmazó Holi- és Bozseni-kutatókban fejtett melaphyrszerű mandolakő.

Ugyan e kőzetek feltörései okozhatták a közellevő Bánszkybánya pátvas-telérének oly nagy mértékben történt összezúzását.

b) Kőzettani leírás.

Homokkő.

Az ide tartozó homokkő kötő anyagát vagy mész, vagy pedig agyagmárga képezi. Az utóbbi némelykor böttyökként (Knollen) mutatkozik a kőzetben.

A kőanyag gyakran annyira tulnyomó, hogy a finom homokszemek alig vehetők észre, a mely esetben a homokkő vékony réteges.

Ezen kőzetek rendszeren nem nagyon szilárdak s többnyire szürkés-zöld és barnás-fehér színezetűek, majd mindig csillámpikkelyeket tartalmazván. Az ide tartozó agyag vékony rétegekben, váltakozva homokkővel mutatkozik és rendszeren homokkal, szénsavas mésszel s vaséleg-hydrattal van vegyítve. A nummulitmész vékonyan rétegezve jön elő, és friss törésen a nummulit-kövületeknek hossz- és keresztzelvényeit igen tisztán ki lehet venni.

A trachyt tömött finom szemcséjű, barnás-zöld színezetű, a trachyttufa pedig, melyet az eocen-homokkővekhez lehet hasonlítani, szintén barnás-zöld anyagból áll. Szarufényle is mutatkozik tisztán kiképzett basalt alakú, oszlopszerű jegeczekben, de csak szórványosan, melyekben a jegeczek feketés-zöldes színezetűek. Csillám igen alárendelten szerepel, és mint vaséleg pelyhes impregnatio csekély mennyiségben jön elő. Ide tartozik a Rinovati-kutató.

A trachyt kísérője melaphyrszerű mandolakő, melybe tömött, vagy finom, földes, szürkés-zöld tömetben kisebb nagyobb mésszögölök vannak beszórva. A mésszpát-szemek borsnagyságúak, de többnyire kisebbek és elkülönített alkatrészt képeznek, melynek felületét gyak-

ran chlorit, ritkán vaséleg és vasélecsből álló kéreg borítja. Színezetük vöröses-zöld és barnás.

A tömet és mészgolyók közti elegyülési arány igen változó. Rendesen felét teszik a kőzetnek; de a mészgolyók sokszor oly bőségesen mutatkoznak, hogy a kőanyagot alig lehet tőlök észrevenni. Gyakran chlorit-darabokat is találni benne, kísérőképen pedig vörös vaskőszerű impregnatio jön elő, mely a Holi- és Bozseni-kutató-sokban mivelés tárgyát is képezte.

A budfalvi ide tartozó vasércz-területen delejes vas lévén az egész kőzetben szétoszolva, barna vaskő csak oly helyeken képződik, a hol a kénés fémek kilugzásához és a kőzet delejes vastartalmának töményítéséhez való feltételek megvannak.

E.

14. §. Alluvium és diluvium.

Jelentéktelen kiterjedésben, mint homokot és kavicsot, a Visó és Tisza, Tisza és Iza, s a Mára és Iza folyók összefolyásánál találni, a hol ezek, a Máramarosban csak szórványosan s kisebb felületre terjedő képletek, ennek a legkeletibb előjvetelét képezik.

Területünk földtani leírásában a vaskő-előjvetet berakodási viszonyai bennfoglaltatván: az van még hátra, hogy a harmadkori képletekhez tartozó kősó-lerakodásnak adjam részletes földtani megismertetését, a mit a következőben teljesítek.

F.

15. §. A máramarosi kősó-képződmény kiterjedése, kora és települési viszonyai.

A máramarosi kősóképződmény az erdélyi határon Szelistye mellett kezdődván, a hol vannak az első sósvíz források is, az Iza-völgyön, a Mára és Róna mellék-völgyeiben, továbbá és különösen a Tisza-fővölgy jobb partján, a Taracz- és Talabor-völgyekbe való elágazásokkal, a megyének Husztnál végződő határáig terjed, a hol a Vihorlat-Guttin trachyt-hegyvonal által szakittatik félbe.

A kősó-lerakodás földtani korát illetőleg Reuss tanár, a sót tartalmazó rétegekben talált kővületek alapján, a mediterrán szintbe sorozandónak mondja és egykorunak a vielicskai kősólerakodással, mely nézetet szaktársam, dr. Hoffmann Károly főgeológus ur, 1872-ik

évi felvételei nyomán szintén elfogadott, úgy nyilatkozván, hogy a most mívelésben levő sótelepek korántsem tartoznának egyféle réteg-csoporthoz, mert képződésök egymástól elkülönített lerakodási medencékben történt, melyek időkoronkint Máramaros nagy medencéjével, és csak ez által állottak összefüggésben az alföldi nagy tengeri medencéjével.

A máramarosi kőso- és pallag-előjövetelekben a következő kövületek találtattak.:

1) Kövületek: Dicotyledon levelek;

Pecten dentalis, R.

„ *Bitynia*, R. és vaskovanddá átváltozott különféle kőmagvak.

2) Foraminiferák: *Globiferina buloides*, D'Orbigny.

„ *triloba*, Reusz,

Bulina Buchiana, D'Orb.

Glandulina laevigata, D'Orb.

Polystonella buloides, D'Orb.

Biloculina buloides, D'Orb.

„ *truncata*, R.

„ *gracilis*, R.

Nonionina Ronenua, D'Orb.

Mind e kövület azonos a Vielicskán talált alakokkal, azt bizonyítván, hogy a máramarosi kőso-lerakodás minden kétségen kívül a mediterrán rétegeknek megállapított kiterjedésű területén belül fekszik.

A nagyon elterjedt és a kősóval állandóan együttesen úgy Rónaszéken, mint Sugatagon és Szlatinán mutatkozó fehér-zöldestrachyttufa gyakran a mediterrán öszlet-homokkő és agyag rétegei közt mint közben fekvők fordulnak elő, és Hoffmann szerint bennök némi jellemző mediterrán kövületek is találtattak. A tufával összeköttetésben Rónaszék mellett a rónai völgy fölött, és a Mikolapatak-tól délnek fekvő Izvora-maguri-csulni mellékvölgyben nagy mennyiségű gipsz jön elő.

Máramaros megye kőso-telepeinek általános csapása DK-től ÉNy-nak észleltetett, dőlésekre nézve 30—81 fokig. A bányák legmélyebb pontja eddig még nem érte el a sötét fekvőjét és nem is egyhamar fogja elérni, mivel minden erre szükséges támpont hiányzik, s

földalatti vizek betörésétől felve, a bányában való furatás eddig még nem kíséreltetett meg.

A só közvetlen fedűjét egy szívos, fekete-kékes, itt „pallag“ név alatt ismeretes agyag képezi, mely néhány centimétertől kezdve 34.1—37.9 m. vastagságig megy és egész biztossággal a kősó kilugzási maradványának tekintendő. Némely helyeken a felszínig terjed, olykor azonban egészen hiányzik, mely esetekben a kősótufát márgarétegekkel felváltott homokkő vagy kavics borítja.

A máramarosi sótelepek fekvését csak eocen-homokkő képezheti, valósággal azonban sem ezt, sem pedig a gipsz-települést, melynek kell a só után következnie, a bányászat még el nem érte, úgy hogy a só-előjövételnek mélységbeli terjedelme most még egészen ismeretlen. A felszínen a bányászat által történt feltárásokon kívül még számos sós vízforrások jelzik a kősó nagy kiterjedését Máramarosban (Preisig szerint 48). A három bányakerületben, u. m. Rónaszéken, Szlatinán és Sugatagon a só több, mint 113 méternyi, sőt a már felhagyott sándorfalvi József- és a kerekhegyi Felix-bányában, Preisig Ede volt bányamérnöknek a máramarosi sóbányászatot tárgyaló, nagyon érdekes és kiváló szorgalommal összeállított leírása szerint, 156.6 m. mélységre is keresztülhatoltatott a nélkül, hogy a fekvő elcserélt és a só minőségében a legkisebb változás észleltetett volna, sőt az az utóbb említett bányában épen a mélységben oly tiszta rétegek vájtak, a minők a többi, sokkal csekélyebb alsó-máramarosi miveletekben sehol sem fordultak elő.

A kősórétegek fölemelkedése és redőzőtsége, mely tűnemény az átjegeczedés eredményének látszik lenni, az itteni sóbányákban gyönyörű szelvényekben látható, hasonlóan a fák fodrozottságaihoz, egészen úgy, a mint az az erdélyi kősóbányákban előforduló s Posepny által kimerítően tárgyalt réteg-tekeredéseknél tapasztalható.

16. §. A kősó tulajdonságai. Új és idegen képződmények a sóban.

A máramarosi tiszta kősó rendesen fehér, vagy egészen világosszürke színű, szemes vagy nagy jegeczes szerkezetű, s majdnem tökéletesen tiszta chlor-natriumból áll. Közlába e sónak átlagban 125 fontot (1 köbméter 221 kilogramm) nyom. Az alsó-máramarosi tisztasó, a mennyiben az a hivatalos jegyzetekből kivehető, csak kevés helyen fehér, többnyire szürke, kivételesen és ritkán világos ibolya színű

(Huszt-Baranyán) is volt és 0·5 százaléknyi finom homok- és agyag-részecskéket tartalmazott, melyek nedves levegőnél a sónak mocskos színezetet adnak.

Az ugynevezett „jegeczsó” a szemcsés sóban, különösen a ró-naszéki József-bányában, nagy kiterjedésben fordul elő, a hol az egy elkülönített vajtérben miveltetik. Kisebb részletekben ezen sónem Sugatagon és Szlatinán is található, s többnyire fehér, átlátszó, gyakran a kis üregben bezárt vízzel és levegővel, néha pedig gipsz és agyag által tisztátalanítva. A szálsó sem tartozik a ritka előjövetelek közé, még pedig többnyire a pallagban, rétegekben vagy csoportonkint. Az egyes szálcsoportok kiválóan a határtérre függélyes kifejlődéssel bírnak. Ez a fehér, világos-szürke, vagy veres-sárga só-előjövétel különös szépségben és vastagságban Szlatinán a Józsefbányában azon sajátoságos tüneménynyel fordul elő, hogy a szálsórétegnek sötét veressárga közepe a két határfal felé fehérbe megyen át. Mint különlegesség Huszt-Baranyán ég-kék színű só is találtatott.

Mint a sóban mutatkozó idegen képződményeken, a már említett kövületeken és foraminiferákon kívül, különösen a növénymaradványokat, gyantát és homokkővet említem fel.

Az első minden sóbányában előjönnek; de a legóriásibb lelet é tekintetben Preisig bányamérnök szerint a talaborfalvi Nepomuk-János bányában találtatott, a hol egy 1·6 m. hosszú s tisztán kivehető fadarabra akadtak a jegecz-sóban.

Jelenleg ily maradványok leginkább Sugatagon fordulnak elő, a hol ezen kívül a jegecz- és szemcsés só közötti határlapon mutatkozó széndarabok mellett nagyon szórványosan finomul behintett vaskovand is találtatott.

Vége még a gyakori agyagmárga, homokkő és széntüredék említendőik fel, melyek egy, többé-kevésbé vastag sóréteg által elválasztva, különösen éles szögletű darabjaikban a hajdani együvé-tartozást és a már leülepedett sötömegek utólagos térfogati nagyob-bodását (melylyel arányt nem tarthatván, szétszakadtak) a lehető legtisztábban tüntetik elő.

17. §. Zárzó.

Az eddig előadott tények alapján, legyen szabad Máramaros keleti és délkeleti részének „iparterületté“ való átváltoztatását illetőleg egy pár szót hozzáadnom az elmondottakhoz.

A sótermelés, mint biztos alapon fekvő iparág, az eddigi kiaknázás legnagyobb fokozása mellett is, megbízható adatok nyomán századokra biztosítva van.

A vasgyártás a további kutatások sikeres végrehajtása esetében nagyobb lendületnek indulhat; sőt szem előtt tartván ezen telepítvények nemzetgazdasági fontosságát, tekintve t. i., hogy az erdősegek ez üzem által évenként biztos jövedelmet eredményeznek; tekintve, hogy számos község fűnállása egyedül csak a szén- és vasgyártás folytatása által biztosítható: innen, ha a jelentékenyebb jövedelmet nem tekintjük is, a vaskohászat még a mostani kedvezőtlen viszonyok között is, jobb kilátás reményében, melyet a jelenlegi bányagazgató Prugberger József miniszteri tanácsos, bánya- és jószágigazgató ur erélyes és előrelátó czélszerű intézkedéseivel, a szigorú takarékosági elvek leggondosabb alkalmazása mellett elérni törekszik, jövőre is fenntartandó lenne.

E két iparágon kívül még az üveg-gyártás, petroleum-kiaknázás, az ennek feldolgozásából eredő világító anyagok és festőszerek gyártása, továbbá a gipsz és cement értékesítése helyezhető kilátásba.

Az üveg-gyártáshoz megvannak minden előfeltételek, u. m. bőségesen a nagyon tiszta kova és mész, az üveg tisztításához szükséges mangan, a nagybányai fémkohóból ólomtajt, a szikso a bocskói sódagyárból, a kor színvonalán álló közlekedési eszközök és elegendő mennyiségben a kellő fa.

E tényezők azok, melyek Magyarország ezen legkeletibb részén egy életképes, és a csehországihoz hasonló üveggyártás meghonosítását kívánatosná teszik.

A földolaj értékesítése az új bányatörvény életbeléptetésével, a gácsországi naphta-területeken tapasztaltakat alkalmazva, Máramaros Izavölgyén a legfényesebb jövővel kecsegtet. Az Északi- és Fekete-tenger egyik összekötő fővonala e vidéket érintendi (a sziget-

szucsavai vonal kiépítése csak időkérdés), és hivatva lesz a kelet és nyugat kiviteli anyagainak s czikkeinek kicserélését közvetíteni. E vasut kiépítésével a máramarosi építési kövek és czement is értékesebb czikkekké válnának. Az állam által eszközözendő mélységfuratások és részletes kutatások hivatvák Magyarország ezen leg-szélsőbb részén egy virágzó, a kereskedelem minden ágaiban élénk forgalmat előidéző, bányaiparnak a tért megnyitni.

Hogy a fenn jelzett iparágak fejlesztésével és a nyugati kultúrának ez által meghonosításával az itteni nép szellemi és anyagi jóléte emelkednék, mely a vidék adóképeségét is tetemesen fokozná és a máramarosi fa-fogyasztásra is kedvező befolyást gyakorolna: az kétségbe nem vonható.

Gesell Sándor.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Vizrajzi ismertetés *).

18. §. Általános áttekintés.

Máramaros megye vizekben igen gazdag. A nagy kiterjedésű erdőségek és ugynevezett „havasok“ számos forrásnak, csermelynek, pataknak és folyónak nyújtanak bő táplálékot. E vizek az év különböző szakaiban különböző bőséggel és sebességgel birnak.

A folyók és patakok forrásai gyakran igen magasán, nem ritkán a havasokon fakadnak, azért esések igen nagy; így pl. a Tisza a megyében 23 mfd. (174.5 kilométer) folyása alatt 3450' (1090 méter) vagyis $\frac{1}{160}$ -adrész eséssel bir. A szabályozható mellékfolyók, u. m. a Visó, Taracz, Talabor, Nagyág esése ennél nagyobb levén, az erdei usza-patakoknál az $\frac{1}{40}$ — $\frac{1}{25}$ részre növekedik és a királymezei erdőkerületben $\frac{1}{18}$ rész esésben éri el tetőpontját.

A folyók és mellékvizeik a nagy számu völgyeken rohannak alá, melyeknek medrei a nagy esés következtében hömpölyökkel,

*) E szakaszhoz Hunfalvy J. „A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása“ czimű becses művén kívül számos adatot nyertem még Forberger J. m. kir. erdőbeeslő urtól a felső Tiszára, Kellner Valér urtól a Taraczra, Roxer Vilmos urtól a Nagyágra és Borsovára, Anderkó Elek g. k. esperes urtól a Visóra, Szabó Károly urtól a Mára völgyére vonatkozólag.

szikladarabokkal, kövekkel, a legmélyebb fekvésű völgyekben pedig fővenynyel vannak borítva. A völgyek fenéke általában vízholdta föld, a melyet a folyók sebesen rohanó vize igen könnyen megszakgat, azért a mélyebb fekvésű völgyekben a meder gyakran változik, s a folyók gyakran elágaznak.

Tó és mocsár a megye területén igen kevés találtatik; ugynevezett tengerszemek azonban a havasoknak nevezett magas hegyeken nagy számmal fordulnak elő, de ezeknek területe általában igen kicsiny. Ezen, a természet által alkotott víztartókon kívül vannak még számos mesterséges víztartók, ugynevezett „usza-gátak“ vagy „vizzárdák“ (Klaus) is, melyek a viznek abból a czélból való felfogására szolgálnak, hogy a fausztatás alkalmával a kellő vízmennyiség rendelkezésre álljon. Jelenleg 22 ily usza-gát van, leginkább az állami erdők kerületeiben, egy-egy 1—12 millió köbláb (31.600—379.200 köbméter) víztartalommal, melyeknek összes köbtartalma 65.5 millió köblábat (2,069.800 köbméter) tesz. Ez usza-gátak a lefolyás alkalmával perczenkint átlag 20.000 köbláb (632.000 liter) vagyis 11.167.45 akó vizet szolgáltatnak.

Ásványos vizekben a megye igen gazdag, s községeinek határában számos forrás található.

A megye összes folyóvizei a Duna folyam-rendszeréhez tartoznak, még pedig az Aranyos-Besztercze, Czibó és mellékesermelyeik kivételével, mindnyájan a megyében eredő Tiszával egyesülnek, s legnagyobb részben a megye területén, a Borsova és mellékesermelyei pedig a megyén kívül. Az Aranyos-Besztercze és a bele szakadó Czibó Moldvában a Szeret-be s evvel a Dunába ömlik.

I.

Folyóvizek.

A.

19. §. A Tisza.

A Tisza Máramaros megyének fő-folyója. A megye északi részén eredve, a 169 □ mfd. (972.595 hectár) kiterjedésű magas hegyvidéket két egyenlőtlen részre osztja. Forráscsarmelyei két folyócskában egyesülnek, melyeknek nevei: Fekete- és Fehér-Tisza. A Fekete-Tisza, melynek forrását kell a Tisza tulajdonképeni

kutfejeének tekintenünk, Kőrösmezőtől ÉNy-ra mintegy 3 mfdnyi (22.76 kilométer) távolságban, a Csorna-Havasból D. felé huzódó hegyláncz délkeleti végén emelkedő, Okola nevű előhavason 3890' (1229.25 méter) magasságban, az É. Sz. $48^{\circ} 20'$, s a K. H. $41^{\circ} 50'$ alatt ered.

Kőrösmezőtől Ny-ra a Szvidovecz-havas, ÉNy-ra a Csorna-havas s az ehhez D. felől csatlakozó hegyláncz emelkednek. A Csorna-havashoz K. felől a Lenkovecz, Medvesi, Ploszka, Dauha és Bukovinka hegyek csatlakoznak. A Szvidovecz keleti ágai a Tatulszki és Mencsul. Ezen hegységek egy, DK felé nyíló völgykatlant rekesztenek be, melynek északi oldaláról mintegy 9, déli oldaláról pedig 2 nagyobb csermely rohan le, s ezek alkotják e völgykatlanban egyesülve a Fekete-Tiszát.

A Tisza völgyének kezdete a Brusztura s az ettől ÉK-re eső Csacsalovecz hegy-gerincek közt van, a hová D. felől a Brusztura és Kiesera között levő Okola-völgy, É. felől a Csacsalovecz és Lenkovecz között nyúló Lenkoveczy völgy nyílik be. Forrás-csermelyei közül az a legtávolabbi, a melynek eredete az Okola-nevű havasi réten van. E forrástól mintegy 530 bécsi öl (1000 méter) távolságon mint csermely, azután több oldalcsermely által táplálva mintegy 1320° (2500 méter) távolságon a Tiszcsora-vizzárdáig mint hegyi patak, azontul pedig mint tutajozható folyó suhog alá mintegy 8964 bécsi öl (17.000 méter) távolságon K-nek, a honnan D. felé kanyarodva, ez irányban kigyózik még mintegy 3.5 mfd. (26.550.72 méter) távolságon, a mikor a Fehér-Tiszával egyesül.

A Fekete-Tiszába a következő mellék-csermelyek és patakok szakadnak: 1) jobb felől, az Apsinyeckán fakadó Apsinyecz és a Szvidovecz északkeleti oldalán fakadó Sztaniszló északkeleti iránynyal; továbbá a Mencsul és Szvidovecz-hegyek keleti oldalán eredő s K. felé rohanó Hauriniecz, Szvidovecz, Gropinecz, Trosztyinecz, Bilin, Terentyin, Terencsinszky, Csihánszki patakok és csermelyek; 2) bal felől a Lenkovecz hegyről eredő Lenkovecz, a Medvesi hegyen fakadó Medvesi; a Csorna-Kleva alól lefutó Pleczki, Pohárszki; a Ploszka-hegyen eredő Bisztra és Duzsina; a Markoveczről lefutó Markovecz s a Bukovinkáról lerohanó Bahenszky patakok déli iránynyal; a Kőrösmezőtől DK-re a Pietrosz hegyen eredő Lazeszesina folyócska, mely a Fekete-Tiszának első jelentékenyebb balparti mellékfolyója. Ez eleintén É. felé tart, majd

a Körösmezőtől K-re eső Lazeszcsina pusztán Ny. felé fordul, s a D. és É. felől beléje ömlő patakokkal növekedve, Körösmezőnél szakad a Tiszába. A Lazeszcsinának mellékvizei a Livir, Sztebna, Mlaksovecz, Foreszók jobb felől; a Sztudena, Pletovati és Lopusanka bal felől. A Lazeszcsinán alól a Fekete-Tiszába ömlenek még a Volovecz mali és veliki, a Kruczakovi, a Suraulik, a Kosuveczek, a Kevele, a Krasilenka, a Hluboki, a Szitny stb. patakok.

Akna-Rahón felül a „Szepesi-gyarmat“-nál a Fekete-Tiszával egyesül a K. felől folyó Fehér-Tisza. Ez Luhi helységtől DK-re, Farkin hegytől ÉK-re a Radul, Szttoh, Kojulasz és Nenyescu hegyek közt ered, körülbelül az É. Sz. $47^{\circ} 58''$ s a K. H. $42^{\circ} 14'$ alatt. A Luhé-hegy keleti lábáig ÉNy-nak, Bogdán faluig DNy-nak, torkolatáig NyÉNy-nak tart. Legdélkeletibb forráscsermelye a Tiszcsora, mely a Szttoh-hegy alatt mintegy 4000' (1264 méter) magasságban ered. Mellékvizei, 1) jobbfelől a Cserna-gorán eredő s öt mellékcsermelyt felvevő Sztehovecz-patak; a Balczátul és Brebenieskul patakokkal egyesülő Hoverlapatak, mely a hasonnevű hegyen ered; a Pietrosz déli oldalán s a Mlaky, Mencsul és Seszul hegyekről lefutó csermelyekkel növekedő Bogdán-patak; a Seszul délnyugati oldalán fakadó Paulik; 2) balfelől az Ohlan-hegyen eredő Lehul; a Nenyescu- és Grop-hegyekről eredő Szcsaul vagy Szcsavul; a Pop-Iván északi oldaláról lefutó Kvaszni vagy Kvaszna-patak s több apró csermely.

A két Tisza-ágnak fő- és mellékcsermelyei a fausztatásra (szálasásra) majd mind vízzárdákkal, uszagáttakkal vannak berendezve, a melyek hetenkint kétszer-háromszor nyitvatnak fel a tutajjokká összefurt fenyőszálak vagy szabadon uszó törzsek lebocsátása végett.

Az egyesült Tisza Boeszkó-Rahón keresztül Trebusán egész Trebusa aljáig Akna-Rahó és Berlebás közt erős nyugati elhajlással D. felé foly; azután Rónapolyánától Ny. felé fordul s körülbelül 1 kilométernyi távolságra a Visóval egyesül; majd némi déli kanyarulatokkal NyÉNy-ra foly, Boeskót, Veresmartot, Szigetet, Szlatinát, Szarvaszót, Hosszmezőt, Remetét, Técsőt, Visk határát érinti, s Huszt alatt elhaladva, a hegyek közül Ugocsába megy át a nagy síkságra.

Az egyesült Tiszába számos mellék-folyó, patak és csermely ömlik utjában. Ezek 1) jobbfelől a Vilszenszki, Szilszki,

Kameni-patak, Tarniczin, Lichi-patak, Bredeczel-csermelyek a hasonló keleti irányú völgyekben; a Kaszó Lonkánál; a Sopurka N.-Boeskon alól; az Apsieza Körtvélyestől DNy-ra; a Taracz Bedő és Remete közt; a Técső-patak Técsőn alul; a N.-Martos-patak tovább Ny-ra; a Talabor Bustyaházán alul; a Laruszk-patak Szeklenczétől Ny-ra; a Huszt-patak Huszt alatt; a Nagygág Husztól Ny-ra, végre a Borsova, mely azonban a megye területén kívül előbb a Latorczával egyesül; 2) bal felől a Vilchovati, a Berlebás, a Liszczinka és Fehér-patak nyugati irányú; a Visó Rónapolyánától ÉNy-ra; az Iza Sziget és Kabola-Csárda közt; a Kabola-patak közel az Iza torkolatához; a Szaploneza-patak Szaplonezánál; a Zugó-patak Visktől É-ra; a Kolompatak Szeklenczétől DNy-ra.

A Fekete-Tisza forrásától a Visó beömléséig mintegy 9.75 mfd. (74 kilométer) hosszú völgyön fut végig. E völgy sok helyen csak a folyó medrének szélességével bír, t. i., a hol sziklaszorokban mosta azt ki, s ily helyeken a folyó mellett vívő országot már a hegyoldalba van bevágva. Szélesebb helyeken áradványból és hozványból némi lapályok is képződtek, melyeknek szélessége 32—210 bécsi öl (60—400 méter) közt változik. Ily lapályok helyenkint 1000—1600 öl (2000—3000 méter) hosszúk, s a helységek rendszeren ide vannak telepítve.

A Fehér-Tisza folyásának hossza körülbelül 4.5 mfd. (34 kilométer), és völgyének alja hasonló a Fekete-Tiszához. Szélessége 30—160° (50—300 méter) közt változik.

Lonkán alól a Tisza völgye már szélesedik, s Boeskotól kezdve a folyó elég széles völgyben kigyózik s ágazik egész Huszt alsó részeig, a hol ismét közelednek a hegyek a két parthoz. E szélesebb völgy a megyének legtermékenyebb, legnépesebb és legjobban megművelt részét képezi.

A Tisza folyásának hossza eredetétől a megyéből kilépéséig mintegy 23 mfd. (174.5 kilométer). Ezen folyása alatt igen nagy eséssel bír. Egészben a forrásától (Okola havasi réten $3890' = 1229$ méternyi magasságban) a Nagygág torkolatáig ($437' = 138$ méternyi magasság) 3450 lábat (1090 méter) esik. Ez útjában esése igen különböző. Ennek feltüntetésére a következő adatok álljanak itt Hauer mérése szerint:

Tisza eredete	3890	bécsi láb	1229	méter.
Tisza tükre Körösmezőnél	1843	" "	582	"
" " Szvidovecznél	1771	" "	560	"
" " Kosuveczek-patak torkolatánál	1733	" "	548	"
" " Kevele torkolatánál	1658	" "	524	"
" " Borkutnál	1489	" "	470	"
" " Szytny patak torkolatánál	1460	" "	461	"
" " Bilinnél	1412	" "	446	"
" " a Fehér-Tisza torkolatánál	1370	" "	433	"
" " Rahónál	1286	" "	406	"
" " Vilchovatinál	1229	" "	388	"
" " Berlebasznál	1132	" "	358	"
" " Trebusúnál	989	" "	312	"
" " a Visó torkolatánál	945	" "	299	"
" " Sziget és Szlatina között	782	" "	247	"
" " Taraczköz és Szaploneza közt	616	" "	195	"
" " Técsőnél	557	" "	176	"
" " a Nagyg torkolatánál	437	" "	138	"

A m. kir. háromszögméreti számítóhivatal adatai ezektől eltérnek, azért azokat is ide igtatom a következőkben :

Tisza eredete	3924.6	bécsi láb	1240.17	m.
Tisza tükre a Sztaniszló patak torkolatánál	2326.2	" "	735.08	"
" " Lazeszcsina patak torkolatánál	2071.8	" "	654.69	"
" " Gropinecz patak torkolatán felül	1844.4	" "	582.83	"
" " Borkuton felül	1674.6	" "	529.27	"
" " a Fehér-Tisza torkolatánál	1443.6	" "	456.18	"
" " Akna- és Boeskö-Rahó közt	1385.4	" "	437.79	"
" " a Visó torkolatánál	1052.4	" "	332.56	"
" " az Iza torkolatánál	834.0	" "	263.54	"
" " a Taracz torkolatánál	706.8	" "	223.35	"
" " a técsői hidnál	681.0	" "	215.02	"
" " a Talabor torkolatánál	636.6	" "	201.17	"

Walland Henrik „Magyarországi vízszimmerési térkép“-e szerint pedig az adatok ezek:

Tisza tükre	az Iza torkolatánál	776	bécsi láb	245	méter
„	„ a Taracz torkolatánál	669	„	„	211 „
„	„ a Talabor torkolatán felül	636	„	„	201 „
„	„ a Nagyg torkolatánál	469	„	„	148 „

Ez adatokból látni, hogy a mintegy 23 mfd. (174.5 méter) hosszú folyás alatt a legnagyobb esése van Körösmezőig; ettől fogva a folyás a Visó torkolatáig lassabbá lesz, noha még mindig nagyon sebes; az Iza torkolatán alul pedig már eléggé megcsendesedik.

Ez útjában a Fehér-Tisza torkolatáig minden 100 öltre 9.5', (100 méterre 1.59 méter) esés jut; a Fehér-Tisza torkolatától a Visó torkolatáig 100 ölenként 4.21 bécsi lábat (100 méterenkint 0.56 méter) esik; a Visó torkolatától a Nagyg torkolatáig esése 100 ölenként már csak 0.94 bécsi láb (100 méterenkint 0.16 méter).

Ez eséshez képest a folyó sebessége is változik. Erre nézve csak Körösmező és Rónapolyána közt észlelt adatokat közölhetek Forberger János m.-szigeti kincstári erdőbecslő úr szivességéből. Ezek szerint a sebesség másodpercenként

tavaszkor	1.97 méter,
nyárban	1.58 „
ősszel	1.32 „
télen	1.13 „

B.

20. §. A Tisza mellékfolyói a jobb parton.

1. A Kaszó. Kis folyócska, mely a Turbata és Tatulszki hegység déli oldalán ered s a Szvidovecz-havas nyugati oldalán fut alá déli irányban. Völgye a Szvidovecz-havas déli folytatása, s a Sztenisoara-havas és az ennek déli irányu folytatását képező Mencsul-hegy között igen szűk. A Fekete-Tiszával s később a Tiszával majdnem egészen párhuzamos irányban D-nek foly Kaszó-Polyánáig, ettől Roszuska határában DNy-nak tart ettől D-re, azonban ismét D-nek fordul s Lonkánál a Tiszába ömlik. Mellékcsermelyei jobbra keleti oldalán szakadnak bele s mind igen csekélyek.

2. A Sopurka. A Kaszónál jóval nagyobb folyó, a mely két patakából, a Nagy- és Kis-Sopurkából (Szeredna és Kraina-Rika),

egyesül. A Nagy-Sopurka szintén a Turbáta hegység délnyugati oldalán ered, nem messze a Kaszótól, melytől a Sztenisoara-havas választja el. Iránya a Kaszóéval párhuzamos. A Kis-Sopurka a Sztohi és Turbáta-hegység érintkezésénél eredő s tovább Ny. felé a Tempa-hegyről lefutó csermelyek egyesüléséből támad. Iránya déli. Völgyét a Kurpen- és Oprisacz-havas, s ennek Kabola-Polyánaig nyúló kiágazása választja el a Nagy-Sopurka völgyétől, Ny. felől pedig a Tempa-hegy s az ehhez csatlakozó Apeczka, s ennek délkeleti kiágazása képez vízválasztót közte s a Taracz, D-re az Apsicza víz környéke közt. E két ág Kabola-Polyána alatt egyesül s DNyD-nek foly, míg Bocskónál a Tiszába ömlik. Völgye Máramaros legkiesebb völgyei közé tartozik. Mellekvize mindkét ágnak sok van, de ezek csak apró csermelyek.

3. Az Apsicza, a hasonnevű helységtől É-ra, az Apeczka havas déli oldalán ered. Három, egymással s a Sopurkával párhuzamosan D-nek futó ágból egyesül. Két felső ága Apsiczánál foly össze, míg a harmadik Felső-Apsánál szakad belé. Innen az egyesült folyó Közép-Apsáig DNy-nak, ettől Ny-nak, majd ÉNy-nak fordul; útjában mindkét oldalról több apró csermelyt, Alsó-Apsánál pedig egy nagyobb (Beczken patak) vesz föl s végre Körtvélyesen alul az ott ÉNy-ra folyó Tiszába ömlik.

4. A Taracz, Máramaros egyik legjelentékenyebb folyója. Több ágból egyesülve az ország határán ered. Két főága van, u. m. a Tereszulka (Bruszturanka, vagy Taraczka) és a Mokranka.

A keleti ág eredetének a Bisztra vagy Szevula-havas déli lábánál fakadó Plaiszka patak forrása tekintetik, mely a Taracz torcolatától 14 mfd. (106 kilométer) távolságra van. Eleintén DNyD. felé kanyarog, mely útjában több hegyi patakkal egyesülvén fölveszi a Bobita és Ury hegyek közt levő völgyben a Nagy-Berty havas alján eredő s szintén több hegyi patak által növelt és D-nek folyó Bertyánka patakot. Odább DK-re a Turbát-patak egyesül vele. Ez a Turbáta-havas északi oldalán ered, nem messze a Fekete-Tisza forrásaitól; onnan a Szoloviszek és Csorna-Havas déli oldalához csatlakozó hegyláncz között ÉNy-nak siet számos hegyi csermelylyel növekedve; majd az Ury-hegy déli oldalán elfolyó s ÉK-ről jövő Turbaczil patakkal egyesülvén, Ny. felé fordul s így a Plaiszkába szakad. Ez egyesült patakok vize ezentúl Taraczka nevet visel s DNy-nak tart, majd útjában több apró csermelyt, köztök a Velika ha-

vasról délkeleti irányban lerohanó Procska-patakot fölvevén, Brusztura faluhoz ér. Ezen alul a Sztohy-hegység északi oldalán eredő s a Szlovicsek hegységhez csatlakozó ágból számos hegyi patakka növekedő Jabloniec patakot magába vevén, Királymezőnek tart. Mielőtt e helységet elérné: egyesül vele az ÉNy-ról jövő Mokranka. A Taracz e második főága a határszélen emelkedő Popagya-havas déli oldalán ered. Előbb, számos patak által növekedve, DNyD-nek tart; azután a német-mokrai havas nyugati oldalán hirtelen DK-nek fordul s Német- és Orosz-Mokra községek mellett Királymezőnek tart. Orosz-Mokra felett fölveszi a Velika-havasról délnyugati irányban lerohanó Janovecz-patakot, s azután a Tarackával egyesül. Ettől kezdve nevezik a két patakot Taracz-folyónak.

A Taracznak e forráspatakjai egymáshoz igen hasonlóak. Medreik nagyobbára felette keskenyek, 7—19 méter közt változók. Sok helyütt sziklák által vannak összeszorítva; rendkívül nagy, méterenkint gyakran 6, átlagban 1.25—1.30 centiméternyi eséssel bírnak; vízállásuk állandó, sebességök az évszakokhoz mérten másodpercenként 2—2.5 méterre tehető. Tavasszal hóolvadás idején s ősszel tartós esőzés alkalmával rendkívül megdagadnak s nagy rohanásuk által a szabályozási vagy part-védművekben évenként tetemes kárt tesznek.

Mindegyik ágon vízfogó gátak (clausura) vannak építve a fausztatás könnyítése végett. E vízfogó gátak különböző nagyságúak, névszerint:

a plaiszkai vízfogó	2 millió köbláb	63.200 köbméter.
a bertyánkai „	4 „ „	126.400 „
a turbáti „	6 „ „	189.600 „
a jabloniezi „	4.5 „ „	142.200 „
a mokrankai „	7 „ „	221.200 „
a janoveczi „	1.25 „ „	39.500 „

Együtt 24.75 millió köbláb (782.100 köbm.) tartalommal.

A vízfogók megnyitásakor e patakok sebessége rendkívül nagy, 6—6.5 centiméternyi; ezért a tutajozás könnyítése végett a kösziklás helyeken ugynevezett „buktatók, surrantók“ (Dielwerk) vannak készítve fából.

A Taracz Királymezőtől a Sztóhy-hegység és Apeczka havas nyugati oldalán déli irányban kanyarog; sok kisebb patakon kívül Krasznisora községnél fölveszi a Kraszna-havasról délkeleti irányban lerohanó Kraszna-patakot; azután Dombó, Gánya, A.-Kálinfalva, A.-Neresznicze községek mellett elhaladva, Gányánál a Kraszna havas délnyugati oldalán eredő s D-re, majd DK-re s ismét D-re folyó Teresel-patakkal, alább A.-Nereszniczénél a Topasz déli és a Kraszna délkeleti oldaláról szintén déli irányban lefolyó Luzainszka-Voda vagy Lonka-patakkal egyesül. Ezentul völgye folyvást szélesedik, majd ágakra oszolva Irholez, Kőkényes, Nyágova, Kis- és Nagy-Kirva községek mellett foly tovább, majd Tarackköztől Ny-ra fordul s Remetén alul a Tiszába ömlik.

Esése igen változó. Felsőbb részein méterenkint 1.9—2.6 centiméterre tehető. Királymezőtől a Tiszáig legnagyobb esése méterenkint 2.6 centiméter, a legkisebb 0.3 centiméter. Sebessége ehhez képest, valamint az évszakok s vízállás szerint, igen változó. Legnagyobb sebessége van tavasszal ápril hóban, a mikor magas a vízállás, másodpercenként 2.2 méter, sőt áradások alkalmával a 2.5 métert is túlhaladja. Május, június hónapokban tapasztalt középsebessége másodpercenként 1.8—2 méter. A forró július és augusztus hónapokban észlelt legkisebb sebesség 1.2—1.5 métert tesz.

Medrének szélessége Királymezőtől Dombóig 28—76 méter, mélysége 0.64—2 méter közt változik s Dombótól lefelé folyvást szélesedik. Ártere csupa mozgó, kisebb-nagyobb szemü kavicsból áll, a miért medre s elágazásai minden árvizkor változnak.

Hunfalvynál az esési mérésekre nézve a következő följegyzéseket találjuk: A Taracz folyó esése nagy. Hauer mérései szerint Királymezőtől torkolatáig 894 bécsi lábat (282.5 méter) tesz. A Tisza mérczéjének 1' 3" (40 centiméter) vízállása mellett a Taracz vízmennyisége 20.5 köbláb (0.64870 köbméter); középsebessége 16.38' (5.18 méter) mélysége 2' 1" (65.85 centiméter).

5. A Técső-pataka. Széles-Lonkától DNy-ra, a Kicsera-Bereznikova déli oldalán eredő Luh s az Urszova déli oldalán fakadó Hnilje-patakok egyesüléséből támad s D-re, majd DNy-ra kanyarodván, Kerekhegy mellett halad el. Torkolata Técsőnél.

6. A Talabor Színevér-Polyánától ÉK-re a Gorgan-Viskovszki délkeleti oldalán eredő Szloboda-patak és a Gancs hegy északi oldalán eredő Rosztoka-patak egyesüléséből származik. K-ről Ny-ra,

azután az Ozirnya és Kamjonka-hegység oldalán DNy-ra foly Szinevér-Polyánán keresztül. Alább a Popagya-havason eredő s a Gancs déli oldalán NyDNy-ra folyó Ozeranka vagy Csorna-Rika egyesül vele. Ezzel s a Nyegrovecz-Hersoveczczel és más kisebb patakokkal növekedvén, Szinevérig D-nek tart, azután Imsád, Nyegrovecz, Kalocsa-Horb helységeken át DK-nek kanyarodik Láz-Ófaluig, a hol a Prednya hegyről lerohanó s ÉK-ről jövő Szuhari-patakkal egyesül, melybe elébb a Topasz-hegy északi oldalán fakadó s DK-ről ÉNy-nak folyó Bradilova-patak szakad bele. Láz-Ófaltól Csománfalváig DNYD-re, azután Talabor falváig ismét DK-re, majd Vajnágnak tartva DNy-ra kanyarodik; ezen alul szétágazván, Bustyáházától D-re két fő-ággal a Tiszába szakad. völgye már Kövesligetnél kiszélesedik, és Csománfalva, Kricsfalva, Darva, Dűlfalva, Talaborfalva szép lapályon fekszenek. Darván alul az É-ről jövő Adóró-patak, alább a Mencsul déli oldalán eredő s Uglya községnél egyesülő Kis- és Nagy-Ugolka szakadnak belé. A Talabor, jóllehet alsó folyásában igen elágazik, a tutajozásra igen alkalmas. Esése Szinevér-Polyánától torkolatáig, Hauer szerint, 786 bécsi láb (248.38 méter). Egész esése mintegy 3450' (1090.20 méter) s mfdkint 285 láb.

7. A Lazuszk-patak (Hunfalvy Balniski-pataknak nevezi) Csománfalvától ÉNy-ra ered. Ötvösfalva mellett és Sófálván keresztül DNy-nak, Szeklenczének tart, ott a Petrasovicz-patakkal egyesül, mely Csománfalvától D-re támad, s Ujbárdig D-nek, azután Ny-nak kanyarodik. Az egyesült patakok Szeklenczétől Ny-ra szakadnak a Tiszába.

8. A Huszt-pataka Kövesligettől ÉNy-ra a Gusa hegytől D-re támad. Gernyésig D-nek, ettől A.-Szelistyéig DNy-nak, azután Iza felé Ny-nak, majd ismét DNYD-nek tart, a mikor Husztnak Ny-ra kanyarodik a Tiszába. Torkolata előtt, a Kis-Baranya monostor és Baranya elhagyott sóakna felől DNYD-re, azután NyÉNy-ra kanyarodó Baranya-patak egyesül vele.

9. A Nagyg a Tiszának Máramarosban egyik legnagyobb mellékfolyója, a mely két fő ágból jön össze Szolymánál. Tulajdonképeni forrásának a Javornik déli oldalán eredő s F.- és A.-Hidegpatakon keresztül D-nek folyó patakot tartják, a mely itt még Sztudeni- (Hideg)- patak nevet visel, lejjebb D-re a Zamok-hegyen eredő s Rosztokától jövő hasonló nevű patakkal egyesül; azután

Iszván, Kelecsenyen, Ripinyén át a Ricska- s néhány más patakot fölvevén, Kelecsinszki, majd Ripinszka név alatt DK-nek tart Szolymáig, a hol a keleti főággal egyesül.

E másik főág a Csorna-Reppa déli oldalán ered s Bisztra-pataknak neveztetik. Priszlopon át DK-nek tart Toronyáig, a hol DNy-nak fordul. Toronyán alul a K-ről jövő Lopusnya-patakkal, F.-Bisztránál az Ozirnya és Hrabova-hegységekről lefutó vizekből támadó Bisztrával, Majdánkánál a Bliscze-hegy keleti s nyugati oldalán eredő, Uj-Holyatinon és Lyachovecen átfutó vizek összefolyásából támadó Holyatinszki-patakkal egyesül. Innen csekély nyugati kanyarodással Szolymáig, a Ripinszkával való egyesüléséig, D-nek tart. Ettől kezdve az egyesült két patak Nagyág nevet visel, s Ökörmezőn és Vucskómezőn át DKD-nek kanyarodik; azután DNy-ra fordul, s Alsó-Bisztrán átfolyván, a Bereznánál már tetemesen kitáguló völgyalapúba ér, melyen elágazik. E széles völgyben találjuk Lipcse, Keselymező, Herincse, Iszka helységeket. Torkolata Husztól Ny-ra esik. Iránya a Talaboréval jobbra párhuzamos. Az enlített mellékvizeken kívül A.-Bisztraíig számos apró mellék-csermely egyesül vele; alább jobb oldalról négy nagyobb patak szakad bele, u. m. A.-Bisztránál a Vodicze-ről Siroka telepen át DK-nek folyó Bisztra (sebes) patak; Herincsével szemben a Vodicze-ről déli irányban lefutó Csehovecz vagy Monostori patak; alább a Medvesie-ről lefolyó Lipcse-Polyánai viz, s a Dolhától DK-re eredő és Keselymezőn átfolyó Osova patak. Bal oldalán az Iza mellett elfolyó Csincsa szakad beléje. A Nagyág ép úgy, mint a Taracz és Talabor, tutajozásra alkalmas; csak a „Úsiszna-szoroson“ (Ditkovecznél) jár veszélylyel a tutajozás a víz erős rohanása miatt.

Esése Ökörmezőtől Husztig, Hauer szerint, 825.6 láb (260.88 méter). Egész esése mintegy 2700' (857.20 méter), mfdenkint 225 láb. Hossza 12 mfdl (91 kilométer). Torkolatán felül 100 öltre (189.65 méter) a Tiszának 3' 2" 0''' (1 méter) vízállása mellett vízmennyisége 121.14 köbláb (3.83 köbméter); közép mélysége 2' 6" (79 centiméter), középsebessége 4.7 láb (1.48 méter).

10. A Borsova a Veliki-Verch déli s a Sztohy-hegység keleti oldalán ered. Berezniken át Kereczkéig D-nek, azontúl Kusnyicza, Szuha-Bronyka községeken át Dolháig a Nagyággal párhuzamosan DKD-nek foly; majd Dolhától DNy-nak fordulva Zádnyát érinti, a

honnan völgye már mindinkább kitágul, s Lukova Bereg megyei községtől É-ra elhagyja Máramaros megyét. Kusnyiczán felül jobbról is, balról is számos apró mellék-csermelylyel növekedik. Jobb felől nincs jelentékenyebb mellékvize. Balfelől a Rókamező felől jövő s a Sztinnihegység vizeit egyesítő kusnyiczai, alább a Voloszanka hegyről lefolyó s a szuhai-patakkal egyesülő bronykai, Dolhán alul a Szlopova- és Hrabova-hegyekről lefolyó s egyesülésök után Monyka-patak nevet viselő patakokat veszi fel.

C.

21. §. A Tisza mellékfolyói a bal parton.

1. A Visó. A Fekete- és Fehér-Tiszából egyesült Tiszának első jelentékenyebb balparti mellékfolyója a Visó, melynek forrásai a megye délkeleti szögletében, a Csarkano hegy alatt, nevezetesen a Preluka-Cerbului havas alján vannak. Foly a Koszta-Plajului, Grop-sare Cziffa, Hesmár havasok alatt. Magába veszi a Hesmár- (Nagy és Kis) patakokat; onnan a Sztrímturán át a Tatárvölgybe jut, befogadván itt a Sztyol havason eredő s É-nak folyó Csímposjes-patakot. Innen Ny-nak tart, s ez útjában egyesülnek vele jobbról a Csarkanóról jövő Csarkano-patak, bal felől a Negujeszk havasról É-nak futó Negujeszk-patak, a Pietrosz keleti oldalán, a Grohot és Gardina havasokról K-nek, majd É-nak rohanó Repedie-patak s közben több apróbb hegyi csermely, melyeknek vizével növekedve Borsához ér. Itt fölveszi a Borsabányától ÉK-re a Bukada és Supanie havasokról lerohanó csermelyekből egyesült Csiszla, vagy Borsapatakot. Borsától Mojszinon túlig majdnem egyenest Ny-nak tart; azután ÉK-nek kanyarodik, s F.-, K.- és A.-Visó, továbbá Leordina és Petrova községek mellett elfolyva, Rónapolyánán túl Trebusán alul a Tiszába ömlik. Mojszinon felül a Mamája- és Batrina-havasokon eredő Drágos-patakának vizével növekedik. F.-Visónál a tutajozásra szintén alkalmas Vasszer-patak szakad belé, mely a Csiszla forrásaitól É-ra a Bolovicze, Supanie és Torojaga havasokról lerohanó csermelyek egyesüléséből támad, s ÉNy-nak folyván, a kies Fajnavölgyet öntözi. A Vasszer mellékvizei jobbfelől a Steviora, Losztun, Suligul, Botizul, Pesti s több apró patak, balról a Makkerlan, Novicsor, Novecz stb. patakok. Alább a Szkerisoara-havasról lerohanó patakok, u. m. a Vinuluj (a kellemes Vale-

Vinuhj-völgyben), More s több jelentéktelen csermely, Leordina közelében pedig a Ruszkova-Rika szakadnak a Visóba. A Ruszkova is elbírja a tutajokat. Ez a Furatek- és Kropa hegyeken ered, s előbb D-re, Ruzspolyánáig DNy-ra foly, innen Ruszkirván alulig Ny-nak tart, majd ismét DNy-nak fordul s Ruszkován alul találkozik a Visóval; közben fölvevén a Sztoh és Nenyescu hegyekről déli irányban lerohanó Szokola-patakot, K. felől a Pecseleu hegyről jövő Bárgyij, Ruzspolyána mellett a Bányiczáról jövő Kvasznicza-patakot, Ruszkirvánál a Farkin és Gróp hegyekről előbb Ny-nak, majd D-nek lerohanó Kirva-patakot. A Visóba sietnek még a Pop-Iván déli oldalán eredő Kraszna és Bisztra-patakok s több apró csermely. A Visó és Fehér-Tisza folyamvidéke közt a Pop-Ivánhoz csatlakozó hegyek képezik a vízválasztót. Bal partján csak rövid és csekély vizű csermelyek szakadnak a Visóba. A Visó esése, Hauer mérései szerint, F.-Visótól a torkolatáig 491.2 (155.22 méter); felső részének, az ugynevezett Borsának, esése a Sztrimturától F.-Visóig 840' (265.44 méter) Egész esete mintegy 3055' (965.38 méter), mfdenkint 254.5 láb. Hossza 12 mfd. (91 kilométer).

2. Az Iza. Ered a rodnai havasok északi oldalán, nevezetesen a Mojszintől D-re emelkedő Batrina havas északi aljában a Mused tavából. Előbb ÉK-nek, majd a Visóval csaknem egészen párhuzamosan ÉNy-nak tart, és Szacsal, F.-Szelistye, Dragomérfalva, Konyha, Sajó, Rozávyia, Szurdok, Barczánfalva, Nánfalva, Vánicsfalva és Farkasrév helységek mellett elhaladva, Szigeten alul Kabola-Csárdánál szakad a Tiszába. Eredetétől nem messzire csakhamar a föld alá buvik s mintegy 2 mfdnyire (15 kilométer) a föld alatt foly. Jobb oldalán csak csekély vízkörnyéke van, épen mint a Visónak bal oldalán, minthogy a két folyó völgye csak 1—2 mfdnyi (7.5—15 kilométernyi) távolságban húzódik egymástól. Említhető mellék patakok jobb-felől a La-Leordin hegy alatt fakadó s ÉNy-nak, majd DNy-nak kanyargó Glód-patak Szurdokon alul; a petrovai hegy aljában eredő s DNy-ra Barczánfalvának folyó Petrova-patak; a Porkului- (disznó)- patak Disznópataka mellett; a Rónaszéktől D-re eredő s az Oszoi, Arsicza és Magura-Viszoka csermelyeit egyesítő Róna-patak, mely előbb É-nak, azután ÉNy-nak, végre DNy-ra foly s Szigettől DK-re egyesül az Izával. Bal felől az erdélyi „Északi Határláncolat“ és a Guttin hegység északi oldaláról lefolyó vizek ömlenek belé. Ezek közül a következőket említjük meg: a Muncsel

hegy északi oldalán eredő Izvor-patak észak-nyugati iránynyal; a Setra-hegy alján eredő Karelör-patak, melynek völgyén vonul az út a Setra-hegy nyergén keresztül a Szalva-völgybe és Naszódra; a Cziblesen eredő Kalmián vagy Baikului-patak, mely a Vervu-Pietri keleti oldalán eredő Todisorát magába vevén, több csermely vizével növekedve, Dragomérfalvánál szakad az Izába; az evvel párhuzamos irányban futó Jód-patak; a Mucsari hegyen eredő és Sajópolyánán keresztül ÉK-nek folyó Sajó-patak a Batiza csermelylyel, mely a Sarmatiestie és Szekul hegyek keleti oldalán eredő Szász és Rosza-patakok egyesüléséből támad; a Glódon és Sztatinkán át É-nak folyó Glódi vagy Sztatinkai víz; végre a Mára, mely az Iza mellékvezei közt a legnagyobb. A Mára (régí nevén Máramaros, melytől a megye nevét nyerte) a Vervu-Braszlótól D-re a Polyána-Stefanuluj nevű havasi rét nyugati oldalán s a Rozsaly-Ignics északkeleti oldalán eredő két patak egyesüléséből támad, ezt Rumavkának vagy Riu-Runkulujnak, amazt Riu-Brazilornak vagy Mare pataknak nevezik. Az egyesült két patak Krácsfalvának DK-re kanyarodik, magába vevén előbb az Izvor és Rensor egyesült patakokat. Onnan Falu-Sugatagig Desze és Hernécs községeken át ÉK-nek fordul, azontul Gyulafalva, Bárdfalva községek mellett É-ra foly s Farkasrévnél az Izába szakad. Ez útjában felveszi a Guttinról lefutó vizeket, melyek közt a brébi és budfalvi (Kaszó-) patakok a legjelentékenyebbek. A Kaszó a Priszlop és Rotunda hegyekről rohan le, Budfalvát, Szerfalvát, F.-Kálinfalvát, Somfalvát és Fejérfalvát locsolva egészen É-ra foly.

Az Iza esése Szacsaltól torkolatáig, Hauer szerint, 782.4' (247.24 méter). Egész esete mintegy 3285' (1038 méter), mfdenkint 298.6 láb. A Tiszának 2' 1" (66 centiméter) vízállása mellett az Iza közép sebessége 9.9' (3.13 méter) perczenkint; vízmennyisége 87.6 köbláb (2.77 köbméter); mélysége 1' (32 centiméter). Úgy az Iza, mint a Visó hosszvölgyekben foly, míg a Tisza csak Szigetnél jut ily hosszvölgybe.

3. A Szaploneza. Az Iza torkolatán alul csak apró patakok és csermelyek sietnek D. felől a Tiszába, melyek az Avás hegység északi oldaláról folynak le. E patakok közt legnagyobb a Szaploneza patak, mely a Vervu-Braszló, Rosza, Vervu-Rotunda és Fenyérhegy oldalain eredő négy főágból egyesül. Legkeletibb ága a Szaploneza-Kustorhát. Több mellék-csermelylyel növekedve

ÉNy-nak, majd Ny-nak foly s a Capodi-Fecitől D-re egyesül a D-ről jövő Közép-Szaplonczával. Így egy darabon még az előbbi irányban foly, s találkozik a kevéssel előbb egyesült Tarnicza patakka és Nyires-Szaplonczával. E találkozás után a négy patak vize közös mederben siet É-nak, s a Kőhát hegyláncon átvergődve Szaploncza községén suhog keresztül s eléri a Tisza völgyét, melybe a községtől É-ra szakad bele.

D.

22. §. Az Aranyos-Besztercze és mellékvizei.

Az Aranyos-Besztercze vízkörnyékéhez Máramaros megyéből csak mintegy 3 □ mfd. (1.73 miriár) tartozik. Forráspataka a beszterczei Izvor Erdély és Máramaros határán. A Sztyol-Galacz hegy keleti oldalán ered. Onnan némi északi és déli kanyarodásokkal K-nek tart, s az ÉNy-ról jövő, és Máramarost Bukovinától elválasztó Czibó patakot fölhevén, elhagyja a megyét, s Kirlibába bukovinai községtől DK-re kanyarodván, Moldvában Bákó városán alul a Szerethbe ömlik. Csak balparti mellékvizei tartoznak Máramaroshoz. Ezek az északi Birsaba, Valcanescu patak, Szeszul patak s több apró csermely, melyek Máramaros legdélkeletibb lakatlan hegyes vidékét szeldelek; végre a Czibó, mely a Bukada-hegy keleti oldalán ered. Ez elsőbben ÉK-re, azután DK-re foly s legfelsőbb bal oldali csermelyével együtt, mely a Supanie déli oldalán ered, Máramarost Bukovinától elválasztja s jobb oldalról fölveszi az Ursului, Szilhoju és Zimpriszlava patakokat.

II.

Tavak, mocsárok és tengerszemek.

23. §. Ezek helyei és száma.

Máramaros megyének magas hegyekkel borított területén álló vizekkel ritkán találkozunk. A megye domborzati viszonyainál fogva ezek többnyire magasan, úgynevezett havasokon, vagy ezek oldalán fekszenek s általában csak csekély kiterjedéssel bírnak. E hegyi tavakat közönségesen tengerszemeknek nevezik.

Ily tengerszemek leginkább a Taracz folyótól K-re, DK-re

elterülő hegységeken találhatók. A melyekről tudomásom van, azokat a következőkben említenem fel.

1) A Felső-Tiszavölgy környékén találtató tengerszemek 7—90 méter szélesek és 15—130 méter hosszuk; mélységök általában csekély. A főlánczhoz tartozó Csorna-Kleva havason van egy kisebb tengerszem; a Mencsul hegy Bolotin nevű előhavasán Trebusától ÉNyÉ-ra egy kisebb; a Sztik és Tatulszka csúcsok között levő Holicz havason három és a Zbir csúcson kettő; a Veliki-Virtup alatt egy nagyobb s egy kisebb; a Datlevistye és Tatárka közt emelkedő havason két kisebb s egy nagyobb; a Latundur és Pietrosz csúcsok közt levő Grobsora és Kruhla havason kilencz kisebb, egy nagyobb; a Radomer-völgy elején, a Guttin-Tomnatik csúcs alatt egy nagyobb, melynek neve Ozero; a Turkul csúcsa alatt egy kisebb s négy nagyobb; a Hoverla és Turkul közt huzódó gerincez mellett négy nagyobb. Összesen tehát a Fekete- és Fehér-Tisza vizkörnyékén harminczkét tengerszem.

2) A „Rodnai“ havasokhoz tartozó Pietrosz oldalán is van egy tócsa mintegy 6000' (1900 méter) magasságban, és a Batrina oldalán levő Teon-Mucséd vagy Mucséd tava, a mely az Iza folyónak képezi eredetét.

3) A Guttin hegységben s magán a Guttin csúcsán is van néhány kis tengerszem. Így a Guttin fensikján, a Krácsfalva felett emelkedő sziklacsúcson, és a Guttin hegység erdősége alatt mintegy 15—20 □ öl (53.95—71.93 □ méter) területtel.

4) A Kőháton vagy Szaploneczai hegységben is van a Nyegru nevű kaszállón egy tengerszem.

Mocsár vagy vadvizes hely is található. Így Kőrösmező felett a Csorna-Bochna nevű dülőben van egy körülbelől 250 méter hosszú és 160 méter széles vadvizes lapály. Egy ilyen van még a Lazescsina-völgyben a Mlaksovecz völgygyel szemben, melynek hossza mintegy 340, szélessége 170 méter. Van továbbá a hotinkai és brébi határ közt két tó, melyeknek hossza mintegy 190—227.5 méter, szélessége 28.45—37.93 méter; végre a hernécsi határban Jezer, a brébi határban Técsinosza nevezettel alig 5 □ öl (18 □ méter) területtel.

III.

Ásványviz-források.**24. §. Általános áttekintés.**

Máramarosmegye 234 ismert s nagyobbbrészt elemezett ásványviz-forrásai következően oszlanak fel:

Vasviz-forrás van 122; konyhasósviz-forrás van 41; égvényes viz-forrás 39, kénesviz-forrás 29; meszesviz-forrás 3. Ezek közül iblanyt is tartalmaz 46, búzenyt tartalmaz 20 forrás. A 234 ásványviz forrás 97 község határában buzog fel. Mindezek hideg ásványviz források, s a leghidegebb közöttük a borsai Sándor-forrás, melynek hőmérséke $+ 4^{\circ}$ R., mikor a légnek $+ 20^{\circ}$ R. hőfoka van.

Az így elsorolt öt főosztályban a következő vizeket kapjuk közelebbi tulajdonságaik szerint meghatározva:

A. Vasvizek.

Tiszta vasviz 5; egyszerű vasas savanyu viz 14; égvényes konyha-sós vasas savanyu viz 45; égvényes vasas savanyu viz 14; tiszta földes vasviz 18; égvényes földes vasviz 22; égvényes konyhasós földes vasviz 10; kénsavas vasviz 1. Összesen 122.

B. Konyhasós vizek.

Egyszerű sósviz 10; erős sósviz 31. Összesen 41.

C. Égvényes vizek.

Egyszerű égvényes viz 8; égvényes savanyu viz 9; égvényes konyha-sós viz 14; égvényes konyhasós vas-viz 3. Összesen 39.

D. Meszes vizek.

Összesen 3 forrás.

E. Kénvizek.

Összesen 29 forrás.

A)

Vasvizek.**25. §. a) Tiszta vas-vizek.**

1) Huszt szab. korona-város a huszti járásban a Nagyg víz mellett 6413 lakossal. E városban, a Csicsa folyócska mellett, a főutszakasztól nem messze fakad fel egy igen bővizű vasvíz-forrás, mely mellé fürdőépületet is emeltek. Színe tiszta, szaga és íze nincs. Hőmérséke $+ 9.8^{\circ}$ R., mikor a levegőé $+ 18^{\circ}$ R. Tognio e forrás vizét 1845-ben elemezvén, a következő alkatrészeket találta benne :

Szénsavas szikéleget	} nagyon keveset
„ keseréleget	
„ mészéleget	

vas- és cselélecszet igen sokat

kovasav	} nyomait.
hamhalvag	

E forrás vize a huszt-baranyai és környékbeli lakosság által fürdőnek igen gyakran használtatik. Belsőleg a szabad szénsav hiánya miatt gyógyhatása nincs.

2) Keselymező 1673 lakost számláló orosz ajku község a dolhai járásban. A községtől mintegy $1\frac{1}{2}$ órányi távolságra buzog fel a tiszta, szintelen és szagtalan vizű forrás. Hőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., ha a lég melege $+ 17^{\circ}$ R. Tognio tanár elemzése szerint sok szénsavas vaséleget, igen kevés szénsavas mészt és keseréleget, szénsavas szikéleget, kovasavat tartalmaz. A kénsavas vasélecsnek csak nyomai vannak.

3) Urmező 1368 lakossal, a técsői járásban. Az itt találtató 3 forrás Técsőváros irányában, a községtől mintegy $\frac{1}{4}$ órányira, buzog fel. A három forrás egymástól alig néhány lépésnyire van, s így a föld alatt valószínűleg egy kutfejők van.

A források vizei tiszták, kissé sárgásak, szagtalanok, érczes vasas ízűek. Hévmérsékletök $+ 14^{\circ}$ R., mikor a levegő melege $+ 19^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.039. Leginkább csuzos és köszvényes bántalmakban használtatik. Dr. Tognio szerint szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, igen sok kénsavas vaséle-

cset és szénsavas cselélecset, kénsavas szikéleget, kevés kénsavas vasélecset és kénsavas timéleget tartalmaz. Haméleg és kovasav nyomai mutatkoznak. Van benne kőolaj is.

26. §. b) Egyszerű vasas savanyu vizek.

4) Kabola-Polyána 1261, nagyobb részét orosz ajku földművelő, részben pedig német ajku kincstári munkások által lakott község a tiszavölgyi járásban. A falutól mintegy negyed órányira a Sopurka patak bal partján, a Berdó és Zsrebecz hegyek aljában van a négy forrás, de a melyek közül leginkább csak a Zsrebecz nevű hegy lejtőjén ültetett fenyves parkban levő két forrás használtatik. A források a magyar kincstár tulajdonát képezik, s rendszeres fürdőintézet van építve melléjük. A használt két forrás igen bővizű. A víz tiszta, szintelen, csípős savanyu ízű. Nyílt edényben piszkos sárgás barna csapadékot ad, zárt edényben azonban hosszú időn át el lehet tartani. A használt két forrásvíz hőmérséklete, mikor a légmelege $+ 19^{\circ}$ R, $+ 8, 8^{\circ}$ R; a harmadik forrás vize $+ 19, 3^{\circ}$ R; a negyedik $+ 10, 5^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.0039, 1.0033 és 1.0051. E forrásokról dr. Palatini József megyei főorvos emlékezik legelőször 1783-ban. Kitaibel Pál 1796-ban s 1815-ben vizsgálta meg. 1819-ben Adler gyógyszerész, 1830-ban Vozáry gyógyszerész, 1839-ben és 1841-ben Tognio, 1862-ben pedig dr. Szabó Alajos elemezték. Dr. Szabó Alajos talált egy polgári fontban

	2-ik forrásban	3-ik forrásban	4-ik forrásban
Szénsavas szikéleget .	0.038	0.016	0.108
„ mészéleget .	1.003	0.751	0.693
„ keseréleget .	0.170	0.358	0.056
„ vasélecset .	1.075	0.836	0.476
„ cselélecset .	0.051	0.031	0.007
Szikhalvagot	0.039	0.057	0.116
Kénsavas szikéleget . .	0.005	0.010	0.031
Kovasavat	0.250	0.098	0.359 szemert
Bitumen	nyomait	nyomait	nyomait
Szerves anyagok . . .	„	„	„
Szabad szénsavat nagy mennyiségben	nagy menny.	nagy menny.	nagy menny.
Összesen . .	1.631	2.157	1.846 szemert

A kabola-polyánai vasas viz tartalmu források leginkább a spaai gyógyvizekhez hasonlítanak. Valami különös gyógyerejük ugyan nincs; de azért évről évre sokan használják vérhiányban, általános gyöngeségnél és kimerültségben, rászot-, bú- és méhkórban, görcsökben stb., különösen a nők.

5. Visk, 3616 lakost számláló korona-város határában 8 kiválóbb ásványviz-forrást találunk. Ez osztálynál azonban csak három forrást említhetünk fel, u. m. a „Nyulász“ nevű, s a Kovácsvölgyi alsó és felső forrásokat. E forrásokról már 1753-ban van emlékezet Bél Mátyásnál; Palatini, dr. Lenhossék Mihály, Müller Bernát és Tognio pedig ismertették is. A „Nyulász“ a várostól $\frac{1}{4}$ órányira fekszik a „Kraczalin“ nevű dombon. Csekély vize miatt nem igen használtatik. Vize kissé csipős, erősen savanyu ízű s tiszta. Hévmérséke $+ 11^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19$ R. Aránysulya 1.020. Tognio igen kevés szénsavas szikéleget és szénsavas mészéleget, nagy mennyiségű szénsavas vaséleccet, továbbá kovasavat, timföldet és nagy mennyiségű szabad szénsavat talált benne. Hatásra nézve körülbelül egy fokon áll a kabola-polyánai vasvizekkel. A Kovácsvölgyi két forrás Visktól mintegy egy órányira délkeletre, egymástól 20—30 lépésnyire van s eléggé bő vizűek. A források fölébe kutat építettek, s a városi lakosság által nemcsak italul, hanem gödrökben fürdőképen is használtatnak. Vízök szagtalan s barna vasrozsdát rak le. Hévmérsékök $+ 9.2^{\circ}$ R., ha a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1,017. Tognio elemzése szerint igen kevés szénsavat, szikéleget és szénsavas mészéleget, némi keseréleget, nagy mennyiségű vaséleccet, végül kovasavat és timföldet tartalmaznak.

27. §. c) Égvényes vasas savanyu vizek.

6. Visk város határában a Tisza mentén fölfelé a Máramarost Szatmártól elválasztó bércezen épített fürdőépületek szomszédságában két oly kitűnő égvényes vasas savanyu vízforrást találunk, melyeknek vize hatásra nézve bátran kiállja a versenyt a világhírű pywarthi vízzel. A Visk-várhegyi főforrás a fürdő épületektől fölfelé mintegy 10 percznyi távolságra esik. Vize tiszta, szintelen, kellemes és élénk savanyu ízű. Hévmérséklete, mikor a lég melege $+ 15^{\circ}$ R., $+ 9^{\circ}$ R. Aránysulya 1.013. Bedugaszolt üvegekben sokáig megtartja ízét. Az alsó forrás a fürdő épületek szomszédságában fekszik fedett, nyitott helyiség alatt. Vize a forrásban kissé szürkés, pohárba

töltve egészen tiszta s kissé sósabb ízű, mint a fő-forrás vize. Ezt inkább is csak fürdőkre használják. A források a magyar kincstár tulajdonát képezik, a mely kényelmes fürdő intézetet építtetett is e helyre. E vizeket Tognio elemezte, azonban csak minőlegesen; ugyanazért jobbnak látjuk e helyen a dr. Szabó Alajos által 1863-ban eszközölt mennyileges elemzés eredményét közölni. E szerint egy polgári fontban találtatott

	a főforrásban	az alsó forrásban
Kénsavas szikéleg	0.27 szemer	0.31 szemer
Szénsavas szikéleg	4.91	7.53
„ keseréleg	1.36	0.65
„ mészéleg	1.51	2.09
„ vasélecs	2.07	0.84
Szikhavag	1.18	1.53
Kovasav	0.50	0.07
Szikiblag	0.03	0.08

Összesen . . . 11.83 szemer 13.10 szemer.

E források vizeiben azonfelül 28, 81 □"-nyi szabad szénsav is találtatik. Különösen női betegségekben kitűnő hatása. Használtatnak görvély-, súp-, rászt- és méhkórban, idült bőrbetegségekben, szélhűdésekből stb. Alkalmazásuk külsőleg és belsőleg egyaránt történik.

Visk város határában, a várhegy napnyugati oldalán, a várhegytől mintegy három negyed órányira, a nagy-técsői völgyben szintén találunk egy kitűnő égvényes vasas savanyu vizet tartalmazó forrást. Ez a „Jörös-láz“-on buzog fel s dr. György József 1842-ben eszközölt vegyelemzése szerint tartalmára nézve megegyez a várhegyi fő-forrással. Hévmérséke $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 15^{\circ}$ R. A városi lakosság által nemcsak italul, hanem gödrökben gyógyfürdöl is használtatik. A „Jörös-forráson“ kívül Visk város határában még több olyan forrás van, a melyek tartalomra nézve teljesen egyenlők a várhegyi fő-forrással. Ezek a „Várhegyi felső-forrás“ a „Várhegyi középső forrás“ s a „Várhegy alatti forrás.“ E források a fő-forrás elágazásainak tekinthetők, de nem igen használtathatnak, mivel nagyon csekély vizűek, szárazságban pedig teljesen elapadnak.

7. Batiza 1011 lakost számláló, oláh ajku földművelőktől lakott község az izavölgyi járásban. A helységtől mintegy két órányira van a „Szekul“ nevű hegy szomszédságában a „szekuli víz“ néven ismert égvényes vasas savanyu vízforrás, melynek vize belső használatra (gyöngye gyomruaknál savóval, tejjel vegyítve) a légutak s a takhártyák zsongtalan jellegű bántalmaiban, görvély-, sáp-, fővény- és hugykő-kórban, idült hurutban, fehér folyásban nagyon ajánlhatók. Bél Mátyás 1753-ban már megemlékezik e forrásról. Dr. Tognio és Szöllősy Sándor elemezték. A víz, mely a hirneves cudovai vizekhez nagyban hasonlít, szintelen, tiszta, szagtalan s nemcsak magában, de borral vegyítve is kellemes italul szolgál. Hévmérséke $+ 7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0028. Szöllősy 1867-ben eszközölt mennyileges vegyelemzése szerint, igen nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül, egy polgári fontban a következő szilárd részek vannak:

Szénsavas szikeleg	11.053
„ keseréleg	1.705
„ mészéleg	2.005
„ vas és cselélecs	0.973
Kénsavas szikeleg	0.140
Szikhalvag	1.058
Timföld	0.317
Kovasav	0.018

Összesen . 17.269 szemer.

8. Akna-Rahó orosz és német ajku község a tiszavölgyi járásban 4171 lakossal. A helységtől alig negyedóránnyira buzog fel azon égvényes savanyu vízforrás, a mely mellé a kincstár néhány szobából álló s többnyire kincstári tisztviselők által használt egészen házias jellegű fürdőintézetet emelt. A víz igen szép tiszta, gyöngyöző, szagtalan. Ize élénken csipős savanyu s borral vegyítve is kellemes. A forrás tisztántartására gond van fordítva. Hévmérséke a lég melegének $+ 17^{\circ}$ R.-a mellett $+ 8.2^{\circ}$ R. Aránysulya 1.037. Görvélykórban, megrögzött bujasenyvben, esuzos és köszvényes bántalmakban, idült bőrbetegségekben, női bajokban kitűnő hatásának tapasztaltatott. E vízből néhány palaczkot Huliman kincstári volt fő-orvos küldött fel Tognionak megvizsgálás végett. Legutóbb

Szőllősy Sándor vegyelemezte, s nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül egy polgári fontban a következő alkatrészeket találta:

Szénsavas szikéleget	17.617 szemert
„ keseréleget	2.307
„ mészéleget	1.039
„ vaséleccset	1.032
„ cseléleccset	0.308
Kénsavas szikéleget	0.064
Szikiilagot	0.161
Szikhavagot	1.420
Kovasavat	0.281
Vilsavas timföldet	0.067
<hr/>	
Összesen	24.296 szemert.

E forrás vize nagy mennyiségű iblanyt is tartalmaz.

9. Felső-Visó, 4922 lakossal, a visói járásban. Közvetlen a község mellett fakad fel a forrás, a melyben, ha több szikhavag találtatnék, az égvényes konyhasós vizek sorába kellene beosztanunk. E forrás mellé néhány fürdőszoba is van építve, s gyomor- és légzési bajokban, sárp-, fővény- és huygkőkórban, havadzási rendetlenségben, aranyérben, sárgaságban stb. gyakran sikerrel használtatik. Hőmérséke $+ 7^{\circ}$ R. (a lég melegeé $+ 18^{\circ}$ R.). Aránysulya 1.0043. Ehhez hasonló forrás buzog még fel a községtől mintegy egy órányira a „Szeszura“ nevű hegy aljában.

10. Ökörmező, 1261 lakossal, a verchovinai járásban. Forrása a községtől egy órányira buzog fel. Vize tiszta, gyöngyöző, szagtalan, kellemes, élénk savanyu ízű. A forrás tisztán van tartva s gödrökben fürdőkre is használtatik. Hatása majdnem egy a viski és batizai egyfajú vizekével. Hévmérséke (a lég $+ 17^{\circ}$ R.) 6.8° R. Aránysulya 1.028. Tognio 1839-ben elemezte s nagy mennyiségű szabad szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, nagy mennyiségű vas- és cseléleccset, kevés vilsavas timföldet, kovasavat és kénsavas szikéleg nyomait talált benne.

11. Hidegpatak, 1801 lakossal, a verchovinai járásban. A községtől mintegy 3 negyedórányira a mellette elvonuló hegy után következő völgy torkolatában van egy patakszerű fő-, s ettől 20—30 lépésnyire több tiszta, szín- és szagnélküli, erősen csipős savanyu

izü vízzel bíró forrás. E források vizei inkább belső, mint külső használatra ajánlhatók oly bántalmakban, melyek ellen a többi égvényes vasas savanyu vizek sikerrel használtatnak. Tognio talált benőnk nagy mennyiségű szénsavas szikéleget, igen kevés mész- és keseréleget, nagy mennyiségű szénsavas vaséleget, jelentékeny mennyiségű cselélecszet, kénsavas szikéleget, szikhalvagot, kovasavat, timföldet és sok szabad szénsavat. Hévmérsékek (a lég $+ 18^{\circ}$ R.) $+ 7^{\circ}$ R. Aránysúlyok $+ 1.0053$.

12. Német-Mokra, 403 lakossal, a taraczvizi járásban. A falu közelében a Mokra pataktól 250—300 lépésnyire három forrás van. A források bő vizűek, tisztán tartvák s mind belsőleg, mind külsőleg használtatnak. E forrásokról már 1783-ban igen dicsérőleg emlékezett meg dr. Palatini főorvos. Tognio 1843-ban elemezte s nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül kénsavas szikéleg és kénsavas mészéleg nyomait, igen kevés szikhalvagot, sok szénsavas szikéleget, mészéleget, keseréleget, vasélecszet, kovasavat és szerves anyagokat talált benne. A víz kristálytiszt, szagtalan, összehúzó, élénk csipős, később tintás izü. Borral erősen pezseg. Hévmérséke, mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R., $+ 7.3^{\circ}$ R. Aránysulya 1.037.

13. Desze, 957 lakossal, a kaszói járásban. A községtől mintegy $\frac{1}{2}$ órányira kedves völgyecskében, egy hegy tövében folydogáló patak mentén, agyagos palaszerű talajból buzog fel a bő vizü, tiszta, kénes szagu, kellemes savanyu s csipős izü gyógyforrásvíz. Hévmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a lég melege $+ 19^{\circ}$ R. Aránysulya 1.041.

Emésztési zavarokban, vérhiányos állapotokban, általános gyöngeségben, giliszta-kórban stb. kitűnő hatásának bizonyult. Tognio 1839. és 1841-ben vizsgálta meg.

28. §. d) Égvényes konyhasós vasas savanyu vizek.

14. Borsa-bánya, 491 lakossal, a visói járásban. A „Gura Vinisora“ nevű völgyben a „Sándor“ nevű elhagyatott vasbánya torkolatából ömlik ki azon gazdag forrás, melynél bővebb vizűt hideg forrásoknál alig találni. E forrás mellé Papp Zsigmond több szobából álló kisebbszerű fürdőintézetet építtetett, a melyet leginkább a környékbeli izraelitaság vesz igénybe. E gyógyforrásról Bél Mátyás már 1753-ban, Cranz János 1777-ben s Palatini 1783-ban emlékezik. Tognio legnagyobb elragadtatással említi fel e gyógyforrást, s

fürdőalakban a köszvényes csomók, lerakódások, izmeredtségek, zsugorodások, csúzos bántalmak, belsőleg pedig gyomor- és bélcsatornabajok, idült hurut, rekedtség, fuladás, méh-, bű-, rásttkór, havadzási rendetlenség, fehér folyás stb. ellen kitűnő hatásának tapasztaltatott. A környékbeli lakosság ivó vizül is használja. Hévmérséke a legalacsonyabb minden eddig ismert ásvány- és gyógyviz hévmérsékénél, azaz $+ 4^{\circ}$ R., mikor a légnek hőfoka $+ 20^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0045. A fehér ruhát sárgára festi s rozsdás üledéket rak le. Ez erősen iblanytartalmu gyógyviznél egy polgári fontban, a nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül, a következő szilárd részek találatnak:

Szénsavas szikéleg	17.167	szemer
„ mészéleg	2.057	„
„ keseréleg	1.328	„
„ vasélecs	3.407	„
„ cselélecs	0.293	„
Egyszerű vilsavas szikéleg	0.213	„
Vilsavas szik-lavéleg	0.024	„
Szikhalvag	8.728	„
Szikiblany	1.056	„
Kénsavas szikéleg	0.003	„
„ haméleg	0.010	„
Kovasav	0.165	„
Vilsavas tím föld	nyomai	
Büzeny	„	„
Folyany	„	„
<hr/>		
Összesen	34.451	szemer

15. Glód, 758 lakossal, az izavölgyi járásban. Égvényes konyhasós vastartalmu gyógyforrás vizén kívül, a „Kereszt“-forrásból a marienbadi és franzensbadi gyógyforrásokéhoz hasonló viz buzog fel. E viz egyike a megyei leghatásosabb ásványvizeknek. Ize kellemesen csipős savanyu, tiszta, szintelen és szagtalan. Hévmérséke $+ 8, 3^{\circ}$ R., mikor a lég melege $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.036.

16. Közép-Visó, 2545 lakossal, az izavölgyi járásban. A Szigettől Közép-Visóra vezető államuttól balra, a községtől mintegy $\frac{3}{4}$ órányira van a festői szépségű „Vale Vinuluj“ (Borvölgy), a melyben több gyógyforrás fakad fel. Az egyik forrás az üst-alaku völgy-

ről („La Kaldare“), a másik a közelében levő méhesről („Sztjubej“) neveztetett el. E források mellé tíz vendég- és négy fürdőszobából álló fürdőhelyiség is emeltetett, a mely jelenleg Olsavszky István megyei aljegyző tulajdona. Hasonló tartalmu forrás fakad még e fürdő-helyiségtől mintegy negyven ölnyre, a mely mellé Krafcsik Imre f.-visói lakos szintén építtetett egy kis fürdőt. A „Sztjubej“ forrás fölé egy kis pavillon van emelve. E források mind igen bővek s kellemes ízű vizet tartalmaznak. Hévmérsékek $+ 7,6^{\circ}$ R., mikor a a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.0056. A „Sztjubej“ és „Kaldare“ források vizeit dr. Szabó Alajos 1862. évben elemezvén, nagy mennyiségű szabad szénsavon és némi büzenyen kívül egy polgári fontban talált

	„Sztjubej“	„La Kaldare“
Szénsavas szikeleget .	21.053 szemert	23.654 szemert
„ mészéleget .	0.875 „	1.693 „
„ keseréleget .	1.073 „	1.481 „
„ vaséleccset .	0.863 „	0.427 „
„ cseléleccset .	0.034 „	0.027 „
Szikhalvagot	9.351 „	7.634 „
Szikiblagot	0.305 „	0.021 „
Kénsavas szikeleget .	0.007 „	0.109 „
Kovasavat	0.127 „	0.068 „
Összesen	33.688 szemert	35.114 szemert

E források vizei kitűnő gyógyerejűek, s óhajtható, hogy men-nél szélesebb körben ismerjék őket. Azon esetben e hely, távolsága daczára is, minden bizonynyal igen látogatott lenne.

17. Luhi, kis telep a tiszavölgyi járásban. Határában, a Kraszna-völgyben, a Hoverla hegy alatt találunk két forrást, a melyeknek vize olyan, mintha a bilini vagy a fashingeni forrásokból eredt volna. Mindkét forrás vize igen sok álló részt tartalmaz s így messze elszállítható. Izök kellemes, égvényes csípős. Színök tiszta, szín- és szagtalan, s borral erősen pezseg. A források hévmérsékletei, midőn a levegő $+ 18^{\circ}$ R., $+ 7,5^{\circ}$ R. és $+ 7^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.0052 és 1.0056.

18. Borkut, 154 lakossal, a tiszavölgyi járásban. Határában igen sok, ezen osztályba sorozható ásvány viz buzog fel. A 3 fürdő- és 3 lakszobából álló fürdőhelyiség mellett négy forrás van, u. m. az

alsó, a felső, a Vaszkul és Trosztinecz. Van még ezeken kívül két forrás a „Maszlokrut“-völgyben. Ez utóbbiak hőmérséklete $+6.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+15^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.042. E forrásokat Palatini már 1783-ban ismertette. Igen sok álló részt tartalmaznak. Rekedtség, lépdaganatok, köszvény, sápkór, havadzási rendetlenség stb. ellen kitünő hatásuak. Az előbb említett 4 forrás valószínűen egy érből ered. Hőmérséklete az alsó forrásnak $+9^{\circ}$ R., mikor a lég $+17^{\circ}$, aránysúlya 1.042; a felső forrásé $+9.2^{\circ}$ R., mikor a lég $+18^{\circ}$, aránysúlya 1.038; a „Vaszkul“ forrásé hasonló légmérséknél $+8.5^{\circ}$ R.; a „Trosztinecz“-é $+8^{\circ}$ R. Az előbbinek aránysúlya 1.0056, az utóbbié 1.035.

19. Sajó-Polyána, 824 lakossal, az izavölgyi járásban. E község határában különféle irányban, a községtől $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ órai távolságra 3 forrás találtatik. E három forrás nevei: „Vale nuntrosa“, „Vale lupuluj“ és „Gura luj bordanului“. Mind a három forrás igen bő. Vízük szín- és szagtalan, kristálytisztaságú, égvényes csipős savanyu ízű. Hőmérsékletük $+17^{\circ}$ R. légmérséknél a) $+7.5^{\circ}$ R.; b) $+7^{\circ}$ R.; c) $+8.7^{\circ}$ R. Aránysúlyok: a) 1.0053; b) 1.041; c) 1.0038. A második forrásban iblanynak is találták nyomait.

20. Visk (előbb már említett koronaváros) határában a „Saján“ nevű igen szép völgyben még a következő savanyu vízforrásokat találjuk:

a) A „külső forrás“ a várostól napnyugatra s mintegy $\frac{3}{4}$ órányi távolságra, a völgynek csaknem kellő közepén. A forrás alakja kut-szerű, s vize borral igen kellemes ízű. Hőmérséklete $+13^{\circ}$ R., mikor a lég $+19^{\circ}$ R. Aránysúlya 1020. E forrás vize nagyon hasonlít a visk-várhegyi főforrás vizéhez.

b) A „belső forrás“. Vize nem oly bő, mint az előbbié, de egymással teljesen megegyeznek. Hőmérséklete $+11^{\circ}$ R., mikor a lég $+18^{\circ}$ R. E forrás Teodorovics János huszti lakos tulajdona, aki a forrás mellé kis fürdő-épületet is emeltetett.

E város határában vannak még az „Első és hátsó borkut“ s a „Szász borkut“, melyeknek külső- és belsőképeni használata végett a város lakossága nyáron e források mellé sátrakat épít s a fürdőknek gödröket váj.

21. Dolha, 1892 lakossal, a dolhavizi járásban. Határában több ásványvíz-forrás buzog fel, melyek közül e helyen leginkább említésre méltók a „Jászok“ és az „U magure“ nevű források.

Az előbbi a várostól mintegy félórányira, egy szép lapályon, az „U magure“ egy közös érrel bíró három forrás szintén egy félórányira egy szűk völgyben fekszik. E vizek különösen köszvényes és csuzos bántalmakban használatnak nagy sikerrel. Vízök szintelen, tiszta, később tentás, mindent barnás sárgára festenek. Az első forrás hőmérséke $+ 7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.023. Az „U magure“-források hőmérséke $+ 8.7^{\circ}$ R., mikor a lég melege $+ 19^{\circ}$ R. Aránysulyok 1.028.

Konyhasós égvényes vasas savanyu vizeket még igen sok forrásban találunk, azonban nem oly jelentékenyek, hogy bővebb ismertetésüket szükségesnek látnók. Ugyanazért csak a községek s esetleg a források neveit említjük fel.

22. Alsó-Bisztra, 1200 lakossal, a dolhavizi járásban. A községtől mintegy egy órányira buzog fel egy forrás. Hőmérséke $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0046.

23. Ökörmező, 1261 lakossal, az ökörmezői járásban, a „Mezse brodami na mocsari“, a „Pud klivamu“ és a „Ruf-fini“ nevű forrásokkal.

24. Felső-Bisztra, 627 lakossal, az ökörmezői járásban. Határában vannak a „Na Runyák“ és az „U esellenum oblazi“ nevű források.

25. Majdánka, 762 lakossal, az ökörmezői járásban. Itt találjuk a „Na Runyák“ és a „Key Petro“ nevű forrásokat.

26. Ó-Holyatin, 573 lakossal, az ökörmezői járásban a „Polyanka kvaszi“ és a Klivaj kvaszi nevű forrásokkal.

27. Ricska, 641 lakossal, az ökörmezői járásban egy forrással.

28. Kelecseny, 543 lakossal, az ökörmezői járásban 2 forrással.

29. Tyuska, 321 lakossal az ökörmezői járásban egy forrással.

30. Kalocsa-Láz, 1274 lakossal, az ökörmezői járásban. Határában egy forrás buzog fel. E forrás mellé Fankovics István gör. kath. lelkész kis fürdő-épületet emeltetett.

31. Kereczke, 1613 lakossal, a dolhai járásban. Határában van a „Prohudnya“ nevű ásványforrás.

32. Roszuska, 384 lakossal, a tiszavölgyi járásban egy for-

rással. Hévmérséke $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.019.

33. K.-Lonka, 1553 lakossal, a tiszavölgyi járásban. Forrásvizének hévmérséke $+ 9.2^{\circ}$ R., mikor a légé $+ 17^{\circ}$. Aránysulya 1.024.

34. Petrova, 2220 lakossal, a visói járásban. A viz hévmérséke $+ 6.5^{\circ}$ R., mikor a légé $+ 15^{\circ}$ R. Aránysulya 1.037.

35. Mojszin, 2273 lakossal a visói járásban. Forrásvizének hévmérséke $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0053.

29. §. e) Földes vasas savanyu vizek. 1. Tiszta földes vasas vizek.

36. Ruzspolyána, 3740 lakossal, a visói járásban. Határában négy, u. m. a „Kovnicza“, a „Laszky“, a „Bukovinka“ és a „Burdesztó“ nevű s tartalmokra nézve egymáshoz hasonló forrás buzog fel. Az utóbbi három forrás különösen szénsavas földekben és vasélecsben igen gazdag, míg könnyen olvadó sókban igen szegény. A négy forrás vize, Tognio és Wachtel szerint, igen sok szénsavas mészeleget és vaséleget, keseréleget, jelentékeny mennyiségű kénsavas mészeleget, vasélecs nyomait, kénsavat, vilsavas timföldet, szénsavas szikeleget és keserhalvag nyomait, végül nagy mennyiségű szabad szénsavat tartalmaz. Az első forrás hévmérséke $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R.; aránysulya 1.023. A másodiké $+ 7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R.; aránysulya 1.021. A harmadiké $+ 6.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$; aránysulya 1.019. A negyediké $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Ez utóbbi forrás a várostól igen messze, mintegy 6 órányira fekszik.

37. Luhi, az 1916 lakossal bíró Bogdán községnek telepe, a tiszavölgyi járásban, a „Balczatul“ és a „Kraszina Javorina“ nevű forrásokkal. E vizek nem nagy jelentőséggel bírnak. Az első hévmérséke $+ 7.2^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R., aránysulya 1.027. A második forrás hévmérséke $+ 7^{\circ}$ R., a lég $+ 17^{\circ}$ R. melegénél; aránysulya 1.023 és 1.027 között váltakozik.

38. Akna-Rahó 2347 lakossal a tiszavölgyi járásban. Hét forrása közül egy a templom udvarán, a másik a Szász Mihály kertjében, a 3-dik a „Szulszki“ nevű patak mentében, az 5-dik a Gyidinecz Iván udvarán, a 6-ik Klempus Hriez belső telkén, a 7-dik a „Vilcho-

vati“ nevű telepen buzog fel. E források vizei mésztartalmu lerakódásokat hagynak hátra. Hévmérsékők $+6^{\circ}$ és $+7.5^{\circ}$ R. között váltakozik $+17^{\circ}$ R. légmérséknél. Aránysúlyok 1.024 és 1.0056 között van.

39. Borsa község határából a „Csiszla“, a „Vinisor“, „Szeszuri na tri maguri“, a „Vallere“ és a „Preluka“ nevű öt forrást említjük meg. A „Szeszuri“ és a „Preluka“ források vizei nagy mennyiségű kőolajat is tartalmaznak. Nem nagy jelentőségű források, mivel nagyobbrészt sem étrendileg, sem orvosiilag nem használhatók. A „Szeszuri na tri maguri“ forrás vize sótalan, s a lakosság nem engedi marháját belőle inni, mivel tart attól, hogy azok elhullanak.

30. §. 2. Égvényes földes vasvizek.

40. Orosz-Mokra, 600 lakossal, a taracsvízi járásban. A községtől mintegy óra járásnyira, egy szűk völgyben, a hegy aljában egymáshoz nagyon közel három forrás buzog fel. Vízök átlátszó, tiszta, szagtalan, fanyar s égvényes savanyu izű s összehúzó. Tognio nagy mennyiségű szabad szénsavon s kénsavas szikéleg és szikhalvag nyomán kívül, jelentékeny mennyiségű szénsavas szikéleget, igen sok mészeleget és vaséleget, keseréleget, kovasavat és timföldet talált bennök. Az alsó forrás vize az orvosi rendelvén szigoru megtartása mellett idült bőrkütegek, kőbetegségek, fővénykór, emésztési rendtelenségek, csúzos és köszvényes bántalmak ellen sikerrel használható. Hévmérsékők $+7^{\circ}$ R., mikor a lég $+18^{\circ}$. Aránysulya az első forrásnak 1.023, a másodiknak 1.026, a harmadiknak 1.031.

41. Német-Mokra, 403 lakossal, a taracsvízi járásban. A Mokra-patak mentén, a községtől alig $\frac{1}{2}$ órányira van a kristálytiszta, szagtalan s élénk fanyar, égvényes izű vízzel bíró forrás, mely folyvást tisztán van tartva s belülről deszkával kibéllelve. E forrás vize teljesen megegyez az orosz-mokrai 3 forrás vizeivel. A víz csapadékot hagy magya után. Hévmérséke $+7^{\circ}$ R., mikor a lég $+18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.039.

42. Teresel-patak, 585 lakossal, a taracsvízi járásban. „Sztenka“ nevű forrása a községtől alig $\frac{1}{4}$ órányira, a királyvölgyi régi bánya közelében fakad. Hévmérséke $+7^{\circ}$ R., mikor a lég $+17^{\circ}$ R. Aránysulya 4.025. Tartalomra és gyógyhatásra nézve Orosz- és Német-Mokra ásványvizeihez hasonlít.

43. Boeszkő-Rahó (előbb már említett) község határában ez osztályba sorozható négy forrást találunk. A „Neki forecz“ bő forrás a községtől mintegy $\frac{1}{2}$ órányira buzog fel. Hévmérséke $+ 7. 5^{\circ}$ R.; aránysúlya $+ 1.041$. Az ennél kisebb s a községtől $\frac{1}{4}$ órányira levő „Ivanecz“ nevű forrás vizének hévmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.021. A „Topilnecz“ nevű s a Topil völgyben fakadó elég bő forrás vizének hévmérséke $+ 7. 8^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.021-től 1.023-ig. A „Buzsora“ nevű forrás vize teljesen megegyez az előbbiekkal s hévmérséke $+ 8. 2^{\circ}$ R. mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Orvosilag inkább csak külsőleg használhatók oly betegségek ellen, a minőkben az orosz-mokrai források hatásosak.

44. Felső-Visó (már előfordult) község határában a Suligulihoz vezető uton a községtől 6 órányira a „Fajna“, egy órányira „In szeszura“, $1\frac{1}{4}$ órányira „In dzsosz“, két órányira „In priszlopas“, 3 órányira „Pa gyálu boluj“ nevezetű égvényes földes vas-víz-források buzognak fel. E források vizei igen sok szabad szénsavon kívül nagy mennyiségű szénsavas mészéleget és szénsavas vaséleccet, jelentékeny mennyiségű szikéleget és keseréleget, kevés kénsavas mészéleget és keseréleget, kovasav és timföld nyomait tartalmaznak. Vegyelemzésöket Tognio, később Wachtel eszközölték. Gyógyhatásra nézve az ezen rovatban elősorolt gyógyvizekhez hasonlóak.

45. Bilin, 574 lakossal, a tiszavölgyi járásban. A községtől mintegy $\frac{1}{2}$ órányira, a „Czehányszki“ nevű völgyben, egymástól alig néhány lépésnyire két forrás van. A bennök levő viz szagtalan, tiszta, átlátszó, de tejszínűre könnyen megzavarodik. Tognio, majd Wachtel vizsgálták meg, és sok szabad szénsavon kívül nagy mennyiségű szénsavas mészéleget és szénsavas vaséleget, szénsavas keseréleget, kovasavat, timföldet, kevés kénsavas szikéleget és szikhalvagnak nyomait tartalmaznak. Gyógyhatásra nézve az előbbi vizekhez hasonlóak, de azon a kivétellel, hogy e források vizei mind külsőleg, mind belsőleg használhatók. Hévmérsékök $+ 7. 3^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. A felsőnek aránysúlya 1.022, az alsóé 1.021.

46. Lipese, 1871 lakossal a dolhavizi járásban. Két forrása közül az „U hrabove“ nevűt egy bükkös erdő aljában a községtől mintegy két órányira találjuk. Nem bő vizű; tiszta, szagtalan, élénk fanyar s csipős égvényes ízű. Hévmérséke $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+$

18° R. Aránysulya 1.023. A „Hlubok“ nevű forrás a hason nevű hegy aljában a községtől 4 órányira buzog fel. Bő vizű forrás erős lerakodással. Vize élénk fanyar ízű, erősen égvényes, tiszta és szagtalan. Hévmérséke + 7. 5° R., mikor a lég + 17° R. Aránysulya 1.020. Alkatrészeit illetőleg sok szénsavas keseréleget, nagy mennyiségű mészeleget és vasélecsot, kevés szikhalvagot, kénsavas szik- és mészeleget, kovasavat s nagy mennyiségű szabad szénsavat tartalmaznak.

47. Técső, 2877 lakossal, a técsői járásban. „Benkő“, „Kicze-köz“, „Veres-Lőrincz lázi“ és „Patópatak“ nevű 4 forrása közül a három első szagtalan, az utóbbi kénes szagu. Nem nagy jelentőségű források. Hévmérsékek + 9 — + 11 között van + 20° R. légmérséknél. Aránysulyok 1.021 és 1.024 között.

31. §. 3. Égvényes konyhasós földes vasas vizek.

48. Vánecsfalva, 1055 lakossal, a kaszói járásban. A községtől mintegy félóránnyira kelet felé egy hegyoldalba levő forrásról már 1753-ban van emlékezet Bél Mátyásnál. A forrás nem nagyon bő; vize erős légbuborékokat eregetve fakad fel. A forrás kerítésével van körülvéve, s az egész környéknek kellemes italul szolgáló vize átlátszó, állás után kissé zavaros, szagtalan s élénk égvényes csipős savanyu ízű. Hévmérséke + 9° R., mikor a lég + 19° R. Aránysulya 1.025. Tognio vegyelemzése szerint nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül találhatik egy polgári fontban

Szénsavas szikéleg	7.51 szemer
„ mészeleg	13.07 „
„ keseréleg	5.38 „
„ vasélecs	0.84 „
Kénsavas szikéleg	2.39 „
Szikhalvag	6.17 „
Kovasav	0.14 „
Vilsavas tím föld	0.03 „
Életműves anyagok	nyomai

Összesen 35.53 szemer.

49. Batiza (már fentebb említett) község határában a fűrészmalom mellett van egy forrás, melynek vizét Tognio elemezvén,

benne sok szénsavas szikéleget és szénsavas keseréleget, igen nagy mennyiségű szénsavas mészéleget és vaséleget, kevés cselélecset, kénsavas szikéleget, kénsavas vasélecs nyomait, jelentékeny mennyiségű szikhalvagot, kovasavat, timföldet és nagy mennyiségű szabad szénsavat talált. Hatása szerfelett izgató, s a víz a gyomrot nagyon könnyen megterheli. Hévmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19^{\circ}$ R. Aránysulya 1.026. Borral vegyítve igen kellemes italul szolgál.

50. Közép-Visó község határában már említettünk néhány forrást. Ez osztályban a „Vale vinisór“ és a „Vale pestyilor“ s a batizai most említett forráshoz hasonló forrásokat említjük fel. Mindkettő a hasonló nevű völgyektől kapta nevét. Az utóbbi forrás nem oly bő, mint az első. Vízük szép tiszta, szagtalan, átlátszó, élénk csipős, égvényes savanyu ízű. Hévmérséke az elsőnek $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19^{\circ}$ R., s aránysulya 1.027. A másodiknak hőmérséke $+ 8.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19^{\circ}$ R., s aránysulya 1.023. Vigyázva mind étrendileg, mind orvosilag külsőleg és belsőleg is használhatók. Hatások erősítő és oszlató. Tognio megvizsgálván, igen sok szénsavas szikéleget és szénsavas keseréleget, nagy mennyiségű szikhalvagot, igen nagy mennyiségű szénsavat, mészéleget és vasélecset, kénsavas szikéleget, kénsavas vasélecs nyomait, kovasavat, timföldet és igen nagy mennyiségű szabad szénsavat talált bennök.

51. Borsabánya, 491 lakossal, a visói járásban. A községtől 2 órányira fekvő „Gura“-völgyben, egymástól alig néhány lépésnyire, öt igen bő, mészlérakodást hátrahagyó, tiszta, szagtalan s csipős savanyu ízű vízzel bíró forrás van, a melyeknek használata inkább étrendileg, mint orvosilag ajánlatik. Hévmérsékek $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.029. Igen sok szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget és szénsavas vasélecset, sok szikhalvagot, kénsavas szikéleget, kovasavat, timföldet s nagy mennyiségű szabad szénsavat tartalmaznak.

52. Kusnyicza, 1049 lakossal, a dolhavizi járásban. A községtől $\frac{1}{2}$ órányira egy völgy torkolatánál van a valóban figyelmet érdemlő forrás, mely szakemberek között már évtizedekkel ezelőtt nagy feltűnést okozott. E forrás vize t. i. nagyban hasonlít a korytniczai és Lombardiában a recoarói hirneves források vizeihez. E tiszta, szagtalan, élénk fanyar, csipős, összehúzó ízű, égvényes „keserű“ víz, ha üvegben áll, kissé zavarossá lesz s az edény fenekére rozsdás sűrű csapadékot rak le. Nagy mennyiségű keserű sót

tartalmaz, s oldozó, zsongító és erősítő hatásánál fogva sápkórban, a gyomor- és bélsatorna tétlensége által előidézett emésztési zavarokban, a hasüregi zsigerek szabálytalan működésén alapuló bajokban, idült bőrkütegek és fekélyek ellen stb. sikerrel használtattak. E forrásnak mélyebbre való ásatását indítványozta Tognio, mivel ott igen jeles keserű sós vizre vélt találni. Hasonló gyógyviz a Kárpátokban nem található. Tognio e vizet vegyelemezvén, kevés kénsavas szikéleget, nagy mennyiségű kénsavas mészéleget és kénsavas keseréleget, igen sok szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas vasélecsot, szikhalvagot, kovasavat, vilsavas timföldet, végül nagy mennyiségű szabad szénsavat talált bennök.

32. §. f) Kénsavas vas-víz.

53. E csoportba csak a Felső-Visó község határában, a „Szkrage“-völgyben fakadó forrást oszthatjuk be. A víz eléggé bő, tiszta, de nem egészen átlátszó színű; szagtalan, kellemetlen, összehúzó fanyar s később tentás ízű. Felmelegítve barnás színűvé válik, s ugyanilyen színű üledéket rak le. Kénsavas-vasélecs-tartalomra nézve hazánk minden ez osztályba sorozható gyógyvizeit felülmulja, a mellett vetekedik a hirneves „Sandrocks“ és „Ronneby“ világhírű gyógyforrások vizeivel. Köszvényes és csúzos bántalmak ellen, a női ivarszervek többféle bajaiban, sömör, izzagos kütegek, görvély-, angolkór, ficzamosodások és csonttörések után, vérhiányos állapotokban stb. sikerrel használtatik. Hőmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0154. Tognio elemzése szerint egy polgári fontban találattik

Kénsavas haméleg . . .	0.021	szemer
„ mészéleg . . .	0.207	„
„ keseréleg . . .	0.058	„
„ timéleg . . .	13.506	„
„ vasélecs . . .	7.391	„
Szikhalvag	0.853	„
Kovasav	0.271	„

Összesen 22.307 szemer.

B.

Konyhasós vizek.

33. §. a) Egyszerű sós vizek.

54. Királymező, 549 lakossal, a taraczvizi járásban. Forrása a községtől mintegy száz lépésnyire a Brusztura-patak partján van. Ez iblany-tartalmu forrást dr. Palatini említi fel először, s utána e században nemcsak belföldi, hanem külföldi szakmunkák is kiváló dicsérrel szólnak felőle. Különösen dr. Tognio az emberiségre valóságos áldásnak tartja, ha e forrás mellé, föltevén, hogy elegendő vizet szolgáltat, fürdőintézet emeltetnék. Vize pohárral merítve kristály tiszta, szín- és szagtalan, élénk sós és csipős ízű. Zsongítva oldozó hatásánál fogva különösen a görvélyes, sömörös bántalmak, bujasenyvi maradványok s a takhártyák fájdalmai ellen kitűnő gyógyhatásu. Hévmérséke $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.043. A kincstári tisztviselők és munkások részére a kincstári igazgatóság egy fürdőszobát építtetett a forrás mellé. Vízének vegyelemzése után egy polgári fontban találtatott

Szénsavas mészéleg . . .	2.71 szemer
„ szikéleg	3.54 „
„ keseréleg	1.38 „
„ vasélecs	1.67 „
„ cselélecs	0.39 „
Szikhalvag	183.75 „
Mészhalvag	27.06 „
Keserhalvag	34.57 „
Szikiblag	1.25 „
Szikküzeg	0.74 „
Szerves anyagok	0.53 „

Összesen 257.59 szemer.

55. Felső-Neresznice, 1235 lakossal, a taraczvizi járásban. A „Szolones“ nevű völgyben, egymástól alig száz lépésnyire, eléggé bővizű s elkerített két forrás buzog fel. A két forrás vízének hatása versenyez az Ischl, Hall, Reichenhall, Canstatt stb. hirneves

gyógyfürdők forrásaiéval. Vízök tiszta szín- és szagtalan; erősen sós s később tintás ízű. Hőmérsékök $+ 8.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Dr. Tognio elemzése szerint egy polgári fontban találtatott

Kénsavas szikéleg	5.23 szemer
„ mészéleg	3.54 „
„ keseréleg	1.19 „
Szénsavas mészéleg	0.79 „
„ keseréleg	0.54 „
Szikhalvag	379.06 „
Mészhalvag	13.84 „
Keserhalvag	6.39 „
Szénsavas vasélecs	1.34 „
„ cselélecs	0.43 „
Kovasav	nyomai

Összesen 412.35 szemer.

56. Karácsonfalva, 1483 lakossal, a szigeti járásban. A község azon lapályos helyén, a hol hajdan a Tisza folyt, találunk egy egészen elhanyagolt, egy láb mélységű, majdnem pocsolyává változott forrást, melynek elhanyagolása valóban nagy kár, mert egy augusztusi napon hőmérséke egyenlő volt a lég hőmérsékével ($+ 17^{\circ}$ R.). Aránysulya 1.038. Azért ajánlja dr. Tognio e helyen az ásatást, mivel itt hőforrást vél lappangani; a mit megkísérteni azért is érdekes lenne, mivel Máramarosban s a szomszédos törvényhatóságok területén eddigelé még egyetlen hő forrást sem sikerült fölfedezni. Vize zavaros, iblanytartalmu, kissé kénes szaga. Tartalmaz igen nagy mennyiségű szikhalvagot, kénsavas szikéleget, kevés kénsavas mészéleget és szénsavas mészéleget, jelentékeny mennyiségű szikiblagot és büzenyt, végül kovasavnak nyomait.

57. Gyulafalva, 1257 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől $\frac{1}{2}$ órányira van s bő vizű. Hatása zsongitva oldozó. A víz hőmérséke $+ 9.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.035.

58. Alsó-Róna, 1224 lakossal, a szigeti járásban. A község közvetlen szomszédságában van két tiszta vizű forrás. Hőmérsékök $+ 9.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulyok 1.042. Szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, igen nagy mennyiségű szikhalvagot, mészhaltvagot és keserhaltvagot tartalmaznak.

59. Felső-Apsa, 2972 lakossal, a szigeti járásban, kevés jelentőségű sós forrását Tognio és Wachtel ismertették. Használata külsőleg történik. Hévmérséke $+ 9. 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.041. — Apsicza nevű telepen szintén több sós forrás található.

34. §. b) Erős sós vizek

60. Akna-Szlatina, a szigeti járásban. Közvetlen szomszédságában lévén a só-aknák, határában nagyon sok sós forrás található, s ezek egyike mellé a kincstári handalban több szobából álló fürdő építtetett. Csúzos, köszvényes bántalmakban, idült hurutban, angol-kórban stb. sikerrel használtatnak. Ennek hévmérséke $+ 12^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19^{\circ}$ R. Aránysulya 1.047. Sokkal nagyobb jelentőségű azonban a b. Sztojka-család tulajdonát tevő s a handaltól mintegy $\frac{1}{2}$ órányira egy gyöngyörű, kies helyen felfakadó lázi sós forrás, mely mellé szintén építtetett a tulajdonos család néhány szobából álló fürdőépületet. E víznek hatása felette olvasztó; szép tiszta színű, élénk sós ízű s a torkot égeti. Hévmérséke $+ 11. 5^{\circ}$ R., $+ 18^{\circ}$ R. hévmérséknél. Aránysulya 1.054. Wachtel talált benne nagy mennyiségű szikhalvagot, mészhalgavagot, kevés keserhalvagot, kénsavas szikéleget, kénsavas keseréleget, kénsavas timéleget, kovásvat, végül iblany és büzeny nyomait. Hatása fürdő formában közvetlenebb.

61. Szlatinka, 620 lakossal, az izavölgyi járásban. Forrása igen bő vizű s hasonlít az akna-szlatinai sós forráshoz. Hévmérséke $+ 9. 50^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.051. Tognio elemzésén, kevés kénsavas szikéleget és kénsavas timéleget, keseréleg nyomait, de igen nagy mennyiségű szikhalvagot, mészhalgavagot, keserhalvagot és kovásvat talált benne.

62. Felső-Szelistye, 2184 lakossal, az izavölgyi járásban. E község határában négy konyhasós víz-forrás van. Vízök tiszta s élénk sós ízű. Hévmérsékök $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulyok 1.043 — 1.047. E források vizeit Tognio vizsgálta meg.

63. Sándorfalva, 863 lakossal, a huszti járásban. Régente itt sóbányák voltak. Több bő forrása van, melyeknek vizét leginkább csak házi szükségletre használják. Hévmérsékök $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulyok 1.048.

64. Talaborfalva, 1778 lakossal, a técsői járásban. Határában több, a sándorfalviakhoz hasonló, sós forrás van.

65. Kerekhegy, 320 lakossal, a técsői járásban. Határában az előbbiekhöz hasonló hat sós forrás van.

66. Akna-Sugatag, 1874 lakossal, a sugatagi járásban. Két sós forrásának vize, töménységöknél fogva leginkább külsőleg használható. Igen nagy mennyiségű szikhalvagot, kevés mészhaltvagot, kénsavas mészéleget, kénsavas timéleget, kénsavas keseréleg nyomait és kovasavat tartalmaznak.

67. Konyha, 1324 lakossal, az izavölgyi járásban. Három sós forrása erős szikhalvag tartalmu. Ezen kívül kevés szénsavas szikéleget és keseréleget, szénsavas mészéleget, kénsavas szikéleg és kénsavas keseréleg nyomait, kevés mészhaltvagot és keserhaltvagot, végül kovasavat tartalmaznak. Gyógyításra külsőleg alkalmasak. Hőmérsékők $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.045—1.053.

68. Rónaszék, 1532 lakossal, a szigeti járásban. Sós forrása a kincstári handalban fakad fel, mely mellé néhány szobából álló fürdőház is építettett az igazgatóság által. A víz tiszta, különösen csúzos és köszvényes bántalmakban s bujasenyves csont- és bőrbántalmakban kitűnő hatása. Hőmérséke $+ 8.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.056 Nagy mennyiségű szikhaltvagot, szénsavas keseréleget, szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, kevés szikiblagot, kovasavat, végül kénsavas szik- és mészéleg nyomait tartalmaz.

35. §. c) Glauber-sós vizek.

Kizárólag glauber-sós vizek Máramarosban nincsenek ugyan; mindazáltal nem tartjuk érdektelennek elősorolni azon ásványvizeket, a melyek mégis jelentékeny mennyiségű glauber-sót tartalmaznak. Ezek között leggazdagabb ily sóban a felső-nereszniczei konyhasós viz. Utána következnek 1) a huszti, („Várhegyi“ és „Csebereny“), mihálkai, kabolapataki, szaplonezai, vucskómezei, („Na Pausztonak“), f.-bisztrai, („Kosinszky“), majdánkai (Rudavecz) glódi („Hölgyek vize“), batizai („Pokur“), lipcesepolyánai („U Uzora“) égvényes, 2) a deszei, luhi-i („Hoverla“), lonkai, lipesei („U hrabove“ és „U hlubok“), vánesfalvi, kusnyiczai vas, 3) az akna-szlatinai (és a b. Sztojka-féle), apsiczei konyhasós, 4) a felső-rónai s dolhai földes (meszes) vízforrások.

36. §. d) Keserű vizek.

Ez osztályba szintén nem sorolhatunk Máramarosban kizárólag egyetlen forrást sem. Kénsavas keseréleg (keserű-só) részint glauber-sóval, részint a nélkül több forrás vízében találhatik, mint például a róramezői („U peregyil“) égvényes, a boeszkói-rahói felső-visói („Fajna“), a kusniczai vasas és a felső-nereszniczei, gyulafalvi, szlatinai, apsiczai és szlatinkai konyhasós vizekben.

37. §. e) Földes (meszes) vizek.

69. Felső-Róna, 1709 lakossal, a szigeti járásban. A földből 3 nyíláson, a községtől mintegy $\frac{1}{2}$ órányira, fakad fel a ludtozás nagyságu buborékokat hányó forrás, melynek vizén nyílt edényben a levegőn fehéres kékelő hártácska képződik. A víz a forrás fenekére sárgás-barna, mézszerű csapadékot rak le. Különben tiszta, átlátszó, szintelen, kissé kénszagú. Hőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., a lég $+ 18^{\circ}$ R. mérsékénél. Aránysulya 1.027. Hasonlít a szklenói, luccai, pisai, leuki és weissenburgi vizekhez, s altesti zsigerekben, csúzos, közhvényes, ficzomodási bántalmakban, rekedtség, idült hurut, magtalanság ellen stb. igen kitűnő hatása. Egy polgári fontban, nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül, alkatrészei ezek:

Kénsavas szikéleg	0.79	szemer
Kénsavas mészéleg	13.54	„
Kénsavas keseréleg	2.71	„
Szénsavas keseréleg	1.35	„
„ mészéleg	3.69	„
„ vasélecs	0.47	„
Mész- és keserhalvag . . .	nyomai	
Szikiblag	0.05	„
Kovasav	0.38	„

Összesen 22.98 szemer.

70. A Felső-Visó község határában említett „Borkut-völgy“-ben van egy 3 láb mélységű s $1\frac{1}{2}$ láb átmérőjű meszes víz, mely a belé lökött tárgyakat vastag mészlavaggal vonja be. Hatása zsongítva oldozó s szárító. A forrás nagyon el van hanyagolva. Ize

undorító, kissé édeses, szagtalan. Hőmérséke $+ 18^{\circ}$ R. légmérsék-nél $+ 10^{\circ}$ R. Aránysulya 1.033. Tartalmaz szabad szénsavat, igen sok kénsavas mészeleget, kevés kénsavas szikeleget, szénsavat, némi mészeleget, némi szénsavas vasélecszet, kevés mész- és szikhalvagot, kovaföldet és vonat-anyagot.

71. Dolha város határában is van egy órányi távolságban tőle a mészhegy tulsó oldalán, egy szép tisztás közepén, barnás-sárga mészszerű lerakodást hátrahagyó vizü forrás, melynek tetején sárga-barnás hártya képződik. Forrásában a víz tiszta, átlátszó, de edényben tejszinü lesz. Ize kissé csípős, sós, fanyar, szénsav szagu. Hévmérséke $+ 10.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 19^{\circ}$ R. Aránysulya 1.029. Gyógyhatása zsongitva oldozó s takhártyákat szárító. Igen sok szénsavas mészeleget, kevés szénsavas szikeleget, szénsavas vasélecszet, nagy mennyiségű kénsavas mészeleget, mészhalvagot, szikhalvagot, kovaföldet, timföldet és szabad szénsavat tartalmaz.

38. §. f) Kénvizek.

71. Bréb, 973 lakossal, a kaszói járásban. Határában több kénviz-tartalmu forrás buzog fel. A falutól mintegy $\frac{1}{2}$ órányira s a Guttin havas tövében fekvő, negyven szobából álló fürdőintézet mellett 3 forrás van, melyeknek vize bátran kiállja a versenyt a világhírű aacheni, weilbachi, neudorfi és a parádi („Csevice“) kénes vizekkel. A források a fürdő-udvar közepén egymástól alig pár ölnyi távolságra vannak. A főforrás egy 5 láb mély és $2\frac{3}{4}$ láb széles kivájolt fa-kutban fakad fel, nagy mennyiségű szeszfejlődéssel, és erős légbuborékokat eresztgetve. A kissé feljebb fekvő 2-ik forrás vize kellemetlen ízénél fogva csak fürdésre használtatik. A harmadik s legfentebb fekvő forrás is igen bő vizü, de belsőleg ennek vizét sem használják. A víz mind a három forrásban tiszta, átlátszó, de csak a főforrás vize kellemes, csípős, kissé sós izü, s ezt borral is gyakran vegyítik. Kitünő gyógyhatásuak az angolkór, idegkór, szélhűdés, csúzos és köszvényes bántalmak, mindenféle belférges, másodlagos bujasenyv, a női ivarszervi bántalmak, hasüregi vérbőség stb. ellen. Hévmérséke az első forrásnak $+ 11^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R.; aránysulya 1.063. A másodiké $+ 10.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R.; aránysulya 1.057. A harmadiké $+ 11^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R.; aránysulya 1.073. A főforrás vize egy polgári fontban a következő alkatrészekből áll:

Kénsavas szikéleg	2.038 szemer	
„ mészéleg	0.517	„
„ keseréleg	1.293	„
Szikhalvag	1.957	„
Szénsavas szikéleg	7.021	„
„ mészéleg	3.517	„
„ keseréleg	3.059	„
„ vasélecs	nyomai	
„ lavanyélecs	0.014	„
Szikiblag	0.217	„
Kovasav	0.038	„
Vilsavas timföld	0.103	„

Összesen 19.774 szemer.

A községtől egy órányira, egy jól körülkerített helyen buzog fel még egy kénvizes forrás a „Pokura“, melynek vize nagy légbuborékokat ereget. Szép, tiszta, átlátszó színű, edényben gyöngyöző s csipős savanyu, égvényes sós izű. Erős kénköneg szagu. Hévmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.075. Hatása zsongitva oldozó és oszlató. Tartalmaz kénsavas szikéleget, kénsavas mészéleget, jelentékeny mennyiségű szikhalvagot, sok szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, sok szénsavas mészéleget, jelentékeny mennyiségű vaséleget, kovasavat, timföldet, szabad és félig lekötött szénsavat és igen sok szabad könkéneget.

73. Felső-Kálinfalva, 1437 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől mintegy $\frac{1}{2}$ órányira, földolajtól kevésbé áthatott, homokköves földből buzog fel, melynek tisztán tartására a lakosság nagy gondot fordít. Vize erős kénköneg szagu, átlátszó, tiszta s élénk csipős, égvényes izű. Hévmérséke $+ 10.2^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.049. Gyógyhatása különösen csúzos és köszvényes bántalmak ellen kitűnő. A víz tartalmát kevés kénsavas szikéleg, kénsavas mészéleg, szikhalvag, sok szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés keseréleg, kovasav és vilsavas timéleg nyomai, szabad szénsav és igen sok könkéneg teszik.

74. Nánfalva, 570 lakossal, a kaszói járásban. A községtől $\frac{1}{4}$ órányira van a négy nagy, igen bő vizű forrás, mely perczenként légbuborékokat eresztgetve fakad fel. Vize átlátszó, erős könkéneg

szagu, gyöngyöző s kissé csipős égvényes izü. Mind belsőleg, mind külsőleg használtatik oly betegségek ellen, mint a minőkben a brébi vizek sikeres hatásuak. Hévmérséke $+ 9.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.047. Alkatrészeit sok szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés szénsavas keseréleg, kevés szénsavas vasélecs, szikhalvag, kovasav, timföld, kénsavas szik- és mészéleg nyomai, szabad szénsav és könkéneg teszik.

75. Barczánfalva, 2471 lakossal, a kaszói járásban. Kénviz-tartalmu s külsőleg és belsőleg különösen csúzos és köszvényes bajokban sikerrel használható forrása a községtől $\frac{1}{2}$ órányira van. Vize szép tiszta, edényben pezseg, könkéneg szagu, csipős, égvényes izü s a levegő hatásánál fogva tejesedő. Hévmérséke $+ 8.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.033. Kénsavas szikéleget, sok kénsavas mészéleget, kénsavas vasélecs nyomait, szikhalvagot, sok szénsavas szikéleget, sok szénsavas mészéleget, timéleget, kovasavat, könkéneget és szabad szénsavat tartalmaz.

76. Iza, 1767 lakossal, a huszti járásban. A községtől egy órányira a „Horodilova“-völgyben buzog fel nagy légbuborékokat eresztgető s csak külsőleg használható földes, kénes viz-forrása, melynek vize tiszta, könkéneg szagu s égvényes, émelygős izü. Hévmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.031. Sok szénsavas szikélegen kívül tartalmaz még szénsavas mészéleget, szikhalvagot, mészhaltvagot, kevés kénsavas mészéleget, kovasavat, vonat-anyagot, és elég könkéneget.

77. Kricsfalva, 1129 lakossal, a técsői járásban. Az „U lázu“ nevű völgyben, a községtől mintegy másfél órányira találni egy meglehetősen nagyságu s elég bő vizü forrást, melynek tartalmából a szabad szénsav hiányozván, belsőleg nem, csupán külsőleg használható. Vize többnyire tiszta, könkéneg szagu s édeses-émelygő izü. A forrás aljában sok barnás-sárgás kénes szagu iszap található. Hévmérséke $+ 10.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.076. Tartalmát kénsavas szikéleg, kénsavas mészéleg, szikhalvag, szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, szénsavas keseréleg, kovasav, timföld, könkéneg és kevés félig kötött és szabad szénsav teszik.

78. Szolyma (már említett) község határában a Nagy-Ág folyó partján van egy szerfelett oldozó, oszlató és zsongító hatásu, kénes viz tartalmu, nem nagyon bő forrás. A viz kristály tiszta, átlátszó, pohárban gyöngyöző, kellemes izü, kissé könkéneg szagu. Ize élénk

csipős s kissé összehuzó. Hőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.041. Kevés könkénegen s nagy mennyiségű szabad szénsavon kívül egy polgári fontban a következő alkatrészek vannak:

Szénsavas szikéleg	11.57	szemer
„ mészéleg	7.51	„
„ keseréleg	1.73	„
„ vasélecs	0.63	„
Szikhalvag	9.09	„
Mészhalvag	4.38	„
Kénsavas szikéleg	2.54	„
„ mészéleg	5.71	„
Kovasav	0.51	„
Szikiblag	0.17	„

Összesen 43.85 szemer.

79. Kaszó-Polyána, 1237 lakossal, a tiszavölgyi járásban. A községtől mintegy 8 órányira, a Pelicza-havas aljában, a Kobila-hegyen egy igen bő vizű s nagy lefolyású forrás találtatik, mely azonban távol fekvése miatt nem igen használtatik. Vize szép tiszta, a pohárban gyöngyözik, erős könkéneg szagu, élénk csipős, összehuzó ízű. Hőmérséke $+ 7, 5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.031. Csúzos és köszvényes bántalmak ellen sikerrel használható. Tartalmát sok szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés keseréleg, sok vasélecs, szik- és mészhaltvag, kevés kénsavas szikéleg, kevés kovasav, timföld, sok szabad szénsav és könkéneg teszik.

80. Mikolapatak, 844 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől $\frac{1}{4}$ órányira van. A víz szép tiszta, átlátszó. Hőmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Hatása zsongitva föloldó, köszvényes és csúzos bántalmakban.

81. Sziget, korona-város, 8833 lakossal. A „Hosszuliget“ nevű völgyben, a várostól D-re körülbelül egy órányira, van a most kevéssé használt bő vizű forrás. Vize kevéssé piszkos színű, könkéneg szagu s émelygős édeses ízű. Hőmérséke $+ 11^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1,031. Tartalmaz szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, sok szénsavas vasélecs, kevés szikhaltvagot, kovaföldet, könkéneget és kevés légenyt. Régebben fürdésre használták köszvényes bajokban.

82. Hosszumező, 1716 lakossal, a szigeti járásban. Igen jeles kénés víz-forrása a várostól mintegy negyedóránnyira van. A víz kissé piszkos s kellemetlen íze miatt belsőleg nem is használtatik, de külsőleg az altesti vérbőség által okozott bajokban, csusz, köszvény, görvély és angolkór, idült bőrbetegségek stb. ellen kitűnő hatása. Hőmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.062. Kevés kén-savas szikéleget, jelentékeny mennyiségű szikhalvagot, szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget, igen nagy mennyiségű vaselecsét, kovasavat s nagy mennyiségű könkéneget tartalmaz.

83. Jód, 2127 lakossal, az izavölgyi járásban. A községtől mintegy negyedóránnyira a „Vale mocsie“ nevű völgyben, egymástól alig néhány lépésnyire, két konyhasós kénés gyógyviz-forrás buzog fel. A forrás alján a víz szürkés színű, könkéneget szagú üledéket rak le s a ruhát szürkére festi. A vizek hőmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.076. Gyógyhatások oldozó, s ha nagyobb mértékben használtatik, hashajtó. Csak külsőleg használtatnak. Egy polgári fontban alkatrészeik a következők:

Kén-savas szikéleg	6.254 szemer
„ keseréleg	3.761 „
„ mészéleg	3.118 „
Szikhalvag	13.349 „
Mészhalvag	7.567 „
Szénsavas keseréleg . . .	nyomai „
„ mészéleg	nyomai „
Kovasav	0.302 „

Összesen 34.351 szemer.

84. Dulfalva, 739 lakossal, a técsői járásban. A határában a községtől mintegy $\frac{1}{4}$ óránnyira találtató, nem nagy jelentőségű forrás vize szép, kristály tiszta s légbuborékokat vetve buzog fel. Élénk könkéneget szagú s kellemetlen sós ízü. Hatása feloldó. Hőmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.053. Tartalmaz kevés szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, sok szikhalvagot, mészhaltvagot, kovasavat, könkéneget s kén-savas mészhaltvagait.

85. Krácsfalva, 821 lakossal, a kaszói járásban. A forrásban szürkés üledéket lerakó vize a községtől $\frac{1}{2}$ óránnyira a „Pokura“

nevű hegy oldalán buzog fel. Vize tiszta, erős könkéneg szagu s égvényes erős konyhasós undorító izü. A forrás nem bő. A víz hőmérséke $+ 10.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.045. Tartalmaz kevés szénsavas szikéleget, igen sok mészeleget, sok vasélecs, kevés kénsavas szikéleget, igen sok kénsavas mészeleget, kénsavas keseréleget, sok szikhalvagot, mészhalgot, kovasavat és sok könkéneget.

86. Huszt (már fentebb említett) koronaváros „Baranya” nevű telepítvénye területén is van egy bő vizű forrás, mely mellé a Sz.-Bazilról nevezett szerzetesek két szobából álló fürdő-épületet építtettek. A víz szép tiszta, könkéneg szagu s undorító sós izü. Hőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.039. Külsőleg használják, s föloldó, oszlató hatásu. Szénsavas szikéleget, szénsavas mészeleget, kevés szénsavas keseréleget, igen sok szikhalvagot, mészhalgot, kovaföldet és könkéneget tartalmaz.

87. Disznópatak, 433 lakossal, a kaszói járásban. Forrása a községtől mintegy negyed órányira van. A víz szénsavas vasélecs tartalma miatt feketéllő s ugyanily színű üledéket rak le. A fehér ruhát szürkére festi. Erős könkéneg szagu s kellemetlen izü. Hőmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 20^{\circ}$ R. Aránysulya 1.078. Egy polgári fontban a következő vegyrészek találtattak:

Kénsavas szikéleg	. . .	2.075	szemer
„ mészeleg	. . .	3.190	„
„ keseréleg	. . .	0.027	„
Szikhalvag	. . .	19.534	„
Szénsavas szikéleg	. . .	4.472	„
„ keseréleg	. . .	1.078	„
„ mészeleg	. . .	2.490	„
Szénsavas vasélecs	. . .	0.251	„
Szikiblag	. . .	0.703	„
Kovasav	. . .	0.064	„
Büzeny	. . .	nyomai	

Összesen 33.884 szemer

88. Sófalva, 557 lakossal, a huszti járásban. Egyik forrása a paplak udvarán, a másik a községtől $\frac{1}{4}$ órányira a „Beilova” nevű helyen buzog fel. Mindkét forrás vize barnás üledéket rak le;

erősen könkéneg szagu s undorító sós izü. Az első forrás vizének hőmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.049. A másodiknak hőmérséke $+ 10. 5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 20^{\circ}$ R. Aránysulya 1.052. A második forrás mellett kisebbszerü fürdőhelység is van, melynek vize különösen csúzos és köszvényes bántalmakban, valamint a női ivarszervek többféle bajaiban kitünő hatásu. Az első forrásban kevesebb a szikhalvag, de több a szénsavas vasélecs. Tartalmokat kevés kénsavas szikéleg és kénsavas keseréleg, igen sok szikhalvag, szénsavas szikéleg, kevés szénsavas mészéleg, szénsavas keseréleg, kevés szénsavas vaséleg, kovasav, igen nagy mennyiségű könkéneg s az iblanly némi nyomai teszik.

89. Ruszkirva, 1247 lakossal, a visói járásban. A „Runya-Sztraczora“ nevű forrás a községtől mintegy 3 órányira, a „Szkorodna“ nevű pedig $2\frac{1}{2}$ órányira fekszik. Az első forrás igen bő vizü s meglehetősen nagyságu. Vize kristály tiszta, könkéneg szagu s égvényes sós, csipős izü. A forrás fenekén szürkés csapadékot rak le. Hőmérséke $+ 8. 2^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.027. A második (konyhasós-, glauber-sós) gyógyviz-forrás szintén bő s nagy lefolyásu. Vize tiszta, szintelen, átlátszó, erős könkéneg szagu. Élénk sós, undorító izü és sötétbarnás színü csapadékot rak le. Hőmérséke $+ 9. 5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.034. Gyógyhatása oldozó, átható, izgató. A második forrás vize inkább belső, mint külső használatra való.

90. Dragomérfalva, 1437 lakossal, az izavölgyi járásban. A községtől $\frac{1}{2}$ órányira a „Czibles“ hegy alatt a „Rite Pokura“ nevű dombon s homokkőből álló és földolajtól áthatott talajon több sekély s nem bő vizü forrás buzog fel, melyeknek vize külsőleg csúzos és köszvényes bántalmak, hasüregi zsigerek, hideg izdagok, göröcsők, aranyér, szélhűdés, méhkór stb. ellen kitünő hatásanak tapasztaltatott. Hőmérsékök $+ 14^{\circ}$ R., mikor a lég 18° R. Aránysulyok 1.087. E források vize tiszta, szintelen, erős kénmáj és kőolaj szagu s undorító izü. Tartalmokat kevés kénsavas szikéleg, nagy mennyiségű kénsavas mészéleg, kevés kénsavas keseréleg, igen kevés kénsavas vasélecs, sok szikhalvag, mészhavag, kevés szénsavas szik- és mészéleg, sok kovasav, kőolaj s az iblanynak némi nyomai teszik.

C.

Égvényes ásvány- s gyógyvizek.**39. §. a) Egyszerű égvényes vizek.**

91. Huszt (már említett) korona-város határában még két forrás fakad. Az első a várromokhoz vezető út legalsó lapályán van, vad rózsabokroktól körülvéve. A forrás igen bő. Vize kissé szürkés színű, tiszta, egykevessé fanyar ízű. Edényben ha áll, pelyhet rak le. Alkatrészeit szénsavas szikéleg, kénsavas szikéleg, szikhalvag, kevés keserhalvag, mészhalgvag, szénsavas mészéleg s vasélecs teszik. Legmagasabb hőmérséke $+ 14^{\circ}$ R. Aránysulya 1.206. A másik forrás a Tisza baloldalán Kirva község közelében fekszik s a lakosoktól „Csebreny“ néven neveztetik. Ezen forrás vize az előbbiéknél erősebb, s egy polgári fontban a következő alkatrészei vannak:

Szénsavas szikéleg . . .	5.2069 szemer
Kénsavas szikéleg . . .	2.0028 „
Szikhalvag	0.5152 „
Mészhalgvag	0.0385 „
Vasélecs	nyomai „
Kovasav	0.1087 „

Összesen 7.8721 szemer.

92. Mihálka, 521 lakossal, a huszti járásban. Forrása a községben a gör. kath. templom mellett buzog fel. A víz bő, szín- és szagtalan s kevésbé lug-ízű. Hőmérséke $+ 11^{\circ}$ R. Aránysulya 1.005. Lobos és tompa jellegű görvély, idült bőrkütegek, sápkóros hószámi rekedés, tompa jellegű közsvény s aranyér ellen stb. kitűnő hatásának tapasztaltatott. Egy polgári fontban a következő vegyrészek vannak:

Szénsavas szikéleg . . .	7.1539 szemer
Kénsavas szikéleg . . .	7.0327 „
Szikhalvag	0.4018 „
Mészhalgvag	nyomai „
Vasélecs	0.6341 „
Kovasav	kevés „

Összesen 9.2225 szemer.

93. Gernyes, 941 lakossal, a huszti járásban. Határában két, kevés jelentőségű forrás van, szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, kevés kénsavas szikéleg, szikhalvag, igen csekély vasélecs és timföld tartalommal. Hőmérsékők $+ 12^{\circ}$ R., ha a lég $+ 18^{\circ}$ R.

94. Kabola-patak, 1376 lakossal, a szigeti járásban. Határában két, sok szénsavas szikéleget tartalmazó forrás van. Ezeknek vize tiszta, kissé könkéneg szagu s undorító lugos izü. Csak külsőleg használatnak sápkór, görvélykór, hasüregi vérbőség, csúz, köszvény, szélhűdés stb. ellen. Az első forrás hőmérséke $+ 9. 5^{\circ}$ R., ha a lég melege $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.005. A második forrás hőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., ha a lég melege $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.003. Kevés könkénegen kívül egy polgári fontban még a következő alkatrészek vannak:

	Alsó forrás	Felső forrás
Kénsavas szikéleg	1.0571	2.1026 szemer
Szikhalvag	0.0385	1.0025 "
Mészhalvag	0.0818	0.0090 "
Szénsavas szikéleg	8.0339	7.4005 "
" mészéleg	0.1520	0.0218 "
Timföld	0.0120	nyomai "
Szénsavas vasélecs	nyomai	1.0521 "
Összesen	9.3753	11.5905 szemer.

40. §. b) Égvényes savanyu vizek.

95. Szaploneza, 2030 lakossal, a szigeti járásban. A községtől dél felé mintegy órajárányira, az erdőben egy nagy szikla tövében egymástól alig néhány ölnyi távolságra két forrás buzog fel, melyeknek vizéről Tognio oly elragadtatással emlékezett meg, hogy bűnnek tartja, ha e források mellé fürdőintézet nem fog emeltetni. A víz eléggé tiszta, égvényes sós izü. Kár, hogy tisztán tartására nem sok gond fordittatik, pedig e savanyu vizből magában Máramarosban elfogy évenként mintegy százezer üveg. A lakosság külsőleg gödrökben, tüzes kövek által felmelegítve használja a légző szervek takhártyái betegségeiben, fejférnyás, hószámrekedés, termékletlenség, étvágyhiány, gyomorégés, gyakori hányás, aranyeres vérzés, görvély, angolkór, általános gyengeség, csúz, köszvény stb. ellen. Az alsó forrás hőmérséklete, ha a lég $+ 18^{\circ}$ R., $+ 9^{\circ}$ R. Aránysulya 1.020.

A felső forrás vizének hőmérséke $+ 8. 5^{\circ}$ R., ha a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.019. A két forrásban nagy mennyiségű szabad szén-savon kívül ez alkatrészek vannak:

	Alsó forrás	Felső forrás
Kénsavas szikéleg	0.1563	0.0247 szemer
„ haméleg	0.0697	0.0264 „
Szikhalvag	2.6489	0.3087 „
Szénsavas szikéleg	73.7512	58.1064 „
Szénsavas mészéleg	5.3250	3.0912 „
„ keseréleg	2.6034	1.9057 „
„ vasélecs	0.0524	0.8309 „
Vilsavas timföld	0.0371	0.0754 „
Kovasav	0.5891	0.3958 „
Szikiblag	0.7905	0.3011 „
Szikküzeg	0.2801	0.0107 „
Légenysavas szikéleg . . .	nyomai	nyomai
Lavéleg	nyomai	nyomai
Kőolaj	1.8071	0.0729 „
Szerves anyagok	nyomai	nyomai
Félig szabad szénsav . . .	2.4813	1.3902 „
<hr/>		
Összesen	89.9921	66.5401 szemer.

96. Vueskómező, 406 lakossal, az ökörmézői járásban. A gör. kath. templom szomszédságában van a „Na Paustenak“ nevű, s ezenkívül kissé távolabb két jelentéktlenebb forrás. Az elől említett forrás meglehetősen bő. Vize a forrásban fehér üledéket ad, s a víz kissé fehéresnek látszik. Pohárban szépen gyöngyözik s kellemes égvényes, kissé sós ízű. A gyomrot meglehetősen terheli. Hőmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a levegő $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.004. Gyógyhatásra nézve a szaploneczai égvényes vizekhez hasonlít. Egy polgári fontban a következő alkatrészei vannak:

Kénsavas szikéleg	1.04 szemer.
Szikhalvag	0.75 „
Szénsavas szikéleg	7.02 „
„ mészéleg	0.39 „
Timföld	0.50 „
Kovasav	0.17 „

Összesen 9.87 szemer

97. Szolyma, 260 lakossal, a verchovinai járásban. A község alsó részében három forrás fakad fel, melyeknek egyike, kövesítő erejénél fogva, egy kis halmocskát alkotott. E vizek forrnak medrökben s tojásonyi buborékokat hánynak. A főforrás fél lábnyi mély s két lábnyi átmérőjű. Hőmérséke $+ 8.7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0078. A vizek a forrásokban fehéreknek látszanak, de edényben szép tiszták. Izök kellemes, s ezért belsőleg is használtatnak, különösen csúzos s köszvényes bántalmakban. Tartalmokat nagy mennyiségű szikéleg, kevés szénsavas mészéleg, igen kevés szénsavas keseréleg, szikhalvag, vilsavas timföld, kovasav, iblany és büzeny nyomai teszik.

98. Majdánka, 762 lakossal, a verchovinai járásban. Forrásai közül a „Pud Klevov“ nevű érdemel említést, mely a községtől alig 300 lépésnyire levő két forrásból ered. A víz csipős savanyu, égvényes sós, edényben kissé zavaros. Hőmérséke $+ 7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 16^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0020. Gyógyhatásra nézve a vucskómezői égvényes savanyu vizekhez hasonlít.

99. Felső-Bisztra, 627 lakossal, a verchovinai járásban. Égvényes savanyu víz forrása a községben Kosinszky István földbirto-
kos udvarán fakad fel, a ki e forrás fölé kis fürdőházat építtetett. A víz nagy légbuborékokat hánnya fakad fel; a forrásban fehéres szürke, de edénybe merítve tiszta. A forrást bekerítő fűt fehér kéreggel vonja be s az edényt, kevés állás után, fehérre festi. Hőmérséke $+ 9.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0031. Gyógyhatásra nézve versenyez a Tognio által oly annyira dicsért szaploneczai égvényes vizekkel. Kevés könkénegen és sok szabad szénsavon kívül egy polgári fontban következő alkatrészek találtaknak:

Kénsavas szikéleg . .	2.307 szemer
Szikhalvag	1.005 „
Szénsavas szikéleg . .	27.062 „
„ keseréleg . .	1.928 „
„ mészéleg . .	3.793 „
Vasélecs	0.107 „

Összesen 33.202 szemer.

100. Toronya, 615 lakossal, a verchovinai járásban. A helységtől mintegy $\frac{1}{4}$ órányira, a „Priszlop“ nevű völgyben Bedek Mi-

hály földműves rétjén van egy nem nagy jelentőségű forrás, mely sok szénsavas mészéleg tartalmánál fogva inkább földes, mint égvényes savanyu viz. Hőmérséke $+ 7.2^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 15^{\circ}$ R.

41. §. c) Égvényes konyhasós savanyu vizek.

101. Ferenczvölgy, 316 lakossal, a técsői járásban. Savanyu vize bátran vetélkedik a világhírű selters-i, gleichenbergi, bikszádi, czigelkai stb. vizekkel. Tognio az üveghutától mintegy negyedóránnyira egy festői szépségű helyen felfakadó forrásról egész elragadtatással szól. A víz a forrásnál kissé zavarosnak látszik, pohárban azonban szintelenebb. Szagtalan, alig sós, égvényes savanyu ízű. Ha felzavarjuk s kevés savat öntünk hozzá, erősen pezseg. A forrás szépen körül van kerítve s vize belsőleg a légzési szervek bántalmait, a hasüregi zsigerek betegségei, a nyirkedény-rendszer zavarai, a húszszervek számos bajai, rendetlen havadás, hószámrekedés, méh- és petefészkek-daganatok stb. esetében, külsőleg pedig méhkór, komorkór, görcsök, idült bőrkütegek, csúzos és köszvényes bántalmak stb. ellen használtatik sikerrel. Mennyileges vegyelemzésének eredménye, egy polgári fontot vevén fel, a következő:

Szénsavas mészéleg . .	2.56 szemer.
„ keseréleg . .	1.17 „
„ szikéleg . .	47.08 „
Szikhavag	18.75 „
Kénsavas szikéleg . .	0.13 „
Kovasav	0.36 „
Timföld	0.07 „
Szikiblag	nyomai
Büzeny	„
Szénsavas vasélecs . .	„

Összesen 70.12 szemer.

102. Vucskómező (már említett) község határában még két forrást találunk. Az egyik benn a községben Kriván György földműves kertjében, a másik a községtől mintegy két óránnyira a „Na Vulychovum“ nevű erdő-részben buzog fel. Mindkét forrás vizét használja a lakosság görvély, emésztési rendetlenség, csúzos és kösz-

vényes bántalmak, valamint a légzési szervek bajai esetében. Vizök kissé fehérlő, szagtalan s élénk savanyu, égvényes konyhasós izü. Hőmérsékök $+ 8.7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Az elsőnek aránysulya 1.034, a másodiké 1.042.

103. Szolyma (már szintén említett) község határában az Ökörmezőre vezető országút mellett, a Nagyág-folyam partján, van egy körülkerített forrás, mely egyike a legritkább égvényes vizeknek, mivel semmi vasélecsét nem tartalmaz. A forrás bő, s vize légbuborékokat eregetve fakad. Színe a forrásban fehéres, a pohárban tiszta s gyöngyöző. Borral vegyítve jól pezseg s kellemes italul szolgál. Sós égvényes, csípős izü. Hőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0038. Különösen kezdődő gümőkórban sikerrel használtatik.

104. Majdánka (már előfordult) község határában szintén van két égvényes konyhasós savanyu víz-forrás. Az egyik a községben Maldár Vaszil földműves kertjében, a másik a községhez tartozó „Rudavec” nevü telepen, Ficsora Vaszil, Buncsa Hricz, Gagara Vaszil földművelők kertjeiben fakad fel. Mindkét forrás tisztán tartatik, s gyógyhatásuk a ferenczvílgyi égvényes vizekéhez hasonló. Az első forrás hőmérséke $+ 8.2^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R.; a másodiké $+ 9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulyok 1.041.

105. Kövesliget, 2492 lakossal, a técsői járásban. E község határában a „Monasztír”-völgyben egy kis patak mentén, egymástól alig 5 lépésnyire, egy közös érből három, a helységtől félóránnyira a „Lejkum”, s $1\frac{3}{4}$ óránnyira a „Moncsul” nevü források fakadnak. A források meglehetősen bővek s tiszták. Vizök szagtalan, savanyu, kissé sós, élénk égvényes izü. Hőmérsékök $+ 7.9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulyok 1.00363. Kénsavas szikeleget, kénsavas mészéleget, nagy mennyiségü szénsavas szikeleget, szénsavas keseréleget, szénsavas mészéleget, szénsavas vasélecs nyomait, kevés timföldet és kovasavat, végül nagy mennyiségü szikhalvagot és szabad szénsavat tartalmaznak.

106. Kalocsa-Horb, 476 lakossal, a verchovinai járásban. A Huszt felé vezető országút mellett a Talabor folyó bal partján egy nagy kő alól nagy robajjal tör elő, légbuborékokat erősen hányva, egy kellemes izü savanyu víz-forrás, mely néhány lépésnyire patakká alakulván a Talabor folyó hullámai közé vegyül. Az e nemü ásványvizek között e megyében ez a víz tartalmaz legtöbb szabad szénsavat.

A víz kristálytisztaságát a forrásban fehér üledéket rak le. Edényben gyöngyözik, szagtalan és élénk savanyú, égvényes sós ízű. Hőmérsékete $+7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+18^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.045. Egy polgári fontban a következő alkatrészek találtak:

Kénsavas szikéleg	0.37	szemer
„ mészéleg	0.06	„
Szikkhalvag	11.09	„
Szénsavas szikéleg	34.73	„
„ keseréleg	0.43	„
„ mészéleg	2.41	„
Vilsavas timéleg	0.02	„
Kovasav	0.20	„
<hr/>			
Összesen 49.31 szemer.			

107. Szinevér, 1825 lakossal, az ökörmezői járásban. A községtől $2\frac{1}{2}$ órányira a „Csorna Rika“, 3 órányira pedig a „Lurekum Zored“ nevű források buzognak fel. Egyik sem nagy jelentőségű. Hőmérséklet $+7.2^{\circ}$ R., mikor a lég $+17^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1.036.

108. F.-Szlatina (a sós vizek rovatában említett) község határában még van a községtől $\frac{1}{4}$ órányira egy égvényes konyhasós savanyú víz-forrás, mely nagy légbuborékokat eresztve fakad fel. Vize szép tiszta, átlátszó, pohárban gyöngyöző, szagtalan, élénk égvényes sós, csípős ízű. Hőmérsékete $+7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+18^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.041. Hatása szerfelett oszlató és oldozó. Nagy mennyiségű szénsavas szikéleget, szénsavas mészéleget, szénsavas keseréleget, igen sok szikkhalvagot, kovasavat, timföldet, kénsavas szikéleg nyomait, kénsavas mészéleg nyomait és nagy mennyiségű szabad szénsavat tartalmaz.

42. §. d) Égvényes konyhasós vastartalmu savanyú vizek.

109. Felső-Visó község határában már említettünk néhány forrást. Most a világhírű „Suliguli“ s még három más: a „Deák Ferencz“-a, a „Miholy“- és a „Losztun“ nevű forrásokról emlékezünk meg.

A „Suliguli“-forrás F.-Visótól mintegy 5 órányira a gyönyörű fenyves erdőktől körülvett Suliguli völgyben buzog ki, egy

pavillon alatt, melytől néhány ölnyre néhány szobából álló fürdőházat is építtetett a kincstári igazgatóság. A „Suliguli víz“ nagy morajjal s pezsgéssel buzog fel, fehér habokat hány, kristály tiszta, átlátszó, szín- és szagtalan s kellemes savanyu ízű. A forrásnál e víz oly erős, hogy közvetlen egymás után két pohárral nem tanácsos belőle inni. Hőmérséke $+ 10^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 14^{\circ}$ R. Aránysulya 1.00362. Távol fekvésénél fogva itt nagyobb szerű fürdőintézet soha sem lesz, de vize a kereskedésekben keresett fog lenni mindig. Vízében, egy polgári fontban, a következő alkatrészek találtattak :

Szikhalvag	6.13 szemer.
Kénsavas szikéleg	0.35 „
„ mészéleg	0.07 „
Szénsavas szikéleg	12.82 „
„ keseréleg	5.08 „
„ mészéleg	8.91 „
„ vas- és cseléleg	0.41 „
Timföld	0.01 „
Kovasav	1.27 „
Iblany s büzeny	nyomai

Összesen 35.05 szemer.

A Suliguli-forrástól néhány lépésnyire van a „Deák Ferencz“ forrás.

Gyógyhatások ugyanaz, a mi az égvényes konyhasós savanyu vizeké.

A „Miholy“- és a „Losztun“-források a hasonló nevű helyeken buzognak fel s nagyban hasonlítanak a Suligulihoz. Tognio csak annyiban tett köztök különbséget, hogy a „Miholy“-forrás vizében több a kénsavas szikéleg, a szénsavas vasélecs s az iblany, de kevesebb a szénsavas föld, a szén, sósav, szikéleg s a szabad szénsav.

110. Glód (már említett) község határában két kitűnő gyógyhatású, vastartalmu, égvényes konyhasós vízforrás („Hölgyek vize“, „Keresztkut“) buzog fel. A „Hölgyek vize“ a községtől fél órányira van. Vize tiszta, szín- és szagtalan s az edény fenekére rozsdás csapadékot rak le. Hőmérséke $+ 9.2^{\circ}$ R., mikor a lég hőmérséke $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0052. Gyógyhatása zsongitva oldozó.

111. Batiza község határában már említettünk két forrást. E rovat alatt is megemlíthetjük „Pokura“ nevű forrását, melynek vize teljesen megegyez a glódi „Hölgyek vize“-vel. Hőmérséke $+ 8.9^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 16^{\circ}$ R. Aránysulya 1.0039.

112. Lipesepolyána, 1084 lakossal, a verchovinai járásban. „U Ozura“ nevű forrása a községtől $\frac{1}{4}$ órányira buzog fel. A hasontartalmu forrásvizek között ez a leggyengébb. Hőmérséke $+ 8^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R.

113. Rókamező, 1107 lakossal, a dolhai járásban. A községtől 2 órányira levő „U Peregyil“ nevű forrás-vize elég bő; szép tiszta, habszerűen forr; edényben gyöngyözik, szagtalan, élénk kellemes égvényes sós izü. Hőmérséke $+ 7.5^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 18^{\circ}$ R. Aránysulya 1.032.

114. Bukovecz, 515 lakossal, a verchovinai járásban. Forrása a községtől $\frac{1}{2}$ órányira buzog fel erősen és bőven, nagy légbuborékokat hányva. Vize kristálytiszta, átlátszó, szagtalan, s csak az orrban csipked szénsav-tartalma. A forrás körül vasrozsdát rak le. Kellemes csípős, később fanyar, tintás összehúzó izü. Borral vegyítve jól pezseg s kellemes italt nyújt. Hőmérséke $+ 7^{\circ}$ R., mikor a lég $+ 17^{\circ}$ R. Aránysulya 1.017. Gyógyhatása olyan, mint a többi égvényes konyhasós vastartalmu savanyu vizeké.

43. §. Táblás egybeállítás a megye összes ásvány- és gyógyvizeinek betű-sorban.

Sorszám	A helység és gyógyviz neve	Forrásszám	Sorszám	A helység és gyógyviz neve	Forrásszám
1	Apsicza	2	26	Iza Hrodilova	1
2	Apsa (Felső)	1	27	Jód Vale mocsej	2
3	Batiza 1) Pokura	1	28	Kabolapatak	2
	2) Szekul	1	29	Kabola-polyána Fürdő vize	4
	3) Fűrész l.	1	30	Kálinfalva	1
4	Barczánfalva	1	31	Kalocsa-Horb	1
5	Bilin Czehanyszki	2	32	Kalocsa-Láz	1
6	Bisztra (Alsó)	1	33	Karácsonfalva	1
7	Bisztra (Felső) 1) Kosinszky	1	34	Kaszópolyána „Kobila“	1
	2) Na Runyák	1	35	Kelecseny	2
	3) U Csellenum oblazi	1	36	Kereczke	1
8	Borkut 1) Alsó forrás	1	37	Kerekhegy	6
	2) Felső forrás	1	38	Keselymező	1
	3) Vaszkul	1	39	Királymező	1
	4) Trosztinecz	1	40	Királyvölgy	2
	5) Preszerehirka	1	41	Konyha	3
	6) Maszlokrut	2	42	Kövesliget 1) Monastir	3
9	Borsa 1) Sándor-forrás	—		2) Lejkum	1
	2) Csizsla	1		3) Moncsul	1
	3) Vinisor	1	43	Krácsfalva Pokura	1
	4) Szeszuri na tri maguri	1	44	Kriesfalva U lázu	1
	5) Vallere	1	45	Kusnyicza	1
	6) Preluka	1	46	Lipese 1) U hrabove	1
10	Borsabánya Gura	5		2) U Hlubok	1
11	Bréb 1) a fürdő vizei	3	47	Lipese-polyána U Ozura	1
	2) Pokura	1	48	Kis-Lonka	1
12	Bukovecz	1	49	Luhi 1) Hoverla	2
13	Desze	1		2) Balczatul	1
14	Disznópatak	1		3) Kraszina Javorina	1
15	Dolha 1) Jászol	1	50	Majdánka 1) Pud klevov	2
	2) U magure	3		2) Molde Vaszily	1
	3) Meszesviz	1		3) Na Runyák	1
16	Dragomérfalva Rite pakura	2		4) Key Petró	1
17	Dulfalva	1	51	Mihályka	1
18	Ferencezvölgy	1	52	Mikolapatak	1
19	Gernyes	2	53	Mojsszin	1
20	Glód 1) Hölgyek vize	1	54	Mokra (Német) 1) Mokrától	3
	2) Keresztviz	1		100 l.	3
21	Gyulafalva	1		2) a Mokrapatak mellett	1
22	Hidegpatak	1	55	Mokra (Orosz)	3
23	Hosszumező	2	56	Nánfalva	1
24	Huszt 1) Várhegy oldalán	1	57	Neresznicze (Felső) Szolones	2
	2) Csebrehy	1	58	Oblyaszka 1) $\frac{3}{4}$ órányira	1
	3) Nyires	1		2) a templom mellett	1
	4) A városban levő	1	59	Ó-Holyatin 1) Polyánka kuatri	1
25	Huszt-Baranya	2		2) Klivaj kvaszi	1

Sorszám	A helység és gyógyviz neve	Forrásszám	Sorszám	A helység és gyógyviz neve	Forrásszám
60	Ökörmező 1) Mezse brodami	1		2) B.-Sztójka-láz	1
	2) Pud klivamu	1		3) Égvényes viz	1
61	Peregyil (Ökörmező telepe)			4) a határban elszórva . . .	1
	Ruffini	1	85	Szlatinka	1
62	Petrova	1	86	Szolyma II. számú forrás . .	1
63	Prohudnya (Ökörmező telepe)	1		I. számú forrás	1
64	Rahó (Akna) 1) Toloka . . .	1		III. számú forrás	1
	2) Szász Mihály	1	87	Talaborfalva	5
	3) Sulszki patak	1	88	Técső 1) Benkő-forrás	1
	4) Iván Gyidincez	1		2) Kinceze-kő	1
	5) Hricz Klempus	1		3) VeresLőrincz lázi	1
	6) Cholérás temetőnél . . .	1		4) Pató-pataki	1
65	Rahó (Boeskö) 1) égvényes. .	1	89	Tereselpatak, Sztenka	1
	2) Neko Ferencz	1	90	Toronya Bedek Mihály rétjén	1
	3) Ivancez	1	91	Tyuska	1
	4) Topilnecz	1	92	Urmező	3
	5) Buzsora	1	93	Váncsfalva	1
66	Rókamező U peregyil	1	94	Vilehovati (Ak.-Rahó telepe) .	1
67	Rieska	1	95	Visk 1) Nyulász	1
68	Róna (Alsó)	2		2) Kovácsvölgyi	2
69	Róna (Felső)	1		3) Visk-várhegyi fürdő . . .	2
70	Rónaszék	1		4) Jörös-forrás	1
71	Roszuska	1		5) Sajáni külső forrás	1
72	Podobecz (Majdánka telepe)	1		6) Sajáni belső fürdő	1
73	Ruszkirva 1) Runya Sztra-			7) Első hátulsó borkut	2
	zsore	1		8) Szász-borkut	1
	2) Szkorodna	1	96	Visó (Felső) 1) Suliguli . . .	1
74	Ruszpolyána 1) Kvasznicza .	1		2) Miholy	1
	2) Laszki	1		3) Losztun	1
	2) Bukovinka	1		4) a falu mellett	1
	4) Budeszto	1		5) in Seszura	1
75	Sajópolyána 1) Vale nuntrusa	1		6) Fajna	1
	2) Vale Lupuluj	1		7) in dzsosz	1
	3) Gura l. bordanului	1		8) in priszlopász	1
76	Sándorfalva	2		9) Pagyel boluj	1
77	Sófalva 1) a pap kertjében .	1		10) Szkrágyi völgyi	1
	2) Beilova	2	97	Visó (Közép) 1) Styubei . . .	1
78	Sugatag (Akna)	2		2) Lá Kaldáre	1
79	Szaploneza	2		3) Vale vinisor	1
80	F.-Szelistye	4		4) Vale pestyilor	1
81	Szenes (Sófalva része) . . .	1		5) Vale vinuluj	1
82	Sziget, Hosszuliget	1	98	Vucskómező 1) Na Panste-	
83	Szinevér 1) Lurekum zored .	1		naklo	1
	2) Csorna rika	1		2) Gyuri Krivánkut	1
84	Szlatina (Akna) 1) Ludovica			3) Na Vulychovum	1
	mellett	2		Összesen	234

Szöllősy Sándor monographiájából kivonta Szabó Sándor.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Éghajlati viszonyok ismertetése *).

44. §. Általános megjegyzések.

Máramaros éghajlati viszonyait illetőleg igen kevés adat állván rendelkezésünkre, csak hozzávetőleges leírást nyújthatunk.

A megye területén rendszeres észleletek a legközelebbi évekig nem eszközöltettek. Csak 1872-ik év márcziusában állítottott meteorológiai észlelde Akna-Szlatinán a sóbányai hivatalnál a magyar kir. kincstár által. Az észlelés ugyanazon év és hó 10-én kezdetett meg, azonban eleintén igen hiányosan, s csak később vezetettett az pontosan Preysig Ede akkori aknanagy által. Ő azonban az 1873-ik év nyarán eltávozott Szlatináról. Észlelések azóta is történtek ugyan; de mivel, a légsúlymérő elomlása miatt a száraz és nedvesített hőmérő reggeli és délutáni állásain kívül semmi jegyzés nem történt: azok biztos adatokul nem szolgálhatnak.

Az 1872-ik évi június hó 1-étől 1873-ik évi május hó 31-ig eszközölt jegyzetek szolgáltatnak eszerint csak adatokat a légsúly- és hőmérő állásaira, továbbá a száraz és nedvesített hőmérő változásaira, valamint a felhőzet, csapadékok mennyiségére és alakjára.

Egy év adatai, még ha a szokott időjárással közel egyeznének is, nem lehetnek teljesen irányadók valamely hely éghajlati viszonyainak meghatározásánál, annál kevésbbé szolgálhatnak ilyenekül az említett évről szólók, mert köztudomás szerint az 1872-iki nyár nagyon esős, az 187^{2/3}-ik évi tél pedig oly annyira enyhe volt, hogy 1872-ik évi december elején a közel erdőkből második termésű érett szamóczát kapott közlő, s az észlelt legnagyobb hideg 1873. február 15-én 7 h.—11. 6 C. fok volt. Rendes időjárás mellett a hévmérő a téli hónapokban, különösen januárban, C. szerint 20—24 fokot szokott mutatni a fagyponton alul, sőt 1870. január elején —26 C. fokra szállott a higany.

Bár e szerint az említett följegyzésekből a megye légmérsékletére és éghajlati viszonyaira biztos következtetéseket vonni egyáltalán lehetetlen: mindazáltal jónak látjuk az említett évi rendkívüli időjárást feltűntető adatokat, Gesell Sándor szigeti bányageolog ur számításai szerint, az alább következő táblázatokban közölni.

*) Adatokat nyújtottak Hunfalvy J. „A magy. birod. term. viszonyainak leírása“ cz. munkája; továbbá Vandrák F. ur és végre Gesell Sándor ur a szlatinai észlelde följegyzéseiből meritett számításokkal.

45. §. Részletes számadatok.

I. A légnyomás havi ingadozása és havi közép légnyomás.

Hónap	Közvetlen leolvasás								O fokra visszavitt légnyomat Mm. 700 +			
	Ther-mo-meter	Baro-meter	Ther-mo-meter	Baro-meter	Ther-mo-meter	Baro-meter	Ther-mo-meter	Baro-meter				
	7 h.		2 h.		9 h.		közép		7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. június	18.29	35.12	19.14	34.63	17.47	35.00	18.30	34.92	32.88	32.28	32.82	32.66
július	19.38	36.35	20.77	35.71	18.94	36.01	19.79	36.02	34.05	33.26	33.77	33.69
augusztus . .	19.42	36.08	20.86	35.83	19.19	36.03	19.82	35.97	33.78	33.37	33.76	33.63
szeptember .	17.83	38.12	18.62	37.48	16.97	37.59	17.81	37.73	36.02	35.15	35.57	35.63
október . . .	13.98	38.92	14.85	38.37	14.31	38.77	14.38	38.69	37.26	36.52	37.14	36.97
november . .	10.37	38.25	10.96	37.80	10.43	38.02	10.59	38.02	37.35	36.55	37.12	37.01
december . .	8.79	37.27	9.19	36.94	8.81	37.15	8.93	37.12	36.23	36.17	36.33	36.24
1873. január	6.04	38.85	6.59	38.45	6.21	38.42	6.28	38.57	38.14	37.73	37.90	37.93
február . . .	5.99	38.10	6.88	37.83	6.21	38.01	6.36	37.98	—	—	—	—
márczius . .	9.34	35.55	10.71	34.90	9.91	35.50	9.99	35.32	—	—	—	—
április	12.67	33.35	13.62	32.75	12.41	33.04	12.90	33.05	—	—	—	—
május	13.85	33.60	14.65	33.21	13.39	33.26	13.96	33.33	—	—	—	—

II. Évszaki közép légnyomás 187^{2/3}.

Évszak	Közvetlen leolvasás								O fokra visszavitt légnyomat Mm. 700 +			
	Ther-mo-meter	Baro-meter	Ther-mo-meter	Baro-meter	Ther-mo-meter	Baro-meter	Ther-mo-meter	Baro-meter				
	7 h.		2 h.		9 h.		közép		7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. nyári .	19.03	35.85	20.26	35.39	18.87	35.68	19.30	35.64	33.57	32.97	33.45	33.33
ősz	14.06	38.43	14.81	37.88	13.90	38.13	14.26	38.15	36.88	36.02	36.61	36.50
187 ^{2/3} téli . .	6.94	38.07	7.55	37.74	7.07	37.86	7.19	37.89	—	—	—	—
1873. tavaszi	11.99	34.13	12.99	33.62	11.90	33.93	12.28	33.89	—	—	—	—
Évi	13.01	36.62	13.90	36.16	12.94	36.40	13.26	36.39	—	—	—	—

**III. A száraz és nedvesített hőmérő havi ingadozása és közép állása
187²/₃-ik évben.**

H ó n a p	Száraz hőmérő Celsius szerint				Nedvesített hőmérő Celsius szerint			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. június . . .	15.20	19.60	14.50	16.43	15.08	19.30	14.28	16.22
július	15.91	23.30	16.69	18.63	14.66	18.44	15.35	16.15
augusztus	15.80	22.36	16.54	18.23	14.87	18.94	15.57	16.46
szeptember	12.36	20.81	14.23	15.80	11.49	16.74	13.21	13.81
október	8.39	17.44	10.74	12.19	7.46	13.28	9.28	10.01
november	4.75	11.17	6.71	7.54	3.88	8.60	5.50	5.99
deczember	2.12	6.04	2.90	3.69	1.61	3.37	2.01	2.33
1873. januar . . .	-0.15	3.08	0.53	1.15	-0.48	1.95	-0.13	0.45
február	-1.64	4.03	0.40	0.93	-1.72	1.85	-0.51	-0.13
márczius	3.97	12.35	6.57	7.63	2.97	8.33	4.74	5.35
április	6.35	13.95	8.84	9.71	5.36	9.50	6.37	7.08
május	11.01	16.68	11.13	12.94	10.19	13.02	9.54	10.92

**IV. A száraz és nedvesített hőmérő évszaki ingadozása és évi közép-
állása 187²/₃-ik évben.**

É v s z a k	Száraz hőmérő Celsius szerint				Nedvesített hőmérő Celsius szerint			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. nyári . . .	15.64	21.75	15.91	17.76	14.87	18.89	15.09	16.28
ősz	8.50	16.47	10.56	11.84	7.61	12.87	9.33	9.94
187 ² / ₃ téli	0.11	4.38	1.28	1.92	-0.19	2.39	0.46	0.89
1873. tavaszi . .	7.11	14.33	8.25	10.09	6.17	10.28	6.88	7.78
Évi	7.84	14.28	9.15	10.40	7.11	11.11	7.94	8.72

V. Felhőzet az 187^{2/3}-ik évben az egyes hónapok szerint.

H ó n a p	Felhőzet. Derült = 0; borult = 10			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. június	7.0	8.1	6.3	7.13
július	4.9	6.4	4.8	5.37
augusztus	5.45	6.29	5.19	5.64
szeptember	5.5	6.0	4.9	5.47
október	4.2	5.3	3.3	4.27
november	6.2	6.2	5.1	5.83
december	6.7	5.9	5.4	6.0
1873. januar	8.8	7.9	7.8	8.17
február	6.49	6.77	6.07	6.44
márczius	5.9	5.9	4.42	5.41
április	6.2	6.8	5.8	6.27
május	6.45	6.74	5.68	6.29

VI. Felhőzet az 187^{2/3}-ik évben az évszakok szerint és az évi átlag.

É v s z a k	Felhőzet. Derült = 0; borult = 10			
	7 h.	2 h.	9 h.	közép
1872. nyári	5.78	6.93	5.43	6.05
ősz	5.30	5.83	4.43	5.19
187 ^{2/3} . téli	7.33	6.86	6.42	6.87
1873. tavaszi	6.18	6.48	5.30	5.99
Évi	6.15	6.52	5.39	6.02

VII. A csapadék havi mennyisége milliméterekben; azok alakja és a csapadékos napok száma az 187^{2/3}-ik évben.

H ó n a p	A c s a p a d é k					
	magas- sága mm-ek- ben	alakja s a csapadékos napok száma				
		eső	jégeső	havas eső	hó	köd
1872. június	157.75	26	—	—	—	—
július	122.06	15	—	—	—	12
augusztus	157.33	14	—	—	—	—
szeptember	71.00	13	—	—	—	8
október	67.24	11	—	—	—	1
november	13.59	11	—	—	—	—
december	38.65	12	—	1	4	—
1873. januar	28.30	3	—	2	6	12
február	38.95	5	—	1	7	2
márczius	51.85	12	—	—	—	—
április	63.05	13	—	—	1	1
május	108.04	32	1	—	1	—

VIII. A csapadék évszaki s évi mennyisége, alakja és a csapadékos napok száma 187^{2/3}-ik évben.

É v s z a k	A c s a p a d é k					
	magas- sága mm-ek- ben	alakja s a csapadékos napok száma				
		eső	jégeső	havas eső	hó	köd
1872. nyári	437.14	55	—	—	—	12
ősz	151.83	35	—	—	—	9
187 ^{2/3} téli	105.90	20	—	4	17	14
1873. tavaszi	222.94	47	1	—	2	1
Évi	917.81	157	1	4	19	36

46. §. Következtetések.

Általában tekintve, a megye éghajlata a magas fekvés következtében inkább zordnak mondható. Különösen érzékeny a hőmérséknek gyakori és nagy ingadozása, mely évenként 45—55 C. fokra tehető. E gyakran és hirtelen bekövetkező nagy ingadozásnak okait a megye domborzati viszonyaiban, nagy terjedelmű erdőségeiben és vízbőségében találjuk. Az időjárási viszonyok majdnem azonosak a központi Kárpátokéival.

	max.	min.	közép
A Tiszavölgyben és a hegységek aljában	+ 32°	— 22°	+ 5.5° C.
a magasabb előhegyeken	+ 30°	— 25°	+ 4° „
a magas erdős vidéken	+ 28°	— 27°	+ 2° „

A csapadék magassága megközelítőleg

az alsó vidéken . .	790— 820 mm.
a felső „ . .	1000—1300 „

Az esős napok száma átlagban mintegy 140,

a havas „ „ „ „	30,
az égiháborus „ „ „ „	25.

Az uralkodó szelek Ny-ról, ÉNy-ról és É-ről fújnak, s minthogy néha viharos természetűek, a fenyő-erdőségekben nagy károkat okoznak. Általában a légáramlások nagy ingadozásnak vannak alávetve. A nyugati szelek mindig esővel, nyáron égiháborus zivatarral járnak. A villamos feszültség ezen a vidéken gyakori és erős. A zivatark leginkább június és július hónapokban fordulnak elő, úgy hogy e hónapok alatt ritkán mulik el nap a nélkül, hogy a hegységekben zivatar ne lett volna. Jégeső ritkán, felhőszakadás azonban, kivált az erdőktől megfosztott vidékeken, gyakran fordul elő.

47. §. Földrengés.

A Múramaros megye területén észlelt földrengéseknek központját, Hunfalvy szerint, azon vidék képezi, mely N.-Károly, Szatmár és Szilágy-Somlyó közt terül el. E vidékről indulnak ki azon nagy földrengések, melyek a földkéregre s az ennek felszínén levő tárgyra erőszakos befolyást gyakorolnak, s melyeknek rengési hullámkörei mfdnyi területeken nagy sebességgel rohannak végig.

N.-Károly vidékéről különösen a XIX-ik században terjedt el néhány jelentős földrengés. Ezek közül legnagyobb kiterjedésű az volt, mely 1834. okt. 15-én állott be s reggeli 7 $\frac{1}{2}$ óra tájban egész Felső-Magyarországon tetemes erővel nyilatkozott. Ugyanazon központból 1829. júl. 2, 4, 7, 27. és aug. 4-én, továbbá 1859. jan. 27-én indultak ki földrengések.

Máramarost illető e kiindulási főponton kívül jelentéktlenebb és csekélyebb kiterjedésű földrengések indultak ki Huszt, Rónaszék és Sugatag vidékéről is.

Az említett földrengéseken kívül följegyeztettek még a következők: 1763-ik évben Rónaszéken nagymérvű rázkódások észleltek, melyek által a régibb sóaknák oly tetemes sérüléseket szenvedtek, hogy az akkori kincstári igazgató szükségesnek vélte új aknák nyitását ajánlani. A jelen század folytán a rónaszéki, sugatagi és szlatinai sóaknáknál észleltek még az 1813, 1814, 1817, 1818, 1823, 1829, 1834, 1838, 1839, 1844, 1846, 1859 és 1870-ik években földrengéseket, melyek közül az erősebbek és tartósabbak lenn az aknákban is érezhetők voltak, a nélkül azonban, hogy itt vagy a földszinén károkat okoztak volna. Csak az 1846-ik évi földrengés képez e tekintetben kivételt, a mikor 17, különösen erős rázkódás volt, s ezek következtében a rónaszéki bányatelep déli részén fekvő kincstári épületek nagy sérüléseket szenvedtek. Az 1876. évi febr. hó 5-én reggeli 5 $\frac{1}{2}$ órakor is érezhető volt két kisebb rázkódás, a melyek azonban semmi kárt nem okoztak.

Hetényi Kálmán.

HATODIK SZAKASZ.

A megye növényzetének ismertetése.

48. §. Előrebocsátott figyelmeztetés.

Máramaros megyének földrajzi viszonyai felette kedvezők arra nézve, hogy e vidék dus és kitünő növényzetnek legyen hazája, s e czikk írója saját tapasztalatai után bátran elmondhatja, hogy e Florának párját lehet ugyan találni e haza egyik vagy másik megyéjében, de szebbet nála bizonyynyal nem.

Nem állítom, hogy a megye virányát teljesen kikutathattam volna; mert 37 éven keresztül a füvészet terén szerzett tapasztalataim arról győztek meg, hogy számtalan ízben meglátogatott, tehát teljesen ismerni hitt havasokon a későbbi években még mindig akadtam oly növényekre, melyek Máramaros megye Flórájára nézve előttem egészen újak voltak, és megfordítva, az előbbi években egyik-másik havason talált növények később onnan máshova vándoroltak át, úgy hogy az előbbi helyeken többé nem voltak találhatók. Sőt a klimatikus viszonyok folytán az is megtörténhetik, hogy egy valamely repraesentans növény teljesen eltűnik, s helyette egy másik lép elő kettőztetett gazdagsággal.

A növények elsorolásában nem tartottam magamat sem a Linné mesterséges, sem más nagynevű írók természetes rendszeréhez. A betűrendes sorozatot már csak azért is czélosabbnak véltem, mert úgy a turista, mint az összehasonlító füvészzel foglalkozó tudós könnyebben érhet czélt, s kevesebb fáradságába kerül, hogy a növényzet gazdagságát vagy szegénységét két vagy több táj között meghatározhassa.

49. §. Betűsoros növénymutató.

Abutilon Avicennae, Gärtn. Mivelt téreken, kertekben Huszton található.

Acer campestre, L. Verőfényes oldalakon, erdők szélén közönséges.

— **platanoides**, L. Magasan fekvő erdőkben. Virágzása májusban.

— **Pseudoplatanus**, L. Mint az előbbi. Májusban.

— **tataricum**, L. A huszti vár oldalán. Juniusban.

- Achillea** *lingulata*, W. K. A Guttinon Bréb mellett, Rahón a Terentin havason bőven, más havasokon szórványosan. Juliusban.
- *Pharnica*, L. Huszt vizenyős kaszálóin és Bustyaházán bőven. Augusztusban.
- *millefolium*, L. Kaszálókon, szántók között igen közönséges. Juliusban.
- *magna*, L. Szigeten a Kőhát alatti kaszálókon. Juliusban.
- *setacea*, W. K. A borsai Pietrószon és más havasokon. Juliusban.
- *tanacetifolia*, All. Mint az előbbi. Található a szigeti határon is. Julius—augusztusban.
- Aconitum** *Anthora*, L. A körösmezei Hoverla alatt. Juliusban.
- *napellus*, L. A borsai Pietrószon. Juliusban.
- *septemtrionale*, Baumg. A huszti vároldalban, Rahótól Körösmezőig az út melletti hegyoldalokon bőven. Junius—augusztusban.
- *paniculatum*, Lam. A szigeti „Dobonyos“ cseprentései közt, a huszti és rahói erdőkben. Junius—juliussban.
- Actaea** *spicata*, L. Az erdőkön szórványosan. Május—juliussban.
- Adenophora** *lilifolia*, Bess. A bustyaházi cserén. Junius—juliussban.
- Adenostyles** *alpina*, Wahl. Magasabb erdős hegyeken Rahón, Körösmezőn, Luhiban és másutt gyéren. Juliusban.
- Adonis** *aestivalis*, L. Mint dísznövény kertekben gyakran látható. Juliusban.
- *flammea*, Jacq. Kertekben mivelt dísznövény. Juliusban.
- Adoxa** *moschatellina*, L. A szigeti Kőhát sziklája alatt. Juniusban.
- Aegopodium** *podagraria*, L. Házi kertekben mint gaz gyakori. Juliusban.
- Aesculus** *hippocastanum*, L. Mint díszfa mivelve. Juniusban.
- Aethusa** *cynapium*, L. Házi kertekben mint gyom. Juniusban.
- *cynapioides*, M. B. Szántóföldeken Técsőn és Bustyaházán. Juniusban.
- Agrimonia** *Eupatoria*, L. Száraz sovány kaszálókon közönséges. Juliusban.
- Agrostemma** *Githago*, L. A vetés közt bőven. Juniusban.
- *coronaria*, L. Kertekben miveltetik. Juniusban.
- Agrostis** *canina*, L. Vizenyős kaszálókon szórványosan Rahó környékén. Juliusban.

- Agrostis stolonifera**, L. Rahón a Sztinka alatti mocsáros réteken a „Szepesi“-telepítvény közelében. Juniusban.
- *vulgaris*, With. Vizenyős és száraz gyepeken közönséges. Junius—juliában.
- Aira caespitosa**, L. Alhavasi réteken bőven, például a Terentinen és Magurán Rahó közelében. Junius—juliában.
- *flexuosa*, L. Rahón, Trebusán és más helyeken közönséges. Juliusban.
- Ailanthus glandulosa**, Desf. Huszton a hajdani pénztárnoki laknál ültetve.
- Ajuga genevensis**, L. Sovány réteken igen közönséges. Juniusban.
- *pyramidalis*, L. kövér hegyi réteken bőven, különösen Szaplonczán és Felső-Visón. Junius—juliában.
- *reptans*, L. Nedves árnyékos kaszálókon Bocskón és Rahón a házi füveseken gyümölcsösök közt. Juniusban.
- Alchemilla arvensis**, L. Sziget, Bustyaháza és Técső környékén a szántóföldeken és azok közelében.
- *pubescens*, M. B. A körösmezei Bliznicza- és más havasokon igen nagy mennyiségben. Juliusban.
- *vulgaris*, L. Bocskón és Rahón, s másutt is házikertek árnyékos füveseiben, de havasokon is. Juliusban.
- Alisma plantago**. Mocsárokbán, árkokban, különösen hidak mellett, az egész mezgyében. Juliusban.
- *lanceolatum*, With. Mint az előbbi, de csak Huszt táján észleltem. Juliusban.
- Allium ascalonicum**, L.)
- *cepa*, L.)
- *fistulosum*, L.) Konyha-kertekben miveltetnek.
- *porrum*, L.)
- *sativum*, L.)
- *sibiricum*, Wild. A Csorna-Hora havason ingoványos helyeken. Juliusban.
- *ursinum*, L. Torójága havason. Augusztusban.
- *Schoenoprasum*, L. Konyhai szükségletre miveltetik.
- Alnus glutinosa**, L. Nedves, mocsáros lapályokon Huszt, Bocskó, Sziget és más helységek környékén, bőven. Áprilisban.
- *incana*, D. C. Kabolapolyánán, Rahón, mindenütt patakok partjain tekintélyes fává nő. Áprilisban.

- Alnus viridis**, D. C. A megye minden havasán. Májusban.
- Alopecurus geniculatus**, L. Mocsáros kaszálókön Viskén, Huszton. Juniában.
- **pratensis**, L. Kaszálókön közönséges. Május végén.
- Althaea officinalis**, L. Nedves helyeken Bustyaháza és Huszt rónáin ritkán. Juliában.
- Alyssum calycinum**, L. A huszti várdombon, továbbá a Husztról Száldobosig vezető uton. Junius—juliában.
- Amaranthus Blitum**, L. Kertekben alkalmatlan gyom. Közönséges. Junius—juliában.
- **retroflexus**, L. Mint az előbbi.
- Amberboa moschata**, D. C. Kerti diszvirág. Juliában.
- Ampelopsis hederacea**, Mich. Niv. Kerti kapaszkodó növény. Juliában.
- Anagallis arvensis**, L. Szántóföldeken és ugarok mellett közönséges. Május—juliában.
- **coerulea**, Schreb. Mezőkön a vetés közt az előbbivel gyakori. Juniában.
- Anchusa officinalis**, L. A melegebb rónákon bőven. Junius—augusztusban.
- Andromeda polifolia**, L. A szigeti határon a Kuszturnyosok ingoványosain és a Rozsály alatt hasonló helyeken. Májusban.
- Andropogon Ischaemum**, L. A huszti vár déli oldalán, száraz sovány talajon. Juniában.
- **Sorghum** L. Seprőkészítésre miveltetik.
- Anemagrostis Spica venti**, L. A vetések között közönséges. Junius—juliában.
- Anemone alpina**, L. A fejrpataki Pop-Iván havason. Juniában.
- **narcissiflora**, L. A Csorna-Hora és Pop-Iván havasokon. Junius—juliában.
- **nemorosa**, L. A rónaságokon az alhavasi tájig. Április—májusban.
- **ranunculoides**, L. Mint az előbbi.
- Anethum graveolens**, L. Konyhai használatra miveltetik. Julius—augusztusban.
- Angelica sylvestris**, L. Rónaság melletti erdőkben, sovány partokon, vizek közelében. Julius—augusztusban.

Anoda Dilleniana, Cav. Kertekben mint diszvirág miveltetik. Julius—augusztusban.

Anthemis alpina, L. A borsai Pietrosz havason. Julius—augusztusban.

— *arvensis*, L. A rónaságokon igen közönséges. Julius—augusztusban.

— *carpatica*, W. Kit. A fejrpataki Pop-Iván havason. Junius—juliában.

— *tinctoria*, L. A huszti határon a téglavető hely környékén. Juliában.

— *nobilis*, L. Orvosi használatra kertben miveltetik. Juniusban.

Anthericum ramosum, L. Száraz, bozótos kaszálókon a bustyaházi cserén és Huszt hasonló helyein. Juliában.

Anthoxantum odoratum, L. A soványabb lapályokon és hegységek kaszálóján. Juniusban.

Anthriscus sylvestris, Hoffm. Igen közönséges a házikertek gyümölcsösei között a gyepeken. Juniusban.

— *cerefolium*, Hoffm. Konyhai használatra miveltetik. Juniusban.

Anthyllis vulneraria, L. A körösmezei Bliznicza havason. Juliában.

Antirrhinum majus, L. Kertekben mint disznövény miveltetik. Junius—juliában.

Apium petroselinum, L. } Konyhai szükségletre miveltetik.
— *graveolens*, L. }

Aquilegia vulgaris, L. Kertekben miveltetik; vadon nem fordul elő.

Arabis alpina, L. A borsai Pietrosz havason. Május—augusztusban.

— *Halleri*, L. Vizenyős réteken.

— *arenosa*, Scop. Husztól minden oldalra az alhavasi tájig, gyéren. Juniusban.

— *hirsuta*, Scop. Rahón a „Szepesi“-telepítvény közelében kavicsos talajon, Tisza-hagyásokon, az Usztiriktől Bilinig vonuló völgyecskében. Május-juliában.

Arenaria serpillifolia, L. Huszt környékén száraz, homokos s kavicsos talajon, úgy szintén a szigeti határ lapályosabb részén. Julius—szeptemberben.

— *ciliata*, L. A Luhi helység határán levő Csorna-Horán. Juliában.

- Aristolochia** clematitis, L. A bustyaházi Cserén. Julius—augusztusban.
- Arnica** montana, L. A szigeti határon a Czigány-Sztrunga alatti, s Rahón és Biliiben minden magasabban fekvő kaszálókon bőven. Julius-augusztusban.
- Aronicum** Clusii, Koch. A borsai Pietrosz havason és a Hoverlán. Juliusban.
- Arrhenatherum** avenareum, Beauv. Takarmánynak vettetik; található azonban Huszton vadon is. Juliusban.
- Artemisia** absinthium, L. Igen közönséges. Julius—augusztusban.
 — abrotanum, L. Konyhai czélokra kertekben miveltetik. Juliusban.
 — pontica, L. Szőlőtulajdonosok kertben mivelik. Julius—augusztusban.
 — dracunculus, L. Konyhai használatra miveltetik.
 — vulgaris, L. Közönséges az egész megye lapályosabb vidékén. Julius—szeptemberben.
- Arum** maculatum, L. A viski határon a fürdő táján szórványosan, épen úgy Szigeten s a Krajna-Rika völgyben Kabolapolyánán. Májusban.
- Asarum** europaeum, L. Bozótokban, mogyorósokban Sziget és más helységek határain. Junius—augusztusban.
- Asparagus** officinalis, L. Kertekben miveltetik. Augusztusban.
- Asperula** cynanchica, L. A szigeti Dobonyos verőfényes bozotos oldalán és Szlatina meg Fejéregyháza határán. Junius—juliában.
 — odorata, L. Árnyas erőkben bőven. Április—májusban.
- Aspidium** filix mas, Sw. Kabolapolyána, Rahó szűkebb völgyeiben.
 — lonchitis, Sw. Magasabb erdőtájakon Fejérpatakon, Rahón, Berlebáson és több helyeken.
 — filix femina, Sw. Mint az előbbi.
- Asplenium** Trichomanes, L. Árnyékos kősziklás helyeken Bocskón, s másutt.
 — Adiantum nigrum. Poll. A borsabányai Megura sziklái között igen gyéren. Augusztusban.
 — viride, Huds. A kőrösmezei Hoverla alatt nagy szikla-darabokon szórványosan. Juliusban.
 — septentrionale, Hoffm. A szőlősi szőlők feletti erők szikláin bőven. Juliusban.

- Asplenium** Ruta muraria, L. A huszti vár romjain. Junius—juliában.
- Aster** alpinus, L. A Guttin és más havasokon. Junius—juliában.
- Astragalus** Cicer, L. Huszt környékén a Tisza szigetein, bozótos helyeken. Juniusban.
- glyceiphyllus, L. Erdők szélén Szigettől Husztig, Rahó felé napnak fekvő ritkás erdőkben. Julius—augusztusban.
- Astrantia** major, L. Hegyi patakok mentén, árnyas helyeken. Junius—juliában.
- Atrogene** alpina, L. A szigeti Kőhát sziklái között. Rahóról Kőrösmezőig az út melletti sziklás hegyoldalakon. Julius—augusztusban.
- Atriplex** hortensis, L. }
 — rosea, L. } Kertekben konyhai használatra.
 — nitens, Rebent. Folyók partjain és falvakban közönséges. Juliusban.
 — patula, L. Ut melletti árkokból kihányt földön, házi kertekben. Augusztusban.
- Atropa** belladonna, L. Erdővágásban melegebb tájakon. Sziget-, Körtvélyestől Husztig. Julius—augusztusban.
- Avena** orientalis, Schreb. Miveltetik. Junius—juliában.
- sativa, L. Nagyban vettetik. Junius—juliában.
- paniculmis, Schrad. Nedves hegyi gyepeken, például, a brébi fürdő környékén és más erdei kaszálókban. Junius—juliában.
- pratensis, L. Lapályokon a kaszálókban Huszton és Bustyaházán, bővebben Visk határán. Junius—juliában.
- versicolor, Will. Majd minden havason; Rahón a Terentin havason. Juliusban.
- Azalea** prorumpens, L. A Osorna-Hora, Lengyelországgal határos havason. Juliusban.
- Ballota** nigra, L. Kertek rekeszei mellett, pallagokon. Junius—augusztusban.
- Barbarea** vulgaris, R. Br. Mivelt és nem mivelt talajon a megye fő és mellék völgyeiben. Junius—juliában.
- Bartsia** alpina, L. Bliznicza kőrösmezei havason. Julius.
- Bellis** perennis, L. Bilintől Kőrösmezőig az utmelletti réteken, helyenkint. Tavasztól—őszig.
- Berberis** vulgaris, L. Kertekben miveltetik. Május—juniában.

- Beta vulgaris**, L. Konyhai használatra miveltetik.
- Berteroa incana**, D. F. A Szigetről Boeskóra vezető út mellett, legbővebben Veresmart irányában ; Bustyaházán Benecsőtől Huszt felé a hídig nagy mennyiségben. Május—júliusban.
- Betonica officinalis**, L. Hegyi kaszálókon. Junius—augusztus.
- Betula alba**, L. Az erdőkben. Májusban.
 — pubescens, Ehr. A bustyaházi cserén és Ujbárdon. Májusban.
- Bidens tripartita**, L. Különösen burgonya-vetésekben. Augusztus—szeptemberben.
 — cernua, L. Vizes helyeken, utak melletti árkokban. Julius—októberben.
- Bignonia Catalpa**, L. Mint díszfa miveltetik itt-ott kertekben. Julius—augusztusban.
- Blechnum spicant.**, Roth. A trebusai Pop-Iván havasnak nyúló fenyvesekben. Juliusban.
- Blitum capitatum**, L. } Mint dísznövény miveltetik. Junius—július.
 — virgatum, L. }
- Borago officinalis**, L. Kertekben miveltetik, elvadulva kerten kívül is. Május—júliusban.
- Botrychium lunaria**, Schw. A szigeti Kőhát alatt, mérsékelt nedves, gyepes, világos erdőterületeken. Május—júniusban.
 — matricariae folium, R. Br. A szigeti Kőhát alatti kaszálókon. Igen ritka növény. Május—júniusban.
- Brachypodium pinnatum**, Beauv. A lapályosabb vidékek erdei rétein, Huszt környékén a Dubrova szélén. Juniu.—júliusban.
 — sylvaticum, Beauv. Erdőkben és erdők közt levő kaszálókon Rahó területén. Juliusban.
- Brassica napus**, L. Miveltetik ; a hegyi népnek kedves eledele.
 — oleracea, L. Miveltetik konyhai használatra.
 — Rapa, L. Mint az előbbieik.
- Briza media**, L. A hegyi és lapályos vidéken. Junius – júliusban.
 — maxima, L. Huszt és Száldobos között az országút közelében valószínűleg elvadultan. Csak egyszer találtatott. Juliusban.
- Bromus tectorum**, L. A huszti vár romjain. Május—júniusban.
 — mollis L. A rahói „Levada“ nevű kaszálón. Juliusban.
- Bryonia alba**, L. Gyepükben, palánkok mellett, kertekben Huszton és Szigeten, de másutt is bőven. Junius—júliusban.

- Bunias** *orientalis*, L. Huszt környékén csak a várban; Szigettől a hegyes s völgyes vidékeken Kőrösmezőig bőven. Junius—juliában.
- Bupleurum** *falcatum*, L. A viskvárhegyi fürdő feletti hegyesúcson. Juliusban.
- Buxus** *sempervirens*, L. Kertekben műveltetik.
- Calamintha** *Acinosa*, Clairv. Köves dombokon, homoki verőfényes szántókon Huszton. Juliusban.
- *alpina*, Lam. Kavics-omlásokon a Kripka havason. Juliusban.
- Calendula** *arvensis*, L. Kertekben díszes virág, műveltetik. Julius—augusztusban.
- *officinalis*, L. Szintén díszvirágnak kertben műveltetik. Julius—szeptemberben.
- Calla** *palustris*, L. A técsői Dubrova melletti mocsáron, a „Kápolna“-domb alatti lassan folyó patak téresebb helyein. Julius—augusztusban.
- Callitriche** *hamulata*, Kütz. Bilin és Borkut közt az álló vizekben. Juniusban.
- *intermedia*, Roch. Huszt mellett a lápokon. Juniusban.
- Caltha** *palustris*, L. Mocsáros és nedves lapályokon, különösen nagy mennyiségben a hegyes-völgyes vidéken. Április—májusban.
- Campanula** *alpina*, L. Minden magasabb havason, pl. Pop-Iván, Pietrosz, Usorna-Hora. Juliusban.
- *abietina*, Gr. et Sch. A berlebsi Megura havason és másutt, fenyves erdők ritkásaiban, mohos talajon. Juliusban.
- *carpatica*, L. A fejrátaki völgyben kavics-omlásokon, Trebusától Rahóig, az út melletti sziklákon és falazatok réseiben. Junius—juliában.
- *cervicaria*, L. Kaszálókon a rónaságtól a havasi tájakig.
- *glomerata*, L. Inkább lapályosabb állomásokon tenyészik. Junius—augusztusban.
- *latifolia*, L. A rahói Uszti-Rikától Bilinig, nagy mennyiségben az Anger-féle réten levő savanyúvíz forrás közelében az erdőszéleken. Juliusban.
- *patula*, L. Kaszálókon közönséges.
- *persicifolia*, L. Erdők szélén, bozótokban. Juliusban.

Campanula rapunculoides, L. Erdős, bokros helyeken az alhavasokig. Julius—augusztusban.

— rotundifolia, L. Nákládovátiban Lonkán felül, a Pietroszon Borsa mellett, a Guttin alatt Brében felül. Juliusban.

— Trachelium, L.
 — urticaefolia, Wallr. } Bokros, erdős helyeken az alhavasig. Jul.

Cannabis sativa, L. Nagyban miveltetik. Julius—augusztusban.

Capsella bursa-pastoris, L. Virit tavasztól őszig, lapályon az alhavasokig.

Capsicum annum, L. Miveltetik, mint asztali fűszer. Augusztusban.

Cardamine amara, L. Magasabb hegyeken kisebb patakokon és forrásos helyeken, pl. a Kőháton Sziget mellett, a rahói Magurán. Juliusban.

— hirsuta, L. Alhavasi tájakon. Bogdán és Luhi völgyeiben. Májusban.

— impatiens, L. Erdős hegyek vizenyős helyein. Május—juliában.

Cardamine pratensis, L. Közönséges, minden nedves réten. Aprilis—májusban.

Carduus defloratus, L. A berlebási Megurán és más hegyi réteken. Juliusban.

— nutans, L. Elhanyagolt földeken, utak mellett. Bustyaházán. Augusztusban.

— personata, Jacq. Alhavasi világos erdők patakain. Rahón a Terentinre vezető ut mellett. Julius—augusztusban.

— acanthoides, L. Hanyag gazdák földjein közönséges. Julius—augusztusban.

— marianus, L. Sok házi kertben található, mivelt talajon. Juliusban.

— benedictus, L. Hathatós keserűfű ; miveltetik. Julius—augusztusban.

Carex acuta, L. Mocsáros helyeken Rahón, Bustyaházán és Huszton. Május—juniában.

— atrata, L. A Csorna-Horán és annak szomszéd havasain. Junius—juliában.

— aterrima, Hoppe. Az előbbinek társaságában a nevezett havason.

- Carex bicolor**, Allion. A Csorna-Hora közelében Dankosz-havason. Juliusban.
- *caespitosa*, Fries. Mocsáros kaszálókön Kőrösmezőn és Rahón. Juniusban.
 - *canescens*, L. Mocsáros réteken Luhiban, Rahón és Borkuton. Juliusban.
 - *capillaris*, L. A Csorna-Horával szomszédos Dankosz havason. Juliusban.
 - *curvata*, Knaf. Vizenyős réteken Kőrösmezőn. Juliusban.
 - *digitata*, L. Lonka környékén, Rahón minden völgy erdeiben. Májusban.
 - *distans*, L. Borkuton, a fürdőhely átellenében a mocsáros réten. Juniusban.
 - *ferruginea*, Scop. Terentin havason Rahó mellett. Juniusban.
 - *flava*, L. A Szepesi-telep mellett vizes réteken ; Rahó mellett. Juliusban.
 - *fuliginosa*, Schk. Terentin és más havasokon, Rahón és Luhiban. Juniusban.
 - *hirta*, L. A „Szepesi-telep“ melletti mocsáros kaszálókön és a „Leváda“ vizenyős réten Rahón. Juniusban.
 - *leporina*, L. Nedves, de szárazabb réteken is, a havasokon Rahón, Kőrösmezőn s másutt is. Juniusban.
 - *Oederi*, Ehr. Havas alatti kaszálókön Rahón. Juniusban.
 - *pallescens*, L. Rahó határa csekély lapályaitól a havasokig. Juniusban.
 - *montana*, L. A hegyek pázsitos oldalain Bogdánban. Május—juniusban.
 - *paludosa*, God. Bustyaháza és Huszt állandó mocsáraiban. Májusban.
 - *panicea*, L. Posványos kaszálókön Borkuton s Kőrösmezőn. Juniusban.
 - *paniculata*, L. A Borkut és Kőrösmező közt szétágazott réteket mosogató patakokon. Juniusban.
 - *pilulifera*, L. Száraz bokros helyeken Vajnágy és Ujbárd területén igen szórványosan. Találtam 1859-ben junius elején ; 1872-ben ugyanazon helyeken már többé nem leltem.
 - *praecox*, Jacq. Közönséges. Huszton és Rahón. Márczius—májusban.

Carex pediformis, Meyer. Erdős tájakon Rahó határán. Májusban.
 — remota, L. Hegyek közt pataksák partjain Rahón és másutt. Juniushan.

— stellulata, Good. Kaszálókon Huszton, vizenyős réteken Borkut mellett és Szemeresokon Kőrösmező alatt. Juniushan.

— sempervirens, Will. A Csorna-Hora és Terentin havasokon. Junius—juliushan.

— sylvatica, Huds. A megye minden erdeiben található. Rahón Juniushan.

— vesicaria, L. Mocsáros helyeken, lapályon és hegyek közt egyiránt. Juniushan.

— vulgaris, Fries. Közönséges. Junius—juliushan.

Carlina acaulis, L. Délnek fekvő száraz sovány talajon. Szigeten, Szlatinán, Rahón. Julius—augusztushan.

— simplex, W. K. Árnyasabb kaszálókon Kabolapolyánán, Rahón. Julius—augusztushan.

— vulgaris, L. Lapályosabb vidékeken bőven tenyész. Julius—augusztushan.

Carpinus Betulus, L. Az erdőkben közönséges fa. Áprilban.

Carthamus tinctorius, L. Festéknak miveltetik. Julius—augusztushan.

Carum Carvi, L. Hegyes vidéken kaszálókon bőven, Rahótól Kőrösmezőig. Juliushan.

Castanea vesca, Gaert. Kertekben miveltetik, de termést nem hoz.

Centaurea Kotschyana, Heuff. A Iuhii Menesul havason. Junius—juliushan.

— phrygia, L. Bustyaháza környékén. Julius—augusztushan.

— montana, L. A Borkutról Kőrösmezőre vezető ut melletti sziklás oldalakon. Julius—augusztushan.

— Cyanus, L. A rónásabb vidékeken, vetések között. Junius—juliushan.

— Jacea, L. Közönséges. Julius—augusztushan.

Cephalanthera ensifolia, Rich. A szigeti lázakon és cseprentés helyeken, a Sugón, Hosszuligeten. Május—juniushan.

— pallens, Rich. A kabolapolyánai fürdőkert felső részében eső lombfák közt. Május—juniushan.

Cerasophora dulcis, Fl. Wett. Kertben miveltetik. Vadon is látható erdőkben. Májusban.

Cerasophora acida, Fl. Wett. Kertekben. Vadon a huszti várhegy déli oldalán.

Cerastium brachypetalum, Desp. A huszti várba vezető uton a temetőig, száraz kavicsos talajon. Májusban.

— alpinum, L. A Bliznicza, Csorna-Hora havasokon. Junius—juliában.

— sylvaticum, W. K. Árnyas lombdők nedves helyein, a huszti vároldalon bőven. Junius—juliában.

— triviale, Link. A huszti várhegy oldalán. Junius—szeptemberben.

Ceratocephalum demersum, L. Csak Huszton a Kőrösös patak mélyebb s igen csendesen folyó vizében elmerülten. Junius—juliában.

Cerithe minor, L. Szántóföldeken nem ritka Bustyaházán és Száldobos környékén. Junius—juliában.

— major, L. Egyszer találtam Szaploneza mellett. 1857 óta nem észleltem ottan, minélfogva kerti szökevénynek tarthatni.

Chaerophyllum bulbosum, L. Kövér szántókon, kertek rekesztései alatt, utak mellett, különösen Bocskón. Juniusban.

— hirsutum, L. Erdős részeken, patakok mentén. Juniusban.

— aromaticum, L. Hasonló helyeken. Házikertek kerítései mellett is található. Junius—juliában.

Chaiturus Marrubiastrum, Rechb. Huszton, Bustyaházán kőépületek közelében homokos talajon. Julius—augusztusban.

Chelidonium majus, L. Házi kertek kerítései alatt, romok közt, Szigeten, Huszton és más helységekben. Május—augusztusban.

Chenopodium album, L. Mivelt és romtalajon közönséges. Juliusban.

— Bothrys, L. Huszt mellett a Tisza kavicsai közt. A köznép kertben miveli. Junius—augusztusban.

— ambrosioides, L. Huszton, Técsőn és Szigeten árkokban és trágyás földeken nagy mennyiségben. Junius—augusztusban.

— Bonus Henricus, L. Szemét-dombokon, trágyás helyeken. Junius—juliában.

— glaucum, L. Nedves helyeken még a hegyi falvakban is. Junius—juliában.

— polyspermum, L. Kerti vetemények közt gyakran alkalmatlan növény.

— hybridum, L. Mint az előbbi. Junius—augusztusban.

Chrysanthemum alpinum, L. A Pietrosz havason Borsa mellett. Juliusban.

— inodorum, L. Szigeten árkokban és szántóföldek mellett. Junius—juliában.

— Parthenium, P. Házikertekben gyakori. Junius—augusztusban.

— Leucanthemum, L. Kaszálókon bőven. Juniusban.

— rotundifolium, W. Kit. A havasokon nem ritka. Juliusban.

Crysosplenium alternifolium, L. A hó fogytával árnyas helyeken azonnal bőven található az erdős részekben patakok mellett. Juliusig.

— oppositifolium, L. A borsai Pietroszon és más havasokon. Juliusban.

Cicer arietinum, L. Huszton a köznép irtás-földön miveli. Juniusban.

Cichorium Endivia, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik.

— Intybus, L. Kaszálókon és mivelt talajon gyakori. Julius—augusztusban.

Cineraria pratensis, Hoppe. A bustyaházi cserén bőven. Május—juniusban.

— palustris, L. A bustyaházi Csere mocsáros helyein. Május—juliában.

— auratiaca, Hop. A szigeti Kőháton és a havasokon. Julius—augusztusban.

Circaea alpina, L. Magasabb erdőtájakon fekvő rothadt mohos fákon és egyéb helyeken. Juliusban.

— lutetiana, L. Erdőkön, füzeseken. Juliusban.

Cirsium arvense, Scop. Mivelt földeken és parlag talajon mindenütt; a hegyes vidéken is.

— Erisitales, Scop. Magasabb erdős kaszálókon Szigeten, Rahón pedig az út melletti hegyek oldalain található. Julius—augusztusban.

— oleraceum, Scop. A Rahóról Kőrösmezőre vezető út mellett a nedves hegyek oldalain bőven. Juliusban.

— palustre, Scop. Mocsáros helyeken a hegyek közt. Julius—augusztusban.

— carniolicum, Scop. Kőrösmezőn a Tisza eredeténél bőven. Juliusban.

Cirsium lanceolatum, Scop. Közönséges az utak mellett a hegyek közt is.

Clematis recta, L. A bustyaházi Cserén a bozótok közt. Május—juniusban.

— **vitalba**, L. Gyepükben, bokrokra futva. Juni—augusztusban.

Clinopodium vulgare, L. Száraz talajon a hegység közt is. Juliusban.

Cnicus pauciflorus, W. Kit. A havasokon. Julius—augusztusban.

Cochlearia officinalis, L. A Torójága havason.

— **armoracia**, L. Mivelt talajon. Juni—juli.

Colechicum autumnale, L. Hegyiréteken Bocskóig, a szigeti Sugókon, vizenyős kaszálókon bőven. Az alhavasi tájakon nincs. Augusztus—szeptemberben.

Colutea arborescens, L. Kertekben, mint díszcserje miveltetik.

Comarum palustre, L. Bustyaháza és Huszt mocsárain. Juni—juli.

Conium maculatum, L. Utak melletti árkokban, vetések szélén elszórva. Juni—juli.

Convallaria majalis, L. Feltűnő mennyiségben a bustyaházi cserén. A rónaszéki erdőkben kevesebb. Májusban.

Convolvulus arvensis, L. Mivelt talajon Szigettől Husztig; a hegység közt nem fordul elő, vagy csak igen szórványosan. Május—juli.

— **sepium**, L. Mint az előbbi, de csak bozótok közt és rekeszekre felfutva. Julius—szeptemberben.

Corallorhiza innata, R. Br. A körösmezei Pietrosz havasra a kath. temetőtől felmenet a havas alatti lapályos, vizenyős, fenyves erdőkben. Juni—juli.

Coriandrum sativum, L. Konyhai használatra mivelve.

Cornus mas, L. Felső-Rónán bozótos hegyoldalakon; mivelve kertekben. Áprilban.

— **sanguinea**, L. A rónás helyeken, hegyoldalakban. Juni—juli.

Coronilla varia, L. Bocskótól Husztig kavicsos helyeken gyakori. Julius—augusztusban.

Cortusa Matthioli, L. Csak 1875-ben lehettem szerencsés e díszes növényt találni a Megura havaska alatt a „Kis-Szilszki“ völgy patakán Rahón. Juni—elején.

Corydalis cava, Schw. A szigeti Kőhát alatt és más helyeken. April—májusban.

— *solida*, Sm. A huszti várdomb alatt, a bustyaházi lapály-határon és más helyeken, még házi kertek füveseiben is Szigeten. April—májusban.

— *digitata*, Pers. Az előbbinek tenyészhelyein szomszédoskodik.

Corylus Avellana, L. Minden vidéken ismert és előforduló fa. Márcziusban.

— *tubulosa*, Wild. Csak mivelve fordul elő. Márczius.

Crataegus oxyacantha, L. A melegebb vidékeken bőven, az alhavasi tájakig igen szórványosan. Májusban.

— *torminalis*, L. Csak a körtvélyesi erdőkben találtam. Juniusban.

Crepis alpestris, Tausch. Minden havason. Junius—augusztus.

— *grandiflora*, Tausch. Mint az előbbi.

— *biennis*, L. Szántók szélein és más mivelt talajon. Junius—juliában.

— *paludosa*, Mönch. Mocsáros helyeken, lapályon és hegyek közt. Junius—juliában.

— *praemorsa*, Tausch. Szeklencze környékén, a huszti határon a szenesi-pusztta táján és a főút melletti kaszálókön. Május—juliában.

— *tectorum*, L. Huszton és Bustyaházán a Tisza folyam melletti poronddal meghányt földeken. Junius—juliában.

Crocus vernus, L. Sziget és Boeskö környékén. Márczius—áprilban.

— *banaticus*, Heuff. Huszt és Bustyaháza határán. Márczius—áprilban.

— *iridiflorus*, Heuff. Az izai Dubrovában Huszt mellett és Bustyaházán a Cserén. Szeptember—októberben.

— *sativus*, All. Kísérletképen miveltetik virágos kertekben.

Crupina vulgaris, P. A Tisza, Iza és Taraczvizek felhordott, megálapodott kavicsain honos, valamint a Nagyág hasonló helyein. Juliában.

Cucubalus bacciferus, L. Lázakon és bokros helyeken. Juliában.

Cucumis Melo, L. Mint ritkaság nagy gonddal miveltetik.

— *sativus*, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik az egész megyében. Julius—augusztusban.

Cucurbita lagenaria, L. Sokan mivelik,

- Cucurbita** Melopepo, L. Gazdasági tekintetből miveltetik.
 — Pepo, L. Gazdasági célra nagyban miveltetik.
- Cuscuta** Epilinum, Weihe. Lenvetéseken Visken. }
 — Epithymum, L. Lóheréseken élősködik. } Julius—auguszt.
 — europaea, L. Füzeseken bőven látható. }
- Cydonia** vulgaris, P. Kertekben mivelik. Május—juniusban.
- Cynoglossum** officinale, L. Az alhavasokig terjed; legbővebben tenyészik azonban a rónaságon. Julius—augusztusban.
- Cynosurus** cristatus, L. Kaszálókon leginkább a rónás téreken Huszt és Bustyaháza környékén. Sziget határán is található. Junius—juliussban.
- Cyperus** flavescens, L. Vizállotta helyeken Huszt környékén. Junius—augusztusban.
 — fuscus, L. Szintén vizjárta helyeken a Tisza mentén Huszt és Száldobos határán. Junius—augusztusban.
- Cypripedium** calceolus, L. A kaboIa-polyáni fürdőnél a kertben, a két legfelsőbb savanyuvizforrás közti terület jobb oldalán az erdőben. Május elején
- Cystopteris** fragilis, Döll. Köves árnyékos helyeken, Rahón az erdőn és havasokon. Május—juliussban.
 — montana, Lk. Magasabb hegyeken. Juliussban.
 — sudetica, A. Br. A Kis-Szilszki-völgy patakán Rahón. Juniussban.
- Cytisus** elongatus, W. Kit. A szigeti régi téglavetőn felül a tölgyes erdők szélein, a Dobonyos bozótosai között, Huszton a Kőrösösnek rugó tölgyes erdők szélén. Május—juniussban.
 — Laburnum, L. kertekben mint diszeserje miveltetik. Juniussban.
 — nigricans, L. Erdők szélén dombos helyeken Huszt határán. Juniussban.
 — supinus, L. A huszti Kőrösös bozótosai közt. April végén.
- Dactylis** glomerata, L. Róna és hegyi réteken közönséges. Junius—juliussban.
- Danthonia** decumbens, D. C. A brébi fürdő környékén, a rahói Terentin havason és másutt. Junius—juliussban.
- Daphne** mezereum, L. Hegyi erdőkben a havasokig mindenütt található. A hó fogytával rögtön virit. Márczius—aprilisban.
- Datura** stramonium, L. Folyók partjain, mivelt talajon, szemétdombokon; még a hegyek közé is felhatol. Junius—juliussban.

Daucus Carota, L. Kaszálókon, szántók szélén, száraz dombokon, utak árcai mellett, a vadabb vidékek kivételével Junius—juliusban.

Delphinium consolida, L. Vetések között Szigettől Husztig mindeütt. Juniusban.

— elatum, L. A borsai Pietrosz havason. Julius—augusztusban.

Dentaria bulbifera, L. Lombos erdőkben a megye egész területén. Májusban.

— glandulosa, W. Kit. A Kőhát alatt Ssigenen. Május—juniusban.

Dianthus Caryophyllus, L. Mint kerti virág miveltetik.

— Carthusianorum, L. Hegyi és rónai réteteken egyiránt bőven fordul elő. Julius—augusztusban.

— Armeria, L. Az előbbivel, csak nem magasabb hegyeken Juliusban.

— compactus, Kit. A borsai Pietróson, a Csorna-Horán és a rahói Terentinen s több havasokon. Julius—augusztusban.

— Seguerii, Vill. A körösösi réteken Huszt mellett. Junius—juliusban.

Digitalis ferruginea, L. Kertben mint diszvirág miveltetik.

— purpurea, L. mint az előbbi.

— grandiflora, Lam. Meredek sziklás hegyeken és partokon. Junius—juliusban.

— media, Roth. A viski fürdő és Huszt környékén gyakori. Juliusban.

Dioscorea sativa, L. Kísérletképen miveltetett. Gumói a veszendőfélben volt burgonyát pótolták volna. Julius—augusztusban.

Dipsacus laciniatus, L. Lonkától a Tisza mellett Körösmezőig. Julius—augusztusban.

— pilosus, L. Erdőkön, patakok mellett. A Szigetről Bocskóra vezető út árcai mellett igen gyakori. Julius—augusztusban.

— sylvestris, Mill. Utak mellett közönséges az alhavasi tájig. Julius—augusztusban.

— fullonum, L. Technikai használatra miveltetik. Julius—augusztusban.

Doronicum austriacum, Jacq. Erdőkben, vágásokban gyakori. Ssigenen a Kőhát alatt nagy mennyiségben. Május—juniusban.

- Doronicum caucasicum**, M.B. } A kőrösmezei Pietrószon, a fejeárpataki
 — **cordifolium**, Sternb. } Pop-Ivánon és a borsai Pietrószon
 Juliusban.
- **hungaricum**, Reichb. A szőlősi szőlők feletti erdőben.
 Juliusban.
- Draba verna**, L. Sovány száraz talajon. Igen korán virít. Marcius—
 májusban.
- Dracocephalum Moldavica**, L. A méhészet előmozdítása okáért
 műveltetik.
- Drosera rotundifolia**, L. A szigeti közös erdőben levő ingoványos
 mocsáron, a Runkon, a Guttin alatti tengerszem körül, a kőrös-
 mezői Szmerecsokon s még több más helyeken. Juniusban.
- Echinops sphaerocephalus**, L. Erdők szélén bozótos helyeken, szór-
 ványosan. Juliusban.
- Echinospermum lapulla**, Lehm. Száraz kavicsos talajon az út
 mellett Rahón.
- Echium vulgare**, L. Száraz kavicsos helyeken a rónásabb vidéken;
 található azonban Kőrösmezőig is szórványosan. Junius—
 juliában.
- Eleagus angustifolia**, L. Műveltetik.
- Empetrum nigrum**, L. Sziklák közt majd minden havason. Junius —
 juliában.
- Epilobium angustifolium**, L. A rónaságon is, a hegyek közt is nő.
 Julius—augusztusban.
- **Dodonaei**, Vill. Sziget környékén az Iza és Tisza, Huszton a
 Nagyág folyók kavicsain és partjain bőven. Julius—augusz-
 tusban.
- **hirsutum**, L. Szigettől Husztig mocsáros helyeken, út melletti
 árkokban is néhol. Julius—augusztusban.
- **parviflorum**, Schr. Leginkább a Tisza folyam szigetein a füzes
 közt és kavicsán. Található néha sovány kertekben is. Julius—
 augusztusban.
- **palustre**, L. Patakok által okozott mocsárokon, különösen
 hegyes vidéken. Julius—augusztusban.
- **montanum**, L. Lonkától Kőrösmezőig a hegyi erdőkben.
 Julius—augusztusban.
- **alpinum**, L. Havasok sziklái közt, sokszor alhavasi tájon is.
 Juliusban.

Epilobium montanum, L. Különösen a hegyi erdőtájakat kedveli, pl. Bocskótól Visó felé és Kőrösmezőnek menve. Junius—juliában.

— tetragonum, L. } Hegyi patakok mentén, különösen havasi
— trigonum, Schr. } vízforrásokból eredő patakokon Julius—
augusztusban.

— organifolium, Lam. A borsai Pietrosz, a Fejérpatakok melletti Pop-Iván, a kőrösmezei Bliznicza és Hoverla havasokon. Julius—augusztusban.

Epipactis latifolia, All. Husztól Szigetig és még más melegebb vidékek erdeiben, pl. Bocskón, Visón és Kabolapolyánán. Junius—juliában.

— palustris, Crntz. Rahón a „Szepesi-telepitvény“ melletti mocsáros réten és a borkuti kincst. koresma átellenében eső hegyi patakon. Julius—augusztusban.

Equisetum arvense, L. Nedves szántóföldeken közönséges. Marczius—májusban.

— Telmatija, Ehr. A bustyaházi állandó forrásos tavon Bene-
cső mellett.

— sylvaticum, L. A szigeti Kőhát alatti erdőkben; a hegyesebb vidékek erdeiben még bővebben. Juniusban.

Erigeron acris, L. Soványos száraz és kavicsos földeken a rónásabb tájakon, pl. Técsőn, Bustyaházán és Huszton igen bőven; másutt szórványosabban, a hegyes vidéken ritkábban.

— alpinus, L. A borsai havasokon, a Pietroszon és Torojáján. Junius—juliában.

— canadensis, L. Szigeten és Huszton mint kertvirág műveltetik. Juliusban.

Eriophorum Scheichzeri, Hoppe. A borsai Pietroszon; más havasokon nem található. Juliusban.

— vaginatum, L. A szigeti Kőhát alatti mocsáros helyen közel a Cineraria Sibirica mellett. Junius—juliában.

— latifolium, Hoppe. Mocsáros helyeken Huszton, Bustyaházán és Borkuton. Juniusban.

— angustifolium, Roth. Rahón a Mencsul alatt. Juniusban.

Erodium cicutarium, L. Herit. Szemét-dombokon, mivel kopár talajon, Bocskón, Sziget és Rahón. Egész nyáron át.

Ervum Lens, L. Főzeléknek műveltetik. Junius—Juliusban.

- Eryngium planum**, L. A rónás vidéken, kavicsos talajon Szigettől Husztig bőven. Hegyek közt nincs. Juliusban—augusztusban.
- Erysimum Alliaria**, L. Kerítések alatt kertekben és udvarokon, utczákon (Bustyaházán, Huszton, Boeskon). April—juniusban.
- *cheiranthoides*, L. A Tisza-parton végig Rahón. Juliusban.
- Erythraea centaurium**, Pers. Mindenütt. Junius—augusztusban.
- *pulchella*, Fries. Vizjárta mocsáros helyeken Huszton. Julius—augusztusban.
- Erythronium Denscanis**, L. Erdők szélén, bozótos, árnyas helyeken még a házi gyümölcsösökben is. Marcius—aprilisban.
- Eupatorium cannabinum**, L. Hegyek lejtőin, a Tiszamentén Boeskótól Husztig és minden más völgyben hasonló helyeken. Julius—septemberben.
- Euphorbia amygdaloides**, L. Minden erdőben a lapálytól a havasi-tájig közöns. Junius—augusztusban.
- *Cyparissias*, L. Mindenütt a rónaságtól majdesak nem a havasokig. April—juniusban.
- *Esula*, L. Mivelt talajon a rónákon a felső erdőtájig. Május—juliussban.
- *helioscopia*, L. A szigeti külsőbb utczákon, mivelt talajon, sok falukon. A felsőbb vidékeken, ugy Rahón is ritka. Julius—oktoberben.
- *platyphylla*, L. Ugy mint az előbbi, de Rahón is bőven. Julius—augusztusban.
- *carniolica*, Jaeg. A kabolapolyánai fürdőnél a sétakert felső-részn, a savanyu forrástól jobbra eső erdőrészben; sok magasabb erdőtájakon Kőrösmezőn. Május—juliussban.
- *Lathyris*, L. Viskén a kertben orvosi szernek miveltetik. Vadon nem nő. Junius—juliussban.
- *dulcis*, L. A rónákon Szigeten és Técsőn ritkán; a völgyekben még szórványosabban. Május—juliussban.
- Euphrasia officinalis**, L. Kaszálókon, lapályosokon és hegyeken. Junius—juliussban.
- *Salisburgensis*, Funk. Havasokon és alhavasokon, igen sovány talaju tölgyes erdőkben Boeskon. Julius—augusztusban.
- Evonymus europaeus**, L. Minden melegebb vidéken szórványosan lakik Boeskon, Szigeten, Técsőn, Huszton. Május—juniusban.

Fagus sylvatica, L. A megye erdeit alkalmasint ez a fanem tölti be nagyobb részben. Májusban.

Ferula sylvatica, Bess. Csak a bustyaházi Cserén találtatott eddig, más helyen nem. Junius—juliában.

Festuca ovina, L. Száraz dombokon és havasokon. Sziget és Huszt környékén is a réteken található. Junius—juliában.

— *rubra*, L. Róna helyeken, de lázakon is nő. Junius—juliában.

— *pratensis*, L. Mint az előbbi.

— *pumila*. Vill. A borsai Pietrosz és a luhii Csorna-Hora sziklái közt. Juliusban.

Ficus Carica, L. B. Sztojka kertében miveltetik.

Filago arvensis, L. Közönséges Sziget és Bustyaháza parlag talajain.

— *germanica*, L. Kavicsos, porondos és vízahagyásos helyeken Szigeten, Bustyaházán. Julius—augusztusban.

Foeniculum offic., L. Miveltetik. Junius—augusztusban,

Fragaria vesca, L. Egész megyében az alhavasi tájig, dombokon és erdők szélein. Május—októberben.

— *elator*, Ehr. Kertekben miveltetik, de már elvadult állapotban is található. Májusban.

Fraxinus excelsior, L. Magasabb erdőtájakon szórványosan. Egész zárt erdőket nem képez. Májusban.

Fritillaria imperialis, L. Miveltetik. Szép kerti virág.

Fumaria officinalis, L. Szántóföldeken Sziget határán. Juniusban.

Gagea lutea, Schult. A huszti vároldalban, Rahón a házi kertek gyümölcsöseiben. April.

— *minima*, Schult. A csebrenyi erdőszélén a Tiszavíz járta homokos gyepes földeken. April—májusban.

Galanthus nivalis, L. Magasabban fekvő erdőkön Szigeten; Bustyaházán a benecsői lapályon bozótok közt. Marcziusban—aprilisban.

Galega officinalis, L. A szigeti kincst. téglaszin területén a Róna hidján túl a „Kerekbükk“ alatt. Junius—juliában.

Galeobdolon luteum, Huds. Erdőkben és bozótokban Szigeten és Huszton. Juniusban.

Galeopsis versicolor, Curt.)

— *Ladanum*, L.)

— *pubescens*, Bess.)

— *Tetrahit*, L.)

Szántókon, árnyas házi kertekben, bozótok között mindenütt tenyészik. Julius—augusztusban.

Galeopsis ochroleuka, Lam. Sziget és Huszt környékén a vetések között, különösen a bustyaházi kavicsos szántókon aratás után. Juliusban.

Galium Aparine, L. Házi kertekben kerítéseken, szemétdombokon és szántókon közönséges a magasabb erdőtájig. Junius—augusztusban.

— *cruciatum*, L. Szántókon, mivel kerti földön és rekeszek alatt egyiránt bőven terem. Május—juniusban.

— *Mollugo*, L. Szántóföldeken, erdőkben és bozótokban. Junius—augusztusban.

— *sylvaticum*, L. Házkerti gyümölcsösökben Huszton; erdők szélén. Junius—augusztusban.

— *palustre*, L. Mocsáros helyeken Huszton és Bustyaházán, Május—juniusban.

— *pusillum*, Baumg. A Bliznicza havas köszikláján. Julius—augusztusban.

— *vernum*, Scop. Fűtermő helyeken igen közönséges. Kikelettől júliusig.

— *verum*, L. A legroszabb talajjal is megelégszik. Dombokon, erdők szélén közönséges. Junius—augusztusban.

Genista germanica, L. Szigeten a tölgyes erdőkben, különösen az azokkal határos sovány kaszálókon. Május—juniusban.

— *tinctoria*, L. Közönséges a hegyi száraz és nedves réteken. Az alhavasi tájakon nincs. Junius—szeptemberben.

Gentiana amarella, L. Erdei kaszálókon, lapályos réteken is. Julius—szeptemberben.

— *ciliata*, L. A szigeti várhegyi réteken. Szeptemberben.

— *acaulis*, L. A havasokon. Junius—júliusban.

— *excisa*, Presl. A trebusai Pop-Iván havason. Juliusban.

— *asclepiadea*, L. Hegyes vidéken mindenütt az erdők szélén. Julius—augusztusban.

— *Pneumonanthe*, L. Vizenyős réteken a lapályokon. Julius—októberben.

— *pyrenaica*. A körösmezei Bliznicza havason. Juliusban. A rahói Terentin havason már májusban virít.

— *cruciata*, L. Huszton az erdőközi kaszálókon gyéren, a körösői réteken bővebben. Julius—szeptemberben.

Gentiana lutea, L. A borsai Torójágán és a Fejérpataki Pop-Iván havason szórványosan. Juliusban.

- punctata, L. A máramarosi havasokról 1846-ik évtől fogva majdesaknem teljesen kipusztított. Szórványosan még található a Hoverla és Csornahora havason. Juliusban.

Geranium columbinum, L. Szántókon, köves helyeken, a szigeti kamarán s Bustyaházán. Junius—augusztusban.

- dissectum, L. Vetések közt Szigeten, Huszton kerti talajon és mezőkön. Május—augusztusban.
- macrorrhizum, L. A köznép mint virágot miveli. Május—juliában.
- palustre, L. Huszt környékén a hegyi patakokban és mocsárookban a Körösösön. Julius—szeptemberben.
- pratense, L. Hegyi és rónai réteken szórványosan. Junius—juliában.
- sanguineum, L. Száraz bozotos helyeken gyakori, Huszton, Bustyaházán a Cserén. Rahón már nincs. Junius—augusztusban.
- sylvaticum, L. Leginkább havasokon a Csorna-Horán, Kripkán található. Juliusban.
- pheum, L. Lapályos erdők árnyában, havasi tájakon. Május—juliában.
- pusillum, L. Mivelt és kopár talajon, Huszton és egyebütt. Május—juliában.
- Robertianum, L. Nyirkos kavics közt a huszti vároldalban, hegyi patakokon és kőomlások közt mindenütt a havasokig, különösen árnyékos helyeken. April—szeptemberben.
- molle, L. Mivelt talajon, a szigeti kamara felé a kavicsos földeken, gyepeken is. Május—augusztusban.

Geum montanum, L. A Bliznicza, Pop-Iván, Hoverla s más havasokon. Junius—juliában.

Geum rivale, L. A borsai Pietrosza patakán, Körösmezőn a mocsáros réteken. Május—juniában.

- urbanum, L. Házi kertek gyümölcsösei közt és kerítések mellett. Huszton, Szigeten, Rahón és több helyeken. Május—juliában.

Gladiolus imbricatus, L. A bustyaházi mocsáros réteken, a Körösmezőre vezető út melletti kaszálókon Rahótól kezdve szórványosan. Május—juliában.

- Gladiolus psittacinus**, Hook. Mint virág műveltetik.
- Glechoma hederacea**, L. Minden erdőben, még a házi kertekben is.
— *hirsuta*, W. Kit. A szigeti Kőháton s más sziklás helyeken is. Májusban.
- Glyceria fluitans**, R. Br. A huszti mocsáros helyeken Julius—augusztusban.
— *spectabilis*, M. K. Mocsárokon Rakasz határában. Julius—augusztusban.
- Gnaphalium uliginosum**, L. Folyóktól öntött helyeken mindenütt közönséges. Juliusban.
— *dioicum*, L. Száraz sovány hegyi talajon a havasokig. Május—juliában.
— *norvegicum*, Gunn. A szigeti Kőháton a nedves helyeken s havas alatti kaszálók bozótosaiban. Junius—augusztusban.
— *sylvaticum*, L. A rónaságok és hegyiségek erdeiben egyiránt közönséges növény. Julius—augusztusban.
— *supinum*, L. A Pop-Iván és Csorna-Hora havasokon. Juliusban.
- Gratiola officinalis**, L. A megye minden folyója árterein és mocsáros helyein, a magasabb hegyek közöttiek kivételével. Junius—szeptemberben,
- Gymnadenia conopsea**, R. Br. A Guttin havason, Pop-Ivánon. Junius—juliában.
— *albida*, Rich. A Pop-Iván, Tomnatik, Terentin havasokon. Junius—juliában.
- Gypsophila muralis**, L. A vetések szélén, házi sovány kertekben és más sovány talajon. Hegyek közt ritkább. Julius—októberben.
- Hedera Helix**, L. Erdős vidékek kőszikláin (Lonkán, a Kuzi-völgyben, Derenovati és Voronovati erdőkben). Szeptember—októberben.
- Heleocharis palustris**, R. Br. Patakokon és mocsáros helyeken, rónákon és hegyes vidéken. Május—augusztusban.
— *acicularis*, R. B. A Huszt és Veresmart közti mocsáros helyeken. Juliusban.
- Helianthemum vulgare**, L. Száraz dombokon, sovány kaszálókon és szántóföldek szélén, lapályon és hegyek közt. Május—juliában.
- Helianthus annuus**, L. Műveltetik gazdasági célokra, Viskén olajnak. Juliusban.

- Helianthus** tuberosus, L. Szintén gazdasági czélból miveltetik. Csucsorai nyersen is ehető. Októberben.
- Helleborus** purpurascens, W. K. Dombokon, hegyeken, erdőkben, völgyekben mindenütt. Márczius—májusban.
- Hemerocallis** flava, L. Kertekben miveltetik. Üres telkek elhagyott részein s füvekben diszlik. Huszton és másutt is. Junius—julusban.
- fulva, L. Mint az előbbi.
- Hepatica** triloba, D. C. Lomberdőkben, rónákon, valamint hegyes vidéken. Márczius—aprilisban.
- Heracleum** spondylium, L. Lapályokon, magas hegyek lázain és völgyekben egyiránt közönséges.
- palmatum, Baumg. Sűrűn zárt fenyves erdőkben, legkivált ormok élein, szórványosan (a Pop-Ivánnak nyuló hegysorokon és másutt). Julusban.
- Herminium** monorchis, R. Br. A szigeti határon a Birlán felé, különösen a bártfalvi határra dülő, bozótos erdők közti kaszálókon, melyeket pozsártűz szokott égetni. April—májusban.
- Herniaria** glabra, L. A Tiszapartokon, a huszti vár-dombon a kápolnához vezető út melletti sovány talajon bőven.
- Hesperis** matronalis, L. Kertekben mivelt állapotban, elvadultan némely kertek gyümölcsöseiben ritkán. Május—juniusban.
- tristis, L. Mint kerti virág miveltetik. Juniusban.
- Hibiscus** Trionum, L. Kerti szökevény. Elvadult állapotban a hosszumezei Vaskapu táján a sánczok hányásain; Barczánfalván és Nánfalván a kukoricza-vetések szélein. Junius—augusztusban.
- Hieracium** pilosella, L. Réteken, verőfényes gyes helyeken mindenütt közönséges. Május—julusban.
- auricula, L. Kaszálókon, gyes dombokon és egyéb nyílt helyeken igen közönséges. Május—juniusban.
- praealtum, Koch. Verőfényes homokos, köves, száraz talajon nagy mennyiségben a rónás vidékeken. Junius—julusban.
- aurantiacum, L. Magasan fekvő erdei réteken, havasokon bőven található. Julus—augusztusban.
- alpinum, L. Minden havas magasabb ormán. Junius—augusztusban.
- pratense, Tausch. Rónás vidéki kaszálókon Bustyaháza és Huszt mellett. Julusban.

Hieracium glanduliferum, Hoppe. Minden magasabb havas ormán. Junius—augusztusban.

— **pleiophyllum**, Schur. A borsai Pietrószon, a Pop-Iván, Cserna-Hora és Hoverla havasokon. Junius—juliában.

— **preanthoides**, Vill. Alhavasí erdők széleín, mint a luhí Csorna-Horára felmenet több helyen. Juliában.

— **Sabaudum**, L. A róna vidékek erdeiben s onnan az alhavasí erdők határaíg igen változatos képletekben. Julius—szeptemberben.

— **umbellatum**, L. Közönséges a száraz, bozótos partokon Sziget, Szlatina, Bustyaháza, Huszt vidékén. Augusztus—októberben.

Hippuris vulgaris, L. Huszton a Kőrösösben, a sánczolatokban, melyek egész nyáron át rothadó vízzel telvék. Junius—juliában.

Holcus lanatus, L. A Guttin alatti kaszálókön Bréb mellett. Junius—juliában.

— **mollis**, L. Lapályosabb vidékeken. bozótok közt, Száldoboson, Husztnak Pengő nevü száraz természetü réteín. Juliában.

Hordeum vulgare, L. Nagyban míveltetik.

Hottonia palustris L. Állandó mocsárokon a bustyaházi Cserén és a Kőrösösben Huszt mellett. Május—juniában.

Humulus Lupulus, L. A rónákon és hegyek közt Rahón. Augusztusban.

Hyosciamus niger, L. A rónákon és hegyek közt a szemét-dombocon, romtalajon, még Kőrösmezőn is. Május—szeptemberben.

Hypericum quadrangulum, L. Egész megyében közönséges a sovány talajon.

— **tetrapterum**, F. Nedves réteken, Szigeten a „Kerebükön“, patakok mentén Bustyaházán. Julius—augusztusban.

— **perforatum**, L. Száraz kavicsos földéken közönséges. Julius—augusztusban.

— **humifusum**, L. Bustyaháza mellett a nedves réteken. Junius—juliában.

— **Richeri**, Vill. Minden magasabb havas kövesebb részeín, a fejrpataki Pop-Ivánon, a borsai és kőrösmezei Pietrószon, a Csorna-Horán Luhu mellett. Junius-juliában.

— **montanum**, L. Felettébb ritka. Csak Urmező és Vajnág határán lelhető. Juliában.

Hypericum hirsutum, L. A viski Várhegy-fürdő környékén. Rahó határán is, de igen szórványosan a hegység közt. Junius—juliában.

Hypochaeris radicata, L. Réteken, felhányt sánczolatokon, rónákon, sőt a hegyek közt is. Junius—augusztusban.

— maculata, L. Hegyi nedves gyepeken, a bustyaházi Cserén. Junius—juliában.

— uniflora, Vill. A havasokon (Pop-Iván, Mencsul, Torojága, Terentin és Hoverla). Junius—juliában.

Hyoseris foetida, L. Lapályok és hegyek erdeiben. Május—juniában.

Impatiens nolitangere, L. Nedves helyeken, árnyékos erdőkben és patakok mellett. Julius—augusztusban.

Inula britannica, L. Homoki nedves réteken és patak-partokon közönséges. Junius—augusztusban.

— pulicaria, L. Vizöntötte helyeken, mocsároknál közönséges, Julius—augusztusban.

— Helenium, L. Miveltetik a kertekben. Szeptember—októberben.

— ensifolia, L. Száraz, kavicsos s bozótos helyeken Bustyaházán. Julius—augusztusban.

— salicina, L. Mint az előbbi Huszton és Bustyaházán. Junius—augusztusban.

— hirta, L. Mint az előbbi az urmezei „Kápolna-dombon“ és kavicsos, száraz környéken. Julius—augusztusban.

Iris germanica, L. Kertekben miveltetik. Május—juniában.

— Pseudoacorus, L. Mocsáros helyeken; közönséges a hegyek közt is. Május—juniában.

— sibirica, L. Mocsáros helyeken, bozótok közt a bustyaházi Cserén és Huszt mellett. Junius—juliában.

— graminea, L. Mocsáros réteken a szigeti hegyek közt és Bréb mellett. Májusban.

Ipomopsis elegans, Lindley. Kerti virágnak miveltetik.

Isatis tinctoria, L. Kísérletképen, mint festőfű, miveltetik.

Isopyrum thalictroides, L. Lomerdőkben, Szigeten házi kertek kerítése mellett. Májusban.

Jasione montana, L. Dombos, száraz, partos helyeken. Junius—juliában.

Juglans regia, L. Miveltetik téresebb, kevésbbé hegyes vidékeken. Májusban.

Juncus glaucus, Ehr. Vizenyős helyeken, utak melletti árkokban. Junius—augusztusban.

— *effusus*, L. Vizálló helyeken közönséges. Junius—augusztusban.

— *bufonius*, L. Homokos, nedves talajon, vizkiöntéseken a hegyek közt is.

— *trifidus*, L. A havasok tetőin (Pop-Iván, Hoverla, Csorna-Hora). Julius—augusztusban.

— *compressus*, Jacq. Mocsáros helyeken Huszt mellett. Junius—augusztusban.

— *lamprocarpus*, Ehr. Huszt, Sziget környékén és a hegyek közt sovány vizenyős helyeken közönséges. Julius—augusztusban.

Juniperus communis, L. A Guttinon, Bréb mellett. Juniusban.

— *nana*, Willd. A magasabb havasokon, nevezetesen a Pop-Ivánon, Csorna-Horán, Hoverlán és Tomnatikon. Juliusban.

Knautia arvensis, Court. A szigeti és huszti kaszálókon, szántók szélén. Juniusban.

— *longifolia*, Koch. Hegyesebb vidékek kaszálóin, Rahón, Bili-nen. Juliusban.

— *sylvatica*, Dub. A Guttin alján és a kőhádi erdőkben. Juliusban.

Kochia scoparia, Schrad. Kertekben terem és seprűnek használtatik. Miveltetik is. Julius—augusztusban.

Lactuca muralis, Gaert. Lapályosabb vidéken erdőkben, hegyes vidéken patakok mellett nem ritka. Junius—augusztusban.

— *scariola*, L. A szlatinai sóaknák körül és a sófalvi kopárokon bőven. Junius—juliában.

— *sativa*, L. Kertekben miveltetik. Juliusban.

Lamium amplexicaule, L. Szántókon a vetés szélén Szigeten és másutt. A hegyek közt nincs. Juniusban.

— *album*, L. Igen közönséges a hegyek közt is. Juniusban.

— *maculatum*, L. Bozótok közt, kerítések mellett. Közönséges minden kertben, mint burján. Május—juliában.

— *purpureum*, L. Utmelletti sánczokon, kertekben. Április—májusban.

Lappa major, Gärtn. Gyümölcsösökben, bozótok és kerítések mellett.
Julius—szeptemberben.

— **minor**, D. Cand. Utak mellett közönséges. Julius—szeptemberben.

— **tomentosa**, Allion. Útféleken, folyók partjain, inkább lapályosabb vidéken. Julius—augusztusban.

Lapsana communis, L. Kerítések mellett és művelt talajon. Junius—juliában.

Laserpitium alpinum, W. Kit. A havasról havasra vezető utak mellett, a fenyves s lombos erdőkben; Rahón a Terentin havason. Juliusban.

— **latifolium**, L. A Körösösön Huszt mellett, bozótok közt. Juliusban.

— **pruthenicum**, L. Száraz bokros partokon Bustyaházán és Huszton a Körösösben. Juliusban.

Lathraea squammaria, L. Lombfás erdőkben igen gyakori. Május—juniában.

Lathyrus pratensis, L. Házi kertek füveseiben, bozótok közt. Julius—augusztusban.

— **sylvestris**, L. Erdők szélén, füzesekben. Junius—juliában.

— **tuberosus**, L. Porondos kaszálókön és füzesekben. Sziget, Huszt.

— **sativus**, L. Miveltetik. Julius—augusztusban.

Lavandula vera, D. C. Kertekben miveltetik.

Lavathera thuringiaca, L. Csak a rónás vidéken, száraz partokon, bozótok közt. Julius—szeptemberben.

Ledum palustre, L. Sziget határán a Cziple-domb melletti posványon és onnan a Tiszáig terjedő mocsáros helyeken 1837-ik év táján bőven előfordult. Jelenben sem ott, sem egyebütt a megyében szemem elé nem került.

Lemna minor, L. Mocsárokon közönséges. Május—juniában.

— **gibba**, L. Utak melletti posványokon, vízzel telt árkokban. Május—juniában.

— **polyrrhiza**, L. Huszt mellett az állandó mocsárookban, nevezetesen a város és Tisza közti téren lévőkön. Május—juliában.

Leontodon autumnalis, L. Kaszálókön közönséges. Julius—szeptemberben.

— **hastilis**, L. A huszti vároldalban. Julius—augusztusban.

Leontodon pyrenaicus, Gouan. Réteken a hegyes s völgyes vidékeken. Juniusban.

Leonurus cardiaca, L. Bozótokban, árkok mellett s romtalajon közönséges. Julius—szeptemberben.

Lepidium Draba, L. Száraz partokon, dombokon, utak árcai mellett. Juniusban.

— ruderales, L. Az utak mellett Husztól Bustyaházaig; szántóföldek sánczain. Május—juniusban.

— campestre, R. Br. Szántókon a vetés közt, parlagokon. Junius-juliusban.

— sativum, L. Konyha-kertekben miveltetik. Junius—juliusban.

Leucoium vernum, L. Mocsáros réteken nagy mennyiségben. Márczius—aprilisban.

Levisticum officinale, Koch. Kertekben miveltetik. Juliusban.

Ligularia sibirica, Cass. A szigeti Kőhát alatti forrásos helyeken, a Guttin alatt Bréb és Krácsfalva határán. Junius—juliusban.

Ligustrum vulgare, L. A huszti vár oldalain. Jun.

Lilium bulbiferum, L. Rahón a régi kath. temető mellett a tisztviselők rétein bőven elvadulva. Miveltetik is. Juniusban.

— Martagon, L. Hegyi réteken, erdők szélén. Junius—juliusban.

Limosella aquatica, L. Nedves porondokon, patakok szélén, Huszt környékén. Julius—szeptemberben.

Linaria elatine, Mil. Szántóföldeken a Róna-híd környékén a szigeti határon. Junius—juliusban.

— vulgaris, Mil. Mindenütt a szántókon és utak sánczain. Junius-Szeptemberben.

Lindernia pyxidaria, All. Vizálta helyeken Bustyaháza és Huszt környékén. Junius—juliusban.

Linum catharticum, L. Hegyi és rónai réteken egyiránt. Julius—augusztusban.

— hirsutum, L. Szeklencze és Száldobos táján az út melletti partokon. Junius—juliusban.

— alpinum, L. A havasok gerincein, u. m. a borsai és körösmezzei Pietrószon, a Hoverlán és másokon. Julius—augusztusban.

— usitatissimum, L. Közönségesen miveltetik. Juliusban.

Listera cordata, R. Br. Körösmezőn a Szvidoveczről a Bliznicza havasra menet a fenyves erdőkben szórványosan. Juliusban.

Listera ovata, R. Br. Hegyi réteken ; lapályosabb vidéken is gyakori.
Junius—juliában.

Lithospermum officinale, L. Parlag és művelt kavicsos talajon a bustyaházi Insul-Portuson. Juniusban.

— purpureo-coeruleum, L. Az erdőben Sziget határán. Májusban.

— arvense, L. A bustyaházi és huszti határon a Tisza közelében lévő kavicsos szántóföldek melletti parlagokon. Juniusban.

Lolium perenne, L. Kertekben, vizenyős helyeken, szántóföldek mellett. Junius—juliában.

— temulentum, L. Művelt talajon, szántóföldeken. Ritka. Juliusban.

Lonicera caprifolium, L. Kertekben mint díszvirág műveltetik. Május—juniában.

— nigra, L. A szigeti Kőhát tövében sziklás, bozotos helyeken. Az ut mellett Kőrösmezőre menet. Május—juniában.

— Xylosteum, L. Bozotos helyeken, erdők szélén a lapályos vidéken, de hegyes vidékeken is. Május—juniában.

Loranthus europaeus, L. Élődi növény a tölgyfákon nagy gömböled csomókban. A técsői tölgyesekben. Májusban.

Lotus corniculatus, L. Kopasz hegyoldalakban, kaszálókon, kavicsos sovány talajon ; gyümölcsösökben. Május—szeptemberben.

Lunaria rediviva, L. Hegyes völgyes vidékek árnyékos erdeiben, Kabolapolyánán a fürdőnél lévő erdőkert felső végén, a huszti Csebre nyben, a Tiszához hajló erdőrészekben. Május—juniában.

Luzula albida, D. C. Erdőkben, azok szélén, magasabb hegyi kaszálókon. Junius—juliában.

— campestris, D. C. Dombos helyeken, homokos réteken, erdők szélein. Junius—juliában.

— pilosa, L. Erdőkben, réteken közönséges. Áprilisban.

— maxima, D. C. Havasok alatti és melletti erdőkben. Junius—juliában.

— spadicea, D. C. A fejrőpataki Pop-Iván havas tetején s más több havas gerincein. Julius—augusztusban.

Lychnis coronaria, L. Kertekben mint díszvirág műveltetik.

— viscaria, L. A huszti határon kaszálókon közönséges.

— diurna, Sibth. Erdők melletti kaszálókon nem ritka. Május—juniában.

— nivalis, Kit. A borsai Pietrószán. Julius—augusztusban.

- Lychnis flos-cuculli**, L. Hegyes vidékek kaszálóin, a rónaságon is közönséges. Junius—augusztusban.
- *vespertina*, Sibth. Gyümölcsösökben, erdők szélén, réteken, szántóföldek szélein. Junius—augusztusban.
- Lycium barbarum**, L. Nem annyira sövénynek, mint inkább dísznövénynek kertekben műveltetik. Junius—augusztusban.
- Lycopersicum esculentum**, Mill. Konyhai használatra műveltetik. Juliusban.
- Lycopodium complanatum**, L. A kabolapolyánai hegyek erdeiben.
- *selago*, L. A Guttin havason, a szaploneczai savanyuvíz-forrás feletti sziklákon, a körösmezei Pietrószán.
- *annotinum*, L. Alhavasi tájakon közönséges.
- *clavatum*, L. Bustyaháza és Huszt környékén sovány kaszálókön, erdők mellett.
- Lycopus europaeus**, L. Nedves mocsáros réteken, füzesekben. Julius—szeptemberben.
- *exaltatus*, L. Mint az előbbi, mocsáros helyeken Bustyaházán. Juliusban.
- Lysimachia nemorum**, L. Magasabb hegyek erdeiben Szigeten a Kőhát alatt. Juliusban.
- *nummularia*, L. Árnyékos nedves réteken, kerítések mellett. Junius—augusztusban.
- *punctata*, L. Mocsáros erdős, inkább rónás helyeken. Junius—augusztusban.
- *vulgaris*, L. Bokros, de mocsáros helyeken; rónákon patakok mellett, mint Sziget és Huszt vidékén. Julius—augusztusban.
- Lythrum hyssopifolium**, L. Mocsáros kaszálókön Veresmart és Huszt mellett. Augusztus—szeptemberben.
- *salicaria*, L. Vizenyős helyeken, füzesekben közönséges. Junius—szeptemberben.
- *virgatum*, L. Mocsáros helyeken, csak Huszt környékén s ott is igen szórványosan. Julius—szeptemberben.
- Majanthemum bifolium**, Dl. Lombfa-erdőkben nem ritka. Május—juniában.
- Malachium aquaticum**, Fr. Árnyékos nedves réteken s partokon. Junius—szeptemberben.
- Malaxis paludosa**, L. Körösmezőn, forrásos, mohos hegyoldalakban, patakoktól elöntött árnyékos réteken, Szvidoveczen. Juliusban.

Malva *crispa*, L. Házi kertekben mint disznővény miveltetik. Juliusban.

— *sylvestris*, L. Jobb minőségű talajon szántókon és házi kertekben. Julius—szeptemberben.

— *rotundifolia*, Fr. Leggyakoribb a melegebb völgyekben mivelt talajon.

— *vulgaris*, Fr. Mint az előbbi, közönséges. Junius—szeptemberben.

Matricaria *Chamomilla*, L. Gyepes házi udvarokon, házi kertekben, néha még mezőkön is előfordul. Juliusban.

Medicago *falcata*, L. Vizmosásos kopasz helyeken a huszti várhegyen és egyebütt. Julius—szeptemberben.

— *sativa*, L. Gazdasági célból nagyban miveltetik. Junius—augusztusban.

— *lupulina*, L. Uton-utfelen, réteken és dombokon. Május—juliában.

— *orbicularis*, All. Vadon nem fordul elő.

— *scutellata*, All. Csak mivelve. Juliusban.

Melampyrum *arvense*, L. Szántókon, réteken Huszt környékén. Juliusban.

— *cristatum*, L. A bustyaházi nagylázon csak egyszer találtam nagy mennyiségben; azontul sem azon a helyen, sem másutt szem elé nem került. Juliusban.

— *nemorosum*, L. Kaszálók árnyékosabb helyein. Julius—augusztusban.

— *pratense*, L. Huszt és Bustyaháza rétjein bőven. Julius—augusztusban.

— *saxosum*, Baumg. A Guttinon és más havasokon. Julius—augusztusban.

— *sylvaticum*, L. A Borkut és Körösmező közti hegyoldalakban és a havasokon. Julius—augusztusban.

Melica *nutans*, L. Árnyékos erdőkben az alhavasokig. Május—juniában.

Melilotus *alba*, Lam. Folyók összehordott kavicsain Huszt mellett. Julius—augusztusban.

— *officinalis*, Desr. A Tisza mentén minden porondoson. Julius—augusztusban.

Melissa *officinalis*, L. Orvosi használatra kertekben miveltetik.

Melittis *Melissophyllum*, L. Lomberdők árnyában diszlik. Május—juniusban.

Menyanthes *trifoliata*, L. Mocsárookban Bustyahúza és Huszt környékén bőven; hegyek közt igen szórványosan. Április—májusban.

Mentha *aquatica*, L. Mocsáros helyeken, a Tisza és más folyók mentén.

— *arvensis*, L. Szántóföldeken, ritkás vetések közt. Julius—szeptemberben.

— *crispa*, L. Miveltetik orvosi használatra.

— *sylvestris*, L. Erdei patakok és folyók partjain bőven. Augustus—szeptemberben.

Mercurialis *perennis*, L. Árnyékos erdőkben nagy mennyiségben. Április—májusban.

Meum *Mutillina*, Gaert. A Leszeccsin nevű havason. Juliusban.

Milium *effusum*, L. Erdők árnyékában, a huszti vároldalon. A hegyek között is előfordul. Május—juniusban.

Moehringia *mucosa*, L. Köves, nedves helyeken, mint Rahóról Bilinbe menet az Usztírikon. Juliusban.

— *trinervia*, Clairv. Nedves helyeken, erdők melletti bozótos forrásos helyeken. A viski várhegyen, a Csebrenyben, a huszti várdombon s Rahó környékén. Május—juniusban.

Molinia *coerulea*, Möneh. Különösen bozótos helyeken, mint a körösői réteken Huszt mellett, Rahón az erdei kaszálókon. Juliusban.

Monotropa *Hypopitis*, L. A szigeti Kőhát alatti lomberdőben. Rahón, Luhi határán a fenyvesekben. Ritka növény. Juliusban.

Morus *alba*, L. Miveltetik. Májusban.

— *nigra*, L. Miveltetik. Közönséges. Májusban.

Mulgedium *alpinum*, L. Magasabban fekvő erdőkön, mint Kabolapolyánán a Kobilá alatt, Rahón a Megurán és más helyeken. Juniában.

Muscari *comosum*, Mill. Száraz kopárokon és szántóföldeken. Bustyahúza és Urnező mellett bőven. Májusban.

— *bothryoides*, Mill. A bustyaházi „Cserén“ bozótok között porondos helyeken. Április—májusban.

Myosotis *intermedia*, Link. A vetések közt gyakori. Május—juniában.

— *hispida*, Schlecht. Mint az előbbi. A hegyek közé is felvonul.

Myosotis palustris, Roth. Mocsáros helyeken, rónás vidéken, Huszt és Bustyaháza, ugy Bocskó környékén is. Junius—augusztusban.

— *sylvatica*, Hoffm. Magasabb erdőtájak patakain. Nem közönséges. Junius—júliusban.

— *sparsiflora*, Mikan. A szigeti kertekben kövér földek szélein, kerítések árnyában, de másutt is. Rahón nincs. Hegyek között nem igen gyakori. Május—júniusban.

— *versicolor*, Schlecht. Leginkább Sziget, Huszt, Visk rónás árnyékos nedves téerein lelhető. Május—júniusban.

Myosurus minimus, L. Vizállott helyeken, mivelt talajon, a szigeti határon a Tisza és város közötti téren. Májusban.

Narcissus poeticus, L. Kertekben miveltetik. Májusban.

— *radiiflorus*, Salisb. Bustyaháza és Petrova mellett a nedves kaszálókon. Májusban.

— *Pseudonarcissus*, L. Kerti virágnak miveltetik. Májusban.

Nardus stricta, L. Sovány talajon a brébi fürdő környékén, Rahó határán a Terentin havason és egyebütt. Junius—júliusban.

Nasturtium officinale, L. Forrásos helyeken s hegyi patakok mentén; a szigeti Kőhát és más havasok alatti patakokban. Junius—augusztusban.

— *sylvestre*, R. Br. A huszti folyók melletti partokon, mocsáros helyeken; a hegységek közt Rahón is. Május—augusztusban.

Neottia nidus-avis, Rich. Lombfás erdőkben a szigeti határon és másutt. Juniusban.

Nepeta Cataria, L. Házi kertekben magától vetődik, szemét-dombokon, puszta udvarokon; a hegyek közt is hasonló helyeken. Junius—júliusban.

— *nuda*, L. Lázakon, köves kopár bozótos oldalakon. Junius—júliusban.

Nicandra physaloides, Gärtn. Házi kertekben mint virág miveltetik, onnan azonban trágyásabb szántóföldekre is kikerül. Junius—júliusban.

Nicotiana latissima, Mill. Kicsinyben kertekben miveltetik. Julius—augusztusban.

— *Tabacum*, L. Mint az előbbi.

— *rustica*, L. mint az előbbi, de a hegyek közt a vágásokban, kalibák körül magától vetődik a miveletlen földben. Juliusban.

Nigella damascena, L. Mint kerti virág műveltetik.

— *sativa*, L. A zsidóság kertben műveli, magvát fűszerül használja. Julius—augusztusban.

Nuphar luteum, Sm. Mocsároknál, a szenesi patakon Huszt mellett, a téglavetőhely közelében. Juliusban.

Nycteria selaginoides, Benth. Külföldi növény. Kertekben mint virág műveltetik. Julius—augusztusban.

Ocimum bullatum, Lam. Kertekben mint dísnövény műveltetik. Juliusban.

— *Basilicum*, L. }
— *minimum*, L. } Mint az előbbi. Juliusban.

Oenanthe Phellandrium, Lam. Mocsáros helyeken közönséges, mint a bustyaházi és huszti határokon. Julius—augusztusban.

— *silicifolia*, M. B. A szenesi praedium mocsáros kaszáló rétein, átjában a huszti vízenyős réteken közönséges. Juliusban.

Oenothera biennis, L. Folyók partjain, füzesek közt. Julius—augusztusban.

Ononis hircina, Jacq. Hegyi réteken. Julius—augusztusban.

Ophioglossum vulgatum, L. Hegyi réteken Sziget és Rahó környékén. Juliusban.

Orchis maculata, L. Kaszáló réteken Bustyaháza mellett. Május—juniában.

— *latifolia*, L. Körösmezőn és Borkuton a mocsáros réteken. Május—juniában.

— *militaris*, L. Lázakon a szigeti határon; a Terentin havason Rahó mellett. Juniában.

— *sambucina*, L. Hegyi réteken Szigeten és egyébütt. Juniában.

— *ustulata*, L. Hegyi réteken a szigeti határon. Juniában.

— *coriophora*, L. A hegyek alatti kaszálókon Rahón. Juniában.

— *globosa*, L. Alhavasi réteken, Körösmezőn, Rahón és másutt. Juliusban.

— *Morio*, L. A bustyaházi Cserén, Szigeten igen bőven. Márcziusban.

— *mascula*, L. Réteken, a havasok táján is. Márczius—juniában.

Origanum majorana, L. Kertekben műveltetik. Julius—augusztusban.

- Origanum** vulgare, L. Száraz talajon és erdők szélein mindenütt. Julius—augusztusban.
- Ornithogalum** umbellatum, L. A szigeti szántókon. Kertekben is miveltetik, mint korai díszvirág. Májusban.
- Orobanche** Epithymum, D. E. A Borkutról Körösmezőre menet eső kopaszabb hegypartokon a Thymus serpyllum között elősködik. Juniusban.
- scabiosa, Koch. Mint az előbbi. Juniusban.
- ramosa, L. Szigeten és Huszton a kenderföldeken. Juliusban.
- Orobis** laevigatus, W. Kit. Lázakon a szigeti és huszti határon nem nagy bőségben. Junius—juliában.
- niger, L. A szigeti határon erdőkben és lázakon. Junius—juliában.
- vernus, L. Erdőkben igen közönséges. Májusban.
- Osmunda** lunaria, L. A Szénhely erdő alatti vápás kaszálókon Szigeten. Május—juniában.
- Oxalis** acetosella, L. Árnyékos helyeken erdőkben. April—juniában.
- Oxyrica** digyna, Campd. A borsai Pietroszon. Julius—augusztusban.
- Padus** vulgaris, Host. Bustyaházán a malomviz árka partjain; Huszton a vár oldalán bőven; Szigeten mint díszfa kertekben. Májusban.
- Paeonia** offic., L. Kertekben mint díszvirág miveltetik. Májusban.
- Panicum** sanguinale, L. Házi kertekben igen terhes gyom. Julius—augusztusban.
- Crus galli, L. Utak melletti mocsárookban, mivelt talajon. Julius—szeptemberben.
- miliacum, L. Viskén nagyban miveltetik. Julius—augusztusban.
- Papaver** Rhoeas, L. Mivelt talajon, vetések közt Szigeten. Juniusban.
- somniferum, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik. Julius—augusztusban.
- París** quadrifolia, L. Lombfa erdőkben szórványosan. Juniusban.
- Parnassia** palustris, L. Vizenyős réteken közönséges. Julius—szeptemberben.
- Pastinaca** sativa, L. Utak mellett sánczokon, kaszálókon, vetések szélén, vadon. Kertekben miveltetik. Juliusban.

Pedicularis Hacquetii, Graf. A Blizniczán, a kőrösmezei Pietrószon és más havasokon szórványosan. Julius—augusztusban.

— *campestris*, Griseb. A szigeti határon a Hegyeshegy alján a Sziget és Róna határát képező éleken tenyésző növénynek lenni látszik. Bővebb vizsgálatot igényel. Junius—juliában.

— *verticillata*, L. Minden havason. Juliusban.

Peplis portula, L. Folyók mellett vizjárta helyeken, lapályokon, valamint hegyek közt, Kőrösmezőn a kaszálók árkaiban. Juliusban.

Peristylus viridis, Lind. Kőrösmezőn a Tisza eredete fölötti réteken. Juliusban.

Persica vulgaris, Mill. Kertekben mivelve. Májusban.

Petasites officinalis, Möneh. Hegyek közt patakok mentén, posványos réteken. Ápril—májusban.

— *albus*, Gärtn. Rahón a „Szepesi-telepitvény“ mellett a „Sztinka“ hegyoldal nedves helyein. Áprilban.

Petunia violacea, Lindley. Kertekben díszlik. Juliusban.

Pencedanum Chabraei, Reich. Kaszálókon Huszt környékén. Juliusban.

— *Oreoselinum*, Möneh. Száraz kavicsos réteken Huszton, Busztyaházán és a szigeti határon is. Julius—augusztusban.

Phacelia congesta, Hooker. Kerti virág. Juliusban.

Phalaris arundinacea, L. Kaszálókon, erdők mellett. Hegyi lakosok házi kertökben fejr-zöld levelü változatát mivelik. Juliusban.

Phaseolus multiflorus, Lamk. Kertekben miveltetik. Julius—szeptemberben.

— *vulgaris*, L. Gazdasági használatra nagyban miveltetik. Junius—szeptemberben.

Philadelphus coronarius, L. A huszti vároldalon vadon nő. Kertekben is mint díszbokr miveltetik. Juniusban.

Phleum alpinum, L. A havasokon bőven tenyészik. Junius—juliában.

— *pratense*, L. Hegyes vidékek és rónaságok kaszálóin közönséges. Junius—juliában.

Phragmites communis, Frin. Mocsárookban, Técső és Szeklencze közt; a huszti határon is. Augusztus—szeptemberben.

Phlox Drummondii, Hook. Kerti virágul miveltetik. Junius—juliában.

- Physalis** Alkekengi, L. Kerítések alatt, bozótok közt. Junius—augusztusban.
- Phyteuma** orbiculare, L. A fejrátaki Pop-Ivánon, a borsai Pietrószon és más havasokon. Juliusban.
- spicatum, L. A lapályosabb erdőkben és erdők szélén Huszt mellett. Julius—augusztusban.
 - nigrum, Schmidt. Alhavasi tájakon, hegyi réteken a berlebbási határon. Juliusban.
 - Vagneri, A. Kerner. A körösmezei Bliznicza, a rahói Terentin havasokon. Junius—juliában.
- Pimpinella** magna, L. A „Szepesi-telepítvény“ melletti Sztinka oldalán Rahón. Juniusban.
- saxifraga, L. A lapályosabb s köves helyeken; Szigeten is. Junius—juliában.
- Pingicula** alpina, L. A borsai Pietrószán, sziklás helyeken. Juliusban.
- Pinus** abies, L. A fenyvesekben a havasokig. Juniusban.
- Larix, L. A kabolapolyánai s rahói erdőkerben mívelve. Májusban.
 - Cembra, L. A kabolapolyánai erdőkerben mívelve.
 - mughus, Scop. A borsai Pietrószán, a luhi-i Hoverlán és a Csorna-Horán. Májusban.
 - picea, L. A megye fenyveseit ez képezi. Május—juniusban.
 - sylvestris, L. A kabolapolyánai erdőkerben mívelve. Május—juniusban.
- Pisum** sativum, L. Konyhai használatra míveltetik. Juniusban.
- Plantago** major, L. Utak mellett, házi kertekben. Junius—augusztusban.
- lanceolata, L. Kaszálókon, utfeleken közönséges. Május—augusztusban.
 - media, L. Mint az előbbieket. Junius—juliában.
- Platanthera** bifolia, Rich. Kaszálókon, erdők szélén szórványosan. Május—juniusban.
- Pleurospermum** austriacum, Hoffm. A körösmezei Pietrósza és Hoverla közti lombfa-bozótok közt. Juliusban.
- Poa** pratensis, L. A rónaság kaszálóin és a hegyek közt bőven.
- alpina, L. Majd minden havason. Juliusban.
 - annua, L. Gyepeken, kertekben. Ápril—szeptemberben.

Poa *trivialis*, L. Réteken, nedves helyeken, leginkább helységek közelében. Junius—juliában.

— *Sudetica*, Haenke. A kőrösmezei Hoverla és Csorna-Hora havasokon. Juliusban.

— *memoralis*, L. Bozótok közt és erdőkben Huszt környékén. Juliusban.

Polemonium *coeruleum*, L. Kertekben mint virág. Junius—augusztusban.

Polycnemum *arvense*, L. Magas száraz partokon Huszt és Veresmart közt. Julius—augusztusban.

Polygala *amara*, L. Hegyi réteken, alhavasi kaszálókon bőven. Julius—augusztusban.

— *major*, L. A bustyaházi emelkedett partokon csak egyszer találtatott, azontul e megyében többé nem láttam. Juliusban.

— *vulgaris*, L. Kaszálókon mindenütt bőven. Junius—juliában.

Polygonatum *latifolium*, Jacq. A bustyaházi Cserén bokrok között. Juniusban.

— *multiflorum*, All. Ritkás erdőkben, azoknak szélén. Május—juniában.

— *verticillatum*, All. Erdők és rétek közti irtásokon bőven. Májusban.

Polygonum *amphibium*, L. Száraz helyeken, de tavakon is Huszt mellett. Juliusban.

— *aviculare*, L. Uton-utfelen, kertekben mint gaz. Junius—szeptemberben.

— *bistorta*, L. Nedves réteken Bustyaháza és Huszt mellett. Junius—juliában.

— *persicaria*, L. Vizpartokon, nedves szántók szélén. Julius—augusztusban.

— *viviparum*, L. A Pop-Ivánon és más havasokon. Junius—augusztusban.

— *convolvulus*, L. Mivelt talajok melletti bozótok közt, mindenütt bőven. Julius—augusztusban.

— *dumetorum*, L. Hasonló helyeken közönséges.

— *fagopyrum*, L. Miveltetik. Juliusban.

Polypodium *dryopteris*, L. A rahói erdőkben bőven. Juliusban.

— *phlegopteris*, L. A huszti lomberdőkben közönséges. Juliusban.

Polypodium vulgare, L. Mohos sziklákon. Junius—juliushan.

Populus alba, L. Veresmart határán és Fejéregyházán egyes fák találtatnak. April—májusban.

— nigra, L. Bustyaházán, Huszton a Tisza mentén egyes fák láthatók. April—májusban.

— pyramidalis, Roz. Házak előtt szokott ültettetni. Aprilban.

— tremula, L. Bükkes erdőkben szórványosan. April—májusban.

Portulaca oleracea, L. A bustyaházi sókamrák körül bőven. Julius—augusztusban.

Potamogeton crispus, L. A szigeti határon a Rónavizében, Huszton a Kőrösös vizén. Julius—augusztusban.

— lucens, L. A Huszt és Veresmart közti álló-vizeken lebeg. Juliusban.

— gramineus, L. Csendesen folyó patakokon bemerülten nő Körtvélyes és Remete határán. Junius—juliushan.

Potentilla alba, L. A bustyaházi Cserén bőven; de található a kabolai hegyi réteken is szórványosan. April—májusban.

— anserina, L. Patakok partjain bőven. Május—juniushan.

— argentea, L. Szántók mellett, száraz partokon közönséges. Junius—augusztusban.

— aurea, L. Minden határon bőven. Julius—augusztusban.

— recta, L. Bustyaháza és Huszt határán. Julius augusztusban.

— reptans, L. Kaszálókön szórványosan mindenütt. Julius—szeptemberben.

— Tormentilla, Scop. Nedves mocsáros réteken a lapályos, valamint hegyek közti vidékeken egyiránt bőven. Junius—augusztusban.

Praeanthes purpurea, L. Bokros helyeken, hegyes vidékek erdeiben. Junius—juliushan.

Primula acaulis, Jacq. Erdők szélén, réteken közönséges. April—májusban.

— elatior, Jacq. Rahó környékén kaszálókön, a havasokon is szórványosan. Május—juliushan.

— longiflora, All. A kőrösmezei Pietrosz és Hoverla havasok közti területeken. Junius—juliushan.

— minima, L. A trebusai Pop-Iván kősziklás helyein. Junius—juliushan.

- Primula auricula**, L. Kertekben műveltetik. Májusban.
 — *chinensis*, Lindl. Mint az előbbi. Május—októberben.
- Prunella alba**, Pall. A huszti vároldalban, a kavics közt bőven. Junius—júliusban.
 — *grandiflora*, Jacq. A bustyaházi és huszti határon a kaszálókon. Júliusban.
 — *vulgaris*, L. Mindenütt, lapályon úgy, mint hegyes vidéken. Junius—júliusban.
- Prunus domestica**, L. Műveltetik. Májusban.
 — *insititia*, L. Mint az előbbi.
 — *spinosa*, L. A megyének csak szelidebb vidékein. Körösmezőn és Királymezőn a vidék vadságánál fogva nem tenyészik.
- Pteris aquilina**, L. Sovány talaju réteken bőven. Júliusban.
- Pulegium vulgare**, Mill. Vizállotta és mocsáros helyeken. Július—szeptemberben.
- Pulmonaria angustifolia**, L. Lomberdőkben hegyek között. April—májusban.
 — *officinalis*, L. Erdős, bokros helyeken az alhavasi tájig, réteken is közönséges. April—májusban.
- Pyrola uniflora**, L. A havasokra vezető utak melletti fenyves erdőkben. Junius—júliusban.
 — *minor*, L. A szigeti Kőhát alatti mohos kaszálókon. Junius—júliusban.
 — *rotundifolia*, L. Ugyanott. Junius—júliusban.
 — *secunda*, L. Árnyékos mohos helyeken a Sztebna-völgyben Körösmezőn, a Preboja-völgyben Bogdán mellett, Borsabányán a Sándor-savanyuvízforrás melletti erdőben. Júliusban.
- Pyrus communis**, L. Vadon erdőkön terem. A finom fajokban műveltetik. Májusban.
 — *Malus*, L. Mint az előbbi.
- Quercus sessiliflora**, Sm. A fővölgyekben nagyobb erdőttesteket képez. Ilyenek a huszti, körtvélyesi és rónaszéki.
 — *pedunculata*, Ehr. Mint az előbbi.
 — *Cerris*, L. Rónaszéken az erdőkben szórványosan. Májusban.
- Ranunculus aconitifolius**, L. A Guttin alatti erdőkben Bréb mellett, a Megura alatti erdőkben Rahó mellett szórványosan. Junius—júliusban.

Ranunculus acris, L. Réteken, különösen nedves kaszálókon bőven.

Májusban.

- *arvensis*, L. Szántóföldeken a szigeti határon. Juniusban.
- *auricomus*, L. A szigeti és huszti erdőkben és erdők szélén. Májusban.
- *aquatilis*, L. Álló vizekben, mocsárokbán. Juliusban.
- *carinthiacus*, Hoppe. A Bliznicza havason Körösmezőn, a Terentin havason Rahó mellett, de más havasokon is. Juniusban.
- *carpaticus*, Herb. A Kőhát alatti erdőkben Sziget határán, de más havasok alatti erdőkben is. Május—juniusban.
- *crenatus*, W. Kit. A borsai Pietroszon az örökös hóhalmok szélén. Juliusban.
- *Ficaria*, L. Házi kertek sövényei mellett s nedves réteken. Májusban.
- *Flammula*, L. Nedves réteken Huszt mellett. Junius—augusztusban.
- *fluitans*, Lam. Csendesen folyóvizekben elmerülve. Junius—juliusban.
- *lanuginosus*, L. Erdők szélein az alhavasokig elhatol. Május—juniusban.
- *montanus*, L. A magasabb erdőtájakon. Május—juliusban.
- *polyanthemus*, L. A huszti erdők melletti kaszálókon. Juniusban.
- *repens*, L. Folyók és patakok szélén, nedves réteken. Május—augusztusban.
- *sceleratus*, L. Posványokban a szigeti határon és másutt. Május—szeptemberben.

Raphanus sativus, L. Kertekben miveltetik. Junius—juliusban.

Reseda lutea, L. Kertekben mint virág miveltetik. Junius—szeptemberben.

- *odorata*, L. Kertekben, mint az előbbi. Junius—októberben.
- *luteola*, L. Kavicsos partokon és szántóföldeken Szlatina mellett és Bustyaházán. Julius—szeptemberben.

Rhamnus Frangula, L. Erdőszéleken az alhavasi tájig. Május—juniusban.

Rhinanthus major, Ehr. Kaszálókon bőven. Juliusban a szántókon is.

Rhinanthus minor, Ehr. Nedves réteken, a Szénhelyben a szigeti határon. Junius—julusban.

— *alpinus*, Baumg. Minden havason, melyet kaszálni szoktak. Juliusban.

Rhodiola rosea, L. A Bliznicza, Hoverla, Csorna-Hora havasok sziklás helyein, de nem nagy mennyiségben. Julius—augusztusban.

Rhododendron myrtifolium, Schott et Kotschy. A Pop-Iván, Hoverla, Csorna-Hora és más havasokon. Junius—julusban.

Rhus Cotinus, L. Kertekben díszfának műveltetik. Juniusban.

— *typhinum*, L. Mint az előbbi. Junius—julusban.

Ribes alpinum, L. A Kőhát sziklái közt a szigeti határon. Májusban.

— *Grossularia*, L. Ugyancsak a Kőhát alatti erdőkben Szigeten. Májusban.

— *nigrum*, L. Kertekben művelve. Májusban.

— *rubrum*, L. Kertekben műveltetik. Májusban.

Robinia pseudacacia, L. Kertekben mint díszfa műveltetik. Május—juniában.

— *hispida*, L. Mint az előbbi. Május—juniában.

Ricinus communis, L. Kertekben mint dísznövény műveltetik. Augusztus szeptemberben.

Rosa alpina, L. A havasok alján, a völgyek sziklás helyein. Május—julusban.

— *arvensis*, Huds. A téresebb helyeken, száraz kavicsos réteken Bustyaháza és Técső határán. Junius—julusban.

— *cinnamomea*, L. } Kertekben műveltetik. Junius—julusban.

— *gallica*, L. }

— *canina*, L. Utak mellett, partos helyeken. Juniusban.

Rubus Idaeus, L. Favágásokon és letarolt erdőkben. Május—juniában.

— *fruticosus*, L. Mint az előbbi. Junius—julusban.

— *caesius*, L. Mint az előbbie, de a rónákon is a szántók mellett, s bozótokban. Junius—julusban.

— *tomentosus*, Borkh. A Hegyeshegy oldalában a szigeti határon. Juniusban.

Rudbeckia laciniata, L. Kertben műveltetik. Juliusban.

Rumex acetosa, L. Kaszálókon bőven; műveltetik is. Junius—julusban.

— *acetosella*, L. Kavicsos sovány téreken. Junius—julusban.

Rumex alpinus, L. Havasi és alhavasi tájakon, tanyák mellett. Juliusban.

— **aquaticus**, L. Mocsáros helyeken Bustyaháza környékén. Juniusban.

— **arifolius**, All. Havasok árnyékos helyein, gyalog-fenyők közt. Juliusban.

— **crispus**, L. Réteken szórványosan mindenütt. Juniusban.

— **patientia**, L. Kertekben konyhai használatra miveltetik. Juniusban.

— **scutatus**, L. Állítólag a havasokon, de én nem találtam; miveltetik kertekben konyhai használatra. Juliusban.

Ruta graveolens, L. Gyógyszerül kicsinyben itt-ott miveltetik. Juliusban.

Sagina procumbens, L. Kopár, kavicsos helyeken, lapályos és hegyes vidékeken egyaránt. Május—szeptemberben.

Sagittaria sagittaeifolia, L. Állandó mocsárookban. Julius—augusztusban.

Salix aurita, L. Mocsáros helyeken Bustyaháza és Huszt környékén, de a hegyek közt is szórványosan. Májusban.

— **alba**, L. A Tisza mentén szórványosan. Áprilban.

— **caprea**, L. Erdőkben szórványosan. Ápril—májusban.

— **fragilis**, L. Folyók melletti partokon. Ápril—májusban.

— **herbacea**, L. A Csorna-Hora havason Luhi mellett. Juliusban.

— **purpurea**, L. A Tisza szigetein és folyók mellett. Áprilban.

— **retusa**, L. A körösmezei Pietroszon. Junius—juliában.

— **silesiaca**, Willd. Mint az előbbi. Juniusban.

— **viminalis**, L. A Tisza és más folyók partjain. Áprilban.

Salvia glutinosa, L. Erdők szélén, hegyoldalokban, utak mellett. Juliusban.

— **pratensis**, L. A bustyaházi mezőkön. Juniusban.

— **officinalis**, L. Kertekben miveltetik. Juliusban.

— **verticillata**, L. Hegyi réteken, hegyoldalokban. Junius—juliában.

— **Scalaria**, L. A huszti várhegy-oldalban. Valószínűleg virágkertekből került oda. 1868. évben láttam, azóta többé nem.

Sambucus Ebulus, L. Utak mellett, hegy-oldalokban Szigeten és Rahón. Májusban.

Sambucus nigra, L. Hegyoldalokban, kertek kerítésében. Májusban.

— *racemosa*, L. A Kőhát alatt Szigeten, Kőrösmező felé a hegyoldalokban a havasokig. Május—júniusban.

Sanguisorba officinalis, L. Nedves mocsáros kaszálókön Bustyaháza és Huszt mellett bőven. Juliusban.

Sanicula europaea, L. Erdőkben nedves rétek szélein. Juliusban.

Saponaria officinalis, L. Folyók partjain, kavicsos helyeken mindenütt közönséges. A hegyek közé nem terjed. Juliusban.

Satureia hortensis, L. Konyhai használatra miveltetik. Junius—augusztusban.

Saxifraga adscendens, L. A borsai Pietroszon. Junius—júliusban.

— *Aizoon*, L. A szigeti Kőhát szikláin. Juliusban.

— *aizoides*, L. A borsai Pietrosza forrásos helyein. Juliusban.

— *cymosa*, W. Kit. A szigeti Kőhát szikláin, a kabolapolyánai Kóbila hegy sziklafalaiban és másutt hasonló helyeken szóróv.

— *androsacea*, L. A borsai Pietroszon. Juliusban.

— *muscoides*, Wulf. Mint az elébbi. Juliusban.

— *carpatica*, Reichb. A kőrösmezei és borsai Pietroszon. Juliusban.

— *hieracifolia*, W. Kit. A borsai Pietroszon. Juliusban.

— *stellaris*, L. Minden havas forrásos helyein. Juliusban.

— *tridactylites*, L. A szigeti határon a Malomkert felé eső szántóföldeken; tehát nem sziklán. Májusban.

Scabiosa lucida, Vill. Havasokon és Kőrösmezőre menet Borkuton túl a hegyoldalokon bőven. Junius—júliusban.

— *ochroleuca*, L. Sziget és Huszt környékén kaszálókön. Junius—júliusban.

Scilla bifolia, L. Lombos erdők szélein mindenütt közönséges. Áprilban.

— *praecox*, Schott. Hegy- és donboldalok csuszamlásaiban a szigeti Pomona kertben és helyenkint Huszt határán. Áprilban.

Scirpus compressus, Pers. Nedves réteken Rahón és Borkuton. Juniusban.

— *sylvaticus*, L. Hegyek közt a mocsáros helyeken igen közönséges. Juliusban.

— *lacustris*, L. Állandó mocsárookban, s Huszt és Bustyaháza mellett a Tisza elágazásaiban gyakori. Juliusban.

Scleranthus annuus, L. Mivelt talajon, kopár száraz helyeken Sziget és Huszt környékén, de a hegyek közt is. Junius—juliában.

Scolopendrium officinarum, Sw. Sziklás erdőkben; a Kőhát alatt a szigeti határon; a hegyek közt is szórványosan. Junius—juliában.

Scopolina carniolica, Jacq. A kabolapolyánai fürdő feletti völgyben, a Csebreny erdőben Huszt mellett; a Rahó- és Körösmezőre vezető országutaktól balra eső sziklák közt. Ápril—májusban.

Scorzonera purpurea, L. A rahói Terentin havason és havasokon. Juniusban.

— *rosea*, W. Kit. A Guttin havason Bréb mellett. Juniusban.

Scrophularia aquatica, L. Nedves helyeken a hegyek közt is. Junius—augusztusban.

— *nodosa*, L. Fák árnyékában nedves helyeken; rónás vidékeken szórványosan. Julius—augusztusban.

— *Scopolii*, Hoppe. Bustyaházán, Huszton, de a hegyek közt is Rahón és Körösmezőn szép példányokban nő. Junius—juliában.

Scutellaria galericulata, L. Mocsáros helyeken, füzesekben mindennütt a Tisza mellett. Junius—szeptemberben.

Secale cereale, L. Nagyban miveltetik. Juniusban.

Sedum maximum, Sut. Sziklás száraz partokon a Csebrenyben Huszt mellett. Augusztusban.

— *Fabaria*, Koch. Erdők sziklái közt bőven a havasok aljáig. Juliusban.

— *atratum*, L. A körösmezői Hoverla havason. Juliusban.

— *annuum*, L. A borsai Pietrószon. Julius—augusztusban.

— *acre*, L. Száraz porondos téreken Sziget, Huszt mellett. Junius—juliában.

— *hispanicum*, L. Csebrenyben Huszt mellett, a Tisza melletti sziklákon, Trebusán pedig a sziklás hegyek oldalában. Junius—juliában.

— *sexangulare*, L. Száraz kavicsos talajon a huszti várba vezető úton. Junius—juliában.

Selinum carvifolia, L. Técső határában a „Pap-Asztag“ alatti kaszálókon, Rahón pedig Kis-Szilszki völgy kaszálóján. Julius—augusztusban.

Sempervivum montanum, L. A borsai Pietrószon a sziklákon. Juliusban.

Senecio diformis, Roch. Forrásos helyeken a szigeti Kőhát alatt s más hasonló helyeken. Juliusban.

— Fuchsii, Gm. A Kőhát alatti erdőkben a szigeti határon, Huszton a vár romjai között. Junius—juliusban.

— paludosus, L. A bustyaházi mocsárokon. Juniusban.

— abrotanifolius, L. A borsai Pietrószon és a luhii Csorna-Horán. Junius—juliusban.

— Jacobaea, L. Huszt és Sziget környékén a kaszálókon. Juniusban

— sylvaticus, L. A Tisza-partokon Rahó mellett. Junius—juliusban.

— vulgaris, L. Mivelt talajon Sziget és Huszt körül. Junius—novemberben.

Serratula tinctoria, L. Szigettől Husztig a nedves réteken bőven. Julius—augusztusban.

Seseli coloratum, Ehr. Száraz oldalakban, kavicsos talaju kaszálókon Huszt környékén. Augusztusban.

Sesleria coerulea, Arduin. Száraz oldalakban Huszton és Bustyaházán. Ápril—májusban.

— disticha, P. A Terentin havason Rahó határán s a luhii Csorna-Horán. Junius—juliusban.

Setaria glauca, P. B. Vetés közt, mivelt talajon. Julius—augusztusban.

Sicyos angulatus, L. Házi kertek kerítései mellett Szigettől Husztig minden faluban közönséges. Junius—augusztusban.

Silene inflata, Sm. Erdős hegyek közti réteken, mint Rahón, Bocskón, Huszt és Técső környékén. Juniusban.

— Otites, L. A szigeti kaszálókon. Junius—juliusban.

— quadrifida, L. Minden havas forrásos helyein, a Kőrösmezőre vezető út melletti oldalakon szép példányokban. Juliusban.

— gallica, L. Huszt határán a vetések közt, és a Tisza-patakon kavicsos talajon vegyített porondosokon. Junius—juliusban.

— Armeria, L. Kertekben mint virág miveltetik. Juliusban.

— rupestris, L. Borsabányáról a Torójága havasra vezető út mellett a felső erdőtáig. Juliusban.

— noctiflora, L. A huszti várhegy oldalán a vár romjai közt. Julius—augusztusban.

Silene nutans, L. Kaszáló-réteken Huszt környékén; a hegyek közt pedig Kőrösmezőre menet a sziklák polczain és repedéseiben. Junius—juliushban.

Sinapis arvensis, L. Mivelt talajon, Rahó mellett. Juniusban.

Sisymbrium officinale, Scop. Mivelt talajon, udvarokon, Huszton. Május—augusztusban.

— Sophia, L. Telekes helyeken, útfeleken a szigeti téglaszín körül.

Solanum dulcamara, L. Erdők szélén, nedves helyeken, folyók mellett lapályokon, a hegyek közt szórványosan. Junius—augusztusban.

— nigrum, L. Mivelt talajon kertekben, útfeleken, földfelhányásokon és erdők szélén bőven. Julius—októberben.

— tuberosum, L. Miveltetik. Junius—juliushban.

Soldanella albina, L. Minden havason található. Junius—juliushban.

— montana, Wild. A szigeti Kőhát feletti közös erdőben forrásos helyek mellett. Májusban.

— pusilla, Baumg. A luhii Csorna-Horán, a borsai Pietrosz tetején a humussal telt sziklák üregeiben. Juliusban.

Solidago alpestris, W. Kit. Minden havas kősziklás és nedves helyein. Julius—augusztusban.

— canadensis, L. Kertekben mint virág miveltetik Junius—augusztusban.

— Virga-aurea, L. Homokos szántóföldek körül a lapályokon közönséges. Julius—augusztusban.

Sonchus arvensis, L. Mivelt talajon vetések közt Huszt környékén. Junius—augusztusban.

— oleraceus, L. Házi kertekben mivelt talajon. Május—szeptemberben.

Sorbus aucuparia, L. A hegyi erdőkben vadon nő. Házak elébe mint diszfa ültetetik. Május—augusztusban.

Sparganium ramosum, Huds. Mocsáros helyeken a szigeti és szlatai határokon, de másutt is. Julius—augusztusban.

Spergula arvensis, L. Mivelt talajon, vetések közt lapályon és hegyek között egyiránt bőven. Junius—szeptemberben.

Spinacia inermis, Möneh. } Konyhai használatra miveltetik.
— spinosa, Möneh. }

Spiraea Aruncus, L. Kabolapolyánán a fürdő feletti erdő kertben. Juniusban.

Spiraea denudata, Hayn. Mocsáros réteken Huszt mellett. Juniusban.

— *glauca*, Schultz. A hosszuligeti vizenyős réteken Sziget határán. Juliusban.

— *filipendula*, L. Kaszálókön a szigeti határon. Juniusban.

— *salicifolia*, Scop. A bustyaházi Cserén tökéletesen vad állapotban nagy mocsáros területen nő. Junius—juliusban.

— *ulmifolia*, Scop. A szigeti Kőhát alatti sziklás helyeken. Májusban.

Spiranthes autumnalis, Rich. Nedves hegyi réteken a Dobonyos táján és Kerebükkön keresztülmenet a tölgyesek közti kaszálókön szórványosan, Sziget határán. Augusztus—októberben.

Stachis alpina, L. A Kőhát alatti erdőkben a szigeti határon, de másutt is.

— *sylvatica*, L. mint az előbbi. Junius—augusztusban.

— *germanica*, L. Száraz mivelt talajon a szigeti és más határokon.

— *palustris*, L. Nedves szántóföldeken a szigeti és más határokon. Juniusban.

— *annua*, L. A Tiszaparton Rahó mellett. Juniusban.

— *recta*, L. Porondos mivelt talajon Huszt környékén. Juliusban.

Stellaria graminea, L. Kaszáló réteken közönséges. Junius—juliusban.

— *glauca*, With. Mocsáros réteken közönséges. Junius—Juliusban.

— *media*, L. Házi kertekben mint gyom. Április—októberben.

— *Holostea*, L. Erdőkön, a várhegy oldalában Huszton. Április—májusban.

— *nemorum*, L. Havasok alatti erdőkben Trebusán, Rahón. Junius—juliusban.

— *uliginosa*, Mur. A csebrenyi forrásos erdőkben Huszt mellett. Juliusban.

Streptopus amplexifolius, D. C. Letarolt erdőkben, irtásokon Rahó mellett. Juniusban.

Succisa pratensis, Möneh. Mocsáros réteken, hegyi kaszálókön Huszt és Rahón. Julius—augusztusban.

— *australis*, Wulf. Mocsáros réteken Huszt és Száldobos mellett bőven. Juliusban.

Swertia perennis, L. A borsai Pietrószon patakok mentén. Juliusban.

Symphytum cordatum, W. Kit. Magasabb erdőtájakon a szigeti, kabolapolyánai, rahói és más vidékek völgyeiben. Májusban.

— **officinale**, L. Nedves mocsáros réteken igen közönséges. Aprilis—májusban.

— **tuberosum**, L. A szigeti tilalmas erdőn és más helységek erdeiben szórványosan. Május—juniusban.

Syringa vulgaris, L. Mint diszfa kertekben műveltetik. Májusban.

Tamarix germanica, L. A megye minden völgyében, a folyók partjain és szigetein bőven. Május—juniusban.

Tanacetum vulgare, L. Bokros sovány helyeken, árkok mellett a lapályosabb vidékeken. Julius—szeptemberben.

— **balsamita**, L. A köznép által kertekben szagos füve miatt műveltetik. Szeptember—októberben.

Taraxacum officinale, Wigg. Házi kertek füveseiben, réteken, gyümölcsösökben bőven. Aprilis—novemberben.

Taxus baccata L. Berlebás, Luhi és Bogdán határán a fenyvesekben szórványosan; épen így másutt is. Marcius—aprilisban.

Telekia speciosa, Baumg. A megye minden völgyében árnyasabb helyeken. Rétek és erdők szélén. Julius—augusztusban.

Thalictrum angustifolium, L. Nedves réteken Sziget, Huszt és Bustyaháza határán. Junius—juliussban.

— **aquilegifolium**, L. Erdőkben, bozótos és árnyékos helyeken. A bustyházi Cserén, Rahón a Megura hegyen. Május—juniussban.

Thesium alpinum, L. A Guttinon Bréb mellett, a trebusai Pop Ivánon, a rahói Terentin havason s más havasokon is. Juliusban.

Thlaspi arvense, L. Mivelt talajon lapályokon és a hegyek közt Rahón a Tiszaparra kihányt szemeteten. Juniusban.

Thymus acicularis, W. K. Kavicsos s porondos helyeken Bustyaháza mellett. Juniusban.

— **comosus**, Heuff. A Guttin havason Bréb mellett, a Terentin havason Rahó mellett. Juniusban.

— **Chamaedrys**, Pr. Száraz oldalakban, sziklák polczain, Borkut-ról Kőrösmezőre menet az út mellett. Junius—juliussban.

Thyselinum palustre, Hoff. Bustyaházán a Csere mocsáros helyein, Huszton a Kőrösös mocsárjain. Julius—augusztusban.

Thunbergia alata, Hook. Kertekben műveltetik.

Tilia parvifolia, Ehr. Az erdőkön szórványosan. Juniusban.

Torilis Anthriscus, Gmđ. Erdők szélén, bozótos helyeken Husztól Rahóig szórványosan. Julius—augusztusban.

Tozzia alpina, L. A borsai Pietrósz patakjain és a luhii Csorna-Hora nedves helyein a forrásos kősziklák közt. Juliusban.

Tragopogon pratensis, L. Kaszáló réteken, különös bőven a hegyek közt. Juniusban.

Trientalis europaea, L. Csak egyszer találtam a trebusai Pop-Iván előhavasán bozótos nedves helyen néhány példányt. Juniusban.

Trifolium agrarium, L. Mezőkön, kaszálókon mindenütt bőven. Junius—juliusban.

— *arvense*, L. Mezőkön, száraz kaviesos helyeken. Julius—augusztusban.

— *fragiferum*, L. A szigeti határon csak a téglaszin melletti kaszálókon találtam. Junius—juliusban.

— *ochroleucum*, L. Lázakon, bozótos réteken közönséges. Julius—augusztusban.

— *montanum*, L. A szigeti Kőhát alatti réteken, a Kőrösösben Huszton, de másutt is. Junius—szeptemberben.

— *medium*, L. A huszti és bustyaházi bozótos kaszálókon. Juliusban.

— *pannonicum*, Jacq. A szigeti kaszálókon, különösen az erdők közti bozótos réteken. Junius—augusztusban.

— *pratense*, L. Minden jobb talaju réten közönséges. Junius—szeptemberben.

— *procumbens*, L. Kopár, fővényes helyeken közönséges. Juliusban.

— *repens*, L. Kaszálókon közönséges. Junius—juliusban.

— *hybridum*, L. Nedves réteken Huszt környékén. Juliusban.

Triglochin palustre, L. Hegyi mocsáros réteken Mojszin mellett, a borkuti lisztelő malomnál, de másutt is bőven.

Triticum vulgare, Vill. Nagyban miveltetik. Juniusban.

— *glaucum*, Desp. Száraz réteken s partokon. Junius—juliusban.

— *repens*, L. Szántókon, utak mellett, kertekben igen alkalmatlan gyom. Juliusban.

Trollius europaeus, L. Erdei kaszálókon Huszton, Rahón s Kőrösmezőn. Május—juliusban.

Tropeolum majus, L. Kertekben virágnak miveltetik. Julius—augusztusban.

Tuckermannia speciosa, Andr. Kerti virág. Októberben.

Turritis glabra, L. Szántókon, hegyoldalakban, száraz porondos kaszálókon egész Rahóig terjed. Junius—juliusban.

Tussilago alpina, L. A szigeti Kőháton a Runk nevű helyen, Rahón a Terentin havason. Május—juliusban.

— Farfara, L. Hegyoldali csuszamlásokon, nedves agyagtalajon, partokon, folyók mellett. Husztól Kőrösmezőig. Április—májusban.

Typha latifolia, L. Mocsárokon, állandó vizöntéseken Huszt, Sziget és Kabolapolyána mellett, de másutt is. Junius—juliusban.

Ulmus campestris, L. A szigeti határon erdőkben, Kabolapolyánán az út mellett, Lonka és Trebusa közt a hegyoldalakban. Áprilisban.

— effusa, Willd. Lonka és Trebusa közt az út melletti partokon és hegyoldalakon. Az urmezei határon egyes fák. Áprilisban.

— glabra, Mill. Mint az előbbi.

Urtica urens, L. Kertek kerítései mellett, szemét-helyeken, mivelt kövér talajon. Junius—szeptemberben.

— dioicia, L. Mindenütt a sánczok mellett, különös nagy mennyiségben a bustyaházi sókamarak körül. Julius—augusztusban.

Vaccinium Myrtillus, L. Magasabban fekvő erdők sziklás helyein közönséges. Májusban.

— Oxycoccus, L. A szigeti határon a Kőháton túl a Runk mocsárjában, Kőrösmezőn pedig a „Szmerecsok“ zsombékos mocsáron. Juniusban.

— uliginosum, L. Mocsáros helyeken a havasokon, mint a Úsorna-Horán Luhi mellett. Junius—juliusban.

— vitis-idaea L. A Terentin havason Rahón, a Guttin környékén Bréb mellett bőven. Május—juniusban.

Valeriana officinalis, L. Nedves réteken; bozótok közt a bustyaházi Cserén. Május—juniusban.

— sambucifolia, Mik. Kerítések mellett Bustyaházán a kertek végén. Juniusban.

— dioicia, L. A bustyaházi Cserén nedves kaszálókon. Május—juniusban.

Valeriana Tripteris, L. A szigeti Kőháton, Rahón a völgyek hegyoldalaiban. Májusban.

Valerianella olitoria, Moench. Mivelt talajon, a várba vezető ut kavicsai közt Huszton. Május—júniusban.

Venidium calendulaceum, Lees. Virágul kertben miveltetik.

Veratrum album, L. Erdős mocsáros réteken Huszt és Bustyaháza mellett. Junius—júliusban.

--- **Lobelianum**, Bernh. Magasabb hegyeken a havasokig. Julius—augusztusban.

Verbena officinalis, L. Romtalajon, útfeleken, utczákon a házak alatt még hegyes vidékeken is bőven. Julius—szeptemberben.

Verbascum Blattaria, L. Csak igen szórványosan fordul elő. Juniusban.

--- **nigrum**, L. Kaszálók szélein, utak mellett, dombokon, sőt a hegyek között is nő. Junius—júliusban.

--- **orientale**, M. B. Szántók körül, dombok oldalain Huszt mellett. Juliusban.

--- **phoeniceum**, L. Mivelt talajon Bustyaháza és Huszt határán. Viskén és Szigeten is, de igen szórványosan. Május—júniusban.

--- **Thapsus**, L. Ugarokon, útfeleken, szántókon. A lapály vidékekről a hegységek közé is elterjedt. Julius—augusztusban.

Veronica agrestis, L. Szántókon, útfeleken, kertekben bőven. Április—szeptemberben.

--- **alpina**, L. A borsai Pietrósz-havason. Juliusban.

--- **Anagallis**, L. Vizenyős helyeken, sánczokban mindenütt bőven. Juniusban.

--- **arvensis**, L. Legelőkön, réteken, szántóföldeken bőven. Április—júniusban.

--- **Baumgarteni**, R. et Sch. A Csorna-Horán Luhi mellett, a Bliźniczka-havason Kőrösmező mellett a sziklákon nő. Juliusban.

--- **Beccabunga**, L. Vizes, forrásos helyeken és mocsárookban, az alhavasokig. Junius—júliusban.

--- **bellidioides**, L. A borsai Pietroszon. Juliusban.

--- **Buxbaumii**, Ten. Kertekben mint gaz s szántóföldeken mindenütt közönséges. Május—augusztusban.

--- **Chamaedrys**, L. Kerítések mellett, szántókon, réteken, gyümölcsösökben bőven, hegyek közt gyéren. Május—júliusban.

Veronica hederifolia, L. Szántóföldeken a szigeti malomkert környékén, és másutt kopár helyeken. Májusban.

— latifolia, L. Kaszálókon, vágásokban, gyepükben. Májusban.

— longifolia, L. Vizenyős réteken a lapályon Huszton és Bustyaházán. Junius—augusztusban.

— montana, L. A magasabb erdőtájakban, a szigeti bükkes erdőkben a Czigány-Szrunga alatt. Május—juniusban.

— officinalis, L. Hegyes árnyékdús helyeken, a szigeti határon is bőven. Junius—júliusban.

— prostrata, L. Verőfénynek kitett dombokon, száraz réteken Bustyaháza, Ujbárd és Urmező határain. Május—juniusban.

— saxatilis, Jacq. A vocsii havason a Pietrosz-gruny és Lécsén nevű helyeken a sziklákon. Juliusban.

— scutellata, L. Mocsáros helyeken Bustyaháza és Huszt mellett. Juliusban.

— serpillifolia, L. Nedves réteken mindenütt bőven a havasig. Május—augusztusban.

— spicata, L. Minden kaszálón, száraz réteken s dombokon. Julius—augusztusban.

— urticifolia, Jacq. Hegyes vidékek patakjain, kösziklák körül, sziklák hasadékaiban. Május—júliusban.

Viburnum Lantana, L. Felső-Róna domb-oldalaiban, Lonka bozótos téerein szórványosan. Május—juniusban.

— Opulus, L. Nedves helyeken erdők szélein, mindenütt szórványosan. Van a hegyek közt is. Juniusban.

Vicia Cracca, L. Vetések, bozótok közt, gyepükben a hegyesebb vidékeken is. Juliusban.

— dumetorum, L. Bozótos helyeken, erdőszéleken, Sziget, Fegyegyháza mellett. Juliusban.

— Faba, L. A hegyi népnek eledelül szolgál; nagyban műveltik a hegyek közt. Julius—augusztusban.

— pannonica, Cr. Réteken, Sziget környékén szórványosan a vetések közt. Juniusban.

— sativa, L. A vetések közt; de nagyban is műveltetik takarmánynak. Junius—augusztusban.

— sepium, L. Kaszálókon, gyepük mellett, bozótokban; még a hegyek közé is felhatol. Május—szeptemberben.

Vicia *sylvatica*, L. Az erdők szélén, dombos helyeken. Junius—augusztusban.

- *sordida*, W. Kit. Porondos javított réteken szórványosan a szigeti határon a Tisza és Iza folyók mellett. Junius—juliában.
- *tetrasperma*, Koch. Kertekben, mezei vetések közt szórványosan Sziget és Hosszumező körül. Junius—juliában.
- *villosa*, Roth. Vetések közt Huszt, Urmező és Técső határain Junius—juliában.

Vinca *minor*, L. Lombos erdőkben, mint a huszti Dumbravában és a várdomb keleti oldalán bőven. Április—májusban.

Vincetoxicum *laxum*, Bart. Bozótok közt száraz kavicsos helyeken, mint Huszton a Nagygág melletti hegyoldalakban, a szigeti határon a Hegyeshegy oldalán. Junius—juliában.

- *vulgare*, Schult. Az előbbivel majd csaknem vegyesen ugyanazon vagy hasonló helyeken. Junius—juliában.

Viola *arvensis*, Mur. Szántóföldeken, vetések közt Szigeten, Rahón házi kertekben mint gyom. Május—októberben.

- *biflora*, L. Havasi patakoknál a Guttinon és más havasokon szórványosan. Juniusban.
- *canina*, L. Hegyi és siki erdőkben egyiránt gyakori. Május—juniában.
- *declinata*, W. Kit. A Guttin havason Bréb mellett, a Terentin havason Rahó mellett és más havasokon szórványosan. Junius—juliában.
- *hirta*, L. Száraz dombokon, legelőkön Sziget és Huszt határán. A hegyek közt nincs. Március—áprilisban.
- *lutea*, Smith. Kavicsos ritkás fűvű kaszálókon. Sziget határán; a szlatinai, bustyaházi szántókon is gyakori. Junius—juliában.
- *odorata*, L. Gyümölcsösökben, erdőkben igen gyakori. Kertekben a teljes virágzatu mivelletik. Ápril—májusban.
- *palustris*, L. Huszt és Bustyaháza zsombékos mocsáros téerein. Ápril—juniában.
- *persicifolia*, Roth. Dombos réteken, erdős kaszálókon mindenütt bőven. Ápril—májusban.
- *sylvestris*, L. Oly helyeken tenyészik, mint a *V. canina*.
- *tricolor*, L. Szántóföldeken, vetésekben, még a hegyek közt is gyakori. Május—októberben.

Viscum album, L. Huszt, Técső és Körtvélyes erdeiben vén almafákon elősködik. Márczius—áprilisban.

Vitis vinifera, L. Hajdan az 1832-ik év előtti időtájban a magyar kincstár a huszti vár déli oldalában, valamint Kabolapolyánán is a fürdőnél a patakon túl eső oldalon kísérletképen szőlőmivelést kezdeményezett, a siker hiánya miatt azonban azt csakhamar megszüntette. E kísérletnek nyomai mind a két helyen jelenben is láthatók lévén, bizton állitható, hogy Máramarosban szőlő létezik, különösen Huszton, a hol a tőkék maradványain termő szőlő némely kedvezőbb években élvezhetővé is érik. Termesztetik még Szigeten is.

Xanthium Strumarium, L. Szemétdombokon, kertekben, útfeleken mindenütt bőven, még a hegyek közt is. Julius—szeptemberben.

— **spinosa**, L. Útfeleken a legkövérebb földeket foglalja el; de megelégszik kavicsos talajjal is a hegyek közt. Julius—augusztusban.

E disztelen tövises növény Máramarosban általam csak 1855. évben észleltetett először Huszton, a hol ez akkor még csak néhány példányban fordult elő. E vendégnek én mint botanikus örvendtem, mert gyűjteményemet vele szaporíthatám. Ma már azonban a gazdák kárára annyira el van szaporodva, hogy még Körösmezőn sem tekintetik ritkaságnak, és félelemmel várható, hogy annak káros volta még a méhtenyésztésnél is be fog bizonyulni.

Xeranthemum annuum, L. Kertekben miveltetik. Juniusban.

Zea Mays, L. Még a hegyek közt is miveltetik, de a hegyi termés csakugyan igen gyenge marad.

Wagner Lajos.

HETEDIK SZAKASZ.

A megye állatrajzi ismertetése.**50. §. Előleges megjegyzések.**

Ámbár Máramaros megye állatvilágának tanulmányozása s az akár vándorló, akár állandó minőségben előforduló fajok kutatása céljából oly rendszeres vizsgálódások eddigelé nem tétettek, a melyek alapján a megye egész állatvilágát, minden abban létező fajt beleértve, felmutatni lehetne, s ennek folytán, a mi kiválóan érdekes lenne, a megye specialis állatfajait sem lehet mind feltüntetni: mindazáltal, tekintve némely ide vonatkozó adatokat, s tekintve a megye változatos klimatikus, földrajzi, domborzati, növényzeti és egyéb természeti viszonyait, bátran lehet a priori állítani, hogy Máramaros állatvilága, ha egyénekben nem annyira is, de fajokban mindenesetre gazdag.

A megye faunájának kutatói között első helyen említendő Hanák János, kegyesrendi tanár, a ki az 1840—1844. években Szigeten lakta alatt e tekintetben eddigelé legtöbbet fáradozott, sőt egy új bogárfajnak Máramarosban fölfedezése által mig egy részről az egyetemes entomológiát gazdagítá, nevét is halhatatlanná tévé, a mennyiben e faj Frivaldszky Imre által ő róla neveztetett el Hanák Sergéjének (Omias Hanákii, Frivald). Sajnos, hogy a később bekövetkezett forradalom árjai által elsodortatván, közhasznu és sok reményre méltán jogositó működése teréről végkép kikökenetetett.

Hanák után Lugossy József szigeti ref. lyceumi tanár buzgólkodott e téren. Működése eredményeül mintegy 300 darabra menő bogárgyűjteményt hagyott hátra a lyceum muzeumában, de a mely gyűjtemény később a betolakodott kártékony rovarok által a használhatlanságig megcsontkittatott, s ekképen az ő ezt tárgyazó működésének csak emlékezete maradt fenn.

Később, 1845—1847., Gáspár György, a szigeti ref. lyceumban elemi tanár, terjesztette ki figyelmét különösen a megyebeli hullók gyűjtésére, s ma is vannak tőle a lyceum muzeumában egy „beri paizsócz” és több „siklófaj.” Írásban — tudtommal — nem maradt hátra semmi tőle.

A megyét állattani kutatások céljából fölkeresett szakértő utazók közül Frivaldszky Jánost, a magyar nemzeti muzeum őrének kell kiemelnem, aki Pável János, Xántus János és Emich Gusztáv urakkal 1871. július 7-én Máramarost meglátogatván, az itt ugyancsak e hó 28-ig tartott időzése alatt a megye különböző pontjaira tett kirándulásai alkalmával, különösen a megye rovarvilágát illetőleg, nemcsak igen szép eredménnyel működött s ez által honunk rovarfaunáját is tetemesen gyarapította, hanem két új faj fölfedezése által a rovarvilág-rajzot is gazdagította. E két új faj a *Meligethes subalpinus* és *Otiorhynchus confinis*. Máramarosra nézve e két új fajon kívül, tulajdon fajokul a következőket állapította meg: *Patrobus quadricollis*, *Trechus plicatulus*, *Anophthalmus pilosellus*, *Omius Hanákii*, *Leptura sanguinosa*, *Chrysomela globipennis*, *Otiorhynchus Schaumii*, *O. Asplenii*, *Nebria rivosus*, *N. Fussii*, *Amara misella*; melyek közül a két utolsó az *Otiorhynchus Asplenii* fajjal együtt a szomszéd radnai havasokkal is közös.

Frivaldszky Jánosnak ez állattani kirándulásáról készített jelentését a magyar tudományos akadémiának benyújtván, az „Adatok Máramaros vármegye faunájához“ cím alatt meg is jelent, s e mű a jelen állattani összeállításnál, kivált a rovarvilágot illetőleg, főforrássul szolgált.

51. §.

Rendszeres névsora

az eddigelé ismeretes máramarosi állatoknak.

ELSŐ OSZTÁLY.

Emlősők (*Mammalia*, *Säugethiere*.)

A) Kézsárnyuak (*Cheiroptera*.)

1. közönséges *Denevér* (*Vespertilio myotis*, L.)
2. nagy *Fültyes* (*Plecotus auritus*, L.) Sziget és Bustyaháza vidékén találtatott.

B) Ragadozók (*Rapacia*.)

I. Rovarevők (*Insectivora*.)

3. közönséges *Sün* (*Erinaceus europaeus*, L.)

4. közönséges *Cziczikány* (*Sorex araneus*, L.)

5. vízi Cz. (*S. fodiens*, Pall.)

6. közönséges *Vakond* (*Talpa europaea*, L.)

II. Husevők (*Carnivora*.)

7. erdei *Medve* (*Ursus arctos*, L.)

8. közönséges *Borz* (*Meles vulgaris*, Desmar.), a Tisza, Visó és Iza folyók mellékein.

9. szelíd *Főb* (*Canis familiaris*, L.), házi, szelindek, komondor, agár,

- kopó, vizsla, uszkár, borz, öleb (pines), bulldog fajtáival.
10. róka E. (*C. vulpes*, L.)
 11. farkas E. (*C. lupus*, L.)
 12. házi *Macska* (*Felis domestica*, Briss.)
 13. vad M. (*F. catus*, L.) Elég gyakori. Kivált hosszú s kitartó télen a helységek közelébe vonul s itt a házi szárnyasokra vadász. A legközelebb mult (1875) télen, febr. 3-án éjjel Szigeten, a Lator Bálint tanár udvarában fogtak meg egyet ilyen rablókalandja közben a házi kutyák. (Meg is van a lyc. muzeumban.)
 14. hiuz M. (*F. lynx*, L.) A királymezei s visői havasalji rengetegekben és a Verchovinán szórványosan. 1866-ban egy igen szép hiuzbőrt a Verchovináról láttam Várady Gábor orsz. képviselő birtokában.
 15. nyuszt *Menyét* (*Mustela Martes*, L.). Bérczi rengetegekben.
 16. nyest M. (*M. Foina* Erxl.) Csaknem közönséges.
 17. Fehér *Nyest* (*Martes foina*, Briss. var. alba.) A Verhovinán.
 18. Görény *Menyét* (*Mustela Putorius*, L.)
 19. közönséges M. (*M. vulgaris*, Erxl.)
 20. vidra M. (*M. Lutreola*, L.) Sugatag vidékén.
 21. közönséges *Vidra* (*Lutra vulgaris*, Erxl.) A kricsfalvi kinestári erdős hegységben, a Sugó patak mentén, sőt ez évben Sziget közelében az Iza folyóban is találtak.

C) Örlők (Rosores.)

22. parlagi *Evet* (*Sciurus vulgaris*, L.)
23. szürke *Pele* (*Glis vulgaris*, Kl.)
24. havasi *Morga* (*Arctomys Marmota*, L.) A Hoverla alhavason.
25. házi *Egér* (*Mus musculus*, L.)
26. erdei E. (*M. sylvaticus*, L.)

27. patkány E. (*M. rattus*, L.)
28. vándor E. (*M. decumanus*, Pall.)
29. mezei *Pocok* (*Hypudaeus arvalis*, Pall.)
30. mezei *Nyul* (*Lepus timidus*, L.)
31. tengeri Ny. (*L. cuniculus*, L.) házaknál tartva.

D) Többsülküek (Multungula.)

E rend őslényei közül, mint maradvány, egy Mammuth alsó állkapczája két épen maradt zápfoggal, van a szigeti ref. lyceum muzeumában, mely Lápos vidékéről (Kővárvidék) az ottani folyam mocsárából került még a 30-as években.

- Ezen kívül csak egy természetes állapotbeli faj által van e rend megyénkben képviseltes s ez a
32. vad *Disznó* (*Sus scrofa*, L.)
 33. szelid *Sertés* (*Sus scrofa domestica*, L.) többféle válfajaival.

E) Patások (Solidungula.)

34. közönséges *Ló* (*Equus caballus*, L.), mint háziállat. Válfajai közül a *Mokány*, vagy az itt divó köznyelven, *mócz*, van leginkább elterjedve, mint hegymászásra legalkalmasabb. Gyakran lehet látni 10—20 ilyen lóból álló sorokat farkaik s fék-száraiknál fogva összefűzve, a mint megterhelten a szédítő hágókon lassu, de biztos, léptekkel átvonulnak.
35. számár L. (*E. asinus*, L.) és szórványosan a számár *öszvér*.

F) Kétesülküek (Bisulca.)

- I. Agancsosak (Plenicornia.)
36. közönséges *Gim* (*Cervus Elaphus*, L.) A királymezei, visői és petrovai rengetegekben.
37. öz G. (*C. capreolus*, L.) Igen sok helyen.

II. Odusszarvuak (Cavicornia.)

38. közsági *Zerge* (Capella rupicapra, Erxl.) legbiztosabban a borsai Pietrósán.
 39. közönséges *Tulok* (Bos taurus, L.) Mint háziállat mindenütt.
 40. bivaly T. (B. bubalus, L.) Mint háziállat közönséges, bár az előbbinél ritkább.

Hogy a megye területén, sőt Sziget határában is *bölcny* fordult elő: azt már maga a város címere is bizonyítja, mely egy bölcnyfejet ábrázol.

41. szelid *Kecske* (Capra Hircus, L.)
 42. szelid *Juh* (Ovis Aries, L.)

E két faj mindenütt közönséges és a köznépnek főélelmi- és ruházati szükségleteit fedezi, bár az előbbi faj, mely pedig olcsóbb kitarthatása miatt ez utóbbinál sok vidéken jobban elterjedt, a fiatal fák, sőt sokszor erdőültetvények lekoppasztása által az egész megyében tömérdek kárt teszen. Mint nevezetesség említendő itt az a két kosfej (egyik 4, a másik 6 szarvval), melyeket Pellionisz József Husztról a szigeti ref. lyceum muzeuma számára 1870. évben adományozott.

MÁSODIK OSZTÁLY.

Madarak (Aves, Vögel.)**A) Ragadozók** (Rapaces.)

I. Nappaliak (Diurna.)

1. fakó *Keselyű* (Vultur fulvus, Briss.)
 2. feketeröpü *Kórács* (V. percnopterus, L.)
 3. közönséges *Ölyv* (Buteo vulgaris, Bechst.)
 4. gatyás Ö. (Archibuteo lagopus, Gmel.)

5. parlagi *Sas* (Aquila chrysaëtos, L.)
 6. lármás S. (A. naevia, Gmel.)
 7. csonttörő *Harács* (Haliaëtos albicilla, L.)
 8. verebély *Karvaly* (Accipiter nisus, L.)
 9. közönséges *Héja* (Astur palumbarius, Bechst.)
 10. vérese *Sólyom* (Falco tinnunculus, L.)
 11. közönséges *Kánya* (Milvus regalis, Bechst.)
 12. kékes *Örvöly* (Circus cyaneus, Bechst.)

II. Éjjeliek (Nocturna.)

13. nagy *Suholy* (Strix bubo, L.)
 14. közönséges *Fülbő* (Str. Otus, L.)
 15. közönséges *Bagoly* (Str. Aluco, L.)
 16. láng B. (Str. flammea, L.)
 17. közönséges *Csuvík* (Surnia passerina, L.)
 18. hosszufarku Cs. (Strix uralensis, L.)

B) Kuszók (Scansores.)

19. fekete *Harkály* (Picus martius, L.)
 20. zöld H. (P. viridis, L.)
 21. nagyobb H. (P. major, L.)
 22. szürke *Zsolna* (Gecinus canus, L.)
 23. hangos *Kakuk* (Cuculus canorus, L.)
 24. közönséges *Nyaktekeres* (Jynx torquilla, L.)

C) Éneklők (Oscines.)

I. Rikácsolók (Clamatores.)

25. búbos *Banka* (Upopa Epops, L.)
 26. közönséges *Jegér* (Alcedo ispida, L.)
 27. csacsogó *Karics* (Coracias garula, L.)

II. Fogcsőrűek (Dentirostres.)

28. ör *Gébics* (Lanius excubitor, L.)
 29. kis G. (L. minor, L.)

30. töviszuró *Fojtár* (Enneoctonus collurio, L.)

III. Árcsőrűek (Subulirostres.)

31. selyemfarkú *Locska* (Bombycilla garrula, Briss.) a Fajnavölgyben.
 32. havasi *Hangics* (Accentor alpinus Gmel.), A Csorna-Hora alhavasain.
 33. fehér *Bülegény* (Motacilla alba, L.)
 34. sárga B. (M. flava, L.)
 35. hosszufarkú *Remicz* (Mecistura caudata, L.)
 36. fekete *Rigó* (Turdus moerula, L.)
 37. lép R. (T. viscivorus, L.)
 38. fenyő R. (T. pilaris, L.)
 39. örvös R. (T. torquatus, L.)
 40. sziklai R. (T. saxatilis, L.)
 41. vízi *Buka* (Hydrobata Cinclus, L.)
 42. sárga *Aranybegy* (Oriolus galbula, L.)
 43. fai *Pipiske* (Anthus arboreus, L.)
 44. bájdalu *Zenér* (Sylvia lusciniá, L.)
 45. magyar Z. (S. philomela, Bechst.)
 46. vörösbegyű Z. (S. rubecula, L.)
 47. kerti Z. (S. hortensis, Lath.)
 48. füstfarkú Z. (S. phoenicurus, L.)
 49. barátka Z. (S. atricapilla, L.)
 50. közönséges *Csuk* (Trogodytes punctatus, L.)
 51. királyka *Ökörszem* (Regulus flavicapillus, Naum.)
 52. tűzfejű Ö. (R. ignicapillus, Brehm.)

IV. Kúpesőrűek (Conirostres.)

53. szén *Czinke* (Parus major, L.)
 54. kék C. (P. coeruleus, L.)
 55. hosszufarkú C. (P. caudatus, L.)
 56. búbos C. (P. cristatus, L.)
 57. függő C. (P. pendulinus, L.)
 58. mezei *Pacsirta* (Alauda arvensis, L.)
 59. erdei P. (A. arborea, L.)
 60. búbos P. (A. cristata, L.)

61. citrom *Sármány* (Emberiza citrinella, L.)

62. nádi S. (F. Schoenicius, L.)
 63. erdei *Pinty* (Fringilla coelebs, L.)
 64. hó P. (Fr. nivalis, L.) A borsai Pietrósz tóvölgyében.
 65. tengelicz P. (Carduelis elegans, Steph.)
 66. veréb P. (Fringilla domestica, L.)
 67. parlagi P. (Fringilla montana, L.)
 68. csiz P. (Fr. spinus, L.)
 69. kanári P. (Fr. canaria, L.) Házaknál tartva.
 70. zöldike P. (Fr. chloris, L.)
 71. kenderike P. (Fr. cannabina, L.)
 72. vasorru P. (Fr. coccotroaustes, L.)
 73. süvöltő *Pirok* (Pyrrhula vulgaris, L.)
 74. közönséges *Keresztsőr* (Loxia curvirostra, L.) A fenyvesekben.

V. Vékonyesőrűek (Tenuirostres.)

75. közönséges *Poncz* (Sitta europaea, L.)
 76. rendes *Fakusz* (Certhia familiaris, L.)

VI. Hollófélék (Corvinae.)

77. közönséges *Seregély* (Sturnus vulgaris, L.)
 78. holló *Varju* (Corvus corax, L.)
 79. fekete V. (C. coronae, L.)
 80. vetési V. (C. frugilegus, L.)
 81. hamvas V. (C. cornix, L.)
 82. csóka V. (C. monedula, L.)
 83. csörgő *Szarka* (Pica caudata, Ray.)
 84. rendes *Csonttör* (Nucifraga caryocatactes, L.)
 85. cser *Szajkó* (Garrulus glandarius, L.)

VII. Hasadtcsőrűek (Fissirostres.)

86. füstös *Fecske* (Hirundo rustica, L.)
 87. házi F. (H. urbica, L.)

88. parti F. (*H. riparia*, L.)
 89. köfali *Fölleng* (*Cybelus mura-*
rius, L.)
 90. európai *Lappantyu* (*Caprimulgus*
europaeus, L.)

D) Galambok (Columbinae.)

91. örvös *Galamb* (*Columba palum-*
bus, L.)
 92. vad G. (*C. oenas*, L.)
 93. törzsök G. (*C. livia*, L.) Megszeli-
 ditve számos válfajával.
 94. gerle G. (*C. turtur auritus*, L.)
 95. kaczagó *Gerle* (*C. turtur riso-*
rius, L.)
 96. búbos G. (*C. turtur cristatus*, L.)
 E két utóbbit házaknál tartják.

Megemlítendő itt az ezt és a kö-
 vetkező rendet összekötő *forradtuj-*
ju Kalandócz Friv. (*Syrhaptes para-*
doxus, Illig.), melyből 1864. évben
 Szlatina határában két példány
 lövetett s küldetett be a ref. lyce-
 um múzeumába. Ugyanazon év
 nyarán később, Kabolapatakon, a
 Szőlőssy Lajos barátom vendég-
 szerető házában létemkor, hoztak
 oda oláh vadászok öt példányt,
 melyeket Szaploneza határában
 lőttek, de ezeket vadászkutyáik
 annyira összetépték, hogy lehe-
 tetlen volt tovább megtartani.

E) Tyúkfélék (Gallinae.)

I. Erdei Tyúkok (Tetraonida.)

97. erdősz *Fajd* (*Tetrao urogallus*, L.)
 98. nyír F. (*T. tetrix*, L.)
 99. császár F. (*Bonasia sylvestris*,
 Brehm.)

II. Mezei Tyúkok (Perdida.)

100. szürke *Fogoly* (*Perdix cinerea*,
 Briss.)
 101. közönséges *Fürj* (*Coturnix da-*
ctylisonans, Mey.)

III. Valódi Tyúkok (Phasianida.)

102. házi *Tyúk* (*Gallus domesticus*,
 L.) Számos változatban mint házi
 szárnyas közönséges. Egy négy-
 lábú csirke Szigetről 1874. van a
 lyceum múzeumában.
 103. búbos *Páva* (*Pavo cristatus*, L.)
 Egyes házaknál, mint diszmadár.
 104. közönséges *Pulyka* (*Meleagris*
gallopavo, L.)
 105. közönséges *Gyöngytyúk* (*Numida*
meleagris L.) E két utóbbi mint
 házi szárnyas.

F) Gázlók (Grallatores.)

I. Gémek (Ardeida.)

106. szürke *Gém* (*Ardea cinerea*, L.)
 107. dobos G. (*A. stellaris*, L.)
 108. éji G. (*A. nycticorax*, L.)
 109. apró G. (*A. minuta*, L.) E három
 utolsó mint átvándorló.
 110. bíbor G. (*A. purpurea*, L.) Szi-
 geten és Körösmezőn találtatott.
 111. fehér *Gólya* (*Ciconia alba*, Briss.)
 Mint átvándorló, de ritkán.
 112. fekete G. (*C. nigra* Bechst.)
 Bustyaháza környékéről.

II. Lilefélék (Charadrida.)

113. fehérhomloku *Lile* (*Charadrius*
albifrons, Mey.)
 114. búbos *Bibicz* (*Vanellus crista-*
tus, L.)

III. Szalonkafélék (Scolopacida.)

115. erdei *Szalonka* (*Scolopax rusti-*
cola, L.)
 116. mocsári Sz. (*Sc. major*, L.)
 117. közönséges Sz. (*Sc. gallinago*, L.)

IV. Vizi Tyúkok (Macroductyli.)

118. közönséges *Haris* (*Crex pratens-*
is, Bechst.)
 119. fekete *Szárcsa* (*Fulica atra*, L.)

120. zöldlábu *Hóda* (*Gallinula chloropus*, L.)
 121. közönséges *Daru* (*Grus cinerea*, Pall.) Mint átvándorló.
 122. vízi *Guvat* (*Rallus aquaticus*, L.)

G) Uszók (Natatores.)

I. Kacsafélék (Anatida.)

123. énekes *Hattyu* (*Cygnus musicus*, Bechst.) Petrova vidékéről.
 124. szürke *Lud* (*Anser cinereus*, Mey.) és ennek szelidített válfajai, mint házi szárnyasok.
 125. vetési L. (*A. segetum*, Gm.) Mindkét faj mint átvándorló.
 126. pézsmás *Rucza* (*Anas moschata*, L.) Házaknál tartatik.
 127. rendes R. (*A. boschas*, L.) és ennek szelidített válfajai, mint házi szárnyasok.
 128. csörgő R. (*A. strepera*, L.)
 129. telelő *Kercze* (*Pterocyanus querquedula*, L.) F.-Visó vidékén.)
 130. kontyos *Gimár* (*Fuligula cristata*, Ray.) ugyanott.
 131. közönséges *Bucár* (*Mergus merganser*, L.) A szigeti határban.

II. Bukdárok (Colymbida.)

132. búbos *Vöcsök* (*Podiceps cristatus*, L.) Szlatinán.
 133. jeges *Bukdár* (*Colymbus glacialis*, L.) Farkasréven.

III. Sirályok (Larida.)

134. kaczagó *Sirály* (*Larus ridibundus*, L.)
 135. rendes *Halászká* (*Sterna hirundo*, L.) Mindkettő a Tiszamentén.

IV. Evezőlábúak (Pelicanida.)

136. rendes *Góhéj* (*Pelicanus onocrotalus* L.) Mint átvándorló, Petrova és Bustyaháza környékén.

HARMADIK OSZTÁLY.

Hüllők (*Amphibia*, *Amphibien*.)

A) pikkelyesek (Squamata.)

I. Tajkosak (Chelonii.)

1. európai *Teknőc* (*Emys europaea*, Schweig.) A vörösmarti lápban.

II. Gyíkok (Saurii.)

2. zöld *Gyík* (*Lacerta viridis*, L.)
 3. fűrgye Gy. (*L. agilis*, L.)
 4. fali Gy. (*L. muralis*, L.)
 5. törékeny *Kusza* (*Anguis fragilis*, L.)

III. Kígyók (Ophidii.)

6. uszó *Sikló* (*Coluber natrix*, L.)
 7. sima S. (*C. laevis* L.)
 8. közönséges (beri) *Pajzsócs* (*Pelias berus*, Merr.) Sziget határában a Kőháton s más sziklás helyeken. 1864-ben fogott egyet b. Sztojka Béla szlatinai lázában, melyet a ref. lyceum múzeumának ajándékozott.
 9. köz. *Pajzsócs* fekete válfaja (*P. berus* var. *prester*, L.) A Fajna völgyben.

B) Meztelenek (Nuda.)

I. Farkatlanok (Ecaudata.)

10. zöld *Lombász* (*Hyla arborea*, L.)
 11. kecske *Béka* (*Rana esculenta*, L.)
 12. gyepi B. (*R. temporaria*, L.)
 13. tűzi *Unka* (*Bombinator igneus*, Merr.)
 14. közönséges *Varangy* (*Bufo cinereus*, Laur.)

II. Farkkal bírók (Caudata.)

15. foltos *Tüszöl* (*Salamandra maculata*, Merr.) A Sziget körüli hegyeken.
 16. vízi *Göte* (*Triton palustris*, Merr.)
 17. havasi G. (*Tr. alpestris*, Wurf.) A Fajna-völgyben és a megye felső vidékén.

NEGYEDIK OSZTÁLY.

Halak (*Pisces, Fische.*)

A) Csontosak (Ostacanthi.)

1. fejcs *Koltó*, kisszájú válfaj (*Cottus gobio*, L. var. *microstomus* Heck.) A Visó folyóban.
2. Sima *Ökle* (*Phoxinus laevis*, Ag.) Ugyanott.
3. bajszos *Tergély* (*Cobitis barbatula*, L.)
4. kövi T. (*C. taenia*, L.) E kettő legközelebb a Sziget melletti Nádasztóban s másutt.
5. közönséges *Menyhal* (*Lota vulgaris*, Cuv.)
6. közönséges *Ponty* (*Cyprinus carpio*, L.)
7. czompó P. (*Cyprinus Tinca*, L.)
8. kárász P. (*C. Carassius*, L.)
9. folyami *Görgöcse* (*Gobio fluviatilis*, Cuv.) A Visó folyóban s más több folyóban.
10. folyami *Márna* (*Barbus fluviatilis*, Ag.)
11. Petényi M. (B. Petényi, Heckl.) Az Iza folyóban.
12. közönséges *Dobáncs* (*Squalius cephalus*, L.) Ugyanott.
13. porczszájú *Paducz* (*Chondrostoma nasus*, Ag.) Ugyanott.
14. zászlós *Timalkó* (*Thymalus vexillifer*, Ag.) A Fajnavölgy patakjaiban.
15. galócza *Szemling* (*Salmo trutta*, L.) A Tisza, Talabor, Taracz, Nagyg folyókban.
16. pisztráng Sz. (S. Fario, L.) A Vasszer, Visó, Szaploneza vizeiben s másutt.
17. közönséges *Harcza* (*Silurus glanis*, L.) A Tisza csendesebb s mélyebb partöbleiben szórványosan.
18. közönséges *Csuka* (*Esox Lucius*, L.)

B) Porczosak (Chondracanthi.)

19. kecsge *Tok* (*Accipenser ruthenus*, L.) 1861. évben a Tiszában Szlatina mellett fogtak; de hogy azelőtt vagy azóta valahol Máramarosban fogtak volna: arról nincs tudomásom.
20. folyami *Orsa* (*Petromyzon fluviatilis*, L.) A Visó és Sopurka folyókban.

ÖTÖDIK OSZTÁLY.

Rovarok (*Insecta, Insekten.*)

A) Télihüllők (Coleoptera.)

I. Futócsfélek (Carabidae.)

1. *Amara acuminata*, Payk. (Sűröng.)
2. „ *apricaria*, Payk.
3. „ *aulica*, Panz.
4. „ *communis*, Panz.
5. „ *erratica*, Duft.
6. „ *fulva*, Degeer.
7. „ *misella*, Mill.
8. „ *montivaga*, St.
9. „ *nitida*, St.
10. „ *ovata*, F.
11. „ *plebeja*, Gyll.
12. „ *vulgaris*, Panz.
13. *Anchomenus albipes*, F. (Főjtoncz.)
14. „ *angusticollis*, F.
15. „ *gracilipes*, Duft.
16. „ *livens*, Gyll.
17. „ *parumpunctatus*, F.
18. „ *scitulus*, Dej.
19. „ *sempunctatus*, F.
20. „ *viduus*, Panz., var. *moestus*, St.
21. *Anisodactylus binotatus*, F.
22. „ *binotatus* var. *spurcaticornis*, Dej.
23. „ *nemorivagus*, Duft.
24. *Anophthalmus pilosellus*, Mill.
25. *Badister humeralis*, Bonn.
26. *Bembidium basale*, Mill.
27. „ *bipunctatum*, L.

28. *Bembidium decorum*, Panz.
 29. " *distingvendum*, Duv.
 30. " *fasciolatum*, Duft.
 31. " *femoratum*, St.
 32. " *flavipes*, L.
 33. " *foraminosum*, St.
 34. " *lampros*, Hbst.
 35. " *lampros* var. *velox*, Er.
 36. " *littorale*, Ol.
 37. " *nitidulum*, Marsh.
 38. " *obsoletum*, Dej.
 39. " *punctulatum*, Drap.
 40. " *pygmaeum*, F., var. *bilunulatum*, Bielz.
 41. " *pyrenaeum*, Dej., var. *glaciale*, Heer.
 42. " *quadriguttatum*, F.
 43. " *Schueppellii*, Dej.
 44. " *Sturmii*, Panz.
 45. " *tenellum*, Er.
 46. " *tibiale*, Duft.
 47. " *tricolor*, F.
 48. " *ustulatum*, L.
 49. *Brachinus* *crepitans*, L. (Patto-gány.)
 50. " *explorens*, Duft.
 51. *Bradycellus* *collaris*, Payk.
 52. *Broscus* *cephalotes*, L.
 53. *Calathus* *cisteloides*, Ill. (Kalát.)
 54. " *fulvipes*, Gyll.
 55. " *melanocephalus*, L.
 56. " *metallicus*, Dej.
 57. " *micropterus*, Duft.
 58. *Callistus* *lunatus*, F.
 59. *Calosoma* *inquisitor*, F. (Ékény.)
 60. " *sycophantha*, F.
 61. *Carabus* *arvensis*, F. (Futonecz.)
 62. " *auronitens*, F., var. *Escheri*, Palli.
 63. " *cancellatus*, F., var. *grat-niger*, Palli.
 64. " *gemmatus*, F.
 65. " *glabratus*, Payk.
 66. " *granulatus*, F.
 67. " *Hampei*, Küst.
 68. " *irregularis*, F.
 69. *Carabus* *Linnei*, Panz.
 70. " *morbillosus*, F.
 71. " *nodulosus*, Creutz,
 72. " *obsoletus*, Sturm.
 73. " *Sacheri*, Zav.
 74. " *Scheidleri*, F., var. *Zavadszkyi*, Friv.
 75. " *sylvestris*, F., var. *Hoppei* Heer. (*glacialis* Mill.)
 76. " *violaceus*, L.
 77. *Cephalotes* *vulgaris*, Bon. (Fejend.)
 78. *Chlaenius* *Schranksii*, Duft.
 79. *Cicindela* *biguttatus*, F. (Czingo-lány.)
 80. " *campestris*, L.
 81. " *Germanica*, L.
 82. " *hybrida*, L.
 83. " *Motiophilus* *aquatius*, L.
 84. " *palustris*, Duft.
 85. " *rufipes*, Curt.
 86. " *sylvicola*, Meg.
 87. *Civina* *collaris*, Hbst.
 88. *Cychrus* *rostratus*, L. (Lapátnok.)
 89. *Cymindis* *cingulata*, Dej.
 90. " *humeralis*, F.
 91. *Diachromus* *germanus*, F.
 92. *Dyschirius* *globosus*, Hbst.
 93. " *nitidus*, Dej.
 94. *Elaphrus* *cupreus*, Meg. (Köny-nyedőcz.)
 95. " *Ulrichii*, Redt.
 96. *Feronia* *anthracina*, Ill.
 97. " *carinata*, Duft.
 98. " *cuprea*, Dej.
 99. " *diligens*, St.
 100. " *fossulata*, Schh.
 101. " *foveolata*, Duft., var. *interruptestriata*, Bielz.
 102. " *interstincta*, St.
 103. " *Jurinei*, Panz., var. *Heydenii*, Heer.
 104. " *Koyi*, Germ.
 105. " *lepida*, F.
 106. " *melas*, Creutz.
 107. " *nigra*, Schall.

108. *Feronia nigrita*, F.
 109. " *oblongopunctata*, F.
 110. " *parallela*, Duft.
 111. " *ruftarsis*, Dej.
 112. " *Strenua*, Panz.
 113. " *striola*, F.
 114. " *subsiniuata*, Dej.
 115. " *terricola*, F.
 116. " *vernalis*, Panz.
 117. " *vulgaris*, L.
 118. *Harpalus aeneus*, F. (Barang.)
 119. " *anxius*, Duft.
 120. " *ignarus*, Duft.
 121. " *laevicollis*, Duft.
 122. " *latus*, L.
 123. " *punctulatus*, Duft.
 124. " *quadripunctatus*, Dej.
 125. " *ruficornis*, F.
 126. " *rupicola*, St.
 127. *Leistus piceus*, Fröhl.
 128. " *rufescens*, F.
 129. *Licinus depressus*, Payk.
 130. *Metabletus obscuroguttatus*, Duft.
 131. " *truncatellus*, L.
 132. *Nebria Fussii*, Bielz.
 133. " *Gyllenhalii*, Schh.
 134. " *Jokischii*, Sturm., var.
 Höpfneri, Heer.
 135. " *rivosa*, Mill.
 136. " *Transylvanica*, Germ.
 137. *Patrobis quadricollis*, Mill.
 138. *Proustes coriaceus*, Bon. (Döföck.)
 139. *Pterostichus fossulatus*, Schönh.
 (Röppér.)
 140. *Stenolophus dorsalis*, F.
 141. " *vaporariorum*, F.
 142. *Stomis pumicatus*, Panz.
 143. *Tachys bistriatus*, Duft.
 144. " *nanus*, Gyll.
 145. " *quadrisignatus*, Duft.
 146. *Taphria nivalis*, Panz.
 147. *Trechus laevipennis*, Heer.
 148. " *latus*, Putz.
 149. " *minutus*, F.
 150. " *palpalis*, Dej.
 151. " *plicatulus*, Mill.

152. *Trechus procerus*, Putz.
 153. " *pulchellus*, Dej.
 154. " *rubens*, F.
 155. " *striatulus*, Putz.
 156. *Zabrus gibbus*, F.

II. Merülyfélék (Dytiscidae.)

157. *Acilius sulcatus*, L.
 158. *Agabus serricornis*, Payk.
 159. *Colymbetes Grapii*, Gyll. (Bukza.)
 160. *Dytiscus latissimus*, L. (Merüly.)
 161. " *marginalis*, L.
 162. *Gyrinus natator*, F. (Keringöcz.)
 163. *Hydroporus geminus*, F.
 164. *Ilybius uliginosus*, L.
 165. *Noterus crassicornis*, F.

III. Csiborfélék (Hydrophilidae.)

166. *Berosus spinosus*, Stev.
 167. *Cercyon minutum*, Gyll.
 168. " *quisquilius*, L.
 169. *Chaetarthria seminulum*, Payk.
 170. *Helophorus aquaticus*, L. (Pocsor.)
 171. " *glacialis*, Villa.
 172. " *glacialis* var. *nivalis*, Gir.
 173. *Hydrophilus piceus*, L. (Csibor.)
 174. *Megasternum obscurum*, Marsh.
 175. *Sphaeridium bipustulatum*, F.
 176. " *scarabaeoides*, L.

IV. Holyvafélék (Staphylinidae.)

177. *Aleochara bipunctata*, Grav.
 178. " *moesta*, Grav.
 179. " *nitida*, Grav.
 180. *Anthobium florale*, Panz.
 181. " *longipenne*, Er.
 182. " *longiusculum*, G. et H.
 183. " *minutum*, F.
 184. *Anthophagus alpinus*, F.
 185. " *armiger*, Grav.
 186. " *Austriacus*, Er.
 187. " *nigrita*, Müll.
 188. " *omalinus*, Zett.
 189. " *testaceus*, Grav.

190. *Bolitobius analis*, Payk. var.
merdarius, Gyll.
191. " *inclinans*, Grav.
192. *Conosoma pubescens*, Grav.
193. *Falagria sulcata*, Payk.
194. *Haploderus caesus*, Er.
195. *Homalota angustula*, Gyll.
196. " *nitidula*, Kraatz.
197. " *oculta*, Er.
198. " *tibialis*, Heer.
199. *Lathrobium angusticollis*, Lac.
200. " *elongatum*, L.
201. " *fulvipenne*, Grav.
202. *Lesteva bicolor*, Payk.
203. *Lithocharis fuscula*, Mannh.
204. *Mycetoporus nanus*, Grav.
205. *Myrmedonia canaliculata*, F.
206. " *cognata*, Maerk.
207. *Ocypus ater*, Grav. (Gyorsa.)
208. " *fuscatus*, Grav.
209. " *micropterus*, Redt.
210. " *morio*, Grav.
211. " *picipennis*, F.
212. " *similis*, F.
213. *Olophrum alpestre*, Er.
214. *Omalium fossulatum*, Er.
215. *Othius brevipennis*, Kraatz.
216. " *myrmecophilus*, Kiesw.
217. *Oxyptoda opaca*, Grav.
218. *Oxytelus rugosus*, F.
219. *Paederus gemellus*, Kraatz.
(Pedér.)
220. " *riparius*, L.
221. " *ruficornis*, F. var.
longicornis, Aubé.
222. *Philonthus atratus*, Grav. (Ganász.)
223. " *bipustulatus*, Er.
224. " *decorus*, Grav.
225. " *ebeninus*, Grav.
226. " *fulvipes*, F.
227. " *montivagus*, Heer.
228. " *nigritulus*, Grav.
229. " *politus*, F.
230. " *procerulus*, Grav.
231. " *pullus*, Nordm.
232. *Philonthus scutatus*, Er.
233. " *tenuis*, F.
234. " *varius*, Gyll.
235. *Platystethus morsitans*, Payk.
236. *Quedius alpestris*, Herr.
237. " *attenuatus*, Gyll.
238. " *collaris*, Er.
239. " *monticola*, Er.
240. " *ochropterus*, Er.
241. " *punctatellus*, Heer.
242. " *umbrinus*, Er.
243. *Staphylinus erythropterus*, L.
(Holyva.)
244. " *maxillosus*, L.
245. " *pubescens*, Deg.
246. *Stenus circularis*, Grav.
247. " *humilis*, Er.
248. " *pallipes*, Grav.
249. " *plantaris*, Er.
250. " *providus*, Er.
251. *Tachinus collaris*, Grav.
252. " *finetarius*, F.
253. " *proximus*, Kraatz.
254. *Tachyporus chrysomelinus*, L.
255. " *obtus*, L.
256. *Tachyusa coarctata*, Er.
257. *Xantholinus linearis*, Ol.
258. " *punctulatus*, Payk.
- V. Tapárfélék (Pselaphidae.)
259. *Bythinus Erichsonii*, Kiesw.
260. " *femoratus*, Aubé.
- VI. Bunkócza-félék (Clavigeridae.)
261. *Claviger longicornis*, Müll.
- VII. Peszér-félék (Silphidae.)
262. *Anisotoma ovale*, Schmidt.
263. *Catops morio*, F.
264. " *nigrita*, Er.
265. *Necrophorus germanicus*, L. (Dö-
gész.)
266. " *humator*, F.
267. " *mortuorum*, F.
268. " *ruspator*, Er.
269. " *vespillo*, L.

270. *Silpha atrata*, L. (Peszér.)

271. „ *carinata*, Ill.

272. „ *oblonga*, Küst.

273. „ *obscura*, L.

274. „ *rugosa*, L.

275. „ *sinuata*, F.

276. „ *thoracica*, L.

VIII. Sajakfélék (Scaphidiidae.)

277. *Scaphidium quadrinaculatum*,
Oliv. (Sajak.)

IX. Kurtályfélék (Histeridae.)

278. *Hister cadaverinus*, Ent. Heft.
(Kurtály.)

279. „ *purpurascens*, Hbst.

280. „ *unicolor*, L.

281. *Saprinus aeneus*, F.

X. Himafélék (Phalacridae.)

282. *Phalacrus corruscus*, Payk,
(Hima.)

XI. Simányfélék (Nitidulariae.)

283. *Epuraea aestiva*, L., var. bi-
signata, St.

284. „ *immunda*, Er.

285. „ *obsoleta*, F.

286. „ *pusilla*, Ill.

287. *Ips ferrugineus*, F.

288. *Meligethes discoideus*, Er.

289. „ *aeneus*, F.

290. „ *subalpinus*, Friv.

291. *Nitidula rufipes*, L. (Simány.)

292. *Omosita colon*, L.

293. *Pocadius ferrugineus*, F.

294. *Rhizophagus bipustulatus*, F.
(Gyökrág.)

295. *Soronia grisea*, L.

296. *Temnochila coerulea*, F.

XII. Ternyefélék (Trogositidae.)

297. *Peltis ferruginea*, L.

298. „ *oblonga*, L.

XIII. Figerészfélék (Colydiidae.)

299. *Cerylon angustatum*, Er.

300. „ *histeroides*, F.

301. *Corticus tuberculatus*, Germ.

302. *Ditoma crenata*, Hbst.

XIV. Rejkefélék (Cryptophagidae.)

303. *Antherophagus nigricornis*, F.

304. *Atomaria fuscata*, Sch.

305. *Paramecosoma pilosulum*, Fr.

XV. Gombászfélék (Mycetophagidae.)

306. *Mycetophagus multipunctatus*,
Hellw. (Gombász.)

XVI. Porvafélék (Dermestidae.)

307. *Anthrenus museorum*, L. (Vir-
mász.)

308. *Attagenus pello*, L. (Porva.)

309. *Byturus tomentosus*, F.

310. *Dermestes lardarius*, L. (Porva.)

311. *Megatoma undata*, L.

XVII. Tekélyfélék (Byrrhidae.)

312. *Byrrhus fasciatus*, F. (Tekély.)

313. „ *ornatus*, Panz.

314. „ *pilula*, L.

315. „ *regalis*, Steff.

316. *Cytilus varius*, F.

317. *Morychus Transsylvanicus*, Suffr.

318. *Simplocaria semistriata*, Ill.

XVIII. Dányafélék (Parnidae.)

319. *Parnus auriculatus*, Ill. (Dánya.)

320. „ *striatopunctatus*, Heer.

321. „ *Viennensis*, Heer.

XIX. Agancsárfélék (Lucanidae.)

322. *Dorcus parallelipedus*, L. (Zer-
gely.)

323. *Lucanus cervus*, L. (Agancsár.)

324. *Platycerus caraboides*, L.

XX. Csalyvafélék. (Scarabaeidae.)

325. *Ammoeius brevis*, Er.
 326. *Anomala vitis*, F. (Döbör.)
 327. *Aphodius alpinus*, Scop. (Ganajócz.)
 328. " *depressus*, Kug., var. *atramentarius*, Er.
 329. " *discus*, Sm.
 330. " *erraticus*, L.
 331. " *granarius*, L.
 332. " *merdarius*, F.
 333. " *porcatus*, F.
 334. *Cetonia aurata*, L. (Diszély.)
 335. " *hirtella*, L.
 336. " *marmorata*, F.
 337. " *metallica*, F.
 338. *Copris lunaris*, L. (Saroly.)
 339. *Geotrupes stercorarius*, L., var. *putridarius*, Er. (Turony.)
 340. " *sylvaticus*, Panz.
 341. *Gymnopleurus Mopsus*, Pall. (Galacsár.)
 342. *Homalopia ruricola*, F.
 343. *Lethrus cephalotes*, F. (Csajkó.)
 344. *Melolontha vulgaris*, F. (Cserebűly.)
 345. *Onthophagus coenobita*, Hbst. (Trágoncz.)
 346. " *lemur*, F.
 347. " *nuchicornis*, L.
 348. " *nutans*, F.
 349. " *Schreberi*, L.
 350. " *vacca*, L.
 351. *Oryctes nasicornis*, L. (Tülköncz.)
 352. *Osmoderma eremita*, Scop.
 353. *Oxythyrea stictica*, L.
 354. *Phyllopertha horticola*, L.
 355. *Polyphylla fullo*, L. (Cserebűly.)
 356. *Psammодиус caesus*, Panz.
 357. *Rhizotrogus assimilis*, Hbst. (Csalyva.)
 358. " *solstitialis*, L.
 359. *Trichius fasciatus*, L. (Csajág.)
 360. *Valgus hemipterus*, L.

XXI. Pompályfélék (Buprestidae.)

361. *Agrius angustulus*, Ill. (Mezőr.)
 362. " *Hyperici*, Kreutz.
 363. " *Sinuatus*, Oliv.
 364. *Anthaxia candens*, Panz.
 365. " *quadripunctata*, L.
 366. *Trachys minutus*, L.
 367. " *nanus*, Hbst.

XXII. Szökcserfélék (Elateridae.)

368. *Agriotes obscurus*, L. (Szilajd.)
 369. " *pilosus*, F.
 370. " *segetis*, Bjerkander.
 371. " *sputator*, L.
 372. *Ampedus ephippium*, F.
 373. *Athous circumscriptus*, Cand.
 374. " *haemorrhoidalis*, F.
 375. " *longicollis*, Oliv.
 376. " *niger*, L.
 377. " *niger* var. *scrutator*, Hbst.
 378. " *subfuscus*, Müll.
 379. *Campylus linearis*, L.
 380. " *rubens*, Pill. et Mitt.
 381. *Cardiophorus ruficollis*, L. (Szüvért.)
 382. " *rufipes*, F.
 383. " *thoracicus*, F.
 384. *Corymbites affinis*, Payk.
 385. " *aulicus*, Panz.
 386. " *cupreus*, F., var. *aeruginosus*, F.
 387. " *guttatus*, Germ.
 388. " *haemapterus*, Ill.
 389. " *tessellatus*, L., var. *affinis*, Gyll.
 390. *Cryptohypnus frigidus*, Kiesw.
 391. " *tetragraphus*, Germ.
 392. *Ectinus aterrimus*, L.
 393. *Elater aethiops*, Lac. (Szökcser.)
 394. " *nigrinus*, Hbst.
 395. *Lacon murinus*, L.
 396. *Limonius Bructeri*, F. (Rétész.)
 397. " *parvulus*, Panz.
 398. *Ludius ferrugineus*, L. (Ámka.)
 399. *Melanotus castanipes*, Payk.
 400. *Sericosomus marginatus*, L.

XXIII. Csutajfélék (Dascillidae.)

401. *Cyphon* coarctatus, Payk.
 402. *Dascillus* cervinus, L. (Csutaj.)
 403. *Helodes* minuta, L.

XXIV. Lággyöptűek (Malacodermata.)

404. *Anthocomus* equestris, F.
 405. *Axinotarsus* pulicarius, F.
 406. *Cantharis* alpina, Payk. (Izgoncz.)
 407. „ denticollis.
 408. „ fulvicollis, F.
 409. „ fusca, L.
 410. „ morio, Kiesw.
 411. „ nigricans, Müll.
 412. „ pellucida, F.
 413. „ pilosa, Payk.
 414. „ prolixa, Maerk.
 415. „ violacea, Payk.
 416. *Dasytes* niger, L. (Szöreg.)
 417. *Ebaeus* pedicularius, Schr.
 418. *Homalilus* suturalis, F.
 419. *Lampyrus* noctiluca, L. (Mecsér.)
 420. *Lytta* vesicatoria, L.
 421. *Malachius* aeneus, L. (Hóly-
 agány.)
 422. „ bipustulatus, L.
 423. *Malthinus* biguttatus, L.
 424. *Malthodes* dispar, Germ.
 425. „ guttifer, Kiesw.
 426. „ maurus, Redt.
 427. „ mysticus, Kiesw.
 428. *Meloë* proscarabaeus, L. (Nünke.)
 429. *Rhagonycha* atra, L.
 430. „ denticollis Schumm.
 431. „ morio, Kiesw.
 432. „ nigripes, Redt.
 433. „ rufescens, Letzn.
 434. „ testacea, L.
 435. *Silis* nitidula, F.

XXV. Táltékfélék (Cleridae.)

436. *Clerus* formicarius, L. (Tálték.)
 437. „ rufipes, Brahm.
 438. *Corynetes* rufipes, F.

439. *Tillus* elongatus, L.
 440. „ unifasciatus, F.
 441. *Trichodes* apiarius, L. (Szörkély.)

XXVI. Furdancesfélék (Ptinidae.)

442. *Anobium* pertinax, L. (Makanes.)
 443. *Cis* Boleti, Scop.
 444. *Lyctus* canaliculatus, F.
 445. *Ptilinus* pectinicornis, L.
 446. *Ptinus* fur, L. (Furdances.)
 447. *Rhopalodontus* fronticornis, Panz.
 448. *Xestobium* tessellatum, F.
 449. *Xyletinus* ornatus, Germ.

XXVII. Rejtényfélék (Tenebrionidae.)

450. *Eledona* agaricola, Hbst.
 451. *Laena* Viennensis, St.
 452. *Opatrum* pusillum, F. (Csorva.)
 453. „ sabulosum, L.
 454. *Pedinus* femoralis, L. (Mezőny.)
 455. *Scaphidema* aeneum, Payk.
 456. *Tenebrio* molitor, L. (Rejtény.)
 457. „ obscurus, F.

XXVIII. Derencesfélék (Cistelidae.)

458. *Cistela* fusca, Ill. (Derences.)
 459. „ murina, L.

XXIX. Zögén yfélék (Melandryidae.)

460. *Abdera* flexuosa, Payk.
 461. *Conopalpus* testaceus, Ol.
 462. *Hypulus* bifasciatus, F.

XXX. Ernyészfélék (Anthicidae.)

463. *Anthicus* antherinus, L. (Ernyész.)

XXXI. Pölyhértfélék (Lagriariae.)

464. *Lagria* hirta, L. (Pölyhért.)

XXXII. Maróka félék (Mordellonae.)

465. *Anaspis* frontalis, L.
 466. „ rufilabris, Gyll.

XXXIII. Vörnyefélék (Pyrochroidae.)

467. *Pyrochroa coccinea*, L. (Vörnye.)
 468. " *pectinicornis*, F.
 469. " *rubens*, F.

XXXIV. Czomborfélek (Oedemeridae.)

470. *Anoncodes rufiventris*, Scop.
 471. *Oedemera lurida*, Marsh. (Czombor.)
 472. " *Podagrariae*, L.
 473. " *virescens*, L.

XXXV. Ormányosak (Curculiones.)

474. *Anthonomus varians*, Payk.
 475. *Apion flavipes*, F. (Hüvelyész.)
 476. " *pomoniae*, F.
 477. *Balaninus Brassicae*, F. (Mak-kony.)
 478. " *nucum*, L.
 479. *Baris Lepidii*, Germ.
 480. " *T. album*, L.
 481. *Calandra granaria*, F. (Zsuzsok.)
 482. *Ceutorhynchus assimilis*, Payk. (Sarla.)
 483. " *cyanipennis*, Germ.
 484. " *Erysimi*, F.
 485. " *pubicollis*, Gyll.
 486. *Chlorophanus viridis*, L.
 487. *Cionus Blattariae*, E.
 488. " *Scrophulariae*, L.
 489. " *Verbasci*, F.
 490. *Cleonus albidus*, F. (Dicser.)
 491. " *sulcirostris*, L.
 492. *Coeliodes Epilobii*, Payk.
 493. " *Geranii*, Payk.
 494. " *gustula*, F.
 495. " *quadrinaculatus*, L.
 496. *Cryptorhynchus Lapathi*, L. (Csörrej.)
 497. *Erirhinus nebulosus*, Gyll.
 498. " *taeniatus*, F.
 499. " *Tortrix*, L.
 500. " *tremulae*, Payk.

501. *Gymnetron Antirrhini*, Germ.
 502. " *campanulae*, L.
 503. " *teter*, F.
 504. *Hylesinus piniperda*, Duft. (Törny.)
 505. *Hyllobius abietis*, L.
 506. " *pineti*, F.
 507. *Hypera comata*, Boh.
 508. " *oxalidis*, Hbst.
 509. " *punctata*, F.
 510. " *variabilis*, Hbst.
 511. " *Viciae*, Gyll.
 512. *Larinus obtusus*, Gyll. (Vastang.)
 513. " *planus*, F.
 514. *Lepyrus colon*, L. (Kérgész.)
 515. *Liophloeus cinerascens*, Koll.
 516. " *Herbstii*, Sch.
 517. " *nubilis*, F.
 518. *Magdalinus Pruni*, L.
 519. *Mecinus pyrae*, Hbst.
 520. *Molytes carinae*, Gyll. (Munkász.)
 521. " *germanus*, L.
 522. *Ombas Hanákii*, Friv. (Serge.)
 523. *Orchestes Fagi*, L. (Ugrász.)
 524. " *scutellaris*, F.
 525. " *stigma*, Germ.
 526. *Otiorrhynchus aerifer*, Germ. (Fogor.)
 527. " *alpigradus*, Mill.
 528. " *Asplenii*, Mill.
 529. " *confinis*, Friv.
 530. " *denigrator*, Boh.
 531. " *egregius* var. Mill.
 532. " *fuscipes*, Oliv.
 533. " *Hungaricus*, Germ.
 534. " *irritans*, Germ.
 535. " *Kollári*, Germ.
 536. " *Kratteri*, Boh.
 537. " *lepidopterus*, F.
 538. " *maurus*, Gyll.
 539. " *monticola*, Germ.
 540. " *niger*, F.
 541. " *obsidianus*, Sch.
 542. " *opulentus*, Germ.
 543. " *pauxillus*, Rosh.

544. *Otiorrhynchus* picipes, F.
 545. " proximus, Stierl.
 546. " pulverulentus, Germ.
 547. " Schaumii, Stierl.
 548. " septentrionis, Hrbst.
 549. " villosopunctatus, var. Gyll.
 550. *Phyllobius* alneti, F. (Levelény.)
 551. " calcaratus, F.
 552. " oblongus, L.
 553. " Pyri, L.
 554. *Phytobius* quadrituberculatus, F.
 555. *Phytoecia* affinis, Herrer.
 556. " cylindrica, L.
 557. *Phytonomus*, punctatus, F.
 558. *Pissodes* notatus, F. (Szurkocs.)
 559. " Pini, L.
 560. *Plinthus* Megerlei, Panz.
 561. " Sturmii, Germ.
 562. " Tischeri, Germ.
 563. *Polydrusus* amoenus, Germ.
 564. " intermedius, Zett.
 565. " Picus, F.
 566. " undatus, F.
 567. *Rhynchites* Bachus, L. (Eszelény.)
 568. " Betulae, L.
 569. " betuleti, L.
 570. " cupreus, L.
 571. " Populi, L.
 572. *Rhyncolus* chloropus, F.
 573. *Sciaphilus* micans, F.
 574. " muricatus, F.
 575. *Scythropus* mustela, Hbst.
 576. *Sibynia* fugax, Germ.
 577. *Sitones* lineatus, L. (Aka.)
 578. " flavescens, Marsh.
 579. *Stomodes* gyrosicollis, Boh.
 580. *Strophosomus* Coryli, F.
 581. *Tanymecus* vittiger, Germ.
 582. *Tropiphorus* mercurialis, F.
 XXXVI. Bozsonfélék Scolytidae.)
 583. *Bostrychus* chalcographus, L. (Szű.)
 584. " Laricis, F.
 585. " stenographus, Duft.
 586. *Bostrychus* typographus, L.
 587. *Dryocetes* autographus, Ratz.
 588. *Hylastes* cunicularius, Er.
 589. " decumanus, Er.
 590. " palliatus, Gyll.
 591. *Xyleborus* monographus, F.
 592. *Xyloterus* lineatus, Er.
 XXXVII. Koresérfélék (Attelabidae.)
 593. *Apoderes* Coryli, L.
 XXXVIII. Ajakóczfélék (Anthribidae.)
 594. *Brachytarsus* varius, F.
 XXXIX. Czinezérfélék (Cerambycidae.)
 595. *Acanthoderes* varius, F.
 596. *Agapanthia* angusticollis, Gyll.
 597. *Anisarthron* barbipes, Charp.
 598. *Anoplodera* lurida, F.
 599. *Aromia* moschata, L. (Illár.)
 600. *Astynomus* aedilis, L.
 601. " atomarius, F.
 602. " griseus, F.
 603. *Callidium* Alni, L. (Bájlár.)
 604. " femoratum, L.
 605. " rufipes, F.
 606. " violaceum, L.
 607. *Cerambyx* Scopoli, Laich (cerdo, Scop.) (Czinezér.)
 608. *Clytus* Capra, Germ. (Torgomb.)
 609. " mysticus, L.
 610. " ornatus, F.
 611. " semipunctatus, F.
 612. " trifasciatus, F.
 613. " Verbasci, F.
 614. *Criocephalus* rusticus, L.
 615. *Ergates* faber, F.
 616. *Exocentrus* balteatus, F.
 617. *Grammoptera* praecusta, F.
 618. " ruficornis, F.
 619. *Hammaticherus* heros, F.
 620. *Hylotrupes* bajulus, L.

621. *Lamia textor*, L. (Veszke.)
 622. *Leptura livida*, F. (Karcza.)
 623. " *rubro-testacea*, Ill.
 624. " *sanguinosa*, Gyll.
 625. " *virens*, L.
 626. *Mesosa curculionides*, L.
 627. *Monohammus sutor*, L.
 628. *Necydalis umbellatarum*, L.
 629. *Oberca oculata*, L.
 630. *Obrum brunneum*, F.
 631. *Pachyta cerambyciformis*, Schrk.
 632. " *clathrata*, F.
 633. " *collaris*, L.
 634. " *quadrifasciata*,
 635. " *virginica*, L.
 636. *Prionus coriarius*, L.
 637. *Purpuricenus Koehleri*, F. (Biborék.)
 638. *Rhagium indagator*, L. (Nyakar.)
 639. " *inquisitor*, L.
 640. " *mordax*, F.
 641. *Rhamnusium Salicis*, Gmel.
 642. *Rosalia alpina*, L.
 643. *Saperda carcharias*, L. (Nyikor.)
 644. " *populnea*, L.
 645. *Strangalia annularis*, F.
 646. " *atra*, F.
 647. " *attenuata*, L.
 648. " *melanura*, L.
 649. " *nigra*, L.
 650. " *quadrifasciata*, L.
 651. *Tetropium luridum*, L.
 652. *Tetrops praeusta*, L.
 653. *Toxotus cursor*, L.

XL. Zsizsikfélék (Bruchidae.)

654. *Bruchus affinis*, Froehl. (Zsizsik.)
 655. " *nubilus*, Boh.
 656. " *pisi*, L.

XLI. Büzgefélék (Blapidae.)

657. *Blaps mortisaga*, L. (Büzge.)
 658. *Gnaptor spinimanus*, Pall. (Kálóz.)

XLII. Zományfélék (Chrysomelidae.)

659. *Adimonia Capreae*, L. (Nyáma.)
 660. " *rustica*, F.
 661. *Agelastica Alni*, L.
 662. *Cassida austriaca*, F. (Pajzsda.)
 663. " *equestris*, F.
 664. " *ferruginea*, F.
 665. " *nobilis*, L.
 666. " *obsoleta*, Ill.
 667. " *thoracica*, Kug.
 668. " *vibex*, L.
 669. *Chrysomela fastuosa*, L. (Zomány.)
 670. " *fucata*, F.
 671. " *globipennis*, Suffr.
 672. " *Goettingensis*, L.
 673. " *intricata*, Germ.
 674. " *limbata*, L.
 675. " *luctuosa*, Duft., var. *rugulosa*, Suffr.
 676. " *marcasitica*, Germ.
 677. " *Menthastri*, Suffr.
 678. " *plagiata*, Suffr.
 679. " *polita*, L.
 680. " *sanguinolenta*, L.
 681. " *speciosa*, L. var. *punctatissima*, Suffr.
 682. " *speciosissima*, Scop. var.
 683. " *staphylea*, L.
 684. " *tristis*, F. var. *Senectionis*, Schum.
 685. " *varians*, F.
 686. " *violacea*, F.
 687. *Clythra cyanea*, F. (Lapagy.)
 688. " *humeralis*, Schneid.
 689. " *laeviuscula*, Ratzeb.
 690. *Cryptocephalus aureolus*, Suffr. (Ferej.)
 691. " *bipunctatus*, L. var. *lineola*, F.
 692. " *flavipes*, F.
 693. " *Hybneri*, F.
 694. " *Hypochoeridis*, L.

695. *Cryptocephalus* Moraei, L.
 696. " quadriguttatus, Germ.
 697. " sericeus, L.
 698. " variabilis, Schneid.
 699. " violaceus, F.
 700. " vittatus, F.
 701. *Cyaniris* aurita, L.
 702. *Diaperis* Boleti, L.
 703. *Donacia* discolor, Hoppe. (Bada.)
 704. " sagittariae, F.
 705. *Gastrophysa* Raphani, F. (Haholyga.)
 706. *Gonioctena* affinis, Sch., var. Triandrae, Suff. (Szegfőse.)
 707. " pallida, L.
 708. " pallidá var. nigra.
 709. " sexpunctata, Panz.
 710. " viminalis, L.
 711. *Haltica* arcuata, Mill. (Szökőncz.)
 712. " cyanescens, Duft.
 713. " Euphorbiae, F.
 714. " ferruginea, Scop.
 715. " fuscicornis, L.
 716. " mercurialis, F.
 717. " oleracea, L.
 718. " Rubi, Payk.
 719. " Transylvanica, Mill.
 720. " versicolor, Kutsch.
 721. *Hypnophila* obesa, Walzl.
 722. *Lema* brunnea, F. (Hengenyce.)
 723. " cyanella, L.
 724. " puncticollis, Curt.
 725. " merdigera, L.
 726. *Lina* aenea, L. (Lenke.)
 727. " Populi, L.
 728. " Tremulae, Gmel.
 729. " vigintipunctata, Scop.
 730. *Longitarsus* castaneus, Foudr.
 731. *Orsodaena* Cerasi, F.
 732. " nigriceps, Latr., var. lineola, F.
 733. *Phaedon* pyritosum, Oliv.
 734. *Phratora* Vitellinae, L.
 735. *Psylliodes* chrysocephalus, L.
 736. *Sphaeroderma* Cardui, Gyll.
 737. *Timarcha* coriaria, F. (Vezeng.)
 738. " metallica, F.
 XLIII. Bedőcsfélék (Erotylidae.)
 739. *Engis* humeralis, F.
 XLIV. Belenecs-félék (Endomychidae.)
 740. *Mycetina* cruciata, Schall.
 XLV. Bődefélék (Coccinellidae.)
 741. *Alexia* globosa, St.
 742. *Coccinella* bipunctata, L. (Böde.)
 743. " quatuordecimpunctata, L.
 744. " quinquepunctata, L.
 745. " septempunctata, L.
 746. " variabilis, Ill.
 747. *Epilachna* globosa, Schn.
 748. *Halyzia* bisseptempunctata, Schall.
 749. " conglobata, L.
 750. " ocellata, L.
 751. " vigintiduopunctata, L.
 752. *Hyperaspis* reppensis, Payk.
 753. *Platynaspis* pubescens, Küst.
 754. *Rhizobius* litura, F.
 755. *Scymnus* analis, F. (Zsonga.)
 B) Hártyaröpkék (Hymenoptera.)
 756. *Allanthus* nothus, Kl. (Hagymász.)
 757. *Alomya* ovator, Grav.
 758. *Apis* mellifica, L. (Méh.)
 759. *Athalia* spinarum, F.
 760. *Bombus* lapidarius, Latr. (Pöször.)
 761. " terrestris, Latr.
 762. *Camponotus* herculeanus, L.
 763. " ligniperdus, Latr.
 764. *Cynips* corticis, Westw. (Guboncz.)
 765. " quercusfolii, Westw.
 766. *Formica* flava, L. (Hangya.)
 767. " fusca, L.
 768. " pratensis, Deg.
 769. " rufa, L.
 770. *Hylotoma* atrata, Kl. (Erdenyész.)

771. *Ichneumon* extensorius, Grav.
(Fürkész.)
772. " luctatorius, Grav.
773. *Lasius* niger, L.
774. *Mutilla* europaea, L. (Csonkány.)
775. *Myrmica* laevinodis, Nyll. (Hengye.)
776. " rubida, Latr.
777. *Psithyrus* vestalis, Fourer.
778. *Rhodites* rosae, L.
779. *Sirex* gigas, L. (Törözs.)
780. *Stilbum* calens, L. (Fényér.)
781. *Tenthredo* atra, L. (Zöhér.)
782. " bicincta, L.
783. " Coryli, Panz.
784. " flavicornis, F.
785. " histrio, L.
786. " viridis, L.
787. *Xylocapa* violacea, Latr. (Dandár.)
788. *Vespa* Crabro, L. (Darázs.)
789. " vulgaris, L.

(C) Pikkelyröpüek (Lepidoptera.)

I. Buzogányesápuak (Rhopalocera.)

790. *Apatura* ilia, F. (Szinék.)
791. " Iris, L.
792. *Argynnis* Adippe, L. (Csiller.)
793. " Aglaja, L.
794. " dia, L.
795. " Euphrosine, L.
796. " Latonia, L.
797. " Paphia, L.
798. " Selene, F.
799. *Colias* hyale, L. (Surán.)
800. *Doritis* Apollo, (Vörpety.)
801. *Erebia* Aethiops, Esp. (Medea Hb.)
802. " Euryale, Esp.
803. " Ligae, L.
804. " Manto, Esp.
805. *Hipparchia* Dejanira, L. (Sze-mőcz.)
806. " Egeria, L.
807. " Galathea, L.
808. " hyperanthus, L.
809. *Hipparchia* Janira, L.
810. " maera, L.
811. " Megaera,
812. " Phaedra, L.
813. " Stygne, O.
814. *Leucophasia* Sinapis, L.
815. *Limenitis* Aceris, F. (Enyhész.)
816. " Camilla, F.
817. *Lycaena* acis, W. V. (Boglárka.)
818. " Adonis, F.
819. " argiolus, L.
820. " Argus, L.
821. " Arion, L.
822. " Damon, F.
823. " erebus, F.
824. *Melitaea* Athalia, Bkh. (Tarkály.)
825. " cinxia, L.
826. *Neptis* Lucilla, F.
827. *Papilio* Machaon, L. (Pillangó.)
828. " podalirius, L.
829. *Pieris* Napi, L. ab. Bryoniae, O.
830. *Polyommatus* Hippothoë, L. (Tündök.)
831. " phleas, L.
832. " Virgaureae, L.
833. *Pontia* belia, F. (Özöndék.)
834. " Brassicae, L.
835. " Cardamines, L.
836. " Crataegi, L.
837. " Rapae, L.
838. *Rhodocera* Rhamni, L.
839. *Thais*, Polixena, W. V., mint vendég.
840. *Thecla* Acaciae, F.
841. " Betulae, L.
842. " Pruni, L.
843. " Rubi, L.
844. *Vanessa* Antiopa, F. (Szöglencz.)
845. " Atalanta, F.
846. " c. album, F.
847. " Cardui, F.
848. " Jo, L.
849. " polychloros, F.
850. " prorsa, F.
851. " Urticae, F.

II. Különféle csápuak (Heterocera)

a) Szenderek (Sphinges.)

852. *Acherontia* Atropos, O. (Boszor.)
 853. *Atychia* appendiculata, M.
 854. *Cossus* Aesculi, L. (Farág.), vendégfaj.
 855. „ ligniperda, F.
 856. *Deilephila* elpenor, O. (Alkonyász.)
 857. „ Euphorbiae, O.
 858. „ Galii, F.
 859. „ porcellus, O.
 860. *Ino* Statices, L.
 861. *Macroglossa* bombyliformis, O. (Pödörnye.)
 862. „ fuciformis, O.
 863. „ Oenotherae, E.
 864. „ Stellaturum, L.
 865. *Psyche* hirsutella, Dup. (Lélme.)
 866. *Sesia* apiformis, L. (Szitkár.)
 867. „ tenthrediniformis, W. V.
 868. *Smerinthus* ocellatus, O. (Szürkülény.)
 869. „ Populi, L.
 870. „ Tremulae, Ztst.
 871. *Sphinx* Convolvuli, L. (Szender.)
 872. „ Ligustri, L.
 873. „ Nerii, L. mint vendég.
 874. „ pinastri, L.
 875. *Zygaena* Achilleae, E. (Igász.)
 876. „ Filipendulae, L.
 877. „ Meliloti, E.
 878. „ Minos, W. V.

b) Szövénczök (Bombyces.)

879. *Aglia* tau (τ), O. (Foltár.)
 880. *Euprepia* caja, L. (Szindisz.)
 881. „ dominula, L.
 882. „ fuliginosa, L.
 883. „ hera, L.
 884. „ lubricipeda, F.
 885. „ menthastri, F.
 886. *Gastropacha* neustria, L. (Pohók.)
 887. „ processionea, L.
 888. „ quercifolia, L.

889. *Gastropacha* Quercus, L.
 890. „ Rubi, L.
 891. „ Trifolii, W. V.
 892. *Harpia* vinula, L. (Villafark.)
 893. *Ilepialus* Humuli, L.
 894. *Liparis* auriflua, F. (Gyaponecz.)
 895. „ chrysorrhoea, L.
 896. „ dispar, L.
 897. „ monacha, L.
 898. „ Salicis, L.
 899. *Lithosia* aurita, E. (Keve.)
 900. „ quadra, L.
 901. *Notodonta* camelina, L. (Hátafog.)
 902. „ ziczac, L.
 903. *Onygia* pudibunda, L. (Nyútag.)
 904. *Platypteria* lacertula, H.
 905. *Pygaera* bucephala, L. (Farál.)
 906. *Saturnia* Carpini, W. V. (Páva-szem.)
 907. „ Pyri, W. V.
 908. „ Spini, W. V.
 909. *Thyatira* Batis, L.

c) Éjenczék (Noctuae.)

910. *Acronycta* tridens, W. V. (Éjfélész.)
 911. *Agrotis* exclamationis, L. (Meczöny.)
 912. „ festiva, Hb.
 913. „ fimbria, L.
 914. „ flammata, F.
 915. *Amphipyra* pyramidacea, L. (Ede-lény.)
 916. *Calpe* libatrix, F.
 917. *Caradrina* Alsines, Brahm.
 918. *Catocala* Fraxini, L. (Csallang.)
 919. „ nupta, L.
 920. „ sponsa, L.
 921. *Cerastis* cerasina, Fr. (Szelme.)
 922. *Cleophana* petrorrhiza, Bkh.
 923. *Episema* coeruleocephala, L.
 924. *Euclidia* glyphica, L. (Bájszinér.)
 925. „ mi (μ), L.
 926. *Hadena* Atriplicis, L. (Bacza.)
 927. *Herminia* crinalis, Tr.
 928. „ derivalis, Hb.

929. *Herminia* tentacularia, L.
 930. *Mammestra* Brassicae, L. (Vetemér.)
 931. „ dentina, Hb.
 932. „ Oleracea, L.
 933. „ Persicariae, L.
 934. „ Pisi, L.
 935. *Mania*, maura, L.
 936. *Mischia* aprilina, (Tündöcz.)
 937. „ oxiacanthae, L.
 938. *Naenia* typica, L.
 939. *Noctua* C nigrum, L. (Éjencz.)
 940. *Ophiusa* leucomelas, W. V.
 941. *Phlogophora* meticulosa, L. (Lobones.)
 942. *Plusia* bractea, F. (Éjdisz.)
 943. „ gamma (γ), L.
 944. *Trachea* piniperda, E. (Gurdaes.)
 945. *Triphaena* pronuba, L. (Vilagy.)
 946. *Xylina* rurea, F. (Kérgecs.)

d) Araszakák (Geometrae.)

947. *Abrazas* sylvata, Sc.
 948. *Acaena* Sambucaria, L.
 949. *Acidalia* blandiaria, W. V. (Törköny.)
 950. „ brumaria, L.
 951. „ immorata, L.
 952. „ perocharia, F. R.
 953. „ straminaria, Tr.
 954. *Amphidasis* Betularia, L. (Pohoska.)
 955. *Boarmia* Abietaria, Hb. (Bincs.)
 956. „ repandata, L.
 957. *Ciduria* adaequata, Bkh. (Csalmász.)
 958. „ albulata, Schiff.
 959. „ alchemillata, L.
 960. „ appendicularia, Boisd.
 961. „ molluginata, L.
 962. *Ennomos* Alniaria, L. (Agócza.)
 963. „ Prunaria, L.
 964. „ Syringaria, L.
 965. *Eupithecia*, pusillata, F.
 966. „ Valerianata, Hb.
 967. „ Veratraria, Hs.

968. *Fidonia* atomaria, L. (Fosztócz.)
 969. „ defoliaria, L.
 970. „ Piniaria, L.
 971. *Geometra* Papilionaria, L. (Araszka.)
 972. *Gnophos* dilucidaria, Hb. (Homály.)
 973. „ serotinaria, Tr.
 974. *Halia* brunneata, Thub.
 975. *Idaea*, commutaria, Tr. (Föngy.)
 976. *Macaria* signaria, Hb.
 977. *Odezia* atrata, L.
 978. „ dotata, L.
 979. „ ferrugata, Cl.
 980. *Ortholitha* limitata, Scop.
 981. *Psodos* alpinata, Scop.
 982. „ quadrifaria, Sulz.
 983. *Thalera* fimbrialis, Scop.
 984. *Zenere* Grossularia, L. (Zerény.)

e) Tüzikék (Pylalidina.)

985. *Botys* alpinalis, Schiff. (Bojtor.)
 986. „ crocealis, Hb.
 987. „ hyalinalis, Hb.
 988. „ purpuralis, L.
 989. *Crambus* dumetellus, Hb.
 990. „ pascuellus, L.
 991. „ pauperellus, Tr.
 992. „ perlellus, Sc.
 993. „ pratellus, L.
 994. *Pyralis* albofascialis, H. (Tüziké.)
 995. „ clathralis, H.
 996. „ fimbrialis, H.
 997. „ guttalis, H.

f) Honczák (Tortricina.)

998. *Cochylis* straminea, Hw.
 999. *Dichrorampha* Petiverella, L.
 1000. „ plumbana, Sc.
 1001. *Grapholitha* Hohenwartiana, Tr.
 1002. „ Hypericana, Hb.
 1003. „ tedella, Cl.
 1004. *Penthina* Charpentierana, Hb.
 1004. „ lacunana, Dup.
 1006. „ rivulana, Sc.

1007. *Penthina siderana*, Tr.
 1008. *Sciaphila argentana*, Cl.
 1009. „ *pasivana*, Hb.
 1010. *Steganoptycha corticana*, Hb.
 1011. *Teras Holmiana*, L.
 1012. *Tortrix diversana*, H. (Ilonca.)
 1013. „ *pomonana*, W. V.
 1014. „ *sauciana*, H.

g.) Molyfélék. (Tineina.)

1015. *Adela violella*, Tr.
 1016. *Anacampsis ligulella*, L.
 1017. *Argyresthia nitidella*, F.
 1018. *Blabophanes rusticella*, Hb.
 1019. *Gelechia sororecullella*, Hb.
 1020. *Incurvaria rupella*, Schiff.
 1021. *Nemophora pilulella*, Hb.
 1022. *Nemotois cupriacellus*, Hb.
 1023. „ *fasciellus*, F.
 1024. *Plutella Xylostella*, L.
 1025. *Simaethis Oxyacanthella*, L.
 1026. *Tinea anthracinella*, Dup. (Moly.)
 1027. „ *cerella*, F.
 1028. „ *comptella*, H.
 1029. „ *conchella*, W. V.
 1030. „ *cribrumella*, H.
 1031. „ *crinella*, Tr.
 1032. „ *granella*, L.
 1033. „ *parella*, Zell.
 1034. „ *pascuella*, L.
 1035. „ *pellionella*, L.
 1036. „ *sarcitella*, L.
 1037. „ *tapezella*, L.

h) Tollanczok (Pterophorina.)

1038. *Leioptilus tephrodactylus*, Hb.
 1039. *Oxyptilus didactylus*, L.
 1040. *Pterophorus galactodactylus*,
 H. (Tollancz.)
 1041. „ *pentadactylus*, L.

D) Egyenesröpüek (Orthoptera.)

- I. Valódiak (Orthoptera genuina.)
 1042. *Acridium coerulescens*, Latr.
 (Sáska.)

1043. *Acridium stridulum*, Latr.
 1044. *Blatta livida*, F. (Csótán.)
 1045. „ *orientalis*, L.
 1046. *Forficula auricularis*, L. (Olla.)
 1047. *Gryllotalpa vulgaris*, Latr. (Áska.)
 1048. *Gryllus campestris*, L. (Tücsök.)
 1049. „ *domesticus*, L.
 1050. *Locusta viridissima*, L. (Szöcske.)
 1051. *Stenobothrus pratorum*, Fieb.

II. Álreczésröpüek (Pseudoneuroptera.)

1052. *Agrion puella*, L. (Leke.)
 1053. „ *splendens*, Fabr.
 1054. „ *Virgo*, L.
 1055. *Ephemera vulgata*, L. (Kécsz.)
 1056. *Lestes barbara*, F.
 1057. *Libellula depressa*, Burm. (Acsa.)
 1058. „ *dubia*, Vandl.
 1059. „ *flaveola*, L.
 1060. „ *meridionalis*, Selys.
 1061. „ *quadrinaculata*, Burm.
 1062. *Nemura lateralis*?, Pict.
 1063. *Perl marginata*, Pict. (Gyöngye.)

E) Reczésröpüek (Neuroptera.)

1064. *Anabolia pantherina*, Kol.
 1065. *Hemerobius Humuli*, L. (Fátyolka.)
 1066. „ *perla*, L.
 1067. *Limnophilus decipiens*, Kol.
 (Mocska.)
 1068. „ *flavicornis*, F.
 1069. „ *griseus*, L.
 1070. *Panorpa communis*, L. (Bököncz.)
 1071. *Philopotamus variegatus*, Pict.
 1072. *Phryganea grandis*, L. (Tegzér.)

F) Kétröpüek (Diptera.)

1073. *Asilus crabroniformis*, L. (Kapzár.)
 1074. „ *germanicus*, F.
 1075. *Bibio hortulanus*, L. (Cseszle.)

1110. *Acanthia* lectularia, L. (Poloska.)
1111. *Aphis* Rosae, L. (Levelész) számos fajtársával.

2. *Asellus aquaticus*, Geoffr. (Repece.)
3. *Julus terrestris*, L. (Henge.)
4. *Oniscus asellus*, L. (Ászka.)
5. „ *scaaber*, L.
6. *Scolopendra forficata*, F. (Rinya.)

HETEDIK OSZTÁLY.

Pankányok (*Arachnidae, Spinnenthiere.*)**A) Bökölök** (Arthrogastra.)

1. *Chelifer cancroides*, Geoffr. (Ollór.)

B) Pókok (Araneida.)

I. Valódiak (Sedentaria.)

2. *Epeira diadema*, Walck. (Gyal-már.)
3. *Saliculus scenicus*, Latr. (Lejtike.)
4. *Segestria senoculata* (Zugár.)
5. *Tegenaria domestica*, Walck. (Pók.)
6. *Thomisus viaticus* (Kötér.)

II. Álpókok (Opiliona.)

7. *Phalangium Opilio*, L. (Szövé.)

C) Atkák (Acarina.)

8. *Acarus Siro*, L. (Atka.)
9. *Dermanyssus avium*, Latr. (Csip-dér.)
10. *Gamasus coleopterorum*, Latr.
11. *Ixodes marginatus*, L. (Kollancs.)
12. *Sarcoptes scabiei*, Latr. (Rühész.)
13. *Trembidium holosericeum*, Latr. (Jeszke.)

NYOLCZADIK OSZTÁLY.

Gyűrűnyók (*Annelata, Würmer.*)**A) Sörtések** (Chaetopoda.)

1. *Lumbricus terrestris*, L. (Giliszt.)

B) Lábatlanok (Apoda.)

2. *Haemopsis nigrescens*, Sav. (Nádaly.)
3. *Hirudo medicinalis*, L.
4. „ *officinalis*, L.

KILENCZEDIK OSZTÁLY.

Bellények (*Entozoa, Eingeweidewürmer.*)**A) Fonalférgék** (Nematoidea.)

1. *Ascaris lumbricoides*, L. (Orsonya.)
2. „ *vermicularis*, L.

B) Szivók (Tremadota.)

3. *Distoma hepaticum*, L. (Métely.)

C) Szalagférgék (Cestoidea.)

4. *Botriocephalus latus*, Bremser (Gödrény.)
5. *Taenia solium*, Rud. (Galandóc.)

D) Hólyagférgék (Cystica.)

6. *Coenurus cerebralis*, L. (Kerge.)
7. *Cysticercus cellulosae*, L. (Borsóka.)

TIZEDIK OSZTÁLY.

Puhányok (*Mollusca, Weichthiere.*)**A) Haslábuak** (Gasteropoda.)

I. Tüdősek (Pulmonata.)

1. *Bulimus radiatus*, Br. (Falha.)
2. *Clausilia bidens*, Drap. (Zárász.)
3. „ *critica*, Bielz.
4. „ *clata*, Zgl.
5. „ *latestriata*, Schm.
6. „ *orthostoma*, Muke.
7. „ *plicata*, Drap.
8. „ *stabilis*, Pfr.
9. „ *tumida*, Zgl.
10. „ *turgida*, Zgl.
11. *Helix arbustorum*, L. (Bíga.)
12. „ *bidens*, Chem., var. *dibothron*, Friv.

13. <i>Helix</i> hortensis, Müll.
14. " nemoralis, L.
15. " pomatia, L.
16. " vicina, Rossm.
17. <i>Limax</i> agrestis, L. (Héjincs.)
18. " cinereo-niger, Wolff.
19. " hortensis, L.
20. " maximus, L.
21. <i>Limnaeus</i> stagnalis, Drap. (Hanyász.)
22. <i>Planorbis</i> cornuus, Drap. (Tányér.) | 23. <i>Pupa</i> frumentum, Drap. (Babár.)
24. " muscorum, Nils.
25. " tridens, Drap.

II. Fésűskopoltyusok (Cteno-branchia.)
26. <i>Paludina</i> vivipara, Fér. (Mocsga.)

B) Kagylók Conchifera.)
27. <i>Anodonta</i> Anatina, Dr. (Fogincs.)
28. " Cygnea, Dr. |
|--|--|

Kardos Károly.

MÁSODIK RÉSZ.

Társadalmi viszonyok.

ELSŐ SZAKASZ.

A megye közigazgatási szervezetének ismertetése.

52. §. Közigazgatási tisztikar. Bizottmány. Választmányok. Székhely.

A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény megalkotása után Máramaros megye közigazgatási szervezete az 1872-ik évben állapítottatott meg.

Máramaros megye törvényhatósági jogait a fennálló törvények szerint a megyei bizottság gyakorolja. E bizottság áll 442 tagból. Ezekből 46 választó kerület s alkerület választ 221 tagot; a másik felét a megye legtöbb egyenes adót fizető lakosai, a virilisek, képezik. A legnagyobb összeg, mely évi egyenes adó fejében a virilisség alapjául vétetett, tett az 1875. évben 711 ftot 80 krajczárt, a legkisebb összeg 46 ftot 36 krt.

A megye-hatóság élén a főispán áll. A tisztikart alkotják az alispán, főjegyző, tisztí ügyész, főpénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, főszámvevő, alszámvevő, almérnök, két aljegyző, 10 szolgabíró és 10 járási orvos.

A segéd- és kezelő személyzet áll egy kiadóból, a ki irodagazgató is, igtatóból, irattárnokból, 5 irthokból, 2 díjithokból, 10 szolgabírószági irthokból, 2 állatorvosból és 10 szülésznőből.

Az árvaszék személyzetét képezik az elnök, közgyám, jegyző, 9 ülnök s 2 őrök.

A közbiztossági közegeket képezik 11 csendbiztos és 44 pandur.

A szolgaszemélyzet áll 2 hivatal-szolgából, 3 lovaslegényből, 2 hajduból és 13 tiszti legényből.

Az utrendészeti személyzetet alkotják: a 12 utmester és 36 utkaparó.

A megyeház közvetlen felügyeletét a várnagy gyakorolja.

A központi és kültisztviselőknek évenkénti fizetési összege 41,430 ft, úti átalánya 5,300 ft. Az árvaszék tagjainak évi fizetésösszege 7,100 ft. A közbiztossági közegek évi fizetésösszege 12,900 ft, uti átalánya 2,720 ft, ruházata 2,260 ft. A szolgaszemélyzet évi fizetése 4,000 ft, átalánya 8,380 ft, ruházata 1,030 ft. E szerint a házi pénztárból fedezendő évenként a fentebbi czimek alatt 77,100 ft.

Az uti személyzet fizetése 9,504 ft. Ez összeg a közmunkaváltási pénz-alapból, mely az 1875. évben 14,715 ft 60 krt tett, fedeztetik.

1875. évben felállíttatott a mérték-hitelesítő hivatal egy hitelesítővel s egy szolgálival. Költségeit bevételeiből fedezi.

A megyetörvényhatóság évi szükséglete az 1875. évben 89,651 ft 19 krt, 1876-ban 89,580 ft 89 krt tett.

E költségek egyrésze a megye ingatlanainak jövedelmeiből fedeztetik. Az ingatlanokat képezik Szigeten 4, Rozárván 1, Huszton 1, összesen 6 ház és 2 telek Viskén.

A közgyűlések számát és idejét megállapító szabályrendelet szerint a megyei köztörvényhatóság évenként 4 rendes közgyűlést tart, még pedig február, május, augusztus és november hónapok első napjain.

A közgyűléseken tárgyalandó ügyeket az állandó választmány és ennek szakosztályai szokták előkészíteni.

Az állandó választmánynak van 60 rendes és több póttagja. Van 6 szakosztálya, melyek közül az

I-ső a szabályrendeletek alkotása, a közigazgatási és választókerületek alakítása körüli előkészítéssel foglalkozik;

a II-ik szakosztály a törvényhatósági közlekedési vonalak, közművek, építkezések s a közmunka felett intézkedik;

a III-dik a kölcsönvételek, törzsvagyonszerzés vagy elidegenítés iránti ügyeket készíti elő ;

a IV-dik a költségvetési előirányzat megállapítása, a zárszámadások megvizsgálása, továbbá a tisztviselők, a segéd- s kezelő személyzet és szolgálk fizetésének szabályozása, fölemelése vagy leszállítása, új hivatalok és állomások felállítása vagy a régiek megszüntetése iránti ügyeket készíti elő ;

az V-ik szakosztály a törvényhatóság kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgálásával s erre vonatkozó jelentésekkel, továbbá a népvelés ügyével, a községi adó kivetésével, megállapításával, a községi vagyon elidegenítése s a 6 éven túlterjedő haszonbérletek megkötése tekintetében intézkedik ; végre

a VI-ik előkészíti a községektől a községi törvény értelmében felterjesztett vagy felebbezett ügyeket.

A megyetörvényhatósághoz beérkező ügydarabok ahhoz képest, a mint azok az 1870-ik évi XLII. törvénycikk alapján vagy a bizottsági közgyűlésnek vannak fenntartva, vagy az alispán által intézendők el, részint közgyűlési tárgyalás és eldöntés alá jutnak, részint a jegyzői kar segélyével az alispáni hivatal által láttatnak el.

Az ügyszorgalom az 1875. évben 6806 számot tett.

A megye közigazgatási székhelye Sziget, sz. koronai s rendezett tanácsu város.

53. §. Szolgabírói járások. Községek száma.

Máramaros megye területén, Sziget városán kívül, van 6 nagy és 156 kis község.

A megye területe az 1872. évben történt új szervezés előtt 20 szolgabírói kerületre volt fölosztva; az 1872. év, vagyis az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól lett elválasztása óta azonban 10 szolgabírói járást képez. Ezek a következők:

I. Visó-i járás. Székhelye F.-Visó. Van 1 nagy és 10 kis községe, melyek 26.310 lelket számlálnak. *) A járásban levő körjegyzőségek száma 6.

II. Izavölgyi járás. Székhelye Dragomérfalva. Van benne 13 kis község 18.326 lélekkel. Körjegyzőségeinek száma 4.

*) A legutóbbi népszámlálás szerint.

III. Kaszói járás. Székhelye A.-Sugatag. Van benne 20 kis község 20.379 lélekkel. Körjegyzősége van 6.

IV. Tiszavölgyi járás. Székhelye Nagy-Bocskó. Van 1 nagy és 11 kis községe 22.460 lélekkel. Körjegyzősége 5.

V. Szigeti járás. Székhelye Sziget. Van benne 1 nagy és 15 kis község 25.839 lélekkel. Körjegyzősége 8.

VI. Taracsvizi járás. Székhelye Taraczköz. Áll 20 kis községből 18.537 lélekkel. Körjegyzősége van 5.

VII. Técsői járás. Székhelye Técső. Van 1 nagy és 15 kis községe 19.570 lélekkel. Körjegyzősége 5.

VIII. Huszti járás. Székhelye Huszt. Van 2 nagy és 11 kis községe 23.319 lélekkel. Körjegyzősége 5.

IX. Dolhai járás. Székhelye Dolha. Van 12 kis községe 16.554 lélekkel. Körjegyzősége 3.

X. Ökörmezői járás. Székhelye Ökörmező. Van benne 29 kis község 20.389 lélekkel. Körjegyzősége van 6.

A községek az egyes járásokba inkább népesség, mint területi arány szerint osztvák be; míg pl. a huszti járás területe csak 91.016 katasztrális hold, addig a visói 297.315-t, az ökörmezői 199.900-t tesz.

Csendbiztos van minden járásban egy, ezenkívül a központban is egy, összesen 11. Alájok van helyezve 6 lovas és 38 gyalog pandur, összesen 44.

A megye székházában a központi tisztviselőknek csak egy része van elhelyezve azon okból, mert ugyanott vannak részben a kir. törvényszéki hivatalok is.

54. §. Képviselő-választási kerületek.

Az országgyűlési követeknek népképviselőlet alapján leendő választásáról szóló 1847/s-ik évi V. törvénycikk hatban állapítván meg Máramaros megye képviselőinek számát: ehhezképest az 1848-ik évi megyei közgyűlés pünköst hó 9-én, az országgyűlési ügyeket tárgyaló állandó központi választmány javaslatának elfogadásával, a következő 6 választó-kerületet alakította:

I. Visóit, II. Sugatagit, III. Szigetit, IV. Técsőit, V. Husztit és VI. Ökörmezőit.

A választó-kerületek választási székhelyei, valamint az egyes községek, a népesség számára, illetőleg a lakások helyén kívül

szavazó választókra való tekintettel, ugyanazon közgyűlésben következőkép osztattak be az egyes választó-kerületekbe, s e beosztás változatlanul maradt mind e mai napig:

1. A visói v.-kerület, melynek Felső-Visó a választási székhelye, Felső-, Közép-, Alsó-Visó, Rozávyia, Sajó, Jód, Konyha, Dragomérfalva, Felső-Szelistye, Szacsal, Kis-Bocskó, Borsa, Borsabánya, Mojszin, Petrova, Leordina, Ruszkova, Ruszkirva és Ruszpolyána községekből áll.

2. A sugatagi v.-kerülethez, melynek Akna-Sugatag a választási székhelye, Falu- és Akna-Sugatag, Batiza, Sajópolyána, Glód, Szlatinka, Szurdok, Krácsfalva, Desze, Hernécs, Gyulafalva, Hotinka, Bréb, Farkasrév, Felső- és Alsó-Róna, Rónaszék, Lonka, Disznópatak, Nánfalva, Felső-Kálinfalva, Szerfalva, Budfalva, Váncsfalva, Bártfalva, Fejérfalva, Somfalva, Barczánfalva és Mikolapatak községek tartoznak.

3. A szigeti v.-kerület, melynek Sziget a választási székhelye, Sziget, Kőrösmező, Bogdán, Luhi, Akna- és Bocskó-Rahó, Berlebás, Bilin, Trebusa, Fejérpatak, Roszuska, Kaszó- és Kabolapolyána, Nagy-Bocskó, Karácsonfalva, Veresmart, Felső-, Közép- és Alsó-Apsa, Falu- és Akna-Szlatina, Fejéregyháza, Kabolapatak és Szarvaszó községekből áll.

4. A técsői v.-kerülethez, melynek Técső a választási székhelye, Técső, Hosszumező, Szaploneza, Remete, Bedő, Kis- és Nagy-Kirva, Nyágova, Irholcz, Alsó- és Felső-Neresznicze, Széles-Lonka, Tereselpatak, Gánya, Pudplesa, Alsó-Kálinfalva, Dombó, Krasznisóra, Királymező, Orosz- és Német-Mokra, Brusztura, Kőkényes, Tarackköz, Körtvélyes, Vajnág, Urmező, Talaborfalva, Újbárd, Kerekhegy, Dulfalva és Uglya községek tartoznak.

5. A huszti v.-kerület, melynek Huszt a választási székhelye, Huszt, Baranya, Bustyaháza, Száldobos, Szeklenceze, Sófalva, Mihálka, Ötvösfalva, Kövesliget, Kricsfalva, Darva, Csománfalva, Gernyész, Alsó-Szelistye, Husztköz, Visk, Herincse, Berezna, Alsó-Bisztra, Keselymező, Lipcse, Sándorfalva és Iza községekből áll.

6. Az ökörmezői v.-kerülethez, melynek Ökörmező a választási székhelye, Ökörmező, Lozánzska, Vucoómező, Kalocsa-Láz, Kalocsa-Horb-Imád és Nyegrovecz, Szinevér, Szinevérpolyána, Priszlop, Toronya, Bisztra, Lopusnya, Majdánka, Ó-Holyatin, Új-Holyatin, Lyachovecz, Rekita, Alsó- és Felső-Hidegpatak, Podobovecz, Roszto-

ka, Pilipecz, Iszka, Kelecseny, Bukovecz, Ricska, Tyuska, Ripinye, Szolyma, Rókamező, Kusnicza, Kereczke, Bereznik, Szuha-Bronyka, Dolha, Lipsepolyána és Zádnya községek tartoznak.

A legutóbbi népszámlálás szerint a lélekszám

- a) a visói v.-kerületben 39,076;
- b) a sugatagi v.-kerületben 31,957;
- c) a szigeti v.-kerületben 46,120;
- d) a técsői v.-kerületben 36,311;
- e) a huszti v.-kerületben 36,392;
- f) az ökörmézői v.-kerületben 30,560.

A választók száma az 1874. évi XXXII. törvénycsik alapján az 1875. évi összeírás szerint volt:

- 1) a visói v.-kerületben 1885; az 1872-ik évi összeírás szerint, vagyis az 1847/s. évi V-ik törvénycikk alapján, 2433;
- 2) a sugatagi v.-kerületben 2185, 1872-ben 2379;
- 3) a szigeti v.-kerületben 2053, 1872-ben 3070;
- 4) a técsői v.-kerületben 1372, 1872-ben 2510;
- 5) a huszti v.-kerületben 2258, 1872-ben 2872;
- 6) az ökörmézői v.-kerületben 2621, az 1872-iki összeírás alkalmával 1939.

E szerint a megye összes választóinak száma 1875. évben 12,374, 1872-ben 15,203 volt. A választók száma az új törvény folytán 5 választókerületben 2611-el apadt, s csupán az ökörmézői v.-kerületben szaporodott 682-vel.

Az 1875-ik évi általános választások költsége 550 ftot s 8 krt tett.

55. §. Katonállítási beosztás.

Katonaállítási tekintetben a megye az 1872. év végeig öt sorozójárássra volt felosztva, u. m. a visóira, kaszóira, szigetire, husztira és verchovinaira. 1873. év óta azonban annyi a sorozó-, a hány a szolgabírói járás. Ezenkívül Sziget város külön sorozójárást képez.

Hadkiegészítési tekintetben a sorozójárások a Szatmáron székelő „II. Lajos bajor király“ nevét viselő 5-dik számú, s a Munkácsen levő „Lajos-Viktor főherceg“ nevét viselő 65-ik számú gyalogezred hadkiegészítési kerületi parancsnokságaihoz tartoznak.

Honvédelmi tekintetben a megye a szigeti 33-ik s a Munkácsen székelő 34-ik számú m. kir. honvédszászlóalj parancsnokságához tartozik. Még pedig

a) az 5-dik számú gyalogezredhez s a 33-ik számú kir. honvédszászlóaljhoz soroznak a visói, izavölgyi, kaszói, szigeti, tiszavölgyi s taraczközi járások és Sziget város;

b) a 65-ik számú gyalogezredhez s a 34-ik számú m. kir. honvédszászlóaljhoz a técsői, huszti, dolhai és ökörmezői járások.

A megyére kiterjedő illetékes katonai felülvizsgáló bizottság székhelye Szatmár.

A megye ujoncz-jutaléka, az 1873, 1874, 1875. évi átlagot véve, 436 volt, póttartaléki jutaléka 10%.

Az 1876. évre azonban, tekintve a múlt évi hadképességi magas százalékokat s az I-ső korosztályban összeirt (2601) védkötelesek nagy számát, 543 ujoncz és 54 póttartalékos vettetett ki a megyére, tehát az 1875. évbeli jutalékokhoz képest százszal több. Az egyes járások nemcsak hogy kiadták az ujoncz- és póttartaléki jutalékot, hanem felül ezen még 54 honvédet is adtak.

56. §. Adóhivatalok. Kataszteri járások.

Máramaros megyében van négy adóhivatal, melyek a szatmári m. kir. pénzügyigazgatóság alá helyezvék.

Az adóhivatali kerületekbe a szolgabírói hivatalok következőkép vannak beosztva :

1. A visói adóhivatalhoz tartoznak a visói és izavölgyi,
2. a szigeti adóhivatalhoz a szigeti, tiszavölgyi, kaszói szolgabírói járások és Sziget város.
3. A técsői*) adóhivatalhoz tartoznak a técsői és taracsvízi,
4. a huszti adóhivatalhoz a huszti, dolhai és ökörmezői szolgabírói járások.

Az 1876. évi XV. t. cz. alapján a megye területére egy „kir. adófelügyelő“ neveztetett ki, egy helyettessel és megfelelő számú irodai személyzettel. Székhelye Sziget.

Kataszteri tekintetben a megye a szatmári m. kir. kataszteri igazgatósághoz tartozik, illetőleg ez alá vannak helyezve a becsőlbiztosok.

*) Ez legközelebb feloszlatott. Szerk.

Járási kataszteri becslőbiztosi állomás hat van a megye részére rendszeresítve. Ezek közül

1. a visói járási becslőbiztos a visói és izavölgyi,
2. a rahói becslőbiztos a tiszavölgyi,
3. a szigeti becslőbiztos a szigeti, kaszói szolgabírói járások s Sziget város,
4. a técsői becslőbiztos a técsői és taracsvizi,
5. a huszti becslőbiztos a huszti s részben a dolhai,
6. az ökörmézői becslőbiztos az ökörmézői s részben a dolhai szolgabírói járások területén működik.

Kutka Kálmán.

MÁSODIK SZAKASZ.

A megye néprajzi ismertetése.

A)

57. A népesség számviszonyai a különböző kategóriák szerint.

Máramaros megye összes lakossága az 1870. évi hivatalos népszámlálás adatai szerint 220.506 lélekből áll.

E lakosság a különböző kategóriák szerint ekkép oszlik meg:

1)

	Általában	Nőtlen vagy hajadon %	Férjes vagy nős %	Özvegy %	Elvált %
Férfi . . .	111.740	29.63	19.38	1.55	0.06
Nő	108.766	26.37	19.29	3.49	0.17

2) Vallásfelekezet szerint voltak róm. katolikusok 17,093; gör. katolikusok 170,208; örmények (?) 6.; ágostai hitvallásuak 272; helyét hitvallásuak 6625; unitáriusok 7.; Mózes vallásuak 26,295. Egyéb felekezetűek nincsenek.

E felekezeti számokat százalékra vivén, a számarány így áll: róm. kath. 7.76; gör. kath. 77.19; ágostai h. 0.13; hely. hitv. 3.00; Mózes vallásu 11.92.

3. Nemzetiségek szerint ez összes számban magyar 22.003, orosz 112.960, román 57.245, német 2000, zsidó 26.295.

Ez egyes számok százalékokban a következő arányokat adják: magyarok 9.98, oroszok 51.23, románok 25.96, németek 0.91, zsidók 11.92.

Kénytelenek voltunk a zsidókat is feltüntetni a nemzetiségi osztályozásnál, bár külön nemzetiséghez szorosan véve nem tartoznak, nem is számíthatók, miután e megyében a zsidóság rossz német-ségü elrontott saját nyelvén kívül, kevés kivétellel azon nemzetiség nyelvén beszél, s mondhatni, azzal olvad össze, a melynek kebelében lakik; sőt úgy az ugynevezett orosz-zsidó, mint az oláh-zsidó többnyire jobban beszél ezeken a nyelveken, mint saját nyelvén. Azonban e külön kimutatás azért volt szükséges, sőt kikerülhetlen, mert az 1870-diki hivatalos népszámlálás nemzetiségek szerint nem tüntetvén elő a megye népességét, azt itt föltett nemzetiségi számarányokat az egyházi schematizmusokból és más hivatalos adatokból merítettük; ezek nyomán pedig külön ki kellett tennünk a zsidókat, mint a kik sem az egyik, sem másik nemzetiséghez nem soroztattak.

Az örményeket nemzetiségökre nézve nem választottuk külön, részint mert csekély számban vannak, részint pedig, mert, dicséretökre legyen mondva, magyaroknak vallják magukat.

Czigányok is laknak a megyében. Majd minden községben van egy-kettő, sőt némely helyütt, mint pl. Fehéregyházán, Farkasréven, számosabban is laknak; de egy részök már elfelejtette anyanyelvét, s mindannyian beleolvadtak abba a nemzetiségbe, a melytől környezetten laknak, s ennek nyelvét beszélik. Nincsenek is nemzetiségi aspiratióik; s ezért, de főleg azért is, mert egészen biztos adatokkal nem rendelkezünk, számukat nem tettük ki.

4. A katonai kötelezettséget teljesítők száma az 1870-ki hivatalos népszámlálás szerint következően állott:

a) A közös hadseregben tényleges szolgálatban volt 744, szabadságolva 2149, tartalékban 261.

b) A honvédségnél szolgált 418.

Az eddig említett részletek miképen voltak megoszolva az egyes szbírói járásokban: azt a következő táblázatok terjesztik elő. *)

*) A népszámlálás idejekor a megye még 5 főjárássra levén felosztva: a táblázatok is e szerint vannak itt előterjesztve. Ide jegyeztetik azonban, hogy a régi Sziget-járás a mai szigeti taracsvízi és tiszavölgyi, a Kaszó-járás a mai kaszói, a Felső-járás a mai visói és izavölgyi, az Alsó-járás a mai técsői, dolhai és huszti, a Verchovinaí járás a mai ökörmézói járásokat foglalták magukban.

I. Tábla. A)

A népesség nem és családi állapot szerint járásonként kimutatva.

A járás neve	Népesség fősszege	Nem szerint		Családi állapot szerint								
		férfi	n ő	f é r f i					n ő			
				nőtlen	nős	öz- vegy	elvált hajadon	férjes	özvegy	elvált		
Szigeti járás . .	73.709	37.268	36.441	21.969	14.187	1029	83	19.615	14.144	2546	136	
Kaszói járás . .	24.844	12.460	12.384	7.278	4.753	307	32	6.695	4.751	867	71	
Felső járás . . .	44.636	22.382	22.254	12.965	8.593	798	26	12.170	8.544	1505	35	
Alsó járás . . .	53.345	27.368	25.977	16.127	10.394	796	78	13.682	10.357	1856	82	
Verchovinai járás	23.972	12.262	11.710	6.995	4.791	434	42	5.979	4.743	943	45	
Főösszeg .	220.506	111.740	108.766	65.334	42.718	3427	261	58.141	42.539	7717	369	

I. Tábla. B)

A népesség nem és állapot szerint ‰ (százalékokban) kimutatva.

A jelenlevő népesség összes száma	Az összes népesség közül családi állapot szerint									
	f é r f i					n ő				
	nőtlen	nős	özvegy	elvált	Összesen	hajadon	férjes	özvegy	elvált	Összesen
	‰ (százalékokban)					‰ (százalékokban)				
220.506	29.63	19.38	1.55	0.12	111.740	26.37	19.29	3.49	0.17	108.766

I. Tábla. C)

A népesség születési és korév szerint kimutatva.

1869		1868		1867		1866		1865		1864		1863		1862		1861		1860	
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
4823	4789	3306	3233	3018	2974	2965	3068	2929	3053	3417	3261	3022	3091	3140	3138	2428	2481	3100	3229
1859		1858		1857		1856		1855		1854		1853		1852		1851		1850	
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
11		12		13		14		15		16		17		18		19		20	
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
2355	2189	2895	2877	2824	2809	2515	2538	2384	2412	2153	2312	1683	1845	1773	2340	1216	1430	1851	2902

1849	1848	1847	1846	1845	1844	1843	1842	1841	1840										
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30										
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1662	1401	1487	1745	1262	1226	1481	1536	1744	2437	1893	1795	1518	1150	1956	1862	1031	915	3006	4153
1839	1838	1837	1836	1835	1834	1833	1832	1831	1830										
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40										
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1255	1533	1354	1301	1052	956	1191	1077	2170	2374	1513	1483	924	806	1493	1253	838	686	3563	3596

1829	1828	1827	1826	1825	1824	1823	1822	1821	1820										
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50										
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
1216	1019	1086	804	777	622	768	732	2065	1742	1151	832	671	440	1012	736	643	464	2922	2687
1819	1818	1817	1816	1815	1814	1813	1812	1811	1810										
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60										
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
885	668	599	459	513	305	507	411	1037	829	609	431	312	241	493	379	249	229	1746	1613

1809	1808	1807	1806	1805	1804	1803	1802	1801	1800										
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70										
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
569	457	371	184	295	181	271	180	647	413	316	204	243	118	256	174	184	124	1243	915
1799	1798	1797	1796	1795	1794	1793	1792	1791	1790										
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80										
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
158	83	138	72	109	51	86	58	270	131	90	36	55	31	72	49	63	23	382	188

1789		1788		1787		1786		1785		1784		1783		1782		1781		1780	
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
81		82		83		84		85		86		87		88		89		90	
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
54	31	27	12	27	10	26	15	72	27	20	9	16	3	12	7	6	6	79	36

1779		1778		1777		1776		1775		1774		1773		1772		1771		1770	
é v b e n s z ü l e t e t t , t e h á t																			
91		92		93		94		95		96		97		98		99		100	
é v e s																			
férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
7	3	8	5	2	2	2	3	9	5	4	4	3	1	3	1	3	1	11	10
																		férfi	nő
																		10	4

1769-ben
és előbb
született,
tehát 100
éven felüli

II. Tábla. A)

A népesség vallásfelekezet szerint járásonként kimutatva.

Járás neve	Vallásfelekezet szerint								
	római	görög	örmény	görög	örmény	ágostai	helvét	uni- tárius	Mózes vallásu
	k a t h o l i k u s			k e l e t i		e v a n g e l i k u s			
Szigeti járás . . .	8.912	52.839	—	—	—	117	2.331	6	9.504
Kaszói járás . . .	2.569	20.117	2	—	—	4	38	—	2.114
Felső járás	2.411	34.963	4	—	—	91	59	—	7.108
Alsó járás	3.040	40.994	—	—	—	54	4.175	1	5.081
Verchovinai járás	161	21.295	—	—	—	6	22	—	2.488
Főösszeg .	17.093	170.208	6	—	—	272	6.625	7	26.295

II. Tábla. B)

A népesség vallásfelekezetenkint ⁰/₀ (százalékokban) kimutatva.

A jelenlevő népesség összes száma	Az összes népesség közül hitfelekezetek szerint								
	római	görög	örmény	görög	örmény	ágostai	helvét	unitárius	Mózes vallásu
						hitvallásu			
	k a t h o l i k u s		k e l e t i		e v a n g e l i k u s				
	°/o (s z á z a l é k o k b a n)								
220.506	7.76	77.19	0.00	—	—	0.13	3.00	0.00	11.92

III. Tábla. A)

A népesség a műveltség foka szerint járásonként kimutatva.

Járás neve	A népesség fő- összege	M ű v e l t s é g i f o k s z e r i n t								
		olvasni, írni tud			csak olvasni tud			sem írni, sem olvasni nem tud		
		férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
Szigeti járás . . .	73.709	5.170	2.718	7.888	760	716	1.476	31.338	33.007	64.345
Kaszói járás . . .	24.844	1.385	614	1.999	63	155	218	11.012	11.615	22.627
Felső járás	44.636	1.757	323	2.080	290	389	679	20.335	21.542	41.877
Alsó járás	53.345	3.455	2.050	5.505	1.004	451	1.455	22.909	23.476	46.385
Verchovinai járás	23.972	522	96	618	349	58	407	11.391	11.556	22.947
Főösszeg .	220.506	12.289	5.801	18.090	2.466	1.769	4.235	96.985	101.196	198.181

III. Tábla. B)

A népesség műveltség foka ^{0/0} (százalékban) kimutatva.

a)

A jelenlevő népesség főösszege	Az 1—6 éves korban lévő népesség			Levonva az 1—6 éveseket az összes népesség- ből, marad		
	fiú	leány	összesen gyermek	férfi	nő	összesen
220.506	20.458	20.378	40.836	91.282	88.388	179.670

b)

A 6 éves koron felüli népesség köz ül																	
olvasni és írni tud						csak olvasni tud						sem olvasni, sem írni nem tud					
férfi		nő		összesen		férfi		nő		összesen		férfi		nő		összesen	
szám- szerint	0/0	szám- sze- rint	0/0	szám- szerint	0/0	szám- sze- rint	0/0	szám- sze- rint	0/0	szám- sze- rint	0/0	szám- szerint	0/0	szám- szerint	0/0	szám- szerint	0/0
12.289	13.47	5801	6.57	18.090	10.07	2466	2.70	1769	2.00	4235	2.35	76.527	83.83	80.818	91.43	157.345	87.58

A népesség a foglalkozási nem

A járás neve	Népesség fősszege	Papok, lelkészek	Köz-hivatalnokok				Tanítók	Tanulók	Írók	Művészek	Ügyvédek	Egészségügyi személyek					
			állami	megyei, kerületi, vidéki	városi, községi	orvosok						sebészek	babák	gyógyszerészek	mások		
Szigeti járás . .	73.709	69	118	86	72	198	558	2	23	16	7	6	23	6	18		
Kaszói járás . .	24.844	22	—	6	12	29	17	—	—	—	1	1	3	1	—		
Felső járás . . .	44.636	31	9	14	22	47	21	—	6		3	2	6	1	2		
Alsó járás . . .	53.345	51	89	39	50	85	62	—	10	15	6	3	21	6	11		
Verchovinai járás	23.972	20	1	8	19	48	86	—	1	2	1	—	3	1	—		
Főösszeg .	220.506	193	217	153	175	407	744	2	40	33	18	12	56	15	31		

IV. Tábla. A)

szerint járasonként kimutatva.

I. Értelmességi keret összesen	Föld- és erdőművelésnél					Vadászat és halászat	Bányászat- és kohászatnál				II. Őstermeléssel összesen		
	birtokok	haszonbérlek	gazdatisztek	éves szolgák	napszámosok		birtokok	bérlek	hivatalnokok	munkások	birtokos és bérlő	tiszt és munkás	együtt
1202	7.103	160	72	2.506	11.782	2	2	2	19	739	7267	15120	22.387
92	4.854	41	2	1.788	2.017	—	—	—	30	783	4895	4620	9.515
164	9.389	53	22	3.400	5.259	—	—	—	6	109	9442	8796	18.238
448	8.752	102	21	3.712	5.385	4	—	—	9	148	8854	9279	18.133
190	5.362	28	18	2.620	1.436	5	—	—	—	—	5390	4079	9.469
2096	35.460	384	135	14.026	25.879	11	2	2	64	1779	35848	41894	77.742

IV. Tábla. B)

A népesség foglalkozási nemek szerint járásonként kimutatva.

A járás neve	I p a r																		III. Ipar- és kézmű összesen		
	építészeti és művészeti iparnál			fém-, kő- és faiparnál			vegyszeri, élel- mezési és do- hánycikkek termesztésénél			szővőiparnál			bőr- és papir- gyártásnál, és egyéb iparágak- nál			nem közvetlenül termelő foglal- kozáskor					
	önálló vállal- kozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállal- kozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállal- kozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállal- kozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállal- kozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállal- kozók	hivatalnokok	munkások	önálló vállal- kozók	hivatalnokok és munkások	együtt
Szigeti járás . .	52	9	126	217	3	324	70	16	98	155	2	140	263	2	249	192	5	207	949	1181	2130
Kaszói járás . .	10	1	11	39	2	31	4	—	4	7	—	—	18	—	5	96	1	33	174	88	262
Felső járás . . .	66	—	56	79	3	87	24	3	41	32	—	22	60	1	34	23	9	24	284	280	564
Alsó járás . . .	38	17	36	145	16	91	116	3	100	33	4	23	123	11	59	129	1	46	589	410	999
Verhovinai járás	8	—	14	16	1	10	9	—	17	3	—	—	4	—	1	16	—	—	56	43	99
Főösszeg .	174	27	243	469	25	543	223	22	260	235	6	188	468	14	348	456	16	310	2052	2002	4052

IV. Tábla. C)

A népesség foglalkozási nemek szerint járasonként kimutatva.

A járás neve	Kereskedelemnél			Szállítási vállalatoknál			Penz- és hitelintézeteknél	IV. Kereskedelemnél összesen				Járadékutalajdonosok	Házutalajdonosok	V. Birtok összesen	VI. Személyes szolgálatot teljesítők	VII. Bizonyos foglalkozás nélküli egyének						
	önálló vállalkozók	hivatalkók	munkások	önálló vállalkozók	hivatalkók	munkások		tisztviselők, szolgák, munkások	vállalkozó	hivatalkók és munkás	együtt					14 éven felül			14 éven alul			összesen
																férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	
Szigeti járás .	435	12	275	78	17	485	5	513	794	1307	30	251	281	3647	2460	13146	15606	13451	13698	27149	42755	
Kaszói járás .	166	—	29	—	1	2	4	166	36	202	2	130	132	2547	339	2472	2811	4595	4688	9283	12094	
Felső járás . .	757	4	89	21	2	77	5	778	177	955	—	102	102	4673	801	2791	3592	8091	8257	16348	19940	
Alsó járás . .	177	25	51	19	7	10	1	196	94	290	3	50	53	4585	1271	6987	8258	10332	10247	20579	28837	
Verchovinai jár.	91	1	12	27	1	3	5	118	22	140	—	6	6	760	661	4005	4666	4300	4342	8642	13308	
Főösszeg .	1626	42	456	145	28	577	20	1771	1123	2894	35	539	547	16212	5532	29401	34933	40769	41232	82001	116934	

V. Tábla.

A katonai és honvédkötelemben levő vagy volt népesség járásonként kimutatva.

Járás neve	A rendes katonaságnál			A honvédek	A hadseregnél szolgálatban volt		
	tettleges szolgálatban távollevők	szabadságo- sok	tartalékosok		tisztek	altisztek	közlegények
	s z á m a						
Szigeti járás	238	761	209	153	3	66	1.000
Kaszói járás	104	123	133	33	3	34	291
Felső járás	142	448	199	98	3	35	434
Alsó járás	180	513	145	89	2	38	520
Verchovinai járás . .	80	304	75	45	1	7	301
Főösszeg .	744	2.149	761	418	12	180	2.546

Természeti hibában szenvedők.

Várady Gábor.

B.

A megyét lakó egyes nemzetiségek jellemrajza.**58. §. A magyarok.**

1. „Máramarosban a magyarok voltak mindig a nemesebb kultúra képviselői és eszközlői, s egyik legérdekesebb feladat, figyelemmel kísérni azon utat-módot, mely szerint a magyar elem a szláv és román népelemekkel itt érintkezésbe jövén, oly szellemi felsőbbiséget tanusított, mely az egész vidékre jóltevő befolyást gyakorolt. Miután a máramarosi városoknak eredetileg részben szász népessége egészen megmagyarosodott, csak a legújabb időben telepedtek ide ismét német lakosok. A nemes birtokosok nagyobb része és a városok lakosai is, tehát az intelligencia képviselői, mióta Máramaros a haza történetében jelentékenyvé vált, magyarok voltak Ezt és így írja Wenzel Gusztáv Máramaros megyéről 1857-ben, s áll ez és így áll ma is.

A máramarosi magyarságot jellemezni sokkal nehezebb, mint akármelyik más itt lakó nemzetiséget. A magyarok közül azt a részt, mely az intelligenciát képviseli, el kell választanunk attól a résztől, mely itt a tösgyökeres magyar lakosságot alkotja. Az intelligencia is, kevés kivétellel, más vidékekről való, s a legtöbbet régebben vagy újabban beházasodás, vagy hivatali állás hozta ide és telepítette meg. Egész másképen áll a dolog a földmivelő magyar néppel.

Sajátságos, hogy a városokat kivéve, a vidéki községekben vagy épen nincsenek, vagy csak szórványosan vannak magyarok; s ha régen számosabban voltak is (a mint a nevekből következtetni lehet), mind beleolvadtak abba a fajba, a mely között letelepedtek. S ez Máramarosban megfordítva is áll; mert ott meg, a hol magyarok laknak nagy tömegben, a más nemzetiségűek olvadtak ezekbe.

Mikor tehát a magyar nép jellegéről szólnak: mindig csak a viski, técsői, hosszumezei, huszti és szigeti népre gondolunk. Ezeknek életmódja, ruházata, lakhelye, gazdasági viszonyai olyanok, a melyek kétségkívül magukon hordanak valami olyan sajátosságot, a minőt másutt nem igen talál a népélet buvárlója.

2. A máramarosi magyarság életmódja igen egészséges és igen jó. Ha megtekinti az ember a nagy asztalszéket, melyet az

étkezéskor közép-re tesznek a házban, vagy nyáron át az udvaron : a legizletesebb étkeket fogja azokon láthatni. A téli időben a sertés-husnak mindenféle nemei és az ebből készült ételek minden faja járja, el nem maradhatván a pompás csemege, a főtt málé. Ezt a magyar nép (kivált Viskén) hajatlanul és mézelve igen jóízűen tudja készíteni. Átalában a málé igen sokfélekép használtatik. Kenyere a földművelő népnek majdnem kizárólag ebből van; aztán tokányt, tejes pogácsát (Técsőn „édeské”-nek hívják), palacsintát s más efféleket mind kitűnően állítanak elő belőle. Sokan a málékenyér évésének tulajdonítják azt is, hogy a máramarosi magyaroknak többnyire igen szép fehér foguk van.

Az ételek közt nem utolsó helyen állnak a tejes ételek. Sok tejelő marhát tartván a nép, hasznát is tudja venni a tejnek. Azon étkeken felül, melyek a tejből átalában s a művelt Europa minden részén készülnek, e népnek még sajátos eledelei is vannak. Viskén például, igen kedves és elterjedt eledel a „borcs”. Aludt-tejből és málélisztból készítik, s olyan forma, mint a pép; közönségesen el van azután terjedve a „táris”, melyet úgy készítenek, hogy egy fazék tejbe egy maroknyi köleskását dobnak; híres még a „tejfeles pánkó” is, mely, mint neve is mutatja, tejfelből és málélisztból vastagra sütött palacsinta.

A zöldség veteményeknek minden nemét és fajtát termesztik a máramarosi magyarok s étkeiknél felhasználják. Buzájok (kevés ugyan), kolompérjok, káposztájok (híres a técsői és viski), gyümölcsük (körte, alma, szilva, mogyoró, tök, paszuly, bab stb) nagy és kitűnő menüiségben terem és fogyasztatik.

Marha-húst ritkán s inkább csak vásár- és ünnepnapokban vesznek; hanem annál többet fogyasztanak el a szelíd és vad szárnyasokból, a jó ízű halukból, sőt a vadállatokból is. (A veréb- és medvehúst is sok helyen eszik.)

Évés közben az ital vagy csillogó, hideg édes víz, vagy savanyuvíz. Munka közben is ez utóbbit iszszák többnyire, s talán ezért van, hogy a nagy ritkaságok közé tartozik, ha valaki tüdőgyulladásban, vagy tüdővészben hal el. A pálinkát munka végeztével és évés kezdete előtt szintén iszszák s azt hiszik, hogy munkás ember e nélkül el sem lehet, dolgozni sem bír. Lakodalmak és más ünnepélyek alkalmával az italnak minden más nemei, tehát ser, bor, fekete kávé, thea, sőt liqueur is járják, s az ételeknek is vége-hossza

nincsen. Szóval, az itteni magyar nép mindig jól táplálkozik, de mikor mulat, akkor traktálódzik is egyszersmind.

3. Foglalkozása a megyei magyar népnek nagyon sokféle. A földmivelés természetesen a legfőbb és legáltalánosabb; de e mellett nagyban üzik az állat- és gyümölcs-tenyésztést is. Nincs olyan máramarosi magyar gazda, a kinek egy kevés földje (hacsak béreltis) és valami házi állatja nem volna. Ezekből csinál egy kevés pénzt, s csak ezek révén tarthat igényt a „gazda“ névre. Minthogy a legtöbbnek járó marhája van: fuvarozással is sokat foglalkoznak. Mig vasut nem volt a megyében, s a só tengelyen is szállítottott egész a bustyaházi raktárakig: addig a hosszumezei, técsői és viski magyarok a sófuvarozásból pénzeltek, annyira, hogy e miatt gazdálkodásaikat is sokszor elhanyagolták. Mióta ez megszűnt vagy szűkebb körre szorítottott (Rónaszéktől, Sugatagtól Szigetig): a földmivelés, gyümölcs- és állattenyésztés, szóval az intenzívebb gazdálkodás, kezd jobban lábra kapni; szűnik a koreszmázás, s pusztulnak az utféli gazdag koresmák és koreszmárosok. Eleinte zokon vette a nép, hogy a sófuvarozástól elesett; de lassankint kezdi belátni, hogy jobban van ez így, a hogy van.

Nevezetes a magyar népnél itt az is, hogy furni-faragni mind tud. A legtöbb minden gazdasági eszközeit maga készíti el. Házaikat maguk tanult mester emberek nélkül tervezik ki s szépen fel is építik.

Minden évszaknak megvan a maga teendője. Tavasszal a szántás-vetés; kaszálók tisztogatása; oltása, ültetése, nyesése a fűknek, épületek javitgatása foly; később jön az első kapálás, mikor a népnek apraja-nagyja kiömlik a mezőre, s mint a hangya egymás elébe igyekeznek. Nyárban a második kapálással, az aratással, a széna-takarással és az ezek körüli más teendőkkel vannak keményen elfoglalva.

A nőknek azonfelül, hogy a férfiaknak mindenütt segíteni tartoznak, saját foglalatosságuk is van. A kender és len megmunkálása tisztán az ő terhök. Ez a munka át is vonul nálok az egész éven. Tavasszal gyomlálják, nyárban nyövik, ősszel törik, tilolják és ecselik, télben fonják, szapulják és szövik.

Az ősz az talán, mely mégis legterhesebb és legtöbb munkát ró reájok. A széna-hordás, a málétörés és hántás, a nyomtatás és a szarvasmarhának „szállításra“ hajtása mind ekkor jön sorban. Ez a

„szállásolás” sajátos módja az állatok meghizlalásának és a föld megtrágyázásának. Összeáll 4—5 gazda, s minden szarvasmarhajokat csomósítván, a határnak s különösen a felszabadult tilalmasnak azon a részén, mely legalkalmasabb legelőnek, sátrat ütnek (kalyiba) s késő őszig ott laknak, többnyire vadászattal és halászattal foglalkozva a legeltetés mellett. A meggyűlt tejet minden héten haza szállítják s ilyenkor maguk részére élelmi szereket is visznek ki. Megtörténik, hogy az ilyen szálláson kifogy a kenyér. Ekkor aztán úgy segítnek magukon, hogy jó csomó tokányt főznek, eztegy lapos kenyér formává összeteszik s azon módon betakarják a parázs hamuba. Ha a tokányból készült kenyér így kisül: azt hamuban sült pogácsának hívják s igen izletesen költik el.

4. A téli munka legkevesebb és legkönnyebb. Leginkább a szállásról karácsony-tájban hazahajtott marháikat etetik, fát hordanak és trágyázzák földjeiket. Ezek mind könnyű és időhöz nem kötött munkák levén, ráé érnek a mulatozásra is. Ekkor folynak aztán, kivált a viski, técsői és hosszumezei nép között a kézfogók, lakodalmak, keresztelők, disznótorok, krécseinek (fonóházi mulatságok), kalákák és több effélék. Kaláka az, mikor valaki egy nap alatt egész évre való fát akar, például, hordatni magának s e végből felszólítja atyjafiát, komaút, szomszédait és más jó embereit egy szűn fa behozatalára. Estére úgy tele rakják az udvart fával, hogy csak alig lehet már rajta mozogni. Ezért a kalákásoknak reggel, mikor mennek, egy pohár pálinka, s mikor a fával megjönnek, ismét egy vagy néha kettő is kell, hogy adassék a kalákatartó által. Ezt hozza az illedelem magával. Este azután nagy vacsora van, a hol a sok jóféle étel alatt csak úgy görnyed a mosószekéből rögtönzött hosszú keskeny asztal. Az ilyen kalákák igen vigan folynak s gyakran dallal, tánczezal végződnek, mert pálinka van elég. Szoktak kalákába kapálni, kaszálni (kivált az egyházi előljárók részére), trágyázni és épületeket emelni is.

5. Lakházok a magyaroknak igen csinos, tiszta és izléses. Jól esik az utasnak, ha Técsőn s Hosszmezőn keresztüljőve, látja a szép fehérre meszelt, pinczével ellátott, magasan álló tornáczos házakat. Előtte mindeniknek kut és válu, mely a marhatenyésztés czéljából minden valamire való gazdánál meg kell, hogy legyen. A viskieknél e tekintetben bizonyos visszaállás volt egész az újabb időkig. Itt az istállókat építették az utcza felől, s benn ennek és a

trágyadombnak háta megett, az udvar közepe táján a szép, sugár tetejű tornáczos házat. Ujabban már nincs erre eset. Az udvar mindenütt tágas, gazdasági épületekkel megrakva. A viskiek a szekérszint „szekérálló“-nak, a szomszédba átvezető lépcsőt „hágcsó“-nak nevezik. Van aztán majd minden udvaron egy ugynevezett „sütő“, mely egy külön épület, s nem csupán, mint neve után gondolhatnók, kenyér-sütő helyül szolgál, hanem nyáron át itt fő minden étel, és esős időben itt történik az étkezés és hálás is. Kémény az ilyen sütőkben soha sincs, hanem a lobogó tűz lángja, mely vagy a sütő-kemencze tetejére készített helyen, vagy egy, ez elébe alkalmazott „tűzhely“-en („tűszely“) rakatik, felszál a padlás nagy nyílásán az épület felső részébe s ott, a hogy tud, eloszlik.

A házak belseje is nagyon eredeti berendezésű. Az ezen a vidéken járatos ember, mihelyt a házba lép, tudja, hogy magyar családkhoz lépett be. A mester-gerendán, mely a padlás alatt a szoba közepén huzódik végig, azonnal szembetűnik a háztulajdonosnak és nejének czirádákkal felmetszett neve, ilyen formán: „Építette K. S. és neje J. E. az 1838-ik esztendőben“. Azután ott terpeszkedik a nagy szoba északnyugati szegletében a nagy zöld-cserépkályha, vagyis kandalló; körül ez előtt falócza, melyre a gyerekek nagyon szeretnek felkuporodni, ha jól megfázva haza érkeznek az iskolából. Az apró népnek kedves helye ez. Itt költi el az aranysórga darab malé kenyeret, melyet az anyja kezébe nyomott, míg az étel elkészül; itt ismételtgeti el a simára tapasztott tűzhely farkán azokat a betűket, melyeket az iskolában a „tanító ur“ mutogatott. (Egy darab kialudott szénnel t. i. mind leírja sorban s szüleinek beszámol a napi eredménnyel. Rendes magyar háznál legalább ez így van.)

Azután ott vannak a magas, tornyos ágyak, egész a padlásig rakva duzzadozó s elővégén czifránál czifrább tarkaságú párnákkal. Ezeket a párnahajakat rendszerint maguk a női nemen lévők varrják (slingolják), vagy czifrázzák ki különböző színű haraszszal. Ebben és a szövés-fonásban nagyon ügyesek a máramarosi magyar és nem-magyar nők. Az ágyakban a szép párnákon kívül meleg dunnák vannak, s paplan helyett mindig ezzel takaróznak.

Elmaradhatlan a magyar házakból a fogas, a tálás és a pohárszék. A fogason hosszú sorral tulipántos kancsók (sokszor nagyon szép régi példányok), hosszú tejes fazekak és kanták csüngenek. A táláson czifra tálak és tányérok állanak, melyekhez, minthogy azok

a háznak ékítéséül vannak ott, csak ünnepélyes alkalmakkor, nagy ritkán nyulnak. A pohárszék egy fiókos és felül üveges házibutor, alul a fiókokban teli üvegekkel, felül az üveges ajtón belül teli historiás könyvekkel, bibliával, zsoltárral s mindenféle irományokkal. Van még a szobában egy élésláda és egy tulipántos láda is. Amabban a fehérenemű s gyakran a különböző fiókokban különböző ennivaló áll; ebben a pénzecke, a drágább ruhák, a gyöles és kordován tartatik. A falakon képek is láthatók, melyek leginkább madarakat s virágokat ábrázolnak.

A házak rendszerint földelletesek. A földelletet gyakran kisikárolják (finomra megtapasztják) agyaggal, hogy fel ne cserepedjék, vagy gödrök ne csinálódjanak rajta.

6. A magyar nép ruházatát leginkább maga állítja elő. A férfiak nyárban bő gatyát, inget s szalmakalapot viselnek. Ennyi az egész öltözet. A nőkön egy kis karton szoknya van; egyebekben úgy járnak, mint a férfiak. Télben a férfiak takaros testhez álló, zsinóros magyar ruhát, fejükön bárány- vagy vidrabőr sapkát hordanak; a nők is posztó „bujkát“ s általában melegebb ruhát vesznek fel. A felső ruha mindkét nemnél mindig hosszufürtű fehér guba, lelógó ujjakkal s elöl nemzeti színű összekötő bojtokkal. Ünnep- és vasárnapokon feleziczomázzák magukat virággal, szalaggal, bojtval, színes kendőkkel, tarka kabáttal (szoknya), „vizitkével“ (rekli), fényes gombokkal s több effélével.

Sujátságos az a magyar népnél, hogy a fehéreneműn kívül minden ruháját nagyon szűkre szabja. Ilyen a járása, beszéde, táncza és munkája is. Gyorsan megy, őszintén, röviden beszél, tüzesen tánczol és erősen, kitartóan dolgozik. Általában e nép kedélye eleven és vidám; ezt mutatja egész testalkata, öltözete, mely feszesen testéhez simul; ezt izmainak rugékonysága, hamaros magaelhatározása s a heveség, mely egész valóján előmlik.

A tehetősb és szegényebb emberek öltözete közt csak annyi a különbség, hogy ezeké jobb minőségű, amazoké pedig gyengébb anyagból van készítve. A nők, míg hajadonok, hajdon fővel egy hosszú fürtbe (czopfba) font, fényesre simított hajjal járnak; férjhez menés után csak bekötött fejjel lépnek ki a házból. Mikor gyászolnak: egészen feketébe öltöznek. A gyász egy évig tart, mely alatt a megszorodott felek semmiféle mulatságba nem igen mennek, vagy ha mennek is, tánczban nem vesznek részt.

7. A táncz is igen jellemző a máramarosi magyar népnél. A lármás, rikitó és gyors zenét szeretik, a hangváltozatokhoz kezeikkel és lábaikkal eredeti, sőt sokszor művészi mozdulatokat tesznek. Hajlonganak a zenére, tapsolnak, ujjokkal pattintanak, tenyerökkel esizmájokra ütnek, ujjonganak és verseket kiáltanak közbe. Nincs egy-egy szebb látvány, mint egy ilyen magyaros mulatságot végignézni. A lányok nagy szemérmesen kört formálva állnak vagy ülnek azon legényesoport körül, mely a középben a verbunkost járva egyengeti, illegteti magát. Azután büszkén félvállról int ki-ki a maga párjának, s az elébe perdülvén, kezdik együtt cifrázni, aprózni majd sebesen forogni. A tánczos hol elbocsátja, hol magához szorítja tánczosnőjét; most elébe pattan, majd háta megé perdül, de mindig körülötte jár; míg ismét megragadják egymást, s jobbra-balra úgy megforognak, csuda, hogy bele nem szédülnek. Ez az igazi magyar csárdás.

Járják a magyar tánczokon kívül az erdélyi oláhot és a német tánczok minden fajtát. Ez utóbbiakat azonban csak nagy ritkán. A viskiek tudnak még valami medve-tánczot, kondás tánczot és kalamajkát is. Szóval, e nép nagymester a tánczban, és oly szépen csinálják kivált az erdélyi oláhot, hogy nincs az a tánczmester, a ki utánozni, vagy betanítani, avagy eltanulni bírná. Talán vele születnek!

8. A vagyoni állapot általában jónak mondható a magyarságnál. Többnyire földbirtokuk van, melyből a ház szükségéi, marhaállományuk, melyből a ruházat, ló- vagy ökör-szekér, mely után egy kis pénzecske kerül a házhoz. A szabad uzsora azonban tagadhatatlan, hogy megviselte ezt a népet is. Pénzecskeje nem igen lévén, az adóknak mindenféle nemei pedig reájok nehezülvén, jóformán eladósodtak. A nép-bankok, melyek a boldogabb években alakultak, s szép virágzásnak örvendtek, megszűntek, vagy idejük lejártával többé nem alakultak meg. Példa erre a viski is, mely a 70—75-ig terjedő 5 évre alakult s igen sok jót tett; de ekkor a pénz szétosztatván, azóta többé fel nem állhat. Az idő jelei ezek is.

Az egyesülés iránt is erős hajlammal bír a magyar nép. Van az egyes városokban népkörök, olvasóegyletek, egymást halál, vagy más szerencsétlenség esetére biztosító társulatok, gazdasági egyletek stb. Rendeznek kiállításokat, versenyeket. Tartanak utcza- és tized-gyűléseket. A fiatalságnak játéka is mind társas és testedző.

A magyar ember, ha elszegényedik is, sohasem koldul. A rokonok, ha akarna, sem engedik, hogy házról házra járjon a családnak bármely távol tagja. Inkább kiosztják annak eltartását egymás közt úgy, hogy egy ideig gondolja egyik, azután a másik, harmadik egész a haláláig. A szomszédok, ismerősök és a családon kívül állók is el-ellátogatnak a szegényhez és üres kézzel soha nem mennek. Még a betegágyas asszonyt is mind jó étellel és itallal látogatják és gondozzák az ismerősök a felgyógyulásig.

9. A bűntények sokkal kevesebbek aránylag a magyarság közt. Ezt a tömlőczők lakói s a statisztikai adatok mindig igazolták és igazolják. Ha bajba jön is a magyar ember: inkább csak verekedés miatt esik az meg. Az pedig véreben van, hogy jussait nem hagyja.

Rablás és gyilkolás a legritkább esetek közé tartozik náluk. Az ez előtti években megtörtént, hogy egy-egy lopott ló akadt a magyarság között is: de ujabban ilyen már elő nem fordul. Elvértve estek emberölések is a városokban, de többnyire nem szántszándékosak; vagy ha a harag és düh megtétette az ilyet valamelyikkel: azt a bíróságnak önként bevallja s bűnének büntetését kéri. Mindig beszélik a viski ember esetét, a ki a követválasztási mozgalmakkor úgy fejen talált ütni egy orosz ellenpártbelit, hogy az szörnyet halt. Ezért tömlőczbe tették a bűnöst, s mikor tárgyalás előtt azt mondta neki az ügyvédje, hogy „tagadjon el mindent; mert ha bevallja, felakasztják”: egész hideg vérral felelt, hogy ő nem tagadja, akármi történik is vele, mert ő csakugyan megütötte, és attól az ütéstől halt meg az ember. „Hanem, tudja mit, fiscális ur? mondá a szegény ember, az ur ugy is érti ezt a mesterséget, tagadja el helyettem, megfizetem ugyan becsületesen a munkáját, de én bevallok mindent“ A técsői magyar is kitett egyszer magáért, mikor válóperben törvényszék elé idéztetett békülésre. A törvényszék elnöke tisztéhez képest csak biztatta őket, hogy egyezzenek meg, menjenek össze s lakjanak együtt továbbá is szépen . . . Különösen a férjet kezdte kapacztatni; dicsérte a menyecskét, hogy milyen szép, derék, takaros; vegye vissza stb. „Már, téns törvényszék, beszélhetnek nekem akármit és akármennyit, felelt a férj, nem kell nekem ez az asszony soha, mert ez félref—gó (azaz kikapó.)“ A törvényszék tagjai alig tudták a kellő komolyságot megtartani s abba is hagyták az egész békeltetést. A hosszumezei magyar asszony még eredetieb-

ben mondta meg a bírónak, hogy miért nem kell neki a férje, mikor erőszakolta a hazamenetelre.

10. A beszéd mód minden városban más-más a magyarok közt, s egyik a másiktól sokban eltérő. A técsőiek így beszélnek: Négy ökörrel szekérrel, három asszonyembervel. Az Istvánt Esvának hívják. E helyett: Hála Istennek, hogy haza jöttünk, így fejezik ki magukat: Pedig hogy itthon vagyunk! stb. A viskiek már így beszélnek: Öker, göder, tüker (ökör, gödör, tükör), hallad (hallod), öttem (ettem), Lajas, Káraly, Lingvaj, Szirmaj, Kassaj stb. (Lajos, Lingvai stb.) Itt nagyon sok olyan szó is van, melyet másutt az országban nem találunk sehol. Például: lagajda, futuczko, kamundar, liligó; az igék közül: esimbargózni (felkunkorodni), hurgyalni (kivölgyelni a zsindelyt), dereducesálni (beszélgetni) . . . A hosszumezeiek így olvasnak s beszélnek: „Dicsőségedvel teljes egész föld s jóságodot hirdeti minden! stb.“ Szegeden és Huszton az intelligentiától, mely a legszebben és minden modorosság vagy tájszólás nélkül beszél, a nép is eltanulta a helyes kiejtést, s külön beszéd módot nem is jelezhetünk.

11. A magyar népszokások a máramarosiaknál inkább Hosszumezőn, Técsőn és Viskén veendőek szemügyre. Némi eltérés egyik vagy másik szokásban a helyi viszonyokhoz képest mutatkozik egyik és másik városban is: de általánosságban a következők mindeikre illenek, mert mindenikben így vannak.

A szerelem virágai nyári vasárnapokon nyílnak a mezei társasjátékoknál, vagy hétköznapi esteken a len- és kendertörésnél, tilolásnál. Folytatatik aztán télen át a fonó-házakban. Van kis leány-, nagyleány-, menyecske- és asszonyfonó is. Kiki a hozzá illő fonót látogatja. Fonó 10—20 is alakul egy-egy városban, s szombat- és vasárnapestét kivéve minden este összegyűl. Szombat- és vasárnapeste arra való, hogy akkor otthon keresik fel a legények szívők választottjait. P. Szathmáry K. igen híven így írja le ezeket a szokásokat.

A szombat-este egy gyöngéd szerelmi nyilatkozat ideje szokott lenni. A vizes veder t. i. ilyenkor a kutról le van véve s a tornász uteza felőli karfájára állittatik, melyben a választott a számára kötött vasárnapi bokrétát megtalálja, ha valami baj nincsen a szívek világában. Ebben pompázik aztán az ifjú egész vasárnapon keresztül, szerelmi jelét büszkén kalapja mellett hordozván.

A házasságok igaz, hogy „égben köttetnek“ : de itt a szülők is munkások benne, s különösen a fiu szülői mindent elkövetnek, hogy fiok érzelmeinek az ő választásuknak megfelelő irányt adják. Elejtett szavak, czélzások, biztatások, sőt egyenes parancsok is történnek azzal a határozott utasítással, hogy a fiu a kiszemelt leánykát mulatassa mások felett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szerelem ritkán hágja át a szülői parancsot s még ritkábban a város határait.

Az ismeretség mindaddig szóvődik, míg a fiu szülői kimondják az elhatározó szót, hogy „a télen meg kell házasodni.“ Ekkor már nem jöhet kérdés alá a személy; csupán az idő. Ettől kezdve a rendszeren csak 20—22 éves ifju ember nemcsak szombaton s vasárnap este, hanem a vasárnapi két templomozás között is megjelen a szülői háznál s a délutáni templomra együtt megy választottjával és leendő anyósával.

A megkérés következőleg történik: A vőlegény oly idő tájban, mikor a leány házában idegen vendég nem lehet (estvéli 10—11, vagy reggeli 4—5 órákor), megjelen s a maga vagy mások által készített, vers- vagy prózamondókéval a leányt megkéri; kedvező válasz esetén a kézfogó valamelyik következő szombat-este (más nap nincs szokásban) kitűzetik, s a násznagy és örömapa kijelöltetnek.

A megkérés után mind a két háznál füstöl a kémény, sül a csöröge és kürtös fánk, hozzák a mézes pálinkát és bort (egyebet nagy ritkaság az ily lakománál látni), s hét óra tájban már itt is, ott is telve a ház rokonokkal és vendégekkel s az asztal a konyha fenn irt termékeivel.

Ekkor a násznagy elküldi a vőlegényt a leányos házhoz azzal az izenettel, hogy, „bizonyos dolog elintézése végett engedtessek meg oda mehetni násznagy uramnak és hozzátartozóinak.“ E kérésre az örömapa ekkép válaszol: „Ha tisztességes és a ház becsületével megegyező, istenes dologban járnak: jöjenek egész bátorsággal, mert kedves vendégek gyanánt fognak fogadtatni.“

Ekkor a násznagy a vőlegény jegyével, mely rendszeren szalagból, néhány tallérból vagy aranyból áll, a nyoszolyó-asszony pedig egy túl kalácsal és itallal megterhelve, a vőlegénynyel és vendégeivel együtt a leányos házhoz mennek, s miután eljöveteleket az előbb adott válasz előhozásával igazolják, helyet foglalnak. Pár percznyi ünnepélyes szünet után azonban feláll a násznagy s a vőlegény istenes szándékát ékes szavakkal tolmácsolván, a leányt kikéri.

Ilyenkor, ha az örömapa a kedélyes emberek közé tartozik, a leányt nem adja ki, sőt e botrányos elrablási szándékon megütközést tettett; későbbi megnyugtató szó-csere után azonban, melyben a kedélyes násznagy a vőlegény részéről menyet, földet ígér, végre kiadják, de legtöbbször nem az igazi menyasszonyt, hanem valami rút álarczost, vagy potrohos komoly férfit, kinek fejére kendő van kötve, s csak miután a násznagy az álmenyasszonyokat visszautasítja, történik meg az igazinak kiszolgáltatása.

Majd vége lesz a tréfának. Az öregek szájában Isten neve forog, s ezt nem szabad „hiába“ felvenni. A két ifjúval kezét fogatnak, s a jegyek a násznagy és örömapa által kicseréltetnek. A menyasszony jegye egy, háromba tört kendő.

Kezdődnek a kínálgatások, még pedig a vőlegény étellel és itallal a leány vendégeit és megfordítva kínálgatják. Ilyenkor az a mester, ki a vőlegénynyel valami tésztából készített babát vagy böcsőt meg tud etetni. Lakoma után a násznép haza oszlik.

A szerelem és hűség ezentuli hévmérője a jegyszalag. Mást, kivált mástól kapottat, a leánynak hordani nem szabad; s a jegyszalag letevése, vagy idegennek fölvétele komoly viszályt idézne elő közöttük. A legény, ha otthon van, minden este látogatást tesz jegyesénél.

Közelegvén a násznap, mely némi előítéletes szokásból rendesen keddre szokott kitűzetni, az azt megelőző vasárnapon a vőlegénynek két s a menyasszonynak egy vőfélye bokrétásan s nádpálcázásan cifra mondókákkal hívogat, s a mi eredeti, magát az illető két házat is ünnepélyesen meghívja.

A „sirató este“ a hívogatást követő napon történik, a mikor a vőlegény menyasszonyának ruhát, egy pár kordovány eszmat, nyakkendőt és selyemkötényt küld; ez a vőlegénynek inggel, lábravalóval s kendőkkel kedveskedik, s néha még a rokonoknak is jut a kendőajándékból. A küldeményt vivő nők hivatalosan lerészegítettnek.

Az esküvés is sok tréfás szertartással megy végbe. Mindkét fél hazulról külön indul el, s esketés után a templomból mindenik fél vendégeivel együtt hazatér.

Ekkor a vőlegény kisebbik vőfélye a leányos házhoz megy s fenhangon követeli a menyasszonyt, mint a kihez az örömapának s

a szülei háznak „már semmi köze.“ Meg nem nyervén a menyasszony kiadását, ostrommal fenyegetőzve távozik.

A fenyegetés nem sokára be is lesz váltva, a mennyiben a vőlegény menyasszonya házat összes háznépével együtt meglepi. De mind a kaput, mind az ajtókat zárva találják, a mi csak sok kérdés után tárul fel, midőn az ablakon át a sok vendég bennléte fölfedeztetett. Ekkor a bennlevők az udvarra zúdulnak, s az örömapa tette-tett nehezteléssel tudakolja e megrohanás okát. Majd az ál-menyasszonyok komédiája ismételtetik, s végre komolyra tér át az ügy, a mikor a menyasszony-vers, illetőleg ennek bucsuztatása, s az új szülőkhöz beajánlása történik sok sirás és érzékeny jelenetek közben.

Rövid kínálgatás után az összes násznép a vőlegény házához tér, a hol különösen levesből, töltött káposztából és tejekásából álló lakoma várja, melyeket verses mondások között hordanak be a vőfélyek. A menyasszony elébe egy beborított tálban verebet rejtenek; a vőlegényt tányérra szájával lefordított pohárborral kínálják meg.

A kéregetés a kásás kanállal szakácsnék és muzsikuskok számára nálok is divatos. A lakoma utolsó ételénél a vőfélyek így adják tudtul a lakoma befejezését: „Ezt elhoztuk; többet is hoztunk“ (azaz, hoztunk volt, de már nem hozunk).

A menyasszony-tánczon kezdődik a lakoma utáni mulatság. Ez akkép történik, hogy a vőfély a menyasszonyt egy legelőbbkelő férfival, s a többieket is párjával felállítja, s mikor ezek tánczkészen állanak, elkiáltja, hogy „szabad a táncz,“ a mire három rövid csárdást járnak. A menyasszony-tánczos köteles a tánczosnőjét a vőfélynak visszaadni, s a násznagy előtt a menyasszony tánczért 10—20 krt kell fizetni. A vőfély azután mind tovább osztja a menyasszonyt, míg minden férfival nem tánczolt, még az előbbkelő nőkkel is, és mindeniket megfizettette. Ha valaki a menyasszonyt elszalasztja: bort fizet. Éjjel a vőfély, ha szerét teheti, ellopja a vőlegény vagy menyasszony csizmáját, a mi, ha sikerült, a nyoszolyó-asszony, mint rossz ór, bort köteles fizetni.

Reggel kontyolás után egyházba, s innen a leány szülőihez mennek, főkéntös leányukat nekik bemutatni.

Vallásossága e népnek talán páratlan. Különösen a helvét hitvallásuaknál (ezek teszik fő részét a tősgyökeres magyarság-

nak) alig van ház, a hol a „Szent-Biblia“ és a „Zsoltáros könyv“ közkézen ne forogna. Az öreg asszonyoknak ezek egyedüli olvasókönyveik. Van olyan, a ki életében százszor is átolvassa. Az ünnepeket nagy áhitattal ülik meg, kivált délelőtt még kést sem fognak a kezökbe, mert azt mondják, hogy az vétek. Urvacsora-vételkor egész addig, míg a templomból ki nem jönnek, semmit nem esznek. A templomot nagy szorgalommal s tömegesen járják; ott buzgón imádkoznak, énekelnek és a predikációt úgy megfigyelik, hogy azoknak, kik bármi ok miatt otthon maradtak, egészen is elmondják. Ünnepek csak öt van egy évben: a husvét, karácsony, pünköst, áldozócsütörtök és nagypéntek. Ezeket szorosan megtartják; de többre aztán, t. i. a más felekezetbeliekére, nem igen ügyelnek. A keresztelési, confirmálási, esketési és temetkezési vallásos szertartások nagyon nagy komolysággal és buzgó áhitatossággal történnek, s az Isten nevét ilyenkor hiában csakugyan fel nem veszik.

A halottat istenes énekek éneklése mellett virrasztják. Ilyenkor egy vagy könyvből, vagy a nélkül elől diktálja az ének-verseket, s a többi énekel. Valami meghatóbb nincsen, mint egy ilyen virrasztóban lenni és végig hallgatni azokat a gyönyörűen elzengett szomorú áriákat. A halott felett hosszas predikációkat tartanak s minden rokontól, szomszédtól, baráttól és komától elbuesztatják. Efféle búcsuztatót mond a pap is a templomban prózában, s mond a tanító is a temetőben versben. Az eltakarítás után, mindjárt a temetőben, meghívják a végtisztesség tevő közönséget torra a halottas házhoz. Itt aztán egy pár pohár pálinka megivása s egy pár harapás málékenyér elköltése közben megemlegetik még az eltakarítottak érdemeit; vigasztalgatják a hátramaradt gyászos feleket, s lassankint hazaszélednek. A „fejfákat“ többnyire fából készítik, kiczirádázák s mindig versben írják reá, hogy kinek hamvai felett állanak. Ezek a versek sokszor nagyon furcsák, de mindig a kegyelet rovatik le általok.

Vallásossága mellett a magyar nép, mint mindenütt, itt is bizony babonás. Ha a kis gyerek roszul van: akkor annak „szenes vizet“ készítenek. Valami „átkozott szem“, mint mondani szokták, átnézte a porontyot, s ha e különösen készített vízzel meg nem itatják, még meg is halhat. Előveszik tehát a vizivásra használni szokott bádog edényt, azt félig töltik esővízzel s egy pár izzó szemet belevetnek, mely susorogva elalszik, azaz, mintegy belefut a

vizbe. A bádogg edény száját befogják tenyérrel s néha még bűbájos szavakat is mondanak felette. Az így ellátott lágyemeleg vízből beletöltenek aztán egy pár kortyot a gyerekekbe, s ha csakugyan jobban lesz, ezt bizonyosan a jó szenes víz hatásának tulajdonítják.

Az új házaspárt úgy tréfálják meg a lányozni járó legények (s talán volt szeretőik), hogy éjnek idején felszedik kapujok előtt a hidat, kivetik sarkából a kaput és valami csóvát is felszurnak egy rudon a kerítés tetejére. Ez aztán a mellett, hogy nagy csufság, roppant rosztat is jelent. A híd és kapu helyrerakása egész házasságéletben való haszontalan igyekezetet, a csóva pedig zenebonát fejez ki.

Tud e nép babonás része (legalább úgy hiszik) mást „megrontani“, tejet vérré változtatni, valakire ráolvasni, rostát vetni és sok más ilyen csuda dolgokat csinálni.

Ha a tűz pattog, ha a csorda későn jön, ha a nap fellebben megy le, ha a hegyek füstölögnek, ha a dohány nem akar égni a pipában, ha a marha ereszt alá fekszik, ha a só megnyirkul, ha a köszvényes láb fáj, ha rekkenő meleg van, ha valaki hallal álmodik: ez nálok mind az esős időt jelenti. A péntek naptól, a 13-as számtól, az ágyból bal lábbal való kilépéstől csakugyan félnek itt is, mint másutt.

Kuruzsolni is jól tudnak a más vidékiekhez hasonlóan. Irral-zsirral, gizzel-gazzal sok mindent meggyógyítanak, vagy még jobban elrontják. A kelésre keserülaput, a vágásra utilaput, pókhálót, fejföldet, a zuzásra nadálygyökeret, a nyilamlásra lenmaglisztet, tormás mézet, dohánylevelet, a daganatra tejfelt, szurkos viaszkot, sült vereshagymát s több effélét raknak. A fájós fogba tömjént dugnak, farkas-cseresznyét tesznek, vagy pálinkát, rumot tartanak rajta, stb.

Tréfája és humora kitünő, eleven és kellemes a máramarosi magyar népnek. A técsői, viski és hosszumezei ember mindig élődik egymással, bárhol és bármikor jönnek össze. Gunynévvel „técsi dongó“- „viski szász“- és „hosszumezei pityeré“-nek czimezik őket. Egyszer a técsi azt kérdezte a viskitől: „Hová mégy te bak-szász?“, „Megyeka a „dongók“-nak köpüt vágni“, felelt ez rögtön. A hosszumezeiekről meg azt beszéltek, hogy mikor először mentek vasuton a szigeti vásárra s ott megvették a marhát: élvezették a vasut-hoz s hozzá akarták kötni a kupéhoz (már mint a szekérlöcshöz),

hogy hadd menjen így a vasuttal hazafelé stb. Ha a viski ember meglát egy peczkes kis leányt, gunyosan utánakiált: „Csupa minő! Hátha még nő?” A viskieknél szokás az is, hogy a hívásra „tessék!” helyett ezzel felelnek: „Mi?” A técsi, ha ezt hallja, ráfelel kötekedve: „Nem mí (mély) az, hanem csak kis gödör” stb. A husztiakat sváboknak, a szigetieket pedig csizmadiáknak csufolják. Mindenik gunynévnek megvan a maga története. A técsiek azzal büntettek volna meg egy dongót, mely az ő birájoknak az orrát megcsípte, hogy felvitték a torony tetejére s ledobták, hogy törje össze magát. Persze a dongó elrepült. Azóta ezzel csufolják őket. A viskiek első magyaroknak tartják magukat az egész világon, azért nagyon neheztelik, ha szemökre vetik, hogy „szász” az eredetük. Így vannak a husztiak is a svábsággal. A hosszumezeiek azért pityerések, mert az egész határjokon csupa kolompért természetnek. A szigetieket pedig azért csufolják csizmadiáknak, mert kiált ez előtt, csakugyan roppant sok volt ott a csizmadia.

De ki győzné e nép sajátos észjárását, találó és pattogó élezeit mind leírni? Legyen elég ennyi. Ezekből is meglátszik, hogy ez a faj nem satnya, hogy itt az ősi jóféle vér lüktet.

Viski K. Bálint.

59 §. Az oroszok..

1. Népjelleg. A máramarosi oroszok első pillanatra felismerhetők barna, nagy, fekete s többnyire göndör hajzatuk, sűrű, hosszú vastag szemöldökük, sötét szemeik, vékony, hegyes, felhajlott orruk által. A borotvált bajusz s a többől lenyirt bajusz igen gyakori. Termetökre nézve izmosak, szálások, s a barna szeműeket kellemeseknek is mondhatjuk, míg a kék s inkább szürke szeműek tekintetében a ragadozó madarakra emlékeztető kifejezés ül.

Kedélyök inkább derült; jellemök szelid; e mellett meglehetősen mozgékonyak s a tett kérdésre gyorsan s egyszerűen felelnek.

Nőik csinosak, s nem ritkán kiváló szépségű is akad közöttök. Azonban alig van mulóbb szépség valahol, mint e népnél. Mikor a rövid ideig tartó ifju évek távozni kezdenek: ez arcokat azonnal mélyen beharázdálja, eltorzítja az idő. Éltes szép nőt, vagy kellemes külsejű agg férfit alig találni a nép között.

Egészen jó erkölcsűnek e nép nem igen mondható, és hogy a művelődésben hátravannak, mutatják egyes oly jelenségek,

melyek csak igen primitív fejlődési fokon levő népeknél fordulhatnak elő.

Igy pl. a Verchovina, e tisztán orosz járás, felsőbb vidékein semmi titkot sem csinálnak abból, hogy a gazda úgy szerződik a juhászszal, hogy nyáron át minden héten, vagy bizonyos időközben, felküldi feleségét, vagy ha az vén volna, leányát a juhászhoz a havasra. A Bach-rendszer alatt volt egy verekedési végtárgyalás a megyei törvényszéken, a mikor a vádlott megkérdezettvén, hogy miért verte meg gazdáját? az azt válaszolta: „Mert nem tartotta meg a szerződést, melynél fogva kötelezte magát, hogy minden két hétben felküldi hozzám a feleségét, pedig ezzel bolondított engem a havasra.“

2. Népviselet. A máramarosi, főképp verchovinai oroszok öltözeke nem igen kellemes hatást idéz elő. A fűtös vagy másutt füst-szinre festett guba, ugyanily színű nadrág s a nagy kalap alatti bozontos haj igen zord külsőt kölcsönöznek a verchovinai oroszoknak. A nők általában véve csinosabbak és tisztábbak. Különösen a verchovinai nőket, mondhatni, egészen magyar nemzeti színű ünnepi öltözközkben, mely rendesen fejjér ingből, piros kötényből és zöld övből áll, szinte jól esik látni.

Az orosz nők különben igen hiuk és rendkívül kedvelik a piperét. A leányok az általánosan dívó gyöngypárta mellé oly nagy bokrétát tűznek, hogy az bármely kolosszalis virágkehelybe beillenek. Hajok közé két sor lószőrfonatot raknak, melynek segítségével különben is vastag és bozontos hajokat magasra fésülik. A kövér nyakat egész a hirtelen-domboru és messze kiálló mellig lenyúló, s üveggyöngyből, gránátból, kereszttekből, pléhekből, tarka növény magvakból, rézkarikákból s honi gyémántból fűzött számtalan soru nyakláncz ékesíti.

Az asszonyok ünnepi fejéke apró keskeny magyar kucsmához hasonlít, melynek alja fekete, felső része fehér.

3. Lakhely. A máramarosi orosz, mint a román is, magakészítette faviskójában lakik. A tehetősb és szegényebb sorsuak házai csak abban különböznek egymástól, hogy az előbbiekéi szurkos fenyőből, az utóbbiakéi bikk-fából vannak építve. Rendszerint igen alacsonyok s az igen kinyúló szálna-eresz miatt homályosak. A szűk és ezen kívül az eresz alatt elbujt ablak nem sok világosságot bocsát be a szobába. Kéménye az orosz és román lakháznak nem

igen van. Egy, a szabadba szolgáló eső, vagy a padlásba vágott négszegletű nyílás vezeti ki a füstöt.

A helységbeli házak sok helyütt 200—300 ölnyi távolságban állanak egymástól; s ha ezeket és a hegyek oldalain s tetején messze szétszórt egyes házakat szemléljük: azt kell hinnünk, hogy e nép a társasághoz nem igen vonzódik.

Butorzat. Kevés a mondani való az orosz lakházak butorzatáról. Egy ágy lepedővel betakarva, egy vastag asztal, egy edénynek szolgáló polcz, egy hosszú széles pad, egy hosszú élésláda a házi eszközök összesége.

Gazdasági viszonyok. A máramarosi oroszoknál alig lehet gazdaságról szólni. Tán nincs nép a földön, melynek oly kevés igényei, szükségai legyenek, mint ennek, s mert fogalma szerint elege van arra, hogy éhen meg ne haljon, igen nehéz közöttök gazdaságot, ipart fejleszteni. Diogenesi egyszerűségében csodálkózónék rajta, ha őt nagyobb szorgalomra azért ösztönöznék, hogy zabkenyér helyett töltött káposztája legyen.

Midőn tengeri vagy zabkenyere tavasszal elfogy, a mi rendesen így van: pár hónapot nagyon nehezen átküzdve, a föld terméseihez s fák gyümölcseihez fordul és a félig kifejlett, kőkemény-ségű vad almát majd nyersen, majd főve, majd vele ételét savanyítva fogyasztja.

Burgonyája rendesen szép és jó terem. De az éhség nagy ur; s mikorra a teljes megérés ideje eljön: akkorra már rendesen ki van bányászva a föld belseje.

Ipara, kereskedelme egyáltalában nincs. Boeskorát marhája bőréből, sapkáját, gubáját juha gyapjából önmaga készíti; fehérneműje kertjéből telik ki, s csak tarka-piros kendőkért, férfi kalapokért s üveggyöngyökért megyen a zsidó boltoshoz.

A mi oroszunk fentebb vázolt viskójában, főkép télen, minden közlekedéstől elzártan hetekig ellakik, sem ember, sem lelkész, sem templom hiányát nem érezvén. Mig van mit ennie: megvonul odujában, s félig rosz dohánynyal, félig hamuval telt pipájából füstölgetve füsttel különben is telt szobáját, hideg közönyösséggel néz ki, egy □ lábnyi ablakán, melyet télen félig, néha fölebb is hó takar, s várja, mig elvonul az iszonyú fergeteg, mely a rengeteg erdőt simává takarja, s észre sem veszi, hogy mig ő semmire nem gondolásában megszokott hidegséggel merült el a fagyos természet nézde-

lésében, addig elszabadult borját ajtaja elől czipeli el a farkas, s ennek társa a mezelen kifutott fiuskát marcangolja éles fogaival a jajveszékélő anya szemei előtt hatalmas körmeivel.

Ez állapot nem jobb a lappokénál!

De azért ne higye senki, hogy e nép nem boldognak érezi magát. Ám próbálják meg őt kicsalni ősei kunyhójából s elköltözésre bírni. A termékenyebb szomszéd megyék térein csak addig tanyáz, míg jól lakott s családjának néhány heti élelmet szerezhetett: azután visszatér hegyeibe, ős erdői közelébe élvezni újra a nem ismert, mert nem érzett nyomort s rágódni a sors nyújtotta táplálékon.

4. Vallás. A máramarosi oroszok mindnyájan kizárólag a gör. kath. egyház hívei. A mi vallásos meggyőződéseket illeti: saját-szerű vegyülete az a vakbuzgalomnak és a babonás félelemnek, s alig lehetne meghatározni, hogy a kettő közül melyik benne a tulnyomó.

Vallásossága legelső sorban azon merev ragaszkodásban nyilvánul, melylyel hitének hagyományos szokásain csügg, s a melyektől alig lehetne eltéríteni.

Lelkésze iránt a legnagyobb tisztelettel viseltetik; de ezzel szemben is kész hitének tradícióit úgy, a mint azt apjától tanulta, minden ujitás ellen megvédeni.

Mindazonáltal az orosz, különösen a verchovinai, nem a legjobb templomjáró, s van közöttök olyan is, a ki csak husvét vasárnapján keresi fel az egyházat, hogy ősi szokás szerint eledeleit a lelkész által megszenteltesse s megvigye övéinek az örömhirt, hogy: „Chrisztosz voszkresze. (Krisztus feltámadott.)

Böjtjeit asceticus önmegtagadással tartja meg, sok tekintetben még szigorubban, mint a román. Húsos eledelekről, melyekből ugyan különben sem gyakran jut neki, szó sincs; szertartása szerint még tejet, vaját s tojást sem eszik ilyenkor, kizárólag savanyított káposztával, kukoriczából készült kenyérrel s burgonyával táplálkozván.

Különös lelkiismeretességgel tartja meg a husvét előtti 40 napi böjtöt.

Ünnepei között az orosz népnek legelső helyen áll a husvét, melyet nagy ünnepélyességgel ülnek meg.

Husvét szombatjára a máramarosi orosz, bárminő szegény legyen is, megsüti buzalisztból „páskáját“, azt egyéb élelmiszerekkel együtt kocsira teszi, vagy ha ilyen nem volna, zsákba téve vállára veti s a legközelebbi templomig viszi, hogy a lelkész áldását

kikérje rá. Ha ez megtörtént: hazatér s e szavakkal köszönt be családjához: „Chrisztosz voszkresze“, mire azok: „Voistinnu voszkresze“ (valóban feltámadt) szavakkal felelnek.

Ezután az áldással ellátott eledelek asztalra kerülnek s a hosszú böjt után a legjobb étvágygyal fogyasztatnak el.

A karácsonyi ünnepek alkalmával az oroszoknál a nevetséges babonáknak egész sora hajtatik végre. Így pl. mihelyt a nap alkonyatra hajlik, a legtöbb háziasszony szalmával hinti be a szoba padlózatát s leül rá, hogy kotlóstyúkjá, az asszony példáját követve, sok tojást adjon. Ezután az asztalra helyezi a „Koroly“-t (egy zabszálat), melyet királynak hívnak; ezt vörösfonállal keresztül köti, mellé tesz annyi fokhagymát, a hány tagja van a családnak; mindent fehérkendővel betakarja s a munka végeztével kuruzsoló körutat tesz a házban. Az istállóban a barmoknak sőt ad; ha méhkas van a kertben, mindegyikbe annyiszor fúj bele, a hány uj rajt akar belőle jövrőre. Visszatérve a házba leveti öltözékeit, s kezébe egy tál babot véve, meztelenül futkos, mindenféle irányban szórva a babot, hogy ez által a tüzet s jégesőt távol tartsa a háztól és vetésétől. Ha eladó leány van a háznál: azt megmosdatja mézes vízben, hogy vőlegénye akadjon.

Mindezek végeztével este megkezdődik a lakoma, mely után nyugalomra térnek. Alig kondul azonban meg az éjféli harangszó: talpon van az egész ház, s a templomba mennek.

Egyéb rendes ünnepeken kívül a Máramaros megyei oroszok még János születése napját is megülik (6-naptár szerint jul. 6-án). Szokás ilyenkor a házak eresztét, az ajtófeleket zöldágakkal, különösen mogyoró-galyakkal, megrakni, azt híven, hogy az akkor leszakított fű ily módon szárítva meg, csodahatásu orvosszerré válik, a miért főleg csecsemők fürdőjébe nagyon gyakran tesznek ily galyakat. Szokás még ugyanekkor az ugynevezett „Kupujló“, mely abból áll, hogy ez ünnep előestéjén égő fáklyák világítása mellett tánczolnak.

Hegyek tetején szokásban van továbbá tüzet gyújtani, melyet a fiatal leányok kézenfogva körüllejtenek. Ha e meggyújtott tüzek zsarátnakja három napig el nem alszik: akkor az orosz biztosan számít a jó termésre.

Az orosz templomokban profán tárgyú képek nem épen rit-

kaság. E képek éle leginkább az asszonyok ellen fordul s egyes bűneiket ostromozza.

5. Babona. A máramarosi oroszok vallásos hitében igen sok rész jutott a babonának. A már említettekhez hozzáadjuk még ezeket.

Az ördög létében való hitök feltétlen, s azt hiszik, hogy tényleg is beleavatkozik az emberi dolgokba. Hiszik a vampyrokot, melyek éjnek idején szerte barangolva az embert megtámadják s vérét kiszívják. Különben azt tartják, hogy e vampyrok nem egyebek, mint azok lelkei, a kik életökben kuruzslással foglalkoztak.

E hitök daczára is azonban a kuruzsolás közöttök igen el van terjedte.

Hogy a bajnak oka a nép tudatlanságában s műveletlenségében gyökerezik: alig tartjuk szükségesnek felhozni, s annak gyógyítására egyetlen szert ismerünk csupán: az iskolázást.

6. Népszokások. A máramarosi orosz népszokások főbbjeit, a következőkben adjuk:

a) Lakodalom. A lakodalmi ünnepély az esketés előtti estén veszi kezdetét s 3—4 napon keresztül tart folytonos mulatozás, és jó kedv között, melynek örömeibe csak az esküvőre menő menyasszony érzékeny búcsuja szüleitől, ismerőseitől önt némi bánatot. Esküvő előtti napon a menyasszony szüleinek házánál összegyűlnek a rokonok, ismerősök, s egész éjén keresztül foly a táncz, meg a szesz ital.

Viradatkor a menyasszony s a vőlegény a közellevő pataokban megfürödnek, vagy ha ilyen a közelben nem volna, a kutnál megmosakodnak. Visszatérve, kibontják a menyasszony haját s ráteszik fejére a „Jefnárj“ megáldott koszorút. Ezután a menyasszony elbucszúzik övéitől, sőt még a szülei hajléktól is, s mint Rohrer igen szépen mondja, „a kályhától, mely oly gyakorta melegíté, az ablaküvegtől, melyen keresztül először pillantotta meg vőlegényét.“ Ezután megindul a nászmenet a templomba, a hol a lelkész megköti a frigyet. Visszatérve a templomból, a mulatság újra megindul s tart, míg csak a fiatal férj el nem viszi ifju feleségét.

Szokásban van Máramarosmegye oroszai között, hogy a fiatal asszony a menyasszony éj után következő reggelen fiatal férjének egy, e célra készen tartott, darabka fehér czukrot nyújt át azon

kivánságának jelképeül, hogy a házasság olyan édes legyen neki, mint a cukor.

b) Keresztelés. Az új szülöttet, alig pillantja meg az a napvilágot, a bábaasszony jéghideg vízbe mártja, melybe előbb csodahatású füvet szórtak. A keresztelés napjának reggelén a kumy vagy komtry (komák) a keresztelőháznál megjelennek egy jó reggelire, melynek bevégeztével az új szülött a templomba vitetik, a hol megkereszteltetik. A szertartás után az evés-ivás újra megindul. A lakoma végzetével egy fatálra tett s pálinkával telt csuprot jártatnak körül, melybe minden jelenlévő egy rézpénzt vet. A csupor, midőn a körutat megtette, a betegágyas asszonynak adatik át, ki azt kiüriti s a pénzt keblére önti, hogy újszülött gyermeke gazdag és takarékos legyen.

c) Temetés. Az oroszok gyásza igen megható, s a halál által sújtott család élénken fejezi ki fájdalmát. Ha a haláleset bekövetkezett: a szomszédok összegyűlnek s előkészítik az elhunytat végső útjára. Miután langyos vízben a holttestet megfürösztötték, símára fésülték (a szakáll leborotvtatják): felöltöztetik ünneplő ruhába s kiteritik. A virasztást a szomszédok teljesítik. A koporsóba az elhunytanak kedvencz tárgyait (ostorát, pipáját, kését, sőt néha pénzt is) mellé teszik, s mielőtt kivinnék a házból, az udvaron a földre helyezik a koporsót, sőt és zabkenyeret tevén alája. A küszöbre érve, a koporsóval megérintik azt háromszor az elhunyt utolsó búcsujaképen, s miután a tetem átadatott nyughelyének, megtartják a szokásos halotti tort, mely azonban korántsem foly oly nagy zajjal, úgy szólván vigadva, mint a románoknál.

7. Költészet. Dal. Táncz.

Az orosz népnek, melynek legnagyobb része sem írni, sem olvasni nem tud, nincsenek verses könyvei. Egy ábrándos kedélyű leány, vagy mélabus pásztorlegény szíve képezi itt a költészet anthológiáját. A nép ajkán élő dalok, melyek örökségképen szállnak ivadékról-ivadékra, képviselik a költészetet.

A mult században még igen gyakoriak voltak e nép között a többnyire vak dalnokok, a kikről Biderman a „magyar oroszokról“ írt könyvében igen szépen mondja a következőt: Batyuját a vállára vetve, ifju kisérőjének erőteljes karjára támaszkodva, vándorolt az orosz troubadour házról-házra, faluról-falura. A nép mohón leste dallamos regéit, melyek majd bánatba ejték, majd örömmre hangolták,

s miután a dal már rég elmúlt, még azután sokáig élt a hallgatók kedélyében annak lágy viszhangja.“

A kevés fantazia s fatalismus ellenére is mély és fogékony kedély jellemzi e nép dalait, s csak egyetlen rövid példát akarunk itt felhozni, mely, úgy hisszük, csak egy ujjmutatással bár, de eléggé jellemezni fogja e nép költőiségét s költészetét.

A megcsalt leánynak hűtlen szeretőjére mondott átká van e következő négy sorba foglalva :

Zsurov bésza upászáv
Bidov bészá pudper
Nescsásztjá pasztelév
Nedoleju prékrév.

(Búval lakjál jól,
Bajra támaszkodjál,
Szerencsétlenség legyen vánkosod,
Balsors a takaród.)

Kiváló említést érdemelnek igen sok költőiséget rejtő mondáik, a milyen pl. az, mely az egykor viz alá merült harangokról szól, melyek, valahányszor veszély közelget, megkondulnak alant a mélyben, figyelmeztetvén a lakosságot a bekövetkező bajra. Vagy az, a mely a dulfalvi „Szirén“-ről meséli, hogy a Talabor vizében lakik, s a habok titokszerű zugásával csalja le az arra menőket magához a mélybe, hogy megölje azokat. Továbbá minden havashoz fűznek egy-egy ilyen regét, melyek közül némelyik igen sok képzelemmel s költőiséggel bir. Ilyen a „Popágya“ havas regéje. Egy rabló Iván pap ifju szép felesége iránt forró szerelemre gyulván, azt elrabolta. Iván pap neje keresésére indul, de a keresésben kifáradva összeroskad és meghal. Nejét a rabló a „Popágya“ havasra vitte fel, a ki, hogy a rabló buja karjainak ölelését kikerülje s szerelme tisztaságát szeplőtlenül megőrizze, a havasról leugrik.

A máramarosi orosz tánczok közül, mint valódi nemzeti táncz, egyedül a „Kolomejka“ említendő meg, mely a megyebeli oroszoknak kedvencz táncza, s általánosan el is van terjedve. Körtáncz ez, melyben a férfiu kezeit csipőjére támasztva, földre szegzett szemekkel hányja-veti lábát, míg tánczosnője reá szegzett szemekkel, apró tipegő léptekkel meg-megkerüli, olykor-olykor, ha tánczosa kezeit összecsapva erre jelt ad, egyet fordulva tovább tipeg. A tánczos

végre körülöleli tánczosnője nyakát, s jobbra-balra hajlongva folytatják a tánczot.

Jellemző az oroszoknál, hogy sohasem tánczol egyszerre több pár. Ha egy pár megkezdte : a többiek nézve állják körül s várnak, míg a sor reájok is kerül.

8. Közmondások.

Minthogy a közmondásokban a nép gondolkozásának sajátosságai vannak kifejezve : egynehány orosz példaszót is felsorolunk.

1) A né pecza, a né láve. (Se kemencze, se lóca. Azaz : Iro pauperior.)

2) Klén klénom vebevajut. (Ék ékkel üttetik ki.)

3) Na páde koszá ná kámény. (Nincsen olyan kasza, mely meg ne találná követ.)

4) Otpála mu czezka ot rota. (Kiesett a csecs a szájából.)

5) Dobri sérétészá u csuzsim. (Jó terjeszkedni idegen jószágon.)

6) Né káményá ne dálbé holovu proválété. (Még követ sem adna a fejem betöréséhez.)

7) Kám dále do lyisza, tëm bolse dróv. (Minél mélyebbre mégysz az erdőbe, annál több fát találsz.)

8) Prejde kumecz na obidecz á lozska ne bude. (Eljön a koma ebédre, de nem lesz kanala.)

9) Bábá z vozá szpéczám lekse. (A vén asszony leszáll a szekérről, s könnyebb a küllőnek.)

60. §. A románok.

1. Népjelleg. A Máramaros megyei románok általában véve rendes alkatuak. Férfiaik izmosak és edzettek, különösen kiválnak azonban a megye hegyesebb vidékén lakók s pásztorkodással foglalkozók, a kik kivétel nélkül mind magas, erőteljes alkatuak. Így pl. az izai kerületben az 1875-diki ujonczállítás alkalmával minden három egyén közül egy alkalmasnak találtatott. Arczjellegök a merészen hajló orr, a tüzes fekete szem, melyek a római eredet bizonyítékai. A mi nőiket illeti : azok általában csinos arczuak s arányos termetűek ; a hegyek közt élők üdék, frisek. Itt-ott találni közöttök oly szabályos szépségűeket is, hogy mintaképül szolgálhatnának a festőnek vagy szobrásznak.

A máramarosi román férfi ingerlékeny természetű és boszuálló, mint azt a kevésbé művelt népeknél rendszeren találjuk; de ez nem zárja ki azt, hogy családja körében szeretetreméltó s övéihez gyöngéd legyen. A munkában kitartó s fáradhatatlan. Egyik legfőbb jellemző sajátása azonban e népnek (a mi egyik oka annak, hogy szegénység közt tengődik) a mulatozásra való hajlam, s a mi ezzel rendszeren együtt jár, a szeszes italok nagyon kedvelése.

Ez áll nőikről is. Ezekre vonatkozólag még hozzáteszszük, hogy rendszerint jó anyák. A román nő igen könnyen szüli gyermekét; lebetegedése után 2—3 nappal, a mi majdnem a csudával határos, fölkel és a legnehezebb munkákat végzi.

Egyes előfordult esetek igen érdekesek. Szálka Péter gyulafalvi lelkész állítása szerint történt, hogy egy barczánfalvi nő Szigeten meghált atyjával, s rosszul kezdvén magát érezni, a csürbe vonult, a hol csakhamar egy fiút szült. Az újszülöttet azonnal kötényébe pólyázta, a csikorgó téli idő daczára felült lovára s haza nyargalt. Gyulafalván megtörtént az az eset, hogy egy jómódu asszony kiment a mezőre aratni, ott fiút szült, azt betakarta, az árnyékba helyezte, hogy a nap ne süsse, maga pedig tovább aratott és csak este vitte haza az új polgárt a meglepett családnak.

2. Viselet. A máramarosi románok öltözködése igen egyszerű és olcsó s a megye más-más részein különböző. A férfiak rendszeren juhbőrből készült mellényt, rövid, derékig érő inget s gatyát viselnek, melyet a házi asszony készít saját termesztésű kenderből. Ehhez járul egy kerek fekete szőrkalap, télen báránybőr sipka, s a jó módúaknál egy, hol fehér, hol fekete szőr-köntös. A sárga gombokkal tömötten kirakott széles tüsző vagy táská igen el van terjedve.

A nők fehér fürtös gubát, vagy fekete szőrköntöst viselnek, a mely elől-hátul kötő zsinórral van ellátva. A női fényűzés leginkább a nyak körül viselni szokott töméntelen gyöngyben és érmekben jelentkezik.

3. Lakhely. Butorzat. A román lakházak fából építvék, s az ember legtöbb esetben saját maga építi fel házát, minthogy rendszer mesterember ritkán akad közöttök. Így a gazdálkodás mellett rendszeren az ács és kerékgyártó munkához is értenek.

Az építkezésnél különböző fa-anyagok használatnak; de a többi között a tölgyfa szerfölött becsben áll s a kőnek és téglának elébe helyeztetik.

Építkezési módról (stílusról) természetesen, hogy nem lehet szó. Egy rendes háznak a következő részei vannak: a) egy kéta-blakos nagyobb szoba, melyben a nagy terjedelmű „kuptyor“ (kemence) nem kis helyet foglal el; b) egy kamara; c) egy konyha. Ezekhez járulnak még a csűr és az istállók. A ház előtt hosszában nyulik el az elmaradhatatlan tornác, mely nyári időben hálólhelyül is szolgál.

A mi a butorzatot illeti: az igen egyszerű és kezdetleges. Egy durva faragású széles ágy, egy asztal s néhány lóca, melyek a fiatalabb családtagoknak fekhelyül is szolgálnak. Ha ide számítjuk még a polczot is s egy almáriomszerű szekrényt: a nagy szoba butorzatát elsoroltuk volna. A tulipános láda, mely ritkán hiányzik valamely házból, s melynek oly jelentősége van, mint a Wertheim-szekrénynek, a kamarában van elhelyezve.

A lakás díszítményeit képezik egy tükör, a köröskörül elhelyezett tarka párnák és pokróczok s a falakra s gerendákra aggatott cserép kanecók, még pedig oly mennyiségben, hogy néhol egy lakszobában száz darabot is lehet látni. A falakra aggatott szentképek sem ritkák.

4. Gazdasági viszonyok. A máramarosi román a szerint, a mint a megye egyik vagy másik arra alkalmas helyén lakik, vagy földműveléssel, vagy pásztorkodással foglalkozik. Azok, a kik a főfolyók mentében laknak, többnyire fausztatással foglalkoznak.

A földműveléssel foglalkozó román ember gazdaságában főjelentőséggel bír:

a) A kukoricza (málé)-termesztés, melynek rendeltetése, hogy a család kenyérszükségletét fedezze. Egy közép-szerű gazdának rendszerint 80—100 vékája terem.

b) Búza, zab, árpa, tatárka, 30—60 véka, melynek fele eladatik, másik fele a háztartás szükségleteire fordítatik.

c) Széna-termelés. Közép-szerű gazda szénáját soha sem adja el, sőt örül, ha vennie nem kell, s a marhája beéri vele, kitelel rajta.

Kerti vetemények közül a hagyma, paszuly, bab, tök természetesen leginkább.

A baromtenyésztés, mely azonban alig nevezhető intenzívnek, a mezőgazdaság mellett igen üzetik, s ezzel összeköttetésben ismét a tejgazdaság az, mely a román gazda jövedelmének jelentékeny forrását képezi.

Egybevonva egy középszerű földmives évi jövedelmeit és kiadásait: a következő mérleget állíthatjuk fel.

Jövedelem.

buza, zab, árpa, tatárka	12 frttól	—	24 frtig.
tök-eladásból	10 „	—	10 „
vén juhok eladásából	10 „	—	30 „
bárányokból	17 „	—	34 „
gyapjuból	15 „	—	45 „
turóból	30 „	—	60 „
juhtejből	8 „	—	16 „
apró szarvas-marha eladásából .	30 „	—	30 „
lótartásból	13 „	—	13 „
sófuvarból	50 „	—	50 „

Összesen 205 frttól — 312 frtig.

Kiadás.

egy sertésért	10 „	—	20 „
húsrá	8 „	—	8 „
pálinkára	6 „	—	6 „
dohányra	36 „	—	36 „
ruházatra	59 „	—	59 „
cselédtartásra	75 „	—	75 „
adóban	20 „	—	50 „
különfélékre	10 „	—	10 „

Összesen 224 frttól — 264 frtig.

Ez összeállításból, melynek tapasztalás szolgált alapul, meggyőződhetünk, hogy a román földműves helyzete nem a legkedvezőbb. A középszerű gazdának igen takarékosan kell jövedelmével bánnia, hogy deficitbe ne essék.

5. Vallásosság. A máramarosi románok kizárólag a görög kath. egyház hívei, s általában azt mondhatni rólok, hogy vallásosak a buzgóságig.

E nép ragaszkodik hitéhez, mint eszményhez, s vallásának tanaiban bizonyos megnyugvást lel, a mely legnagyobb szerencsétlenségében is kibékíti sorsával. Érje bár a legnagyobb csapás, veszítse el pl. a szülő gyermekét, a vőlegény menyasszonyát, a férj nejét,

vagy viszont: a legnagyobb fájdalmai közepett is alázatos önmegadással hajtja meg fejét mondván: „Ase foszt voja Iuj Dumnezeu“ (Ez volt az Ur akarata).

A vallási ritusokat traditionalis tisztelettel tartja meg; s ha valódi jelentőségét nem tudja is: de megtartja, mert apjától is így látta.

A máramarosi román szívesen jár el vasárnapokon vagy ünnepnapokon a templomba. Ünnepeit teljes szigorral üli meg. Ezek három osztályba sorozhatók. Vannak

a) egyháziilag rendelt valóságos ünnepek;

b) fogadott ünnepek, a melyenek a husvétől pünköstig terjedő hét csütörtök, s a melyeken bármilyen munkát végezni tilos; végre

c) a „ziku prilézs“ vagyis az egyház által el nem ismert, de a nép által mégis megtartott ünnepek. Ez utóbbiak azonban inkább babonás félelemből, mintsem vallásosságból tartatnak meg.

A máramarosi román az ily ünnepek alkalmával tartózkodik munkát végezni, mert babonás félelmében magasabb természeti erők büntetésétől tart.

Sz. Illyés napján például, mely szintén „ziku prilézs“, a máramarosi román a viláért sem takarna szénát, mert szentül hiszi, hogy abban a nyomban belecsap az Isten nyila.

Ez ünnepet Máramarosban most már annál inkább megtartja a románság, mert beszélik, hogy a 60-as években egy Hotye Dumitru nevű gyulafalvi gazdának szénakalangyáját ezen a napon épen akkor, midőn az összerakással elkészült, egy hirtelen támadt felhőcskéből alácsapott villám fölégette.

Vannak még egyes, ugy mondhatni, „dies fatales“-eik, a melyeken a munkának csak egy bizonyos fajtát tartják tilosnak. Így pl. bizonyos napon ökröt befogni, erdőre menni, varrni stb. vétekek tartatik.

Nagyon természetes, hogy ez ünnepek, melyek a vallás körén kívül állanak, a munkanapok számának rovására esnek, s ezért óhajtható volna, hogy e babonás félelemből megtartott ünnepek törölnetnének el, mikor annál több jutna a munkára, s a babona is gyérülne.

A mi a böjtöket illeti: azokat a nép teljes önmegtagadással tartja meg, jóllehet nem csekély számúak.

A nagyobb böjtök a következők:

a karácsonyi böjt, hat hét,

a husvéti böjt, hét hét,

a szűz Mária böjtje, két hét,

Szent Péter böjtje egy és fél hét. Összesen $16\frac{1}{2}$ hét.

A túlbuzgó orthodoxok a böjtökön kívül még a hét három napját a hétfőt, szerdát és pénteket is fölveszik rendes böjtjeik közé, s így azt lehet mondani, hogy az esztendőnek legnagyobb részét átböjtölik.

Miután a böjtnapokon nemcsak a husos, hanem a tojásos és tejes ételektől is tartózkodik a nép: tehát étele vizben főtt bab és hagyma száraz kenyérrel; a jobb módúaknál burgonya, nyers ugorka, káposztacibere, tökmagolajjal készített puliszka; az előkelőbbeknél s gazdagoknál vizben főtt, jól megborsozott laska, olajos palacsinta s néha-néha csemegeképen egy-két hal.

A böjtökhöz soroljuk még az ugynevezett, „ázsun“ vagy vezeklő böjtöket, melyeket az, a ki valamely bűnben hibásnak érzi magát, önmaga ró magára. Ezek a legszigorubb böjtök, s az illető az „ázsun“ napján nemcsak az evéstől és ivástól, hanem még a dohányzás élvezetétől is megfosztja magát.

Némelyek, leginkább bűnbánatos megtért gonosztevők, nagy-hét csötörtöktől egészen husvét vasárnapig ily módon böjtölnek, elannyira sanyargatván magukat, hogy husvét vasárnapján alig bírják a szenteltet lenyelni.

Ezekén kívül vannak még a máramarosi románoknak egyes böjtjeik, milyen pl. a „Posztu precseszti“, továbbá a „Czinye zile“, de a melyek nem annyira a vallás, mint inkább a babona körébe tartoznak.

Megemlítünk még e rovat alatt egy sajátos jelenséget, melyre tudunkkal más népnél nem akadunk sehol. Ez az, hogy a Máramaros megyei román templomok némelyikében a templomképek között politikai czélzatu, satirikus festvények is fordulnak elő.

E nemben érdekesek a dragomérfalvi és jódi templomok frescói.

A dragomérfalvi templom falán egy kép látható, mely a festmény készültével egykoru megyei magistratust (alispánokat, főszolgabírákat, perceptorokat) úgy ábrázolja, hogy azok az ördögök által poklokra vitetnek. A jódi templomban pedig egy ennél kevésbé szel-

lemes, czélzatában alig érthető falí kép látható, mely egy ijesztő szarvas által taposott, meztelen hátú, térdelő embert állít elő. Alatta e felírás olvasható: „Csizmarju esel sztriketorj“ („A bitang (kurvás) csizmadia.“)

E festmények, mint tárgyak is mutatja, bizonyos személyek kigunyolására céloznak, s azt, hogy a templomban függesztettek ki, hajlandók vagyunk egy, a régi rómaiaktól örökölt pogány szokásban keresni.

Megemlítjük még, hogy a felső-visői templomban egy évtized előtt még egy Ottó görög király képét ábrázoló festmény is volt látható, a mely azonban az utóbbi években eltávolított.

6. Babonaság. A máramarosi román a mily vallásos, ép oly babonás is egyuttal. Természetfölötti lényekben, gonosz szellemekben való hite ép oly erős, mint ker. hitéhez való ragaszkodása.

A legképtelenebb s tulajdonságzott phantasia-szülte szörnyalakok szerepelnek meséiben, melyek valósággal megtörténtét nemcsak az áhítatos hallgatók, hanem talán a mesélő maga is hiszi.

A népmýthosz bizar alakjaitól csak úgy hemzseg e nép babonája. Nemtők, semonesek, dii penatesek, tritonok („Om gye ape“), a daemonok ezernyi-ezer variációját, az averruncusok egész legióját hiszi e nép.

Nagy szerepet játszik e néphitben a „Fata peduri“ (az erdő-leánya). Ez szerintők az erdő sűrűjében lakik, s a daemonokkal házasságban élve, apró daemonokkal népesíti meg a világot. Néha csábítólag szép nő alakjában jelenik meg s megrontja a férfit. Isten a megmondhatója, hány férfit vesztett már el csábos szemeivel, észrontó mosolyával!

A népmýthosz sajátzerű alakja az ugynevezett „Virkolák“. Ez egy sajátzerű lény, kiről a babona azt tartja, hogy bizonyos időn keresztül férfiú (vagy nő), bizonyos időn keresztül pedig farkas. A „virkolák“ kivált téli időkben összevissza barangolnak a kietlen, hófedte utakon, s jaj annak, ki velök utjában találkozik. E lény képes minden természetfölötti csoda véghezvitelére, s a máramarosi román nagy tekintettel viseltetik iránta.

Mily nagy lehet e nép között a babonahit: igen erősen illusztrálja az is, hogy az idevaló román nép tudatlanabb része ma is azt hiszi, hogy a holdat, midőn az elfogy, a „virkolák“ falja fel.

Nem hiányzik nálók a lidérez sem. Erről art tartják, hogy

éjnek idején, gyönyörű lángu gyertyával kezében, befutja a mezőket, maga után csalva a könnyen hívókat, kik ha követik, soha többé nem kerülnek vissza. A vampyr is tárgya a néphitnek. Ez az, a ki a többek között elveszi a tehén tejét, megrontja a marhákat.

Legelterjedtebb a nép között a kuruzsolás és a jövőmondás, melylyel nem ritkán férfiak is foglalkoznak.

A sybilla és a peszkellari oly két alak, melyek előtt a máramarosi román bizonyos nemével hajlik meg a tiszteletnek s félelemnek. A sybilla s a peszkellári szavait hiszi, még tán a szentírást sem jobban; s ha testi vagy lelki baja van, hozzáfordul tanácsért s segélyért. Természetes, hogy jól meg is fizet érte, s így a sybillának a nélkül, hogy dolgoznia kellene, tisztességes existenciája van.

A mi a kuruzslást illeti: ennek, úgy szólván, egész rendszere fejlődött ki e nép közt; s ha megkérdezzük, még a gyermek is el tudja elsorolni, mi mindent tud jó pénzért a sybilla végbevinni. Például:

- a) meggyógyítja a beteget,
- b) betegséget áraszt,
- c) szerzi és bontja a szerelmet,
- d) kieszközli, hogy legény ne házasodhassék, leány férjhez ne mehessen,

e) jó áldomásért kikuruzsolja az életből azt, a kire haragszol,
f) fölfedezi, kinél van a lopott jószág s a tolvajt úgy elrejtí, hogy még csak gyanu se támad rá senki részéről,

g) ha el nem adható áru hever házadnál, forgalomba hozza, úgy hogy mindenki kapva kap utána,

h) megutáltatja ellenségedet mindenki által, a ki csak ráveti szemét stb. stb.

Az egész ABC minden betűjén végig lehetne menni így kétszer háromszor, s még mindig nem soroltuk volna el mind azt, a mit a sybilla tud.

S hogy teszi mindezt a sybilla? Neki természetfölötti ereje van, közvetlen összeköttetésben áll a földöntuli szellemi hatalmakkal, magával a „draku“-val (ördöggel), s azok parancsára állanak mindenben.

Hogy azonban a kuruzslásnak sikere legyen: szükséges (a kuruzslásért járó, rendesen előre kialkudott s lefizetendő díjon kívül)
a) hogy a sybilla az illető tárgyat vagy személyt, kire a kuruzslás

vonatkozik, megérintse; ha ez nem volna lehetséges: akkor b) egy haj, ruhadarab, övkötőmadzag is bűvös szerré lesz a sybilla kezeiben; végre c) füvek-, porok-, vagy bizonyos folyadékoknak a megkuruzsolandó ételébe való becssepegtetése.

Ez utóbbi móddal a sybilla nem egyszer a legegyszerűbb módon kikuruzsolja az embert az életből.

Történik még a kuruzslás bizonyos „abrakadabra“-szerű mondásokkal is, melyeket a sybilla egy kis hatásvadászat kedvéért bizonyos „hókus-pókus“-féle taglejtések kíséretében patheticus hangon szaval el.

Álljon itt egy a sok közül, melynek csodás hatást tulajdonítanak a kelések elmulasztásánál.

„Mojme in mojmate,
Kate gye inderate,
Ke gye n'ij inderatá,
Int o nuke tyej begá,
In marje tyej czipá,
Sze ptyéj, sze reszptyéj
Ka raá gye szare
Sztóptyitu in kerarje.“ *) Probatum est!

A máramarosi románoknak vannak még egyes babonás bűjtjeik is, melyek megtartásától valamely eredményt várnak.

Jaj annak, a kire ellensége tartja meg az „á czinye zilé“-t (az életből kiböjtölést), mert akkor meg vannak számlálva napjai.

A „posztu precseszti“ szintén egyike a babonás bűjtőknek, melyet magtalan asszonyok szoktak megtartani Szűz Mária tiszteletére a végből, hogy gyermekök szülessék.

7. Költészet. Dal. Táncz. A máramarosi románoknak is van saját költészetök. A nép, mely hegyei között nyáját legelteti, vagy az erdők mélyén jár munkája után, önmaga s legtöbb esetben rögtönzi verseit s csinálja rá a dallamot. És e keresetlen, mesterkéletlen „rigmusok“-ban, e hangokban valami Ossian-szerű borongós, méla fájdalom van, mely önkénytelen megkap bennünket, s melyet csak akkor értünk át, ha előbb átéreztük.

*) Szó szerinti fordításban: „Felduzzadt tályog ügyelj, hogy visszatérhess, mert ha nem kotródol, onnét is, a hol vagy, elveszlek, vagy dióhéjba duglak s a tengerbe vetlek, hogy elveszsz és elenyésszél, mint a harmat a naptól, mint a kópés az utból.“

Minden egyes öröm vagy fájdalom egy új nótát szül. A reménytelen szerelem siró panasza, a boldogtalan szerelem édes ömlengése, a szívet marczongoló féltékenység, a reménytelen ábránd s a reményteljes vágyódás mind kifejezést talál e hangokban.

Ha osztályozni akarnók e prosodia ismerete nélkül készült, ösztönszerűleg fakadt népköltészeti termékeket: három fajt lehetne megkülönböztetni;

a) dalok; b) románczok s balladaszerű elbeszélések; c) satiricus tárgyú költemények.

A lyrai költemények vagy dalok alaphangja nagyobbára elegiai; elbeszélő költészetében a rendkívüli felé hajlik; legerősebb azonban satirája, melynek egészséges zamatu szikrái pattogó eleménzséggel s elmés találékonysággal vannak fűszerezve. Ez igen cultivált faj.

Ünnepélyes alkalmakkor, pl. lakodalmakban, ivás, vagy tánczközben rögtönzött szellemes epigrammszerű mondásokból áll ez, melyben a csintalan legény rápirít a szemérmes leányra, s a szerető negélyes incselkedéssel tréfálódzik kedvesével. A kiméretlen verselő itt-ott egy rejtett hibát állít pellengérre, vagy általánosan ismert gyöngét ostromol, néha nagyon érzékenyen találva pattogó élceivel.

Néha azonban kitörései ezek a lappangó boszunak is. Midőn a verselő epés rímet mond ellenségére: ez mohó hahotával fogadtatik s néha véres megtorlásra ad okot. *)

A satiricus költészet kitünő, önálló darabokat is mutat fel. Ezek többnyire erkölcsi czélzatuak, s tárgyakat az iszákosság gáncsolása, a szeretőt tartó, férjcsaló nő kigúnyolása stb. képezi.

A mi dallamaikat illeti: azoknak fő jelleme, mint a román népdalnak általában, bizonyos bánatos ömlengés, melynek alapmotivuma mindig elegiai. A monoton hangleadás s a hosszú ütemek teszik e dalokat szomorúakká. Beosztásra nézve legközelebb állanak a magyar népdalhoz. A román népdal első része egy panaszos, siró, mint mondani szokás, keserves melodia, mint a magyar népdalban a csendes, melyre egy, a csárdáshoz hasonló ütemű, de evvel sem tűzre,

*) Még most is beszélnek egy budfalvi lakodalomról, melyben egy Bud Kirilla nevű legény egy ilyen rímes mondásáért Fejér Grigort ott a helyszínen leszúrta.

sem dallamosságra össze nem hasonlítható, friss következik. A román népdalban általában van valami monoton egyformaság, mely élénk-ségéből, sőt dallamosságából sokat levon.

A dalolásnak egy sajátos nemét képezi Máramarosban a „dirleitura“, vagyis szöveg nélkül való dudolás, mely dologközben, fonókákban, különösen a lányok közt igen divatos.

Máramarosban igen elterjedt a „kokonyicza de la czáre“ (Az ország, helyesebben, „a királykisasszony“) kezdetű Bukarestből átplántált dal; a „Pintye nótája“, mely Pintye zsványról szól; továbbá egy cím nélküli, de gyönyörűen hangzó, általánosan elterjedt dal, mely egy busongó leányról szól, ki gerliczéjével küld hirt magáról távolban levő kedvesének.

A táncz a máramarosi román legényeknek és leányoknak kedvencz mulatsága. Ünnepek és vasárnapok délutánján mindkét nem-beli fiatalság az italt mérő zsidó-csapláros kocsmájába gyűl, ahol a köztánczok s mulatságok rendeztetnek.

E helyen a legjobb hirben álló s a legmódosabb emberek leányai sem tartják etiquette-ellenesnek megjelenni. Ha a fiatalság összesereglett: megkezdődik, a bábéskodók nagy csoportjától körbe fogva, két czinczogó hegedű mellett a mulatság s tart késő estéig.

A máramarosi román táncznak három fajtát lehet megkülönböztetni.

Az első: társastáncz, mely abból áll, hogy a tánczoló ifjúság kézenfogva kört képez s a középben helyt foglaló orchestrum körül majd jobbra, majd balra fordul; a második, mikor a kör megbomlik s ki-ki saját párjával rythmicus lépésekben lejt tova; s harmadik, mikor a tánczoló legény derekán fogja tánczosnőjét s kering vele oly sebességgel, mint a forgószél egész a szédülésig.

A legjobb tánczospárnak természetesen az tartatik, mely leggyorsabban kering s leghosszabb ideig bírja szédülés nélkül.

Táncz közben a szakadatlan kurjongatás és rímes mondások rögtönzése elmaradhatlan.

8. Népszokások. A máramarosi román népszokások főjel-leme azon alapsajátság, mely magát az egész népet jellegzi, a mulatozásra való hajlam. Áldomás és dinom-dánom jelentékeny szerepet visz nálok. Ha lehet, még a munka is összeköttetésbe hozatik a mulatozással. Így pl. a máramarosi román „klákával“ dolgoztat, azaz a gazda ember meghívja ismerőseit, szomszédait szénarakásra,

fahordásra, sőt aratásra is, a kik egy jó áldomás kedvéért, a mely rendes zeneszó mellett foly le, szívesen fogadják a meghívást. De csatlakoznék, a ki azt hinné, hogy a román gazda ezt takarékosági szempontból teszi, mert a klákával egybekötött dinom-dánom rendesen többre kerül neki, mintha napszámosokkal végeztetné el, de azért mégis így cselekszik, mert így jobban — szereti.

Egy másik jellege a román népszokásoknak, a minek oka különben vallásos buzgóságában keresendő, a babona. Így pl., a terhben lévő nő szülési fájdalmainak enyhítésére szokásban van a templom harangját néhányszor megkondgatni; vagy pedig, ha fegyver van a háznál, annak csöveibe vizet töltenek és azt megitatják vele.

Az egyes népszokások kiválóbbjai ezek:

a) Gyermekszületéskor többnyire inkább babonáknak nevezhető szokások dívnak, melyek nem igen különböznek a már említettektől.

Tisztább erkölcs jellemzi azt a szokást, hogy a hajadon leányt ilyenkor elküldik hazulról, míg ellenben a férfi mindig otthon marad.

A szülők örömére igen csekély befolyással van az, vajon fiu születik-e, vagy leány? Fiut ugyan jobban szeretnek, mert ha meg-nő, hasznát veszik a gazdaság körül; de az örömet paralysálja az a gondolat, hogy a megnőtt fiugyermeket elviszik katonának.

Különös azonban, hogy e mulatni szerető nép a keresztelők alkalmával semmi lakomát vagy ünnepélyt nem rendez. A legnagyobb csendben megy végbe a szertartás, s az új világpolgár vagy polgárnő egészségére még csak egy korty pálinkát sem hajtanak fel, holott más alkalommal, pl. lakadalomban, 50—100 itcze is elfogy e nemes italból.

b) Házasság. A leányt, kivált ha szép hozomány néz rá, s hozzá csinos arczu, ugyszólván még gyermekéveiben adják férjhez. Itt-ott oly fiatal asszonyokat lehet látni, a kiknél a mell még alig kezdett fejlődni. Az ily korán férjhezment leányok rendszerint igen szelid, dolgos asszonyokká szoktak válni, de nem csoda, ha korán is hervadásnak indulnak.

A lakodalmi szertartás sok ceremóniával s nagy ünnepélyességekkel van egybekapcsolva.

Az esküvőt megelőző estén kezdődnek ezek a „kuszutu stya-

guluj“, vagyis „szertartásos zászlószegéssel s a menyasszonyi koszorukészítéssel.

A menyasszony rokonai, többnyire pedig leánykori barátnői, összegyűlnek s szomorú dalokat énekelve szegik a zászlót, melyet a vőfély másnap büszkén lobogtat a nászmenet előtt, mikor az a templomba vonul.

A lakodalmasház zöld ágakkal ékesítették föl, s a lakodalom napján ajándékokat szoktak osztogatni. A megye felső járásában ez sajtószerű módon dívik. Itt gyapjuból készült tarka kesztyűket osztogatnak az örömszülők a vendégek közt.

Főlöszlegesen megjegyezni, hogy a lakodalom napján hossza-vége nincs a mulatságnak.

Lakoma után az ócska fringiával övezett vőfély kiáll s követeli a menyasszony kiadását, s e követelését fegyverrel is kész érvényesíteni. A menyasszony színelvén elraboltatik a szülei háztól. A vőlegény házához érve, a hol a menyasszonyt az ajtóban buzával telt kosárral fogadják, a mulatság újra kezdődik s nincs hossza-vége.

Harmadnap végre megtartatnak az „uszpeczek“, hasonlóak a rómaiak „repositio“-ihoz, midőn a menyasszony a lakodalmi nép kíséretében látogatást tesz szülei házában, a hol a zárvendégség tartatik meg. Innen a fiatal asszony visszatér férje házába, s ezzel a lakodalmi szertartás befejeztetett.

c) Temetés. A régi rómaiak „praefica“-i, kikről Svetonius azt írja: „Praeficae, mercede conductae, ut plangendi modum caeteris praeirent“, a román temetéseknel igen szokásos. Asszonyok fogadtatnak, kik a koporsó után haladnak sírva és jajveszékelve.

A románok gyásza igen megható. A családtagok s közel rokonok hajadon fővel járnak, míg a nők hajkibontással jelzik gyászukat. A költséges torok megtartását elmulasztani valódi bűnnek tekinti a máramarosmegyei román s a temetés alkalmával általában nagy bőkezűséggel jár el.

Nem mellőzzük, habár csak jegyzetben megemlíteni, hogy a máramarosi főnépségek között igen sok nemes család található, még pedig nagyobb számmal a donatariusok (ezek a 14. századból már), mint az armalisták. Különösen számosak a nemesek a románok közt, majdnem fele az összes népnek. A donatariusok a magyar királyok, az armalisták legnagyobb részt az erdélyi fejedelmek korából származnak. A románok után

számban a magyarok jönnek. Legkevesebb nemes családot mutatnak az oroszok. A magyar nemesség, néhány ős donatarius család kivételével, az öt város lakosaiból keletkezett. A nemes családok számát a magyarok közt 140-re, a románoknál 200-ra, az oroszok közt 32-re tehetni.

61. §. A németek.

A németeknek (svábok) Magyarországon való ujabbkori letelepítése, mint köztudomásu, 1763-ban Mária Terézia által kezdeményeztetett. Eredetileg az volt a célja e telepítésnek, hogy a török hadjáratok által sokat szenvedett alvidék népesíttessék be; később azonban II. József császár által ez Magyarország többi vidékeire is kiterjesztetett.

A németeknek Máramarosba letelepítése Szigeten, Hosszumezőn és Huszton az 1785. évi kamarai rendeletben foglalt utasítások és feltételek mellett történt. Nevezetesen a telepítésre jelentkezők, úgy a föld-, mint a kézművesek, ideutazhatásuk végett bizonyos díjban részesíttetek. A földművesek ezenkívül a kincstár költségén új lakó-házat, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{8}$ urb. teleknek megfelelő szántó- és kaszáló-földet, egy pár ökröt, két lovat, egy tehenet és gazdasághoz szükséges szekeret, ekét stb. kaptak ingyen. Ezenkívül 10 évi adómentesség engedélyeztetett. A kézművesek lakházat kaptak, de minden egyéb földadományozás nélkül.

Ilyen föltételek mellett lett az Ausztriából bevándoroltak közül Szigeten 10 földműves $9\frac{1}{2}$ urbéri állománynak megfelelő telekkel ellátva, ezenkívül 5 házasszeller; Hosszumezőn 7 földműves $3\frac{4}{8}$ urbéri telek-állománynyal; Huszton pedig mintegy 16 földműves ezen aránynak megfelelő földilletményen. Ezekhez járulnak még azok a kincstári munkások, kik Német-Mokrán, F.-Visón, Borsabányán, s más manipularis helyeken lettek később letelepítve nagyrészt a Szepességéről.

Ezen betelepített németeknek utódai a jelenleg Máramarosban élő német családok, kiknek egyrésze a kincstári jószágokon, sóaknában van alkalmazva, míg mások földművelést vagy egyéb kézműipart űznek.

Általán véve szorgalmas, munkás emberek s meglehetősen jólétnek örvendenek. Érzelmeikre nézve jó magyarok s már eddig is nagyrészt összeforrtak a magyar elemmel.

Vallásra nézve csaknem kivétel nélkül a r. kath. egyházhoz tartoznak.

Várady Gábor.

62. §. A zsidók.

1. Máramaros megyében a XVIII-ik század második feléig csak elvétve lehet egy-két zsidót találni, mint kincstári bérlőt. A József császár által 1787-ben elrendelt népösszeírás alkalmával a férfiak száma már 1214 volt. A nőnemen levők ez összeírás alkalmával nem számláltattak meg. Az 180⁴/₅-iki országos népösszeírás-kor 2488 férfi s 682 feleség találtatott, a leány-gyermekek számát azonban ez alkalommal sem irták össze. A férfiak száma tehát 17 év alatt 1274-el szaporodott. A zsidók beszármazását nagyban gátolta az a körülmény, hogy a kincstári helyeken meg volt tiltva letelepedniök. E tilalom folytán még a jelen időben is vannak oly kincstári telepítvények, a hol zsidók nem laknak; de más helyeken gyors szaporodásuk annál szembeötlőbb. A Tisza-völgy, Visó-völgy és a Taracz-völgy majdnem kizárólag Galicziából nyerte zsidó lakosságát; míg a többi vidékek a szomszéd megyékből népesítették be ez élelmes faj által.

2. A zsidóság legnagyobb része Máramarosban öltöztetését és szokásait illetőleg megtartotta a régi keleti jelleget. Arczuk is egészen keleti jellegű. Néhány, az utóbbi időben bevándorolt haladó pártit kivéve, a leggazdagabb zsidók sem igyekeznek e tekintetben a korhoz alkalmazkodni s keveset gondolnak a kényelemmel. Öltözetöknek sajátos kinézést kölcsönöz a hosszú kaftán (plundra), a lecsüggő madzagokkal (cziczesz, taleszkuton) diszitett mellény, s a kalap alatti kis kerek, bársony sapka (jármike). Ünnepnapokon a házas férfiak többnyire selyem kaftánban s prémmel szegélyezett bársony sapkában (strámlí) járnak. Nyáron a térdig érő nadrágjokat hosszú, térdig felnyúló harisnya egészíti ki, melyen papucsot viselnek. Hajokat rövidre nyírják, legtöbbnyire borotválják, mint a törökök, s csak a fülek mellett hagynak meg hosszan lecsüggő két fürtöt. A nők öltöne azonban miár nem bír a régi keleti jelleggel. Kiki vagyoni állása szerint öltözik az európai legújabb, vagy régibb divatok szerint. A nők legnagyobb része lenyíratja haját a férjhezmenetelkor s álhajat visel. Ünnepnapokon ékszereket, leginkább keleti gyöngyöket raknak magukra s többnyire selyemruhát viselnek. E tekintetben még a legszegényebbek is véghetetlenül hiúk, s inkább más tekintetben képesek önmegtadók lenni, csakhogy gyöngyös pártáik s ékszereik ne hiányozzanak.

3. Különös jellemvonás bennök a kalmár szellem. A szülék nem sokat törődnek gyermekeik más irányu neveltetésével. Korán megházasítják őket, s a házasság napján mindkét részről átnyújtják a szülék vagy a gyámok a megajánlott összeget. A fiatal pár azután többnyire a szüléknél tartózkodik felváltva két évig, hogy ez alatt még jobban beletanuljanak az üzletbe, egyszersmind hogy a mindennapi házi kiadások megtakarítása által tőkéjüket gyarapítsák. A fiu-gyermekek tizenkét éves korukig a leginkább Galicziából bevándorolt s korlátolt tehetségű dászkaloktól (tanítók) tanulják a héber írást, egy kis számtant s a Talmudot. A ki még ezután is tanul, az már kiválik társai közül s a hirnevesebb rabbik valamelyikéhez megy rabbi-növendéknek. De azért ezek sem nyernek mai korbeli műveltséget. A máramarosi rabbik magyarul csak kivételesen tudják még nevöket is aláírni, és saját vallásuk s régebb történetök ismeretén kívül a többi tudományoknak még elemeivel sem ismerősek. Nyelvismeretök a héberrel kevert német tájszólásra s azon nép anyanyelvére terjed, a mely között élnek.

4. A községekben, a hol laknak, épületeiket leginkább az országuntra építik, vagy az oda kirugó épületeket igyekeznek megszerezni, mivel vagy kereskedők, vagy kocsmárosok és mészárosok. A mellett tartós szívossággal igyekeznek csekély tőkepénzeiket értékesíteni. A legutóbbi időben azonban már földműveléssel is kezdenek foglalkozni, s az erdőségekkel bíró falvakban erősen űzik a faipart. Azonban e régebben jövedelmező üzletek, a kincstár és a „Magyar-német erdőipar Egyesület“, valamint a svájcezi részvényesek birtokában levő „Máramarosi faüzlet“ nagy erdőipara folytán, most már pang kezeikben, s az utolsó évtized alatt nagyon sok gazdag fakereskedő jutott tönkre.

5. Szegényeik iránt könyörületesek és bőkezűek. Ezek segélyezése érdekében a hitközségek jótékony czélú egyesületeket alakítanak tagjaikból. A hitközség minden egyes község tekintélyesebb tagjaiból áll, s elnököt, alelnököt, jegyzőt, pénztárnokot, ellenőrt és választmányi tagokat tartanak ügyeik vitelére. Az egyházi gondnokok a hitközségnek hivatalból tagjai. A hitközségeknek azonban egyike sincs még véglegesen szervezve. Jótékony egyesületeiknek sincsenek hatóságilag megerősített alapszabályaik; de e végből a munkálatok már folyamatban vannak.

Vallásuk tanaihoz, egészben véve, szigoruan ragaszkodnak oly annyira, hogy az 1867-ben Budapestre összehívott izraelita congressus alkalmával „Chasidim“ név alatt, az országos orthodox pártból kiválva, egy még orthodoxabb pártot alakítottak. Ünneppnapjaik előestéjén már bezárják üzleteiket s csak a végünnepnap estéjén nyitják azokat ki. A férfiak mindennap eljárnak rendszeren az imaházba s ott töltenek, leginkább kora reggel, egy-két órát. A közös templomba azonban nem mindnyájan járnak. Az egymással ellenkező nézeten levő zsidók ima-hely tekintetében külön válnak, s ez imaházak vagy valamelyik jótékony egyesület, vagy egy hirnevesebb olyan rabbi lakhelyének nevét viselik, a kinek tanaihoz feltétlenül ragaszkodnak s a kihez évről évre tanácsért el szoktak rándulni.

6. A fiu gyermek a születése után következő nyolczadik napon metéltetik körül egy arra felkért egyén által. A szülék komát és komaasszonyt hívnak, s az uj-szülött a legközelebb meghalt rokon nevét nyeri. A körülmetélés után nagy lakoma következik, s ez alkalommal a szegények számára gyűjtést rendeznek. Ez ünnepélyeken alkalmi verseket is énekelnek. A leány gyermek névadási ünnepélye nincs határozott időhöz kötve.

7. Lakodalmaik rendszeren népesek és zajosak szoktak lenni. Vagyonosabb zsidók a lakodalmi ünnepélyekre rendszeren elhoznak egy-egy zsidó zenetársulatot a szomszéd Galicziából. A férfiak és nők külön-külön szobában gyűlnek össze, s a házasság megkötése előtt a nők egymással táncolni is szoktak. Az uj párt többnyire egy arra felkért férfi, s csak kivételes esetekben a rabbi, adja össze. Ezután következik a lakoma, mely után a menyasszonyt egy tréfás férfi lefátyolozva vezeti a férfiakhoz, úgy hogy a zsebkendő egyik vége a menyasszony, a másik része pedig a tánczos férfi kezében van. E táncz ugrándozásokból áll, kísérve zene s a körülállók tapsai által. A vigalom estétől rendszeren reggelig tart, a mikor az uj asszonyt megnyirják s főkötőt tesznek a paróka fölé. E paróka nem mindig hajból van készítve, hanem a levágott haj színét viselő selyemből, a melynek közepére egy választék van festve. A lakoma alatt, a vendégek mulattatására meghívott tréfás férfi egy székre feláll s előbb az uj férj, később az uj asszony részére ajándékokat szed, s az adakozók neveit és az adott tárgyakat ki is kiáltja. A legközelebbi szombaton az uj asszony nőrokonai által a templomba vezetetik, s ekkor

szintén rendeztetik egy reggeli. Leányok templomba nem szoktak járni.

8. Temetések nagyon egyszerűek, s a hullát csak a férfiak kísérik a temetőbe.

9. A héber nyelv művelői gyakran adnak ki irodalmi, leginkább vallásos tárgyu, műveket. A „Máramarosi könyvnyomda- és kiadói részvénytársaság“ tulajdonában 1874. év elejétől kezdve héber nyomda is van, a mely állandóan négy héber szedőt foglalkoztat. 1874-ben Günzler Ábrahám szerkesztése mellett és kiadásában „Hatór“ (Galamb) czim alatt egy vegyes tartalmu hetilap is indult meg. Az 1874. év óta Szigeten megjelent héber irodalmi termékek a következők:

1) Jetev Lev. (Szívjavító). Magyarázat Mózes öt könyvéhez. Irta Teitelbaum Salamon, szigeti rabbi. Három nagy 4-dr. kötet.

2) Menuchasz User. (User nyugalma.) Magyarázat a Talmudhoz. Egy ívrétű kötet, 200 l. Irta Jungreis User, csengeri rabbi.

3) Mare Jecheskel. (Jecheskel tükre.) Vallásos kérdések megfejtése. Egy ívrét alakú kötet, 212 lap. Irta Penet Jecheskel, gyula-fehérvári rabbi.

4) Pri Hachag. (Az ünnepek gyümölcse.) Az ünnepi törvények magyarázata. II-ik kötet. Nagy ívrét, 80 oldal. Irta Bródi Ábrahám, nagy-bereznai rabbi.

5) Jád József. (József keze.) Kérdések és feleletek a vallásról. Nagy 4-dr. 280 lap. Irta Deutsch József Joël, manistritsi rabbi.

6) Divré Czádikim. (Az igazak szavai.) Kivonatok régi vallásos művekből. 4-rét alakban, 232 lap. Irta Káhán T. M., técsői lakos.

7) Zohár Harakiá. (A tiszta ég.) Gondolatok. II-ik kiadás, 4-drét, 424 lap. Egy régibb műből kinyomatta Schönfeld N., munkácsi lakos.

8) Remuze Thora. (Magyarázat a szentíráshoz.) Nagy 4-rét 80 lap. Irta Káhán Gedajle, szigeti lakos.

9) Masuvasz Hanéfes. (A lélek felüdülése.) Tanácsok. Nyolczadrét. 72 oldal. Irta Davidovics Mózes, szinyérváraljai lakos.

10) Saar Jehuda. (Jehuda kapuja.) Magyarázat a Talmudhoz. Nagy ívrét, 200 lap. Irta Saphir Juda, homonnai rabbi.

11) Ahavan Olam. (A világ szeretet.) Halotti versek. Nyolczadrét, 48 oldal. Irta Klein Salamon, szigeti lakos.

10. Máramarosban a zsidóság általában véve vagyonosnak mondható; azonban, fájdalom, legnagyobb részöknél a pénz csak

czél. Ennek oka leginkább hiányos neveltetésökben keresendő. Rendezett iskolájok egy sincs, s a zugiskolákból, a melyeknek száma a megyében biztosan tehető kétszázra, nagyon csekély ismeretekkel kerülnek ki. Szigeten a zsidóság leány gyermekei neveltetésére gondot fordít, s a nőnevelő intézeteket sok zsidó leány gyermek látogatja.

Szigeten és Huszton, különösen a vasuti vonal kiépülése (1872.) óta, már sok civilizált zsidót találhatunk. Van közöttök 5 orvos, 1 ügyvéd, egy mérnök, két könyvkereskedő, több vendéglős, nyilvános pénzüzeti tisztviselő, s az üzletvilágban mint szállítók és kereskedők a legfontosabb szerepet játsszák. A megyeitörvényhatósági bizottságban 120, Sziget város képviselőtestületében 22 zsidó van; a községekben pedig rendszeren választanak belőlök az előljáróság tagjai közé.

Sichermann Mór.

HARMADIK SZAKASZ.

Az igazságszolgáltatás állapota.

I.

Az igazságszolgáltatási közegek tevékenysége.

63. §. Királyi törvényszék. Járásbiróságok.

Az 1871. évi XXXII. törvényezikk 1. §-ában megállapított első folyamodású kir. törvényszékek és járásbiróságok számából Máramaros megye területén két törvényszék s hat járásbiróság, még pedig a törvényszékek Sziget és Huszt korona-városokban, a járásbiróságok Szigeten, Akna-Rahón, Felső-Visón, Técsön, Huszton és Ökörmezőn állittattak fel.

A szigeti törvényszékhez kineveztetett 1 elnök, 6 bíró, 2 kereskedelmi ülnök, 1 ügyész, 1 alügyész, 2 jegyző, 1 irodaigazgató, 2 irodatiszt, 5 írnok, 2 telekkönyvvezető, 3 telekkönyvvezető-segéd, 3 telekkönyvi írnok, 1 fogházi felügyelő és 1 végrehajtó.

A huszti törvényszékhez adatott 1 elnök, 4 bíró, 2 kereskedelmi ülnök, 1 jegyző, 1 irodaigazgató, 1 irodatiszt, 3 írnok, 1 telekkönyvvezető, 1 tkvezető-segéd, 1 tkvi írnok, 1 alügyész, 1 írnok, 1 fogházi felügyelő és 1 végrehajtó.

A szigeti k. járásbirósághoz adatott 1 járásbíró, 3 albíró és 2 irthok.

A felső-visői járásbirósághoz adatott 1 járásbíró, 2 albíró és 2 irthok.

Az akna-rahói járásbirósághoz adatott 1 járásbíró, 1 albíró és 1 irthok.

A técsői járásbirósághoz adatott 1 járásbíró, 1 albíró, 2 irthok.

A huszti járásbirósághoz adatott 1 járásbíró, 2 albíró, 2 irthok.

Az örkörmezői járásbirósághoz adatott 1 járásbíró és 1 irthok.

E hivatalnokokon kívül a járásbiróságokhoz, még pedig a szigetihez kettő, a többihez egy-egy végrehajtó neveztetett ki.

Az ekkép szervezett két törvényszék mindaddig folytatta működését, míg az 1875. XXXVI. t.-cz. 1. §. rendelete szerint az összes törvényszékek létszáma 64-re leszállíttatván, az 1875. évi október hó 1-ső napján a huszti kir. törvényszék feloszlattatott, s teendőivel a szigeti ker. törvényszék, a telekkönyvi ügyek vezetésével pedig a huszti kir. járásbiróság ruháztatott fel.

Jelenleg tehát Máramaros megye területén egy kir. törvényszék létezik, melynek székhelye Sziget koronaváros.

64. §. A szigeti kir. törvényszék ügyforgalma 1875-ben.

Az 1874. évi polgári, telekkönyvi, büntető és fegyelmi ügyek iktató könyveibe vezetett beadványok számából elintézetlenül maradt 5131 szám; 1875. évben ezekhez befolyt 20.267. E két összeg 25.398 számot tesz. Ez összegből elintéztetett 21.885 szám, hátralékban maradt 3513, a következő czimek szerint: 1) polgári ügy elintéztetett 8133, hátralékban maradt 326; 2) telekkönyvi ügy elintéztetett 9987, hátralékban maradt 3101; 3) bűnügy elintéztetett 3749, hátralékban maradt 86; 4) fegyelmi ügy elintéztetett 16, hátralékban nem maradt semmi.

A) Az elsorolt polgári ügyek sorában

a) Polgári per 1874. évről volt 179; 1875. évben befolyt 342; összesen tehát volt 521. E mennyiségből befejeztetett ítélettel 239, végzéssel 31, egyezséggel 73, folyamatban maradt 178.

b) Csődügy 1874. évről maradt 16; 1875. évben érkezett 4; összesen volt 20. Ebből elintéztetett 3, folyamatban maradt 17.

c) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 257; 1875. évben

érkezett 1238; összesen volt 1495. Ebből elintéztetett 1019, folyamatban maradt 476.

d) Váltó- és kereskedelmi per 1874. évről maradt 3; 1875. évben érkezett 292; összes mennyiség volt 295. Ebből elintéztetett ítélettel 10, végzéssel 41, egyezséggel 185, folyamatban maradt 59.

e) Czegbejegyzés 1874. évről maradt 1; 1875. évben érkezett 5; összesen volt 6. Ebből elintéztetett 5, folyamatban maradt 1.

f) Czegkitörlés 1875-ben befolyt 1, mely elintéztetvén, hátralékban nem maradt.

g) Urbéri és rokon ügy 1874. évről maradt 77; 1875. évben érkezett 33; összesen volt 110. Ebből elintéztetett ítélettel 12, egyezséggel 3, folyamatban maradt 95.

h) Felelbbviteli ügy fölterjesztetett a semmitőszékhez 41, a másod- és harmadbirósághoz 172. A semmitőszéknél 27-nek hely adatott, 11 elutasított. A másodbiróságnál 85-ben az első bíróság ítélete hagyatott helyben, 26 megmásított, 10 feloldatott. A harmadbiróságnál 25 helybenhagyatott, 5 megmásított.

B) A telekkönyvi ügyek sorában foglalt per 1874. évről folyamatban maradt 159; 1875. évben érkezett 56; összesen volt 215. Ebből ítélettel befejeztetett 23, végzéssel 7, hátralékban maradt 185.

A telekkönyvi ügyek folytán következő változások történtek:

I. A birtokban, élők között 1) szerződések által 2510 eset 465.312 frt értékben; 2) végrehajtás által 740 eset 37.610 frt értékben; 3) haláleset következtében 360 eset 142.891 frt értékben; összesen 3610 eset 645.813 frt értékben.

II. A terheknél 1) új terhek keletkezése következtében, élők között a) szerződések bekeblezése által 2140 eset 511.556 frt értékben; b) igazolt előjegyzések által 810 eset 13.494 frt értékben; c) végrehajtás utján bekeblezés által 775 eset 75.081 frt erejéig; d) hagyatéki átszolgáltatás által 250 eset 3543 frt értékben; összesen 3975 eset 603.674 frt értékben. 2) Terhektől felszabadítás következtében a) a hitelezők kielégítésére szolgáló bejött összeg elégtelensége miatt (csődesetekben) 120 eset 12.021 frt értékben; b) dologi jognak más módon megszüntetése által 1340 eset 293.376 frt és 770 cs. arany-értékben; összesen 1460 eset 305.397 frt és 770 cs. aranyértékben.

III. Egyszerű előjegyzések által 450 eset 37.010 frt értékben, a végrehajtási jognak már fennálló követeléseknél bekeblezése által 930 eset 92.560 frt értékben.

IV. A már betáblázott összegeknél átruházásoknál 251 eset 51.775 frt értékben.

Felebbviteli ügy 38. Ebből leérkezett, még pedig a másod-bíróságtól 12 helybenhagyva, 8 megmásítva; a harmadbíróságtól 3 helybenhagyva, 1 megmásítva, 1 feloldva.

C) A bűnügyek számában benn foglaltatik az 1874. évről befejezetlen maradt 66 bűnügyi vizsgálat. Ezek 1875. évben szaporodtak 117-tel. Lett összesen 183. Ebből befejeztetett 118, folyamatban maradt 65.

1874. évről bűnvádi per folyamatban maradt 1059. Ez 1875. évben szaporodott 593-mal; lett összesen 1652. Ebből elintéztetett más bírósághoz történt áttétel vagy más vizsgálatba olvasztás által 37, vizsgálat megszüntetése által 660, ítélet által 195, folyamatban maradt 760.

Felebbviteli ügy 180. Ebből a felsőbb bíróságoktól helybenhagyó ítélettel 140, megmásítóval 21, feloldóval 15 érkezett vissza.

65. §. A járásbíróságok ügyforgalma.

1. A szigeti kir. járásbíróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül 1874. évről hátralékban maradt 458; 1875. évben érkezett 12,638, lett összesen 13,096. Ebből elintéztetett 13,053, hátralékban maradt 43.

Közpolgári ügy elintéztetett 10,685, hátralékban maradt 29; bűnvádi ügy elintéztetett 2398, hátralékban maradt 14. Elnökségi ügy volt 234, melyekből hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek közt

a) sommás per 1874. évről maradt 1461; 1875. évben érkezett 2300; lett összesen 3761. Ebből elintéztetett ítélettel 1215, végzéssel 881, egyezséggel 431, folyamatban maradt 1234.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 9; 1875. évben érkezett 3; lett összesen 12. Elintéztetett 11, folyamatban maradt 1.

c) Felebbviteli ügy a semmitőszékhez felterjesztetett 49, a másod- és harmadbírósághoz 235. Leérkezett a semmitőszéktől 35 helytadó, 20 elutasító végzéssel; a másodbíróságnál 154 helyben-

hagyatott, 34 megmásíttatott, 26 feloldatott. A harmadbírósnál 19 helybenhagyatott, 3 megmásíttatott, 2 feloldatott.

B) A bűnügyek sorában 1874. évről maradt 484 bűnvádi vizsgálat; 1875. évben szaporodott 302-vel; lett összesen 786. Ebből elintéztetett 274, folyamatban maradt 512.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 184; 1875. évben érkezett 268; lett összesen 452. Ebből 1875. évben befejeztetett még pedig vizsgálat megszüntetése által 78, ítélet által 99, folyamatban maradt 275.

Felebbviteli ügy felterjesztetett 40, leérkezett jogérvényesen 46 helybenhagyva, 8 megmásítva és 4 feloldva.

E járásbíróság területéhez a következő községek tartoznak: Karácsonfalva, Veresmart, Rónaszék, F.-Róna, A.-Róna, F.-Apsa, Apsicza, K.-Apsa, Fejéregyháza, Hosszumező, Kabolapatak és Csárda, Körtvélyes, Szaploneza, Szarvaszó, A.-Szlatina, F.-Szlatina, Sziget, Barcánfalva, Budfalva, Zsarapóbánya, Bréb, Fejérfalva, F.-Kálinfalva, Mikolapatak, Somfalva, Hotinka, Szerfalva, Bártfalva, Desze, Gyulafalva, Hernécs, Krácsfalva, A.-Sugatag, Disznópatak, Farkasrév, Nánfalva, Váncsfalva.

2. Az akna-rahói járásbírósnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül az 1874. évről hátralékban maradt 547; 1875. évben érkezett 5181 összesen lett 5728. Ebből elintéztetett 5681, hátralékban maradt 47.

Közpolgári ügyekben elintéztetett 5046, hátralékban maradt 36; bűnvádi ügyekben elintéztetett 635, hátralékban maradt 11; elnökségi ügy elintéztetett 150, hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek közt

a) Sommás per 1874. évről maradt 555; 1875. évben érkezett 1144; lett összesen 1699. Ebből befejeztetett ítélettel 668, végzéssel 309, egyezséggel 343, folyamatban maradt 379.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 208; 1875. évben érkezett 62; összesen lett 270; 1875. évben 268 befejeztetett, folyamatban maradt 2.

c) Felebbviteli ügy a semmisítőszékhez felterjesztetett 15, a másod- és harmadbírósághoz 51. Leérkezett a semmisítőszéktől 9 helytadó, 15 elutasító; a másodbíróságtól 19 helybenhagyó, 17 megmásító, 15 feloldó. A harmadbírósnál 2 helybenhagyatott, 3 megmásíttatott.

B) A bűnügyek sorában az 1874. évről maradt 92 bűnvádi vizsgálat; 1875. évben érkezett 87, lett összesen 179. Ebből elintéztetett 82, folyamatban maradt 97.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 55; 1875. évben érkezett 54; lett összesen 109. Ebből befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 22, ítélet által 25, folyamatban maradt 62.

Felebbviteli ügy felterjesztetett 3, leérkezett jogérvényesen helybenhagyva 2, megmásítva 1.

E járásbíróság területéhez tartoznak a következő községek: Kőrösmező, Bogdán, Luhi, A.-Rahó, Berlebás, B.-Rahó, Bilin, Borcut, Fejérpatak, Trebusa, Kaszópolyána, Kabolapolyána, Nagy- és Kis-Boeskö, Lonka, Roszucska.

3. A felső-visói járásbírósnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül az 1874. évről hátralékban maradt 1831; 1875. évben érkezett 8577; lett összesen 10,408. Ebből elintéztetett 7972, hátralékban maradt 2436.

Közpolgári ügyekből elintéztetett 7047, hátralékban maradt 2131; bűnvádi ügyekből 925, hátralékban maradt 305. Elnökségi ügy volt 317, elintéztetett 317, hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek sorában

a) Sommás per az 1874. évről maradt 1183; 1875. évben érkezett 1843; lett összesen 3026. Ebből befejeztetett ítélettel 673, végzéssel 540, egyezséggel 270; folyamatban maradt 1543.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 372; 1875. évben érkezett 23; lett összesen 395. Ebből befejeztetett 38, folyamatban maradt 357.

c) Felebb viteli ügy a semmisítőszékhez felterjesztetett 19, a másod- és harmadbírósághoz 94. Leérkezett a semmisítőszéktől helytadó 12, elutasító 13; a másodbíróságtól 54 helybenhagyó, 16 megmásító, 7 feloldó; a harmadbíróságtól 4 helybenhagyó, 3 megmásító.

B) A bűnügyek közül 1874. évről folyamatban maradt 65 bűnvádi vizsgálat; 1875-ben szaporodott 176-tal; lett összesen 241. Ebből elintéztetett 129, folyamatban maradt 112.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 59; 1875. évben szaporodott 168-czal; lett összesen 227. Ebből befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 58, ítélet által 61; folyamatban maradt 108.

Felebbviteli ügy felterjesztetett 17; leérkezett jogérvényesen 15 helybenhagyva, 5 megváltoztatva és 3 feloldva.

E járás bíróság területéhez tartoznak a következő községek: Borsabánya, Borsa, Mojszin, F.-Visó, K.-Visó, A.-Visó, Ruzspolyána, Ruszkova, Ruszkirva, Leordina, Petrova, Petrova-Bisztra, Kis-Boeskó, Konyha, Dragomérfalva, Jód, F.-Szelistye, Szaesal, Batiza, Glód, Rozávlya, Sajó, Sajópolyána, Szlatinka, Szurdok.

4. A técsői járásbírósnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok közül az 1874. évről hátralékban maradt 371; 1875. évben beérkezett 6373; lett összesen 6734. Ebből elintéztetett 6700, hátralékban maradt 34.

Közpolgári ügyekben elintéztetett 6008, hátralékban maradt 32; bünvádi ügyekben elintéztetett 692, hátralékban maradt 2; elnökségi ügy volt 102, elintéztetett 102, hátralékban nem maradt semmi.

A) A polgári ügyek sorában

a) Sommás per 1874. évről maradt 38, 1875. évben érkezett 1307; lett összesen 1345. Ebből befejeztetett ítélettel 697, végzéssel 215, egyezséggel 307; folyamatban maradt 126.

b) Örökösödési ügy 1874. évről maradt 36; 1875. évben érkezett 58; összesen lett 94. Ebből befejeztetett 8, folyamatban maradt 86.

c) Felebbviteli ügy a semmitőszékhez felterjesztetett 39, a másod- és harmadbírósághoz 80. A semmisítőszéktől leérkezett 16 helytadó, 8 visszautasító; a másodbíróstól 41 helybenhagyó, 12 megmásító, 10 feloldó; a harmadbíróstól 4 helybenhagyó, 2 megmásító, 1 feloldó ítélet.

B) A bűnügyek közül az 1874. évről folyamatban maradt 2 bünvádi vizsgálat; 1875. évben érkezett 47; lett összesen 49. Ebből elintéztetett 42, folyamatban maradt 7.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 3, 1875-ben érkezett 63, lett összesen 66. Ebből az 1875. évben befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 14, ítélet által 38, folyamatban maradt 14. Felebbviteli ügy felterjesztetett 14, leérkezett jogérvényesen helybenhagyva 7, megmásítva 2, feloldva 3.

E járásbíróság területéhez tartoznak a következő községek: Técső, Ferenczvölgy, Remete, Dulfalva, Talaborfalva, Urmező, Vajnág, Bustyaháza, Bustyaháza-Handal, Brusztura, Dombó, Gánya, Plud-

plesza, A.-Kálinfalva, Királymező, Német-Mokra, Orosz-Mokra, Kökényes, N.-Kirva, Krasznisóra, Tarackköz, Bedő, Irholcz, Királyvölgy, B.-Neresznice, F.-Neresznice, Nyágova, Szeles-Lonka, Tereselpatak, Kerekhegy, Ujbárd.

5. A huszti járásbírósnál a polgári, telekkönyvi és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok számából 1874. évről hátralékban semmi sem maradt, 1875. évben beérkezett 8299. Ebből elintéztetett 8226, hátralékban maradt 73.

Közpolgári ügyekből elintéztetett 6749, hátralékban maradt 31; telekkönyvi ügy 1875. évben érkezett 858, ebből elintéztetett 816, hátralékban maradt 42; bünvádi ügyekből elintéztetett 661, hátralékban nem maradt semmi. Elnökségi ügy volt 221; elintéztetett 220, hátralékban maradt 1.

A) A polgári ügyek sorában

a) Sommás per 1874. évről folyamatban nem maradt; 1875. évben érkezett 1286. Ebből befejeztetett ítélettel 512, végzéssel 227, egyezséggel 242; folyamatban maradt 305.

b) Örökösödési ügy 1874. évről folyamatban nem maradt. 1875. évben beérkezett 146. Ebből elintéztetett 65, hátralékban maradt 81.

c) Felelőviteli ügy a semmisítőszékhez felterjesztetett 23; a másod- és harmadbírósághoz 85. Leérkezett a semmisítőszéktől 9 helytadó, 14 visszautasító ítélet. A másodbírósnál 34 helybenhagyatott, 11 megmásítatott, 15 feloldatott; a harmadbírósnál 11 helybenhagyatott, 5 megmásítatott és 2 feloldatott.

B) A bűnügyek közül az 1874. évről folyamatban maradt 19 bünvádi vizsgálat; 1875. évben szaporodott 35-tel; lett összesen 54. Ebből elintéztetett 26; folyamatban maradt 28.

Kihágási ügy 1874. évről folyamatban maradt 10; 1875. évben szaporodott 110-zel; összesen lett 120. Ebből elintéztetett vizsgálat megszüntetése által 39, ítélet által 46; folyamatban maradt 35. Felelőviteli ügy felterjesztetett 19, leérkezett jogérvényesen 4 helybenhagyva, 3 megváltoztatva, 1 feloldva.

E bíróság területéhez a következő községek tartoznak: Huszt, Husztbaranya, Iza, Száldobos, Visk, Herincse, Berezna, A.-Bisztra, Gernyés, Husztköz, Sándorfalva, Sófalva, A.-Szelistye, Mihálka, Szeklencze, Keselymező, Lipcse, Lipcsepolyána, Dolha, Szuha-Boronyka, Kusnyicza, Rókamező, Zádnya, Vereczke, Csománfalva, Ötvösfalva,

Kövesliget, Bereznik, Darva, Uglya, Kricsfalva és Ugocsa megyéből Kirva, Velejte.

6. Az ökörmézői járásbiróságnál a polgári és büntető iktatókönyvekbe vezetett beadványok számából 1874. évről hátralékban maradt 352; 1875. évben érkezett 5163; lett összesen 5515. Ez összeg 1875. évben mind elintéztetvén, hátralék nem maradt. Elintéztetett pedig polgári ügy 4783; bűnvádi ügy 732; elnökségi ügy 282.

A) A polgári ügyek közül

a) Sommás per 1874. évről folyamatban maradt 192; 1875. évben érkezett 1400; lett összesen 1592. Ebből befejeztetett ítélettel 222, végzéssel 498, egyezséggel 631; folyamatban maradt 241.

b) Örökösödési ügy 1874 évről maradt 151; 1875. évben érkezett 44; összesen lett 195. Ebből befejeztetett 132; folyamatban maradt 63.

c) Felebbviteli ügy felterjesztetett a semmitőszékhez 9; a másod- és harmadbirósághoz 38. Leérkezett a semmitőszéktől 5 helytadó, 8 visszautasító; a másodbiróságtól 35 helybenhagyó, 3 megmásító, 4 feloldó; a harmadbiróságtól 6 helybenhagyó, 3 megmásító és 1 feloldó ítélet.

B) A bűnvádi ügyek közt az 1874. évről folyamatban maradt 5 bűnvádi vizsgálat; 1875. évben érkezett 33; lett összesen 38. Ebből elintéztetett 34, folyamatban maradt 4.

Kihágási ügy 1874. évről maradt 10; 1875. évben érkezett 159; lett összesen 169. Ebből befejeztetett vizsgálat megszüntetése által 86, ítélet által 65; folyamatban maradt 18. Felebbviteli ügy felterjesztetett 3. Leérkezett jogérvényesen helybenhagyva 1; megmásítva 2.

E járásbiróság területéhez tartoznak a következő községek: Ó-Holyatin, Ripinye, Majdánka, Lozánzska, Ökörmező, Priszlop, Szolyma, Toronya, Vucskómező, Imsád, Kalocsa-Horb, Kalocsa-Láz, Kalocsa-Nyegrovecz, Szinevér, Szinevérpolyána, Bukovecz, A.- és F.-Hidegpatak, Iszka, Kelecseny, Pilipecz, Rosztoka, Podobecz, Ricska, Lyahovecz, Rekita, Tyuska.

Jelenffy Kornél.

II.

A bűnügyi viszonyok különösen a törvényszékeknél.**66. §. Általános tájékozás.**

A társadalom közerkölesiségi állapotának hévmérője, tükre mindenütt a bűnügyi statisztika adatai.

Máramaros megye 1869-től az 1875-iki év közepéig két törvényszéki területre, a szigetire és husztira, volt felosztva. A huszti kir. ügyészség bűnügyi kimutatásaiból csak az 1874-ik év levén rendelkezésemre: az egész megyére nézve csak ez évről voltak az adatok összeállíthatók. Ezek szerint 1874. évben volt

	Szigeten	Husztion
a bűnügyi följelentések száma	302	110
az elítélt személyek száma	242	76

Ebből látható, hogy a huszti törvényszék területére a Máramaros megyei büneseteknek kerek számmal mintegy egynegyed része esett.

A további kimutatásokban már csak a szigeti törvényszék területén felmerült bűnügyi esetek adatait sorolom fel, melyekhez, ha hozzászámíttatik még a huszti területet repraesentáló egynegyed rész, azaz, a kitelt összegek egyharmad része, előttünk áll az egész megye bűnügyi állapota.

A közerkölesiség előhaladását vagy hanyatlását 5 évi statisztikai adatok egymás mellé állításából kísérlem meg felmutatni, t. i. 1870—1874-ik évi adatok alapján. Az 1875. évet azért hagytam el, mert abban már a huszti törvényszék által elítéltek is benn foglaltatnak, a minek fölvétele az áttekintést zavarná.

67. §. Részletes kimutatás számarányok szerint.

1.

Büntények följelentése és elítéltek száma.

	Bűnbajelen- tések száma	Vád alá helye- zetek száma	Elítéltek száma
1870. évben . .	344	326	190
1871. " . .	349	388	222
1872. " . .	661	462	178
1873. " . .	662	303	181
1874. " . .	302	374	242
Összesen	2318	1853	1013

Ez adatokból egészen alapos következtetést lehetetlen vonni, mert a számok azt mutatják, mintha az 1872. és 1873. évben követettek volna el a legtöbb bűntények. Ez pedig nem valószínű, sőt, mint akkori királyi ügyész, saját tapasztalatom után tudom, hogy a királyi bíróságok életbe lépte folytán a károsok az 1860-ik évtől 1871-ik évig irányokban elkövetett, de addig be nem panaszolt bűntényeket tömegesen ekkor jelentették be. Erre egyik indító ok az lehetett, hogy 1872-ik év első napján a kir. bíróságok működésüket megkezdvén, mivel a járásbíróságok a vizsgálatokat gyorsabban fejezték be, mint addig a sok időt igénybe vevő közigazgatási teendőkkel is elhalmozott szolgabírák, a közönség példákbl látta, hogy kevesebb fáradsággal és rövidebb idő alatt juthat az igazságszolgáltatáshoz; ennél fogva oly sérelmeiket is bepanaszolták, a melyek orvosoltatását az addig fennállt rendszer mellett sok fáradozásaik és idővesztésük mellett is alig remélték elintéztethetni s inkább nyugodni hagyták.

2.

Az elítéltek nemökre nézve.

	férfi	nő
1870. évben	165	25
1871. „	194	28
1872. „	153	25
1873. „	158	23
1874. „	211	31

Összesen . 881 132

Ezekből látható, hogy az elítéltek közt a nők 12—13 %-al fordulnak elő, a mi a nőknek, gyöngébb és tartózkodóbb tulajdonaik mellett, a férfiakénál jobb erkölcsi voltát bizonyítja.

3.

Az elítéltek korra nézve.

Évben	20 éven alól	20—24-ig	24—30	30—40	40—60	60-on felül
1870.	6	44	69	43	28	1
1871.	13	46	74	70	19	—
1872.	27	48	54	36	11	2
1873.	27	25	52	59	18	—
1874.	44	58	58	51	31	—
Összesen	117	221	307	259	107	3

E táblázatból kitünik, hogy a bűnösök sorában a legtöbb a 24—30 évesek közt fordul elő. Ezeket a 30—40 évesek, 20—24 évesek követik. Legkevesebb az elítélt a 60 évet túlhaladottak közt.

Feltűnő, hogy épen a férfikor virágában levők s így a teljes testerővel bírók azok, a kik között a legtöbb bűnös találtatik; de az meg épen megdöbbenő, hogy e rovatban a 20 éven alóliak már 10 % -al szerepelnek.

A 20 éven alóliak magas száma a népiskoláknak vagy teljes hiányát, vagy azt mutatják, hogy a létezők úgy, a hogy vannak, nem felelnek meg rendeltetésöknek. De mutatják e számok megyei és községi rendőrségünk szervezetlenségét is. Innét ered a tetterő teljében levő férfi bűnösök magasabb száma, a kik helyes irányadás hiányában pezsgő tetterejöket büntényekre pazarolják s fogságban töltik el.

4.

Az elítéltek állapotuk szerint.

É v b e n	Nőtlen, hajadon	Nős, férjes	Özvegy
1870.	82	104	4
1871.	108	110	4
1872.	80	93	5
1873.	101	74	6
1874.	136	85	21
Összesen	507	466	40

A nőtlen bűnösöknek a házasságban élőkével csaknem egyenlő száma az elhanyagolt nevelés szomorú következménye. Az özvegyek csekély száma itt is, mint a III. rovat alatt, úgy a 60 éven fölüliekének csekély száma arról tanuskodnak, hogy embereinket csak a hajlottabb öreg kor teszi képtelenné a vétkek elkövetésére, és nem az erkölcsi javulásnak, hanem a tehetetlenségnek eredménye a kedvező szám.

5.

Az elítéltek vallásokra nézve.

É v b e n	Római kath.	Görög kath.	Helvét hitv.	Izraelita
1870.	12	153	4	21
1871.	9	201	5	7
1872.	7	160	4	7
1873.	25	147	—	9
1874.	23	193	5	22
Összesen	76	854	18	66

Ezek a számok tanúsítják a vallásfelekezeteknek erkölcsi, közmiveltségi, egyezőval, népiskoláik virágzásának fokozatát. Első helyen állanak a helvét hitfelekezetűek, azután következnek a római katolikusok, az izraeliták, és legutóljára állanak a görög katolikusok.

Igaz, hogy a görög katolikusok lélekszáma 170.000, a többi hitfelekezeteké pedig csak 50.000; mindamelllett évenként a görög katolikusokra 1%, míg a többi felekezetekre összesen csak 0.5% elítélt esik.

6.

Az elítéltek hivatásokra nézve.

É v b e n	Foglalkozás nélküli	Napszámos	Iparos	Földmives	Tudományos és tisztviselő
1870.	29	43	21	96	1
1871.	26	30	3	163	—
1872.	57	60	6	54	1
1873.	34	87	26	33	1
1874.	59	87	23	68	5
Összesen	205	307	79	264	8

Ez adatok egy tekintetetre felmutatják, mily nagy hatása van a műveltségnek a bűnök csökkentésére.

Tagadhatatlan, hogy a határozatlan foglalkozásu 205 elítélt egyén közt igen sok (lehet venni ötödrészét) van, a mint azt a következő rovat kitünteti, a kik iskolázottak; s ez a körülmény arra szolgál tanuságul, hogy maga a népnevelés egyedül még nem oly erős óvszer a bűnök ellen, hanem karöltve kell haladni azzal a folyvást örökdő közigazgatásnak, és senkit nem engedni, hogy mint naplopó lézengjen a társadalom kárára. Erősen utalnak ezek a dolgozó házak szükséges voltára.

7.

Az elítéltek műveltségi fokra nézve.

É v e n	Olvasni, írni nem tudó	Olvasni tudó	Olvasni, írni tudó	Magasabb műveltségű
1870.	167	5	17	1
1871.	206	6	9	1
1872.	167	5	6	—
1873.	151	9	20	1
1874.	201	—	37	4
Összesen	892	25	89	7

A VI-dik rovatnál tett azon megjegyzésem, hogy a foglalkozás nélküliek egy ötödrésze iskolázott, kitünik az itteni utolsó három rovat összegéből, a mely 183 iskolázott elítéltet tüntet fel, míg a VI-ik rovat adatainál az iparosok és tudományosok összege 129-et tesz.

Ezen két tétel alatti adatok összevetése is bizonyítja, hogy maga az iskoláztatás, foglalkozásra kényszerítés nélkül, nem fogja a bűnösök számát tetemesen csökkenteni, sőt a mennyivel lejjebb szállítja is, annyiival több leleményességgel és körültekintéssel elkövetett büntények fognak felmerülni.

8.

Az elítéltek vagyoni állapotra nézve.

É v b e n	Vagyontalan	Kevés vagyonu	Vagyonos
1870.	84	106	—
1871.	99	123	—
1872.	101	77	—
1873.	147	31	3
1874.	160	81	1
Összesen	591	418	4

Hogy a vagyonosabb, egyszersmind több műveltséggel is bíró, osztály a többihez képest oly csekély számmal fordul elő: az a nevelésnek és vagyonosságnak természetes következménye.

9.

Az elítéltek előéletökre nézve.

É v b e n	Büntetve nem volt	Büntetve már volt
1870.	107	83
1871.	118	98
1872.	98	80
1873.	106	75
1874.	166	76
Összesen	595	412

Hogy a bünbe visszaesők száma az utóbbi években csökkent: tulajdonítható az az állami fegyintézeteknek, a hol a foglyok élelmök megkeresésére vezető mesterséget tanulnak, és részben a

budapesti kir. főügyész azon intézkedésének, hogy a vizsgálati foglyok általában nem bocsáttatnak, (az elítéltek is csak a városon, és oly szigorú felügyelet alatt) munkára, hogy azokkal az örökön kívül senki ne érintkezhessék, ételt, italt magokhoz ne vehessenek.

1870. és 1871-ben a munkára kibocsátott rabok a munkaadó által élelmezésben részesítettven, sőt az étkekben válogathatván s kezökbe pénzt is kaphatván, mivel ez úton több kényelemben és élvezetben részesültek, mint mikor otthon laktak, ez arra vitte a szegényebbeket, hogy a fogházba visszavágyjanak s csak azért is követtek valamit, hogy oda visszajuthassanak.

10.

Az elítéltek száma a bűntények nemei szerint.

Itt a bűntények 36 neme közül csak a gyakoribbakat és nevezetesebbeket sorolom elő, a többieket együtt tévé ki.

Évben	Hamis eskü	Gyilkosság	Gyermek-gyilkolás, magzatel-hajtás	Emberölés	Testi sértés	Gyújtogatás	Lopás	Rablás	Csalás	Egyéb bűntények
1870.	2	4	5	17	29	5	108	5	5	10
1871.	1	3	2	13	31	3	148	1	2	18
1872.	2	2	3	9	17	5	117	11	5	7
1873.	—	8	1	10	16	4	115	8	4	15
1874.	2	2	2	18	22	—	153	4	13	26
Összesen	7	19	13	67	115	17	641	29	29	76

Az összes elítéltek száma 1013. Ebből a lopásért elítélteké 641, és így felénél több levén, kitűnik, hogy e megye népe a tulajdon szentségét még kevésbé respectálja, a mi majdnem nomád életöknek kifolyása. E mellett figyelemre méltó, hogy a súlyos testi sértések és ezekből származott emberölések miatt elítéltek száma az összesnek 18%-át meghaladja.

A gyilkosság, gyermekölés, gyújtás, rablás, csalás, hamis esküvés miatt elítéltek csekély száma mindenesetre kedvező jelenség; a

mi azt tanúsítja, hogy e megye népe, más megyék népével összehasonlítva, a társadalomra nézve veszélyesebb és súlyosabb bűntényektől jobban irtózik.

11.

Az elítéltek száma büntetésidejük szerint.

Évben	Halál	Élet-fogytig	10—20 évig	5—10 évig	1—5 évig	1 éven alól
1870.	—	—		1	59	130
1871.	—	—	1	2	40	179
1872.	—	—	1	10	37	130
1873.	—	—	3	5	41	132
1874.	3	—	1	—	40	198
Összesen	3	—	6	18	217	769

A halálítéletek rögtönbiróság kifolyásai voltak. Egy végrehajtott rablógyilkosságért, a másik kettő rablásért ítéltetett el, a kiknek büntetése azonban kegyelem folytán börtönre lett átváltoztatva.

Ezen rovat adatai is azt tüntetik ki, hogy csak kisebb beszámítás alá eső bűntények fordultak elő; a mennyiben az egy éven alól elítéltek $76\frac{8}{10}\%$ -kal, az 1—5 év közöttiek $20\frac{7}{10}\%$ -kal, a súlyosabb bűnösök csak $2\frac{5}{10}\%$ -kal szerepelnek.

68. §. Börtöni felszerelések.

Van a törvényszék rendelkezése alatt

- 1) egy imaház,
- 2) nyolcz börtönhelyiség,
- 3) három egyes zárka,
- 4) egy kórházzsoba.

Hiányzik tehát

- a) két munkaterem, egyik a nők, másik a férfiak részére;

b) egy női kórházzsoba, sőt mindenik nemnél a súlyosabb betegek részére még egy-egy kórszoba.

c) A nők egy börtönhelyiségben vannak elhelyezve, együtt a vizsgálat alattiak az elítéltekkel.

d) A férfi foglyok a 7 börtönhelyiségben szintén nem különíthetők el, mert erre még legalább öt helyiség kellene. A vizsgálati foglyok szintén el lennének különítendőek, és még arra is figyelni kellene, hogy a bünrészesek egymással ne érintkezhesenek. Erre a célra legkevesebb tíz helyiségre volna szükség.

e) A vizsgálatok sikere többnyire attól függ, hogy a vizsgálati fogságban lévő a külérintkezőstől teljesen elzárassék. Ez a jelenlegi helyiségben, a mely a törvényszéki, közigazgatási, árvaszéki hivatali helyiségekkel egy épületben van és csak egyetlen udvarral bír, az öröknek bármily száma és éber felügyelete mellett is, elérhetlen. Innét ered az, hogy míg az elől I. alatt előszámlált kimutatás szerint a felvett öt éven át 2318 bűnügyi jelentés folyt be, a melyek mindekében legkevesebb három egyén, tehát együtt 6954 vádolt egyén szerepelt: ezek közül csak 1853 volt vád alá helyezhető, és csak 1013 elítélhető.

A börtönhelyiségek elégtelensége, kitűnik a foglyok év végén való létszámából is. Így

	vizsgálati fogoly	elítelt	összesen.
a 1873-ik év végén volt	. . . 52	56	108
a 1874-ik év " "	. . . 37	58	95

A börtönhelyiségek köbtartalma tesz 156 köböllet, melyből ha személyeként 3 köböl területet veszünk, a meglevő börtön-helyiségek csak 52 fogoly részére elegendők. A többi tehát már a fogolytársak egészségének rovására emésztette a levegőt.

És most, mikor a huszti törvényszék egyesítése folytán, a foglyok száma szaporodott, a lég megromlása még nagyobb mérvben fog előmozdítani.

Kitűnik ez az 1875. év végén volt létszámból, a mely ekképen állott:

vizsgálati 62; elítelt 52; összesen 118.

Sőt vannak rendkívüli időszakok, a milyen a tél vége, a tavasz kezdete, a mikor a vagyontalan nép lopáshoz folyamodik, mert élleme elfogyott. Ekkor a foglyok száma 25 — 50%-al is felnövekszik.

Dr. Altman Leó fogházi orvos buzgalmának köszönhető egyedül, hogy az 1873-ik évi cholera-járvány alkalmával csak egy halt meg, hogy a skorbuttól mentek voltak a foglyok, s az egészségi állapot eddigelé általában folytonosan kedvező volt.

Egy czélszerű törvénykezési épület és börtönhelyiségek építésére nézve már 1872-ik évben elkészültek a tervezetek: de a bekövetkezett pénzügyi kedvezőtlen viszonyok miatt a kivitelt el kellé halasztani.

69. §. A rabtartási költségek kimutatása.

Itt egyedül az 1874-ik évit tüntetem ki, a melyből ugy a szigeti törvényszéki, mint a hozzá akkor tartozott járásbírósi rabtartási költségek kitűnnek:

	Élelmezési		Minden egyéb költség		Összesen	
	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.
Szigeti kir. törvényszéknél	6001	97.82	2698	44	8700	41.82
Técsői kir. járásbírósnál	426	20	105	53.75	431	73.75
Rahói " "	81	48	70	50	151	98
Visói " "	211	20	31	50	242	70
Összesen .	6920	85.82	2905	97.75	9626	83.57
Bevétel munka utáni jövedelem- és költségtérít- ményekből	—	—	—	—	532	81
Fedezetlen kiadás . . .	—	—	—	—	9094	2.51

Ez évben volt 1 fogházfelügyelő és 14 börtönőr.

Szilágyi János.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Egyházak állapota.

I.

Római katolikus egyház *).

§. 70. Egyházi szervezet.

Máramaros megye r. kath. egyházai a szatmári püspöki egyházmegye hatósága alá tartoznak. Van pedig a megyében összesen 14 parochia, melyek egyházi tekintetben két esperesi kerületre osztvák, u. m. a szigeti és husztira. Ezek fölött áll a máramarosi főesperes, a ki egyuttal szigeti plébános is.

A szigeti esperesi kerületben 9 plébánia van, u. m. a szigeti 8, a rónaszéki 7, az akna-sugatagi 7, az akna-szlatinai 6, a bocskói 7, a f.-visói 13, a kabolapolyánai, a körösmezői 7 és a rahói 4 fiók-egyházzal.

A huszti esperesi kerületben van összesen 5 plébánia, u. m. a huszti 51, a visói 12, a técsői 10, a dombói 8 és a német-mokrai 12 fiók-egyházzal.

71. §. Az egyházak s lelkészek anyagi viszonyai.

Az egyházakban, melyeknek hívei — a 4 városi, u. m. szigeti, huszti, técsői és viski egyházakat kivéve — vagy részben vagy egészben kincstári állandó munkások, kegyúr a magyar kir. kincstár. Ez építette a templomokat, látta el a lelkészeket készpénzfizetéssel, természetbeni járulékokkal és lakokkal, s gondoskodik rólok ma is. Ugyanő gyakorolja a lelkészek kinevezésének jogát a püspöki kijelölés alapján.

A kegyur által a mellékilletményeken (fa, só, gabna, szántó-föld) felül biztosított évi lelkészi készpénzfizetés mennyisége a következő:

*) Egybeállítva azon adatokból, melyek Esztegár István és Orosz Antal alesperesek, Hanzulovics Gerő, Ulfert Alfonz, Széhnert Nándor és Galántha Ödön lelkész urak által beküldettek. Szerk.

Técsőn	106 frt 38 kr.
Visken	157 „ 50 „
Dombón	200 „ — „
Szigeten	} 210 „ — „
Husztón	
Bocskón	
Rahón	252 „ — „
Visón	262 „ 50 „
Rónaszéken	} 315 „ — „
Sugatagon	
Szlatinán	
Kabolapolyánán	} 367 „ — „
Kőrösmezőn	
Mokrán	

A hívek részéről általában csak az előforduló functionális illetékek fizettetnek; a négy városi lelkes azokon felül még a kir. adománylevél alapján élvezett tized-kárpótlásban részesül.

72. §. Népeség és népesedési viszonyok.

A két esperesi kerület összes lélekszáma az 1875. évi egyházi összeírás szerint 17,186-ot tesz, mely száma az egyes anya- és fiók-egyházak szerint ekképen oszlik meg.

A szigeti kerületben.

	anyagyházban	fiókegyházban
1. Sziget	2872	595
2. Rónaszék	1012	106
3. Sugatag	1300	59
4. Szlatina	830	131
5. Bocskó	690	699
6. Visó	1862	308
7. Kőrösmező	620	122
8. Rahó	828	145
9. Kabolapolyána	528	—
	10,542	2165
	12,707.	

A huszti kerületben.

	anyaegyházban	főkegyházban
1. Huszt	1185	598
2. Técső	318	396
3. Visk	320	495
4. Dombó	80	17
5. Német-Mokra . . .	409	661
	<hr/> 2312	<hr/> 2167
	<hr/> 4479	

Ez egyházakban az 1875. év alatt előfordult születések, házasság-kötések és halálozások felől a következő kimutatás ad felvilágosítást, megjegyezvén, hogy a sorsszámok a plébániák fentebbi számainak felelnek meg.

A szigeti kerületben.

	Született		házasult	meghalt
1.	142 (törvtelen 26)		32 pár	119
2.	42	1	15 "	40
3.	67	4	10 "	47*)
4.	52	3	11 "	28
5.	31	3	12 "	33
6.	81	6	21 "	58
7.	38	3	6 "	18
8.	37	3	7 "	34*)
9.	22	1	6 "	30*)

A huszti kerületben.

	Született		házasult		meghalt	
1.	42	„	5	20	„	29
2.	38	„	3	6	„	33**)
3.	32	„	4	10	„	31
4.	6	„	—	—	„	—
5.	56	„	4	12	„	22

Összesen	686 (törvtelen 64)	168 pár	522
----------	--------------------	---------	-----

*) Az 1873—5 évi átlag szerint.

**) Az 1871—3 évi átlag szerint.

tehát az összes lélekszámnak a születésekre: 3.9916 ‰ (törvtelen 0.3724 ‰), a házassultakra: 0.9775 ‰-ka, a meghaltakra: 3.0375 ‰-ka esik. E szerint minden 100 születésnél 90.671 ‰ törvényes és 9.329 ‰ törvénytelen volt.

Szembeállítva ez adatokat Tormay Károly „Orvosi statistika“-jában (1869) foglalt adatokkal, melyek szerint Magyarországon minden 10,000 lélek után 469 születés, s minden 10 születésre egy törvénytelen születés, 110 házassulás és 334 halálozás számíttatik: kitűnik, hogy a Máramaros megyei r. k. felekezetenél a születések legtávolabb vannak ezen aránytól, míg a házassulások leginkább megközelítik azt.

Vegyes házasságok kötése a legutóbbi évben csak Viskén és Técsőn fordult elő, ott 5, itt 1 eset. Elválás épen csak 1 történt, Királymezőn a n.-mokra egyházban.

II.

Görög katolikus egyház.

A)

A munkácsi püspöki megye területéhez tartozó orosz egyházak. *)

73. §. Egyházi szervezet.

Máramaros megyének a munkácsi püspöki megyéhez tartozó görög katolikusai a szigeti püspöki külhelynök (vicarius) és főesperes felügyelete alatt 10 esperesi kerületre vannak felosztva, a kik 88 anya- és 96 fiókegyházban 116,960 lelket tesznek. Egyházi peres ügyeik elintézésére a vicarius elnökségéhez kötött „Máramaros vidéki alszentszék“ névvel saját consistoriummal bírnak, melynek ülnökei a megyei lelkészekből, püspöki jóváhagyás mellett, a vicarius által neveztetnek ki.

74. §. Az egyházak és lelkészek anyagi viszonyai.

A parochiák közül 27 az 1778. évben a m. kir. kincstár kegyurasága alá helyezettetvén, ezeknek megalapításához, a lelkészek és

*) Egybeállítva a Gorzó Dénes, Demjanovics András, Medveczky Péter, Csopey Orest, Romancz János, Lipeczky András, ifj. Zloczky János, Csopey Dénes és Szabad Antal alesperesek s Ujhelyi Antal lelkész urak által közlött adatokból. S. M.

kántortanítók fizetéséhez, az egyházi épületek felállításához és fenntartásához jelentékeny segítséggel járul. Ennek alapján ezen javadalmukban a lelkészek és kántortanítók kinevezésének jogát, a püspök előterjesztésére, a magyar kincstár gyakorolja.

Két egyházi javadalom felett a kegyuri jogot a „vallásalap” vállalta magára.

A többi parochiák önjerejükből, a hívek adományaiból tartják fenn magukat. Lelkészeik „congrua” czímen a „vallásalap”-ból is segítettnek.

75. §. Népesség általán és feloszolva egyházankint.

A tiz egyházi kerületben a parochiák lélekszáma következőképen oszlik meg.

a) A dolhai kerületben.

Anyagyház	Fiókegyház
1. Bereznik . . . 1186.	Dulyatin . . . 9.
2. Dolha . . . 1348.	{ Bronyka . . . 459.
	{ Szulha . . . 450.
3. Kereczke . . . 1559.	Csónok . . . 7.
4. Keselymező . . 1381.	— — — —
5. Kusnicza . . . 916.	{ Rókamező . . . 917.
	{ Krivapatak . . . 5.
	{ Peregyilya . . . 12.
6. Lipese . . . 1675.	— — — —
7. Lipese-Polyána 1086.	— — — —
8. Zádnya . . . 1395.	— — — —
11,437.	1859.
12,296.	

b) A dombói kerületben.

Anyagyház.	Fiókegyház.
1. Brusztura . . . 998	— — — —
2. Dombó . . . 1856	Krásznisóra . . 496
3. Gánya . . . 1282	— — — —
4. A.-Kálinfalva . 950	— — — —
5. Sz.-Lonka . . . 885	— — — —

6. Orosz-Mokra . . .	460	{	Német-Mokra . . .	16		
			Királymező . . .	19		
7. A.-Neresznicze . . .	1069	{	Pudplesa . . .	355		
			Szoleni . . .	3		
8. F.-Neresznicze . . .	1362		—	—	—	
9. Teresel-patak . . .	564		—	—	—	
	9426					889
	10,315.					

c) *A huszti kerületben.*

Anyagyház.		Fiókegyház.	
1. Berezna . . .	1109	Alsó-Bisztra . . .	1063.
2. Gernyész . . .	723	—	—
		Monostor . . .	698
		Poszics . . .	29
3. Herincse . . .	1365	Medvezse . . .	31
		Vurluka . . .	10
		Alexándrov . . .	9
		Tovszti . . .	11
4. Huszt . . .	2724	Huszt-Baranya . . .	607
		Nagy-Ág-vám . . .	3
		Pepávuška . . .	4
5. Husztköz . . .	856	Mocsileze . . .	6
		Hluboki . . .	7
		Szádok . . .	5
6. Iza . . .	1679	—	—
7. Tisza-Kirva . . .	451	—	—
8. A.-Szelistye . . .	1175	—	—
9. Velejte . . .	1740	—	—
	11,919		2480
	14,399.		

d) *A rahói kerületben.*

Anyagyház.		Fiókegyház.	
1. Akna-Rahó . . .	1920	Lázi . . .	272
		Vilychováti . . .	201
2. Bisztra-Kraszna . . .	863	Rónapolyána . . .	127
3. Boesko-Rahó . . .	1277	Berlebas . . .	339

4. Bogdán . . .	556	{	Luhó	526
5. Borkut . . .	784		Voesti	723
6. A.-Kőrösmező . .	1160	{	Bilin	559
7. F.-Kőrösmező . .	1089	{	Lopusánka . .	460
8. Ruszkova . . .	1073		Sztebni	632
9. Ruszka-Polyána .	3302		Fekete-Tisza .	767
10. Trebusa . . .	775		Lazescsina . .	885
	12799		— — —	—
			Ruszkirva . .	1069
			Fejérpatak . .	428
				6908
				19,707.

e) *A száldobosi kerületben.*

Anyagyház.		Fiókegyház.	
1. Bustyaháza . . .	982	—	—
2. Mihálka . . .	540	—	—
3. Száldobos . . .	1234	—	—
4. Szeklenyeze . .	1429	—	—
5. Ujbárd . . .	603	—	—
6. Urmező . . .	1192	—	—
7. Vajnágy . . .	583	—	—
8. Visk . . .	1197	—	—
	7768	—	—

f) *A szigeti kerületben.*

Anyagyház.		Fiókegyház.	
1. F.-Apsa . . .	1556	Apsicza . . .	329
2. Nagy-Bocskó . .	1562	Kis-Bocskó . .	856
3. Karácsonfalva .	426	Veresmart . .	175
4. Kis-Lonka . . .	1463	—	—
5. Kabola-Polyána .	560	Roszucska . .	365
6. Kaszó-Polyána .	1209	—	—
7. Róna-Felső . . .	1564	Rónapolyána .	129
8. Rónaszék . . .	637	—	—
9. Sziget . . .	1201	{ Sziget-Kamara .	11
		{ Csárda . . .	8
	10178		1872
			11,050

g) *A talaborfalvi kerületben.*

Anyae gyház.		Fióke gyház.	
1. Csománfalva . . .	1004	—	—
2. Darva	527	—	—
3. Ötvösfalva . . .	1365	—	—
4. Kövesliget . . .	1640	{	Bóczára 49
			Hliszna 118
			Zábrog y 293
5. Kricsfalva . . .	1009	—	—
6. Sófalva	422	{	Szenes 36
			Sándorfalva . . . 622
7. Talaborfalva . .	1711	Dulfalva	752
8. Uglya	1568	—	—
	9326		2150
<hr/>			
11.476			

h) *A taraczközi kerületben.*

Anyae gyház.		Fióke gyház.	
1. Bedő	1440	Monásztírecz . .	68
2. Hosszumező . . .	579	—	—
3. Irholez	1388	{ Técsőpatak . . .	420
		{ Vilhovcsik . . .	137
4. Kőkényes	1415	—	—
5. Körtvélyes . . .	1069	—	—
6. Nyágova	642	Bilavárecz . . .	459
7. Remete	439	—	—
8. Taraczköz	734	Nagy-Kirva . . .	648
9. Técső	669	{ Kerekhegy . . .	170
		{ Ferenczvölgy . .	64
8435		1946	
10.381			

i) *Az alsó-verchovinai kerületben.*

Anyagyház.	Fiókegyház.
1. Ökörmező . . . 1061	{ Lozánszka . . . 452
	{ Sztriholnya . . . 104
	{ Kilinicspatak . . . 281
	{ Prohudnya . . . 26
	{ Potocsina és Záp- regyila . . . 340
2. Nász-Holyáti . . . 591	{ Szopkó . . . 129
	{ Felső-Bisztra . . . 490
	{ Kusbej . . . 126
3. Imsúd 489	{ Rudovéc . . . 110
	{ Nyegrovéc . . . 347
4. Kalocsa 400	{ Kalocsa-Láz . . . 1201
	{ Horb 35
	{ Bovezára 38
	{ Mezsor 31
5. Rípinye 426	{ Vulsána 117
	{ Gyilok 186
	{ Szuha 277
6. Szinevér 1401	{ Szolyma 250
	{ Szinevérpolyána . . . 709
	{ Tócska 178
	{ Dezső 32
7. Toronya 500	{ Vágás 79
	{ Priszlop 697
	{ Zavijka }
	{ Titkovéc }
8. Vucskómező . . . 398	{ Lopusnya }
	{ — — }
<hr/>	
6224	6177
<hr/>	
12.401.	

k) *A felső-verchovini kerületben.*

Anyakegyház.	Fiókegyház.
1. Bukócz 250	{ Zolomiszta . . . 150
	{ Pávlovecz . . . 100
2. Hidegpatak . . 1229	{ Sztudena . . . 141
	{ Sztudenipatak . 155
3. Ó-Holyátin . . . 450	Pohári 75
4. Új-Holyátin . . . 600	Novoszelicza . . 69
5. Iszka 309	Matacsov 120
6. Kelecsen 339	Oblázka 167
7. Lyáchovecz . . . 398	Rekita 293
8. Pilipecz 650	— — — — —
9. Rosztoka 442	Podobócz 314
	{ Ricska 550
10. Tyuska 260	{ Kirvávecz . . . 101
	{ Zsihán 107
<hr/>	
4837	2342
<hr/>	
7.179	

76. §. **A népesedési mozgalmak adatai 1875-ben.**

Ez egyházakban az 1875. évben előfordult születések, házasság-kötések és halálozások felől a következő kimutatások adnak felvilágosítást.

a) *A dolhai kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. Bereznik 49; törvénytelen	—	14	28
2. Dolha 105	" 4	24	73
3. Kereczke 63	" 4	21	40
4. Keselymező . . . 55	" 2	12	32
5. Kusnicza 52	" 1	10	46
6. Lipcse 66	" —	16	52
7. Lipcsepolyána . . 34	" 1	11	38
8. Zádnya 38	" 1	16	44
<hr/>			
423; törvénytelen	13	114	353

b) *A dombói kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. Brusztura 57; törvénytelen	3	14	51
2. Dombó 108	3	26	67
3. Gánya 51	1	12	47
4. A.-Kálinfalva . . . 47	1	11	40
5. Sz.-Lonka 37	—	14	34
6. Orosz-Mokra . . . 24	2	7	18
7. A.-Neresznicze . . 42	—	10	37
8. F.-Neresznicze . . 59	2	15	46
9. Terselpatak 35	—	9	27
460; törvénytelen	12	118	367

c) *A huszti kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. Berezna 97; törvénytelen	3	23	74
2. Gernyész 28	—	8	25
3. Herincse 81	4	16	77
4. Huszt 164	7	34	143
5. Husztköz 46	—	7	37
6. Iza 77	1	24	72
7. T.-Kirva 32	—	6	25
8. A.-Szelistye . . . 65	1	15	48
9. Velejte 94	2	27	83
684; törvénytelen	18	160	584

d) *A rahói kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. Akua-Rahó 64; törvénytelen	3	26	72
2. Boeskó-Rahó . . . 70	7	22	63
3. Bogdán 71	5	19	59
4. Borkut 53	2	12	41
5. A.-Kőrösmező . . . 81	3	23	75
6. F.-Kőrösmező . . . 91	4	25	86
7. Ruzskova 41	1	7	38
8. Ruzskapolyána . . 183	11	35	139
9. Trebusa 65	2	14	47
719; törvénytelen	38	183	620

e) *A száldobosi kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. Bustyaháza . . .	46; törvénytelen —	10	27
2. Mihálka . . .	24 „ —	6	20
3. Száldobos . . .	44 „ —	12	37
4. Szeklencze . . .	54 „ —	11	50
5. Ujbárd . . .	29 „ —	5	28
6. Urmező . . .	44 „ 7	9	59
7. Vajnágy . . .	24 „ 3	5	16
8. Visk . . .	45 „ 5	11	48
310; törvénytelen 15		66	275

f) *A szigeti kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. F.-Apsa . . .	98; törvénytelen 7	30	66
2. N.-Boeskö . . .	114 „ 6	28	86
3. Karácsonfalva . .	29 „ 1	9	26
4. K.-Lonka . . .	63 „ 1	14	58
5. Kabolapolyána .	38 „ 2	3	36
6. Kaszópolyána . .	51 „ 3	7	46
7. F.-Róna . . .	67 „ 2	11	59
8. Rónaszék . . .	27 „ 2	10	35
9. Sziget . . .	55 „ 5	12	63
524; törvénytelen 29		124	473

g) *A talaborfalvi kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.
1. Csománfalva . .	37; törvénytelen 1	11	29
2. Darva . . .	23 „ —	11	19
3. Kövesliget . . .	79 „ 5	26	60
4. Ötvösfalva . . .	75 „ —	9	37
5. Kriesfalva . . .	41 „ —	11	30
6. Sófalva . . .	39 „ —	13	29
7. Talaborfalva . .	81 „ 3	28	68
8. Uglya . . .	86 „ 2	18	65
461; törvénytelen 11		117	337

h) *A taraczközi kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.	
1. Bedő	67; törvénytelen	2	14	53
2. Hosszumező	23	1	3	19
3. Irholez	89	3	29	76
4. Kökényes	54	4	25	49
5. Körtvélyes	50	—	15	47
6. Nyágova	32	—	6	31
7. Remete	21	1	8	20
8. Taraczköz	63	4	17	51
9. Técső	41	10	2	32
<hr/>				
	440; törvénytelen	25	119	378

i) *Az alsó-verchovinai kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.	
1. Ökörmező	93; törvénytelen	7	28	82
2. Nász-Holyáti	57	—	11	49
3. Imsád	36	1	7	38
4. Kalocsa	88	3	25	67
5. Ripinye	43	1	9	35
6. Szinevér	103	5	33	81
7. Toronya	52	—	11	43
8. Vueskómező	29	—	8	24
<hr/>				
	521; törvénytelen	17	136	419

k) *A felső-verchovinai kerületben.*

	Született.	Házasult pár.	Meghalt.	
1. Bukócz	33; törvénytelen	1	4	27
2. Hidegpatak	69	3	23	54
3. Ó-Holyáti	30	—	5	31
4. Új-Holyáti	37	1	8	33
5. Iszka	23	—	7	19
6. Kelecsen	28	1	6	22
7. Lyachovecz	34	1	11	29
8. Pilipecz	41	—	9	37
9. Rosztoka	38	1	10	32
10. Tyuska	50	2	12	47
<hr/>				
	383; törvénytelen	10	97	331

E szerint mind a 10 kerületben összesen születetett 4921, ebből törvénytelen 188; házasult 1237 pár, meghalt 4137. És így a születtek száma 787 lélekkel felülmúlja a meghaltak számát.

Vegyes házasság az 1875. év alatt csak a városokban fordult elő 8. Elválás nem történt. Áttérés 4 adta elő magát.

Suba Mihály.

B)

A szamosujvári püspöki megyéhez tartozó román egyházak.

77. §. Egyházi szervezet.

Felállítottván 1874-ben a szamosujvári püspöki megye, a máramarosi román ajku egyházak, melyek addig a munkácsi püspökség alá tartoztak, innen elválasztatván, ez ujan alkotott, különben is román ajku hívekből álló megyéhez csatoltattak. 1863-ban külön főesperesség s azzal egyesítve vicariatus is állítottatt fel a megyei hívek számára a nélkül azonban, hogy egyuttal a székhely is meg lett volna állapítva. Az első vicarius és főesperes F.-Szlatinán lakott, mint ottani lelkész, a jelenlegi Farkasréven lakik.

E főesperes és püspöki helynök alá 6 alesperesség tartozik, u. m. az izai, jódí, kaszóí, márai, szigeti és visói.

Az izai kerületben van 7 anya- és 1 fiókegyház 8 lelkészszel;

a jódí kerületben van 7 anyaegyház, 8 lelkészszel;

a márai kerületben van 7 anyaegyház 2 fiókkal, 7 lelkészszel;

a szigeti kerületben 14 lelkész alatt 11 anya- és 3 fiókegyház áll;

a visói kerületben van 8 anya- és 1 fiókegyház 8 lelkészszel.

78. §. Az egyházak és lelkészek anyagi viszonyai.

Az imaházakat a parochiák legtöbbszörében a nép maga erejével állította föl, s az egyház terheit jobbra az illető hívek viselik.

A lelkészek az izai kerületben középszerű javadalommal bírnak; kegyur csak Szurdokon és Rozávyán van, a kir. kinestár, mely egy-egy sessió földet és 52 ft 57 kr (Rozávyán 54 ft 39 kr) fizetést ad. A jódí kerületben az 1806. évi összeírás szerint 1 — 1

ezüst forint díj és 1 sessió föld a javadalom, mely mintegy 300 ftot ad. A kaszói kerületben minden önálló gazda 1 véka málét (tengerit) és egy véka zabot ad; ezen felül jár a vallás-alapból 7—199 frt congrua. Kegyúr csak Akna-Sugatagon van, a k. kinestár, mely 52 ft 13 krt ad. A márai kerületben hasonló javadalommal bírnak a lelkészek; azon felül az önálló gazdák 1—2 napszámot is tartoznak teljesíteni. Farkasréven és Bártfalván a málé és zab helyett 1 ft 5 kr, illetőleg 1 ft 60 kr ágybér jár. A szigeti kerületből e részben adatok nem közöltettek. A visói kerületben a hívektől és a vallás-alapból az 1806. évi összeírás szerint 315 ft a lelkész illetéke.

79. §. Népeség általában és részletesen.

A hat al-esperesi kerületben 1875. évben 59.987 volt a lelkek száma. Ez az esperesi kerületekre és parochiákra következőleg oszlik fel.

a) Az izai kerületben :

1) Batiza 928; 2) Glód 649; 3) Szlatinka fiókegyház 558; 4) Nánfalva 481; 5) Rozávyia 1473; 6) Sajó 995; 7) Sajópolyána 705; 8) Szurdok 2151. Összesen 7940 lélek.

b) A jódi kerületben :

1) Dragomérfalva 1141; 2) Konyha 1168; 3) Jód 1821; 4) Szaesal 1984; 5) Felső-Szelistye (felső parochia) 777; 6) A.-Szelistye (alsó parochia) 1099; 7) Kis-Bocskó 560. Összesen 8550 lélek.

c) A kaszói kerületben :

1) Barczánfalva 1974; 2) Budfalva 1574; 3) Fejérfalva 265; Somfalva fiókegyház 303; 4) Akna-Sugatag 507, Hotinka fiókegyház 399; 5) Felső-Kálinfalva 926; összesen 8582.

d) A márai kerületben :

1) Farkas-rév 1118, Disznópatak fiókegyház 385; 2) Bártfalva 1300; 3) Gyulafalva 1282; 4) Falu-Sugatag 952; Hernécs fiókegyház 545; 5) Desze 835; 6) Krácsfalva 807; 7) Bréb 926; összesen 8150 lélek.

e) *A szigeti területben :*

1) Alsó-Apsa Cseresznyés fiókkal 2778; 2) Közép-Apsa 2159; 3) Fejéregyháza 766; 4) Kabolapatak Csárdával 1127; 5) Alsó-Róna 450; 6) Szaploneza 1652; 7) Szarvaszó 634; 8) Falu-Szlatina 1186; 9) Akna-Szlatina fiókegyház 854; 9) Sziget 1353; összesen 13.469 lélek.

f) *A visói területben :*

1) Borsa (felső parochia) 2100; 2) Borsa (alsó parochia) Borsa bánya fiókkal 2000; 3) Mojszin 1956; 4) Felső-Visó 2000; 5) Közép-Visó 1021; 6) Alsó-Visó 2100; 7) Leordina 1023; 8) Petrova 1096; összesen 13.296 lélek.

80. §. A népesedési mozgalmak adatai.

Ezen egyházakban 1875. évben következő arányban fordultak elő születések, házasságkötések és halálozások, u. m.

a) *Az izai területben :*

(A sorszámok a parochiák fentebbi számainak felelnek meg)

	fin	Született leány törvényes törvénytelen	házasult pár	meghalt fi	nő
1)	16/1	21/3	13	11	9
2)	4/2	17	6	6	5
3)	8	5	9	4	11
4)	9	10/2	7	5	7
5)	18	24/2	13	22	13
6)	9	13	11	3	2
7)	13/1	4	12	8	6
8)	42/12	29/5	17	43	39
Összesen :	119/16	123/12	88	102	92

b) *A jódí területben :*

1)	25/1	17/2	8	20	10
2)	22	20	12	10	11
3)	30/3	38/3	23	20	25
4)	35/7	29/1	24	36	15
5)	20	12/4	13	13	14
6)	19/1	22/4	10	9	8
7)	17	11	7	8	6
Összesen :	168/12	149/14	97	116	89

c) *A kaszói kerületben.*

	Született fiu	leány	házasult pár	meghalt fi nő	
	törvényes	törvénytelen			
1)	42/6	33/4	27	28	32
2)	26/1	21/1	12	13	21
3)	8	6	6	5	6
	9	10	3	7	6
4)	9	8	3	9	6
	6	6	6	3	8
5)	24	10	9	6	6
6)	8	8/1	6	3	6
7)	18	15/1	11	10	6
8)	11	11	9	13	16
Összesen :	161/7	127/7	92	98	113

d) *A márai kerületben.*

1)	20/1	27/2	7	16	16
	11	4	—	2	6
2)	23/2	15/1	10	15	11
3)	22/4	22/2	16	11	11
4)	10/2	17	10	4	8
	18	12/1	7	8	17
5)	19/1	16/2	8	30	9
6)	14/1	17/1	13	6	7
7)	16/1	21/1	7	6	8
Összesen :	153/12	151/10	79	78	93

e) *A szigeti kerületben.*

1)	67/2	42/3	33	44	32
2)	41/1	49/2	19	40	50
3)	17/1	13/1	4	14	14
4)	19	34/2	10	9	12
5)	17	18/2	8	10	12
6)	24/5	23/4	16	23	18
7)	7/1	8/6	3	6	1
8)	18/2	26/2	8	24	20
	14/1	13	11	8	15
9)	12/4	13/5	9	17	10
Összesen	236/17	239/27	121	195	184

f) A visói kerületben.

	Született		házasult		meghalt
	fiu	leány			
	törvényes		pár	fi	nő
	törvénytelen				
1)	47/3	55/7	21	37	40
2)	52/1	44/5	22	28	12
3)	30/3	31/2	10	22	27
4)	36/3	35/3	14	44	27
5)	21/1	19	6	19	8
6)	40/2	39	15	25	14
7)	18/3	19/1	6	9	11
8)	23/3	25/9	7	16	22
Összesen	267/19	267/27	101	200	161
Mind a hat kerületben együttvéve					
	1204/83	1056/97	578	789	732
	2440			1521	

Ezekből kitűnik, hogy az 59,987 összes lélekszám után törvényes születés volt 3.767⁰/₀, törvénytelen 0.3⁰/₀, házasság 0.96354⁰/₀, halálozás 2.5355⁰/₀.

Ha már most a dr. Tormay adatait tekintetbe vesszük: a kerek számban 60,000-rel számított lélek után esnek 2814 születés, 281 törvénytelen születés, 660 egybekebelés és 2004 halálozás. A születések tehát a románoknál sem érik ugyan el ezt az arányt, valamint az egybekelések sem, de a fenn közölt adatok kedvező jelenséget constatálnak a törvénytelen születéseknél és halálozásoknál, mert e két tekintetben az arány igen kedvezően áll, t. i. a 281 ellenében csak 180 törvénytelen születés, és 2004 ellenében 1521 halálozás.

A mi a házasultak életkorát illeti: ez a következőkben mutatattatik ki.

f é r f i

éves	Izai kerület	Jódi kerület	Kaszói kerület	Márai kerület	Visói kerület
20—30	62	79	78	58	83
31—40	17	12	9	15	13
41—60	9	4	5	6	5
61—70	—	2	—	—	—

n ő					
éves	Izai kerület	Jódi kerület	Kaszói kerület	Márai kerület	Visói kerület
14—20	46	34	50	23	42
21—30	35	58	39	45	53
31—40	4	3	2	9	5
41—60	3	1	1	2	1
61—70	—	1	—	—	—
	88	97	92	79	101 pár

A szigeti kerülethől adatok nem közöltettek.

Az öt kerületbeli házassultak közt tehát voltak

f é r f i a k					
20—30 év közt	.	.	360	vagyis	78.783 ‰
31—40 „ „	.	.	66	„	14.442 ‰
41—60 „ „	.	.	29	„	6.348 ‰
61—70 „ „	.	.	5	„	0.437 ‰
457					

n ő k					
14—20 év közt	.	.	195	vagyis	42.669 ‰
21—30 „ „	.	.	230	„	50.328 ‰
31—40 „ „	.	.	5	„	5.033 ‰
41—60 „ „	.	.	8	„	1.751 ‰
61—70 „ „	.	.	1	„	0.229 ‰
457					

A kimutatott halálozási esetek kor és nem szerint következőleg fordultak elő az említett öt kerületben (a szigetiből nem lévén ily adatok beküldve):

f é r f i							
	Izai kerület.	Jódi kerület.	Kaszói kerület.	Márai kerület.	Visói kerület.	Összesen	‰
0— 5 év közt	47	39	28	37	90	241.	40.572 ‰
5—20 „ „	17	17	32	11	30	107.	18.013 ‰
21—50 „ „	10	23	26	13	30	102.	17.172 ‰
51—80 „ „	22	34	12	17	47	132.	22.222 ‰
81—100 „ „	6	3	—	—	3	12.	3.021 ‰
	102	116	98	78	200	594.	22*

	n ő					Összesen	‰
	Izai kerület.	Jódi kerület.	Kaszói kerület.	Márai kerület.	Visói kerület.		
0—5 év közt	43	23	34	37	64	201.	36.679‰
5—20 „ „	12	7	29	13	28	89.	16.241‰
21—50 „ „	15	27	23	23	29	117.	21.350‰
51—80 „ „	20	28	27	19	40	134.	24.453‰
81—100 „ „	2	4	—	1	—	7.	1.277‰
	92	89	113	93	161	548.	

Ugy az egybekelésekre, mint a halálozásokra vonatkozó fentebbi kimutatás arról tanuskodik, hogy a házasságkötések szabályszerű, a halálozások pedig nagy részben a magasabb életkorban következnek be; és ha tekintetbe vesszük, hogy hazánkban közönségesen minden 100 meghalt közt 0—5 éves korig 51‰, 5—20-ig 10‰, 20—50-ig 19‰, és ezen felül 20‰ az arány: úgy a gyermekhalandóság általában csekélynek mondható, s e helyett a magasabb korosztályokban nagyobb valamivel a halandósági százalék.

Egybeállítva a *Papp* János főesperes, *Lászlár* László, *Kökényesdy* Mihály, *Gyenge* Sándor, *Gyenge* László, *Anderko* Elek, *Opris* Péter és *Szálka* Péter lelkészek által beküldött adatokból.

III.

A helvéthitvallásu egyházak.

81. §. Egyházi szervezet.

A Máramaros megyebeli helvéthitvallásu egyházak a tiszántúli hh. egyházkerülethez tartoznak. Hajdan, egész a XVI. századtól fogva, ezek maguk külön egyházmegyét (esperesség) alkottak; azonban az 1821. évi convent az ugocsaival egyesítette őket, így ma már azokkal együtt alkotják a „máramaros-ugocsa-i egyházmegyét“.

Máramaros megyében anyaegyház öt van, melyek fiók-egyházakkal együtt e következők: Sziget (a megye felső részében lakó reformátusok mintegy 25 helységben ide tartoznak), Hosz-

szűmező (fiókegyháza Taraczköz), Técső (fiókjai: Urmező [temploma van], Remete [templom], Vajnág, Darva), Visk, Huszt (f. e. Dolha).

Mindenik anyaegyház egy-egy lelkészszel birván, ezek száma 5. Segédlelkész egy sincs.

Az egyházak igazgatása presbiteri elvek szerint történik. Vannak közgyűléseik, melyekben részt vesz és szavazattal bír az egyháznak minden önálló s egyházi adót fizető tagja. Ezek mellett a folyó ügyek vitelére vannak az egyháztanácsok (consistorium), melyek 12—36 tanácsos férfiuból (presbiter) állanak, a kiket a közgyűlés választ. A gyűlések elnökei a lelkész és gondnok. Minden egyházban vannak ezeken kívül jegyzők, énekvezérek, tanítók, egyházfiak, pénztárnokok s több-kevesebb kezelő egyén.

Templomaik mindenütt kőből épültek, s a Szigetin kívül, mely az 1859. évi tűzvész után építtetett, mind a 13. és 14. században.

82. §. Az egyházak anyagi viszonyai.

A máramarosi lhl. egyházakban patronatus oly értelemben, a mint ez más felekezetűeknél van, nincs. Az egyház anyagi fenntartói maguk az egyház hívei; azok fedeznek minden kiadást azon különféle kutforrásokból, melyeket maguk állítottak elő. Adományozók azonban voltak eleitől fogva, a kik kegyes hagyományokkal járultak és járulnak az egyház vagyon-ereje gyarapításához. Mikor a megye még Erdélyhez tartozott: akkor fejedelmi adományokból a papság élvezte az öt városi tizedet; egyházak és iskolák a lelkészekkel együtt só-alapítványnyal bírtak: azonban a későbbi időkben a tized végkép elesett, a só helyett pedig a kir. kincstártól, az iskolákat illető részt is beleszámítva, készpénz-relutumot nyernek, ezer kősoért 83 ft 20 krt régi váltó érték szerint.

Az évi kiadások fedezésére most a következő forrásokkal rendelkeznek az egyházak: a) a fekvőségek, b) tőkepénzek, c) egyéni kivetés, d) adakozás (perselypénz). A két utolsóból mily mennyiség folyhat be az egyházak pénztárába: az meg nem határozható; azért csak a) és b) pontok alattiakban mutatjuk ki az egyes egyházak erejét.

a) *Fekvésségek.*

C z i m	Sziget	Hosszu- mező	Técső	Visk	Huszt	Összesen
Telek szám	13	6	4	2	7	32
Szántó hold . . .	23	54	28	104	62	271
Kaszáló hold . . .	68	15 1/2	135	46	16	280 1/2
Erdő	—	—	—	—	—	—
Összesen hold	—	—	—	—	—	551 1/2

E mennyiségből 22 1/2 hold jövedelmez az egyházi közszükség-
gekre, 331 h. pedig a lelkészek és tanítók illetményeit képezi. A
telkek is 12-ön kívül a belhivatalnokok rendelkezése alá tartoznak s
azoknak szolgálnak jövedelmi forrásul.

b) *Tőkepénzek o. é. ftban.*

C z i m	Sziget	Hosszu- mező	Técső	Visk	Huszt	Összesen
Egyházi alap	15.766.74	2160.01	1567.91	1571.45	9682.00	21.563.59
Iskolai alap	400.00	100.00	100.00	1892.00	134.00	2.626.00
Összesen	16.166.74	2260.01	1667.91	3463.45	9816.00	24.189.59

Ezenkívül a főkegyházak közt Taraczköznek van 1415 ft
48 kr alaptőkéje.

Az anyagi állapotnak ekkép lett előterjesztése mellett érde-
mesnek tartjuk, hogy az erőfelhasználásáról is tegyünk egy kis ki-
mutatást. Bizonyossága ez annak, hogy a hely. hitv. egyházak azt, a
mivel rendelkeznek, célszerűen használják is fel.

a) *Bevételek 1875-ben o. é. ftban.*

Sziget	Hosszumező (Taraczköz)	Técső	Visk	Huszt	Összesen
6632.84	1564.92 ^{1/2} 96.53	2374.50	2012.44	1842.50	14.523.73 ^{1/2}

b) *Kiadások 1875. o. é. ftban.*

Czimek	Sziget	Hossz- mező (Taracz- köz)	Técső	Visk	Huszt	Összesen	
Általában	6658.84	1436.48	2095.25	1828.82	864.00	12.883.35	
Részletezve	lelkészfize- tésre . .	420	300	420	350	420	1910
	tanítófize- tésre . .	1 400	2 650	3 800	3 900	1 200	2850
	jótekon- ysági kiadás	638.60	250	300	260	193	1649

A fennmaradt összegek az egyházak közszükségeire (építkezések, iskolai felszerelések stb) fordítottak.

83. §. A népesség általában és egyházankint.

A népesség összeszámlálása, valamint a népesedési mozgalom adatai az 1875-dik év december 31-ki állapotot tüntetik fel. Ez adatok az esperesi canonica visitatio, mely minden évben megtartatik, jegyzőkönyvéből vannak kivéve és összeállítva.

A népesség összes száma 6689 lelket tesz. E szám az egyes parochiák között ekképen van megoszolva :

E g y h á z a k		Anyae gyházban			Fiókegyházban			Főösszeg
anya	fiók	férfi	nő	összes	férfi	nő	összes	
Sziget . .	25 diaspora .	947	779	1726	164	146	310	2036
Hosszumező	Taraczköz	355	350	705	nem jegyeztetett			705
Técső . .	Urmező . .	656	700	1356	23	32	55	1411
Visk . . .	—	971	1054	2025	—	—	—	2025
Huszt . .	Dolha . . .	247	228	475	28	29	37	512

84. §. A népesedési mozgalmak viszonyai.

A népesedési mozgalom a születési, házasodási és halálzási adatokat foglalja magában. Ezek adatai a következőképen állanak :

A) Születések 1875.

E g y h á z a k		Anyae gyházban			Fiókegyházban			Főösszeg	Törvénytelen
anya	fiók	férfi	nő	összes	fi	nő	összes		
Sziget . .	25 diaspora . .	33	28	61	3	4	7	68	—
Hosszumező	Taraczköz .	13	26	39	—	—	—	39	01
Técső . . .	Urmező . .	31	35	66	—	—	—	66	03
Visk . . .	—	33	39	72	—	—	—	72	02
Huszt . .	Dolha . . .	11	8	19	—	—	—	19	—
Együtt . . .		121	136	257	3	4	7	264	06

B) Házassodási esetek 1875.

E g y h á z a k	Mindenik fél pro- testáns	Vegyes párok			Főösszeg
		protest. férj	protest. nő	összesen	
Sziget	5	4	10	14	19
Hosszumező	6	—	2	2	8
Técső	15	2	—	2	17
Visk	21	2	1	3	24
Huszt	4	1	4	4	9
Összesen . . .	51	9	17	26	77

C) Halálozási esetek 1875.

E g y h á z a k	Férfi	N ő	Összesen
Sziget	30	21	51
Hosszumező	17	16	33
Técső	29	17	46
Visk	46	27	73
Huszt	8	12	20
Együttvéve .	130	93	223

85. §. A házasság-élet viszonyai.

A házasság életnél figyelemmel szottak lenni a népmozgalmat följegyző statisztikusok arra is, hányan élnek a meglevő népség között házasságban általán s hányan vannak az özvegyek, s a házasságban élők között is mennyire szokásos a vegyes házasságok kötése? E tekintetből a máramarosi helv. hitv. egyházak adatai következőkép állanak.

A) Házasságban élők 1875.

E g y h á z a k	Tiszta házasság	Vegyes házasság			Összeg részletesen
		a férj protest.	a nő protest.	összesen	
Sziget	411	69	68	137	548
Hosszumező	103	12	13	25	128
Técső	303	15	12	27	330
Visk	418	17	9	26	444
Huszt	77	36	13	49	126
Összesen . . .	1312	149	115	264	1576

B) Özvegyek 1875.

Nemek	Sziget	Hosszumező	Técső	Visk	Huszt	Összesen
Férfi . . .	55	10	27	53	11	156
Nő	79	37	78	100	31	225
Összesen	134	47	105	153	42	381

86. §. Áttérések.

Az egyházak népesedésének vagy néptelenedésének tényezői közé tartoznak az áttérések. E tekintetben

a) a helv. hitvallású egyházba léptek át Szigeten 4-en, Viskén 2-en és Técsőn 1, összesen 7, mindnyájan a rkath. egyházból.

b) Áttérés a hh. egyházból más egyházba 1875-ben nem történt egy sem.

Az ágostai hitvallást követő megyei lakosoknak Máramarosban egyházuk nincs. Csatlakozva vannak ők a nbányai anyaegyházhoz, mint diaspora. Ideiglenes lelki gondozásukkal a hh. lelkészek vannak megbízva. Saját anyaegyházi lelkészek évenként rendszeren egyszer, pünköszt utáni vasárnapon, szokott nálok látogatást tenni Szigeten, a hová gyűlnek a különböző helyeken lakók is, a mikor isteni tisztelet tartatik, s az ur-vacsora kiszolgáltattatik.

Az izraelita-felekezet egyházi viszonyairól, rendezetlen állapota miatt, semmit azon kívül, a mi fentebb elmondott, nem közölhetni. Talán egy erősebb intézkedés, mint az eddigiek voltak, rá fogja őket kényszeríteni, hogy rendes és szervezett egyházközségekké alakuljanak, a mikor aztán lehetnek és lesznek is rendszeren és szabályszerűen vezetett anyakönyveik, a milyenekkel most nem bírnak. Akkor aztán ők is tárgyai lehetnek a statisztikának, mely most csak arra szorítkozhatott, hogy legalább általánosan állapítsa meg számukat a megyében. Ennél többet még ma nem lehet tenni.

Szilágyi István.)*

ÖTÖDIK SZAKASZ.

Közütatás-ügyi állapotok.

I.

Népoktatási ügyek.

A)

Kisdednevelés.

87. §. Az „Erzsébet“-kisdedóvó intézet Szigeten.

Máramaros vármegyében kisdedóvó-intézet csak egy létezik, Szigeten, a megye székvárosában.

Az ezt megalapító s fenntartó egyesület 1844-ben alakult meg, a mikor elnökké Nánásy Lajos, igazgatóvá Groschmid Imre, jegyzökké ifj. Várady Ádám és Csizsár Lajos, pénztárnokká Berghoffer János választottak.

Maga a kisdedóvó intézet 1845. augusztus hó 20-kán nyitott meg, már megnyitakor 71 növendéket fogadván kebelébe Bodnár János óvó vezetése alatt.

*) A helyéhitvallásuakra tartozó adatok a máramaros-ugocsai esperesség „Egyházmegye-rajz“ című statisztikai tartalma összeírásából vétettek, melyet Doktor János esperes bocsátott rendelkezésem alá.

Az intézet azonban az 1848—49-diki események után 1850. évben megszűnt létezni; de 1855. évi szeptember hó 24-ik napján ismét ünnepélyesen megnyitott, s miután Erzsébet királynénk Ő felsége erre l. m. engedélyt adott, „Erzsébet-kisdedóvó“ nevet nyert.

Az intézet a megnyitás évében 74 növendéket számlált. Ezek közül volt

r. kath. fiu 17, leány 27	44
helv. hitv. fiu 12, leány 10	22
gör. kath. fiu 1, leány 2	3
izraelita leány 5	5
összesen		74
Ezek közül alapítók gyermekei	39
óvásdiót fizetők	30
ingyen fölvetetett	5
összesen		74

A következő években az óvoncok száma fokunkint növekedett, s átlagos számításban számuk évenként 100—110 között váltakozott.

Az intézet anyagi fenntartására jótékony czélú előadások, hangversenyek, táncszvigmak útján adózott a közönség; egyesek részéről ajándékozások és alapítványok tétettek.

Ezen kívül Várady Gábor, mint az egyesület elnöke által Ő felségéhez benyújtott kérvény folytán a sétat-utczában a kincstári „Csür“-ből egy 848 □ öl nagyságu telek, a rajta levő épületekkel együtt, 1435 ft 38 kr. becsárért átengedett az egyesületnek. Ez összegnek is azonban fele később elengedett.

Igy az egylet azon kedvező helyzetbe jutott, hogy 1869-ben egy közel 5000 ftba került, czéljainak teljesen megfelelő s mintaszerű berendezésű épületet nyert, illetőleg állíttatott.

Megemlítjük, hogy Ő felsége a királyné 1868. április 25-dikén Mária-Valeria főhercegnő születése alkalmából 2000 ftot ajándékozott az intézetnek; továbbá a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 1872-ben 1500 ftot, a következő években pedig felváltva 4—6 —8 száz ftnyi segélyt utalványozott az intézetnek.

Ez adakozásokon kívül 1) Sziget város tanácsa 1861. május 18-kán tartott ülésben 210 ftnyi alapítvánnyal járult az egyesü-

let segélyezéséhez, s az alapítvány „Rudolf-koronaherczeg” czímet nyert.

2) Haas Mihály szatmári megyés püspök alapítványul adott 100 ftot;

3) Nánásy Lajos alapítványt adott 100 ftot;

4) Papi Balogh Péter alapított 100 ftot;

5) Pellionisz József ajándékozott 300 ftot;

6) Láhner Róza végrendeletileg hagyományozott 50 ftot.

Az intézet rendes évi jövedelméhez számítjuk az alapítványi kamatokon s az óvásdíjakon kívül az évenként rendeztetni szokott hangversenyeket, táncmulatságokat, színi előadásokat, melyekből átlag véve 3—400 frt tiszta jövedelem szokott évenként az intézet pénztárába befolyni.

A rendes évi kiadások táblázatosan így állanak:

1. Óvó s óvóné fizetése	700 ft
2. segéd dajka	180 „
3. szolga	30 „
4. fűtés	188 „
5. igazításokra, udvari munkákra és takarításra	153 „
6. felszerelési czikkek, vegyes ki- adások	62 „
	<hr/>
	1313 ft

Az egyesület tisztségei jelenben következőleg vannak betöltve: elnök Várady Gábor (1855 óta); gondnok és helyettes elnök Girsik Adolf; pénztárnok Marosán Albert; gazda Spachtholz József; jegyző Kutka Kálmán. Az egylet védasszonya báró Sztojka Gyuláné (1855 óta). A 22 választmányi tagon kívül a tanfelügyelő, minden helybeli lelkész, tanodai igazgató, a városi polgármester hivatalból tagjai a választmánynak.

Várady Gábor

B)

Népiskolák állapota.

88. §. Általános áttekintés a megye népiskoláin 1874-ben.

1. Máramaros megyében van 1 községi s 171 felekezeti, összesen 172 elemi iskola.

Tanköteles gyermek 6—12 év közt 20.546, 13—15 év közt 8411, így összesen 28,957.

Ezen tanköteles gyermekek közül iskolába jár, még pedig elemi iskolába 5360 fiu, 2629 leány, együttvéve 7989; ismétlő iskolába 743 fiu, 325 leány, összesen 1068; magán tanintézetben tanul 37 leány, s végre középtanodában 123 fiu. E szerint az iskolába járók főösszege 9217.

Iskolába nem jár 8800 fiu, 10,940 leány, összesen 19,740, a mi az iskolába járók számát 10,523-mal haladja meg.

Az iskolába járó 9217 növendék vallásra nézve következőleg oszlik fel:

róm. kath.	g. kath.	g. keleti	h. h. evang.	ágost. evang.	Mózes vall.
1913	6372	7	858	9	68

ugyanezek közt nyelvre nézve van

magyar	német	román	tót	szerb	orosz	összesen
2749	249	2429	41	14	3735	9217

A megye szegényebb népe nyáron át gyermekeit a mezei munkákra használván fel, csak télen adja iskolába; innen van aztán, hogy az iskolák növendékei közül egész éven át 5460, s 3757 csak télen jár iskolába.

Az iskolába járók közül tankönyvvel el van látva 6254; hiányzik a tankönyv 2963 növendéknél.

A mulasztási naplók kivonata szerint voltak összesen mulasztók 3707-en; ezek közül felmentetett 434, mulasztásaikat 416-an nem igazolván megbüntették.

Az iskolából kiléptek közül a kilépéskor 764 jól tudott olvasni, 980 pedig olvasni és írni is.

2. A fentebb említett 172 iskolában van 180 tanító. Ezek közül tanítói államvizsgán képesített 136, nem képesített 44. A 180 tanító közül 163 rendes, 17 pedig segéd tanító.

Az iskola-épületek a községek tulajdonai 164, bérelt 8 helyen. Az összes iskolai épületekben van 192 tanterem, 182 tanítói lak. Az iskola-épületek mellett van fa-iskola 44, kert 156, testgyakorló hely 8.

A 172 iskolában a következő taneszközök vannak:

fekete író tábla	fali olvasó tábla	fali térkép	földgömb
183	169	179	123

természettajzi és természettani könyvtár testgyakorlati készletek.
eszközök

92. 32. 12. 3.

3. Az iskolák évi jövedelme készpénzben 35,602 ft, terményekben 65 ft, összesen 35,667 ft.

Ez a jövedelem származik tőkepénzekből, melyeknek összege 12.837 ft, kamatja 963 ft, tandíjából (1321 ft.); továbbá segélyekből, melyek tesznek évenként

az államtól a községtől az egyházaktól s egyéb forrásokból

1070 ft, 21.641 ft, 4454 ft, 6218 ftot

vagyis összesen 35.667 ftot.

Az iskolák évi kiadásai tesznek összesen 35.877 ftot, mely kiadás a következőleg oszlik fel:

A tanítók fizetésére, fűtésre, tisztogatásra, javításokra, tanszerekre
rendeseké segédeké

30,298 ft, 1858 ft, 1550 ft, 136 ft,

szegény gyermekek könyveire egyebekre

84 ft, 1951 ft,

vagyis összesen 35,877 ft, a mi a 35.667 ft bevételt 210 fttal haladja meg.

Góga Illés.

89. §. A helv. hitv. felekezet népiskolái különösen 1875.

A helvéthitvallású felekezet mindenkor különös figyelmet fordítván iskoláira, érdemesnek tartom, hogy ezek külön is kiemelve az egytetemes statisztikai előterjesztésből, az 1875. évi állás szerint tüntettessenek fel, mert ez az évi állapot az 1874-kihez képest világosan haladást jelez.

A máramaros-megyei helvéthitvallásúak egyházainak mindegyike külön iskolával bír a fiuk, külön a leánygyermekek részére, az egy Husztot kivéve, mely nem annyira a fundus elégtelensége, mint inkább a nem nagy népesség miatt, egyet tart csupán, tehát csak ez az egy a vegyes iskola.

Van e szerint az öt egyháznak 9 népiskolája, mindenik hat évre terjedő tanfolyammal, melyek a tantárgyak beosztását tekintve, kevés lényegtelen kivétellel, az országos törvény és a közoktatási kormányzat ezekre vonatkozó rendeleteivel egészen megegyeznek.

Tanítók ez iskolákban vannak 12-en, kik közül Szigetre, Té-

esőre, Viskre 3—3, Hosszumezőre 2, Husztra 1 esik. Tannyelve mindeniknek a magyar.

Az iskolakötelezettség teljesítésére az egyházi előjárások kiváló figyelmet és gondot fordítanak; de nem is kell a szüléket valami nagyon erősen szorítani gyermekeik iskoláztatására, mert ők, ennek jótékonyosságát ismervén, önként minden kényszerítés nélkül viszik azokat iskolába. Innen van, hogy a legritkább esetek közé tartozik, hogy az egyházközségben írni-olvasni nem tudó egyén találkozzék, s ha van ilyen, az bizonyosan másunnan cselédképen beszámrazott lehet.

Eléggé megvilágosítja az e tekintetben való állapotot a következő tábla.

Egyház	Tankötelesek száma			Iskolába járók száma			Nem járók száma			Ismétlő iskola
	fiu	leány	összes	fiu	leány	összes	fiu	leány	összes	
Sziget . . .	125	115	240	121	79	210	4	36 ¹⁾	40	van
Hosszumező	48	50	98	47	50	97	1	„	1	nincs
Técső . . .	96	98	194	98 ²⁾	93	191	„	5	5	van
Visk . . .	117	120	237	117	120	237	„	„	„	nincs
Huszt . . .	39	29	68	39	29	68	„	„	„	nincs
Összesen .	425	412	837	422	391	813	5	41	46	2

Feltűnő szép jelenség, hogy a nem járók általános számaránya nem több 3%-nál; Hosszumezőn pedig csak 1, Viskén, Huszton egy sincs a kötelezettek közt, a ki iskolába ne járna.

Az iskolák mindenütt az egyházak tulajdonai lévén, ezek gondoskodnak azoknak építéséről, fenntartásáról, tanszerekkel ellátásá-

¹⁾ Nem kötelezett 2.

²⁾ Szétszórt helyeken lakó szülék gyermekei. Ezekhez kell még számlálni a főkegyházakban lakó szülék 23 fi és 9 leány gyermekét. Ez által az összes iskolakötelezettek száma 877-et fog tenni. A főkegyházakban lakó gyermekek közül a jobb módú szülékéi magántanítást nyernek; a kevésbé módosokéi a szüléktől tanulják az írás és olvasás ismeretét.

ról, a közös pénztárból pótolván azokat, a melyek a tisztán iskolai czélú alaphól (fentebb ki volt mutatva ezek mennyisége) nem tel-
nének. Van egyébiránt oly rendeltetésű alap is, melyből a szegény
gyermekek láttatnak el hol könyvvel, hol pedig ruhaneműekkel
(Szigeten pl. a „Kóródi Krisztina“-alapítvány; van ilyen Hosszu-
mezőn is).

Különösen kiemelve a tanodai felszereléseket: van az 5
egyház iskoláiban térkép 29 db; történeti képek 23; tábla 23,
ásványgyűjtemény 165 dbból álló; állatképek 215; természet-
tani szerek (a közoktatási kormány ajándékából) 176; növény-
gyűjtemények 219 példánnyal. Nem hiányzanak a könyvtárak
sem. Ezek darabjai tesznek 925 (magának Husztnak 500 db). Csupán
a gyümölcs-fa iskolák hiányzanak a községek nagyobb részében.
Szigeten és Técsőn vannak ilyenek, ez utóbbi helyen a város által
adományozva, mely a három felekezet iskoláinak közösen áll rendelkezésre.

Testgyakorlati tanítás Szigeten adatik a lyceum gymnastiká-
jában, a hol díjtalanul nyernek a gyermekek hetenkint 2 órai
oktatást.

90. §. A r. katholikus népiskolák különösebben, 1874.

A rkath. népiskolákra vonatkozólag közelebbi s részletekbe
bocsátkozó kimutatás nem adatván szerkesztői rendelkezése alá : a
szatmári egyházmegye 1874. évi „Schematismus“-a alapján annyit,
a mennyi abban foglaltatik, ide följegyezni azért is szükségesnek
tartottam, mivel ezek az adatok, legalább az iskolás gyermekek
számát kiemelvén az általános mennyiségből, határozottan meg-
mutatják, hogy a kedvezőtlen statisztikai következtetésekből a fele-
kezetre nem nagy százalék esik.

A római kath. felekezetnek 1874. évben volt

anyaegyházakban	16
fiókegyházakban	4

így összesen 20 iskolája, tehát annyi, a mennyi az egyházak
száma.

Ez iskolákban tanított férfi tanító 16, nő tanító 4 (Szi-
ge-ten az irgalmas nénék); összesen 20 tanító.

Az iskolakötelezettek száma

a szigeti alesperesi kerületben . .	2087
a huszti „ „ . .	535
összesen .	2622

Ezek közül iskolába járt

a szigeti kerületben	1563
a huszti „	460
összesen .	2023

Ehhez képest nem járt

a szigeti kerületben	324
a huszti „	75
összesen .	399

mely mennyiség az összes kötelezettek 15⁰/₀-ának felel meg.

A gkath. felekezeti népiskoláiról részletes adatok nem közöltek.

A zsidóknak saját iskoláik az egész megyében sehhol nincsenek. Gyermekeik a városokban a hely. hitvallásnak vagy rkatholikusok iskoláiba járnak igen csekély számmal, az általános kimutatás szerint 1874-ben 58, míg csak magában Szigeten megüti a kötelezettek száma a 400-at.

Az ágostai hitvallású gyermekek a lakhelyen létező református vagy kath. iskolákat látogatják.

Szilágyi István.

91. §. A magy. kincstár, mint a róm. és gör. katolikus elemi iskolák patronusa.

Máramaros megye az 1712. évi 92. t.-cz. folytán 1733-ban az anyaországhoz visszaesatoltatván, azon intézkedések között, melyeket az akkori kormány az itteni k.-birtok tisztázása, a só-bánya és és erdőügy rendezése körül kifejtett, legméltóbb helyet foglalja el az e megyei népoktatás emelésére irányzott törekvés; mindazonáltal több mint félszázad kellett ahhoz, hogy e téren némi eredmény mutathatózzék.

A bécsi cs. k. és a pozsonyi m. k. udvari kamaráknak 1778-dik évben kiadott rendeletei folytán egy részről a kincstári uradalom, más részről a községek s a „tanulmányi alap“ között létrejött szerződések következtében több helyen iskolák építtettek, szereltettek fel s láttattak el tanítókkal jobbra a kegyur-kincstár adakozásával.

Ez idő szerint azon adakozások, melyekkel a kincstár az e megyei róm. és görög katolikus elemi iskolák fentartásához s az alkalmazott tanítók díjazásához járul, a következők:

Szigeten ad 2 r. k. fitanítónak készpénzfizetést 504 ft 6 krt, lakpénzt 63 ftot, 112 kilogramm sót és 22 hektoliter gabonát kedvezményi árban; 2 leány-tanítónőnek készpénzül 210 ftot, 56 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát; 1 g. k. éneklész fitanítónak 105 ft készpénzt, természetben lakot, féltelki állományt és 28 kilogramm sót.

Hosszumezőn ad a g. k. éneklész-tanítónak 105 ft készpénzfizetést, természetben lakást, féltelki állományt, 56 kilogramm sót.

Körtvélyesen a g. k. éneklész-tanítónak nyújt készpénzben 63 ftot, féltelki állományt, 28 kilogramm sót és természetben lakot.

Farkasréven a g. k. éneklész-tanítónak ad szabad lakást és féltelki állományt.

Krácsfalván a g. éneklész-tanítónak ad 52 ft 50 kr készpénz fizetést, féltelki állományt, 28 kilogramm sót és szabad lakást.

Falu-Sugatagon a g. k. éneklész-tanítónak ad 27 ft 30 kr készpénzfizetést, természetben lakást. féltelki állományt, 28 kilogramm sót.

Akna-Sugatagon a r. k. rendes fitanító kap készpénzben 157 ft 50 krt, természetben lakot, földváltási díjt 11 ft 76 krt, 34 ürköbméter tűzifát, 45 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban; a segéd kántor-tanító kap 27 ürköbméter tűzifát, 45 kilogramm sót. Ezeken kívül az iskola fűtésére ad a kincstár 40½ ürköbméter tűzifát, s iskolai szerekre 20 ftot.

Szlatinán ad két r. k. tanítónak 262 ft 50 kr készpénzfizetést, természetben lakást, 13 ft 44 kr földváltási összeget, 50 ürköbméter tűzi fát, 101 kilogramm sót, 20 hektoliter gabonát kedvezményi árban; az iskolák fűtésére 36 ürköbméter tűzi fát.

Rónaszéken ad a két r. k. tanítónak 367 ft 50 kr készpénzfizetést, természetben lakást, 2½ hold föld-illetményt, 125 ürköbméter tűzifát, 84 kilogramm sót és 22 hektoliter gabonát kedvezményi árban. A g. k. éneklész-tanítónak 52 ft 50 krt készpénzben, 25 ft 25 krt földváltási díj fejében és 28 kilogramm sót.

Akna-Rahón ad a r. k. tanítónak készpénzben 210 ftot természetben lakást, 3 hold földilletményt, 45 ürköbméter tűzifát, 45

ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban.

Kőrösmezőn a r. k. tanítónak ugyanily fizetést ad. Akna-Rahón a g. k. kántor-tanítónak szabad lakást és féltelki állományt.

Boeskó-Rahón a g. k. tanítónak ad szabad lakást és 26 ft 25 krt földváltási díj fejében.

Alsó- és Felső-Kőrösmezőn a g. k. éneklész tanítóknak egyenkint ad szabad lakást és $17\frac{1}{2}$ hold föld-illetményt.

Bogdánban a g. k. éneklész-tanítónak ad szabad lakást és három hold földilletményt.

Huszton ad a r. k. tanítónak 157 ft 50 kr készpénzfizetést természetben lakot, 13 ft 44 kr földváltási összeget, 36 ürköbméter tüzifát, 56 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban s írószerekre 6 ft 30 krt.

Visken a r. k., valamint Técsőn r. k. tanítónak ad 52 ft 50 kr készpénzfizetést, szabad lakást, 37 ft 80 kr földváltási összeget, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban.

Bustyaházán a r. k. tanítónak ad 151 ft 20 kr készpénzfizetést, szabad lakást, 36 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban.

Dulfalván, Bustyaházán, Száldoboson a g. k. éneklész-tanítóknak egyenként féltelki állományt ad.

Izán a g. k. éneklész-tanítónak féltelki állományt és szabad lakást ad.

Talaborfalván a g. k. éneklész-tanítónak ad 94 ft 50 kr készpénzfizetést, szabad lakást és 28 kilogramm sót.

Visken a g. k. tanítónak ad szabad lakást és $7\frac{1}{2}$ hold szántóföldet.

Técsőn a g. k. éneklész-tanítónak ad féltelki állományt.

F.-Visón a r. k. tanítónak ad 210 ft készpénzfizetést, szabad lakást, 20 ft 16 kr földváltási összeget, 68 ürköbméter tüzifát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát.

Ruszkován a g. k. tanítónak ad 31 ft 50 kr készpénzfizetést és féltelki állományt.

Nagy-Boeskón ad a r. k. tanítónak készpénzben 294 ft 25 krt, szabad lakást, 36 ürköbméter tüzifát, 56 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban. Ezekon kívül ad iskolai szerekre 6 ft 30 krt, az iskola fűtésére 18 ürköbméter fát.

Trebusán a r. k. tanítónak ad készpénzben 200 ftot, természetben lakást, 20 ürköbméter tüzfát s az iskola fűtésére ugyanennyit.

Kabola-Polyánán a r. k. tanítónak 189 ft készpénzfizetést, lakot, 36 ürköbméter tüzfát, 56 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban, s az iskola fűtésére 31½ ürköbméter tüzfát.

Kaszó-Polyánán a g. k. éneklész-tanítónak ad 52 ft 50 kr készpénzfizetést, féltelki állományt, 28 kilogramm sót.

Felső-Rónán a g. k. tanítónak ad 42 ft fizetést készpénzben, természetben lakást, 16 hold föld-illetményt és 28 kilogramm sót.

Lonkán a g. k. kántor-tanító kap féltelki állományt és 28 kilogramm sót.

Német-Mokrán a r. k. tanítónak ad készpénzfizetést 210 ftot, természetben lakást, 3 hold földet, 45 ürköbméter tüzfát, 45 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban, s az iskola fűtésére 22½ ürköbméter tüzfát.

Királymezőn a r. k. tanítónak ugyanily fizetést ad, kivéve a 3 hold földet, mely helyett 20 ft 16 kr jár ; só 56 kilogramm adatik.

Dombón a r. k. tanítónak ad 189 ft készpénzfizetést, természetben lakást, 12 ft 60 kr földváltási összeget, 45 ürköbméter tüzfát, 56 kilogramm sót, 11 hektoliter gabonát kedvezményi árban, s az iskola fűtésére 21 ürköbméter tüzfát.

Orosz-Mokrán a g. k. kántor-tanítónak 57 ft 75 kr készpénzfizetést.

Bruszturán a g. k. kántor-tanítónak 52 ft 50 krt, természetben lakot, és 26 ft 26 kr. földváltási összeget ad.

Dombón, Kökényesen, Alsó- és Felső- Nereszniczén a g. k. kántor-tanítónak ad egyenként 26 ft 25 kr készpénzfizetést.

Szigeten a r. k. leánytanoda igazgatójának ad 42 frtot, a r. k. elemi iskola igazgatójának 63 ftot.

Kerekhegyen a g. k. kántor-tanítónak készpénzben 189 ftot, 36 ürköbméter tüzfát, 45 kilogramm sót és 11 hektoliter gabonát ad kedvezményi árban.

A fentebbiek szerint tehát ad a k. kinestár 53 tanítónak 4762 frt 6 kr készpénzfizetést, 34 tanítónak szabad lakást, 63 ft lak-

pénzt, földilletmény fejében kioszt 615 $\frac{1}{2}$ hold szántót és kaszálót, ezenkívül 244 frtot s 92 krt földváltási öszveg fejében; 1207 kilogramm sót, 729 ürköbméter tűzifát, 218 hektoliter gabonát kedvezményi árban; az iskolák fűtésére 244 $\frac{1}{2}$ ürköbméter tűzifát s néhány iskolánál tanszerekre 32 ft 60 krt.

Igy tehát az évi készpénzbeli kiadás tészen 5102 ft 58 krt.

Hitter Győző.

C)

Tanítóképző intézet.

92. §. Királyi állami tanítóképezde Szigeten.

1. A szigeti m. kir. állami tanítóképezde, mely 1870. okt. 1. nyitattott meg, 8 tagból álló igazgató tanács kormányzata alatt áll, s ez az iskolai év végén a tanítóképezde erkölcsi, szellemi és anyagi ügyeinek állásáról, valamint saját munkássága eredményéről, a vallás- és közoktatási miniszterhez részletes kimutatást terjeszt fel.

A tanári karnak 14 tagja van, egy igazgató tanárral.

Az 187 $\frac{5}{6}$. évben a tanulók létszáma 61 volt három osztályban. Ezek közül 50 növendék részesült havonként 12 frt államségélyben (összesen 600 ft), 10 növendék havonként 10 ftban (összesen 100 ft). Az ösztöndíj egész évre 6300 ft; az évi szükséglet 8033 ft 50 kr.

Az intézetnek állandó saját helyisége még nincsen, s jelenleg bérházban van elhelyezve.

A tanári kar és az ifjúság képzésére 1857 ft 56 kr értéket képviselő s 307 darabból álló könyvtár van berendezve. A természet- és vegytani muzeum 1640 ft 64 kr értékű, mely azonban minden esztendőben, a könyvtárral együtt, gyarapittatik 250 ft értékig. A zene- és ének-tanításához van öt zongora, egy orgona és 66 hegedű, melyeknek jó karban tartására, valamint hangjegyek beszerzésére, évenként 100 ft fordittatik.

A beteg növendékek ingyen ápolásban és ingyen gyógyszerben részesülnek. Ez utóbbi a múlt évben 151 ft 16 krba került.

Az intézet helyiségéért egy évre 960 ft fizettetik, s van benne összesen 11 szoba. Benn egyedül a képezde szolgálja lakik.

Van az intézetnek egy hold területű saját kertje, melyben

az ifjúság a gyakorlati kertészetben és mezei gazdaságban képeztetik.

2. A képezdéhez egy négy osztályu gyakorló-fiiskola van kapcsolva, melynek egy kert is áll rendelkezésére. A gyakorlóiskola növendékei ebben a kertben tanulják a kertészetet és mezei gazdaságot. Ugyanott van a gyakorlóiskola tanítójának három szobából álló lakása is. E helyiségért évenként 500 ft lakbér fizettetik.

A gyakorló iskolai növendékek létszáma az 187⁵/₆ évben 61 volt, a kik egy évre fejenként 2 ft 25 kr tandíjt fizettek, mely összegből 25 kr az iskolai könyvtár gyarapítására fordittatik.

3. A képezdének saját tornahelyisége nem lévén: télen saját tantermeikben, nyáron pedig a róm. kath. algymnasium tornaudvarán képeztetnek a növendékek a tornászatban.

A növendékek a három évi rendes tanfolyamot elvégezvén, egy évi gyakorlati tanítás után köteleztetnek képesítő-vizsgálatot tenni. Kivételesen azonban megengedtetik azon növendékeknek, a kik jó sikerrel végezték a három évet, hogy a képesítő vizsgálatot a harmadik év letelte után már két hónapra letehessék.

4. Az 187⁵/₆. évben a növendékek létszáma osztályonként a következő volt:

a harmad éves osztályban 18;
a másod éves osztályban 24;
az első éves osztályban 18, összesen 60.

A gyakorló iskola I-ső osztályban 18,

a II-ik	„	21,
a III-ik	„	15,
a IV-ik	„	7.

összesen 61.

5. A másod osztály növendékei a mult évben tanulták a könyvkötést, az I-ső osztály növendékei a kézimunkát, a III-ik növendékei a gyorsírászatot. Az ifjúság kebelében önképzés céljából egy társulat állott fenn „Gönczy-Önképzőkör“ név alatt, melynek 233 füzetből álló könyvtára és 98 ft és 19 kr tőke-pénze van. Volt ezenkívül az ifjúság kebelében egy „Dalárda“, melyet egy 3-ad éves növendék vezetett, s mely a temetéseknél és más ünnepélyek alkalmával koronként működni szokott.

Koós Ferencz.

D)

93. §. Népnevelés-ügyi egyletek.

A népnevelés ügyének előmozdítására következő egyletek vannak a megyében:

1) „Máramaros-megyei néptanítók egylete.“ Alapítatott 1874. Alapszabályait a vallás- és közoktatásügyi miniszter megerősítette 1874. aug. 18-án 21,933. sz. alatt.

Az egylet 10 „kör“ foglal ugyan magában: de ezek közül maig csak kettő u. m. a szigeti és a tiszavölgyi körök vannak szervezve. E két körben a tagok száma 34 néptanító, kik mindannyian különböző felekezeti tanítók.

Az egylet „választmánya“ Szigeten minden hóban ülést tart. Közgyűlés évenként egy tartatik Szigeten az őszi hónapok valamelyikében.

Az egylet 1875. okt. 12-én Szigeten s közgyűlés alkalmával a megyeház nagytermében sikerült tanszerkiállítást rendezett, melyet 368 egyén látogatott meg, s a kiállítás pénz-forgalma 143 ft 40 krt tett.

Az egyletnek könyvtára is van, melyben az 1875. év végén 49 ft 75 kr értékű könyv volt, de a mely azóta még annyival szaporítottatott. Készpénze volt 1875. végén 68 ft.

A folyó év alatt közel ezer darabot árusított el az „Arad-vidéki népirodalom“ termékeiből.

Tagja lett az „Eötvös-alapnak“, s ennek gyarapítására folyvást gyűjt. Behozta 3 iskolába a takarékpénztárt, egybe a kézimunkát. A zugiskolák megszüntetésére teljes erővel működik.

Az egylet elnöke a képezde igazgatója.

2) „A máramaros-vidéki helv. hitvallású néptanítók egylete.“ Évenként tart az öt koronaváros valamelyikében egy-egy értekezletet, melyben a h. h. lelkészek is mindnyájan résztvesznek. Az elhunyt néptanítók felett emlékbeszédet tartanak; az elnök által kitűzött paedagogiai és didaktikai tételeket kidolgozván, az értekezleten felolvassák, a jobbakat jutalmazza és emlékkönyvbe iktatják; gyakorlati tanítást tartanak és nyomban megbírálják. Az öt koronaváros lakói ez értekezleteket nagy számmal látogatják. A tanítók az egyházaktól fuvart és napidíjt kapnak. Azon egyház, melynek kebe-

leben az értekezlet tartatik, az összegyűlt lelkészeket és tanítókat megvendégeli.

Egyesek az írásbeli dolgozatok jutalmazására pénzbeli áldozattal járulnak.

3) A megyei g. kath. orosz néptanítók szintén tartanak évenként ilyen értekezleteket, rendszeren kétszer.

A g. kath. román és róm. kath. magyar tanítók értekezleteiről értesítés nem adatott.

Koós Ferencz.

II.

Felsőbb oktatásügy.

A)

A hely. hitvallásnak lyceuma Szigeten.

94. §. Igazgatás és kormányzás általában.

Az összes tanintézet ügyeit, mint helybeli főigazgató testület, kormányozza a pártfogóság, melynek tanácskozó és határozó tagjai mindazon protestáns hívek, kik annak gyűléseiben, helybeliek úgy, mint vidékiek, buzgalmoknál fogva meg szoktak jelenni. Ennek kifolyása, mint állandó igazgató hatóság, a választott tagokból álló kormányzó tanács, melynek kebelében a tanügyre nézve külön kiküldetéssel, az összes tanács felügyelete alatt, egy tanügyi választmány van szervezve.

A lyceum két tanfolyamot foglal magában, u. m. jogit és gymnasiumit. Mind a két tanfolyam, belső szellemi életére nézve, egy állandó közigazgató közvetlen vezetése alatt áll.

95. §. A jogakadémia.

A jogakadémia, mely eredetileg gróf Buttler János által az 1837-ik évben alapítottatott s első szervezetében az 185²/₃-dik tanévig bezárólag működött, ez időtől fogva pedig a körülmények kényszerítő hatalma miatt az ötvenes és hatvanas években szünetelt, újonnan az 18⁶⁹/₇₀-dik tanévvel kezdte meg és folytatja működését.

Ez új aerájában mindaddig három éves tanfolyammal és a királyi jogakadémiákéval teljesen egyező tanszervezettel bírt, a mennyiben előadattak benne mindazon jogi és államtudományok, s

ezek előadásában megtartatott az egyes évfolyamokban az a sorrend, a mely tudományok és sorrend amazokra nézve kötelezők voltak. Sőt az utóbbi években a docentura intézménye is életbeléptetett, abban a kötelező tantárgyakon kívül rendkívüliek is adtak elő, főleg a bölcsészet és történelem köréből.

Az akadémia mellett egy, a közoktatási kormány által kinevezett tagokból szervezett bírói államvizsgáló bizottság is működött, az országos kormány által e végre kiadott szabályrendelet értelmében. E bizottság a királyi jogakadémiák legujabb szervezésének életbeléptetéséig, illetőleg kormányengedéllyel azontul is, az 1876-dik év február hava 15-ig állott fenn, és e fenállása alatt összesen 91 ifjút képesített.

A jogakadémiák legujabb szervezése folytán, mely szerint azok négy évfolyammal bíró jogi- és államtudományi karokká emeltettek, s ez által a tudományegyetemek jogi karával, a tudori szigorlatok felvehetési és a tudori fokozat adhatási jogát kivéve, egyenlő színvonalra állítottak, e lyceum külüzgatósága is a maga jogakadémiáját, melyre a végvidéknek több tekintetből nagy szüksége van, a királyi jogakadémiákra alkalmazott legujabb szervezett szerint átalakította, az 1876/7-dik tanévvel négy évfolyamu jogi és államtudományi intézetté bővítette, abban a rendes tantárgyakat előadó tanárok számát hatra szaporította s e mellett a docentura intézményét is az eddiginél több erővel alkalmazandónak határozta; végre, az újabb szervezet értelmében mind az alapvizsgálatok tartását elrendelte, mind az akadémia mellett működendő jogi- és államtudományi államvizsgálati bizottságok életbeléptetését az országos közoktatási kormánynál kérelmezte.

És miután a közoktatási kormány a fentebbi intézkedések helybenhagyó tudomásul vétele és megerősítése mellett e kérelmet a hozzá javaslatképen felterjesztett bizottsági tagoknak kinevezésével már teljesítette is: el lehet mondani, hogy a szigeti jogakadémia a királyi jogakadémiák legujabb szervezetével ismét egyező színvonalon áll.

A jogakadémia belügyeit, a mint eddig is történt, az akadémiai tanártestület és ennek élén a rendes tanárok által kebelökből évenként választott dékán, mint szakosztályi elnök, vezeti és intézi, a ki e végre havonként egyszer rendes, és szükség esetében, valahányszor kívántatik, rendkívüli gyűléseket tart. Végre a tanártes-

tület magát a tanrendben, a vizsgálatok tartásában, a fegyelmezésben és a magán tanulók felvételében, szóval minden eljárásában, a királyi jogakadémiák részére kiadott legújabb miniszteri szabályrendeletre alkalmazza.

A rendes hallgatók kebelökben minden évben szoktak alakítani általános jogász-egyletet, segély-egyletet és becsület-bírószágot.

Az utolsó három évben a hallgatók létszáma így állott:

	nyilvánosak	magán tanulók	rendkívüliek
187 ³ / ₄	35	44	—
187 ⁴ / ₅	38	16	2
187 ⁵ / ₆	35	14	1

96. §. A főgymnasium.

1. A főgymnasium, mely nyolcz osztályt foglal magában, a protestáns főtanodákban ezelőtt divatozott szokás szerint két szakosztályra oszlik, u. m. a 6 alsó osztályból álló szorosb értelmű gymnasiummra és a két felső osztályból alkotott bölcsészetre. De mindamellett is, hogy a gymnasium kebelében e kettős elnevezés van, sőt a szakosztályok mindenike saját belügyeinek intézésére nézve külön szűkebb körű tanártestülettel, ennek élén külön elnökkel bír és külön tanári értekezleteket tart: az összes gymnasium, lényegében véve folytonos egymásutánt, egységes egésznek képez, mivel a tudományok az egész gymnasiumra való tekintettel vannak abban nemcsak felvéve, hanem egymásután sorozva és az egyes osztályok szerint be is osztva, úgy hogy a középtanodai tudományanyag és kör csak a nyolczadik osztály működésével van teljesen feldolgozva s bevégezve. E mellett a szakosztályoknak e szerves összefüggése külsőleg is fenntartatik részint a közigazgatóság intézménye, részint az egész lyceumnak (még a jogi szakosztálynak is) közös belügyeit együttesen intéző összes tanári közgyűlések által, melyek a közigazgató elnöktele alatt havonként tartatnak.

2. Tanártestület. A főgymnasiumi tanári kar 11 rendes és 8 mellék-, illetőleg segédtanárból és tanítóból áll. A rendes tanárokat, kiknek egyike a közigazgató is, a pártfogóság választja és bocsátja el; a melléktanárokat vett r. és gkath. vallástanárokat az illető egyházi főhatóság nevezi ki; végre a többi mellék- és segédtanárt,

illetőleg tanítót, a köztanári gyűléssel egyetértőleg, és a kormányzótanács megerősítése mellett, s megbízása folytán a közigazgató állítja hivatalába. A rendes tanárok élethossziglan választatnak, és hivatalból állandó tanácskozó és határozó tagjai a pártfogósági gyűléseknek; ezenkívül képviselőileg részt vesznek a kormányzótanács és tanügyi választmány üléseiben is. Végre a közigazgató, mint ilyen, az egész főtanoda belügyeire nézve, mint az összes tanári kar képviselője, állandó rendes tagja a pártfogósági gyűlésnek és kormányzótanácsnak, s alelnöke a tanügyi választmánynak.

3. Nevelés-oktatási állapot. Nevelés tekintetében a tanári karnak főelve az, hogy a lehető kihágásokat inkább tapintatosan megelőzze és javítson, mintsem büntessen. De ha a büntetés mégis kikerülhetetlen, akkor azt komolyan és atyailag alkalmazza. Ezzel kapcsolatban a józan nevelés legfőbb tényezőit a vallásosságot és erkölcsiséget folytonosan azzal a lelkiismeretességgel kezeli, a melylyel azt tisztéből kifolyó kötelességének ismeri. Minden ünnepen és vasárnapon az egész tanodai ifjuság közisteni tiszteletre jár, melyen a tanárok is jelen vannak. Ugyanezt teszik a római és gör. kath. tanulók is, a kik saját katechetáik felügyelete mellett gyakorolják az isteni tiszteletet. Az ifjuság erkölcsiségére a tanárokon kívül közelebbről a tanodai senior és contrascriba ügyelnek fel első sorban; a tanári kar hetenkint kétszer számonkérő fegyelmi ülést tart, s a rendreutasítást azonnal megteszi. Végre az ifjuság testi neveléséről a tanári kar a rendesen tartatni szokott tornagyakorlatok által, a lehető megbetegedések esetében pedig azoknak gyógyításáról a tanoda iránti szivességről magukat díj nélkül felajánlott helybeli orvos urak egész készséggel gondoskodnak.

Az oktatást illetőleg a gymnasiumban szakrendszer mellett mindazon tudományok taníttatnak, melyek az államgymnasiumok számára előírvák. A négy alsó osztályban a rendes tantárgyak közé tartoznak a rajz, az éneklés és a tornászat is; míg a felsőbbekben ugyanezek már szabad választásra bízotnak. Mint nem kötelező tantárgyak előadatnak még a francia nyelv és a gyorsírászat. A nyelvek tanításának egymásutánjára nézve azt az elvet követi a tanári kar, hogy azok az alsóbb osztályokban ne halmoz tassanak, hanem minden új nyelv a már felvett után csak két év múlva kezdessék meg. Így van, hogy az elemi osztályokból már ismert anyanyelv, a magyar mellett a latin nyelv az első, a német a harmadik, a görög

az ötödik gymnasiumi osztályban kezdetik taníttatni. A bölesészet-tudományból mint előtan a hetedik osztályban, a hatodik osztályból már ismert testtan alapján, a tapasztalati lélektan, a nyolcadikban a tiszta gondolkodástan adatik elő.

Az összes tanítás oda irányul, hogy a gymnasiumi tanuló értelemfejlesztőleg öngondolkodásra és önmunkásságra szoktattassék, s ez által a felsőbb tudományok eredményes hallgatására képesíttessék.

4. Népeesség. A gymnasiumi ifjúság létszáma évenként 3—400 közt áll, mely létszámban a magán-tanulók körülbelől ugy viszonylanak a nyilvánosokhoz, mint 1 az 5-hez. Az ifjak a gymnasiumot, mint általában az egész főtanodát is, leginkább Máramaros, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs, Ung és Bereg megyékből, de olykor távolabb helyekről is, látogatják. Nemzetiség szerint véve a népeességet: ebben mind a román, mind az orosz ajkuak külön mintegy tízedrészét képezik az összes létszámnak, a többi, tehát $\frac{8}{10}$ -ed rész magyar. De a román és orosz ajku ifjak is már felvételésük alkalmával bírják a magyar nyelvet, vagy ha nem bírnák, e gymnasiumban elsajátítják azt teljesen, úgy hogy az egyedüli magyar tannyelven is mindannyian képesekké válnak a tudományok tanulására. Hitvallás szerint a többséget a helvét hitvallású ifjak teszik. Megjegyzendő még, hogy a felsőbb osztályok rendszerint népeesebbek az alsóknál, a mi onnan van, mert helyben egy második gymnasium is van 4 osztálylyal a kegyes rendiek vezetése alatt, s így a növendékek választhatnak a tanodák között.

97. §. Egyletek.

A tanuló ifjúság kebelében a már említett jogász-egyleteken kívül van Magyar-irodalmi önköpző társaság, Dalegylet, és a mikor csak alakítható, zenegylet. Mindenik egylet egy-egy tanár felügyelő elnöksége s vezetése alatt áll.

A Magyar-irodalmi Önképző társaság a maga tisztikarát félékenként választja. A társaságnak van tudományos és szépirodalmi válogatott művekből álló csinos könyvtára, és járat részint politikai s szépirodalmi lapokat, részint tudományos folyó-iratokat. Az egylet hetenkint egyszer gyűlést tart, a melyen a tagok a folyó ügyek elintézésén kívül magukat a szavalásban gyakorolják, s ugy tudományos, mint szépirodalmi saját eredeti dolgozatokat vagy remekírók műveiből készített fordításokat olvasnak, és mind a szavalatok, mind

a felolvasott munkák felett bírálatokat tartanak. Végre a társaság év végén a lyceumi zárünnepélyen tevőleges részt vevén, itt a maga egész évi működéséről titkári jelentéssel számot ad, és szellemi előhaladását szavalatokkal és pályamunkákkal bemutatja.

A Dalegylet az egész főtanoda énekekre képesebb ifjaiból alkottatja, és tagjaira nézve a tan- és gyakorlati órák látogatása épen úgy kötelező, mint a rendes tantárgyak tanulása. A magukat szorgalommal és előhaladásban kitűnő tagok jutalomban részesülnek. Az egylet résztvesz a lyceum minden ünnepélyében, és a lehető gyász-esetek alkalmával, valamint az iskolán kívül is felhívás folytán készséggel működik minden ünnepélyes alkalommal. Végre egész évi előhaladását az iskolai zárünnepélyen szintén bemutatja.

A mely évben zeneegylet alakul, évi előhaladásáról a zárünnepélyen hasonlóul számot ad.

Végre megjegyeztetik, hogy a tanuló ifjaknak az iskolai törvények 45. §-a értelmében „irodalmi, művészeti és jótékony czélú iskolai társulatokon kívül másneműeket alakítani, valamint külügyletekbe lépni nem szabad; sőt amazokra is a tanári gyűlés előleges engedelmé szükséges.”

98. §. Jótékonyág. Segedelmezés. Jutalmazások.

1. Alumneum. A tanodában régebben létezett és benlakással egybekapcsolt tápintézetet most alumnialis jótétemény élvezése helyettesíti. E jótéteményben alsóbb osztályu szegény és arra érdemes tanulók részesülnek, a kik mint ilyenek egyszersmind tandíjmentesek is. Számuk az utolsó tanévben 13 volt.

2. Ünnepi jótétemények. A máramaros-ugocsai, szatmári és nagybányai ref. egyházmegyék több egyházai e tanoda tanuló ifjai közül minden évben fogadnak el ünnepi követeket, és ezeket nevezetes adományokkal segítik elő szükségseik fedezésében. Ez adományok évenként közel két ezer o. é. ftra mennek.

3. Ösztöndíjak. Ösztöndíjak kétfélek vannak, n. m. királyiak és tanodaiak. Amazokat az országos kormány adományozza, ezekre a tanodai kormányzótanács nevez ki a tanári kar ajánlatára a folyamodók közül olyakat, a kik birnak az egyes alapítványok szerinti qualificatióval. Királyi ösztöndíjban az utolsó tanévben 8 ifju részesült.

Tanodai ösztöndíjak jelenleg a Tisza Kálmán, Várady Gá-

bor, Nánásy Lajos, Kóródi Krisztina, Koppel Károly és a Szigeti Nemesség neveit viselőik.

4. Pályadíjak. Pályadíjakul kezeltetnek a b. Szentkereszti András, Kádár Mózes, Vámosi Mihály, Balog Irma és Hatvani Mária neveiket viselő alapítványok. A pályázatok eredményeiről a zárünnepélyen tartatni szokott igazgatói jelentés mindig tüzetes értesítést ad.

5. Egyéb jutalmazások. Szorgalmi ajándékokul való kiosztás végett is rendszerint folynak be az igazgatósághoz részint pénz-, részint könyvbeli adományok, a melyeknek kik közt leendő kiosztását, az adományozók speciális céljainak tekintetbe vételével, a tanári kar határozza meg.

99. §. Gyűjtemények állapota.

1. Könyvtár. A könyvtár részint adományok, részint vásárlás útján gyarapittatik. Annak jelen állapota 13,000 darabot tesz. Vannak ezek közt incunabulumok, igen becses unicumok, hungaricák és kéziratok.

2. A természetiek tára bőven el van látva természet- és vegytani eszközökkel, természetrajzi szép példányokkal. Kivált az ásványtani osztály egyike az országban a leggazdagabb iskolai gyűjteményeknek.

3. A régiségek tárában igen szép bronz-kori darabok találhatnák.

4. A képtárban a tanoda pártfogói-, gondnokai- és tanárainak olajba festett képei gyűjtetnek össze. Eddig gr. Buttler János, P. Horváth Simon és Mária, Bethlen István fejedelem — alapítók, Hari Péter, Pataki János, Batizi János tanárok, Tar Gáspár és Tóth János gondnokok arcképei vannak megszerezve.

5. A pénzgyűjtemény hazai, külföldi és római példányokat foglal magában.

100. §. Tannyelv. Értesítő.

A lyceum tannyelve kizárólag magyar.

A tanoda összes állapotáról minden tanév végén részletes értesítő adatik ki, mely rendszerint két főrészből áll. Ezek elsőjében tudományos értekezések s elhunyt, a lyceum történelmében érdemesült tanférfiak s tanügybarátok életrajzai, másodikában statisztikai részletek foglaltatnak.

Dr. Fejér Bertalan.

101. §. A. róm. kath. al-gymnasium.

A m. szigeti kegyes tanítórendiek 4 osztályu al-gymnasiumát alapítá III. Károly magyar király az 1730-ik évben.

Tannyelve a magyar, a hit- és nyelvtanra nézve részben a román és orosz

A gymnasiumi épületben van 3 osztály- és egy rajzterem; a rendi társházban pedig a 4-dik osztály. A tanoda alapítványilag a kegyes tanítórendre van táblázva.

A tanoda épületében van 4 tanterem; a többi helyiségek pedig a társházban vannak, u. m. a tanári és ifjusági könyvtár és egy természettudományi szertár. A társházban van további 8 tanári szoba, egy iroda és egy szolgál-szoba különféle mellékhelyiségekkel; a szobák összes száma 19.

Az ifjusági könyvtár áll 140, a tanári 780, a társházi 1640 kötet műből. A természetrajzi gyűjtemény, névszerint az állattani áll 310 dbból, a növénytani 5140 dbból, az ásványtani 725 dbból. A természettani szertár 195 különféle dbból áll. A földrajzi, régiségi és éremtár 110 dbot számlál.

Nyári testgyakorlója teljesen felszerelve a társház alkalmas négyszögében van. A gymnasiumi épületnek kertje nincsen, de egy kis udvara igen.

A tanári személyzet áll a) a kegyes tanítórendiek közül egy igazgatótanárból és öt szaktanárból; b) egy-egy szamos-ujvári és munkácsi egyházmegyei román és orosz g. k. áldozárokból, mint a román és orosz nyelv és hittan tanáraiból; c) két világi tanárból a rajz, szépírás és tornatanításra. A román és orosz nyelv tanárai évi 600, a rajztanár, a ki egyuttal a szépírást is tanítja, évi 980, a tornatanár 300 ftnyi fizetést nyernek az államtól. A kegyes tanítórendiek a rend által tartatnak el.

A tanulók közül beiratott az 187⁵/₆ tanév elején, még pedig az I. osztályba nyilvános tanuló 46, a II. osztályba 41, III. osztályba 34, a IV. osztályba 14; összesen 135, és a II. osztályban 1 magán tanuló. Összes szám 136.

Az év végén megvizsgált

I. osztályu 47 tanuló közül anyanyelvre nézve magyar volt 28, román 8, orosz 11; vallásra nézve róm. kath. 27, gör. kath. 19, Mózes vallásu 1.

A II. osztályu 40 tanuló közül anyanyelvre nézve magyar volt 34, román 5, orosz 1; vallásra nézve róm. kath. 26, gör. kath. 12, helv. hitv. 1, Mózes vallásu 1.

A III. osztályu 34 tanuló közül anyanyelvre nézve magyar volt 20, román 9, orosz 5; vallásra nézve róm. kath. 19, gör. kath. 15.

A IV. osztályu 12 tanuló közül anyanyelvre nézve, magyar volt 6, román 3, orosz 3; vallásra nézve, róm. kath. 5, gör. kath. 6, Mózes vallásu 1.

Összesen volt tehát anyanyelvre nézve magyar 88, román 25, orosz 20; vallásra nézve róm. katolikus 77, gör. kath. 52, helv. hitv. 1, Mózes vallásu 3.

Franzia nyelvet tanult 5, éneket 127, zenét 14, gyorsírást 46, szépírást 84.

Fölvételi díjt fizetett 47, tandíjt 108. A fölvételi díj 2 ft 10 kr, a tandíj 12 ft fejenként felsőbb hatóságilag megállapítva. Ösztöndíjas volt 1. Az ösztöndíj 120 frtos Mária-Terézia-féle.

A közoktatási kormány a tanintézetnek taneszközök beszerzésére és kezelési kiadások fedezésére a lefolyt évben 520 frtot utalványozott.

Janky Károly.

III.

Nőnevelési intézetek.

A)

102. §. A szigeti „Erzsébet“ felsőbb nőnövelde.

1. A növelvét Mán József megyei főispán nejének, báró Sztojka Klára-nak, felhívása és buzgalma folytán alakult és ugyanannak elnöksége alatt álló „Máramaros megyei Nőegylet“ alapította az 1870-dik évben, egyelőre 5 tanévre; határozatilag kimondván, hogy a növelde felekezeti- és polgári osztálykülönbség nélküli felsőbb leánytanoda leend.

2. A nőegylet az 1871-dik év márczius havában Erzsébet királyné Ő Felségéhez terjesztett kérelmére megnyerte, hogy Ő Felsége a növelvét legfelsőbb védnöksége alá fogadta s megengedte, hogy az nevérol „Erzsébet-nőnövelde“ czimet viselhessen, sőt azt ugyanakkor még 300 ft segélyösszeggel is gyámolította.

3. Gyámolításul nyert ezután a növelde József főhg urtól is máramarosi utja alkalmával 100 ftot. Az országos közoktatási kormány részéről is egyfelől folytonos erkölcsi támogatásban, másfelől úgy több ízbeli államsegélyekben, valamint általában taneszközökben és növeldei helyiségül szolgálандó telek vásárolhatása szempontjából nyolcz ezer o. é. frtnyi, nyolcz év alatt egyenlő részletekben visszafizetendő kamat nélküli kölcsönben részesült.

4. Az egylet a növelvét az eredetileg megállapított 5 tanévén át anyagilag ugyan küzdelmek közt, de szellemileg szép eredménynyel fenntartván, azon időnek az 1875-dik évben lejártával újabban elhatározta, hogy az intézetet még további 3 éven át is fenn fogja tartani. Így az az 187⁵/₆-dik tanévvel már az új időkor első évét töltötte be.

5. Az egylet, alapszabályai értelmében, minden 10 benlakó fizető növendék után egy vagyontalan árva növendéket ingyen teljes ellátásban és tanításban, és minden 5 bejáró fizető növendék után szintén egy vagyontalan árva növendéket ingyen tanításban részesít minden évben. Az első 5 éves időkorban három vagyontalan árva növendék mint benlakó tartatott és neveltetett ki teljesen ingyen, és többen mint bejárók részesítettettek tandíjmentességben.

6. A növelde az állam részéről, a népiskolai közoktatás tárgyában alkotott 1868. évi 38. törv.-czikk értelmében, a máramarosi kir. tanfelügyelőség felügyelete alatt áll.

7. Az egylet kebelében az 1873-dik évben helybenhagyott alapszabályok szerint egy gazdasági és egy tanügyi választmány áll fenn, melyek közül az előbbi a növelde anyagi, az utóbbi annak szellemi ügyeit intézi. Mind a két választmány felett az intézet összes ügyeiben határozó közgyűlés áll.

Az intézet élén közvetlenül egy igazgatónő és egy igazgatótanár van, kik közül az előbbi a háztartást, a benlakó növendékek nevelését s általában a házirendet, az utóbbi a növelde összes tanügyeit vezeti s e mellett mint szaktanár is működik. Ez utóbbi állást az egylet az 187²/₃-dik tanév kezdetén rendszeresítette.

8. Az intézetben egy igazgatónő s ennek felügyelete alatt két nevelőnő működik, a kik mint szaktanítók is foglalkoznak. Nevezetesen egyik a német és franczia nyelvet, a másik az igazgatónővel a női kézmunkát s a gépvarrást, s ezenkívül az előkészítő osztályok növendékeit tanítja.

A szaktanárokat az egylet folytonosan a helybeli róm. kath. és hely. hitv. tanodák tanári karából választja. Az 187⁵/₆-dik tanévben a nevelőnőkön kívül működött az intézetben 1 igazgató, 2 vallás-tanár, 5 szaktanár, 1 énektanító és 1 zongoratanító. A vallástant a felekezeti lelkészei tanítják; a Mózes-vallású növendékek hitoktatásáról a szülők házilag gondoskodnak.

A nevelő-tanári kar a tanításokról rendes naplókönyvet vezet, és koronkint értekezleteket tart. A nevelőnők és tanárok mind a tanügyi választmányoknak, mind a közgyűlésnek hivatalból tagjai.

9. A növelde egy előkészítő és egy felsőbb tanfolyammal bír; amabban 2, ebben 3 osztály van.

A növendékek az intézet irányában három szempontból két-félék voltak folytonosan, u. m. belakók és bejárók, fizetők és ingyenesek, helybeliek és vidékiek. Lakhely tekintetében a növendékek eddig Múramaros, Ugocsa, Szatmár és Bereg megyékből látogattak a növelde; az 187⁵/₆-dik tanévben azok számának legnagyobb részét magya Sziget városa szolgáltatta.

A növendékek létszáma a 6 év alatt évenként így állott:

	r. kath.	g. k.	h. hitv.	ág. h.	móz. h.	összesen
187 ⁰ / ₁ -ben	5	4	6	1	—	16
187 ¹ / ₂ -ben	9	7	9	—	—	25
187 ² / ₃ -ban	9	3	10	—	2	24
187 ³ / ₄ -ben	23	4	14	1	4	46
187 ⁴ / ₅ -ben	17	6	11	1	11	46
187 ⁵ / ₆ -ban	20	8	16	—	30	74
Összesen	83	32	66	3	47	231

10. A növelde tannyelve magyar, társalgási nyelve német.

A tantárgyak kétfélék, u. m. kötelezők és nemkötelezők. Kötelezők a hit- és erkölestan, magyar irálytan, magyar irodalom-történet, német nyelv, francia nyelv (csak a felsőbb tanfolyamban), földrajz és földisme, hazai- és világtörténelem, magyar alkotmánytan, széptan, természetrajz (mind a három ország), természet- és vegytan, számtan (a méter-rendszer tanításával), rajz, ének, tornaszat és mindennemű női kézimunka, különösen a fehérnemű és ruhavarrás. Nemkötelezők a zene (zongora, czitera) és táncz. Ezekért külön díj fizetetik.

A tanév tíz hónapon át tart (a legújabb miniszteri szabályrendelet értelmében szeptember 1-től június végéig). Minden tanév végén a kir. tanfelügyelő jelenlétében nyilvános közvizsgálat tartatik, melyen az elnökséget az egylet által felkért egyházi és világi tanférfiak viszik. A közvizsgálatot s általában a tanévet nyilvános zárünnepély rekeszti be, melyen az igazgató-tanár beszámoló jelentésén kívül a növendékek művészeti tanulmányainak eredménye (szavalás-, ének- és zenében) mutattatik fel a közönség előtt.

11. Az egylet a növeldeket mindjárt az első tanévben abból a kétezer ft segélyösszezből látta el az első szükségletnek lehetőleg megfelelő konyha- s asztali készletekkel, butorokkal és taneszközökkel, mely összeget az egylet kérelmére a közoktatási országos kormány utalványozott. Ugyanazon miniszteriumtól nyert az egylet természetben is több darab taneszközt ajándéknak, u. m. földgömböt, térképeket és természetrajzi ábrákat. Némely taneszközt az egylet később saját pénztárából szerzett. Végre egyesek ajándékából van az intézetnek egy, a növeldei czélra megfelelő, magyar, német és francia ifjúsági könyvekből, folyóiratokból és lapokból álló kis olvasó-könyvtára.

Bevételi források voltak: a) adományok; b) a felsőbb engedélyvel 1872-ben rendezett ezüst nyereményű sorsjáték; c) nőegyleti tagok alapítványai s évdíjai; d) a növendékek ellátási és tandíjai; e) házbér; f) táncvigalmak, hangversenyek és színi előadások jövedelmei, végre a telekvásárlásra nyert miniszteri kölcsöntőke.

Kiadási czimek voltak: a) növeldei háztartás; b) igazgatónő és nevelőnők utazási átalánya és fizetésök, ugyancsak a tanárok, tanítók, intézeti orvos tiszteletdíja; c) a telekvásárlásra nyert miniszteri kölcsöntőke törlesztése; d) a vett házak igazgattatása és tüzzelbiztosítása; e) százalék és házbéradó; f) növeldei helyiség bére; g) növeldei butorok és taneszközök vétele; h) nyomtatványok, postaköltség s egyéb vegyes kisebb kiadások.

Az egyletnek a növelde évenkénti fenntartása az 5 éves időkörben mintegy 6—7 ezer forintjába került; az utolsó tanévben azonban mérsékeltebben a kiadások, ezek összege az előbbi évekéhez képest körülbelül egy harmaddal apadt.

Dr. Fejér Bertalan.

B)

103. §. A „Mária-Valeria-nőnövelde.“

A Mármaros megyében fennálló tanintézetek között megemlítendő a Mária-Valeria főhercegnő védnöksége alatt álló és nevét viselő „Mária-Valeria-Nőnövelde“. Ez a tanintézet az 1863-dik évben állíttatott fel oly formán, hogy a szatmári püspöki megye akkori főpásztora Haas Mihály a kath. egyházközségnek megígérte, miszerint Szigetre a páli sz.-Vincze által alapított „Irgalmas-nénék“ közül annyit fog küldeni, a mennyi a tanításról teljesen gondoskodhatik, úgy azonban, hogy ezek anyagi szükségleteiről a növendékek szülei gondoskodjanak a fizetendő magasabb tandíj által. A föltétel elfogadtatott, s 1863. nov. 11-én megnyitott az intézet az „Irgalmas-nénék“ vezetése mellett.

Az intézet, mint a mondottakból kitűnik, minden alap nélkül, csupán a szedett tandíjakból tartja fenn magát; mikor azonban ez nem elég a szükségletek fedezésére: a szatmári megyés püspökök időről időre segélyezik meg nem határozott, de a szükséghez mért összegekkel.

Az intézet felett való fő felügyeletet a szatmári püspök gyakorolja; közvetlenül pedig a szigeti főesperes-plebános felügyelete alatt áll, a ki az intézetnek egyszersmind igazgatója is. Ezen kívül beszólása van az intézet ügyeibe a kath. iskolaszéknek is.

Az intézet tisztán katholikus jelleggel bír, úgy azonban, hogy a növendékek fölvételnek vallás- és nemzetiség-különbség nélkül.

1863—1869-ig három osztályu volt a növelde, s fölvétettek a 8—13 éves leányok.

1869—1871-ig négy osztályuvá tágíttatott, s fölvétettek 6—13 éves leányok.

1872-ben még egy osztály csatoltatott a növeldehez, s lett öt osztályuvá, s ez állapotban van jelenleg is. Most fölveszi növendékekül a 6—15 éves leányokat.

Ujabb időben, 1873-ban, benn lakó növendékek fölvételére is vállalkozott az intézet, s havi 20 ft díj fizetésért teljes ellátásban és oktatásban részesíti a benn lakó növendékeket.

Jelenleg tanít az intézetben öt „Irgalmas-néne“, egy hittanár és egy műcuck- s zongora-mesternő.

Előadatok az intézetben következő tárgyak:

Vallás tan. (Ó- és ujszövetség; katekizmus, szertartás tan, egyház történelem.)

Magyar nyelv. (Nyelvtan, írányt an, remekírók rövid ismertetése.)

Német és francia nyelv rendes és külön (magán) órákban. Számtan; részletes és általános földrajz.

Természettan. (A kisebb osztályokban magyar nyelven, a magasb osztályokban német nyelven.)

Természettan (ehhez szertár).

Magyar és világ történelem; alkotmánytan.

Gazdaasszony ságtan. Rajz, szépirás, kézimunka, műének, zene.

Az intézet népessége a legutóbbi 10 év alatt következő volt:

	rk.	gk.	hh.	izr.	összesen
186 ⁶ / ₇ -dik tanévben	44	5	2	1	52
186 ⁷ / ₈ " "	46	6	1	2	55
186 ⁸ / ₉ " "	38	12	2	3	55
186 ⁹ / ₇₀ " "	51	9	3	9	72
187 ⁰ / ₁ " "	60	16	6	10	92
187 ¹ / ₂ " "	70	11	6	15	102
187 ² / ₃ " "	60	15	7	12	94
187 ³ / ₄ " "	65	13	3	22	93
187 ⁴ / ₅ " "	70	15	4	13	102
187 ⁵ / ₆ " "	69	5	4	6	84

Jordán Károly.

C)

104. §. Nőnevelde Huszton.

Huszton 1873-ban abból a czélból alakult volt egy Nőegylet a Szigeten fennállónak mintájára, hogy egy Nőnevelde t állítson fel egy előkészítő és rendszeres két osztálylyal 3 évfolyamban. Az ügy élén Husztváros előkelői állottak s megindították az alapgyűjtést. Mivel azonban ez nem adott kellő eredményt: a közoktatási kormányt kérte fel segélyezésre, a honnan nyert is, hogy működését életbeléptethesse, 1000 ftot.

E segély mellett az intézet 1874. évben meg is nyitattott. A tanítás helyiségeül ház béreltetett, a tanszoba a szükséges taneszközökkel felszereltetett.

A növendékek száma az első évben 20—30 között állt, kik a legszükségesebb ismeretekben, különösen a gazdaszonyi teendőkben, dicséretes előhaladást tettek.

Az egylet az 187⁶/₆-évben az intézetet, míg erősb és biztosb alapon rendezheti be, magán kézre bizta, magának csak a felügyeletet s az erkölcsi támogatást tartván fenn.

Törzsök Mihály.

HAZODIK SZAKASZ.

A megye anyagi viszonyai.

I.

Gazdasági állapotok.

A)

Mezőgazdaság.

105. §. A földművelés.

A katasztrális felmérés szerint van Máramaros megyében

kertföld	4,750
szántóföld	174,492
kaszáló	319,869
legelő	157,190
erdőség	1.004,364
épületek alatti tér . . .	2,436
hasznavehetlen terület .	26,845

összesen . . 1.689,906 kat. hold.

A megye 220,506 lélek számához képest jut egy emberre 7 hold és $\frac{1}{4}$, vagy ha tisztán csak a mezőgazdasági terület-részt az erdőségen kívül vesszük, esik egyre-egyre $3\frac{1}{2}$ hold föld.

Az 1870-ik évi statisztikai összeírás szerint van a föld- és erdőművelésnél

birtokos	35,460
haszonbérő	384
gazdatiszt	135
évesszolga	14,026
napszámos	26,879
összesen	75,884 egyén.

Minthogy az egész megyei terület völgyekből áll (ezek a bennük végig folyó vizektől neveztetnek el, köztök a nagyobbak az Iza-, Visó-, Tisza-, Taracz-, Talabor és Nagyág-völgyek); ezen fekvésnél fogva az e megyei földmivelés mind a művelési ág és kezelés, mind a termékenység szempontjából két osztályba sorozandó, u. m. a völgyek felső és a völgyek alsó részén folytatni szokott gazdálkodásra.

Az alsóbb részek átlag véve a völgyek két harmadát teszik. A lapályrész többnyire vízjárta föld s egy részben homokos, de több helyen kövecses. A hegyoldalakon az északra fekvő rész hideg, erősen kötött agyag, sok helyt vad vizes és csekély termékenységgel bír; míg a déli oldalak földje kevésbé kötött. Szelidebb humusu agyag, gazdagon vegyítve korhadvánnyal, az előbbi többszörösen felülmulja termékenységben.

Az őszi vetések közül a repeze 100 holdnál többre nem tehető. Buza és rozs legtöbb termeltetik Sziget határán, azután Hosszumezőn, Técsőn, Huszton és Szlatina, Taraczköz, Szarvaszó, Urmező, Vajnág tagosított községekben. A többi községekben őszi búzát majd semmit, rozsot is alig számbavehető mennyiségben vetnek. Általános fő természetényc a megyének a tengeri, vagy a mint itt nevezik, málé; utána a zab és tatárka. A kolompér mondhatni csak néhány évtized óta kezdett nagyobb mértékben elterjedni.

A buza és rozs, mivel itt az elgazosodásra és elkoresosulásra nagyon hajlandó, többnyire minden 4—5-ik évben a szomszéd alsóbb megyékből hozott maggal ujittatik meg. Árpa csak tavaszi vettetik, s ez igen kitűnő, mind sulyára, mind minőségre az alsóbb megyéit felülhaladja, s ára azénál magasabb is. A tavaszi buza szintén igen sulyos, piros szemű. A zab, mint második termény, igen jó minőségű, sőt egyes vidékeken, a minők Glód, Szlatinka, Sajópolyána, Batiza, különösen igen kitűnő. A tengeriből csak az idevaló fajbéli tud itt beérni. Ez közép szemű, benőtt végű s nem vastag csövű. Az alsóbb megyékbeli itt ki nem bír fejlődni (az ide való májusban vettetik, s szeptember közepéig be kell érnie) mert itt késői és korai

fagyok vannak, úgy hogy biztosan állítható, hogy minden tizedik évben vagy tavasszal elfagy, vagy ősszel a kora derek miatt nem érhetik be, mondhatni, a megyének fele részében.

A völgyek felsőbb részein, melyek havasok és fenyves erdőségek alatt fekszenek, nincsenek lapályok, hanem csak hegyoldalak, a melyek nagy emelkedettségök miatt fölfelé nem szántathatók. Ezeket vízszintes irányban oldalaslag szántják. Szántásra oly szerkezetű faeke van, melylyel a szántás mindig egy barázdán történik, folyvást le-fel fordítva. Ez ekének lapos vasa két oldalra van élezve, az eke-talp is, a gerenda is az ekevasnak közepére illesztetik. A kormánydeszka mozdítható a köldökben, és az eke szarvába illesztett horoggal úgy van ellátva, hogy az a barázda útján mindig megfordítható. A talyiga kerekai egyenlő átmérőjűek.

A Verchovinán és a Dolha-vizen a dombos helyeken, hogy a televényesebb, vagy inkább termékeny földet szántás által el ne temessék, minden barázda után üresen térnek vissza. A nagyon meredek oldal kapálással miveltetik.

Ezek a részek csak zab, tatárka és kevés kolompér termelnek. A Verchovinán és a Talaborvizén egyik fő termesztmény a „disznóbab“.

A birtokok rendezetlensége miatt csak a kétfordulós rendszer van alkalmazásban, t. i. egyik évben nyomás, másikon tilalmas a föld. Őszi s tavaszi vetés-forduló elkülönítve nincs, sarlós és kapás vetemény együtt egy határ-részben termeltetik. A verchovinai körpár vidéken a földek csak 3-ik évben jönnek művelés alá. Időközben legeltetik s hevertetés által nyernek némi termő képességet.

Az 1873-ik évi statisztikai összeírás szerint van e megyében vaseke 119, faeke 4912 db. Esik 27.3 holdra egy eke.

Mán József (Szarvaszó) és Pogány Sándor (Urmező) birtokosoknak van egy-egy négy lóerejű cséplő-gépjük. Kézi cséplő-gép van a megyében négy. Ezekon kívül semmi más gazdasági gép e megyében nem használtatik.

Az átlagos termés búzából holdankint 8 pozsonyi mérő, rozs, árpa, tengeri 10, zab, tatárka 12, kolompér 16 pozsonyi mérő.

A hat évi piaczi ár pozsonyi mérőnkint búzánál 4 ft, gabonánál 3 ft, tengerinél 2 ft 50 kr, zabnál 1 ft 50 kr, kolompérnél 1 ft 40 kr.

Borsó, paszuly kevés, többnyire mint melléknövény a kolompér és málé között termeltetik. — Kendert a nép csak házi szük-

ségletére vet; egyedül a lenből megy valami a piacra, mely Visk városában egyik fő termelési czikk. Olaját a bőjti időkben árusítják el, s a nagyszámu ó-hitű lakosságnak egyik fő fogyasztási czikke. Ez olajjal egyedül Visk városa látja el őket, pogácsája marhahizlálásra fordittatik. Termel mintegy 200 köből len-olajat (4000 régi itcze).

A kerti növények közül a káposzta nagyban termeltetik, s vannak évek, mikor huszezer fő is kivitetik a megyéből. Ez előtt két évtizeddel egyedül Técső látta el a megyét e czikkel, de már ma Sziget, Taraczköz, Rahó és Körösmező is hoznak a piacra. A Nagygölygön és Talabor-vízén a hegyi veres káposzta termeltetik.

106. §. Rétművelés.

A megyének fő gazdaságát terjedelmes kaszálói teszik. Maga a természet a föld sajátságánál s fekvésénél fogva egyenesen utal a rét művelésre, a takarmány készítésre. A lapályokon szálás, a hegyeken apró tömött, jobb helyeken lóherével vegyes leveles fű terem. Ennek szénává elkészítése sok időt és munkát kíván, úgy hogy a nép nyári idejének nagy részét szénakészítéssel tölti el. A levágott fű rögtön széthányatván, némi fonnyasztás után másnap ismételten megforgattatik, majd apró boglyákba rakatik. E boglyák szétrázása és összerakása mindaddig ismételtetik, míg a fű elegendő száraz nem lett. Ez eljárási módot az égalji viszonyok teszik szükségessé, mert hirtelen változó az idő járása, és ha az eső néhány napig veri a földön hagyott füvet, ez hamar rothadásnak indul, megfeketedik, táperejét csaknem egészen elvesziti.

A birtokok rendezetlenségének egyik káros kifolyása az a szokás, hogy a marha a tilalmasnak hagyott részeken ó-szerinti Szent-György napig, vagyis május 5-ik napjáig, szabadon legeli, tapossa azt. Ez által a legtáplálóbb első növesű fű letapostatván, annak gyors fejlődése s növeso megakadályoztatik, s így a kaszálás későre következik be. Ez az oka, hogy kívánt tápláló erővel bíró széna nem készülhet, a minek ismét az a következése, hogy a marhák a sok takarmány-vesztegetés után is soványan maradnak.

A szénatermés mennyiségét nem lehet nagyon sokra tenni.

A kaszálók igen cseprentések levén, de a föld sem levén nagyon termékeny: a széna-termés holdankint átlagosan véve nem tehető többre, mint nyolcz mázsára.

A mesterséges rét füvei közül a luczerna és lóhere Sziget határában nagy mértékben, sőt váltó gazdaságilag is termesztetik. A tagosított községekben is láthatni már ily táblákat: de a nagyobb rész még meg sem kísérlette, holott a luczerna a szelidebb lapályokon, a lóhere pedig a felsőbb részeken kielégítő termést adna.

107. §. Legelő.

A legelőket a havasok teszik.

A Borsa, Visó, Szaçal, Mojszin, Ruszpolyána, Körösmező, Rahó, Királymező határán levő havasok sokkal szelidebb, gazdagabb s táplálóból erejű füvet adnak, mint a verchovinai havasok.

A juhok egy részét itt szokták nyaraltatni, s a hizlálásra szánt marhák is itt hizlaltatnak. A legeltetés igen rövid ideig, három hónapig, tart júniustól augusztus végeig. A legeltetési rendszer igen hiányos. Az ott levő marha az idő sanyaruságainak kitéve a szabad ég alatt tartatik; fedett helyről gondoskodva nincs; a földjavításról, vagy legalább a fektetés általi trágyázás czélszerű felhasználásáról szó sincs. A marha az erdőben tanyáz; a trágya minden haszonra való fordítás nélkül vész el.

A havasokat legelő marhával a megye lakossága nem bírja el-
látni, ezért a nagy része galicziai zsidóknak adatik bérbe. Ezek az
itt felhízott marhákat egyenesen a bécsi piacra szállítják.

108. §. Állattenyésztés.

Az 1870-ik statisztikai összeíráskor volt a megyében

a) Ló 15,115, öszvér 16, számár 71.

b) Szarvasmarha magyar fajta bika 196, tehén 18,475,
ökör 18,925, borju 3-ik évig 21,562.

Riska, csira mindenféle fajta bika 98, tehén 17,437, ökör 9664,
borju 19,054.

Bivaly 423.

Összesen volt szarvasmarha 105,834.

c) Juh nemesített 447, közönséges 147,009, összesen 147,456.

d) Keeske 30,591.

e) Sertés 33,711.

Esik egy ☐ mértföldre szarvasmarha 505 db.

"	"	"	ló	84	"
"	"	"	juh	819	"
"	"	"	sertés	187	"

a) Lótenyésztés.

Ezelőtt csak két évtizeddel is e megyében egy külön lófaj tenyésztetett, a borsai és a Kudrics-féle, többnyire fekete színű, rövid nyaku, tömött termetű, vastag sörényű és farku állat 14—15 marok között. Vad volt bár s nehezen tanítható, de kitartó erős izommal bírt s elnyűhetetlen. Különösen a hegyes vidéken való használatra nézve felülmulthatatlan. Teljesen a szabad ég alatt nőtt fel. Már ma ez a faj-ló kiveszőben van, mint szintén az általános lótenyésztés is.

A nép elszegényedése, a legelők megrontása, de különösképpen mintegy négy év óta az egész megyében elterjedt s minden évben megújuló rühbetegség községenként, ménesenként pusztította ki a ló-létszámot.

Nemesített lótenyésztést csak Pogány Ödön üz Urmezőn.

b) Szarvasmarha.

Az Erdélylyel, Bukovinával és Szatmárral határos részeken a közép nagyságú fejr és daruszörű magyar és erdélyi faj, a Galicziával szomszédos vidékeken a riska, fekete és tarka szörű apró fajta marha tenyésztetik.

Nyári tartása a vonós tejelő marhának, sőt a bornyuknak is, a községi sovány legelőn történik. Nyári sem egész, sem fél istállózás nincs. A téli tartás is egyedül csak a szénára van szorítva, s e miatt történik, hogy majd minden ötödik évben rendkívüli nagy szénaszükséglet áll elő, mint volt az 1875-ik év tavaszán, a mikor a házak és ólak szalmafedeleit ettették le. Mázsája a szénának ekkor 3—4 ft volt.

A szarvasmarhatenyésztés rohamosan hanyatlak, annyira, hogy saját szükségleteit sem bírja a megye már fedezni. Tenyésztetei aprók, soványak; a növendék marhát alig két éves korában már járomba fogják.

Egyik legnagyobb hiba, hogy a tenyészbikák kiválasztására semmi gond, semmi ügyelet nem fordítatik; azok elegendő számmal nincsenek; a tehenek meddőn maradnak, a mit szomorúan igazol a statisztikai összeírás, a mely szerint az 1870. évbéli 35,912 darab tehén mellett mindössze 294 darab bika volt, s így 122 tehenre jutott egy; és ha a 2 éven aluli borjuk számát figyelembe vesszük,

mely 40,616-ot tett, s ezen három évi létszámot felosztjuk: úgy alig három darab után neveltetik egy bornyu. E megye lakosságánál a legelterjedtebb állattenyésztési mód az, hogy vagy Erdélyből, vagy az alsóbb megyékből két éves tulkokat vásárolnak, azokat gyenge munka végzése mellett fölnevelik, majd mint kinőtt ökröket nyáron át a havasokon, télen szénával kihizlalják s úgy adják el. S ez így folytattatik tovább.

Tej-gazdaság e megyében nincs; de megemlítendő Királymező havasain az a szép kis tehenészet, mely József császár által az ottlevő német kincstári munkások részére alapítottatott oly formán, hogy azoknak egy havas-rész adományoztatott, a hol azok tehenciket nyaralják. Istállókkal és lakhelyekkel van ellátva a havas, s úgy a fejést és tejkezelést, mint a pásztoroltatást kizárólag leányok teljesítik. Itt csak vaját készítenek.

Nagyobb, tömegesebb rendszeres téli hizlalás nem folytattatik, miután a megyében szesz- vagy ezukorgyár egy sincs. A mi kevés történik, az mind szénán esik meg és csak nyáron.

Állat-betegségek nem igen szokták a megyét látogatni, s leginkább csak a száj- és lábfájás honos. Közelebb a keleti marhavész hozatott be a Bukovinából behajtott marhákkal. Ilyen volt 1864-ben, mely különösen Sziget városában tartott hosszasan, és sokat elpusztított. Ilyen volt 1868-ban Borsán, a hol a felvett 2456 darab marhaszámból 115 elhullott; agyonveretett 29 db. Ugyanazon időben Ruszkován is elhullott 17 db.

c) Juhtenyésztés.

Habár a megyei mezőgazdaság fenntartására mindenek felett a juhtenyésztés volna a legfőbb tényező, a mint volt régebben is: mind a mellett a juhtartás még a szarvasmarháénál is nagyobb mértékben hanyatlott. Vannak községek, a hol eddig ezerekre ment a juhok száma, s a hol ma már alig van egy pár száz darab. Magában Szigeten 1848. év előtt több ezer volt a juhállomány; ma alig tehető 4—500-ra, az is két birtokos kezében csak. Ez az arány van az egész megyében.

Csak a közönséges magyar juh tenyésztetik. Nyaralása a községi nyomáson, de leginkább a havasokon van. Téli tartása a legkezdetelesebb. A hegyi kaszálókon vesszőből fent kertelést készítenek az állatok számához képesti nagyságban (kosárnak nevezik).

E kosárban hál a juh és tanyáz a legnagyobb téiben, hóban és esőben, minden fedél vagy alj nélkül, úgy hogy mikor nagy havazások vannak, nappal és éjjel folyvást forgatni s jártatni kell őket abban, hogy a reájuk eső havat eltapossák, különben az őket eltemetné. Etetésre a szabad mezőn a szénát apró csomókban rázzák szét, s úgy eresztik rá őket. Természetes, hogy az esős vagy havas időben e takarmányból a juh többet letapos, mint felemészt. Ez eljárásnál fogva kell egy-egy juh téli tartására négy mázsa széna. A jobb módnak a juh által ott hagyott szénamaradványra reá eresztik a szarvasmarhát, s ha ez is keresztülment rajta, azután jönnek a lovak.

A juhot nyáron háromszor fejik. A sajt elkészítése után megmaradt tejből ótó hozzáadásával készítették az a turócmű rész, melyet „ordá“-nak neveznek, mely igen kedvelt étke az itt lakó embernek, s turó-módjára használtatik fel; vagy a forralt friss tej ótóval vegyítették, s készül belőle a savanyu-tej, a juhásznak egész éven át egyedüli ázaléka.

Kőrösmezőn különös gonddal készítették a turó, mely országszerte a legkiválóbb hirben áll. Az őszi juh-tej is igen kedvelt eledel. Ha erre a két productumra több gondot fordítanak s nagyobb terjedelmet adnának nekik; jó áron megfizetett s kivitelre is alkalmas czikkeivé válnának a juhgazdászoknak.

A közönséges turó mázsája 12 fttól 20 ftig váltakozik, az idő és a turó minősége szerint. A gyapju 30—40 ft, a melylyel való kereskedés egyedül a zsidók kezében van. Tavasszal a bárányos anyajuhokat a felső megyebeli tótok vásárolják össze s ezrével hajtják ki a megyéből.

A juhtenyésztés hanyatlásával terjed mindinkább a kecskeltartás, nagy veszedelmére az erdőgazdaságnak.

d) Sertés-tenyésztés.

Az újabb időben a sertés-tenyésztés némi gyarapodást vett, mivel a tölgy- és bükkerdőkben a makk-termés idején a teleltetés nem sokba kerül. A városokban s nagyobb birtokosoknál fejez szőrű mangalicza, Hosszúmezőn a nagy szalontai faj tenyésztetik, de a községekben még mindig a felálló sertéjű s vad disznóhoz közel álló faj a kedvelt. E megye föld- és erdőterülete még egyszer annyi sertést kitarthatna.

109. §. Birtok-állapot.

A megye összes községei közül a) tagosított községek ezek: Szarvaszó, Szlatina, Urmező, Vajná, Remete, Taraczköz, Batiza, Dolha, Kereczke, Bereznik, Szinevér, Szinevérpolyána;

b) elkülönített községek: Mihálka, Szaploneza, Ujbárd, Kalocsa, Imsád, Kalocsa-Horb, K.-Láz, Nyegrovecz, Ó-Holyátin, Ökörmező, Majdánka, Priszlop, Toronya, Lyachovecz, Vueskómező;

c) kihalás alatt állanak: Gánya, Irholez, Kőkényes, Alsó-Róna, Lipese, Herinse, Ruszpolyána, Ruszkova, Ruszkirva, Szeklenze. A kincstár részéről még 1861. évben folyamatba tetített 21 község urbéri rendezése, azonban azóta szünetel.

A többi községekben a birtokok számtalan elaprózott részletekből állanak.

A megyének legnagyobb birtokosai: az államkincstár, a gróf Teleki és Patay családok; nagy erdőbirtokosok gróf Scheer-tosz Arthur s a „Magyar-német Erdőipar-egylet“.

A birtokok száma 47.869. Öt holdnál kisebb birtokos van 26.978; 5-től 15 holdig van 14.091; 15-től 30-ig 4222; 50—100-ig 346; 100-tól 200-ig 112 a birtokosok száma.

Ötven forintnál kevesebb kataszteri tiszta jövedelemmel bírók vannak 46.628; 50—100 ftig 809; 100 fttól 200 ftig 239; 200 fttól 500 ftig 80.

110. §. Munka-erő.

Munkás kézben hiány nincs, kivált mióta a sósztatás megszüntével az ott foglalkozásban volt munkások is majdnem mind a földművelési munkák teljesítésére vannak kényszerítve, sőt a nyári munka idején százával mennek ki az alsóbb megyékbe.

Egy pásztornak évi fizetése, az étellemezésen kívül, 30—50 ft és hat pár boeskor; bojtároké 10—15 ft. Béres és kocsis fizetése 40 fttól 60 ftig és félhold malévetés.

Napszámosok Szigeten étellemezést nem kapnak, ezért a férfi 50—80 kr-ig, a nő 40—50 krral fizettetik. A vidéken étellemezéssel a férfi 25—40 kr-ig, a nő 15—30 kr-ig fizettetik.

Uslédek és napszámosok általában tudatlanok, nincs bennök sem kellő ügyesség, sem elegendő szorgalom. Saját és gazdája érdekéiről indolens. E miatt a mező-gazdászok sok bajoskodással és nagy fárasztással jár.

111. §. Trágya-termelés és szükséglet.

A föld az egész megyében a kevésbbé termékenyek közé tartozván, javítás nélkül a reá fordított napszámot sem térítené vissza. Megtermékenyítésére a trágyázás elkerülhetlen. Minthogy a föld talaja általában hideg és kötött: ezért a trágya ereje öt évnél tovább nem tart; innen a földbirtok megjavítása, termővé tétele rendszeren több költségben áll, mint a mennyit tesz annak vételára. A megyei földbirtok marha-tartás nélkül nem jövedelmez.

A föld javítására megkívántató trágyát a megye legkevésbé sem bírja előállítani marhájának kevés száma miatt.

Van szántó-, kaszáló-, és kertföld kerek számban 500.000 hold. Ha ezt a területet hat évi időköz alatti megtrágyázásra osztjuk fel: megtrágyázandó évenként 81,666 hold. Ha holdankint 40 szekér (12 mázsát tevő) trágyázást veszünk, egy holdra kell 500 mázsa jó trágya. Így a 81,666 hold földre 40.833,000 mázsa trágya kívántatik.

Előállíthat pedig a megye 65,000 nagy marha után évenként

70 mázsát számítva	4.550,000 mázsát.
40,000 3 éven aluli marha után . .	2.000,000 „
140,000 darab juh után, 5 mázsájával	700,000 „
Összesen	7.255,000 mázsa

trágyát. Hiányzik tehát az évi trágyaszükségletből 33 millió mázsa. E szerint a hat évi időközre felosztott trágyázandó földnek egyötöd-résztére lenne csak elegendő az előállítható trágya-készlet, vagyis, csak harmincz esztendőben lenne képes földét a megyei lakosság egyszer megtrágyázni.

Máramaros megye földjének végkép elterméketlenülése, teljes kisoványodása közel van, ha a mesterséges trágya-készítés be nem hozatik.

Szigeten egy szekér trágya 40—80 krjával fizettetik.

112. §. Birtok-érték, haszonbér.

Minthogy a megyében a földbirtok csak tetemes befektetési tőke által tehető jövedelmezővé: ennél fogva a föld értéke igen alacsony. Kivételt e részben csak az öt város képez, különösen Sziget,

a hol a földbirtok még elég nagy értékkel bír, holdja átlag 80 fttól 120 fttig; de a falvakon 10 fttól 40 ftnál magasabbra nem hág, az is csak a szabad kézből alkalmilag tehető eladásnál, mert a birói elárverezéseknél 2 ftra is alig megy a vételár.

Ennek azonban az apró parcellákra szakgatottság is az oka, tagosítatlan levén a megyének legnagyobb része.

Földbérlet osztály egyáltalában nincs, nem levén nagy terjedelmű uradalmak. Parcellákat bérletnek csupán egyesek, leginkább a kincstártól, de erre kulcsot felállítani nem lehet.

Az öt városban az ily bérlet tíz évi átlag után számítva szántóföldnél 2 ft — 4 ft, kaszálónál 1 ft 50 krtól 3 fttig megy holdankint. A falusi községekben 50 krtól 2 fttig is alig lehet bérletet kapni. A havasi legelők bére 17 kr, a legmagasabb 60 kr holdankint.

113. §. Hitelviszonyok.

Földbirtokra kölcsönző hitelintézet a megyében nincs. A szigeti takarékpénztár ad ugyan jelzálogi kölcsönöket, de csak inkább Szigeten s belsőségekre. Népbankok szintén nincsenek az egy szigeti segélyegyleten kívül; de ez is nagyrészt iparosokból alakulván, azoknak a részére hitelez. A nagy többség a földbirtokosok közt irástudatlan levén, a Szigeten és Huszton létező pénzintézetektől még csak váltókölcsönt sem nyerhet. Egyedüli hitelezője az uzsorás és a zsidó.

114. §. Mezőgazdasági ipar.

A mezőgazdasági ipar igen kezdetleges, mondhatni, alig valami. Legfeljebb a saját egyszerű házi szükséglet fedezésére készített némely cikkeket lehet e rovat alá sorozni. (L. a „Néprajz“ szakaszt.)

Az életneműek mint nyers termények használatnak fel. A malom-iparra nézve van némi előhaladás. Szaplonczán vízerővel dolgozik 10, Szigeten gőzerővel egy műmalom.

Az állati nyers termények ipar-cikkeké e megyében nem dolgoztatnak fel. Bőr-gyár nincs. Egyedül a gyapju az, melynek nagy részét a nép maga dolgozza fel, ebből készítvén összes öltözetét, u. m. a harisnyát, a fehér gubát, a fekete szerdákot. A kenderből, lenből csak a közönséges vászonneműek készülnek, azok is

csak saját szükségletre, eladásra kevés, kivitelre semmi. Készítenek még közönséges pokróczot, igen csinos tarka finomabb szőnyegeket, melyek igen tartósak, de nagyobb kelendősegre drágaságuk miatt nem kaphatnak.

115. §. Fogyasztás, kivitel, behozatal.

A gazdaságzat productumaiból mennyi fogyasztatik el a megyében, mennyi hozatik be s mennyi a kivitel: erről ez ideig statisztikai adatok gyűjtve nincsenek.

A megyei átlagos termés a hivatalos statisztikai összeírás szerint így áll:

a) Őszi és tavaszi vetés-terület 76.512 k. hold.

Ebből őszi vetés	2.169 „ „
Tavaszi vetés	74.343 „ „

b) Termett őszi buza	413 k. holdon	4.046 o. mérő.
„ kétszeres	30 „ „	320 „ „
„ rozs	1.686 „ „	19.457 „ „
„ őszi árpa	42 „ „	32 „ „
„ repce	36 „ „	620 „ „
„ tavaszi buza	4.126 „ „	24.043 „ „
„ „ rozs	997 „ „	7.621 „ „
„ „ árpa	1.903 „ „	18.032 „ „
„ zab	28.342 „ „	222.507 „ „
„ köles	10 „ „	60 „ „
„ kukoricza	24.617 „ „	162.456 „ „
„ tatárka	1.977 „ „	12.642 „ „
„ burgonya	9.244 „ „	147.898 „ „

Összesen . 1,177.734 o. mérő.

E terményekből a zabot, árpát, répát, mint nem tulajdon kenyér-terményt leszámítva, de a burgonyának táperezét tekintetbe véve, s a mi marad, azt a 220.506 ember között fejenként 5 osztrák mérőjével felosztva, kitűnik, hogy mintegy 300.000 osztr. mérő gabona az, a melynek behozatalára van e megye lakosságának szüksége. E mennyiség a szomszéd Szatmár s más közel megyékből és Galicziából szállíttatik. Ebből tehát kivitele nincs.

A zabból némely kivételes években történik kivitel; de azt állandónak venni nem lehet.

Csak az állat-tenyésztés az, a mely e megyében pénzt hoz be; s ha a gazdálkodásnak ez ága a földterület nagyságához és a céljához megkívántató mennyiségben s rendszerrel üzetnék: a gazdálkodó osztálynak biztos és kielégítő jövedelmi forrást szolgáltatna.

Széna-termését a megyének hivatalos adatok évenként 1,786.339 mázsa természetes szénára és 31.131 mázsa mesterséges takarmányra teszik, a mely szerint az összes a széna-termés 1,817.470 mázsára rug.

Ez a megyei marha-tenyésztés virágoztatására nem elegendő.

A juh-tenyésztés utáni jövedelemre adatok nem állván rendelkezésre, azt csak combinative lehetne meghatározni. Ebbe azonban ereszkedni nem akarok.

Az ezzel és szarvasmarhával kereskedők előadásainak összeveteése után azonban az innen befolyó jövedelmet 1 millió forintra bátran tehetni.

116. §. Záradékul.

A kép, melyet előterjesztettem, nem felette örvendetes; de épen ez int hathatósan, hogy igyekezni kell ez állapotnak jobbra fordításán.

A kezdeményezést, véleményem szerint, mint legfőbb birtokosnak a kir. kincstárnak kellene megtenni, hogy a mint adatok tanúságtétele szerint ő volt az okszerűbb gazdálkodásban a megyei lakosság előtt utmutató a mult században, ugy a ros szűlyedt állapotból is ő legyen a kiemelő.

Szerintem e három volna az első teendő:

1) Általános és az itteni viszonyokhoz alkalmazott birtokrendezés.

2) Egy földhitel-intézet, mely apróbb részletekben s hosszabb időtartamra kölcsönözzön pénzt a kis birtokosoknak, hogy birtokaik rendezését eszközölhessék.

3) A kincstári birtokon, pl. Szigeten, egy kézmű-iparral, földmives és eselédképző iskolával egybekapcsolt mintagazdászat.

Tímár Pál.

B)

Erdőgazdaság.

1.

117. §. A megyei erdőségek általában.

Habár az állandó kataszteri (1858—1865. eszközölt) felmérés-kor úgy találtatott, hogy a megye 1.689.906. k. hold területéből csak 1.004.364 holdat teszen az erdő, s e szerint csak 59·40 % -át foglalja el az egésznek: mind a mellett a feltétlen erdőtalaj mégis sokkal nagyobbra tehető; mert ha

a kertek . . .	0·29 ‰,
a szántóföldek .	10·32 ‰,
a rétek . . .	8·00 ‰,
és a beépített tér	0·14 ‰,

összesen 18·75 ‰,-ka nem kizárólag erdőtalaj is; de a rétek nagyobb része, a legelők és az adómentes tér már az erdő belsejében lévén, épen ennek a talaját foglalják el. E szerint a feltétlen erdőtalaj kerek számban 80 % -át teszi a megye területének.

Az erdők állabjait a lucz- és jegenyefenyő, azután a bikk és kis részben a tölgy képezik.

A fenyvesek a megyének Galicziával határos északkeleti szélén, a Bukovina és Erdély közé beékelt keleti csucson, végre a beregi határszélén, a Berzavszka és Kusnyicza völgyek hátuljain tenyésznek 3400—4300 b. láb (1075—1360 méter) magasságban a tenger színe fölött; míg a bikkesek azon alul a megye többi részét borítják.

Az alig egy fél százalékot tevő tölgyesek csak a Tisza-árterület közvetlen közelében képeznek kisebb (ezer holdon aluli) állabokat. A bikkesek a lakott helyek közelében legeltetés folytán cserjévé fajultak. Az uralkodó luczfenyő és bikk állabjaiban szórva-nyosan találhatók a jegenye- és czirbolyafenyő, a juharjávör, kőris-, szil-, nyirfa, vörösberkenye, kecskefűz stb. A vörösfenyő csak mesterséges művelés folytán fordul elő a kincstári fenyvesekben; és az 50—60 éves csekély terjedelmű ertvények példányai mohos kérgökkel, szakállas galyaikkal és sárgás tüleveleikkel

azt mutatják, hogy a leginkább kárpáti homokkőből, agyagból csillámpalából származó, bár mély rétegű és igen termékeny, azonban inkább nedves máramarosi talaj és clima nem hazájuk. A páztorok kutatási hajlamától megkímélve maradt, ritkán található Tiszafa-egyedek arra engednek következtetni, hogy ez a fanem hajdan Máramarosban nagyobb mennyiségben díszlett. A hamvas és mézgás éger csak a völgyek alján, vizenyős vízmellékeken található, és csak igen kevésbé használják. Az ős fenyvesekben gyakran előfordul a mogyorós fenyő (Haselfichte), melyből zeneműszert lehetne készíteni.

A luczfenyő növekvése általában véve jelesnek mondható és a különben többnyire tulsűrűen nőtt erdőkben az egyes törzsek sugár és hengerded szálatokat képeznek. A bikk, sőt a tölgy növése is megfelelő, de csak a védettebb termőhelyeken, míg inkább kitett fekvésben mindkét fanem törpe és dísztelen. A luczfenyő is csak 4,300 láb tengerfőlöti magasságig képez sűrű és használható állabokat, míg azon felül hovátovább törpébb és gyéresebb lesz, és mint havasi erdő még néhány száz lábbal magasabbra fölmege, a hol fölötte a henye-fenyő és havasi éger foglalják el a fatenyészet felső övét.

A megye 100.⁴³ osztr. □ miriameterre terjedő erdőségéből

a fenyves	hozzávetőleg	30. ⁰⁰ %
a bikkes	"	69. ⁵ %
a tölgyes	"	00. ⁵ %-ot

foglal el.

A máramarosi erdőgazdaság általában a házi tüzelésre, gazdasági és házi eszközökre, építkezésre, só- és vasbányászati és üveggyártásra szükséges, továbbá elárúsításra szánt fa előállításából áll. A községek és városok lakói jogosultak az erdőben a faizásra, melyeknek rendezése még csak néhány községben történt meg. Az erdőbirtokosok vagy maguk, vagy pedig eladás folytán mások által tutajfát termelnek, melylyel a Tisza-vidéken kereskedés üzetik. A bikk-ölfával való kereskedés, ámbár az a 60-as években vett némi lendületet, de az 1873-ban beállott kereskedelmi pangás és a drága vasuti közlekedés miatt most igen csekély, és a bikk műszerfát e miatt még kevésbé lehet értékesíteni.

Erdei mellékhaszonvételek a vadászat, erdei legelő és a kincstári fenyvesekben a luczkéreg. A vadállomány és különösen a szarvasvad, a korlátlan legeltetés, a szabálytalan vadászat és a dúvad nagy-

mérvü pusztításai folytán, a rengeteg erdőség daczára, eddig igen csekély volt és csak a legújabb időben, a vadállomány tenyésztésére fordított figyelem folytán, kezd öröndetes módon emelkedni. A makkoltatás igen alárendelt; és ha némely évben a makk megterem, az árverés útján értékesittetik.

Fűrészanyagot annakelőtte csak kevés parasztfűrészben vágtak. 1870. óta azonban magánosok és a kincstár is több műfűrészst állítottak fel, melyekben jelenleg már tetemes mennyiségű fűrészáru készül részint belföldi, részint már külföldi kereskedelemre is.

A fenyvesek felújításáról eddig csak a kincstár gondoskodott.

A magán közbirtokossági és községi erdők feletti felügyeletet a megye gyakorolja közigazgatási közegei által; e célra azonban semmiféle szakközeggel nem rendelkezvén : eredménye e felügyeletnek igen kevés.

A megyebeli egész erdőség területe birtokcizmek szerint a következő :

Kincstári erdő van	40. ⁸⁷ osztr. □ mf. vagy	23. ⁵² □ miriaméter
Közbirtokossági erdő	34. ⁹⁸ " " "	20. ¹³ "
Magán erdő	24. ⁵⁸ " " "	14. ¹⁵ "
<hr/>		
összesen	100. ⁴³ osztr. □ mf. vagy	57. ⁸⁰ □ miriaméter

vagyis %-okban kifejezve, van kincstári erdő	40. ⁶⁹ %
közbirtokossági " "	34. ⁸³ %
magán erdő . . .	24. ⁴⁸ %
<hr/>	
összesen . . .	100. ⁰⁰ %.

2.

A kincstári erdők különösen.

118. §. Az erdők fekvése, felosztása.

A kincstár közvetlen kezelése alatt álló erdőkből a fenyvesek a megye északkeletén egyrészt a Taracz és Mokra, másrészt a Fekete és Fejér-Tisza, végre a Visó egy mellékvölgyének, a Wasserpataknak, hátuljait foglalják el; míg a lomberdők ugyan e völgyek alsóbb részein és a Boesko és Huszt közötti Tisza s mellékágainak partjain tenyésznek.

Ez erdők birtokcizim szerint tisztán kincstári és koronavárosi erdőkre oszlanak.

A tisztán kincstári erdőket az elődök már a mult század elején két részre osztották. Ezek egyikét, a tiszta fenyvesek összefüggő rengetegjeit, manipuláris erdőnek czimezték s abból a szolgálmányok gyakorlatát teljesen kizárták. A többi részt, mely dominalerdő néven a község közelében terül el, a kincstár szintén használta ugyan, de abban az urbéri szolgálmányok gyakorlata is megengedettett.

Az első rész ma is csupa teljzárlatu, majdnem egészen tiszta luczfenyő-állabokat képez; a másik mértföldekre menő kiterjedésben majdnem csupa használatlan lombcserjékből áll, és csak az illető völgyek leghátuljában állanak még hatalmas bikkések, mint a régi idők maradványai.

A koronavárosi erdők kezelési és védtköltségeit*) a kincstár viseli; azok után az adót szintén a kincstár fizeti. Ez erdőkből a koronavárosok minden egyes beltelkes lakójának joga van faszükségletét ingyen elégiteni ki. A termés fenmaradó részét a kincstár fölhasználhatja ugyan; de miután ez erdők többnyire lombfából állanak, s közelökben vas- vagy más iparműveket felállítani a szükséges többi feltételek hiányában nem lehetett: az egész haszon, mely a kincstárra háránlik, majdnem egyedül a ferenczvölgyi üveggyár által fiúért fizetett csekély összegben áll.

Ezekén kívül van a kincstárnak részbirtoka a (34⁹⁸ osztr. mértföld vagy 20¹³ □ miriaméterre terjedő) közbirtokossági erdőségekben is; de az arány, melyben ez erdőkre a birtokosok mindenikének s így a kincstárnak is jogigénye van, még nincs megállapítva. Egyrészt ez erdőknek a közbirtokosok mindenike úgy használja, a mint neki tetszik, vagy a mint hozzáférhet.

119. §. Erdőgazdaság a fenyvesekben.

A kincstári erdőkben eddig követett rendszeres gazdaság első alapjának az 1778-ban kelt gróf Festetics Pál-féle instructiót kell tekinteni.

Mivel a Máramarosban nagy mennyiségben termelt sőt az ország belsejébe a leggyorsabban és legolcsóbban akkor csak vizen, még pedig tutajon lehetett leszállítani: ennélfogva a főtőrekvés, az volt, hogy a kincstári erdők, különösen pedig a fenyvesek, a

*) Az 1753-ki kiegészítés folytán.

szakszerű művelés által nemcsak fenntartassanak, hanem a lehető leghasznosabb fát is tartamosan szolgáltatassák.

E célból elkülönítették a fenyveseket a lombdöktől ugynevezett „manipulár-erdőkké”, felosztván ezeket a dombói, körösmezői, akna-rahói és visói 4 kerületre, s mindenik számára egy-egy kincstári erdőtisztiséget szervezvén. S e szempont volt a termelésben az irányadó eljárás egész a legújabb időkig.

Az erdőeknek 1859—1872-ben történt berendezésekor a 100 évi fordát vették alapul, s így csak öt, 20 évi korosztály volt. Miután azonban az északkeleti vasut Szigetig megnyílt, s azóta a só Máramarosból vasuton szállittatik: az erdőgazdaság más irányt vett. A tutaj-fával való kereskedés az utolsó évekbeli tapasztalás szerint, nem ölthet többé oly mérveket, hogy az évi fatermésnek megfelelő részét előnnyel lehetne eladni: ezért tutajfa helyett a legjobb fűrészárút ígérő szál- és rönköfa termelése az, mely a jövőben haszonnal járó lehet.

Az erdőbecslés és rendezés adatai szerint 16,690.000 köblábat vagy 527.204 köbmétert tevő évi fenyőfa-termésnek átlagosan alig a fele volt eddig értékesíthető. E részben az évi gabonatermés sikere s az általános fakelendőségi viszonyok a mérvadók. 1868-ban nagy terjedelmű széldöntések és a pénzügyminiszterium meghagyása folytán az évi fenyőfa-termelés majdnem elérte a teljes fahozamot.

A fenyőfa eladása iránt szerződés is jött létre 1869. évben a „Pollák-testvérek” fakereskedő cégével, a mely kötelezte magát, hogy a kincstári fenyvesekben évenként termelhető összes fenyőfát 10 éven át megveszi. Az 1873. évben beállott kedvezőtlen termési és pénzviszonyok miatt azonban e fakereskedő-cégnek is meghiusultak tervei, és az elvállalt kötelezettségnek nem birt megfelelni, a miért, sokszori kérelmére, szerződési kötelezettsége alól fel is mentetett, s a nagy fenyőfa-készlet ott maradt.

A termelést ennek folytán meg kellett szorítani, mivel szálfát eladni csak keveset lehetett, a fűrészárúnak sem volt nagy kelete, kivált miután e részben a kincstári erdőgazdasággal a magánosok tekintélyes mennyiségű fűrészárui is versenyeznek. Ily viszonyok közt elfogadhatónak látszott a „Grödl-testvérek” bajor fakereskedő cégének ajánlata, a mely szerint ezek hajlandóknak nyilatkoztak a kincstártól évenként 3 millió köblábíg fűrészárut vásárlani s ezt mind kivinni a külföldre. Ez ajánlat folytán a szerződés meg is kötö-

tett, úgy hogy a kincstár a nevezett cégnek a szigeti kamarán 1875-ben épített 12 kerettel és hét körfűrészszel dolgozó gőzfűrész-malmának összes fűrészáruját egy millió köblábig, évenként eladja külkereskedésre, a belföldi szükséglet kielégítésére a bustyaházi 7 keretű gőzfűrészgyár dolgozván.

A fenyőfa keletének és a fűrésziparnak most említett igényei mérvadók az évi termelés nagyságára, mely a következő elvek szerint történik.

A manipular-fenyveseknek körülbelül 0·9-e már ujitva van, míg a többi még őserdő. Az évi vágások tehát hol ős, hol pedig a már 90—100 éves ujitott erdőben eszközöltetnek. Az őserdőkből azon részek, melyek közvetlen a vizzárdák felett terülnek el, vagy a melyek különös célokra való műszerfát tartalmaznak, rezerváltatnak vizzárda (Klaus) építésére és esetleg a közelben szükségelt műfára.

Az ős erdővágások fájából csak 20—50 % használható. A többi tulélték, korhadt bélűek, úgy a lombfák 5—10 évig, azaz bő fenyőmagtermésig, ott állva maradnak, s ha ez bekövetkezett, az összes még álló fák levágatnak (Abstockung), hogy elrothadjanak.

A vágások nagyságának meghatározásánál tekintettel kell lenni a kihozatal lehetőségére is.

Az e viszonyok tekintetbevételével kijelölt vágások a völgyek lejtőin a völgy aljától a gerinczig nyúló pásztákat képeznek, melyek szélessége a lejtők alakzatához képest 10—30 öl. A fa májusban és júniusban döntetik le fejszével; azután 13 cm. felső átmérőig legalyazzák, s meghámozva ott helyben fekvé marad őszig. A fák azután megméretnek és megszámláltatnak, s megtétetik az intézkedés, hogy a tutajozható patak partjáig kihozassanak, s e vízi uton fognak aztán tovább szállíttatni.

Ezen vízi utakat a fenyveseket átszelő főpatakok képezik, melyek a máramarosi kincstári manipular-fenyvesekben három csoportot képeznek.

Az első s egyszersmind legtekintélyesebb csoport a Tisza vidékén ágazik el, s magában foglalja a Tiszcsora, Apsinecz, Sztaniszló, Dozsina, Sztebna, Kozmiesceek, Lazescsina, Sztudena, Lopusanka, Bogdán, Hoverla, Balesatul, Sztohovecz, Szcsavul, Kvaszni és Berlebás patakokat, melyek mind a Tiszába folynak.

A második csoport a Komán, Katarami, Stebiora és Botizul

patakokból áll, melyek a Wasser folyóban egyesülve, ezzel a Visóba szakadnak, a mely azután Rónapolyána mellett egyesül a Tiszával.

A harmadik csoport a Mokránka, Janovecz, Plaiszka, Bertyánka, Turbát és Jablonicz patakokból áll, melyek a Taracz folyóban egyesülve, evvel Remete és Bedő helységek közt szintén a Tiszába szakadnak.

E patakoknak mindenike be van rendezve tutajozásra. E berendezés áll a patak medrének szabályozásából, továbbá a vizállás szabályozására szolgáló vízzárdából vagy vízfogóból; végre a leuszó rönkök s egyéb fa felfogására szolgáló gerebekből, a szükséges gátakkal és csatornákkal, és ha a leeresztés megkívánja, surrantókból.

Az ily módon berendezett vízi utak mind a Tiszába vezetvén, a fenyőfa további feldolgozására szolgáló műtelepek és eladási rakhelyek mind a Tisza partjain vannak.

Nevezetesen van Sziget-Kamarán egy 12 keretű, Bustyaházán pedig egy 7 keretű gőzfűrés, melyek a Tiszán lejövvő fenyőfákat vágják fel fűrészárúvá.

A fenmaradt rész az eladásra szolgáló rakpartokon helyeztetik el. Ily rakpartok vannak Bocskón, a hol evező-hajók, kompok és csolnakok is gyártatnak; továbbá Bustyaházán és Tisza-Ujlakon.

A különbékek (Sortimente), melyekké a fenyőfa földolgoztatik, e következők: szálfá, rönkö, ászokfa vagy gerenda, szarufa, heveder, evezőrud, hajórud, hajóbokony, lécz, zsindely, dránicza, donga, szilánk. 1868. óta, a midőn Haas Adolf vállalkozóval sikerült a kineztári favágásokban évenként előállitható luczfenyőkére eladása iránt szerződést kötni, ennek alapján ez is készül és a nevezett vállalkozónak a vágásban adatik át. Onnan ő maga szállitatja el azt saját költségén a Szvidoveczen, Bogdánban, Visón és Királymezőn épített zuzdákbá, a hol cserkéreggé töreti s úgy adja el tovább.

120. §. Erdőgazdaság a lomberdőkben.

A lomberdők még legnagyobb részt ős-állabokat képeznek. Fájok csak helyben, itt is aránylag csekély mennyiségben hasznaltatik fel. Tovább szállitása iránt valamely fapiaczra eddig néhány

öllel tétetett csak kísérlet; nagyban való elszállítására még nem akadt vállalkozó.

Az ős lomberdők termékeit eddig leginkább csak a szolgalmások használták fel a helységek mellett közvetlenül fekvő részekben s többnyire szálazás útján.

Rendes tarvágások csak ott alkalmaztatnak, a hol a kincstár nagyobb mennyiségű deputát-fát vagy pedig a vasgyártáshoz Trebusán és K.-Polyánán szénfát termel. A sóbánya-hivatalok részére a tűzifa szintén rendes vágásokban termeltetik; az építkezésre és külön czélokra szükséges műfa pedig a fenyőszálfából, vagy szálazás útján a lomberdőkből adatik ki. A koronavárosi lakosság alkalmaz ugyan vágásokat: de a fában annyira válogat, hogy tetemes részét állva, részint ledöntve a vágásban hagyja elrothadni, a mi által igen akadályozza az utó-növedéket a fejlődésben.

Tűzifát fogyasztó iparmű kettő van. A „Sziksó- és vegygyár“ Boeskon az egyik, s a Rényi J. üveggyára Ferenczvölgyön a második. Ezek is rendes vágásokban maguk készítik tüzelő fájakat bizonyos meghatározott töbér lefizetése mellett.

A boesközi szódagyárnak a kincstár évenként 46,000, a ferenczvölgyi üveggyárnak 4000 normal öl tűzifát enged át.

A k.-polyánai és trebusai vasgyártáshoz szükséges szenet a trebusai és kabolapolyánai bikkesekből nyert fából az erdészeti személyzet termeli.

A lomberdők felujtása általában magfák hagyása által eszköztetik. A szenesi vágásokat 1872. óta két évi mezőgazdasági kapamivelés után a harmadik év őszen tölgyekkel vegyített gabonával vetik be. Összehasonlítva a lomberdők . . . 163,870 normálól évi hozamát az 104,300 „

ület tevő eddigi átlagos használattal: ki-

tűnik, hogy évenként még 59,570 normálól,

vagy 188.235 köbmétert kell eladni, hogy a gazdaság egyik főczélja, a termés mindenkor értékesítése el legyen érve.

A vadászat az összes kincstári erdőkben bérbe van adva. A vadállomány kitelhető őrzését és gondozását az erdészeti személyzet köteles teljesíteni. A vadak elejtéséért a bérlő lődíjakat fizet.

121. §. A kincstári erdő területe.

A máramarosi kincstári erdőség állabjait az erdőhivatali kerületek szerint elosztva a következő kimutatás terjeszti elő. Ebből egy-szersmind a kataszter szerinti tiszta jövedelem s az ezután fizetett évi adó is kivehető.

Az erdőhivatal megnevezése	A pagonyok száma	A k i n c s t á r i e r d ő k						
		t e r ü l e t e			kataszter szerinti tiszta jöve- delem	után fize- tett évi adó		
		fenyves	lomb- erdő	összesen				
		1600 □	ölnyi holdakban		ft	kr.	ft	kr.
Királymező . .	3	50.000	31.186	81.186	21.699	.	7105	.
Rahó	4	112.440	34.379	146.819	69.982	.	23.160	.
Visó	2	29.300	935	30.235	16.280	80	5087	75
Bocskó	5	4.916	103.779	108.695	28.555	96	8490	61
Bustyaháza . .	3	.	41.738	41.738	17.432	.	4495	76
Összesen	17	196.656	212.017	408.673	153.949	76	38.339	12

122. §. Az erdőpusztítások.

A pusztítások és károk, melyek a kincstári erdőt érik, részint elemiek, részint az emberek gondatlanságából és nyerészkedési vágyának kielégítéséből erednek. Az elemi károk csak évtizedek alatt fordulnak elő egyszer, de akkor annál érzékenyebben sújtják, különösen a fenyveseket. Így letört és ledöntött a szélvihar 1868. évi december ²⁷/₂₈-iki éjjel kisebb-nagyobb fenyőcsoportokat 1—600 holdnyi nagyságban, melyek összesen 4000 holdat tettek. A záratokban ezáltal megsérült állatok tovább szélvédőként annyira kiszáradtak, hogy az eredetileg 4000 holdnyi szélvédő 1872-ig már 7000, 1874-ig 7500 holdra terjedtek, és e továbbszáradás még mindig terjed.

A fenyőszú nem árt.

Erdőégések ki nem oltott pásztortüzekből és az irtások terjesztése végett szándékosan gerjesztett tüzekből gyakran támadnak.

Minden öt-hat évben megtörténik, hogy 24—300 holdnyi erdőrészek leégnek. Ily erdőégés volt 1876. áprilisban a körösmezői Plostyineczben.

Az emberek által nyereszkedési vágyból szándékosan elkövetett károsítások legtöbbször erdőtermények elidegenítéséből és a vágások legeltetéséből állanak. Ily károk gyakran és nagy számban fordulnak elő, kivált a bocskói és bustyaházi erdőhivatal kerületében, a hol leginkább lomberdő van.

Az 1875-ben elkövetett és a bíróságnál tárgyalás végett bepanaszolt ily káresetek az erdőhivatali kerületek szerint a következők.

Erdőhivatali kerületek	A káresetek		
	száma	becstje	
		ft	kr.
Királymező	54	2220	14.5
Rahó	48	573	63
Visó	1	9	70
Bocskó	638	2437	14.6
Bustyaháza	679	3333	37.5
Összesen .	1420	8573	99.6

A káresetek ellátása a kir. járásbíróságok körébe tartozik. 10 forintig az erdész panaszolja be, 18 fton felül a kinst. uradalmi ügyészség a károsítókat.

123. §. Az erdőkezelés szervezete.

Az erdők 5 erdőhivatali kerületre vannak beosztva, melyeknek mindenike 2—5 pagonyból áll.

A manipulár-fenyveseknek az a része, mely a Taracz-fővölgybe nyíló Mokra, Janovecz, Taracz, Turbát és Jablonicz völgyek lejtőin

terül el, valamint a Taracz-vidék alsó részén fekvő kincstári és közbirtokossági lomberdők a királymezői kerülethez tartoznak. A Nagygölgy völgyén fekvő Bisztra és Örkömező községek határaitban volt közbirtokossági erdőből kihasított kincstári rész szintén ez erdőhivatalhoz tartozik.

A Tisza felső vidékén fekvő Körösmező, Bogdán, Luhi és Rahó községek határaitban fekvő fenyvesek, továbbá a borkuti, bilini és rahói lomberdők képezik a rahói kerületet.

A Wasser-völgy manipulár-fenyvese, valamint a Visó vidékén levő kincstári és közbirtokossági lomberdők a visói kerülethez tartoznak.

A bocskói erdőhivatal kerületét képezik a trebusai és fejrátaki határban fekvő csekély kiterjedésű fenyvesek, a Tisza, Iza és Sopurka vidékén fekvő kincstári, koronavárosi és közbirtokossági lomberdők le Hosszmező-Körtvélyesig.

Az ezen alul a Tisza vidékén fekvő kincstári, koronavárosi és közbirtokossági erdők mind a bustyaházi kerülethez tartoznak.

A pagonyok, mint a kezelő erdészekre bízott erdőtestek, némi tekintetben önállóan kezeltetnek. Védelmi szempontból felosztva védkerületekre, melyeknek mindenikében egy-egy erdővéd gyakorolja az őrzést és a munkák felett a felügyeletet.

Az erdők beosztása hivatali kerületekre és pagonyokra, továbbá az erdőhivatali kerületekben alkalmazott erdészeti személyzet létszáma a következő két kimutatásból tűnik ki.

Az erdő-hivatalok.

Az erdőhivatal megnevezése és székhelye	A pagonyok megnevezése	A pagony magában foglal			Közbir- tokos- sági erdők
		kinestári erdőt	korona- városi erdőt	összesen	
		1600 □ ölnyi holdakban			
Királymező .	Német-Mokra . .	28.394	.	28.394	87.293
	Brusztura	39.592	.	39.592	.
	Királymező(Dom- bóval)	13.200	.	13.200	71.472
	Összesen 3	81.186	.	81.186	158.765
Rahó	Tiszesora	27.695	.	27.695	.
	Izazescsina	29.380	.	29.380	.
	Bogdán (Luhival)	61.340	.	61.340	.
	Rahó	28.408	.	28.408	.
	Összesen 4	146.823	.	146.823	.
Visó	Fajna	26.235	.	26.235	.
	Visó	4.000	.	4.000	96.935
	Összesen 2	30.235	.	30.235	96.935
Bocskó	Trebusa	12.950	.	12.950	.
	Rónaszék	9.105	.	9.105	15.351
	Bocskó	24.000	.	24.000	.
	Kabolapolyána . .	37.000	.	37.000	.
	Sziget	19.518	6.122	25.640	51.881
	Összesen 5	102.573	6.122	108.695	67.232
Bustyaháza .	Técső	7.588	9.614	17.202	.
	Visk	11.828	11.828	.
	Huszt	6.878	5.830	12.708	26.885
	Összesen 3	14.466	27.272	41.738	29.885
Összevonás.					
Királymező 3.	81.186	.	81.186	158.765
Rahó 4.	146.823	.	146.823	.
Visó 2.	30.235	.	30.235	96.935
Bocskó 5.	102.573	6.122	108.695	67.232
Bustyaháza 3.	14.466	27.272	41.738	26.885
	Összesen 17.	375.283	33.394	408.677	349.817

Személyzeti létszám.

R a n g		a király- mezei	rahói	visói	booskói	bustya- házi	mind az öt
		erdőhivatal kerületében					
Az erdőhivatal- loknál	Erdőmester	1	1	1	1	1	5
	Főerdész	1	.	1	.	2
	Pénztárnok	1	1	1	1	1	5
	Ellenőr	1	1	1	1	1	5
	Számvivő	1	.	1	1	3
	Erdőgyakornok	2	.	5	2	9
	Díjnok	1	3	.	1	3	8
	Erdővéd	2	3	3	2	3	13
	Hivatalszolga	1	1	1	1	1	5
	„ huszár	1	1	1	2	1	6
Az anyagkeze- lésnél	Tüzi őr	1	1	.	2	2	6
	Raktárgondnok	1	1	2
	Raktártiszt	2	1	3
	Szálmester
	Raktárőr	1	.	.	8	6	15
	Magtárőr	4	.	.	2	2	8
	Tüzifaraktár-őr	2	1	3
Az építészetnél Az egészségügy- nél	Segédőr
	Építész	1	1
Az egészségügy- nél	Orvos	1	2	1	1	1	6
	Szülésznő	1	2	1	1	1	6
A pagonykeze- lésnél	Erdész	3	4	2	5	3	17
	Erdővéd I. osz. 400 fttal	.	1	.	.	5	6
Az erdővéde- lemnél	II. „ 250 „	3	2	2	4	7	18
	III. „ 300 „	3	10	3	10	8	34
	IV. „ 250 „	10	10	3	17	.	40
	Erdősuhancz 200 „	1	5	.	2	.	8
	„ 150 „	1	1
	Összesen	235

Az erdőhivatalok vezetik és ellenőrzik a pagonyaikban folytatott erdőgazdaságot. Számadást vezetnek a termelt faanyagokról és egyéb erdei terményekről; gondolják az anyagok és összes termelvények, továbbá az üzleti anyagok és termények raktárolását; közvetítik a fakereskedést; kezelik a pénztárakat és számolnak rólok. Felügyelnek második fokon az erdővédelemre, melyről a szükséges nyilvántartást is eszközlik. Gazdasági szempontból vezetik és ellenőrzik a kerületeikben előforduló építkezéseket.

Az erdészek közvetlen intézői az összes erdőgazdasági műveleteknek. Ezekről a megállapított üzemterv alapján elősitványeket és költségvetéseket készítenek, azokat a hivatalhoz megvizsgálás és felsőbb helybenhagyás végett fölterjesztik. A munkásokat akár maguk fogadják fel, akár vállalkozók által állíttatják ki, a segítségükre rendelt erdővédek által állítják be a munkába s e felett ők gyakorolják a másod-foku felügyeletet. Átvesszik a teljesített munkát és kiállítják róla a bérjegyzékeket. Az erdővédelem felett első fokon felügyelnek; szerkesztik az erdőkárosítási lajstromokat, s közvetítik a 10 frton aluli erdőkárok birói ellátását.

Kezelik a mag- és szertárakat; gazdasági szempontból vezetik első fokon az építkezést és a kisebbszerűről a költségvetést ők készítik el.

Az erdőhivatali személyzet kezeli a fentebb kimutatott erdőn kívül a kisebb és szétszórt mezőgazdasági tárgyakat is, melyek általában bérbeadás útján értékesíttetnek. E mezőgazdasági tárgyak az egyes kerületek szerint kimutatva a következők:

a királymezői kerületben van szántóföld és rét	460	havas és legelő	11,484	hold
„ rahói	„	„	„	448.5 „ „ 27,126 „
„ visói	„	„	„	1.812 „ „ „ 375 „
„ boesköi	„	„	„	420 „ „ „ 17438 „
„ bustyaházi	„	„	„	1.551 „ „ „ 1961 „

összesen 4691.5 havas és legelő 58,384 hold,

1,600 □ ölével számítva.

Az erdőgazdaságot kormányozza a szigeti kir. bányas- és jószágigazgatóság a kebelében fenálló erdészeti ügyosztály segítségével.

Az időszaki üzemtervek megállapítását (melyek minden 10 évi időközökben megújíttatnak), valamint az erdő-felmérési és állab-felvételi adatok nyilvántartását az erdőrendezéségre eszközli.

A kisebb építkezést műszaki szempontból vezeti s felülvizsgálja, a lényegesebbeket maga tervezi s közvetlenül vezeti a bányas jószág-igazgatóság építészeti osztálya.

Az erdészeti s mezőgazdasági ágat illető évi számadásokat megvizsgálja, s ezeket és az évi előirányzatokat az egész igazgatósági kerületre nézve egybeállítja az igazgatóság mellett szervezett számvevőség erdészeti s gazdasági osztálya.

Az erdészeti gazdaság munkásai érdekében a kir. kincstár minden kerületben tart egy-egy orvost vagy sebészt, szükség szerint kettőt is, ugyanannyi szülésznőt saját költségén.

A szegődött munkások, ezek családjai s a kincstári munkában megsérült egyéb munkások a kincstár költségén gyógyíttatnak.

124. §. A termelési viszonyok és a munkaerő.

A fa termelése általában árlejtés útján adatik ki vállalkozóknak. A fenyőfa termeléseért s az erdei rakhelyekre való szállításaért járó bér darabszám szerint állapittatik meg s a darabok méreteihez képest változik 34 krtól — 8 ft 50 krig. Az illető vállalkozó maga fogadja fel a munkásokat. A napszám 60, 70—90 kr között változik.

A tizenhetedik század első fele óta különböző időszakokban az erdőgazdaság fejlődése szerint telepített felső-ausztriai s szepesi német munkások száma jelenleg 660. Ily telepítvények a királymezői kerületben Német-Mokra és Királymező; ilyenek laknak a rahóiban Körösmezőn és Akna-Rahón, a visóiban Visón, a bocskóiban Trebusa-Fehérpatakon és Bocskón; ilyen a bustyaháziban Csebre ny. Számuk összesen nyolcz.

Az e telepeken lakó német munkások e célra kölesönös megállapodás folytán létrejött statutum (Dienstverfassung) alapján vannak szegődve, és a kincstár részéről földiletményt, bizonyos mennyiségű élelmi szerezket s nyugbért élveznek.

Egy szegődött munkás napibére az összes élvezmények beszámításával átlagban 1 ftot tesz.

A szegődött munkások statutuumaik értelmében az önszegélyezés elvére alapított társpénztárakkal (Bruderlade) bírnak. Ezeknek száma és vagyona a következő:

Erdőhivatali kerület	A társ-pénztárak			
	h e l y e	száma	vagyon	
			ft	kr.
Királymező	Királymező	1	14.285	.
Rahó	Kőrösmező	1	7.000	4
	Rahó	1	6.000	.
Visó	Visó	1	17.463	83
Bocskó	Bocskó	1	7.759	79.5
	Összesen .	5	52.508	62.5

Az egész vagyonból esik egy munkáscsaládra 80 ft.

125. §. A szállítási viszonyok.

Az erdei termények az eladás vagy feldolgozás helyére vagy vizen, vagy pedig tengelyen és vasuton is szállíthatnak. A fenyőfa letutajozására a bikkfa usztatására berendezett és fenntartott vízi ut 69 mérföldet (523 kilométert) tesz. A vízi ut mentében, valamint a szén és luczkéreg kihozatalára, 66 mértföld (500 kilométer) kezelési ut tartatik fenn.

A vízi utak berendezését képező viziművek száma s az ezekre, valamint a vízi utak fenntartására az 1866. évtől 1875. évig évenként fordított átlagos költség a következő:

A v i z i m ű v e k							
n e m e	s z á m a						
	a király- mezői	rahói	visói	bocskói	bustya- házi	mind az öt	évi fentar- tási költ- sége
erdőhivatal kerületében							
Vizzárda	6	14	4	.	.	24	4.803
Vizduzzasztó	2	2	.
Bukó gát	5	1	.	.	1	7	622
Ösztó gát	1	.	.	.	2	3	293
Zár- és eresztő gát	7	7	2.337
Uszagereb	2	1	1	3	.	7	1.516
Szállcsatorna	1	1	2	5.473
Vízi ut (szabályozott patak, folyó)	45.818
Összesen . .	16	16	5	4	11	52	60.862

126. §. Az erdőipar.

A kincstári erdőgazdaságban az erdőipar csupán fenyő- és csekély mennyiségű kemény fűrészáru termeléséből áll. A jelenleg működő vízi és gőzfűrészek elősorolva a következő kimutatásban, melyből azok száma, helye, az erő nagysága, továbbá az ezeknél alkalmazott munkások száma, a termelvények mennyisége s ezek értéke is kitűnik.

A fűrészművek							
n e m e	h e l y e	száma	gőz- vizi		munkásoknak száma	termelvényeinek	
			ereje ló- erőkben kifejezve	erőiben		mennyi- sége köbmét.	értéke o. é. ft.
Gőzfűrész . .	Sziget-kamarán	1	120	.	63	31.579	317.400
" . .	Bustyaházán .	1	70	.	166	18.947	209.484
Fűrészmalom	Királymezőn .	2	.	48	14	224	1.497
"	Szvidoveczen .	1	.	6	6	1.582	12.600
"	Kvaszniban . .	1	.	6	6		
"	Visón	1	.	6	2	164	1.886
"	Makerlón . . .	1	.	2			
"	Lonkán	1	}	21	36	3.953	43.678
"	Boeskon	2					
Összesen .		11	190	89	293	56.449	586.545

A szigeti kamarán termelt tiszta áru külföldi kereskedésre van szánva; a bustyaházi gőz- és a vízfűrészeken termelt áru pedig a belföldi kereslet kielégítésére szolgál.

A vízi fűrészek termelése egyébiránt most már a helyi s a kincstári építkezés körüli szükségletre terjed.

A fűrész-munkások bére a gőzfűrészeknél részint hónap-, ré-

szint napszám szerint fizetetik. A napszám a munkás hivatalához képest 30 kr — 1 ft 40 kr. A fűrészgépészek évi fizetése 800 ft.

A vízi fűrészeknél a munkabér a fűrészelt anyag mennyisége szerint számítottatik.

Fából faragott házi és gazdasági eszközök, minők a lapát, tál, kanál, targoncza, szénavilla stb, leginkább csak a helyi szükséglet kielégítésére készítettnek. Kivétel a megyéből e részben kevés van.

A bocskói hajógyár 15 munkást foglalkoztat és készít egy év alatt 3 evezőshajót, két kompot, 12 halászladikot és 20 létrát.

127. §. Az eladási viszonyok és a faárak.

Az erdőtermények értékesítése az eladás lényege s mennyisége szerint a következő:

Első helyen áll az 1—3 millió köbláb (31.600—94.800 köbméter) fűrészáru, melyet Grödl vesz meg. A bustyaházi fűrészáru a bel-földi keresletre vár.

Fenyő-épületfa árjegyzék szerint adatik el a bocskói, bustyaházi és t.-ujlaki rakpartokon, ezen kívül az egyes pagonyokban, a rakhelyeken és az erdőkben tövön.

A szálfá tutajokon, mint félteher, zszindely és dránicza szállítatik szintén eladásra. Bikk ölfát veszen a fentebb érintett gyártelepeken kívül az északkeleti vasut kazánfűtésre a szigeti, bustyaházi és huszti állomásokon. Szigeten és Huszton a kincstárnak állandó tűzifaraktúra van ölenkinti árulásra.

Egy köbméter fenyőfának az ára Bocskón és Bustyaházán a méretekhez képest 3 ft 17 kr és 11 ft 8 kr. Egy köbméter fűrészárué fenyőből 9 ft 50 kr és 15 ft 83 kr között váltakozik. Egy 4' hosszú öl-bikkfa a szigeti raktárban 9 ft.

Egy köbméter fenyőfa tőára, a méretek s az erdő távolsága szerint, 2 ft 22 kr — 4 ft 75 kr. Egy köbméter tölgyfa tőára 5 ft 7 kr — 12 ft 67 kr. Szil-, juhar- és kőrisfa 3 ft 17 kr — 6 ft 33 kr. Ezer darab zszindelynek az ára hosszúság szerint 6 ft 50 kr. — 9 ft.

Forberger János,

II.

Bányászat.

A)

Sóbányászat.

128. §. A máramarosi kősó természettani és vegytani tulajdonságai.

A máramarosi kősó tiszta minőségben egészen feijér vagy világos-szürke, kisebb vagy nagyobb szemcséjű s ehhez képest vagy tömör, vagy parázs és könnyen törekeny; nedvszívó, könnyen feloldható. Keménysége 2 fok, fajsúlya 2.2-től 2.3-ig. Egy köblábnak súlya 126 font.

Teljesen tiszta állapotában 39.⁶⁶ halványból és 60.³⁴ szikenyből áll (Chl. N.). Esetleges vegyületei mészhaltvag, kénsavas mészeleg, kénsavas szikeleg és oldatlan agyag.

A halli főkémlé-hivatalban Kripp Antal főkémlész által vegytanítván a máramarosi kősó, a vegyelemzés eredményei a következő táblázatban tüntettetnek fel.

Helyek megnevezése	Szikhaltvag	Mészhaltvag	Kénsavas mészeleg	Kénsavas szikéleg	Oldatlan agyag	Összeg	Vizvesztés 160—170 Cels.-nál
I. Rónaszék.							
a) <i>A só-hátról.</i>							
1. Sóagyag v. palag 13.275 m. mélységből	6.795	.	0.788	1.695	90.011	99.289	5.013
2. Ugyanaz 34.137 m. mélységből	6.089	.	25.669	1.590	66.293	99.641	9.200
b) <i>Só a felsőbb szin- tekből.</i>							
3. Józsefakna 13.275 mélységből	99.744	.	0.025	.	0.231	100.000	0.056
4. Antalakna 17.068 mélységből	96.106	0.074	0.681	.	2.963	99.284	0.500
5. Ferencz - tárnából 34137 m. mélységből	93.190	.	0.810	0.008	5.760	99.768	0.484

Helyek megnevezése	Szikkalvag	Mészkalvag	Kénsavas mészéleg	Kénsavas szikkéleg	Oldhatlan agyag	Összeg	Vízvesztés 160—170 Cels.-nál
c) <i>Só a közép szintekből.</i>							
6. Antalaknából 53.102 m. mélységből . . .	97.852	0.047	0.134	.	1.784	99.817	0.341
7. Ferdinándaknából 66377 m. mélységből	99.927	.	0.009	.	0.064	100.000	0.116
8. Ferenczaknából 79.652 m. mélységb.	99.417	0.063	0.301	.	0.219	100.000	0.130
9. Antalaknából 79.652 m. mélységből . . .	99.217	.	0.408	.	0.296	99.921	0.136
10. Ferdinándaknából 81.549 m. mélységb.	98.951	0.046	0.549	.	0.365	99.911	0.096
11. Ferenczaknából 111.893 m. mélys.	99.946	.	0.008	.	0.046	100.000	0.115
12. <i>Jegecszó</i> Józsefakna 72.066 m. mélységb.	99.940	.	nyoma	.	0.060	100.000	0.081
II. Sugatag.							
a) <i>Sóagyag vagy palag a sóhütről.</i>							
1. Mihály - vizgyűlde 37.930 m. mélységb.	8.457	.	0.414	0.058	90.700	99.629	2.312
2. Gábor - vizakna 37.930 m. mélységb.	24.450	.	12.097	0.781	62.030	99.358	3.529
3. Mihály - vizgyűlde 51.205 m. mélységb.	11.507	.	0.059	0.163	87.425	99.454	2.380
4. Gábor - vizakna 51.205 m. mélységb.	7.266	.	70.880	0.512	21.131	99.789	15.072
b) <i>Só a felsőbb és közép szintekből.</i>							
5. Mihály-akna 45.516 m. mélységből . . .	98.100	0.151	1.561	.	nyoma	99.812	0.307
6. Gábor-akna 68.273 m. mélységből meddő befektetés	100.000	.	nyoma	.	„	100.000	0.092
7. Gábor-akna 89.135 m. mélységből	99.998	.	„	.	0.002	100.000	0.116
8. Mihály-akna 91.031 m. mélységből . . .	99.992	.	0.008	.	nyoma	100.000	0.102
III. Szlatina.							
a) <i>Só a felsőbb szintből.</i>							
1. Albert-tárna 22.758 m. mélységből . . .	94.590	0.038	1.334	.	3.949	99.911	0.359
2. Ferencz-tárna 33.344 m. mélységből . . .	95.629	.	1.038	0.035	3.102	99.804	0.341

Helyek megnevezése	Szikkalvag	Mészkalvag	Kénsavas mészéleg	Kénsavas szikkéleg	Oldhatlan agyag	Összeg	Vízvesztés 160—170 Cels.-nál
b) <i>Só a közép szintből.</i>							
3. József-bánya 56.895 m. mélységből . . .	99.756	.	0.032	.	0.212	100.000	0.062
4. Ferenczbánya 60.687 m. mélységből . . .	97.871	0.013	0.699	.	1.132	99.715	0.202
c) <i>Só a legmélyebb szintből.</i>							
5. József-bánya 132.754 m. mélységből . . .	99.386	.	0.216	0.032	0.366	100.000	0.141

Hamany-tartalom tekintetéből csak a felsőbb rétegbeli néhány só- és agyag-példány vegyelemezett, de a legtöbb esetben még nyomai sem találtattak a hamanynak, annál kevésbbé várható tehát, hogy a sótelepnek alsó rétegeiben fedeztethessék fel hamany-tartalom.

A közlött vegyelemzés szerint a rónaszéki só-agyagból (palag), fősz-, konyhasó- és (bár igen csekély) hamany-tartalmánál fogva, a trágya-sónak kitűnő keveréke lenne; sőt több esetben hasznaltathatnék a palag magában is trágyaszerű, nevezetesen nehéz minőségű talajban gyöknövények termesztésénél, továbbá agyagban szegény vizenyős meszes talajban, névszerint réteknél, továbbá répa-, dohány- és krumpli-veteményeknél.

129. §. Kutatási módszerek.

A mult század vége óta a régibb „kupalaku“ helyett az egyenközlapu kamara-bányaművelés van szokásban. Kupalaku régi bányák ma már csak Rónaszéken láthatók, de azok nem műveltetnek. A művelés alatt maradt ilyenek kamara-művelésüvé idomittattak át.

A kamara-rendszer szerint a bánya-főte rendszeren 11—15 méter széles, a bánya hossza pedig 114—190 méter, melyből több egyenközü osztályok vagy szárnyacsarnokok nyitnatnak. Ezek, valamint a fővágter oldalfalai is, 45 fok alatt hajtatnak alá mindaddig, míg a vágterek és csarnokok talpai átlag 42 méter-szélességet el nem érnek, a mikor az oldalfalak függélyesen tartatnak,

130. §. Sófejtés.

A sófejtés jelenleg réselés útján történik, mely abban áll, hogy a bánya-talpon a sóban 10 cm. széles és 23 cm. mély árkolás vágatik csákánynyál, átlag 2—2½ méter hosszúságban; ettől 1—1½ m. távolságban párhuzamosan egy második rés; e két rés végén egyenszögben ismét más két rés. Az így négy oldalról szabaddá tett sótábla, az aljába illesztett vasékekkel felveretvén, 3 méter hosszú vasruddal felemeltetik s csákánynyál alaksó darabokká fölszegegetik.

E régibb modoru, de már az által, hogy az eddigi 42 cm. széles sótáblák helyett 1—1½ méter szélességűek (Rónaszéken még nagyobbak is) veretnek fel, jelentékenyen javított sófejtés főleg abból az okból tartatik fenn, mivel csak így módon lehetséges alaksót termelni, mint a minőt a fogyasztók csaknem kivétel nélkül követelnek, leginkább azon téves felvételtől, mintha a törmeléksó nem volna oly tiszta, mint az alaksó; holott a törmeléksó, mint mellékterméke az alaksónak, ép oly tiszta minőségű, mint ez utóbbi.

Jelenleg Rónaszéken, Sugatagon és Szlatinán vannak sóbánya-mívelések.

131. §. Rónaszéki sóbányászat.

Rónaszék Szigettől délkeletnek 18 kilométer távolságban fekszik egy katlanszerű, három oldalról meredek és csuszásra hajlandó hegylánczától körített mély völgyben. A völgy 410 m. magassággal bír.

A bányahelység térnagysága 93½ hektár, melyből maga a bányaterület 10½ hektárt foglal el.

Az eddig feltárt sótest a csapás után 1327 m. hosszúságban, dűlés után 474 m. szélességben és 121 m. mélységben ismeretes. A csapás iránya 3—4 óra között váltakozik; a rétegek észak felé 55 fok alatt dűlnek, melyek a felsőbb szintekben néhol meredek, a mélységben azonban ellapulnak.

Rónaszéken négyrendű bányák vannak, u. m. ősrégi, elhagyottak, tartalékok és mívelés alattiak.

Elhagyott bánya 14 van (köztök nevezetesebbek a Keresztelő sz. János-, Rákóczy-, Kurucz-, Vizakna- és az Apaffy-bánya.)

Tartalékbányák ezek:

- 1) Mária-Terézia-bánya. (Megnyitott 1763.).
- 2) Pál-bánya (Megnyitott 1768.).
- 3) Károly-bánya (Megnyitott 1778.).
- 4) József-bánya (Megnyitott 1778.).

Mivelés alatt levő bányák.

1) Ferencz-bánya, 1795-ik évben nyitott meg. A sótest 37·9 m. mélységben elértvén, főtegyám hátrahagyása után, a bánya feltáratott egy északnak s egy keletnek hajtott, egyenkint 189·6 méter hosszú csarnokkal, mi által egy 35970 □ m. kiterjedésű műveleti tér lett előkészítve.

A keleti főcsarnokból az északi főcsarnokkal párhuzamos 3 szárnycsarnok nyitott 15 m. széles főtével 41·7 m. távolságban; s miután e szárnycsarnokok a keleti főcsarnokkal párhuzamosan menő vágatérrel elláttattak, 9 gyámoszlop maradt hátra a főte biztosításául, s a bánya oly területet ért el, hogy abból 3920 millió kilogramm tiszta só lesz még fejthető.

E bánya egész terjedelmében vasúttal van ellátva; a fölszínen is vasutak vezetnek minden egyes rakpajtához, s általában oly rendszerű művelettel bír, melynél a sőtömsz a lehető legteljesebb mérvben kiaknázzható.

2) Ferdinánd-bánya. 1828-ik évben tártatott fel s jelenleg egy északnak terjedő főcsarnokkal és ennek két oldalán kivágott 5 szárnycsarnokkal van ellátva. 5036 □ m. műveleti területe a legtisztább sót tartalmazza. E bányából előszámítás szerint még 220 millió kilogramm só aknázzható ki.

A rónaszéki feltárt bányák által, kevésre számítva 7000 millió kilogramm só termelhetése van biztosítva. A feltárt bányákon tul északi irányban még nagy terjedelmű, eddig sértetlen, só-tömsz áll rendelkezésre, mely a rónaszéki sótermelést, emberi fogalom szerint, örök időkre biztosítja.

132. §. Sugatagi sóbányászat.

Sugatag Szigettől délirányban 17 kilométer távolságra fekszik a Guttin-hegy északi lejtőjén, s az itteni sóbányák a Kaszó- és Mára-völgyek között levő fönsík egyik mélyedését foglalják el.

A tulajdonképeni bányatelep medenczét képez, melynek tenger feletti magassága 482 méter. A sótelep föcsapása 3 óra; hajlása északnyugot felé 60—80 fok.

A bánya-művelések által a sótelep a csapás irányában 1517 m., hajlása után 474 m. és mélységre 136·5 méternyire táratott fel. A sótelep kiterjedése azonban sokkal nagyobb, mert kutatások által 5790 m. hosszúságban és 2923 méter szélességben még mindig a sótelep fedü-rétegei tárattak fel.

1777-ik év óta Sugatagon 6 bánya nyitattott, melyek közül 3 vízzel elárasztatott, 1 tartaléklul szolgál, 2 pedig művelés alatt áll.

Elhagyott bányák.

- 1) Az egyesült Juliána, Anna- és Erzsébet-bánya (1777.).
- 2) Nep. János (1803.)
- 3) Terézia (1809.)

Tartalékbánya az

Albert-bánya (1799.)

Mívelés alatt lévő bányák.

1) A Mihály-bánya, a mely 1802-ik évben táratott fel. Van egy 113,8 m. hosszú főcsarnoka, melynek főtéje 10 méter széles. A főcsarnokból 1842. évben két remény-hajtás nyitattott, kelet és észak-nyugoti irányban, mely vágterekkel párhuzamosan még több csarnok is vágatott, melyek a legtisztább minőségű só adják.

2) A Gábor-bánya. 1821-ik évben táratott fel két akna torok által, melyek egy 341. m. hosszú főcsarnokkal vannak összekötve.

A főcsarnokból 14 szárnycsarnok vágatott, a mi által e bánya Máramaros egyik legnagyobb területű bányája lett. Mívelési talpa a legtisztább só.

A tartalék- s a mivelet alatt levő két bánya 2688 millió kilogramm tiszta minőségű sótermelést biztosít; e mellett a még fel-tárható sótest a sugatagi sóbányászatot is sok évszázadra biztosítja.

133. §. Szlatinal sóbányászat.

A Rónaszéken és Sugatagon előforduló ryolith-szivagok Szlatinán a só közvetlen közelségében egészen hiányoznak s csak a bányáktól távolabb északnyugoton jönnek elő.

A só közvetlen fedője itt is a sóagyag (palag), melyet laza és egészen tömörült kavicsrétegek fednek, s a sótest felülete a föld-szinhez hasonló hullámos alakkal bír.

A sótest feltárt csapás szerinti hossza 664 m., hajlás szerinti szélessége 1138 m. Vastagsága még nincsen feltárva, de 108 méternyire ismeretes.

A sótelep csapása 21 óra, dülése északkelet felé 65—85 fok.

Szlatinán régebben a sóbányászat a fensik északnyugoti szélén üzetett, a múlt század végétől kezdve azonban délkeletnek irányult.

A feltárt bányák közül elhagyatott a

1) A Krisztina-bánya (1778).

2) Albert-bánya (1781).

Az Albert-bánya bejárható állapotban lévén, a nagymérvű vizmosások által támadt terjedelmes üregek megsejtelése bányászati tekintetben érdeket keltő.

Tartalékbányák.

1) A József-bánya (1804).

2) Ludovica-bánya (1808).

Mivelésben lévő bányák.

1) Az egyesült Miklós-Kunigunda-bányák 1789-ik évben két akna-torok által tárattak fel, melyek közül a Miklós-bánya-torok által a sótest 209 méterben, a Kunigunda-bánya-torokkal 303 méter mélységben éretett el.

E két bánya 1790-ik évben 474 m. mélységben egy főte-vájat által összekötöttetett. Későbbben egy mélyebb szintben délkelet és északnyugot felé meghosszabítottatott a bánya-csarnok, melynek hossza 394, szélessége pedig 17—50 m. között változik.

A bányamiveleti talp területe 98.189 □ m.; s a mennyiben tapasztalás szerint a só a mélység előhaladásával tisztább, s bizony feltehető, hogy a termelés még 25—30 méter mélységig eszközölhető lesz: a még fejthető tiszta só mennyisége 490—500 millió kilogrammal vehető számításba.

2) A Ferencz-bánya. Feltárása 1808-ik évben történt, de 1833-ik évben egy új torok mélyeztetett le, melylyel a sótest 25.1 méter mélységben elértvén, 22 méter főte-fal hátrahagyásával a

legtisztább sóban délirányban egy 165 méter hosszú főcsarnok vágatott, melyhez egyenszög alatt, keleti és nyugoti irányban három-három szárnycsarnok vágatott, a mi által a miveleti talp terület 14.387 □ méterre emelkedett. Mivel e bányánál a még lemivelhető mélységet 57—60 méterre számíthatni, e mivelés által még 1400 millió kilogramm tiszta só kiaknázására van remény.

134. §. Szállítási módok és eszközök.

A termelt só kiszállítása a bányákból s szállítása a fölszínen egész újabb ideig a legkezdetlegesebb módon eszközöltetett. Annál nagyobb erőlyel fejleszteti újabb időben a bányagazgatóság a sószállítás tökéletesbitését.

Mai napság a szintes szállítás mind a három sóbányahivatalnál, úgy a bányában, mint nagyobbbrészt fölszínen is, általában vasuton történik. Vasuti szekerek használata mellett egy ember 500—560 kilogram soterhet szállit egyszerre, mig régen a legfőlebb 56—100 k-ot szállithatott csak.

Függélyes szállításnál általánosn csak sodrony-kötelek használtatnak, melyek olesóság, tartósság és aránylag csekély súlyok folytán a kenderköteleknél jelentékenyen előnyösebbek.

A magyarországi csekély sófogyasztás miatt a máramarosi sóbányákban, termelési nagy képességök ellenére, évenként aránylag igen kevés (átlag 56—60 millió kilogramm) tiszta só fejtetik, a mi miatt Rónaszéken és Sugatagon a só függélyes szállítására gőzgépek még nem alkalmazvák, s még most is lóerőre berendezett orsó-gépek használtatnak. Szlatinán azonban, mely bányahelység az északkeleti vasut végállomásához alig 2 kilométernyire fekszik, s ahol ez okon évenként 28—30 millió kilogramm tiszta só fejtetik (az egész évi mennyiségnek fele), már mind a két bányánál gőzgépek vannak, nevezetesen a Ferencz-bányánál egy 12 lóerejű gőzmozdony, a Kunigunda-bányánál egy 50 lóerejű gőzgép. Ez utóbbi a magyar államvasutak gépgyára által készítettett és szereltett fel.

E gőzgép alkalmazása mellett egy nyolcz órai műszakban 72,000—100.000 kilogramm só szállittatik a bányából fel.

135. §. Légvezetés.

A máramarosi terjedelmes sóbányákban általán véve jó lég van, mely körülmény azon állítás helyességét, hogy a bányalég a só által javíttatik, igazolja.

Hosszu és kis méretű csarnokokban észlelhető ugyan néha szorult levegő, de ritkán és nem kiállhatlan mérvben.

Tárnákban is észlelhető szorult rossz levegő, különösen ha víz nem foly le a tárnán, s ez tekervényes és közelben bányatorokkal összeköttetésben nincsen. A légvonal a légajtók alkalmazása által fokoztathatik. Egyébiránt a máramarosi sóbányászatnál mesterséges légvezetés szükségé a legritkább esetek közé tartozik.

136. §. Vízvezetés.

A víz oldó ereje oly nagy hatással van a kősóra, hogy a víz a sóbányászat legkártékonyabb ellenségének tekinthető. E miatt a sóbányászatnál a víztartás fő figyelmet igényel.

Eleinte bőr-tömlőkben való víz-huzás által mentesítették víztől a sóbányák; de ez nem volt kielégítő, a mennyiben az ily víz-huzások által a bánya víztükre folytonos hullámzásnak lévén kitéve, a sótöms nagy mérvű kilugozást szenvedett. E mód még most sincs egészen mellőzve.

Ott, a hol a helyi viszonyok megengedik, napra nyíló tárnák vezetnek egész a bányák területeig, illetőleg odáig, a hol a bányák közelében vízforrások tűnnek fel.

A legújabb időben a bányákba betódult vizek kézi és gépszivattyúkkal huzatnak ki. Így Szlatinán a Ferencz-bánya-tárnákban gyűlt vizek kihuzására egy Knauszt- és egy Siegl-féle kézi szivattyugép van felállítva; az Albert-bányában pedig egy Rittinger-féle (Wagner volt főmérnök által tervezett) köldök-ramács-szivattyu működik, mely utóbbi szivattyugépnek működésben tartását egy Siegl-féle 12 lóerejű gőzmozdony eszközli.

Hogy a vízvezetést illetőleg jövőre czélszerű intézkedések tétethessenek, Prugberger József jelenlegi bányaigazgató intézkedése folytán megindítottak Szlatinán és Rónaszéken a kutatások a végett is, hogy a só-fedű-agyag települési viszonyai s a vizek folyása kipu-

hatoltatván, a vizek a bányák területén kívül édes minőségben fogatván fel, a bányáktól levezettethessenek.

A máramarosi 3 sóbányahivatalnál kiemeltetik évenként gőz-, ló- és emberi erő felhasználása által összesen 152.620 ür-köbméter sós víz, átlag 6,503.760 kilogramm sótartalommal; természetes uton, csatornákon és tárnákon elvezettetik évenként összesen 132.600 ür-köbméter, összesen 1,073.520 kilogramm sótartalommal. Ebből kiviláglik, hogy a sötömzsből évenként 17 millió kilogrammon felüli sómennyiség lugoztatik ki. .

137. §. Üzleti rendszer.

A máramarosi sóbánya-hivataloknál feloszlik: az üzlet: a) só-termelésre, b) sójövédékre, két elkülönített számadás-vitellet.

A termelési üzlet körébe tartozik: a sóbányák szakszerű művelése, a sajátlagos sótermelés, a sónak a jövedék részére való átadása, a bányák fenntartása (ide értvén a bányabiztosítási munkálatokat és a víztartást), továbbá a pénz- és szertárkezelés, s a munkások személyi ügyeinek elintézése.

A jövedéki rovatba tartozik: a naponként termelt sónak azonnal átvétele, az átvett sónak beraktározása, elárusítása, küldeményezése a sóhivatalokhoz, illetőleg a sziget-kamarai sószállító hivatalhoz, s úgy a sóanyagot, mint a jövedéket illető pénzbeli bevételek és költségek elszámolása.

Máramarosban legelőbb Rónaszéken volt sóbánya-hivatal. Itt lakott az igazgatóság is egész 1749-ik évig, a mikor Szigetre tétezt át. Sugatagon és Szlatinán 1777. évben állítottak fel a sóbánya-hivatalok. Ezek most a rónaszéki sóbánya-hivatallal együtt a szigeti bánya-igazgatóság alá vannak rendelve.

A sóbánya-hivatalok üzleti személyzetét a következő táblázatok mutatják.

C z i m e k	Róna- szék		Suga- tag		Szlatina		A tiszt- viselők és altisz- tek ösz- szes		Jegyzet
	szám	évi fizetés	szám	évi fizetés	szám	évi fizetés	száma	évi fi- zetése	
		ft		ft		ft		ft	
I. Tisztviselők.									
Bányanagy és hivatal- főnök	1	1200	1	1300	1	1400	3	3900	Az állandó fizetéseken kívül a tiszt- viselők és altisz- tek sza- bad lakást, vagy ennek hiányában 10% lakpénzt, valamint ter- mészetben fa- és sójárán- dóságokat él- veznek.
Pénztárnok-számvivő . .	1	1000	1	900	1	800	3	2700	
Ellenőr	1	800	1	750	1	750	3	2300	
Szergondnok	1	700	1	700	1	700	3	2100	
Raktár-műszatiszt	1	650	1	650	1	650	3	1950	
Bánya „	1	600	1	600	1	600	3	1800	
Almúszatiszt	1	500	1	500	1	500	3	1500	
Műorvos	1	600	1	600	1	600	3	1800	
	8	6050	8	6000	8	6000	24	18050	
II. Altisztek.									
Gépész	1	600	1	600	Az altisz- tek fizetésé- nek szüksé- ges feleme- lése folyamat- ban van.
„ segéd	1	400	1	400	
„ „	2	912	2	912	
Műpallér	1	300	1	300	1	300	3	900	Különben egy sulybe- mondó és egy hivatalszolga- segéd a só- jövedék sze- mélyzetéhez tartoznak.
Bányafelőr	2	600	2	600	2	600	6	1800	
„ segéd	1	250	1	250	1	250	3	750	
Sulybmondó	2	400	2	400	2	400	6	1200	
Hivatalszolga	1	200	1	200	1	200	3	600	
Szertár „	1	200	1	200	1	200	3	600	
Hivatal „ segéd . .	1	180	1	180	1	180	3	540	
Szülésznő	1	150	1	150	1	150	3	450	
	10	2280	10	2280	14	4192	34	8752	
Mindössze .	18	8330	18	8280	22	10192	58	26802	

Állandó munkások	Munkabérek		Rónaszék	Sugatag	Szlatina	A sóbányahivatalnál összesen	Jegyzet
	8 órai műszakra	egy napra					
	krajczár	szám szerint					
Felügyelők	60	70	12	7	12	31	A készpénzfizetésen kívül az állandó munkások leszállított árban gabonát is kapnak, még pedig havonként $30\frac{1}{2}$ — $61\frac{5}{10}$ literig, és ezen kívül minden családtag után $15\frac{5}{10}$ liter buzát vagy tengerit. A gabonapótlék értéke műszakonként 18—20 krt képvisel. Minden munkásnak a buzán kívül családtagonként 15 π só és 2 tehéntartására 6 π só járul.
Sóvágók	54	—	85	107	168	360	
Mesterek	Szakmánybérben állanak		3	3	2	8	
Bodnárok	"		8	15	13	36	
Ácsok és tárnászok	54	70	24	26	37	87	
Kőművesek	54	70	10	9	16	35	
Őrök	—	40—45	12	12	22	46	
Segédmunkások .	—	30—48	64	95	127	286	
Gyermekek "	—	20—30	21	18	21	60	
Tisztviselők és altisztek létszáma .	.	.	239	292	418	949	
	.	.	18	18	22	58	
Üzleti személyzet	.	.	251	310	440	1007	

A sóbánya-üzem fenttarthatása követeli, hogy a bányákba behatólók vizek rendszeresen összegyűjtetvén, kiemeltessenek. Az aknákból kiemelt telített sós víz mindhárom bányahivatal székhelyén fürdésre is használtatik; ez irányban azonban leginkább megemlítést érdemel Szlatina, a hol a Lajos-tartalékbányából kiemelt, s köblábankint 26- π -ig telített sós víz az akna mellett berendezett fürdőházban fürdésre használtatik fel nemcsak az ottani sóbányamunkások által, kiknek többnemű betegségeikben ez orvosilag rendeltetik, hanem idegenek részéről is.

A szlatinai konyhasós víz nevezetes mennyiségű kénsavas sókat és (habár csekély mennyiségben) hamagot is tartalmazván, gyógyhatási tekintetben több figyelmet érdemel, mint a mennyiben eddig részestett.

E fürdőnek fokonzintú oly állapotba fejlesztése, mely a műveltebb osztályok ez idő szerinti kívánalmainak is megfelelő, a bányagazgatóság által ezéllba vétetett.

138. §. A máramarosi sóbányák átlagos

	1846—1855.					1856—	
	É v i t e r m e l é s				kiállítási ár 100 kilogramm	É v i t e r	
	kőso	marha- só	gyári só	összesen		kőso	marha só
	k i l o g r a m m				kr.	k i l o	
Rónaszék .	16,310.540	312.961	.	16,623.501	50.53	15,667.190	1,570.277
Sugatag . .	14,642.496	.	.	14,642.496	54.07	18,637.080	1,162.000
Szlatina . .	14,095.928	.	.	14,095.928	49.87	17,859.688	1,118.544
	45,048.964	312.961	.	45,361.925	51.42	52,163.958	3,750.821

Bárha az utolsó évtizedben különösen Szlatinán jelentékeny be-
költségei a kiállítási árakban befoglalvák: az előbbi évtizedekhez
termelés, részint pedig a kezelés körül eszközölt javítások által.

I. tábla.

termelése 1846—1875. években.

1865.			1866—1875.				
m e l é s		kiállításí ár 100 kilogr. után	É v i t e r m e l é s				kiállításí ár 100 kilogr. után
gyári só	összesen		kősó	marha- só	gyári só	összesen	
g r a m m		kr.	k i l o g r a m m				kr.
.	17,237.467	60.73	18,676.442	818.986	440.789	19,936.217	60.66
61.376	19,860.456	60.36	20,847.512	827.064	367.640	22,042.216	44.93
20.104	18,998.336	58.25	25,325.508	1,334.760	204.176	26,864.444	48.26
81.480	56,096.259	59.77	64,849.462	2,980.810	1,012.605	68,842.877	47.95

ruházások és Rónaszéken bányafeltárások is történtek, melyek képest a kiállításí árak mégis kisebbek lettek, részint a nagyobb

139. §. A máramarosi só-

	Feltárt terület □ méter	Mivelhető állapotban levő só-bányák								Gépezetek	
		száma	területe □ méter	kiaknázható só millió kilogr.	nyitott aknák		napra nyitó tár- nák		gőz- vagy lóerőre berendezve	száma	összes lóerő
					száma	összes méltsége mēt.	száma	összes méltsége mēt.			
Rónaszék .	629.414	7	86319	61.60	54	2586	15	4808	Lőjár- gány	7	56
Sugatag . .	719.330	3	29492	26.88	18	448	26	2252	"	9	72
										4	88
Szlatina . .	755.297	4	30212	25.20	27	493	12	1687	gőzmű lőjár- gány	5	24
	2,104.041	14	146.023	11.368	99	3527	53	8747	.	25	240

II. tábla.

bányászati ipar átnézete.

Évi termelés (öt évi átlag szerint)			kiállítási ár kilogrammonként	Üzleti személyzet				Munkabér egy 8 óras műszakra	Társulási vagyon-állapot	Jegyzet	
neme	mennyisége	értéke		tisztviselők	munkások		a férfiaknál a gyermekeknel				
					altisztek	férfiak					gyermekek
	kilogr.	forint	kr.	s	z	á	m	a	kr.	forint	
Tiszta kősó	16,892.193	1,554.081	0546	8	11	233	36			28.066	A bocskói sodagyár részére a gyári só 100 kilogramm után $10^{7/100}$ krral árusítatik.
Gyári só .	1,469.296	1.573									
Tiszta kősó	21,342.776	1,963.535	0533	8	11	270	12		40—60 kr. 20—30 kr.	21.975	A tiszta kősó 9 for. 20 krral, és a gyári só 38 krral van 100 kilogrammonként értékesítve.
Gyári só .	514.360	1.954									
Tiszta kősó	26,143.432	2,405.195	0526	8	16	387	53			33.143	
Gyári só .	305.816	1.162									
	66,667.873	5,927.500	0545	24	38	890	101	—	—	83, 184	

III. tábla.

140. §. A máramarosi konyhasós források táblázata.

Sorszám	Forrás helye és fekvése	Sós viz- forrás száma	Sótartalom százalékban
1	Sófálván a helység közelében	2	18.85
2	Sándorfálván, az ut mellett Só- és Sándorfálva között	3	25.95
3	Talaborfálván	4	ismeretlen
4	Kerekhegy helység északi végén, a Farkaspataki völgyben	4	14.11
5	Nyágova helységtől északnyugoti irányban $\frac{1}{2}$ óra távolságban . . .	1	9.74
6	Irholcz helységtől északnyugot irány- ban Uluhceken	3	11.75
7	Felső-Neresznice helységtől észak- nyugot irányban $\frac{1}{2}$ kilometer tá- volságban	3	11.61
8	Királyvölgy-Alsó-Nereszniczétől észak irányban 4 kilometer távolságban, a volt bányahelység területén . . .	2	16.70
9	Gánya helységtől a Dombó felé vezető uttól eltérő mellék-völgyben 4 kilo- metersnyire	2	13.06
10	Királymezőtől $\frac{1}{4}$ óra távolságban északnak a bruszturai patak jobb partján	1	3.60
11	Apsicza helység közelében	1	ismeretlen
12	Közép-Apsáról Felső-Apsára vezető ut mellett	1	csekély só- tartalommal
13	Szlatinai fensík nyugoti lejtő aljában .	1	20.48
14	Borkuton, a Tiszavölgyben, 4 kilo- metersnyire a helységtől a Kőrös- mezőre vezető ut mellett	1	ismeretlen

Sorszám	Forrás helye és fekvése	Sós víz- forrás száma	Sótartalom százalékban
15	Luhiban, a hoverlai völgyben, a Mencesul nevű hegy déli oldalán	1	csekély só- tartalommal
16	Alsó-Róna helység közelében, a Szeráta nevű hegy keleti lejtőjén	1	16.56
17	Alsó-Rónán, az előbbi forrástól 189 meter távolságban	1	12.54
18	Felső-Rónán a Dobruka hegy északi lejtőjén	1	7.04
19	Rónaszék bányahelységben a gorcz alján	1	26.75
20	Felső-Szelistytől nyugotnak $\frac{1}{4}$ órányira az Iza-völgyben	3	6.69
21	Konyha helységtől $\frac{1}{2}$ órányira Jód felé	2	14.55
22	Jód helység északi végén a malomnál	1	10.00
23	Batiza-Jód közötti ut mentében Implejucz néven ismeretes	1	10.30
24	Batiza helység északi végén, a Muncsel nevű pataknál	1	19.15
25	Batiza helység közepén	1	7.58
26	Szlatinka helység délnyugoti részében	1	6.80
27	Akna-Sugatag bánya-helységben . . .	1	26.75
28	Pudplesza helység felett Királyvölgy felé	1	csekély só- tartalmu
29	Husztköz helység közelében	1	„
30	Ujbárd és a sándorfalvi ut mellett . .	1	„
Összesen . . .		48	—

B)

Vasbányászat.

141. §. Bánya- és gyárhelyek. A vasércz előjövetele.

A tiszta-kerületi vasgyárak közül, melyek Erdély keleti határától a galicziai határ mentében a Kárpátok különböző völgyeiben fekszenek, Máramaros megye területére a fehérpataki, a kabolapolyánai és a dolhai vasgyárak esnek.

A vaskő-lerakódások, melyekre e gyárak alapítva vannak, sürüen fordulnak ugyan elő a megye területén, azonban csekély vastagságuk és szegényebb vastartalmuk miatt valamely nagyszerű vasipar biztosítására annál kevésbbé mutatkoznak elegendőknek, mivel e vaskövekben vilány és kén is foglaltatik, minél fogva csak magas vasárak mellett hasznosíthatók az itteni nagyterjedelmű bikkérdők olcsó szenének segélyével.

Az előforduló vasérczek a következők:

a) Barna-vaskő. Ez a legelterjedettebb. Leggyakrabban az agyag- vagy csillámpala és mészkőrétegek érintkezési lapjai között találhatók.

b) Veres-vaskő. Ritkábban található. Az előbbinél rendesen dusabb vastartalommal bír és kevésbbé varlás.

c) Agyag-vaskő. Rendesen trachitközetek felett.

d) Pat-vaskő. A csillámpala és mészkő közötti, itt-ott tartamos berakodmányokban barna vaskővel váltakozva találhatók.

Az e vidéken nyert vaskövek átlagos vastartalma a 28%-ot ritkán haladja meg.

142. §. A fejrőpataki vasgyár.

Midőn az 1851. és 1852. években a kabolapolyánai vasgyár, mely közel egy század óta fedezte a máramarosi kincstári sóbánya-, erdő- és gazdasági üzemek vasszükségleteit, egyfelől a jobb minőségű vasérczekben mindinkább kezdett szűkölködni, másfelől azokat csak távol eső bányákból nyerhette, a megindított kutatások pedig nevezetes érczmennyiségek fölfedezésére engedtek következtetni; ezenfelül a nagy terjedelmű erdőségek értékesítése is elérhetőnek ígérkezett: kívánatosnak, sőt jövedelmezőség tekintetében szükség-

gesnek tartatott a nyers vasgyártást Kabolapolyánáról Fejérpatakra, a Tisza folyam partjára, a kassa-jabloniczai államut mellé áthelyezni, illetőleg ott egy új nagy vasgyárt telepíteni.

A szigeti kamarai administratio az építési engedély megnyerése végett 1852-ben a bécsi cs. k. pénzügyminiszteriumhoz fordult. A pénzügyminiszterium e felterjesztéseknek helyt adván, Mannlicher pénzügyminiszteri titkárt bízta meg a tervezett vasmű építésére vonatkozó adatoknak helyszíni felvételek alapján való megbírálására és ennek alapján javaslatlételre. A nevezett miniszteri titkár a helyszínén Fejérpatakon megjelenvén, a viszonyok tanulmányozása után ajánlotta, hogy Fejérpatakon egy terjedelmes vasgyár, két nagy olvasztóval, építtessék. Ajánlata a miniszterium által elfogadtatván, az szentesítés alá bocsáttatott, s az építési engedély is 1856. évben leérkezvén, az építkezés még ugyanazon évben megkezdett és 1861. évben befejeztetett, ugyanazon év október havában legfelsőbb engedély mellett „Ferencz-József“ kohó név alatt nagy ünnepélyességgel üzembe is vétetett.

Fejérpatak a Tisza-folyam bal partján fekszik és Trebusa községtől csak a Tisza-folyam által választatik el. A lélekszám az utolsó népszámlálás szerint Trebusán 1159, Fejérpatakon 587; összesen mindkét községben 1746.

Fejérpatak az északkeleti vaspálya szigeti pályaudvarától $3\frac{3}{4}$, és a leMBERG-czernoviczi vaspályának kolomeai állomásától $18\frac{1}{2}$ mértföldnyire fekszik.

A lakosok, kevés földmívelésen és némi marhatenyésztésen kívül, leginkább azon munkákból élnek, melyeket a gyár közvetve és közvetlenül nyújt, a milyenek a favágás, csusztatás, szenítés, fa-, szén- és vaskő-fuvarozás.

143. §. A vasérczek fejtési módja és kiállítási árai.

A fejérpataki vasgyári üzem alkatrészét képező bánya-telkek száma 18. Terjedelmök 881,660 □ m. Van ezeken kívül egy kültelke 115,104 □ m. és 7 szabad kutatása.

A vasérczek fejtése részint aknák és tárnák, részint külfejtés által eszközöltetik. Külfejtés által jelenleg a budfalvi, szeret-plai és a kabolapolyánai-bánszky bányákban eszközöltetik a termelés, és

csak az e fejtési módozatnak újabb időben behozatalával sikerült az érczek kiállítási árait némileg leszállítani.

A vasérczek kiállítási árai a kohóhoz szállítva az utóbbi 6 év alatt 20—40 kr között váltakoztak bécsi mázsánként. A luhyi-bánya gazdagabb vasérczeket tartalmazó eddig feltárt lerakódásainak leművelése után jelenleg csak csekélyebb tartalmu és nehéz olvu, s az ipar nagy pangása folytán mélyre csökkent vasárak mellett, kedvező eredménnyel nem használható érczek állván rendelkezésre, a magas kemencze működése ideiglenesen megszüntetett, s egyelőre a kutatások indítottak meg nagyobb mérvben, melyek sikerre nézve némi kilátással biztatnak, különösen Luhy területén.

A dohorunyai, szeret-plai, bánszki és budfalvi bányákban a vasérczek fejtése folytatattik azon feltevésben, hogy az itt nyert gyengébb tartalmu vasérczek vegyítéséhez megkívántató gazdagabb berakódások felkutatása után, a magas kemencze működésének újból megindítása, a vasárak nyomott kelendősége mellett is, némi nyereség reményével eszközölhető leend.

144. §. Nyers vastermelés.

Az olvasztás egy 42 láb (13·3 méter) magas nagy olvasztóban történik, bikkfaszénnel, mely a kohóhoz szállítva dobánkint (1·58 hektoliter) 40 krral fizettetik. A fülég egy, a kohószinten alkalmazott hevítő készülék (schottischer Apparat) által hevítettik és egy kéthengerű gép által szolgáltatattik, mely, valamint a gyárnál létező többi erőművek is, egy 25' (9·9 méter) átmérőjű s 30 lóercjű felülcsapó vízi kerék által hajtatik. A magas-kemencze bélleléséhez szükséges anyag közelben megszerezhető, s képlekő-, kova- és agyag-vegyületekből áll. Egy ilyen béllelés gondos kivitel mellett két éven túl is eltart.

Az érczek pörkölése 5, úgynevezett „cseh“, hengeralakú kemenczében eszközöltetik. Az érczek nehéz-olvuak és nehezen reducálhatók levén, csak nagy hőségben olvaszthatók. A termelt nyersvas szürke apró szemcsés, s mázsánként (56 kilogramm) átlagosan 21 köbláb (6·6 hl.) tüzelő-anyagot igényel.

Az olvasztási üzem-eredmények mindeddig kevés kivétellel kedvezőtlenek voltak, s jövedelmet ez üzemnél 3 ft 65 kr mázsánkénti nyersvas előállítási ár mellett elérni eddig nem sikerült. Ennek oka a vasérczeknek drágaságában és nehéz olvu minőségében (ko-

varcz tartalmoknál fogva egész 28°/_o mészkövel adagolandók) van. E tekintetben kedvezőbb fordulat csak abban az esetben várható, ha a luhy-i, és esetleg más kutatások jobb minőségű és tartalmasabb ércz feltalálását eredményeznék.

Az átlagos évi termelés nyers vasban 10—12.000 mázsa vagy 672.000 kilogramm, mely a kabolapolyánai vasfinomító gyár által értékesítették; öntvényekben 6—8000 b. m. (336.000—488.000 kilogramm), melyek leginkább a közelfekvő Galicziában találunk piacot. A nagyolvasztó összes termelési képessége tehát 16—20.000 b. mázsa vagyis 896.000—1,120.000 kilogramm; megemlítvén, hogy az öntvények közvetlenül a nagy olvasztóból állítatnak elő.

A gépműhelynek átlagos évi termelése 600—900 mázsa (33.600—50.400 kilogramm).

A reszelő-gyártás csak saját szükségletre és a kincstári fűrész-művek részére tartatik fenn.

145. §. Kezelési adatok.

A fejezpataki vasgyár kezelési személyzete áll 2 tisztviselőből (1 művezető gondnok és 1 ellenőrző hivataltiszt), 5 altisztből és 87 szegődött munkásból. Ez utóbbiak épen azon elbánásban részesülnek, mely a szegődött sóbányászokra nézve áll fenn.

146. §. Társzláda, annak kezelése és alapszabályainak főbb pontjai.

A társzláda 21,901 ft vagyonnal rendelkezik. Bevételeit a szegődött munkások adalékai (melyek minden egyes érdembe hozott forint után 3¹/₂ krban számíttatnak) és a kiadott kölcsönök 6°/_o-os kamatai képezik. Rendkívüli esetekben a büntetéspénzek is ez alaphoz csatoltatnak. Kölcsönök csak szegődött munkásoknak adatnak, és e célra nem kívántató pénzkészletei állampapirokba fektetnek.

A fejezpataki társzláda eredeti vagyonát a kabolapolyánai szegődött munkások alapították, mely 1861. évig a kabolapolyánai hivatalnál kezeltetett. 1861. évben a kabolapolyánai finomító gyár a fejezpataki gondnokság alá rendeltetvén : a társzláda közös vagyont

képez, melyhez a szegődött kabolapolyánai munkások a fejrpatákiakkal egyformán járulnak és egyforma jogokban is részesülnek.

A felügyeletet a társládavagyonnak kezelése felett a bányaigazgatóság gyakorolja, a számvitel pedig a helybeli pénztári ellenőr teendőihez tartozik. Ezenfelül a vagyonkezelést egy, a munkások által titkos szavazat útján megválasztott, 5 munkásból álló választmány is ellenőrzi. Ezen bizottmány legidősebbik tagjánál tartatik a pénztár ellenőrző kulcsa, a kinek tudta nélkül semmiféle fizetés nem teljesíthető, valamint a választmány beleegyezése nélkül semmiféle kölcsön, vagy segélyezés ki nem utalványozható.

147. §. A gyár jövője.

A mi a fejrpataki gyár jövőjét illeti : az érczfedezetnek kétséges volta miatt az nem sokat ígérő, még pedig annál kevésbbé, mivel a közlekedési eszközök (vasutak) szaporodása folytán a drágán termelt vasárúknak piacjai mind szűkebb térre szorulnak. Galiciában, melynek tetemes részét az utóbbi időkig vasáruival Máramaros látta el, vetélytársa keletkezett a porosz-sziléziai vasgyárakban. A máramarosi piacokon a kedvezőbb viszonyok között fejlődő gömöri vasgyárakkal kell megküzdenie, melyek áruikat az északkeleti vasut segélyével idáig képesek szállítani. Egyelőre csak az olvasztás lenne a dohorunyai, bánszki, szeretplai és budfalvi érczekkel folytatandó. Azon esetben, ha a további kutatások sikerteleneknek bizonyulnak, az itteni gyártelep máshonnan vett nyersvassal dolgozó „ömlesztő gyárrá” lenne átalakítandó, a mikor a gépműhelyt úgy kellene kibővíteni, hogy az necsak egyes géprészek csinozására, hanem egész gépek és különösen gazdasági gépek előállítására is alkalmas legyen. Ily módon a nagy befektetéssel épült gyárat kedvező vasiparállás mellett kedvező üzemeredményekkel fenn lehetne tartani, annál inkább, mivel a máramarosi kincstári igazgatósági kerületben úgy az erdészeti, mint a sóbányászati üzemeknél a gépek mindinkább szaporodnak, és a műalmi ipar is évről évre terjed.

Végre a fejrpataki gyárnak további üzemben tartása mellett némi nemzetgazdászati indokok is szólnak. Ha a gyár nem hajt is közvetlen jövedelmet : mégis azt az előnyt nyújtja az a kincstári uradalomnak, hogy e vidéki nagy kiterjedésű bükkeseinek egy részét értékesítheti és a letarolt területnek értékeesebb fával befásítását esz-

közölheti; továbbá munka-adással a gyár-környékbeli lakosok adóképeségét fentartja, növeli a regalék jövedelmét. Így pl. e gyár fennléte folytán az italmérési jog jövedelme 250 - 300 ftról 400 ftra, a malomjogé pedig 150—200 ftról 1200 ftra emelkedett.

148. §. A kabolapolyánai vasgyár története.

Mikor keletkezett a kabolapolyánai vaskohászat: biztosan meg nem határozható. Állítólag 1775-ik évben a helység közvetlen közelében indítottatott meg a vastermelés a Lonka, Rahó és Kabolapolyána területén előforduló pat-, barna- és veres vaskövekből.

Az 1779-ben kelt Festetich-féle instructio a kabolapolyánai vaskohászatot, habár odáig nem volt jövedelmező, fentartandónak mondja, mintán az államkinestár azon üzembe már nevezetes összegeket fektetett; továbbá, mert ezen távol eső, minden közlekedést nélkülöző vidék só- és erdő-üzemének vas szükségletei ezen gyár által olcsó és jó vassal fedezhetők; végül, mert a kabolapolyánai völgy nagy terjedelmű (32.217 hold) bükk őserdei ezen vasüzlet nélkül nem hasznosíthatók.

A gyár ehhez képest ezen század ötvenes éveig megszakítás nélkül dolgozott változó eredménnyel, állagban azonban vesztességgel.

Vasérczeit a gyár a mult században a kabolapolyánai völgyben szerezte; minthogy azonban ezek csekély vastartalmuak voltak: e század elején már a rahói, kaszópolyánai és különösen a fejrípataki völgyekben is indítottak meg kutatások, s az utóbbi völgyben némi eredménnyel, minthogy a menesul-berlachi bányák hosszabb ideig jó minőségű veres vasérczczel látták el a vasgyárat.

Az 1848. és 1849. évek után a munka és fuvarbérek növekedése folytán a kabolapolyánai vasgyár üzem-eredményei évről évre kedvezőtlenebbekké válván, az akkori cs. k. kameralis adminisztrációnak meghagyatott, gondoskodjék oly módokról, melyek által a vasgyári üzlet jövedelmezővé tétethetnék.

Megindítottak tehát a kutatások a Tisza, Kaszó és Iza vizek völgyeiben, s különösen nagy reményeket kötöttek a Tisza völgyében észlelt vasérczekhez. Minthogy azonban ezeknek a 3½—4 mértföld távolságra fekvő kabolapolyánai vasgyárhoz fuvarozása költségesnek tartatott: nem a már fenálló kabolapolyánai gyár

bővítése hozatott ajánlatba, hanem egy nagyobb szerű vasgyárnak közvetlen a tiszai vasérczkerület közelében, Fejérpatakon, építése indítványoztatott.

A fejérpataki vasgyár ezek alapján 275.025 ft 35 $\frac{1}{2}$ kr költséggel felépítettetett, és az ugyanez időben leégett kabolapolyánai nagyolvasztó többé fel nem építettén: azóta e gyár kizárólag a nyersvas finomításával foglalkozik. Ez irányban e gyártelep annyira is fejlesztetett, hogy az utóbbi években haszonnal volt fentartható, annak daczára, hogy a drágán termelt és neki átszámitott fejérpataki nyersvasat volt kénytelen értékesíteni.

A vasipar terén tapasztalt újabb és korszerűbb berendezések alkalmazása és foganatosítása által e vasgyár egészen új lendületet nyert és műszaki tekintetben tett előhaladása által oly állást vivott ki magának, hogy részint vasgyártmányainak minőségénél, részint ezeknek elért kedvezőbb előállítási árainál fogva a versenyt más gyárakkal bizvást kiállhatja.

Ennek egyik bizonyítéka, hogy az 1873-ik évi bécsi világtárlaton, áruinak minősége és csinosága folytán, érdem-éremmel jutalmaztatott.

A kabolapolyánai vasgyártelep a következő berendezéssel bir.

Kezelési épületek. 1) Egy kohóhivatal-főnöki lakház, hivatali épülettel.

2) Egy ellenőri lakház.

3) „ sáfári „

4) „ I. kohófelőri lakház.

5) „ II. „ „

6) „ hivatalszolgái „

7) „ lakatos „

Üzleti épületek. Üzleti épületei a következők:

1) A nagyolvasztó épület, a hozzá tartozó szénpajtával.

2) A kavarda-huta, egy egyesített kavará és hegesztő kemenczével, egy bocspörölylyel, egy kettős tűzzel, durva pörölylyel és kettős szekrény-fűvóval.

3) Az aszhuta három aszkamarával és léghevitő készülékeivel.

4) A nyújtó pörölyde, magában foglalván egy kettős tüzet, egy durva és egy nyújtó pörölyt, a hármas menetű ürübös, lépcsős és sima hengereket tartalmazó hengermű, a hozzátartozó egy hegesztő kemenczével, egy simító pörölylyel és egy faszárító kemen-

czével; végre az itt alkalmazásban lévő összes tüzeket léggel ellátó kettős szekrény-fúvóval és egy szénpajtával.

5) A szerkovácsda, egy külön épületbe helyezett kettős fekvő vashenger fúvóval, mely 6 kovács tűzhelyet lát el léggel. Ezenkívül 3 pöröly és egy kapa-köszörüléshez való készülék, meg egy szénpajta tartoznak még ezen szerkovács-műhely berendezéséhez.

6) Egy kapapörölyde, 2 pörölylyel és 2 tűzzel; továbbá egy pöröly és ülők köszörülésére berendezett készülékkel.

7) Egy kapapörölyde a kavarda-huta mellett, 2 pörölylyel, két tűzzel és egy kis szénpajtával.

8) Egy forgó fűrés.

9) Egy fűrészmalom.

10) A szegverő műhely 16 tűzzel és egy közönséges szijas fúvóval s hozzá tartozó egy szénpajtával.

11) Egy vas- és szerraktár.

12) Egy magtár.

13) Egy ököristálló.

14) Egy ácsműhely.

15) Egy kis lőportartó ház és

16) Egy rendelkezési szoba.

A munkások házainak száma

a handalban . . .	96
a borkuton . . .	17
<hr/>	
összesen . . .	113.

A vasgyár-telepítvénynek összes térfogata, a kezelési helyeket, faraktárakat, utakat és a folyótájt befoglalva, 58 katasztrális holdnyi területre terjed.

149. §. A vasgyári üzemnek jelenlegi berendezése.

Szénégetés. A vasgyári üzemhez szükségelt faszenet a vaskohó maga termeli a bocskói erdő-hivatal által a gyárhoz vizen szállított bikk hasábfából, melynek szabda ölét 4 ft—4 ft 50 krral fizeti.

Átlagosan évenként 115.000—130.000 köbláb szenet termel, melynek egy része a sóbánya-hivataloknak és a magánosoknak adatik el.

Egy szabda öl fából nyeretik 57·5 köbláb faszén.

Kavarókemencze - üzem. A nyersvas feldolgozása egyesített kavaró-hegesztő kemencze által foganatosított.

A kavarókemencze évenkénti termelése 8600—9700 mázsas tusok- és durva vásra terjed.

Ezen üzemnél egy mázsas durva vas 23—24% nyersvas-apadékkal és 10—11 köbláb aszalt lángfa-felhasználással állítatik elő.

Hengerdei üzem. Ez a kavardától nyert tuskókból hordó-, abroncs-, finom rács- és karika- (közönséges ráf- és keréktalp) vasakat, továbbá szeggyártáshoz való hengerelt, finom fodorvasat állít elő.

Ez üzem csak időnkint folytattatik. 24 óra alatt 36—40 mázsas hengerelt vasat állít elő.

Az évi hengerelt vas-termelés 5000—5200 mázsából áll; azonban a műnek jelen berendezése mellett 9—10.000 mázsas akadálytalanul termelhető.

A tusok-vasbeli apadék egy mázsas kész hengerelt vasnál 6—6½ %, a lángfa-felhasználás pedig 100 font hengerelt vasnál csak 2½—2¾ köblábra számítható.

Készelőhődi üzem. A készelőhődi üzem évenként 500—600 mázsas durva vasat állít elő, 18% nyersvas-apadék és 4 doba vagyis 20 köbláb faszén felhasználása mellett egy mázsas durva vas előállításánál.

Nyújtópörölydei üzem. A mennyiben az utóbbi években berendezett hengerdei üzem nagyobb kiterjedést nyert, annyiban korlátoztatott a vert és nyújtott vasgyártás.

A vert és nyújtott vasbeli évi termelés 2000—3500 mázsáig változik, és 5¼—5¾ % tusokvasbeli apadék és 9—10 köbláb faszén felhasználás mellett foganatosított.

Szerkovácsdai üzem. Ez egyik lényeges ágazatát képezi a kabolapolyánai vasgyárüzemnek. Innen láttatnak el a sóbánya- és erdészeti hivatalok azon mindennemű szerárukkal, melyek kezelésük rendes folytatására megkívántatnak. Ez üzem kiállít évenként 40—50.000 darabra felrugó ást és különmemű kapákat, melyeknek jelentékeny része Gácsországba, Bukovinába és Erdélybe szállítatik.

A szervasgyártás az utolsó években tetemesen fejlesztett, úgy hogy az évi termelés 1200—1700 mázsáig terjedt. Egy mázsas szervasnemű előállításához 9—10 % durva vasbeli apadék mellett 20—23 köbláb faszén szükségeltetik.

Szeggyártási üzem. A szeggyártás majdnem kizárólag a kincstári művek számára történik; azonban magánosok részéről beadott megrendelések is teljesíttetnek.

Az évi szegtermelés 200—300 mázsa között változik.

E termelésnek üzemi eredményei, fodorvasbeli 10—12%-ra terjedő vasapadék és 1 mázsa előállított kész szegmünél, 1.^a—2.^a doba (vagy is 9.5—11 köbláb) faszén felhasználás mellett hatatnak végbe.

E vasgyári üzemből eredő évi átlagos termelés, pénzértékben is kifejezve, a következő kimutatásból kivethető.

Üzemi anyagok megnevezése	Vastermesztmények átlagos évi termelése			
	minősége	mennyisége		pénz- értéke
		köbláb	mázsa	forint
Szénégetési üzemnél	faszén	125.000	—	10.000
Kavarókemenczei „	kavar v. tusok vas	.	8800	59.840
Készülőhődi „	durvasvas	500	3.500
Nyújtópörölydei „	nyújtott vas . .	.	2000	18.000
Hengerdei „	hengerelt vas .	.	5300	53.000
Szerkovácsdai „	szervasnemű . .	.	1200	25.000
Szegverdei „	szegnemű	220	5720
Átlagosan tehát egy évben	125.000	18.020	175.060

150. §. A kohó-hivatal berendezése és a kohó-személyzet létszáma.

A kabolapolyánai m. k. vasgyár a szigeti főbányaigazgatóság-nak közvetlenül alárendelt hivatal által kezeltetik. E hivatal élén áll a kohógondnok, a ki mellett egy ellenőrködő hivataltsízt működik.

A műveletek feletti felügyeletre két felőr van állandósítva.

Az orvosi segély a boeszkói kincstári orvos által szolgáltatik a kohószemélyzetnek.

A vasgyári művek foglalkoztatnak:

7 munkavezetőt,

69 szegődött és

56 nem szegődött állandó munkást, ezen kívül időnkint 20—30 napszámot.

A szegődött munkások itt is, mint más kincstári hivataloknál, részesülnek kedvezményi gabona élvezetében úgy, hogy a szegődött munkásnak a buza és tengeri, bármily magas árúak legyenek különben, 1 ft 84 kr, illetőleg 1 ft 20 krért adatik mérőnkint. A gabona-illetéken kívül részesülnek még a szegődött munkások ingyen só-illetékben is, mely családfejenként 15 fontban, és minden darab szarvasmarha után 6 fontban van megállapítva. Részesülnek még a szegődött munkások szabad faizásban, t. i. megengedtetik nekik, hogy tüzelőfának a dült és ágfát felszedhessék.

A munkabérek, melyek részint alku, részint napszámbérek szerint állapítatnak meg, évenként 25,000—26,000 frtra rugnak.

A munkások érdembéréből a társláda számára minden forint után 3 1/2 kr-ra kiszabott társládai járulék vonatik le.

151. §. A vaskohónak eladási viszonyai.

A kabolapolyánai vaskohó termeléséből közel egy hatodrészt (1400—1600 b. mázsa, 23,000—25,000 ft értékkel) a kincstári sóbánya és erdőhivatalok által használtatik fel; a termelt árúknak többi része a magánosok vásárlására bocsátatik.

Az elárusítás nagyobb részét Gácsországban, Bukovinában és Erdély északi területén eszközöltetik; némi része azonban Sziget városában és az ehhez közel fekvő vidéken talál vevőket.

Az a körülmény, hogy az északkeleti vaspályának megnyitása óta Gömör megyéből tetemes mennyiségű vas szállittatik Szigetre, valamint az a pangás, mely már három éven át észlelhető a forgalomban és kereskedésben, a kabolapolyánai gyárra is kedvezőtlen hatást gyakorol. De bár árúinak árát tetemesen le kellett szállítani, s e mellett készletei megszáporodtak: működését mégis már több éven át haszonnal zárja le, a mi életképességének bizonyítéka.

152. §. dolhai vasgyár keletkezése és viszonyai.

A dolhai levéltárban létező számadásokból látható, hogy Rókamezőn a gróf Teleki-család dolhai uradalmában már 1780. egy papirgyár létezett, mely 1830 körül más papirgyárakkal többé nem lévén képes versenyezni, a részvényesek által vasgyárrá alakították át. Kezdetben csak készelő-tüzek és nyújtó-hámorok helyeztetek el a papirgyári épületben, és feldolgozásra a nyersvas Gömör megyéből hozatott: de már 1852. évben Dolhán egy magas kemencze építése kezdetett meg, miután sikerült Bereg megyében Bilke és Ilonca határaitban vasköveket találni.

Ez időtől fogva a vasgyár folytonosan működik és felemészt évenként 3—4000 köböl szénfát és 800—1000 öl kétláb hosszú lángfát.

Kezdetben a gyár részvényekre lévén alapítva, az uradalom szerződésileg feljogosított, hogy a fatörzsdiját 5 évi időszakokban 50 krról egészen 2 ft 50 krig emelhesse; azonban a szegény vastartalma és távolról szállítandó vaskő mellett ily alapon a gyár folytonos veszteséggel működött. Végére is a gróf Teleki-család a részvényeket magához váltani kénytelenített.

Kevés lévén a rendelkezésre álló vaskő: csak 8—10,000 mázsa finomításra szánt nyersvas termeltetett a magas kemenczében; a 42,000 holdra terjedő erdőség némi bővebb kihasználhatása céljából azonban 1869. Rókamezőn szertüzek rendeztetek be, a hol metzenzéfi árucikkek gyártattak, a kavarási és nyújtó-hámorok Dolhán összpontosítottak.

1875-ben a vasgyár az újabb rendszer szerint átalakított, az öntvényekre is súly fektettetvén.

Jelenleg áll a vasgyári telep:

a) Dolhán

egy olvasztóból 20,000 mázsa nyersvas termelési képességgel (abból 2—3000 mázsa öntvények);

egy kavarási, 8000 mázsa tusok-vas termelő képességgel;

egy két-kamarás faszárítóból,

egy készelő tüzből;

két hevítő hődből.

b) Rókamezőn

egy készelő tüzből ;
tizenkét szertüzből, 100,000 db szervasneműeket termelő képességgel.

A vízerő és esése oly kedvező a lisziczka patakon, hogy e vidék képes Metzenzéffel versenyezni, sőt azt tulszárnyalni.

A vaskő trachyt-kövezetben fordul elő és átlagosan 22—25⁹/₁₀ vastartalmu.

Egy köből bikkfa vágatásért fizettetik 90—100 kr.

Egy 2' ölért 50—60 kr.

10 köbláb szenesítéseért 15—18 kr.

10 köbláb fuvarozásaért a távolsághoz képest 15—18 kr.

Egy két sukkos ölfu fuvarozásért 1 ft 20 kr.

Az ölfu-usztatás a rókamezei és bronyka-rikai patakon eszközölhető ; de jelenleg még a közelfekvő dolhai és rókamezei erdőségek miatt nem használtatnak e célra.

Roxer Vilmos.

III.

Ipar és kereskedelem állapota.

A)

Kézműipar.

153. §. A kézműipar általában. A jelenlegi iparágak.

Azon, mondhatni nomád állapot, a melyet Máramaros megye népességének legnagyobb a falukon lakó része élt, egyáltalában nem volt kedvező a kézműipar gyarapítására. Ilyet csak a városokban találunk, míg a faluk egészen elszigetelve éltek a polgáriasodás ez első feltételei irányában. A mire rendes foglalkozásaik mellett (földmivelés, baromtenyésztés) szükségök volt, azt maguk állították ki, s igen kevés volt, a miért vásárt, boltost föl kellett volna keresniök. A városok iparosai e miatt jobbra csak kebelbeli szükségekre termeltek, s ez az oka, hogy nálok és általok valami jelesebb nem igen állhatott elő, s a kézműipar ágai is igen szűk körre voltak szorítkozva. Terjedelmesebb iparosságra csak a 18. század közepe után találunk, midőn a belháborgások megszűntével a megye az anyaországhoz visszaesatoltatott.

A lakosság legkiválóbb, csak pénzen megszerezhető szükséglete a lábbeli (bocskor és csizma) levén, az iparnak ez ága kezdett leginkább fejlődni, s így sokan adták magukat a városokban a timár és csizmadia mesterségre. Sziget városában keletkeztek legelőször a timár- és csizmadia-czéhek. Ez iparág a régiebb időkben meglehetősen jövedelmező volt, és üzői a legmódosabb polgárok közé tartoztak.

A szabók csak a műveltebb osztályok számára dolgozván, mivel ez osztály nem igen nagy számu volt, nem képeztek erős cézhet.

Szűcs és gombkötő régen több volt, mint jelenleg, mert az akkori divatu magyar ruhák készítéséhez e két mesterség nélkülözhetlen volt.

A fazekas mesterség régen gyakoroltatik. Számuk szaporodott, de a mesterség maga nem haladt előre, mert a milyen volt ezelőtt száz évvel, ma is csak olyan, s jó edény csak a városokra jövő nagybányai vagy gácsországi fazekasoknál kapható.

A kovácsok és kerékgyártók a régiebb időkben, mikor a vasas szekér ritkaság volt, a lovak is vasalatlanul jártak, a szekereket pedig és egyéb famunkákat a lakosok maguk készítették, nem igen voltak keresettek, s így e két iparág nem fejlődhetett. Lassankint azonban a vasas szekerek szaporodván, s a kövezett utak a lovak vasalását megkívánván, e mesterségek is lendületet nyertek.

A lakatos mesterség a régiebb időkben csaknem egészen ismeretlen volt. Még e század elején csak egy lakatos volt az egész megyében Szigeten, s a kassai czéhbe tartozott.

Az asztalos mesterség egyike a legrégiebbeknek a megyében; mivel azonban az építkezések nagyon gyérek voltak: nagyobb jelentőségre nem vergődhetett. Butorok készítésével foglalkoztak közönséges szükségletre; de arra, hogy mű-darabokat állítsanak elé, nem volt sem ok, sem mód.

Kesztyüs egyetlen egy telepedett le e század elején, s egy maga üzte a mesterséget.

A kádár mesterség a régiebb időkben csak naturalisták által gyakoroltatott. Az első tanult kádárt a mult században a kir. kincstár hozta be és telepítette a megyébe.

Az ács és kőmives mesterségek közül az első eleitől fogva gyakoroltatott, de a kőmivesség majdnem ismeretlen volt, úgy hogy minden nagyobbyszerű építkezéshez külvidekieket kellett alkalmazni.

Bádogost és rézművest egy század előtt még nem ismert a megye.

Legkiválóbb saját ipara volt a megyének már régibb időkben a faedények, teknők, talak stb. készítése, melyekért a szomszéd vidékektől sok pénzt kaptak; azután a gyapju szőnyegek, melyek azonban leginkább csak saját használatra és nem eladás végett készítették, bár szépségök, tartósságuk és eredetiségök tekintetéből megérdemelnék, hogy kül-kereskedelmi cikkekkel tétessenek.

A kézműiparral foglalkozók jelenlegi számát a megyében a következő hivatalosan összeállított lajstrom terjeszti elő:

Ács van 96, asztalos 80.

Bádogos 7, borbély és fodrász 16.

Czipész 75, cukrász 4, csizmadia 175.

Ezüstműves 3, esztergályos 4, építőmester 2.

Fűrészemester 5, fazekas 60, fésűs 3.

Gombkötő 4, gubás 8.

Hentes 6.

Kádár 60, kerékgyártó 52, késesináló 2, köszörűs 6, kéményseprő 10, kőműves 46, kosárfonó 4, kőfaragó 2, kovács 162, kalapos 1, kötélverő 15, könyvkötő 6.

Lakatos 20.

Mészáros 61, molnár 180.

Nyeregesináló 2.

Órás 5.

Puskaműves 3, paplanos 6.

Rézműves 5.

Sapkás 3, sütő 10, szabó (férfi) 80, szabó (női) 20, szappanos 14, szijgyártó 5, szücs 30, szobafestő 4, szítás 5.

Timár 68, takács 7.

Üveges 10.

Összesen 48 kézmű iparág 1457 iparos-mesterrel.

E rovat alatt látom helyén különösen kiemelni a „Részvénytársulati nyomdát, mely 1872. évben jött létre. T. i. az addig Szigeten fennállott két nyomda-vállalat tulajdonosai átlátván, hogy nyomdáik berendezése a mai kor igényeinek meg nem felel: elhatározták, hogy a két üzletet egyesítsék, részvények alapján egy teljesebbet, tökéletesebbet állítsanak elé. Sikerült is egy consortiumnak alakulni, mely „Mármárosi könyvnyomda- és kiadói Rész-

vénnytársaság" czimmel átvette az előbbi tulajdonosoktól nyomdáikat; azok helyett, részint azokból egy újat szervezett s egy oly minden igényeknek megfelelő s dusan felszerelt intézetet állított fel, melyet a vidéken nem sok mul felül. Magyar és héber osztályra oszlik fel. Alaptőkéje a társulatnak 12.000 forint 4000 ft tartalékkal.

B)

Gyáripár.

154. §. A gyáripár állapota általában.

A természet nyújtotta előnyöket gyárak alapítására fordítani Máramarosban : ezzel az eszmével csak e században találkozunk először. A kir. kincstár Kabolapolyánán már azelőtt próbálkozván a vasgyártással, ez kedvet szolgáltatott arra, hogy ugyanő üveggyárt alkosson a técsői bércz egy völgyében (Ferencz-völgy); a gróf Teleki-család papir-gyárt állított, majd vasgyárt a Dolha-víz mentén. A kedvezőtlen coniuncturák egyiket sem engedték kellő virágzásra jutni, sőt a papir-gyár épen el is enyészett.

A nagyobb lendület e téren az 1848. utáni idők következménye, a mikor a nemzetgazdászati eszmék hatalmasabb áramlatot vettek az egész országban. A kereskedelem impulsust adott, s azok, a kik az anyagi virágzást a nemzeti lét egyik fentartó eszközének lenni beismerték, kerestek és találtak is tért a megyében, a hol a gyáripár némi ágait megtelepítsék s ez által megvessék legalább az alapot a jövődőség számára, mely a kétségtelen előnyöket bizonynyal nem engedendi használatlanul heverni, mint heverték eddig.

A gyáripár statistikájára nézve jelenleg így áll a megye.

Van 1. „Szóda- és vegygyár“	1
2. Üveggyár	1
3. Czementgyár	1
4. Vasgyár	3
5. Gyufagyár	1
6. Sörgyár	4
7. Pálinkagyár	6
8. Fűrészárugyár 11, melyek közül 4 gőzerővel, a többi vízzel dolgozik.	
9. Lisztmalom vízre	180
10. Könyvnyomda	1
Összesen	209

A vasgyárakról a bányászati, s részben a fűrészárukról az erdészeti rovat alatt lévén már szó: e helyen különösebben csak a kiválóbbakról kívánok részletesebb ismertetést nyújtani, mint olyanokról, a melyek még kevésbbé ismeretesek.

155. §. A magyar-svajozi szóda- és vegygyár.

Ezen, az egész Magyar-osztrák monarchiában legnagyobb ilyenü gyár megalakítására az első lépés 1868. február 26-án tétetett meg, midőn egy szerződés kötöttetett egy részről a szigeti m. kir. államjavak igazgatósága, továbbá Klapka György, Majthényi Bálint, Holländer testvérek, Dr. Wagner Dániel és Nagel Majer, mint magyar alapítók, másrészt Peyer ins Hof és Blank Arbenes, mint svajezi alapítók, által Máramarosban szikso- és más vegyészeti gyártmányok előállítása céljából. Ez alapítókból álló consortium két millió forint befizetett tőkére kibocsátott részvények alapján részvénytársulattá alakult, a mikor a tőkeből egy millió forint befizettetett.

Még ugyanazon évben megszereztek a gyári helyiségek alá szükségelt földek, a melyek Nagy-Bocskó község határán a Sopurka folyam jobb partján fekszenek.

Az építkezés 1869. évben megkezdett, a gyártelep a sziget-gácsországi országuttal egy ehhez csatlakozó ut által összekötöttetett, s a legszükségesebb épületek két év alatt elkészülvén, a gyár működését megkezdette.

A gyártelepen felépített épületek következők.

1. Kénsavgyár, 94 méter hosszú,

23 „ széles,

17 „ magas.

Ebben vannak elhelyezve a pörkölő-kemenczék, ólom-kamarák, Gay-Lussac-tornyok, savany-tartalékok, lepároló kemenczék, sav- és víz-vezetékek, vízlúdgák stb.

2. Kéngyár, 36·5 méter hosszú,

22·5 „ széles,

5 „ magas.

Ebben vannak a kén-kemenczék, szétbontó (3000 kilogramm) öntött vasüstök, a sósav absorbeálásra szükséges tüzmentes agyagból elkészített korsó-rendszerek, kénsavtartalékok stb.

3. Szódagyár, 95 méter hosszú,

36 „ széles,

5 „ magas.

Ebben vannak a szóda-kemenczék, a lugzó rendszerek, lepároltató- és égető kemenczék.

4. Gépházépület, 52 méter hosszú,

19 „ széles,

5 „ magas.

Ebben vannak a gőzgépek és katlanok, a mész-, szén-, só- és szóda-malmok, valamint egy nagy kísérleti műhely.

5. Chlor-mészgyár ólomkamarákkal, agyagégető kemenczékkel, műhelyekkel és szárítókkal.

6. Gépjavító műhely, kovács-, lakatos-, asztalos-, kádár- és ácsműhelyekkel.

7. Iroda-épület a különböző hivatalok számára.

8. Tisztviselői lakházak.

9. Iskola.

10. Munkások lakházai kertekkel.

11. Vendéglő.

12. Kórház.

13. Istálló 90 lóra.

Ez épületek sínhuzatokkal vannak egymással összekötve.

A gyár évenként termel:

a) 2,700.000 kgr. 60%-nyi kénsavat, melyhez a szükségelt nyersanyag 1,800.000 kgr. kénkovand.

b) 3,500.000 kgr. glaubersót,

1,500.009 kgr. sósavat, melyekhez a

szükségelt nyersanyag 2,700.000 kgr. konyhasó,

2,700.000 kgr. kénsav.

c) 1,500.000 kgr. szikszódát mindenféle minőségűt, melyhez a

szükségelt nyersanyag 3,000.000 kgr. kén.

3,000.000 kgr. mészke.

1,500.000 kgr. faszén.

d) 200.009 kgr. salétromsavat,

200.000 kgr. mészhalvagot.

A tűzmentes téglagyárak minden minőségben, ugymint savaknak ellenálló edények gyártásában, kitűnők.

A gyártáshoz szükségelt nyersanyagok a következő módon szereztetnek be:

1. A fát a gyártól nem messze fekvő kincstári erdőkből termeli és saját készítményü usztatóin és vízfogó-gátjain szállítja a gyárhoz.

2. A kénkovandot részint a borsabányai telepből, részint a Fajna-völgyből tengelyen szállíttatja.

3. A fa-szenet a kincstártól bérelt erdőkben vállalkozók által szerzi be.

4. A mészkövet Trebusán a Tisza folyam mentében előnyös fekvésben feltalált telepről a szomszéd községek vonó erejével szállíttatja.

5. A vas-szereket (öntött és nyújtott vasat értve) a kabolapolyánai és fejrátaki kincstári vasgyárakból szerzi.

Az egész munka-erő, mely az üzlet vezetéshez szükségeltetik, a környékbeli lakosságból állíttatik elő, és 300 állandó férfi és nő kézi munkást foglalkoztat, a kik évenként összesen 100.000 ftot hoznak érdembé.

A gyártmányhoz szükségelt anyagoknak vételi, szállítási és üzleti költsége 300.000 ftra tehető.

A gyártmányok elárúsítása egész Magyarországra, a szomszéd Galicziára és Bukovinára, Oroszország déli részeire és legutóbbi időben magára a bécsi piacra is kiterjed.

Az alakulás alkalmával a gyárhoz kötött remények, annak jövedelmezőségére nézve nem teljesültek, és a részvényesek mind-
eddig semmi nyereségben nem részesültek. Szükségesnek látjuk tehát itt elősorolni azon okokat, a melyek a különben életrevaló és hasznos vállalat eddigi fejlődését és jövedelmezőségét akadályozták. Ezek a következők:

1. A közlekedési eszközöknek csak a gyár felépülése után történt javulása, és különösen a vasutnak későn lett megnyitása.

2. A munka-erő hiánya, azok begyakorlása s áltljában a kezdet nehézségeinek legyőzése.

3. A vevő közönség al-nézete, mely szerint az a külföldi, habár sokszor rosszabb gyártmánynak mindig elsőbbséget ad.

4. A mellék-gyártmányok nem értékesíthetése. Ezek ezen iparnál nagy tényezőt képeznek, de a gyár körüli vidék ipar-hiánya

miatt lehetetlen volt azoknak elárúsítása helyben, a tovaszállítást pedig megnehezíték a magas vasuti díjak.

5. Az általános üzlet-pangás, mely ezen iparágat szinte súlyosan érinté.

Ez okoknál fogva 1873-ban a részvényesek közgyűlése egy új gyártási módozat behozatalát határozta el, mely szerint, a mellékgyártmányok mellőzésével, a konyhasónak szódává való közvetlen átidomítása lészen eszközrendő. Ez új gyártásmód fogyanatosításával a gyár nagyobb évi termelésre képesítettén, gyártmányainak kiállításai ára lényegesen olcsóbb leend.

A felhozott körülmények tekintetbe vételével, méltatásával, annak daczára, hogy a gyár még nem jövedelmez, életképessége koránt sem vonható kérdésbe, sőt ellenkezőleg már a legközelebbi jövőben remélhető, hogy az új gyártásmód fogyanatosításához szükséges pótépitkezések bevégeztével, továbbá az északkeleti vasut részéről a honi ipar előmozdítása céljából hazafias készséggel engedélyezett szállítási kedvezmények beálltával és a kereskedelmi téren uralgó rendkívüli pangás megszüntével, ezen gyártelep figyelmet érdemlő jövedelmet hajtand, és nemcsak a megyei, hanem a hazai gyár-ipar sorában is méltó helyet foglaland el.

156. §. A ferenczvölgyi üvegyár.

Ezen gyár keletkezése e század második évtizedének elejére esik, és a máramarosi kincstári uradalom által leginkább a gyár körül fekvő erdők értékesítése érdekében állittatott fel. Kezdetben házi kezelés alá volt helyezve; később egy társulat bérelte ki, s ez uton később dr. Ries Ferencz, egy jó módunak látszó és Bécsben nagy pártfogásban részesült uri ember kezére került, a ki alatt a gyár eredeti rendeltetésétől egészen eltérő célokra használtatott.

Ez állapot 1823-tól 1845-ik évig tartott és csak a nevezett bérlő dr. Ries halálával ért véget. Erre egy tíz éves időköz következett, a mely alatt megkisértetett lebonyolítása az összekuszált ügyeknek, melyeket a hatalmas és magas pártfogásban részesült bérlő hagyott maga után, s a melyek oly természetűek voltak, hogy a kincstár a tért lábai alól és jogát csaknem ténylegesen elvesztette, kivált miután 1848/9-ben Rapaich honvédőrnagy a völgy patakjait öt vezetékbe fogva, ugyanannyi lőpor-malom építéséhez ide sok új munkásokat telepített, a mikor a gyári telep „Rapaich-völgy“

nevet nyert. Végre 1854-ben megkísérlette a kincstár e gyár bérbeadását ufolag, és az akkori szigorú viszonyok közt sikerült is az addig alig valamit vagy épen semmit nem jövedelmező gyárat 4000 ft évi bérért kihasznóbérelni. A bérlő azonban két év alatt a fegyelmet nem ismerő renitens gyarmatosoknak áldozatává lett. 1857-ben egy társ csatlakozott hozzá, Rényi József, a ki mindenek előtt egy kincstári tanácsos és a járásbiróság előtt a telepítvényeseket jegyzőkönyvileg a gyár céljainak alárendelte, 23 lakházat kisa-játított és ujakat építve új munkásokat telepített s ez által egyide-jűleg a gyarmatot a kincstárnak visszaszerezte.

Ez évi november 1-től a gyár rendszeresen működik ugyan, de a kincstárral szoros összefüggésnél fogva a siker nem az érdek-közösségtől, hanem annak pusztán esetleges jó akaratától feltételez-tetvén, a 17 éves üzem statistikája e gyárt egyáltalában nem irigy-lendő helyzetben tünteti fel.

E helyzetből Ferenczvölgy csak akkor bontakozhatik ki, ha saját erdeje lesz, és minden mozgásra szabad tere nyílik. A számok elvitázhatlanul bizonyítanak és szolgáltatják egyuttal az ada-tokat, hogy e gyár a jelen körülmények között nem a fejlődés, hanem a hanyatlás felé gravitál.

1858. évben gyártatott 16.233 kopa (schock)

1859.	"	"	17.144	"
1860.	"	"	19.447	"
1861.	"	"	16.620	"
1862.	"	"	11.852	"
1863.	"	"	23.438	"
1864.	"	"	22.889	"
1865.	"	"	21.407	"
1866.	"	"	16.438	"
1867.	"	"	19.935	"
1868.	"	"	20.687	"
1869.	"	"	19.170	"
1870.	"	"	19.799	"
1871.	"	"	19.871	"
1872.	"	"	19.112	"
1873.	"	"	15.595	"
1874.	"	"	14.859	"
1875.	"	"	13.550	"

E hanyatlással csökken természet szerint az erdőtulajdonos jövedelme is. Mert úgy áll a dolog, hogy a gyártelepet magát a nevezett bérlő Rényi József örök áron megvette ugyan a kincstártól, de az erdő a gyár körül a kincstár tulajdona maradt.

Az 1863-4-5. évekre esik a díszüveggyártás behozatala és nagyban készítése kétezeret meghaladó rajzmintában, u. m. tejüveg, alabest, opál, rubin, vörös, skarlát, máj- és rózsaszín, sárga, topáz, szalmaszín, sárgászöld, smaragd, tenger- és füzöld, türkisz, sötétkék, amethyst, biber, 3 faj viola, kávészínű, agát, hyalit és ezekből vegyes márványozott, tömör és átlátszó, továbbá velencei millefiori, evanturin és filigran, zománcozott arabeszk és bágyadt lemezek, az öblös, azon felül gyöngyökkel s aranyozással díszítve; gyógyszerári edény-szerelvény stb. Szóval e gyár üzemének a fentebbi évek képezik lényepontját.

157. §. A ferenczvölgyi cement-gyár.

E völgy felszine alatt váltakozó mélységben igen jeles minőségű tömör, kemény kagylótörésű vízhatlan mész találatot az 1874. évben. E réteges ülepedési képződmény meszes palával vegyesen két méter átmetszésű vastagságban a partfölddel csaknem egyenközüleg halad, különféle alaku és idomu tartalommal. E mészkőpala kén- és magneziaúval vegyest 13, 24, és 38% kovasavas tim-földet tartalmaz, a közbenső mész-pala pedig 59 és 70 százalék csillámvegyű iszapot. Az előbbeni igen alkalmas a feldolgozásra, és a gyártott anyagot egy külföldi cement-koczkagyár valamennyi angol- és szakszlovákiai mészkő fölé helyezvén, termelése fokozatosan haladni fog.

Különösen tömeges földalatti és feletti építkezésnél kitűnő, valamint járdák, folyosók, termék, előszobák, templomok, üvegházak, pinczék, sírboltok stb. talajozására, akár beton, akár koczka-alakban fedéllapok, ónvezetések stb. gyártására, és miután színe a bronzéhoz hasonlít, szobor-öntvényekre is igen alkalmas. Jelenleg nem lévén nagy a kereslet: a gyár sem igen termel sokat, legfeljebb 10—20 ezer mázsát évenként; de nagyobb kereslet esetében képes 100 ezer mázsáig is fokozni a termelést.

C)

Kereskedelem.

158. §. A kereskedelmi állapot általában és részletesen.

Nagyobb forgalmu kereskedelemről csak azóta lehet szó Máramarosban, mióta a közlekedési módok javultak is, szaporodtak is, különösen mióta az északkeleti-vasut egészen Szigetig kiépített. A kivitel azóta azon cikkekben, melyek erre alkalmasak, oly mértékű szaporodást nyert, hogy azt az addigival egybe sem lehet hasonlítani. Különösen a fakereskedés különböző ágai nyertek tetemes lendületet, a mennyiben az alvidék épületi fával majdnem egészen e megye rengeteg erdőiből fedezi ebbeli szükségleteit. E mellett szép fokon áll még a juh-, marha- és lókereskedés, ugy a gyapju, melyből tetemes mennyiség szállittatik Magyarországnak alsóbb részeibe. Kiviteli cikkek még a nyers bőrök, méz, gyümölcs, melyekből főleg Galicziába tetemes mennyiség szállittatik.

Rendes följegyzések ezekről nem történnén: a mennyiség sem darabban, sem értékben meg nem határozható.

A kereskedelmi üzlettel foglalkozókat a hivatalos összeírás következőképen állapította meg.

Van t. i. a megyében:

termény - kereskedő	. . .	45
vas- és fűszer-	" . . .	10
fűszer-	" . . .	15
rőfűs-	" . . .	45
vegyes-	" . . .	52
liszt-	" . . .	35
könyv-	" . . .	2
bor-	" . . .	16
fa-	" . . .	90
gyapju-	" . . .	4
photogén-	" . . .	6
szalonna-, zsír-	" . . .	12
bőr-	" . . .	26
kis-	" . . .	120
szatócs	40
üzér	50

lókereskedő	4
marha-kereskedő	20
tőzsér	22
gyógyszerész	12
dohány-tőzsde	7

Ide számíthatók a vendéglősök is, a kik a különböző ágak szerint így állanak:

vendéglősök	20
korcsmáros	260
söráruló	20
pálinkamérő	111
Összesen	1038

A kereskedelmi forgalmat igen előmozdítják a megyei országos vásárok, melyek közül különösen a szigetiék, técsőiek és husztiak híresek, kivált a marha-kereskedésre nézve. A szigeti pünkösti vásárt a ló-kereskedők a szomszéd országokból is felkeresik.

Urányi Imre.

D)

Pénzüntézetek.

159. A szigeti takarékpénztár.

Szigeten a takarékpénztár eszméje 1864-ik évben pendített meg.

E célra Nánásy Lajos, Várady Gábor és több más megyei vezérférfiak egyletté alakulván, még a mondott évben az akkori m. k. helytartótanácsához folyamodtak egy ilyennek engedélyezése végett.

Az alapszabály-szerkezet 1866-ban részletesen megállapíttatván, az egylet azonnal megalakult, s a megerősítetést előbb a m. k. udvari kancelláriától (1866-dik évi nov. 27-én 16956. sz. a.), később a magyar k. földmivelési, ipar- és kereskedelmi miniszteriumtól (1867-ik évi ápril hó 24-én 928. sz. a.) megnyerte.

A szigeti takarékpénztár 60,000 ft alaptőkével alakult. Miután erre a kibocsátott 600 db 100 ftos névértékű részvény jegyzése folytán 50%, vagyis 30.000 ft befizettetett: az üzlet 1867-ik évi november 1-én tetteleg megnyílt.

1869-dik évben jóváhagyatván egy hozzá kapcsolandó zálogház alapszabályai is, ugyanakkor a zálogházi üzlet is megnyílt, nem külön alappal és vezetéssel, hanem mint a takarékpénztár egyik

elkülönített üzletága, mely a szükséges pénzzel a takarékpénztárból láttatik el.

E pénzügyet a megyében nagy hiányt pótol s feladatának megfelelően, a takarékoság ébresztése, a földhitel elősegítése és a kereskedelmi forgalom élénkítése körül érdemeket szerzett; de az itteni emporialis pénzforgalmi igényeket, főleg az 1870. és 1871-ik években nagyobb lendületet nyert kereskedelem mellett, teljesen ki nem elégíthetvén, az egylet részvény-alaptőkéjének megkészszerzését határozta el.

Ehhez képest 1873-ik évben módosítván alapszabályait, a részvény-tőke 120,000 ftra emeltetett, a régi részvényesekre nézve fentartott jegyzési előjoggal további 600 db 100 ftos új részvény bocsátatott ki, s erre 50% vagyis 30,000 ft befizetése eszközöltetvén, e takarékpénztár jelenleg 1200 db, egyenkint 100 ftról szóló s 50%-kal befizetett részvény után 120,000 ft biztosított s 60,000 ft tetteleg befizetett alap-tőkével rendelkezik.

Az 1875-ik évi XXXVII-ik. t.-cz. értelmében legújabbán módosított s a szigeti királyi törvényszéknek bemutatott alapszabályok szerint a f. 1876. évi április 6-án megtartott közgyűlés határozatai alapján következő szervezettel bír:

A társulat ügyeit intézi egy 24 tagból álló választmány, mely a részvényesek közgyűlésének külön állandó bizottsága.

Az ügyvitel élén áll az igazgatóság, mely, a választmányból alakuló 10 tagu bíráló bizottság közreműködése mellett, egy könyvvivővel, egy pénztárnokkal és egy segéd-könyvelővel viszi az üzletet.

Az ellenőrködő tisztet egy három tagu felügyelő bizottság teljesíti.

A takarékpénztárnak fő feladata levén egyesek megtakarított pénzvagyont betétképp kamatoztatni: ezen és a társaság pénzeinek gyümölcsösztetése végett, a nyereszeti vállalatokban való részvétel kizárásával, következő üzletágakat folytat:

Előlegez a) államkötvényekre s egyéb értékpapírokra, b) belföldi arany és ezüst pénzekre, c) más közhasznú s a kölcsönösség elvén alapuló intézetnek.

Leszámitol 1) idegen és saját váltókat, 2) állampénztári utalványokat és más belföldi állampapírokat, 3) felmondott, de még nem esedékes takarékpénztári betéteket.

Kölcsönöz földbirtokra, házakra s községeknek.

Vesz kamatozó államkötvényeket s nagyobb vállalati kötvényeket és zálogleveleket.

Ez intézetnek üzletforgalma tett 1875. évben a közzétett zármerleg szerint 1.993.300 frtot. Takarékbetét állaga volt 287 194 frt; váltótárczája 302,917, jelzálogi kölcsön-tárczája 94,445 frt, zálogelőleg-tárcza 14,572 frt. Tartaléktőkéje 18,268 frt. A tiszta jövedelem volt 21.151 frt.

Hitter Győző.

160. §. A szigeti népbank.

A szigeti segély-egylet alakult 1870-ben, tiz évi időtartamra; engedélyeztetett az 1870-ik évi 26.349. belügyminiszteri szám alatt.

Az egylet célja egy központot alkotni a megye székhelyén, mely a legkorlátoltabb anyagi helyzetűeknek is alkalmat nyújtson 10 krtól forintokig terjedhető heti betételek által a takarékosági hajlamot ébresztetni egyfelől, másfelől pedig a szegényebb néposztályt megsemmisítéssel fenyegető apró kölcsönök magas uzsorái ellenében 5 frttól kezdődő, s részletekben törlesztendő kölcsönökkel oltalmazni. Kölcsönben csak tagok részesülhetnek.

Tagjai legnagyobb részben városi lakosok; vidékiek kevesen. Tagokat a földmivestől kezdve a városi lakosok majd mindenik osztályából számít.

Az alakulás esztendejében 358 tag irt alá 853 törzs-betételt. Az 1875-ik év záratakor 477-re szaporodott a tagok száma, kik 1255 törzs-betételt tartanak, jöllehet a lefolyt 6 év alatt részint halálozás, részint elköltözés, részint végelszegényedés miatt 376 tag 872 törzs-betétellel véglegesen megszűnt tag lenni, s a szabályok értelmében kitöröltetett, s illetőleg végkielégítést nyert.

Az alakulás alkalmával 32 frt törzsbetét fizettetett le, s ma már a törzsvagyona a 26 ezer forintot meghaladja.

Az egylet 1870-től 1875-ik év végéig számított 5 éves forgalma következő volt:

Rendes bevételek.

Előleges költségekből	218	frt	40	kr.
Törzs-betételekből	26.742	"	30	"
ezek késedelmi illetékeiből , . .	700	"	15	"
Rendes 8—10% kölcsön kamatokból	6.295	"	21	"
ezek késedelmi illetékeiből . . .	190	"	60	"
Függő tartalék-alapra	836	"	53	"
Összesen	34.984	frt	19	kr.

Rendes kiadások.

Végkielégítésekre	5.252	frt	61	kr.
ennek 5% kamataira	198	"	19	"
Tiszti fizetésekre	1.604	"	—	"
Kezelési költségekre	935	"	56	"
Függő tartalék-alapra a kitöröltek betétei	853	"	73	"
Összesen	8.844	frt	09	kr.

A rendes bevételből	34.984	frt	19	kr.-ból
a rendes kiadást	8.844	frt	09	kr.-t
leütvén, tesz a maradvány 1875. év végével .	26.140	frt	10	kr.-t.

Ez egyleti vagyon el van helyezve :

kölcsön-kötvényekben	25.812	frt	72	kr.
érték erejéig, melyhez a pénztári készpénz- maradványt	327	frt	38	kr.-ral
számitva, kiadja a fentebbi vagyonállapot a	26.140	frt	10	kr.-t.

Az egylet vagyonát kezeli a közgyűlés által évenként választott 20 tagból álló választmány. Az egylet tisztviselői az elnök, alelnök, egyleti tisztt, pénztárnok, ellenőr, ügyvéd. Ellenőrző a felügyelő bizottság, melynek köréhez tartozik a zárszámadások megvizsgálása is.

Draskóczy Gábor.

161. §. Kereskedelmi- és hitel-intézet Szigeten.

1872-ben a már fennálló szigeti takarékpénztár nem lévén képes kielégíteni az ipar és kereskedelem igényeit, melyek az idők megváltoztával mind nagyobb mértékben fokozódtak, alakult egy társaság, mely egy nagyobb pénzügyintézet felállítását tűzte ki célul, és sikerült is neki még ugyanazon évben „Szigeti kereskedelmi- és hitelintézet“ czimmal egy erős, 150.000 frtnyi tényleg befizetett tőkével rendelkező intézetet állítani fel, mely működését 1873. január hóban meg is kezdette. Gondoskodott, hogy a pesti és bécsi nagybbszerű, valamint a vidéki pénzügyintézetekkel összeköttetésbe jöhessen, s ezáltal egyrészt idegen pénzt vonjon a megyébe, másrészt kereskedelmi közvetítő functiot teljesíthessen. Ez intézet 3 évi fennállása alatt képes volt nemcsak Bécsből, hanem a svajczi bankokból is szerezni pénzt kölcsön. Most 150.000 frt alaptőkéje, 10.000 frt tartalékalapja, 250.000 frt körüli betéte, 150.000 frt körüli leszámítolási kölcsönei mellett 600.000 frtot forgat, s ez által, különösen a nagyobb iparnak és kereskedelemnek, hathatós emeltyűjévé vált.

Urányi Imre.

162. §. Takarékpénztár Huszton.

A szigeti pénzügyintézetek példája által buzdittatva 1872-ben Huszton is alakult egy consortium, mely 30.000 frt alaptőkével takarékpénztárt alapított, s azon évi deczember 9-ke óta folyvást működik. Üzleti összeköttetésben áll az „első hazai“, a „központi“ és a „szepesi XVI városi“ takarékpénztárakkal. Az 1875-ki (3-d) üzlet-évet 5271 frt tiszta nyereséménnyel zárta be.

Horvát M.

E)

Kert-ipar.

163. §. A kertipar emlékei. Jelene.

Máramaros megye földje a gyümölcs-termesztésre kiválóan alkalmas. Láthatni itt százados gyümölcsfákat vad és nemesített állapotban, melyek erőteljesek és bőven gyümölcsöznek.

Hogy a megyében régi időben is létezett gyümölcsstermesztés: azt láthatni a régi iratokból. 1671-ik évben Apaffi Mihály a róna-

széki kamara-ispán Alvinczy Péternek utasítást adott, melyben a 9-ik pont így hangzik: „Hasznos ékessége levén az háznak az gyümölcsös kert, az minemű kerítés nélkül vagyon az kamara-ház mellett, azt bekeríttesse, reá gondot viseljen, tisztogattassa és szaporíttassa; gyümölcsét pedig, ha annyira való leszen, hasznunkra fordítani igyekezze.“

II. József idejében az utak szélei gyümölcsfákkal ültetettek be, és az erdők széleiben levő gyümölcsfák beoltattak. Técsőn még most is vannak ez időből gyümölcsösök.

Jelenleg a városokban és a kincstári hivatalok székhelyein a gyümölcs-termesztésre kiváló gond fordítottatik. Gyümölcstermő években a téli gyümölcs jelentékeny kiviteli cikket képez, melynek tenyésztésében kiválik Técső városa, a hol legtöbbet termesztenek, és szállítják a jelentékeny mennyiségű izletes téli almát vasuton és a Tiszán tutajokon az alföldi megyékbe, úgy szintén Sziget és Bocskó is. Ez utóbbinak téli almái legtöbbszörre Galicziába szállítatnak.

A megyében elterjedt gyümölcs-fajok közt említést érdemel a szemes alma, mely Szigeten, Bocskón és Rónaszéken, továbbá a sóvári, a zöld és a zöld-kormos-alma-fajok, melyek Técsőn vannak leginkább elterjedve. Az utóbbi időkben számos bel- és külföldi gyümölcs-fajok hozattak a megyébe és honosítottak meg.

Az 1838-ik évben Pelikán József szigeti r. kath. lelkész buzgólkodása folytán részvények útján jött létre az ugynevezett „Pomona-kert“, mely jelenleg is jó karban tartva áll fenn. E kertben számos külföldi faju gyümölcsfák találtattak, és innen terjedtek szét a megyében. 1874-ik évben a Máramarosi Gazdasági Egylet rendezett Szigeten egy gyümölcskiállítást, melyben 64 kiállító által nagy mennyiségű téli alma- és körtve-fajok voltak kiállítva.

A régebbi időkben többször tétettek kísérletek szőlő-termeléssel. Az 1462. évben Huszton a Nagyágfolyó tulsó oldalán Máté Pálnak volt szőlője, ezt írja az akkori Simon nevű huszti r. kath. lelkész, a huszti egyház fölbirtokainak lajstromában, a mely irat jelenleg Técsőn az öt városi levéltárban őriztetik.

Huszton a várhegy déli oldalán a század elején a kincstár által, Körtvélyes és Fejéregyháza községek határaiban pedig szerzetesek által műveltetett a szőlő. De ezek mind elpusztultak, azonban még

most is találhatók egyes tövek. 1836—40 években Szlatinán a b. Sztojka birtokán termesztetett szőlő.

Hogy a szőlő-termesztés e megyében mindez ideig nem sikerült, az annak tulajdonítható, hogy nem ültettek korai fajokat. Az 1821-ik évben Hari Péter, a ref. lyceum igazgatója egy emlékiratában bebizonyítja, hogy e megyében a szőlőtermesztés korai fajokkal lehetséges. Tétettek is kísérletek ilyenekkel Szigeten egy pár kertben, azonban az ültetvények fiatalok lévén, az eredmény még nem tudható.

A konyha-kertészet e megyében leginkább csak a saját szükségletre házi kertekben üzetik; kiválik azonban Técső és Kőrösmező káposzta termesztése és kereskedése által, mely községek részint saját, részint a szomszédos megyék piacait káposztával, továbbá Fejéregyháza községe, melynek szorgalmas román ajku lakosai Sziget város piacát zöldséggel látják el.

Spachtholcz József.

HETEDIK SZAKASZ.

Közlekedési viszonyok.

A)

Vasut.

164. §. A magyar északkeleti vasut.

Máramaros megye

határában elhaladó részének állapota.

1. A vasuti pálya vonal-hossza kilométerekben 61.419
Esik ebből:

a)	bevágásban	3.455	kilometer.
b)	töltésben	57.964	"
c)	fekszik egyenesben	54.196	"
d)	" görbületekben	7.223	"
e)	" vízszintesen	16.356	"
f)	" Budapest - Sziget irányában emelkedésben	42.023	"
g)	" ugyanez irányban esésben . .	3.040	"

Absolut emelkedés Máramaros megye határától egész a szigeti pályaudvar végéig 114.3 meter

Előforduló legmagasabb töltés az Iza-hid környékén 9.04 „

Előforduló legmélyebb bevágás a kabolai csárda táján 9.80 „

2. A hidak száma 17, 1163.6 m. össznnyilással.
Ezek a Nagyág, Talabor, Taracz, Iza, Tisza és Kabola-patak vizei felett és azok árterében építvék.

Ezek közül vasszerkezettel bir 7 db. 738.2 m. össznnyil.

fa „ „ 10 db. 425.4 m. „

3. Az átereszek száma 60 db. 172.1 m. össznnyil.
a legkisebb nyílás 0.6 met. a legnagyobb 9.1 met.; ezek közül van boltozott vagy fedett áteresz 23 db. 34.8 m. össznnyil.
nyílt áteresz vasszerkezettel 5 „ 33.3 „ „
„ „ fa „ 32 „ 104.0 „ „

4. Egyéb műépítmények megnevezése és száma.

a. Útátjáró van egészben 60 darab, melyekből a pálya-test magaságában 59

pálya-áthidalás Kabolacsárda mellett 1

Ezek közül bir forgatható sorompóval 36

huzó sorompóval, összesen 2740 met. huzattal 21

gyalog átjárás elzárás nélkül , . 2

b. Ut-szabályozás a Nagyág-hid előtt, Szeklencze előtt és Hosszumező-Sziget között összesen 3 db.

c. Patak-szabályozás és igazítás 6 helyen.

d. Folyam-igazítások és kőburkolattal ellátott föld-, vagy kasiczából készült elzáró töltések előállítása

a Nagyágnál 445 folyómeter hosszban

a Talabornál 1811 „ „

a Taracznál 1545 „ „

a hosszumezői Tiszánál 340 „ „

az Izánál 455 „ „

Összesen 4596 folyómeter.

5. Állomások helyei.

a. Huszt. Az állomás 500 meter hosszú. Bir 1858 meter hosszú vágányokkal, egy db. kis forgó koronggal, 7 db. váltóval és keresztezéssel, egy III. osztályu emeletes felvételi épülettel, különálló árnyékszékkal, 119 □ meter területű árúraktárral és 341 □ meter területű rakodóval, baromrakodóval és 80 meter hosszú ágyúrakodóval.

b. Bustyaháza. Az állomás 500 meter hosszú. Bir 1318 meter hosszú vágányokkal, 4 db. váltóval és keresztezéssel, egy III. osztályu földszintes felvételi épülettel, különálló árnyékszékkal, 16 meter hosszú s 4000 pozsonyi mérő raktározhatására szolgáló gabnaszinnel; ideiglenes kis rakodóval, egy viztartó medencéjű vízházzal, mely mellett mindkét oldalról mellék-épületek (lakások) vannak építve.

c. Técső. Az állomás 500 meter hosszú. Bir 1528 folyó-meter vágánynyal, egy kis forgó koronggal, 5 db. váltóval és keresztezéssel, III. osztályu földszintes felvételi épülettel, szabadon álló árnyékszékkal, 119 □ meter területű áru-raktárral és 341 □ meter területű rakodóval, 16 meter hosszú s 4000 pozsonyi mérő raktározhatására szolgáló gabnaszinnel és baromrakodóval.

d. Taraczköz. Megállapodási hely. Nem bir külön építményekkel, a felvételi épület is csak egy váróterem és iroda hozzáépítése által nagyobbított őrház. Pusztán személy, podgyász és gyorsárú felvételére szolgál.

e. Hosszumező. Kitérő állomás, 500 meter hosszú, 1000 meter hosszú vágánynyal, 2 váltóval és keresztezéssel; egy V. oszt. földszintes felvételi épülettel és egy különálló árnyékszékkal. E kitérő állomás teherszállitmányok fel- és leadására nincs berendezve.

f. Sziget. Az állomás 600 meter hosszú. Bir 3404 folyó-meter vágánynyal, 2 kis és 1 nagy forgó koronggal, 15 db. váltóval és keresztezéssel, II. osztályu emeletes felvételi épülettel 187 □ met. nagyságu áruraktárral, 341 □ meter területű rakodóval, 24 meter hosszú gabnaszinnel, melyben 6000 pozsonyi mérő raktározható, 2 viztartó medencéjű víz-állomással, és hozzáépített két mellék-épülettel; mozdonyszinnel, két mozdonyállással, 120 tonna szén raktározására szolgáló szénfészerrel, mely most raktározási célokra használtatik; baromrakodó udvarral, hidmérleggel, rakodási mintával és 80 meter hosszú ágyúrakodóval.

A só-kamarára innen egy vágány vezet.

165. §. Az 1875. évi forgalmi eredmény.

1) Szállítottatott:

utas	89.140
podgyász	246 tonna
gyorsáru	138 „
teheráru	92.857 „

2) Bevétetett:

utasokért	81.540 forint
podgyászért	2.534 „
gyorsárukért	566 „
teherárukért	584.286 „
Összesen	668.926 forint.

- 3) Az egész pálya összes költsége 1,911.388 frt
 vagy pályakilometerenkint 3.334 „
 Volt e szerint Máramaros megyére 61.419
 kilométer után 205.781 „

4) A szállítás tárgyai voltak: vas, fa, liszt, szesz, kő, kavics, gabona, cserhéz, csement, só, szikso, élők.

5) A kezelő s műszaki hivatalnokok és szolgálak száma ez: van 16 hivatalnok, ezek között 1 szakasz-mérnök, egy segéd-mérnök, 2 pálya-orvos és 83 szolgál.

A vezérigazgatóság közlése.

B)

Államutak.

166. §. Utvonalak s azok állapota.

Máramaros megyében állami gondozással három utvonal tartatik fenn.

Összes hossza ez utaknak $39\frac{1}{8}$ mértföld (297 kilométer).

A m. kir. államépítészeti hivatal, melynek székhelye Sziget, jelenleg négy egyénből áll.

Az érintett utak következők:

1) „Kassa-jabloniczai“ név alatt az az ut, mely Huszton alól Máramaros területét elérve: Técsőn, Szigeten, N.-Boeskon, Trebusán, Rahón, Körösmezőn át Galicziába vezet.

Hossza ez utvonalnak 20 mértföld (152 kilométer).

A tágas Tiszavölgy lapályán vonul Huszt felől a Tisza jobb partján Técsőig; onnan a balpartra átkelve Szigeten át, N.-Bocskónál visszatér a jobb partra.

N.-Bocskó felett Lonkánál éri el ez ut a Tisza folyó szűkebb völgyét, s innen kilencz mértföld hosszúságban, csaknem mindenütt a Tisza folyó mellett, ennek helyenkint igen meredek jobb parti oldalába bevágva, véd- és támfalak között emelkedik Kőrösmezőig, s innen feljebb nagyobb meredekséggel Galiczia határszéléig.

Van ez utvonalon összesen 572 hid és átereszt. Ezek közt legnevezetesebbek a huszti Nagygát, a técsői és nagy-bocskói Tiszahidak, melyek a m. kincstár által vámszedési jog mellett tartatnak fenn.

Vannak ez utvonalon :

94	szakaszban alsó- vagy vizifalak . . .	11.987	folyó-méter
25	„ felső oldalfalak	1.962	„
134	„ utbiztonsági korlátok . . .	20.449	„
6	„ kerékvetők	173	„
4	„ rőzse-partvédművek . . .	3.000	„

hosszúságban.

Az utpálya tatározására általában aprózott kövecs használtatik, melyhez legnagyobb részben a folyókból és oldal-patakokból összeszedett hordalék, részben a hegy-oldalokban nyitott, főleg mészkőbányák szolgáltatják az anyagot.

Legnevezetesebb mészkő-bánya van Lonka felett a „Kuzi“ nevű helyen.

Az 1875. évben 13.366 köbméter kavics használtatott fel, melyből egy folyó-méter ut hosszára közel $\frac{1}{10}$ köbméter fedanyag felhasználása esik.

Alkalmazva van ez utvonalon egy utmester és 40 utász, kik kitüzött szakaszaikon teljesítik a szolgálatot.

Az 1875. évben ez utvonalon egy folyó-méternyi hosszúságu utrészletnek teljes kezelési és fentartási költsége 47 kr.-ba került.

2) A sziget-kapnik-n.-bánya-kolozsvári államut. Kezdetét veszi Szigeten, a kassa-jabloniczai utból elágazva. Farkasréven, Bártfalván, Akna-Sugatagon vonul át, s az erdélyi határszélnél Kapnik előtt ér véget.

Hossza ez utvonálnak 37 kilométer ($4\frac{7}{8}$ mértföld).

Szigettől a széles Iza-völgyön vezet az ut Farkasrévig, a hol átlépve az Iza folyót, s Bártfalván túl a Mára folyó hidján átmenve,

emelkedik Akna-Sugatag felé. Innen, többnyire a hegygerincek menetét követve, Budfalva felett, azután Brébet érintve, a Guttin hegy mögött vonul tovább.

Van ez utvonalon 53 hid és átereszt, melyek közül említésre méltó a farkasrévi „Iza“- és bártfalvi „Mára“-hid.

Az 1875. évben ez utvonalon mindössze 1458 köbméter fedanyag volt felhasználva, melyből egy folyó-méter ut hosszára $0.04 = \frac{4}{100}$ köbméter fedanyag felhasználása esik.

Ez utvonalon egy utmester 9 utászszal van alkalmazva.

Az 1875. évben ezen utnak egy folyó-méternyi hossz-szakasza 27 kr. költségbe került.

3) A sziget-kirlibábai államut. Kiágazik a kassa-jabloniczai államutból a Tisza és Visó folyók összefolyásánál. A Trebusa alatti „Tisza-hidnál“ Chmelli mellett veszi kezdetét. Innen Bisztriig a Visó jobb partján, Bisztritől Petrován s Leordinán át a bal parton, innen Alsó-Visóig a jobb parton, Közép-Visón át Felső-Visóig a bal parton, honnan Mojszinig ismét a jobb parton, innen Borsáig a bal parton vezet. Borsa előtt a jobb partra átkelve, a Sztrimenturán, Tatár-szoroson, Gurafontinán fel a Priszlop-hegy magaslatára vezető serpentinák előtt levő „Visó-hidig“ mindenütt a jobb parton vonul el.

Itt elhagyva a Visó-völgyet, kigyózó vonalokban emelkedik fel a Priszlop-hegy 1367.5 méter (4200 láb) magas nyereg-pontjáig, a honnan lebecsátkozva az Aranyos-Besztercze folyó völgyébe, ennek bal partján vezet odáig, a hol a Czibó folyó az Aranyos-Beszterczével egyesülve, Magyarország, Erdély és Bukovina között a hármas határpontot képezik.

Innen a Czibó folyón átkelve, Bukovina területére megyen által. Hossza ez utvonálnak 108.099 kilometer ($14\frac{2}{3}$ mtfld.)

Vannak ez utvonalon:

591 hid és átereszt 1343 folyó-méter hosszúságban, melyek közt nevezetesebbek a Trebusa alatti chmelli Tisza-hid; a bisztrii, leordinai, alsó-visói, felső-visói, mojszini és borsai „Visó-hidak“.

157 szakaszban alsó- vagy vizifalak . . .	16.889 folyó-méter
45 „ felső oldal-támfalak . . .	4.206 „
76 „ utbiztonsági korlátok . . .	49.478 „
22 „ kerék-vetők . . .	3.289 „
2 „ rőzse-partvédművek . . .	200 „

hosszuságban.

Ez útvonalon három utmester 36 utászszal van alkalmazva.

Nagy György.

A megyei utak.

Máramaros megye területén műszakilag tervezett s rendszeresen épített út 1849-ig egyedül a Huszt és Sziget közötti, jelenleg államut, s mint ennek kiágazása, a Szatmár megyével való összeköttetés könnyítése céljából 1841-ik évben megkezdett „Técső-bérczi“ utvonal volt. Az ez utvonal építési és fentartási szükségletéből fenmaradtott közmunkaerők a primitív állapotú mellékutak járhatóbb helyeinek kijavítására használtattak fel.

Az 1850-től 1859-ik évig terjedő időszak alatt az utépitkezés meglehetősen lendületet nyert. Ez időben épült fel az addig kincstári manipularis utnak használt ut Szigettől Kőrösmezőig, midőn a krími hádjárat folytán ez utvonál, hadászati fontossága miatt, kiépítendőnek találtatott. Ez időszakban történt a Sziget és Kapnikbánya közötti utvonál felépítése is, mely 1857 óta államilag kezeletik.

1861-ik évben, a Huszt-Sziget-Körösmező és Sziget-Sugatag-Kapnikbánya közötti utak kivételével, melyek állami kezelés alá rendeltettek, az összes többi a megye által vétetvén által, a megye közvetlen kezelése alá tartozó utrendszer következőleg állapítottatott meg:

1. Huszt-nagyágvölgyi országos utvonal.
2. Técső-bérczi " "
3. Técső-királymezői " "
4. Iza-völgyi " "
5. Visó-völgyi " "

Ez utvonalak az országos útépitkezési alaphól nyert segél-
zéssel, a közmunka ide fordításával épültek, míg a huszt-dolhai, ka-
szói, máravölgyi, ruszvizi és talaborvölgyi utvonalak 1868-ik évig
csak mint vicinalis utvonalak tekintettek.

1868-ban az összes közmunka-erőknek nemcsak természetben szolgáló része, hanem a váltságokból befolyó pénzösszegek is a megyék rendelkezésére bocsáttatván, az uthálózatba az elébb említett vicinalis utak is felvételtek, az egy, a visó-völgyi utvonal állami kezelés alá adatván.

Igy a megyei uthálózat ez alkalommal összesen 56 mértföld hosszúságban rendszeresített.

1872-ik évben megye-határozatilag az eddigelé divatozott napszám-lerovási rendszer eltöröltetvén, e helyett az egyes községek napszám erejére s a községi előljárók felelősségére kimért szakmáymunkálatok kiosztása lépett életbe.

Egyszersmind felvételtek még a megyei uthálózatba a

1. Bustyaháza - visk - komorzáni,
2. Hernécs - sugatag - barczánfalvi,
3. Budfalva - tótosbányai,
4. Taraczköz - kökényes - kaminecz-hidi,
5. Királymező - mokra - kalocsa - lázi,
6. Iza - gernyész - kövesligeti,
7. Szinevér - ökörmézői,
8. Lipcse - huszt - vámhidi,

9. Dolha - roszosi, összesen 19 mföld hosszúságú utvonalak. Ezeknek besorozása folytán a jelenlegi megyei utvonalak összes hosszúsága 75 mfdet teszen. Nevezetesen a

1. Técső-bérczi utvonal	hossza 10.5 km. Egészen kiép.
2. Visk-ferenczvölgyi utvonal	" 12.5 " " "
3. Bustyaházi-visk-komorzani ut	" 12.0 " ¹ / ₄ rész "
4. Máravölgyi-felsőbányai ut	" 23.0 " Egészen "
5. Hernécs-sugatag-barczánfalvi ut	" 17.0 " Részben "
6. Kaszóvölgyi utvonal	" 15.0 " Egészen "
7. Budfalva-zserápoi ut	" 6. " Részben "
8. Izavölgyi ut	" 61. " Szelistyéig egészen
9. Ruszvizi ut	" 16. " Egészen "
10. Kaszópolyánai ut	" 7.5 " Részben "
11. Kabolapolyánai ut	" 12.5 " Egészen "
12. Sziget-taraczköz-kökényesi ut	" 30.5 " Részben "
13. Técső-királymezői ut	" 53.0 " Egészen "
14. Királymező-kalocsai ut	" 22.0 " Kezdő munkában

15. Talaborvölgyi ut	hossza 68.5 km.	Részben	kiép.
16. Száldobos-kövesligeti ut	" 19.0 "	Részben	"
17. Iza-kövesligeti ut	" 19.5 "	"	"
18. Szinevér-ökörmezői ut	" 13.0 "	"	"
19. Nagygölggyi ut	" 68.5 "	"	"
39. Dolha-rozsosi ut	" 38.0 "	"	"
21. Lipcse-husztvámhídi ut	" 12.0 "	"	"
22. Kusnyicza-ökörmezői ut	" 27.0 "	Kezdő munkában	
23. Dolha-zádnyai ut	" 8.0 "	Egészen	kiép.

Összesen 572 km.

Műtárgyak.

1. Az izavölgyi utvonalon

1869. évben épült a farkasrévi, váncsfalvi, rozávyai, saját faszerkezetű és váncsfalvi bolthajtásos kőhid.

1872. évben épült Dragomérfalván egy faszerkezetű hid.

1873. " " Szacsalon " " "

1874. " " Szelistyén " " "

1875. " " Konyhán " újból épült.

Ez évek alatt épült összesen 63 áteresz.

2) A máravölgyi utvonalon épült

1869. évben Deszén egy faszerkezetű hid.

1872. " Gyulafalván " "

1874. " Krácsfalván 4 darab fahid.

Ez idő alatt még 11 áteresz épült.

3) A kaszövölgyi utvonalon lévő hidak 1860-tól 1870-ig épültek. Összesen 9 darab.

4) A szigeti határban van e megye egyik legrégibb bolthajtásos kőhidja, az 1825-ben kezdett s 1826-ban bevégzett „Rónahid“. A Tisza áthidalása a szlatinai közbirtokosság által ugyancsak a szigeti határban 1862-ik évben eszközöltetett.

5) A sziget-taraczközi utvonalon lévő kő- és fahidak 1868-tól 1870-ig épültek.

6) A taraczköz-kökényesi utvonalon levő 4 darab bolthajtásos kőhid épült 1875-ben.

7) A Técsőtől Dombóig terjedő szakaszon a nyágovai kőhid 1873-ban épült.

8. A Nagygölggy utvonalan állami segély mellett épült kő-oszlopokon és hídfőkön nyugvó nagy hid befejeztetett 1870-ben. Ugyanez utvonalon Vucskó mezőnél építettett egy amerikai rendszerű hid 1868-ban. Ezeken kívül építettett 5 kisebb fahid 1869-ben.

9. A Dolha vizi utvonalon a trasznai, amerikai rendszerű hid épült 1869-ben; a dolhai, szintén amerikai rendszerű hid épült 1875-ben.

10. A Técső bérczi utvonalon lévő kőhidak 1865-től 1874-ig épültek.

11. A viski velence-pataki hid épült 1874-ben. Jelenleg a megye részéről építés alatt vannak a borsa-bányai, szolymai, kusnyiczai, bronykai és gányai hidak.

Az ut- és hidépítés egy fő- és egy almérnök vezetése, 12 utmester és 36 utkaparó felügyelete alatt áll.

A técsői, huszti, kamineczi, dombói, bocskói hidak a m. kir. kincstár tulajdonai.

Építkezési és uttfenntartási alap 1876-ik évre.

Az 1867-ik évre Máramaros megye területén összeíratott:

	14.188	kettős,	120	egyes	fogatu	igás,	111.248	gyalog
napszámból megváltatott	3.283	"	14	"	"	"	22.618	"
természetben dolgozik	10.905	"	106	"	"	"	88.630	"
Összes közmunkaváltsági összeg egyes fogatu igás, 12.995 frt 20 kr.								

168. §. A víziutak.

1) Tisza-folyó. A vasut fölépítéséig a kincstár só- és fakiszállítási pályája lévén, addig nagymérvű partvédezeti munkálatokkal szabályoztatott. A vizen-szállítás megszüntetésével a kincstári érdekeltség is megszűnván, megszűnt a további gondozás is. Így a gyakori áradások rakonczátlansága, a partra dülő földekben, hova tovább több károkat okoz.

2) Taracz-folyó. A 68·5 kilométer hosszú rohamos futású folyam, melynek kifajulásait czélszerűen ellensúlyozzák a kincstár és megye által épített és fentartott vizimunkák. A kincstár fa-usztatásai sok szabályozási munkálatot igényelnek.

3) Talabor-folyó. A 69 kilométer pályavonalán az usztatási engedményes „Magyar-német erdő-iparegylet“ által, a községek hozzájárulásával, Urmezőig, innen a vaspálya-hidig az „É.-K.-Vasuttársu-

lat“, onnan a beneceői állami hidig az állam által nevezetes szabályozási munkálatok eszközöltettek és tartatnak fenn.

4) Nagyág-folyó. A 69 kilométer hosszú, sziklás medrű, rohamos futású folyamon, melyen a fa-usztatást gróf Scheer-Thoss és több verchovinai közbirtokosok gyakorolják, említést érdemlő vízi munka csupán az, mely Huszt felett létezett, a hol a kir. kincstár, a megye, az É.-K.-Vasutttársaság és Huszt város együttesen az 1876-iki vizáradás következtében egy 300 méter hosszú s 11 löksarkantyúval ellátott zárgátat építettek.

5) Visó, melyen a „Svájczy fa-üzlet“, a „Magyar-német erdőiparegylet“ s több magánosok fa-usztatást gyakorolnak.

Az Iza, Kaszó és Mára folyók, mint vízi-utak semmi fontossággal nem bírnak.

Rajtok szabályozás csak annyiban eszközöltetik, a mennyiben a hidak és falvak védelmére a megye több rendbeli vízi gátakat épített és tart fenn.

Acsády Sándor.

D)

T á v i r d a.

169. §. Távirda-rendszer. Jövedelmi állapot.

1. Máramaros megyében összesen három államtávirda-állomás van, u. m. Szigeten, Huszton és Nagy-Bocskón. Van ezeken kívül még négy vasuti távirda-állomás: Hosszumezőn, Técsőn, Bustyán és Huszton, melyek állami- és magánsürgönyzésre is fel vannak hatalmazva, s a melyeknek levelezéseit a szigeti államtávirda közvetíti, illetőleg ellenőrzi.

A megyében első helyen áll a szigeti távirda-állomás, mely üzlet körénél és forgalmánál fogva a legfontosabb.

A szigeti kir. távirda-állomás 1865. évi szeptember 9-én nyitott meg. Ez állomáshoz két Máramaros megyei, egy Ugocsa megyei és egy Szathmár megyei melléktávirda-állomás van beosztva, melyekre nézve a szigeti állomás az első fokú felettes hatóság, azokat az üzlet minden ágában ez ellenőrzi és igazgatja. Az összes Máramaros megyei távirda-állomások a kassai távirda-igazgatóság keletéhez tartoznak.

A szigeti állomásban a következő távirda-vonalak vannak bekapcsolva :

- 1) a 67. sz. sziget-budapesti állami vonal;
- 2) a 312. (magyar) és 562. (osztrák) számú kolosvár-kolomeai vonal;

- 3) a vasut-üzleti vonalnak sziget-királyházi része.

Az állomás rendszeresített személyzete ez: egy állomás-főnök, segédszemélyzetül két kezelőnő. Ezeken kívül a távirdai vonalfelügyeletet teljesítő 3 vonalőr van az állomásnak alárendelve, a kiknek egyike (lovás) a Sziget-Galiczia közt eső határszéli, másika (lovás) a Sziget-Nagybánya, harmadika a sziget-királyházai közti vonalrészt kezeli, s köteleességek a rájuk bízott vonalrészeket jó karban tartani.

A szigeti állomás 1875-ik évi forgalma, viszonyítva annak 1874-ik évi forgalmához, így áll:

1875-ben helyben feladott	10.082 db sürgöny
„ „ beérkezett	9.227 „ „
Különböző vonalokon közvetített	1.626 „ „

Tehát az 1875-ik évben feldolgoztatott összesen 20.935 db sürgöny.

Az 1874-ik „ „ „ 21.607 „ „

Tehát az 1875-iki forgalomban összesen . . . 672 db sürgöny csökkenés mutatkozik az 1874-ik évi forgalomhoz képest.

A csökkenés e helyben feladott és beérkezett sürgönyöknél észlelhető; míg a közvetített sürgőnymennyiségnél 1875-ben 25% növekedés tapasztalható az 1874-ik évi forgalomhoz képest.

A szigeti állomás pénzforgalma ez:

A helyben feladott sürgönyök után bevétetett

1875. évben	4.951 frt 10 kr.
Összes bevétel volt az 1874-ik évi forgalom után	5.228 „ — „

Tehát az 1875-ik évi pénzbevétel, az 1874-ik

évihez képest 276 frt 90 kr-ral csökkent.

A huszti magy. kir. távirdai mellék-állomás megnyitott 1866-ik évben július 13-án.

Sürgönyforgalma ez:

Helyben feladott 1875. évben összesen	2.569 db sürgöny
„ beérkezett 1875. „ „	2.268 „ „

Tehát az összes 1875-ik évi forgalom 4.837 db sürgöny.

Az 1874-ik évi összes forgalom volt . . . 5.795 db sürgöny

Tehát az 1875-iki forgalomban az 1874-ikihez

képest 958 db sürgöny
csökkenés mutatkozik.

A helyben feladott sürgönyök után bevétetett

1875-ben 1.584 frt 90 kr.

Összes bevétel volt az 1874. évihez képest . . 423 frt 40 kr.
csökkenést mutat.

A bocskói m. kir. távirdai mellék-állomás megnyitott
1872-ik évi január 11-én.

Sürgönyforgalma ez:

helyben feladott 1875-ik évben összesen . . 825 db sürgöny

„ beérkezett 1875. „ „ . . 932 „ „

Tehát az összes 1875-ik évi forgalom . . . 1.757 db sürgöny.

Az 1874-ik évi összes forgalom volt . . . 1.589 „ „

Tehát az 1875-ik évi forgalom az 1874. évihez

képest 168 db sürgöny
szaporodás mutatkozik.

A helyben feladott sürgönyök után bevétetett

1875-ben 497 frt 50 kr.

Összes bevétele volt az 1874-ik évi forgalom után 490 „ 50 „

Tehát az 1875-ik évi pénzbevétel, az 1874-ik

évihez képest 7 frt — kr.
növekedést mutat.

2. E statisztikai adatokból kitűnik, hogy míg a szigeti és
huszti távirda-állomások forgalma 1875-ben az 1874-ik forgalomhoz
képest tetemesen csökkent, a bocskói állomásnál némi növekedés
tapasztalható. Ezekből kifolyólag határozottan állíthatni, hogy a
távirdai forgalom általában véve hanyatlóban van.

Azonban a megyei távirda-állomások üzletforgalmát egész-
ben véve, mégis jónak lehet mondani (habár 1873. év óta azok for-
galma folytonosan hanyatlóban van), mert viszonyítva az ország
többi állomásainak forgalmához képest, határozottan a legcsekélyebb
csökkenési százalékot mutatja, a mi annak a jele, hogy a távirdai
levelezést e megyében, a biztos alapu kereskedelem és a családi

ügyek föltételei, a mint az a sürgönyök természetéből is kivehető, nem pedig más ingadozó alapu üzérkedések képezik. A hol a mult évek papirüzérkedési maníája a távirdai levelezést meglepő és váratlan módon felrugtatta: ott az utóbbi években, nevezetesen 1873. óta, a csökkenés épen oly nagy, s néhol egész 40 %-ot mutat.

Tehát a Máramaros megyei távirda-állomások üzletforgalma egészben véve, igen kielégítőnek mondható, s bizton lehet várni, hogy a solid kereskedelem emelkedésével azok forgalma virágzó lesz.

A megyét átfutó különböző irányu távirdavezeték hossza összesen körülbelől 220 kilométert teszen.

Vindisch.

E)

Posta-ügy.

170. §. Postahivatalok-helyei.

Máramaros megye összes postahivatalait és azok járatait a következő kimutatás terjeszti elő:

1. Berezna (küldöncz-kocsi), 2. Bustyaháza (vaspálya), 3. Borsa (k. k.), 4. Borkut (személy-kocsi).
5. Dolha (k. k.), 6. Dombó (k. k.), 7. Dragomérfalva (k. k.).
8. Felső-Visó (k. k.).
9. Huszt (vaspálya).
10. Irholcz (k. k.).
11. Kövesliget (k. k.), 12. Kőrösmező (sz. k.).
13. Mojszin (k. k.).
14. Nagy-Bocskó (sz. k.).
15. Ökörmező (k. k.).
16. Petrova (k. k.).
17. Rahó (sz. k.), 18. Ruszpolyána (k. k.), 19. Rónaszék (k. k.).
20. Sugatag (k. k.), 21. Szurdok (k. k.), 22. Szinevér (k. k.),
23. Sziget (sz. k., vaspálya.)
24. Técső (v. p.), 25. Trebusa (sz. k.).
26. Visk (gyalogposta), 27. Hosszumező (v. p.), 28. Taracz-köz (v. p.)

E postahivatalok legnagyobb része csak a legujabb időben állíttatott fel.

171. § A szigeti posta forgalma különösen.

1) Levélpostai küldemények 1875.

Mi czim alatt ?	Feladatott	Leadatott
Közönséges levél	181.725	174.777
Ujság	22.306	816.704
Ajánlott levél	13.056	18.858
Kocsipóstai küldemény	19.500	20.122
Postautalvány	5.090	3.906
Postautánvételi küldemény	2.224	1.890

2) Továbitás végett érkezett küldemények.

a) Levélpostánál 1) közönséges levél 66.641 db., 2. ujság 59.885 db., 3) ajánlott levél 11.140.

b) Kocsipostánál 11.473 db.

3) Bevételezett posta utánvételek száma 2997.

4. Levélesomagok száma:

a) érkezés 19.381.

b) indítás 20.686.

5. Pénzes zsákok száma:

a) érkezés 7778.

b) indítás 6116.

6. Különfélék száma:

a) érkezés 9778.

b) indítás 8570.

7. Kocsi-postai küldemények értéke:

a) feladásnál 5,265.913 frt

b) leadásnál 6,538.827 frt

összesen 11,804.740 frt.

8. Készpénzforgalom volt 203.673 frt 05 kr.

Hoffer Antal.

NYOLCZADIK SZAKASZ.

Pénzügyi viszonyok Máramaros megyében.

I.

Pénzügyigazgatás.

A)

Hatóságok és hivatalok.

172. §. A megyében levő pénzügyi hatóságok és hivatalok be- rendezése.

1) Adófelügyelőség. Az 1876. évi 15. tcz. alapján Máramaros megyére nézve egy adófelügyelőség állíttatván fel Szigeten, ennek személyzete áll 1 adófelügyelőből, 1 helyettesből és 3 szám-tisztból.

2) Adóhivatalok. A megyében a szatmári k. pénzügyigazgatóság alá rendelve összesen 3 adóhivatal van, u. m. Szigeten, Huszton és Visón. Ezek mellett f. é. júliusig fenállott még egy 4-dik is Técsőn. Most már fel van oszlatva. Ezeknek személyzete és 1875. évi kiadása következőkben mutatattik ki:

1. a szigeti adóhivatalnál	6	tiszt	1	szolga	5908	frt	47 1/2	kr.
2. a técsői	3	"	1	"	3111	"	45	"
3. a huszti	4	"	1	"	4233	"	57 1/2	"
4. a visói	3	"	1	"	3019	"	45	"

összesen 16 tiszt 4 szolga 16.272 frt 95 kr.

Ez adóhivatali kerületekben összesen 43 adóvégrehajtó volt alkalmazásban 2 frt — 2 frt 50 kr. — 3 frt napdíjjal és a szabályszerű utazási illetékekkel. Ezekre 1875. évben következő kiadás fordíttattott.

1. a szigeti kerületben	15	végrehajtóra	7110	frt	49	kr.
2. a técsői	9	"	2896	"	36	"
3. a huszti	9	"	4240	"	43	"
4. a visói	10	"	4416	"	34	"

összesen 43 végrehajtóra 18.663 frt 62 kr.

3) Kataszteri közegek. A megye a földadószabályozás eszközése céljából 6 becslőjárásra osztatván, mindegyik becslő járásban 1—1 becslőbiztos van alkalmazva, kik szolgálati tekintetben a szat-

mári kir. kataszteri igazgatóságnak vannak alárendelve. A 6 becslójárás parcellák szerint következőleg oszlik fel:

Szigeti becslójárás	. . .	198.600	parcellával.
Rahói	" . . .	44.986	"
F.-visói	" . . .	183.993	"
Técsői	" . . .	121.732	"
Husztai	" . . .	128.974	"
Ökörmezői	" . . .	106.075	"
<hr/>			
Összesen	. .	184.380	parcella.

A becslőbiztosok évi fizetése és mellék-illetményei az 1875. évi szabályrendelet által szabályozvák.

4) Pénzügyőrség. A megyében 2 pénzügyőri biztosság van, u. m. Szigeten és Huszton, melyek a szatmári kir. pénzügyigazgatóságnak vannak alárendelve.

A szigeti p.-őri biztosság kerülete kiterjed Szaploneczától felfelé a megye egész felső részére; a husztai biztosságé pedig Szaploneczától lefelé a megye alsó részére.

A szigeti kerületben 4 p.-őri szakasz van, u. m. Szigeten, Sugatagon, Szurdokon és F.-Visón, melyek összesen 2 szemléstől, 7 fővigyázóból, és 12 vigyázóból, összesen 21 egyénből állanak.

A husztai kerületben 3 szakasz van, u. m. Huszton, Técsőn és Ökörmezőn, melyek összesen 1 szemléstől, 6 fővigyázóból és 9 vigyázóból, együttvéve 16 egyénből állanak.

A biztosok tiszti fizetést, a legénység zsoldot kapnak, melyeknek, valamint a mellékjárulékoknak mérve rendeletileg van megállapítva.

A pénzügyőrség 1875. évben összesen 19,815 szemlét és kutatást tartott, nagyobbrészt dohány-, bélyeg- és sóárudákban, szeszföldékben és tilos dohányültetőknel, mely alkalommal tényül vétett 2723¹/₂ \tilde{u} tilos dohány és 1171 szivar, fölfedeztetett és megsemmisített 58.123 \tilde{u} zöld dohány, az ültetés megakadályoztatott 667 \square öl területen; lopott kő és főzött só lefoglaltatott 23.586¹/₂ \tilde{u} .

B)

Kir. korona és kincstári uradalmi igazgatás.

173. §. Az igazgatás szervezete.

A Máramaros megyében létező királyi kincstári és korona-uradalmakat, sóbányászatot és sójövedéket és kincstári vasipart 1774-ig az udvari kamarának alárendelt administratorok igazgatása alatt állott inspectorok és praefectusok kezelték. E javak czélszerűbb kezelése céljából II. József császár alatt szervezetett első dicasterialis administratio, mely egy administratorból, két assessorból, egy actuariusból és 3 irthokból állott. Ez a szervezet, de több személylyel, tartott 1856-ig, a mikor helyébe bányá-, só-, erdő- és jószág-igazgatóság szervezetett, mely azzal a hatáskörrel ruháztatott fel, mely 1852-ben az erdélyi bányá-, só és erdőigazgatóság számára kiadatott.

A máramarosi igazgatóság 1867 óta közvetlenül a m. királyi pénzügyminiszteriumnak van alárendelve, s 1856. évi szervezete csekély módosítással ma is fenáll.

A m. k. pénzügyminiszter 1868. évi február 8-án 280./P. M. sz. a. kelt rendeletével a bányá- és jószágigazgatónak új hivatali hatáskört adott, melyszerint az igazgató a kerületébe osztott államvagyton kezelése iránt a m. k. pénzügyminiszteriumnak személyes felelősséggel tartozik. E hatáskör, mely 1870, és 1872-ben némi megszorításokat szenvedett, az 1874-ben július 24-én 35.958. sz. a. kelt p. ü. miniszteri intézkedés folytán egy újabb, most is érvényes, hatáskörrel cseréltetett fel. 1875-ben az igazgatóság szervezetében az a változás történt, hogy a pénzügyminiszteriumban volt számvevőség felosztása alkalmával a kebelében addig fen állott számosztály és az igazgatósági pénztár megszüntettetvén, a számosztály helyébe az igazgatóság mellé számvevő osztály szervezetett, és a volt igazgatósági pénztár bekebelezetett a helybeli adópénztárba.

1873-ban a máramarosi bányá- s jószágigazgatóság igazgatása kiterjesztetett a sóvári sófőzdére s árudára is.

A m. k. bányá- és jószágigazgatóság jelenleg az igazgató elnökelete alatt álló hat ügyosztályból áll. Első a jogi, 2-ik az erdészeti, 3-ik a bányászati, 4-ik a gazdasági, 5-ik a számvevőségi, 6-ik a sójövedéki.

Az igazgatóság elintéz, több évi átlag szerint, évenként 230 elnöki és 10.000 darab általános ügydarabot.

A szorosán vett irodai teendőket az igazgatóság segédhivatala végzi. Ennek személyzete: egyegy irodaigazgató, öt irodatiszt, két irodasegédtsiszt és hat díjnok.

Ezekon kívül támogatja az igazgatóságot a bányafelmérési és bányatérképezési munkálatokban egy bányamérnök; a földtani vizsgálatokban és földtani térképezési munkálatokban egy (ideiglenesen ide rendelt) bányageológ; az erdőbecslési s rendezési és erdő-térképezési munkálatokban egy erdőbecslő s rendező, a hozzá beosztott két erdőgyakornokkal és egy díjnökkel; a kezelési, üzemi és vízépítkezési munkálatokban az építészeti osztály, melynél rendszeren egy főmérnök, két mérnök, két segédmérnök és két díjnok nyer elfoglaltatást.

Az építészeti osztály készít és megvizsgál több évi átlag szerint évenként 358 költségvetést és tervet, s e mellett elintéz 660 ügydarabot.

Az egészségügy gondozása a Szigeten székelő bányakerületi kincstári főorvos közvetítése által történik.

Az igazgatóság összes évi költsége teszen kerekszámban 86.000 forintot.

Jogi és peres ügyekben tanácsadó és végrehajtó közege az igazgatóságnak az alája rendelt korona- s kincstáruradalmi ügyészség Szigeten, három ügyészséssel, egy írnokkal és három díjnökkel.

Az igazgatóságnak ezek a kezelő hivatalok vannak alárendelve: 3 sóbányahivatal, u. m. a szlatinai, sugatagi és rónaszéki; 2 sószállítóhivatal, a szigeti t. i. és a t.-ujlaki, a sóvári sófőzde- és sóárudahivatal; 5, u. m. a bocskói, bustyaházi, királymezői, rahói és visói, erdő- és gazdasági hivatal; 2, u. m. a fejrípataki és kabolapolyánai vasgyári hivatal és a szigeti ispánság.

E hivatalok személyzetét teszi 120 tiszt, 200 altiszt, 60 szolgál és 1791 szegődött munkás. Ezenkívül foglalkozást adnak e hivatalok sok ezer magánmunkásnak és fuvarosnak.

A bánya- s jószágigazgatósági kerület 119 □ mértföldnyi terjedelemmel bír, s az igazgatása alatt levő kezelő hivatalokra bízott birtoktárgyak öt korona- és egy mezővárosi, 24 kincstári és korona-uradalmi és 59 közbirtokossági községi határban vannak, hol összefüggő csoportokban, hol pedig szétszórva.

II.

Pénzügyi állapotok.

A)

Az adók *).

174. §. Egyenes adók.

a) Földadó.

Máramaros megyének földadó alá tartozó területe a kataszteri igazgatóság kimutatása szerint

összesen 1,665.127 hold 1212 □ öl.
 a terméketlen adómentes tér 34.507 „ 778 „

összeg 1,699.635 hold 390**) □ öl.

Az adóköteles tér után, a tiszta jövedelemhez képest 29⁷⁶/₁₀₀ ‰-kal számított 1875. évben földadó és hátralék 1875 év végén tett:

	Egyéb művelési ágak után		Erdők után		Hátralék	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
A szigeti adókerületben . . .	190.585	65	101.542	09	61.243	31 ¹ / ₂
A técsőiben „ . . .	92.695	50	32.881	13	46.096	18 ¹ / ₂
A husztiban „ . . .	141.347	90	37.828	23	44.277	56 ¹ / ₂
A visóiban „ . . .	90.079	66	49.911	50	97.371	29 ¹ / ₂
Összesen . . .	514.708	71	222.162	95	248.988	36
Végső összeg . .	736.871 frt 66 krt.					

E szerint, tekintet nélkül a művelési ágakra, 1 hold földre átlag valamivel kevesebb, mint 45 kr. adó esik.

*) A részletezett kimutatást lásd fentebb.

Szerk.

**) Czollner László szatmári p.-ügyigazgató ur szíves közlése szerint az 1875. évről összeállítva

B.

Helyén valónak találjuk itt megemlékezni a földadókataszter kiigazítási munkálatokról, melyek az 1875. év 2-ik felében vették kezdetüket.

A megye területén 1875 végéig a kiigazítás megtörtént, s a helyszini felülvizsgálat által befejeztetett:

a szigeti	járásban	10 községben	28.073 parcellára.
a rahóiban	10	"	37.378 "
a f.-visóiban	8	"	48.331 "
az ökörmézőiben	2	"	11.482 "
összesen 30 községben			125.264 parcellára.

s így, tekintve, hogy a munkának legnagyobb része 1876. évre maradt, az 1876. évi földadókivetés a régi adótelekkönyv alapján történhetett csak.

b) Házadó.

A házadó az 1868. 22. és 1875. 23. tcz. értelmében két osztályra szakad, u. m. házbér- és házosztályadóra. Máramarosban kiválóan ez utóbbi adónem alkalmaztatik, s azért a házadót, a házbéradóval együttvéve mutatjuk ki. Az 1875. évben volt a házadó

a szigeti adókerületben	26.433 f. 60 kr.	és 1875 végén hátralék	15.036 f. 03½ kr.
a técsőiben	7.241 „ 39	„ „ „ „	4.442 „ 10 „
a husztiban	12.322 „ 21	„ „ „ „	16.595 „ 50 „
a visóiban	10.055 „ 70	„ „ „ „	13.580 „ 21½ „
összesen		56.052 f. 90 kr és 1875 végén hátralék	49.653 f. 85 kr.

E szerint a hátralék a házadónál aránylag sokkal magasabb, mint a földadónál.

c) Keresetadó.

A kereset-adónak mind a 4 osztályát egybefoglalván, azokat együttvéve a szerint mutatjuk ki, a mennyi volt 1875. évben a kirovás, a behajtott adó és a mi hátralékban maradt.

	kivetés	lerovás	hátralék
A szigeti adókerületben	69.734 frt 61½ kr.	64.179 frt 96 kr.	145.924 frt 39 kr.
a técsőiben	26.513 „ 05½ „	31.053 „ 72 „	28.039 „ 46 „
a husztiban	47.614 „ 01 „	60.600 „ — „	23.444 „ 98 „
a visóiban	29.386 „ 84½ „	31.411 „ 39 „	83.449 „ 63 „
összesen		173.248 frt 52½ kr.	187.245 frt 07 kr. 280.857 frt 46 kr.

s így a keresetadó ezimenként levő hátralék még a házadó hátralék-nál is aránylag sokkal magasabb.

d) Tőkekamat és járadékadó.

Ezen adónemnél, melyet az 1875. 22. tez. léptetett, mint önálló adónemet, életbe, a kivetés, lerovás és hátralék 1875. évben ez volt:

	kivetés	lerovás	hátralék
a szigeti kerületben	18.907 frt. 36 kr.	6.600 frt — kr.	12.307 frt. 36 kr.
a técsőiben	5.813 „ 15 „	1.212 „ 33 „	4.600 „ 82 „
a husztiban	5.427 „ 85 „	— „ — „	5.427 „ 85 „
a visóiban	5.416 „ 44 ¹ / ₂ „	— „ — „	5.416 „ 44 ¹ / ₂ „
összesen	35.564 „ 80 ¹ / ₂ „	7.812 „ 33 „	27.752 „ 47 ¹ / ₂ „

e) Nyilvános vállalatok és egyletek adója.

Ez az adónem Máramarosban csak két adóhivatali kerületnél fordul elő, u. m. a szigetiben és husztiban.

	kivetés	lerovás	hátralék
A szigeti kerületben	4.378 frt 27 kr.	3000 frt — kr.	1.378 frt 27 kr.
a husztiban	13.939 „ 83 „	— „ — „	13.939 „ 83 „
összesen	18.318 frt 10 kr.	3000 frt — kr.	15.318 frt 10 kr.

f) Vadászati és lőfegyveradó.

Az 1875 évi adó e rovatnál volt

a szigeti kerületben	1.225 frt.
a técsőiben „	472 „
a husztiban „	537 „
a visóiban „	517 „
összesen	2.751 „

g) Fényüzési adók.

Az 1875. évi eredmény a következő volt:

	kivetés	lerovás	hátralék
a szigeti kerületben	1409 frt — kr.	391 frt — kr.	1018 frt — kr.
a técsőiben	194 „ — „	102 „ — „	92 „ — „
a husztiban	460 „ — „	168 „ — „	292 „ — „
a visóiban	391 „ — „	100 „ — „	291 „ — „
összesen	2454 frt — kr.	861 frt — kr.	1693 frt — kr.

h) Adóhátralékok.

Ha a fentebb kimutatott egyenes adóhátralékokat összeadjuk: kiténik, hogy Máramaros megyét az 1875. év végén összesen 626.263 frt 24 $\frac{1}{2}$ kr. hátralék terhelte, melyből mintegy 530 ezer frt esik a föld- és kereseti adóra. Az 1874. év végén hátralékban maradt egyenes adók 624.598 frt 29 $\frac{1}{2}$ krt. tettek, melyből 242 ezer a szigeti, 205 ezer a visói kerületre esik, a maradvány a többi két adóhivatal közt oszolván meg.

175. §. Fogyasztási adók.

A fogyasztási adók rovata alatt: a szesz-, bor-, hus- és sör-fogyasztási adókat említhetjük meg csupán. Czukorgyár a megyében nem lévén, erről nem is lehet szó.

a) Szeszadó.

Máramarosban csak kisebb, u. n. iparüzleti főzdek vannak. Van pedig ilyen

a szigeti p. ü. öri biztosság kerületében	88
a husztiban	50

összesen 138

A szeszfőzés rendszeren vegyes gabnából eszközöltetik, u. n. kukoricza- és rozs-, helyenkint zablisztból; a rozs- vagy zabliszt a kukoriczához $\frac{1}{4}$ részben szokván vegyítettetni. Egy akó lisztes czeferéből 48—60 órai erjesztés és kétszeri lepárolás után 8—10 iteze 45—48 Fralles foku pálinka nyeretik. A második felöntésnél „ánis“ magot kevernek bele, hogy szeszolaj ízét elvegyék. A szilvából való pálinkatermelés csak kivételesen fordul elő.

1875-ik évben főzetett a megyében szilvából 1466 akó czefre, vagyis 146 akó pálinka; gabnából 7762 akó lisztes czefre, vagyis 970 akó pálinka.

A szeszfőzést kiválsólag a főzésből nyert üledék (moslék) miatt gyakorolják, mely marhaeledelül használtatik. Nagyban nem űzhetik a pálinkafőzést, mert míg az ekkép nyert pálinkának itezéje 22—23 kr.-ba kerül, addig Galicziából ugyanezt 10—14 kr.-ért, a szeszt pedig 25—30 kr.-ért nagy mennyiségben lehet vásárolni, és szállítják is.

Gazdasági pálinka-főzde összesen 7 van a megyében, de ezek üzleten kívül állanak. Az adómentes pálinka főzését néhány viski lakos gyakorolja, de az is inkább csempészetre használtatik.

A szeszadózás 3-féle módon történik, u. m. megváltás útján nagyobb főzdeknél; szabad egyezkedés útján kisebb főzdeknél, és árszabás útján, ha a főzdekkal egyezkedés létre nem jön.

Az 1875. évi szeszadó volt:

a szigeti adóhiv. kerületben . . .	2 427 frt 45	kr.
a técsőiben	107 „ 35	„
a husztiban	541 „ 33 ¹ / ₂	„
a visóiban	470 „ 35	„
Összesen . . .	3 546 frt 48 ¹ / ₂	kr.

b) Bor- és hus-adó.

E két czimen volt az adó 1875. évben:

adóhiv. kerületben	boradó	hus-adó.
a szigetiben	2 235 frt 57	kr. 12 824 frt 30 ¹ / ₂ kr.
a técsőiben	724 „ —	„ 1 155 „ 59 „
a husztiban	738 „ 23	„ 2 603 „ 12 „
a visóiban	758 „ 08 ¹ / ₂	„ 3 888 „ 58 ¹ / ₂ „
Összesen . . .	4 455 frt 88 ¹ / ₂ kr.	20 471 frt 60 kr.

c) Sör-adó.

A megyében levő 4 sörfőzde úgy oszlik meg, hogy a szigeti adóhiv. kerületbe 2, a visóiba 1, a husztiba 1 esik.

Ezen főzdekben évenként átlag 5000 akó, nagyobbbrészt alczök-sör termeltetik. 1875-ik évben (a huszti szünetelvén) összesen 4990 akó sör termeltetett. Minőségre nézve közepszerű jónak mondható. Ennek egyik oka az, hogy a finom jó komló rendesen hiányzik, s a serlé alig 11 czukorfokra készítettván, gyöngének mondható; de oka az is, hogy az üzlet jó pinczével és jégveremmel nincs ellátva, s így a sörnek szabályszerű fentartása sem eszközölhető.

Sör-adó czimen, mely akónkint a czukormérő minden egyes foka után 10 kr., befolyt 1875. évben:

a szigeti adóhivatali kerületben . . .	4 831 frt 20	kr.
a visóiban	528 „ —	„
Összesen . . .	5 359 „ 20	kr.

B)

J ö v e d é k e k.

176. §. Egyenkénti kimutatása az eredménynek.

a) Só-jövedék.

A sóbányászatnál részletesen ismertetett.

b) Dohány-jövedék.

Máramarosban dohány sem a kincstár számára, sem kivitelre nem termeltetvén, a figyelem csak az önhasználatu termelésre szorítkozik.

Az 1875. évben a megyében 1719 önhasználatu dohánytermelő volt, kik a termelésre 21·1560 holdnyi területet fordítottak.

Fajra nézve kísérletek tétetnek mindennemű hazai, amerikai és török fajokkal. Tapasztalat szerint az amerikai és török fajok ritkán sikerülnek, sőt a hazai fajok közül is a sz.-andrásai és csetneki, mint késői természetűek, ritkán érnek be, a verpeléti pedig éppen sikertelenül plántáltatik. Ellenben jó sikerrel tenyésztetnek a muskotály-fajok, így a csengeri muskotály és a gálócsi dohány. A szeptember 5—10 körül beállani szokott derek miatt a sarju nem mindig használható.

A dohányültetési illetéknek folyó 1876. évben történt főlebb emelése folytán 1876. évre alig jelentkezett 600 termelő.

A megyében dohány-nagyáruda van:

a szigeti p. ü. őri biztosi kerületben . . .	5
a husztiban	3
Összesen . . .	8

Kisáruda a szigeti kerületben	348
„ a husztiban	171
Összesen . . .	519

E dohányárudák évi forgalma 190—200.000 frtot tesz, a mi azonban a dohány árának és termelési illetékének főlebbemelése folytán bizonyára nevezetesen fog gyarapodni.

c) Lottó-jövedék.

A lottó-jövedékről kevés följegyezni valónk van, mert a megye kevéssel járul e jövedék gyarapításához.

Lottógyűjtőde volt 1875-ben a megyében 2, Szigeten 1 és Huszton 1. Ugyanez évben a Rahón és F.-Vissón fennállott gyűjtődék megszüntetettek, de a helyett 1876-ban Körösmezőn 1 és Szigeten egy második gyűjtőde állíttatott fel.

A lottó-jövedék forgalma volt 1875. évben:

a szigeti gyűjtődénél . . . 9.974 frt — kr.

a huszti „ . . . 1.901 „ — „

Összesen 11.875 frt — kr.

Ugyanezen gyűjtődéknél 1875. évben 67 nyeresmény eszközöltetett 3.222 frt 79 kr. kifizetett összeggel.

d) Távirida.

A távirida jelentéktelen bevételei a közlekedésügyi részben már megemlítették.

e) Posta.

A megyében létező 28 postahivatalnál 1875. évben összesen 29.910 frt 11½ kr. jövedéki bevétel fordult elő. A hivatalok föntartása, beleértve a postajáratokért eső szállítási illetményeket is, 36.853 frt 78½ kr.-ba került, vagyis a jövedék mintegy 7000 frtnyi veszteséget szenvedett.

Mellőzve annak részletes kimutatását, hogy e bevétel és kiadás minden egyes postahivatalra, mily arányban oszlik fel: elégségesnek tartjuk azokat csupán a nevezetesb állomásokra nézve mutatni ki a következőkben:

postahivatal	Bevétel		Kiadás	
a bustyaházinál . .	840 frt	23 kr.	886 frt	— kr.
„ f.-visóinál . . .	1.382 „	83 „	1.185 „	— „
„ borkutinál . . .	75 „	58½ „	2.621 „	93½ „
„ husztinál . . .	4.436 „	16 „	1.720 „	— „
„ körösmezőinél . .	1.067 „	38 „	3.457 „	69½ „
„ rahóinál . . .	637 „	07½ „	2.609 „	07½ „
„ szigetinél . . .	14.901 „	72 „	5.814 „	40 „
„ técsőinél . . .	1.223 „	84½ „	1.111 „	— „
„ trebusainál . . .	254 „	75 „	3.735 „	19½ „
„ viskinél . . .	314 „	70½ „	592 „	— „
E 10 hiv.-nál összesen	25.134 frt 28 kr.		23.732 frt 30 kr.	

Ebből kitűnik, hogy a veszteséget a postai hálózat tökélesbítése végett felállított kisebb posta-állomásokkal fentartott közlekedés okozza.

C)

I l l e t é k e k .

177. §. Az 1875-iki eredmény.

a) Jogilletékek és díjak.

Az 1875. évben kivetett, behajtott és hátralékban maradt illetékek és díjak, az egyes adóhivatali kerületek szerint következőleg oszlanak fel:

	Kivetés		Lerovás		H á t r a l é k			
					1875. évről		1874. végén	
	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
Szigeti kerületben	72.367	94 ^{1/2}	24.039	17 ^{1/2}	48.328	77	47.945	13
Técsőiben	16.067	25	7.802	24	8.265	01	5.408	90
Husztiban	37.141	66 ^{1/2}	22.318	51 ^{1/2}	14.823	15	24.237	17
Visóiban	34.186	46	12.798	—	21.388	46	23.432	38
Összesen .	159.763	32	66.957	93	92.805	39	101.023	58
					193.828 frt 97 kr.			

b) Bélyeg.

Bélyeg- és váltóürlapárudák száma a megyében van:

a szigeti kerületben 101

a husztiban 24

Összesen . . 125

Ez árudák útján 1875. évben eladott bélyegek után befolyt:

a szigeti adóhivatali kerületben . . 42.258 frt 48 kr.

„ técsőiben 5.843 „ 53^{1/2} „

„ husztiban 11.415 „ 77^{1/2} „

„ visóiban 5.435 „ 17 „

Összesen . 64.952 frt 96 kr.

D)

Államjavarak.

178. §. Nemei és a pénzügyi eredmények.

Az államjavarak közé sorozzuk a kincstári-, uradalmi-, mező- és erdőgazdasági birtokokat, a vasgyárakat és sóbányákat.

A mezőgazdasági birtok területe	72.348 hold
Az erdőgazdaságié	408.673 „
<hr/>	
Összesen . .	481.021 hold.

A mezőgazdasági birtok, melyhez 800 taxális házhely, 45 malom, 50 koresma, 48 bérház és bolt, 3 vámhid, 5 fürdő, 325 kezelé-
s 153 kegyuri épület stb. is tartoznak, csekély kivétellel haszonbérbe
van adva; az erdőbirtok ellenben, melyhez 24 vízzárda, 10 fűrészmű,
66 mértf. kezelési- és 69 mértf. vízi-ut, 1 hajógyár stb. tartoznak,
házilag kezeltek.

A vasgyárak, melyekben évenként 8—21.000 mázsa nyers és
öntvényvas, 1.700 m. vasszerszám és 400 m. szeg termeltetik, szin-
tén házilag kezeltek, valamint a sóbányák is. Ez utóbbiban most
rendesen 1 millió m. só termeltetik.

Mindez ágazatok évi nyers jövedelme, illetőleg termelése, ke-
rek számban átlag 8.⁰⁶ millió forint értéket képviselnek, ide értve a
sót is, mint jövedéki cikket. A tiszta jövedelem közel 7¹/₂ millió
frtra rug.

A pénzváltással karöltve bekövetkezett közgazdasági hanyat-
lás folytán, különösen az erdőgazdaság szenvedett, minél fogva ezen
ágazat az utóbbi években már nem hozhatta meg azt a jövedelmet,
melyet kedvezőbb viszonyok között hajtani képes.

*Bertin Pál. *)*

*) Hivatalos adatok nyomán egybeállítva.

KILENCZEDIK SZAKASZ.

A megye egészségügyi viszonyai.

I.

Az egészségügyi állapotok általában.

179. §. Éghajlati viszonyok mint egészségügyi tényezők.

A hegyekkel és folyamokkal elborított megye már helyrajzi fekvésénél fogva is általában hidegebb légmérséklettel bír, mely egyes vidékek szerint is feltűnő eltéréseket mutat. Így a Verhovina, a Király- és Tiszavölgy északibb tájai a szigeti és délfelé eső völgyek hőfokától legalább is 2—3°-ban különböznek.

A hőmérő állása, valamint a légáramlatok, légnedvesség, légnyomás hirtelen és jelentékeny ingadozásoknak vannak alávetve. Legfeltűnőbb szökései 24 órai időközben 10—12°-ban észleltettek.

A hőmérő ingadozásai fentebb már röviden adatván: itt annak csak legszélsőbb határait jegyzem meg, melyek több évi megfigyelés alapján, Szigeten, 24° és + 27° R. között észleltettek.

Az uralgó légáramlat a vízvezető völgyekben a folyamok irányától függvén: azok észak és keleti irányt követnek. Nem ritkák azonban a viharok és orkánok sem, melyeknek jelei az ezerekre menő kidöntött százados fákban nem egyszer láthatók.

A hidegebb időszak rendszeren szeptember második felében szokott fellépni éjjeli erős derekkel, nem ritkán fagyokkal, s már október végén sokszor a hó is leesik.

180. §. A nép-fajok egészségügyi tekintetben.

Alig van az országban megye, melyekben annyi különböző népfaj legyen képviselve, mint Máramaros megyében; s különös, hogy ezek legnagyobb része, az egymással való folytonos érintkezés dacára, eredeti jellegét mind megtartotta.

Az egészség, testalkat épsége s kifejlődése tekintetében első helyen a magyar faj említendő. Többnyire zömök természetű, széles vállu, dombozu mellű, feszes izomzatú.

A magyar faj után legerőteljesebb a román.

Ezeknél gyengébb az orosz faj, többnyire vézna testalkattal.

Legerőtlenebb a zsidó faj.

A cigány alig érdemli meg a külön megemlítést. Testkifejlettsége azonos azon fajával, a mely között él.

Oka e különböző testi kifejtettségnek legfőképen a táplálkozás, ruházat, lakás és foglalkozás.

A magyar faj a megye legtermékenyebb vidékeit lakja; táplálkozása kielégítő, ruházata czélszerű, az idő viszontagságai ellen ellen védő, lakása tiszta, világos, szellős; maga a nép munkás, gondos, takarékos, általában józan életű.

Nem így a többi népfaj.

Egy tekintet a román vagy orosz és magyar községre, azok lakóira állításomat igaznak fogja mutatni.

A román s orosz legfőbb táplálékát tengeri lisztből készült sűrű pép (málétokány) és burgonya, a tehetősebbeknél tej és túró képezi. Huseledel ritkán kerül asztalokra. Ruházatjuk télen nyáron majdnem ugyanaz. Széles tüsző, rövid ing, gyapjunadrág s guba, báránycsma és bocskor egész öltözetjük.

Lakások általában szűk, nedves és sötét. Ablakaikat téli be-
szegeznek s körülmázolják, hogy levegő ne szívárogyon be. Foglalkozásaikban nem kitartók, mindennek a könnyebb oldalát válogatják, máról holnapra nem igen gondolnak, s a koresmák kedvencz tanyázó helyeik, a honnan igen gyakran addig nem távoznak, míg legutolsó fillérek is tart.

A zsidó faj testi gyengesége szintén több körülményekben találja magyarázatát. A 16—17 éves apától származott gyermeket, mihelyt beszélni kezd, azonnal tanítóhoz (dászkal) jártatják, a hová a 3—4 éves, már születésénél fogva is gyenge gyermek egy darab kenyérrel reggel elmegy s este tér haza, az egész napot büzhödt levegőn, fészker-féle ronda helyiségekben töltvén. 12—14 éves korában már üzérkedni kezd, s ezt folytatja egész életén át. Sokat éjjelez részint utazás, részint ascetikai gyakorlatok czéljából, minthogy nappal gescheftelnie kell. Minden fárasztóbb s testet edző munkát kerül. 16 éves korában titkon nőszül, s újabb, magánál talán még satnyább, generatiót produkál.

181. §. Népesedési viszonyok.

A szaporaság a megye különböző fajú népségeinél a testi épiséggel s kifejelettséggel fordított viszonyban áll. A zsidó faj a legszaporábbnak ismertetik; határozottan állithatni, hogy a többi faj e tekintetben ennek jóval mögötte áll. Daczára a gyengébb testalkatnak, az élettartam a zsidóknál általában nem rövidebb, mint a többinél. „Ennek egyedül elfogadható magyarázata abban keresendő, hogy a míg a zsidó egészségére mindenek fölött vigyázó, legcsekélyebb bajában orvosi segílyt kereső, czélszerűtlen sanyaru táplálkozása mellett mérsékelt életű, addig a többi faj egészsége iránt közönyös, betegségében orvosi segílyhez csak a legvégső esetben fordul, többnyire az „Istenre“ bizza magát; életmódja, táplálkozása rendetlen, s hol tulbő, hol pedig az éhezésig szűk; ruházkodása, lakása czélszerűtlen s egészségtelen, s végtére a szesz italok élvezetében korlátokat nem ismer.

182. §. Általános közegészségli viszonyok.

Máramaros megye, az egészségre oly nagy befolyással bíró kitiünő vize és élenydus levegőjének daczára, úgy a szórványos, mint járványos kórok irányában kivételt épen nem képez. A legutóbbi időben hazánkban dult cholera-járvány kiindulási pontját szintén Máramaros megye képezte. E körülmény megfajtését ismét a nép nyomoru viszonyaiban, legfőképen sanyaru életmódjában találjuk. És hogy ily hitvány táplálkozás és általában czéliránytalan életmód mellett a közegészségügy még ennyire is kedvező állapotnak örvend, csak a természet által nyujtott helyrajzi viszonyoknak köszönhetni. Tájkérok nincsenek. A golyva az, mely a megye egyes vidékein, különösen ez előtt mutatkozott, azonban ez is mind gyérebben fordul elő.

Uralkodó kórjellegnek a zordonabb éghajlatnál fogva a légutak hurutos-lobos bántalmait tekinthetjük. Talán e bántalom sem adna oly magas százalékot, ha a nép elég figyelmes, gondos s arra megérett volna, hogy magát az idő viszontagságai elől kellőleg védje.

A lakosok legnagyobb részének keresetmódját folytonos hegy-mászással egybekötött nehéz munka képezi. Ilyen a fa- s az aknákban a sóvágu, vasgyárakban foglalkozás; sőt a lakosoknak az a része

is, mely e nehéz munkákat nem végezi, többnyire hegyoldalokban fekvő sziklás talaju kis földjét nem kevesebb fáradsággal műveli.

Ezen körülményből fejthetők meg a gyakrabban előforduló csonttörések, sérvek (különösen lágyéksérvek) és duzznyaknak esetei.

A halálozások rendes viszonyok között a megbetegülésekhez általában elég kedvező arányban állanak. Legkedvezőbb mégis ez arány a városokban és kincstári telepítvényi helyeken, a hol a nép orvosi segélyben és gyógyszerben részesülhet, s felvilágosodottabb állapotánál fogva ezek iránt bizalommal viseltetik.

Feltűnően kedvezőtlen halálozási arány fordul elő a gyermekkorban, s ha meggondoljuk, hogy a legtöbb községben nemcsak orvos, hanem szakképzett bába sincs, sőt szükség esetében észszerű tanácsot nyújtható műveltebb egyén sem lakik, e körülmény ugy a szülési, mint a nevelési eljárásoknál elkövetett szabálytalanságokban s ferdeségekben eléggé megtalálja legelfogadhatóbb magyarázatát.

183. §. Orvosi személyzet. Kórházak.

A 169 □mfdnyi területű 220,506 lelket, s 160 községet számláló megye területén az egészségügyi személyzetet összesen 27 orvos képviseli, kik 16 külön községben laknak, 6 olyan községgel, melyekben egynél több orvos van. Ezek közül 18 orvostudor, 9 pedig sebész; megye törvényhatósági alkalmazásban áll 11, kincstáriban 10, községiben 4; magánorvos 2. Okleveles szülésznő 26, kik közül 10 megyei, 9 kincstári állomással bír, 7 pedig magán gyakorlatot űz. Baromorvos összesen 2, megyei alkalmazásban. Nyilvánossági joggal felruházott gyógyszerész 12 van.

Az egészségügyi személyzet a megye különböző helyein való lakás, szám s rangfokozat szerint a népességhez való arány könnyebb áttekintése szempontjából következő táblázatban van összeállítva :

Az orvosi személyzet lakhelye		A járás		Orvosbész tudor szülész és műtő	Orvos sebész tudor és szülész	Orvostudor és szülész	Orvostudor	Sebész-mester	Polgári sebész	Barom orvos	Gyógyászorvos	Szülész nő	Összesen	Jegyzet
járási	község	községeinek száma	lélekszám											
Huszt . . .	Huszt . . .	13	23.319	—	—	—	1 v. 1 m.	—	1 tj.	1 tj.	2	1 tj.	7	tf. = törvény- hatósági fő- orvosi.
Dolhai . . .	Dolha . . .	12	16.554	—	—	—	1 tj.	—	—	—	—	1 tj.	2	
Ökörmezői	Ökörmező .	29	20.389	—	—	—	—	—	1 tj.	—	1	1 tj.	3	
Técsői . . .	Técső . . .	16	19.570	—	—	1 v.	1 tj.	—	—	—	—	1 tj.	4	tj. = törvény- hatósági járási.
	Bustyaháza			—	—	—	—	—	—	—	—	1 kes.	2	
	Királymező			—	—	—	1 kes.	—	—	—	—	1 kes.	2	
Taracsvizi	Kökényes .	19	18.537	—	—	—	1 tj.	—	—	—	—	1 tj.	2	kesf. = kincs- tári főjárási.
	Szlatina . .			—	—	—	—	1 kes.	—	—	—	1 kes.	2	
				—	—	—	—	—	—	—	—	1 kes.	2	
Szigeti . .	Sziget . . .	26	34.672	1 tf.	—	—	—	—	—	—	—	1 tj.	17	kes. = kincs- tári aljárási.
	Rónaszék .			1 v.	1 kesf.	—	1 tj.	1 tj.	—	1 tj.	3	7 m.		
				—	—	—	1 kes.	—	—	—	—	1 kes.	2	
Kaszói . . .	Sugatag . .	20	20.379	—	—	1 kes.	—	—	—	—	1	1 tj.	4	v = városi.
Izai	Rozávlya .	13	18.326	—	—	—	—	1 tj.	—	—	—	1 kes.	2	
				—	—	—	—	—	—	—	—	1 tj.	2	
Vissói . . .	F.-Vissó . .	11	26.310	—	1 tj.	—	—	—	1 m.	—	1	1 kes.	6	m = magán személyt je- lent.
	Boeskó . . .	11	22.460	—	1 kes.	—	1 kes.	—	—	—	1	1 kes.	3	
	Rahó			—	—	—	—	—	1 k.	—	1	1 kes.	4	
Tiszavölgyi	Kőrösmező			—	—	—	—	1 kes.	1 tj.	—	1	1 tj.	5	
Összesen .		160	220.516	2	5	2	9	4	5	2	12	26	67	

E táblázatból kitünik, hogy egy orvos átlagosan 8167 lélekre, $6\frac{1}{4}$ □ mfldre s 6 községre, egy gyógyszerár 18,376 lélekre, $13\frac{1}{2}$ községre és 14 □ mfldre esik.

Legkedvezőbb arány van a tiszavölgyi járásban, melyben 4500 lélekre, ezután a szigetiben, a hol 5000-re, legkedvezőtlenebb az ökörmezőiben, a hol 20,000 lélekre jut egy orvos.

Állandó megyei kórháza a megyének nincs, pedig alig van ez országban megye, melyben a közkórház nagyobb fontossággal, értékkel bírna, mint épen itt, a hol a sanyaru viszonyok között élő, szegény műveletlen nép oly sokszor és oly sok esetben van utalva egy ilyennek jótékony segélyét igénybe venni. Sokszor tapasztaljuk is ennek hiányát. — Elbetegesedett szegény emberek kellő ápolás és orvosi gyógykezelés hiányában vesznek el; a mi bizonyára nem igen történnék meg, ha ilyenek részére kórházzal bírnánk.

A 60-as évek elején elharapódzott bujasenyv kiirtása czéljából e megye-közönség felterjesztésére az országos kormány 1865. évi augusztus 5-én kelt rendeletével egy bujasenyvi megyei kórháznak szervezését 40 ágygyal engedélyezte.

E kórház azon idő óta fenáll, s abban évenként átlagosan mintegy 300 beteg, többnyire másodlagos bujasenyvi bántalommal, nyer orvoslást és ápolást. Habár e kórház kizárólag bujasenyvben szenvedők befogadására van engedélyezve : ritka és sürgős esetekben ebbe másnemű betegek is felvétetnek és gyógyíttatnak.

Az 1873. évi cholerajárvány alkalmából Sziget város, a szegényalapról 10 ágygyal egy városi szegény-kórházat rendeztetett be, mely azóta fenáll, s évenként mintegy 35—40 beteg nyer benne gyógyápolást. Továbbá a szigeti központi fogházban letartóztatott rabok közül a megbetegültek számára berendezett egy kórszobában évenként 70—80 egyén gyógykezeltetik.

Vége a kincstári telepítvényi helyeken kincstári szolgálatban álló munkások részére, egy-egy kórszoba 5—6 ágyra van berendezve, melyekben különösen kincstári, munkaközben megsérült, vagy megbetegedett szegény munkások nyernek gyógyápolást.

184. §. Orvostörvénytörvényi s rendőri esetek.

A kerületi orvosok által előterjesztett időszakai jelentések szerint több évről egybevetett adatok alapján, évenként átlagosan mintegy 20 orvostörvénytörvényi s orvosrendőri bonczolat s különböző testi

sérelemről szintén évenként átlagosan mintegy 170 orvosi lelet állittatik ki. Itt megemlítendőnek találom, hogy ez eseteknek feltűnően nagyobb száma a román népnél fordul elő, mely faj heves véralkatánál s szilaj természeténél fogva vérengzésre könnyen hevül, s igen gyakran a legcsekélyebb okból is egymásnak vérért ontja.

Az orvosrendőri felügyeletben igen sok kívánni való van. Ujonnan épült lakások még a városi helyeken sem vétetnek egészségi szempontból előleges vizsgálat alá, a minek természetes következménye, hogy sok olyan nedves, egészségtelen földalatti helyiség használtatik lakásul, melyekben egész családok egészsége végképen aláásatik.

A halott-kémlés csak községi orvossal bíró, vagy legfeljebb olyan helyeken foganasítottatik, a hol orvos állandóan lakik. Ilyen hely a törvényhatóság egész területén összesen csak 16 van.

A hűskémlés, úgy szintén a piacra hozott élelmi cikkeknek egészségi szempontból való vizsgálata hasonlólag nagyon lazán, felületesen történik, s még így is csak ott, a hol orvos lakik a községben.

185. §. Védhimlőoltás.

A himlőoltást a törvényhatósági járási orvosok foganasítottják. Megemlítendő, hogy ez eljárásnál az országos kormány az általában kevés fogattal rendelkező megyére nézve a fuvardíjt kivételesen az országos alaphól fedezi. Több évi adat egybevetése szerint évenként átlagosan, mintegy 5—6000 gyermek oltatik be.

186. §. Adatok az utóbbi időben előfordult járványokról.

Az 1866. évben uralgott cholerajárvány e megyében a Kis-Lonka községben tört ki szeptember 22-én, s tartott ugyanazon évi november 19-ig, mely napon az utolsó eset Remete községből jelentetett be. Tartott tehát a járvány 59 napig. Dühöngött a megye 8 községében.

Összesen megbetegült	196
ebből meghalt	104
ebből meggyógyult	92

Legtöbbet szenvedett Fehéregyháza, melynek 742 lakosa közül megbetegült 90, elhalt 50, mely szám a lelkek számához viszonyítva 6.738%-nak felel meg.

Mind kül-, mind belterjességre sokkal nagyobb volt ennél az 1872—73. évi cholerajárvány, mely 1872. évi szeptember hó 14-én Rahó községben lépett fel, akkor a midőn az országban még egyetlen cholera-eset sem volt jelezve. E községből huzódott a járvány lefelé, s mondhatni az egész megyét ellepte.

Csekély fölbenhagyással (1873. márczius 10-től június 3-ig) kisebb nagyobb hevességgel tartott egész 1873. novemb. 3-ig, mely napon az utolsó cholera-eset Felső-Róna községből volt bejelentve.

Föllépése magyarázatára legvalószínűbb nézet, hogy az a szomszéd Galicziából, a hol ez időtájban e járvány uralgott, hurezoltatott be ki nem puhatolható uton és módon.

Uralgott e járvány a megyének 73 községében, melyekből összesen 4859 cholera-megbetegülést jelentettek be. Ezek közül meghalt 1434, meggyógyult 3425. A 73 község lélekszámához (128,316) viszonyítva a megbetegülés 3.78, a halálozás pedig 1.11%-nak; míg a megbetegülésekhez viszonyítva a halálozás 29.51%-nak felel meg.

Leghevesebbre pusztított 1873. év nyár közepén június, július és augusztus hónapokban. Legtöbbet szenvedtek Szurdok és Barczánfalva községek, melyekben egyes napokon 12—14 halálozási eset is fordult elő.

A kórlefolyás legtöbbször rohamos volt. Nem tartozott a ritka esetek közé, hogy az 10—12 óra alatt halállal végződött.

A meglepett 73 községre összesen 21 orvos esett, kik közül kettő, mint cholerajárvány-orvos volt az országos kormány által kiküldve.

Dr. Badzey László.

II.

Fürdő-intézetek.

A)

A visk-várhegyi fürdő.

187. §. A fürdő multjából.

A visk-várhegyi fürdő

Szigettől mintegy négy és fél, a técsői és bustyaházi vasuti állomásoktól pedig mintegy másfél mértföldnyi távolságra esik, s akár a Técsőtől Husztig vezető országyutról, akár pedig a Técsőtől Husztig menő vasuti vonalról, szabad szemmel is könnyen kivehe-

tők annak, s a kup-idomu domb oldalában, annak alsó harmadán elhelyezett épületei.

A várhegy aljában közvetlenül a Tisza foly, ennek folytatásául pedig a várhegyről szintén belátható gyönyörű fekvésű Talabor-völgy terül el.

A fürdő kezdete az 1818-ik évre esik, bár már azelőtt is használtattak ki nem mutatható idők óta e források különböző betegségekben a környékbeli, de főleg a viski lakosok által, részint ivó-, részint fürdővizül. Az 1818-ik évben történt, hogy Fodó Márton viski lakos, a források közelében eső bükkest kiirtván, Szépi Pál viski birtokos kaszálóján egy kis faházat épített.

A forrásoktól kis távolságban több, mintegy méter mélységű gödröket ásatott, azokat agyaggal, deszkával és famohával úgy kibélelte, hogy a beléjük bocsátott víz ki ne szivároгjon.

E gödrökbe eresztett vizet forró kövek segítségével melegítette fel. Ebben történt aztán a fürdés.

Figyelmessé tétetvén ekképen nemesak a vidék lakossága, hanem a kir. kincstár is a mindinkább hirre kapó fürdőzésre: a magánosok közül kezdtek többen házakat építeni a forrás körül, a kincstár pedig lépéseket tett, hogy azokat megvegye, a tért kisajátítsa, s ekképen rendes fürdő-intézetet hozzon létre. A mi 1857-ig sikerült is, úgy hogy most a fürdő vidéke 11.⁶⁴⁵ hektárt tesz, s a viski teleklönyvben az összes épületekkel együtt be is van iktatva a kincstár nevére.

S ez idő óta kezdette meg a k. igazgatóság az egész ügyet komolyan venni, s tette azokat a nagyobbserű építkezéseket, melyek egy rendes fürdő-intézethez megkívántatnak.

188. §. A fürdő jelene.

A fürdő jelene tulajdonképen az 1875-ik évvel kezdődik, a mikorra t. i. a fürdőt valóban fürdőintézetté tevő nagyobbserű építkezések már bevégeztettek.

A régi viski fürdőnek ma már nyoma is alig van, mivel a régi épületek mind szétbontattak, s helyökre vagy új épületek emeltek, vagy pedig sétányok építették.

A régi épületek közül csak egy van még meg, mely oldalt a mostani vendéglő és az alsó kut között keresztbe fekszik.

A most meglevő épületek már mind a kincstári igazgatóság által építtettek, a nagy rész még az ötvenes és hatvanas években, míg a legnagyobb szerű építkezések, t. i. a Berta csarnok, a felső fürdőház, az ásványvizek csorgókut szerkezete, az 1871-től 75-ig terjedő években.

A „Berta-csarnok“ tartalmaz 1 nagy mulató-, ét- és táncztermet, 30 vendégszobát, 1 előcsarnokot.

A felső fürdőházban van 6 fürdőszoba cizinkádakkal. El van látva újabb modoru vízmelegítő kazánnal, vízemelő géppel, reservoirral, czélszerű vízvezetékekkel; ezenkívül összeköttetésben állván a felső svájci házakkal és a „Berta-csarnokkal“; körülbelül 35—36 szoba vendége élvezheti a kényelmet, hogy a legzordabb időben is fürödhessék a nélkül, hogy a fedél alól ki kelljen lépnie.

A „Berta-csarnok“-on és az új fürdőházon kívül van még 6 Svájci ház 18 vendégszobával. Van a „grófi lak“, vagyis „alsó fürdőház“, mely 10 vendég- és 10 fürdőszobával bir. Egy másik svájci ház magában foglalja a régi használatban levő éttermet, a vendéglős lakát, konyhát, cselédházat, pinczét, kamarát. Van még egy szintén svájci stilben épített szállodaszerű ház, mely a fürdőt hivatalosan felkereső orvosi, politikai és kincstári egyének szállodájául, továbbá az épületekre állandóan felvigyázó s ott lakó őr lakásául használatik.

Az eddig elősorolt épületeken kívül van egy „zsidó szálloda“ és ebédlő, mely egyszersmind cselédkorcsma is, s egy teremmel, egy konyhával és pinczével van ellátva.

Van egy emeletes kioszk, melynek alsó földszinti része az ásványviz meritő, ivó, és töltő helyül, felső része pedig a vendégek időző és mulató helyül szolgál.

E kioszk mellett van egy terjedelmes reservoir, a melyen tul néhány öllel áll az alsó vízmelegítő ház.

Van még az alsó forrás felett egy kutház, több külső konyha, öt istálló, 3 kocsiszin stb.

Mindez elősorolt épületek a források közelében állanak, és a hegy menedékén levén építve, csinos, élő növényzettől szegélyezett lépcsőzetek s kigyózdó sétányok által vannak egymással összeköttetésben.

A fürdő beludvarán kívül van még egy, a fürdő mellett elterülő bükkesbe metszett felső sétány az „Andalgó“, és egy alsó sétány

a „Szerelmes“, s ez utóbbi mellett egy zuhanyház, és egy tekéző.

Az összes építkezések következő helyiségeket tartalmaznak :

Terem van	3
Vendégszoba	60
Vendéglőszoba	1
Lakószoba	2
Szállószoba hivatalnokoknak	2
Fürdőszoba	22
Cselédszoba	3
Konyha	9
Kamara	4
Külső konyha	3
Istálló	6
Kocsiszin	3
Pincze	2
Előcsarnok	3
Jégverem	1
Összesen	<hr/> 124 helyiség.

Az étkezés részint a közös vendégteremben, részint az egyes vendégszobákban történik.

Egy közös ebéd ára boron kívül 80 krtól 1 frtig változik.

Este adagszámra megrendelés szerint étkezhetni. Ezenkívül némely lakokban konyha is van, a hol a lakó saját konyhát tarthat.

Vannak külső konyhák is, a hol a vendégek részint főzetni, részint mosóvizeket melegíteni, ruhavasalást stb. stb. végeztetni vannak közösen jogosítva.

A szobák ára 80 krtól 2 frtig váltakozik 24 óránként.

Néha pár hétig zene is van, mikor a zenészeket a vendéglős élelemmel szokta ellátni, a vendégek pedig aláírás útján közösen fedezik a zenészi jutalomdíjakat.

A fürdőt édes vízzel a fürdő alatt pár száz lépésre eső Csorgó látja el, mely egy kis hegyi csermely felfogása által hozatott létre.

A fürdő a técsői és bustyaházi vasuti állomásoktól mintegy másfél órai távolságra esvén, egész a várhegy aljáig tűrhető országúton lehetvén haladni, a fürdőbe eljutás meglehetősen kényelemmel történik, főleg Técsőről, a hol 2—3 forintért mindig lehet fuvarost találni, a ki az utast a fürdőbe szállítja.

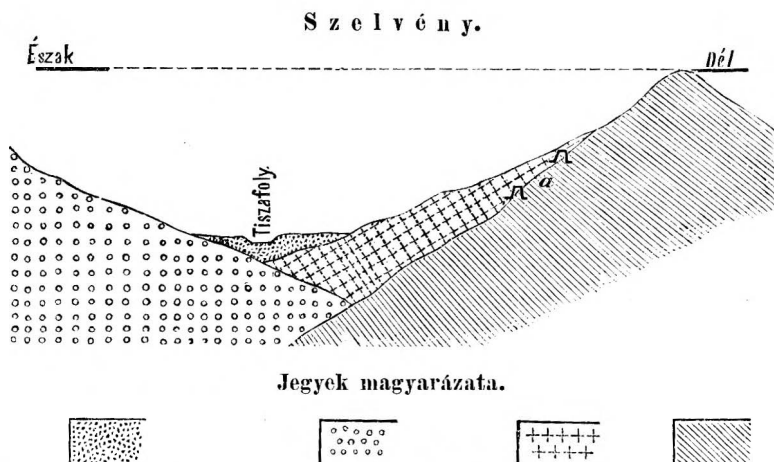
Az idény alatt a bustyaházi állomásnál is van a fürdőtől rendszeren egy alkalmatosság.

A fürdőbe és fürdőből postai közlekedés az egy órányira eső Visk város postahivatalán át történik, a hová a bérlő mindennap küld be levelet vivő és hozó küldönczöt.

189. §. Az ásványviz vegytani alkatrészei.

A mi a várhegy geologiai viszonyait illeti: azt a mellékelt rajz tünteti elő, melyet Gesell Sándor m. k. kerületi bányageológus ur vett fel.

Mint e rajzból kitűnik, a forrás a tömör trachyt, és a trachyt-tufa között e két kőzet vállapján nyitattott meg. (a)

Alluvium és Diluvium. Harmadkori homokkő. Trachyttufa. Tömör Trachit.

a) A viskvárhegyi forrást megnyitó tárna.

A levegő hőmérséke az idény alatt $+ 14^{\circ}$ R.-től 22° R.-ig változik.

A vízhőmérséke $+ 9^{\circ}$ R., midőn a légé 15° R.

A vegyelemzés a m. kir. pénzügyminiszteriumnak 1873. május 20-ik kelt 27424. sz. intézvénnye következtében Than egyetemi vegytanár által a bécsi kiállításra hivatalosan eszközöltetvén, az eredmény következő lett.

Fajsúly = 1.005.

Ezer súlyrészben vannak

összesen szilárd alkatrészek . . .	=	5.994
szénsavas szikeny	=	0.5623
„ hamany	=	1.1042
„ vas	=	0.0826
szikhalvag	=	4.0008
szénsavas mész	=	0.2175
„ kesreny	=	0.084
kovasav	=	0.0060
szabad szénsav C. C.-ben . . .	=	2.470

és könhydrogen nyomai.

Ezekből láthatni, hogy a viski víz az erősebben vasas égvényes konyhasós savanyu vizek közé tartozik.

190. §. Gyógyászati viszonyok.

A viski fürdőt leggyakrabban a méh és hüvely hurutos vagy lobos bántalmaiban, súlyos szülések, nagy foku vérvesztések utó-bajaiban szenvedő nők szokták felkeresni, mivel az ily nemű esetek sokszor meglepően kedvező gyógyulással végződnek a fürdő használata által. Ez az oka, hogy a közönség e fürdőt kizárólag női fürdőnek tekinti, a mi nem helyes, és úgy a fürdőre, mint a közönségre nézve káros vélemény, mert a férfiaknál is, mint nőknél, előjöheto betegségekben kitünő hatása van e víznek.

A fürdő gyógyjavallatait illetőleg azon négy idény alatt, mig mint fürdő-orvos működtem, a következő bántalmakban találtam a viskvárhegyi vizeknek kitünő hatását.

1) Szülés vagy hószám alatti vérvesztések után létrejött heveny vagy idült kimerültségi és vérhiányos állapotban.

2) A hüvely és méh hurutos és lobos bántalmaiban, főleg ha a bántalom makacs tartalmának a szervezet általános zsongtalansága volt az oka.

3) Súlyos betegségek utáni kimerültségekben, (pl. typhus, cholera, vérhas stb. után), a hol úgy szólván, csudás sikert láttam az esetek legtöbbjéinél.

4) Sápikórnál, de csak azon esetekben, a hol a Bland-féle labdaesok a vízzel egyidejüleg használtattak.

5) Különösen a gyomor legidültebb katarrrhalis állapotainál oly fényes sikerrel találkoztam, melynél fényesebbet nincs az a Karlsbad a világon, mely felmutathasson. Még pedig főleg az „alsó-forrás“ vizét tartom ilyen kincsnek.

Magam hét évig szenvedtem e bántalomban, és igen kimerült állapotban voltam, mikor e víz használatához folyamodtam. Már 10—12 nap múlva, habár keveset, de kezdettem jó ízűen enni még a legegyszerűbb leveseket is, holott azelőtt évekig annyira el volt tompulva nálam az izlés érzéke, hogy csak a legerősebb maró izű étek birtak rám némi ingerrel.

Az alsó forrást én azon tapasztalat folytán kezdtem használni, hogy ivása után mindig kellemes érzést éreztem a gyomorban, míg a felső-víz után legtöbbször némi felfuvódás tünetei léptek fel. Nagy barátja levén azon elvnek, hogy a szervezet mintegy ösztönszerűleg kívánja azt, mire szüksége van, és hogy az, a mi a szervezetre hasznos, a legtöbb esetben abban egyszersmind kellemes érzést is hoz létre, minden további orvosi okoskodás nélkül használni kezdettem a vizet is, teljesen jó eredménnyel.

Ez időtől kezdve ez irányban kezdettem észleleteket tenni, és mondhatom, hogy minden oly esetben, a hol a gyomor katarrrhalis bántalmának nem valamely eltávolíthatlan szervibaj (pl. gyomorrák) volt az alapja, teljesen kielégítő eredményt nyertem, annak daczára, hogy a karlsbadi étrend a legtávolabbról sem volt (mert pl. a vendéglői vagy a beteg egyéni viszonyai miatt sem lehetett) alkalmazásban.

Még egyszer ismétlem tehát, hogy a gyomor-katarrrhalis bántalmaknál a viskvárhegyi alsó-forrás vizét kitűnő nagy kincsnek tanultam ismerni.

Szükségesnek vélem itt még azt is megemlíteni, hogy egyéni nézetem szerint e viski viznél annak belső használatára fektetendő a súly.

Nagy előnye a viski víznek más ásvány vizeink felett, hogy míg a legtöbbnél van valamely kellemetlen utóíz, addig a viskinél alig akad egyén, ki a víz e tekintetben hátrányos voltáról panaszkodik, éppen ezért azt a betegeknek legnagyobb része nem megerőltetéssel, hanem teljes élvezettel képes fogyasztani.

A mi elszállítását és több hónapon keresztüli eltartását illeti:

ha a bedugaszolás gonddal és a töltés száraz időben történik: bármely más ásványviznek jól eltarthatóságával versenyez..

A fürdőnek orvosi ellátása jelenleg a bustyaházi kincstári orvos kötelességei közé osztatott be, a ki azt hetenkint két izben keresi fel. Kívánatos azonban, hogy Viskén állandóan ott lakó orvos legyen, mert idényenként 400—600 beteg keresvén fel e fürdőt, részint ez a nagyszám, részint az ezek között előjövő súlyos esetek megkívánják, hogy az orvos rögtön kéznél legyen.

191. §. A fürdő jövője érdekében.

Véleményem szerint következő intézkedések lennének elmulaszthatlanul teendők a viski fürdő érdekében:

1. Egy közvetlenül orvosi vezetés alatt álló s a fürdőben állandóan az orvos által képviselve lévő igazgatóság szervezése.

2. Ha netalán az ilyenmü szervezet a kincstárra nézve terhelő lenne: a fürdőnek magánosok részére átengedése.

3. Egy bő édes vízi forrás felkutatása, a mely bármely nagyszámu fürdőközönség számára zuhanyokhoz elegendő vizet adjon.

4. Az ásványvizben fürdések megszüntetése, és e helyett konyhasós, timsós és cserfürdők előállítása, mivel azok a bántalmak, melyekkel a betegek a viski fürdőt fel szokták keresni, s melyeknél a viski víz belső használatra javallva van, külsőleg kiválóan a sós fürdők alkalmazását igényelnék.

5. Egy teljesen fölszerelt zuhanyzó ház építése.

6. Savógyógymód felállítás, a mi ez erdős, cserjés helyen néhány darab juh legeltetése által a legkönnyebben kivihető lenne.

7. Az erdőben több terjedelmes sétány kimetszése, a mi az erdő fái között nagyobb légmozgást idézvén elő, megakadályozná a lehullott levelek, galyak elkorhadását, s ez által a levegő megfertőzését. E czélból:

8. Az ásványviznek kereskedésbe hozataláról gondoskodni kellene, a mi a fürdőnek jelentékeny jövedelmet fogna hajtani.

Dr. Batizi Endre.

B)

A kabola-polyánai fürdő.**192. §. Helyszíni rajz.**

A kabola-polyánai fürdő Szigettől északkeletre $2\frac{1}{2}$ órányira fekszik a Kobila-hegy aljában.

Multjából röviden annyit emlitek meg, hogy már a mult században ismerték és használták forrásai vizeit, s a figyelem irántok annyira felkölt, hogy 1796-ban már vegybontás alá is vétettek. A naprólnapra mind jobban megkedvelt forrásokat többször is tettek ezután vizsgálat tárgyává pl. Kitajbel, Vozáry és Pedler gyógyszerészek, nem különben dr. Tognio Lajos és dr. Wachtel Dávid (1875.)*

Kabola-Polyánának három forrása van. Az első forrás, mely körülbelöl 100 lépésnyire esik a nagy vendégfogadó épületétöl fölfelé a „Kobila“ hegy oldalán csak ivó kurára használtatik. E forrás egy harmadfél lábnyi átmérőjü körkörös kőmedenczébe van foglalva, s felül vasrostélyzattal védve. Mélysége $\frac{1}{2}$ meternyi.

A vize tiszta, szintelen s azzal a szaggal bir, mely a vastartalmu ásványvizeknek rendes tulajdona; kellemes savanyus, kissé pezsgve csipős s végre tintaszerű izzel.

Ettöl néhány lépésnyire van a 2-ik, és még kissé feljebb ettöl körülbelöl 100 méternyre a harmadik forrás. A vegyi alkatrészek e forrásoknál nem eltérők: a harmadik forrás vize azonban még sem bir azzal a pezsgős s csipős izzel, mint a másik kettő. Mind a három forrás vize vascsöveken át egy reservoir-ba vitetik, melynek medenczéje 100 fürdőre való vizet is foglal magában.

E forrásoktól nem nagy távolban zuhog alá egy felette hideg vízzel bíró havasi patak, melynek vize fenn zuhanynya, lemm pedig szökő kutakká van felhasználva.

193. §. A fürdő keletkezése.

E fürdőhelyiség ásványforrásait eleinte csak a legközelebbi faluk lakói látogatták, s csak azok ismerték. Ezek nyáron át összegyűltek és a nomádélet mintájára a fák galyaiból sátrakat csináltak,

*) E vegyelemzések eredménye az I. részben adatott.

Szerk.

a földbe gödröt vájtak, tűzben hevített kövekkel melegítették fel a gödrökbe bocsátott vizet; azután beleültek, s ez volt a fürdési mód.

Hogy a helyiség fürdői berendezést nyert: azt az egykori kincstári igazgatónak, Gerzon Antalnak köszönhetni, a kinek e természeti bájokkal annyira felruházott helyiség valóságos kedvence volt. Ő tette kitartó erélyével és tapintatával e helyiséget fürdővé. 1815-ik évtől kezdve viselte is már a fürdő nevet. A közönség is felkarolta úgy, hogy 1836-ig ez volt Máramaros megyének leglátogatottabb fürdőhelye.

A tulajdonos kincstár nem is mulaszt el semmit, hogy e fürdőt mindinkább lakályossá tegye, hogy a természet által készen adott eszközöket előnyösen használja fel, s alkalmazza a hely diszítésére.

A fürdő intézetnek egy külön kincstári felügyelője van, ki egyszersmind a kertészettel is foglalkozik, és télen nyáron ottan tartózkodik.

194. §. Éghajlata a vidéknek.

Kabola-Polyána levegője hegyi, élenydis, tiszta és felette egészséges. Hőmérséklete a fürdői idény alatt június, július és augusztus hónapokon átlag 14—20°-ig, vagy e között váltakozik. A havasok közelléte a fürdő légkörére nagy befolyással van, azonban ez üdítő, a légzési és vérkeringési szervekre előnyös, bár erős időjárásakor, vagy szelek által annyira meghűvesül a levegő mérséklete, hogy mindenkinek, de leginkább a betegeknek ajánlható, hogy melegebb öltönyökkel okvetlenül lássák el magukat.

195. §. A fürdő a hogy van.

A fürdőhelyiség egy köépületből, a nagy vendéglőből áll, melyben nyolcz vendégszoba van, nagy és tágas étteremmel. Ez épülethez van csatolva 12 fürdőszoba, csinos kuglizó; a parkban számos szép kilátással bíró ülőhelyek, lugasok és sétányok, valamint szépen elhelyezett, jól fentartott helyek a nyáron táncolni akarók számára és társalgásra.

A vendéglő előtt van egy vízmedencze szökő-kuttal, széles uttal jobbról-balról terepélyes köris- és hársfák árnyában. Szépek és tiszták a vasgyári munkások lakhelyei kétoldalt, mely lakhelyek nyáron át a fürdői vendégek által foglaltatnak el. Ilyen ház van összesen 40; 20 jobbról, 20 balról.

196. §. Gyógyjavallatok.

Hat évi ittlétem alatt számos ide sereglett betegeken tett észleléseim és tett tapasztalataim nyomán úgy nyilatkozhatom, hogy a kapola-polyánai ásványviz a szervezetre zsongítólag, izgatólag és huyghajtólag hat, s felette nagy haszonnal alkalmazható a nemi bántalmak körében részint mint ivóviz, részint mint fürdő.

Következő betegségekben használtattam pedig e vizet:

1. Az emésztő szervek különböző bántalmaiban, legkivált gyomorbajoknál (gyomorgörcsnél).

2. Sokáig tartó makacs és különösen bélzsongtalanságból eredő hasmenésnél.

3. Az idegrendszer sokféle bajainál.

4. Sápikórnál kitünő és meglepő sikerrel.

5. A női bajok legkülömbféleinél (ivar-vérzési rendellenességeknél).

6. Nedvvesztéseknél, vérszegénységnél.

7. Különböző betegségek után az üdülő stadiumban, szintén feltünő jó sikerrel.

8. Csontbajoknál (rachitis).

9. Görvély és higany idézte vérsenyvnl.

10. Legkitünőbb gyógyhatásának tapasztaltam pedig e vizet a váltólázak által elsatnyult s testi erőben hanyatlott betegeknél, kiknél vérvörös testecsei majdnem szemlátomást adatnak vissza e viz ivása által a beteges szervezetnek.

197. §. A fürdő-idény viszonyai.

A fürdő-idény kezdődik juniús hó 15-én és tart augusztus hóig, sőt ha szép az időjárás, szeptember hó végéig is.

A fürdő gazdasági és kezelési ügyei a boesközi kir. adóhivatal által vezettetnek.

Patika van a $\frac{3}{4}$ órai távolra eső Boeskón; ugyanonnan jár fel a fürdőbe a kincstári boesközi orvos is hetenkint 2-szer.

Jó magyaros konyháról a bérlők gondoskodnak; mely gondoskodás kiterjed a hirlapokra és postai összeköttetés fentartására is.

Kellemes kirándulási helyek a közel fekvő kir. vasgyár; a

fürdőt övedző magaslatok, a honnan a legimposansabb kilátás van; azután a boeskoí szódagyár stb.

Kabola-Polyána ásványvize most már el is vitetik palaczkokban; minél fogva ezek töltése nagy óvatossággal és figyelemmel történik a bérlő felügyelete alatt. Egy 40 (itczés) palaczkkal töltött ládáért 5 frt 50 krt; egy 20 (itczés) palaczkkal töltöttért 3 frt 50 krt szoktak venni.

198. §. Közlekedés.

Szigetről Kabola-Polyánáig $2\frac{1}{2}$ óra alatt lehet elérni. Az ut kitünő jó, melyen a haladás gyors és kellemes.

A vasuti összeköttetés Pestről Szigetig ez: Budapestről-Hatvan-Szerencs-Királyháza; vagy Budapestről-Szolnok-Debreczen-Királyháza. Ez utóbbi helyről Huszt-Bustyaháza-Técső-Hosszumező és Sziget következik.

A fürdőben szállásról a bérlő gondoskodik.

199. §. Ellenjavallatok.

Végül pedig legyen szabad még megemlítenem, hogy mikor nem tanácsos e vastartalmu ásványvizet élvezni. Ezek a lázas heveny betegségek, agyfelé való vértorlódások, agygutaütésre való hajlam, plethora, és a kifejlődött tüdőgümősödés. E kóreseteknél teljesen ellenjavalt a polyánai ásványviz használata.

Dr. Novák Károly.

C)

A brébi fürdő.

200. §. Helyrajzi fekvése.

Máramaros megye délkeleti szélén, Szigettől három óra, a sugatagi só-aknáktól egy óra, a Szathmár megyei Kapnik-Bányától egy óra, Nagy-Bányától öt órai távolságra esik a brébi fürdő.

Mindezen községektől a legjobb karban levő kövezett, állami és megyei utak vezetnek hozzá.

Az ásványviz-források Bréb község határában, Budfalva határszélén, a Guttin-havas aljában, a nyugatról gyengébb, keletről erősebb hajlásu völgynek déli felső végén vannak. Tőlök dél felé a Gut-

tin havasra, észak felé a Kaszó, Iza, Visó, Tisza, észak-nyugot felé a Taracz, Talabor, Nagyág völgyeit azokat övező hegylánczatokra és havasokra nyílik oly kilátás, a minő e megye hasonlóképp intézeteinek nem mindenikénél található.

Erről a pontról több mint 200 négyszög mértföldnyi a Kárpátok láncolataival beszótt, regényes vidék, egy tekintetre belátható.

A lég hőmérséke, junius, julius, augusztus és szeptember hónapokban 15—24 + R.° közt változik.

201. §. Történeti adatok.

Emberi emlékezetet meghaladó idő óta, a környékbeli nép a brebi forrás vizét, úgy ivásra, mint fürdésre, többféle betegségekben, s mint kellemetes ivóvizet, az egészségesek is használták.

A főforrás egy fabödönbe volt felfogva, vagyis oldalkövezet és gárdolat helyett, egy vastag fatörzs belseje kivájtván, mint valamely fenék nélküli hordó ásatott be a forrás főere körül, s belsejéből a föld és kő kikotortatott.

A vidéki lakosság, köszvényesuz-bántalmakban szenvedő, sőt hűdött tagu betegeit, a forrás közelében levő kaszállóra szállítva, gödröt ásott, azt agyaggal kitapasztotta, a forrás vizéből megtöltötte, s azt tüzesített kövekkel fölmelegítvén, betegeit abba beleültette, és mindaddig tartá benne, míg ki birta állani.

Egy ily 4, sőt 12 óra hosszan tartott, legfőlebb három fürdő után, a magával tehetetlen beteg, rendesen maga lábán ment haza.

Ház vagy más épület 1845-ig nem volt, legfőlebb galyakból rögtönzött sátrakat állítottak fel az egy pár napi használatra.

1846-ik évben, Alexi György, sugatagi kovácsmester azt a kaszállót, melyen a főforrás van, Papp Juon budfalvi lakostól 32 évre, szabad építkezés mellett zálogba vevén, állított fel egy, két szobából, konyhából álló házat, abba egy pár kádat helyezvén. Ekkor a műveltebb osztály is kezdé a helyszínén is használni a vizet, melyet addig csak lakásokra hordatva használhattak. De a közönség növekedő igényeinek megfelelni nem lévén képes, 1856-ik évben Szöllősy Balázs ügyvéd és földbirtokosnak, és Szendy Antal gyógyszerésznek adta el.

Az új birtokosok, a tulajdonos Papp családtól, a forrást és te-

rületét örök áron megvevén, s körülte nagyobb mennyiségű kaszál-
lókat is vásárolván, szabályszerű építkezéshez fogtak, s a már meg-
levő házhoz 20 lakszobából és 10 fürdő-kabinból álló épületeket,
istállót, kocsiszint emeltettek.

Az 1860-ik év végével ez építkezések a gyorsan növekedett
keresletnek és igényeknek sem levén elegendők, a vállalkozási szel-
lemmel bíró Szöllősy Balázs, miután egyedüli tulajdonosává lett, új
berendezést adott a fürdőnek, nagy számú épületeket emeltetvén,
ugy, hogy most özvegyének kezelése alatt ez a létszám:

1) lakszoba van	36
2) fürdőszoba	10
3) 80 személyre ebédlő terem	1
4) nyári ebédlőhely	1
5) gazda-szoba	1
6) konyha	3
7) kamara	2
8) pincze	1
9) istálló	3
10) kocsi-szin	2
11) zuhany	1
12) melegítő-üst helyiség	1
13) és egyéb szükséges épületecskék	10

Összesen . 72

A főforrás most egy pavillon alatt, azon már petrificálódott
bödönben van, melyben eredetileg is volt, azzal a különbséggel, hogy
a szűk völgy tágítása, és az építkezések folytán, a forrás környéke
hat lábbal magasabbra töltetvén fel, az alsó bödönre egy másik van
alkalmazva.

A főforráson kívül a „zsidó-épület“ mellett van egy máso-
dik ásott kut; a nagy ebédlő-terem előtt ismét egy öt öl mély, an-
nak háta megett is hasonló mélységű, 16 négyszegméter terjedelmű
kut, a melyek mind a főforráshoz hasonló, csak hogy gyengébb ás-
ványvizet tartalmaznak.

A két utóbbiból szivattyus csatornákon vezettedik a víz a ka-
zánba, és a hidegvizes kádba.

A fürdő már 1868-ban annyira látogatott volt, hogy a vendé-

gek száma a 300-at meghaladta. Addig a tulajdonos által házilag kezeltetett.

1869—71-ik években a bérlőknek adatván ki, azok rossz bánása által sok vendég elidegenített; de 1872-ik évtől ismét a tulajdonos által házilag kezeltetik, és azóta mindinkább ismét látogatattatik.

202. §. A fürdő a jelenben.

A lakszobák, ruha-szekrényekkel, divánokkal, ágyakkal, asztallokkal, székekkel vannak butorozva.

A fürdő-szobák mindenike két-két káddal, összesen 20 tölgyfa fürdő-káddal van ellátva.

A vízmelegítés egy nagy zárt réz-kazánban történik, melyből, mint szinte a hideg vizes víztartóból, vas-csőveken fut a víz a fürdő-szobák mindenikébe, a hol a használó, tetszése szerint, bocsáthat egyikből vagy másikból hideg vagy meleg vizet.

Az étkezés leginkább a nagy ebédlő teremben, közös asztalnál történik; de kívánatra mindenki vitetheti lakszobájába is.

A vendégek kényelmére, és a számadás egyszerűsítése tekintetéből, több éven át, a tulajdonos 2 frt 50 krba állapította meg a vendégek napi ellátását, melyért ebédre öt tál étel, reggelire tejes kávé kalácscsal, estelire két tál étel, egy fürdő, egy zuhany, egy 60 kros szoba adatik.

A ki többet és egyebet is kíván, mérsékelt árszabály szerint után fizeti.

A gyógyforrások körül sűrű árnyas és kevésbé árnyas sétautak vannak, mint egy 30 holdnyi területen, itt-ott pihenő lócsákkal ellátva. Ezenkívül a fürdő-térhez tartozik még 100 holdnyi terület, mely kaszállókból, dombos, erdős, völgyes helyekből állván, kisebb kirándulásokra igen alkalmas.

A vendégek száma, a legközelebbi 1875-ik évben 250 körül volt, habár az ideny csak június 15-kén nyitathatott meg, és szeptember 1-ső napján már bezáratott. *)

*) Nevezetes pont e fürdőintézet életében az, hogy az 1865. évi 17. t. cz. a zsidók egyenjogosításáról a Máramaros megyei izraeliták részére itt hirdettetett ki ünnepélyesen.

203. §. Természettani viszonyok.

A fürdő a Guttin havas alatt, az annak alját környező ős erdőségtől negyedorányira feküdvén, levegője sokkal üdőbb, mint a megye alsóbb völgyeiben, a hol a lég hőfoka sokszor a 30-at is meghaladja, míg a brébi fürdőben a 24° is ritkán éri el.

A gyógyforrás ásványos vizének vegyelemzése a helyszínén 1858-ban Wachtel Dávid által véttetett fel először, ki erre hivatalosan volt kiküldve.

A pontosabb minőleges vegyelemzést Molnár a Rókus-kórház gyógyszer-tárának gondnoka vevé fel. *)

Hozzá teszi Molnár jelentéséhez, hogy szabad és kötött kénközeg nemesak sok van benne, hanem legalább is annyi, ha nem több mint a parádivan. Továbbá ezt mondja: „A minőleges vegybontásból kitetszik, hogy a brébi ásványvíz, nemesak a legnemesebb kénvizek sorába tartozik, hanem hogy azt, mint az e tekintetben leg-híresebb parádi víznek, teljesen jogosult concurrensét, üdvözölhetjük, s azt annál nagyobb örömmel mondom ki, mivel meggyőződésem az, hogy a kitünő tulajdonságu parádivíz, ez egyértékű eredeti természet-adományyal versenyezve, jó híreből nem fog veszíteni annyi, mint a mennyit veszített eddig is a sok mesterséges utánzások által.

204. §. Gyógyászati viszonyok.

Dr. Altman Leo Máramaros megyei kerületi, fogházi és törvényszéki orvos szerint, ezen, a test kóros anyagait feloldó ásványvíz kitünő:

1. a görvély-, köszvény-, csusz-bántalmakban ;
2. a kapu-viszér keringésében levő pangások, aranyér, makacs váltóláz, máj- és léptultengés, méh- és petefészek daganatokban ;
3. a sárgaság, székrekedés, higanysenyv, idült bőrkíütegek és lábfekélyek eseteiben ;
4. az arcz- és ülzsában ;
5. a csúzos eredetű hüdésekben ;
6. az idült takárban és
7. a légző szervek minden hurutja ellen.

Hogy a csuzos, köszvényes bántalmakban mily kitünő, arról a

*) Fentebb már közöltetett.

vidéki nép azon eljárása tanuskodik, hogy még télen is az ily betegekét gyalogszánnal hozzák a fürdőbe.

A beteg néhány, 6—12 óra hosszát tartó erős meleg fürdőt kap, s pár nap múlva, azt a szánat, melyen hozatott, gyógyvízzel megterhelve, maga huzza a beteg haza.

Egressy Gábort szélhűdött állapotából, jóllehet egész kurát nem vehetett, mert szeptember-október hideg napjaiban volt itt, s csak 20 napon tölthetett, ez a fürdő hozta annyira helyre, hogy a szinpadra ismét fölléphetett; s ha vagy tovább használhatja, vagy a másik évben ide jött volna vissza: épen úgy teljesen visszanyerte volna egészségét, mint Ugocsa megyei földbirtokos Guthy, a ki 8 éven át különféle fürdőintézetekbe zselye-székben hordatá magát, lába teljesen hasznavehetetlen lévén, és Bróbnak egy nyáron két hónapig lett használata után képpé lett a járásra, sőt önerejéből lépett fel távozásakor kocsijára is.

A 70 éves Vattay kegyesrendi tanár is itt nyerte vissza szélhűdött tagjai használatát.

Nagy baj mi nálunk, hogy orvosaink jobban ismerik a külföldi gyógyvizeket, mint a hazaiakat, és az ottani, pedig csekélyebb hatásuak miatt a hazaiakat egészen háttérbe szorítják.

A fürdő Hegyesi Sámuel megyei orvos, és dr. Csiky sugatagi kinestári orvos által látogatatik, minden héten; de ha orvosra szükség van, az egy óra járásnyira eső Sugatagról az minden időben kihozatható.

A gyógyviz, reggeli előtt kezdetben félpoharamként minden negyed órában 3—4-szer használtatik: később a vízmennyiség és poharak száma addig fokoztatik, míg egy székletételt idéz elő.

Köszvény-, csusz-, szélhűdési bajokban, a beteg testerejéhez mérten naponként egy, két fürdő vétetik.

A használatnál a fürdés és gyógyvizivás egyesíthető, és a szerint is gyakoroltatik.

A víz jól bedugaszolt üvegekben évekig megtartja gyógyerejét, és az ismerők által távol vidékeken is sikerrel használtatik.

Megérdemelné, hogy egy kis áldozattal is, ismét kereskedésbe bocsáttassék. A pesti piacot ismét meg kellene vele ismertetni, a mint volt ez már 1865—6-ban.

Az 1873-ik évi bécsi világkiállításon e gyógyviz elismerő oklevelet nyert.

Szilágyi János.

TIZEDIK SZAKASZ.

Közművelődést előmozdító egyletek.

205. §. Az egyleti szellem a múltban és jelenben.

Közművelődési célok elérése végett társulatokká egyesülni: ez eszmének nyomaira 1836-ban találunk először Máramaros megyében, midőn id. Várady Ádám megyei főjegyző indítványa és serkentése következtében a „Jótekonv Egylet“ a koldulás megszüntetése, a szegények fölsegéllése és egy kórház alapítása céljából, Szigeten megalakult. A mint a példa adva volt, s az egylet szép jelét adta tevékenységének s eredményes munkásságának: 1841-ben azonnal követte azt a Casinó-egylet megalakulása s rá a Pomona (-kertész)-egylet 1842., majd 1844-ben a Kisdedovó-egylet szervezkedése, az elsőnél Pelikán József, a másodiknál Szikonya Mátyás, az utolsónál Nánásv Lajos levén a főtényezők a létrehozásban.

E négy eglyettel, melyek mindenikének székhelye Szigetváros volt, érte meg a megye e téren egy évtizeden átal; kívül a központon nem jutott észébe senkinek, hogy a létező, s másképv le nem győzhető hiányokon társulati uton kellene segíteni.

Az 50-es évek nem voltak egészen alkalmasak arra, hogy embercink ily eglyetek felállításiával foglalkozzanak. Elég volt, ha a már létezőket fentarthatták. Ez az oka, hogy ez évtizedből csak kettőt mutathatni fel, egyet a huszti Casinót (1851), s egyet Szigeten az új életre hívott Kisdedovóban.

A 60-as évek már nagyobb tevékenységet mutatnak, s a ma is fenállók közül 9 köszöni ez időknék lételet, s a mi fontos körülmény, kívül is a megyei székvároson Huszton szinte és Akna-Sugatagon, ott egy Jótekonv-eglyet, itt Olvasó-eglyet alakulván.

Az eglyetek nagyobb számmal alapításának éve i 70-esek, úgy hogy az eddig lefolyt hat év alatt, nem számítva a már el is enyészteket, 21-et említhetünk fel, nem csupán humanitásiakat már, hanem olyanokat is szép számmal, a melyek az anyagi jólét előmozdítását tették feladatokká.

Sziget város eglyeteit egy külön szakasz adván elő: itt csak

azokat soroljuk fel, a melyek a központon kívül a megye többi községekben léteznek, az alapittatás esztendejét is följegyezvén.

F.-Visón van Olvasó-kör (1873).

A.-Sugatagon Olvasó-egylet (1864).

B.-Rahón Olvasó-kör (1872.)

Kőrösmezőn Olvasó-kör (1873).

N.-Boeskón Olvasda-kör (1874).

Técsőn Társalkodó (1874).

„ Segély-egylet (1873).

Bustyaházán Lövész-egylet (1873).

Husztón Jótékony-egylet (1868).

„ Casinó (1851).

„ Takarékpénztár (1872).

Visken 48-as-kör (1870).

Szinevéren Erdőipar-egylet (1872).

Kutka Kálmán.

TIZENEGYEDIK SZAKASZ.

Sziget város külön rajza.

206. §. Közigazgatási szervezete.

I. Sziget koronaváros határának területe 1 négyszög mértföld 11,902.640 □ öl; ebből:

a) erdő	4934 kat. hold	905 □ öl.
b) szántó	3266 „ „	102 „
c) kaszáló	8226 „ „	1470 „
d) legelő	371 „ „	475 „
e) terméketlen	640 „ „	488 „

Összesen 17.439 kat. hold 240 □ öl.

II. Népessége. Az 1870-ik évi népszámlálás szerint 8833 lélek. Ebből:

a) felekezetek szerint:	
római katolikus	2848.
görög „	2122.
helvét hitvallásu	1464.
ágostai „	74.
Mózes vallásu	2325.

összesen 8833,

b) nemzetiségek szerint:	
magyar . . .	4386.
orosz . . .	1319.
oláh . . .	803.
zsidó . . .	2325.

összesen 8833.

III. Állapota. Mint a máramarosi öt koronavárosok egyike, a melyek szabadalmokat 1329. nyerték I. Károly királytól, az addigi négyhez I. Lajos által csatoltatott 1352-ben.

Nyert szabadalmaikban az öt város: Huszt, Visk, Sziget, Técső és Hoszszumező a későbbi magyar királyok és erdélyi fejedelmek által is megerősítették, sőt pallosjogot is nyertek. Sziget mindig rendezett tanácssal birt, s újabb időkben több éveken át saját törvénszéke volt. Az 1871. évi XVIII. tetz. értelmében szervezkedvén, megtartotta rendezett tanácsu állását, s mint ilyennek külön városi árvaszéke van.

IV. Tisztikara és képviselte.

Polgármester, a ki árvaszéki elnök is.

Első tanácsnok, polgármesteri helyettes és árvaszéki ülnök.

Másod tanácsnok, számvevő és árvaszéki ülnök.

Főjegyző, tiszteletbeli tanácsnok.

Rendőr-kapitány, tiszt.-tanácsnok.

Rendőr-albiztos.

Pénztárnok (közgyám is).

Adószedő-pénztárnok.

Ügyész.

Orvos.

Aljegyző (igató és kiadó is).

Irnok.

Határgazda.

Tiszteletbeli tanácsnokok, mérnökök és 1 baromorvos.

Képviselő testülete áll

45 virilis és 45 választott tagból s 15 póttagból.

V. Szakosztályai az ügyek kezelésénél.

1) Pénzügyi és számvevőségi osztály.

Ennek ügyköre a költség-előirányzat és számadások átvizsgálására s általában ezen ügyre vonatkozó véleményezésre terjed ki, u. m. haszonbérletek és javadalmakra.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 47.

2) Gazdászati szakosztály.

Ennek ügyköréhez tartozik a határnak miként felosztása; a marhatartással járó bevételekre és kiadásokra, a szükséges építkezésekre, dülő utak fentartására való felügyelés.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 35.

3) Közrendészeti szakosztály.

Ennek körébe tartozik a rendőri szakba vágó szabályrendeletek szerkesztése, az egészségi, építészeti, tűzrendőri ügyekben véleményadás. Az építészeti szakosztály ennek egy alosztályát képezi, valamint az egészségügyi is.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 40.

4) Építészeti és szépítési alosztály.

Ez határoz az építkezéseknél, hogy mennyiben engedhető meg, s hol és minő feltételekkel az új épületek felállítása; véleményezi a rendészeti szakba vágó építkezések iránti kérvényeket.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 38.

5) Tanügyi osztály.

A közoktatási szakhoz tartozó intézkedésekre nézve ad véleményt.

Van 1 elnöke.

1 előadója.

Tagjainak száma 38.

6) Szegényügyi szakosztály.

Ennek köréhez tartozik a szegények, árvák, nyomorultak segélyezéséről gondoskodni, e részben véleményt adni, valamint a szegény betegek elhelyezéséről, az ezekre megkívántató költségekről az előirányzatot elkészíteni.

Van 1 elnöke,

1 előadója.

Tagjainak száma 12; ezeken kívül az orvosok és minden hitfelekezeti lelkesz.

VI. Vagyoni állapot.

a) Cselekvőleg	I. ingatlanokban	107.040 frt — kr.
	II. javadalmakban	174.433 „ 80 „
	III. anyagkészletekben	2.000 „ — „
		<hr/>
összesen		283.473 frt 80 kr.

b) Szenvedőleg	I. az évi rendes kiadás	16.368 frt 24 kr.
	II. a függő adósságok	25.589 „ 17 „
		<hr/>
összesen		41.957 frt 41 kr.

c) Költségvetés az 1875. évről.

Rendes és rendkívüli bevételek . .	36.433 frt 74 ² / ₃ kr.
Rendes és rendkívüli kiadások . .	31.948 „ 62 ² / ₁₂ „
	<hr/>
A kiadást a bevétellel összehason-	
litva mutatkozó maradvány . . .	4.485 frt 12 ¹ / ₂ kr.

207. §. Intézetek, melyek kebelében vannak.

1) Oktatásiak.

A helvét hitvallásuak jogakademiája.

A helvét hitvallásuak 8 osztályu főgymnasiuma.

A helvét hitvallásu tanulók Önképző egylete. Fenáll 1860. évtől. Tagok száma 72.

A helvét hitvallásuak 4 osztályu elemi fi- és 4 osztályu leányiskolája.

A római katolikusok négy osztályu alreáltanodája a kegyesrendiek igazgatása alatt.

A római katolikusok 4 osztályu elemi iskolája a kir. kincstári uradalom kegyurasága alatt.

Ezen kegyuraság alatt áll a római katolikusok elemi leányiskolája az irgalmas nénék vezetése alatt.

A görög katolikusok népiskolája.

A „Román népnevelési egyesület.“ Fenáll 1861-ik évtől. Tagok száma 78.

„Mária-Valeria“ nőnevelde az irgalmas nénék vezetése alatt fenáll 1863. évtől.

A Kisdédóvoda. Fenáll 1855. évtől. Tagok száma 70.

A magyar királyi állami tanító-képezde 3 évfolyammal. Ehhez tartozó gyakorló iskola.

Az „Erzsébet“ felsőbb nőnevelde. Fenáll 1870. évtől a Nőegylet vezetése és főfelügyelete alatt. A nőegyleti tagok száma 304.

2) Jótékonyságiak.

A „Szigeti Jótékony-Egylet.“ Fenáll 1836. évtől. A tagok száma 70. Jelenleg beolvasztatva a városi szegényügyi szakosztályba.

Az Öreg-Ápolda. Magán alapítvány a római katolikus lelkész felügyelete alatt.

A Temetkezési egylet. Fenáll 1870. évtől. Tagok száma 300.

A „Segély egylet. Fenáll 1870-től, 500 taggal.

Máramarosi Honvéd-egylet.

3) Társadalmiak.

Casino-egylet. Fenáll 1841-től, 78 taggal.

A polgári Olvasókör. Fenáll 1867. évtől, tagok száma 85.

A kincstári tisztviselők olvasóköre 13 taggal.

4) Pénzügyiek és gazdaságiak.

„Pomona-egylet.“ 1841. évtől, 78 taggal.

A „Szigeti takarékpénztár“ 1867-től, 182 taggal, 1200 részvényen.

A „Kereskedelmi és hitelintézet.“ 1772. évtől, 3000 darab részvényen.

Nyomda-egylet, 1872-től, 120 részvényen.

„Faüzleti“ részvénytársulat 500 részvényre.

Máramarosi „fűrészmalom és faüzlet“ 1873. évtől, 5 részvényre.

5) Politikaiak, rendőriek és kincstáriak.

Az Önkéntes Tüzoltó Egylet. Fenáll 1873. évtől, 132 taggal.

A megyei bujasenyvi kórház.

Helye továbbá a város Máramaros megye központi törvényhatóságának, a megyei árvaszeknek, a királyi törvényszéknek, a kir. bánya- és jószágigazgatóságnak; a 33 számú m. kir. honvéd zászlóalj állomása; az Északkeleti vasut végállomása. Van itt állam-mérnöki hivatal. Székhelye az ujonnan szervezett számvevőségnek; a Máramaros, Ugocsa, Bereg és Ung megyei Ügyvédi kamarának.

208. §. Ujonezozási viszonyai.

Sziget város ujonezeit állítja a II. Lajos bajor király nevet viselő 5. számú cs. kir. gyalog seregre, melynek hadkiegészítő parancsnoksága Szatmárt állomásoz; a honvédeket pedig a Szigeten állomásozó m. kir. 33. számú honvéd zászlóaljba.

Állított 1875-ik évben

a) a seregre 13 embert,

b) a póttartalékba 1 embert, összesen 14 embert.

Tettleges szolgálatban áll a hadseregnél 51, a póttartalékban 4.

209. §. Ipar és kereskedelem.

1) Iparosainak és kereskedőinek összes száma 723.

Ezek közül iparos 556

kereskedő 167

mindössze 723

2) Iparágak szerint van

bérlő és koresmáros	19	férfi szabó	44
vendéglős	16	női szabó	7
fürdő	6	órá	3
kávés	4	borbély és fodrász	2
szállítási és építési vállalkozó	13	mészáros	26
építőmester	2	kéményseprő	3
fényképész	1	esztergályos	2
sörfőző	2	gombkötő	2
timár	34	sütő	8
csizmadia	104	kőműveslegény	18
cipész	35	ácslegény	24
kovács	9	kőfaragó	1
kerékgyártó	12	burkoló	1
asztalos	22	bádogos	5
lakatos	10	szobafestő	2
szijgyártó	3	üveges	6
szűcs	6	kádár	3
kötélverő	8	ötvös	3
		réműves	7

rézöntő	2	hentes	7
sapkás	3	eczetfőző	2
szappanos	5	bérkocsis	31
zongorakészítő	1	gubás	1
puskaműves	1	virslis	2
késes	2	szítás	2
fazekas	15	kárpitos	3
czukrász	3	könyvkötő	2
mézeskalácsos	1	Az iparosok összes száma	556

Az iparágak száma 54.

3) A kereskedői ágak szerint:

rőfös-kereskedő	18
vas-, fűszer- és vegyes kereskedő	11
gabona- és liszt-kereskedő	32
gyapju- és bőr-kereskedő	27
szatócs	30
üzér	17
könyv-kereskedő	2
szalonna-kereskedő	4
vászon-kereskedő	4
fa-kereskedő	9
ószérárus	3
posztó-kereskedő	2
divat-árus	2
rövid-áru-kereskedő	3
gyümölcs-kereskedő	2

Kereskedők összesen szám szerint 167

„ „ ágak szerint 15

- 4) Gyári ipara áll 3 gőzfűrés malomból,
1 gőzőrlő malomból,
2 vízi őrlő malomból.

S. abó Ede.

Pótlékok.*)

I. Az ügyvédi kamara Szigeten.

(A III. szakasz 66. §-a után.)

Az 1874. évi XXXIV-ik t.-czikk értelmében Szigeten alakított ügyvédi kamara, mely a m. k. igazságügyminiszteriumnak 1874-ik évi deczember 28-án 35.365. sz. a. kelt rendeletével a beregszászi, huszti, szigeti, nagyszőlősi és ungvári törvényszékek területeire alakított, és a legújabb törvényszéki rendezés folytán ma már a beregszászi és szigeti királyi törvényszékek területeire nézve áll fenn, 1875-ik évi február 7-én alakult meg.

Ügyrendje szerint, mely az igazságügyminiszter által 1875-ik évi deczember 22-én 36.164. sz. a. hagyatott helyben, a kamara választmányát képezik egy elnök, alelnök, titkár, ügyész, pénztárnok, és 6 választmányi tag.

Az ügyvédi kamara lajstromába bejegyzett ügyvédek száma 112. Ezek közül lakik Máramaros megyében 37, Beregben 30, Ung megyében 36, Ugocsában 9. Az ügyvéd-jelöltek száma 63, kik közül 13 Szigeten, 4 Máramaros egyéb helyein működik.

A lefolyt 1875-ik évben 828 ügydarab érkezett be az igtatóba, melyekből a közönséges ügyekre 751 db, a fegyelmiekre 67 db esett. Ezekből elintéztetett 810, hátralékban maradt 18. Ülést tartott összesen 23-at.

Jakab Péter.

II. Arany-, ezüst-, ólom-, rézfémbányászat.

(A 17. szakasz 153. §-a után.)

1. Máramaros megye délnyugati határszélén Borsától Husztig nyúló, a harmadkori képletesoportba tartozó trachyt és porphyr hegylánczolatok nagy kincseket tartalmaznak, melyek a kutató bányász figyelmét nagyobb mérvben megérdemelnék, mint a mennyi eddig azokra fordított.

Arany-, ezüst-, réz-, ólom- és horgany-fémeket a borsabányi, makerlói, zsarampói, tótosi és viski bányákban találni.

2. A borsabányi Torojága-hegyben a zöldkő porphyrban kova kíséretében betörő, s több párhuzamos irányban huzódó vas- és rézkovand-telérek, arany, ezüst és rézfémek kiaknázásai vannak miveletben.

*) Későn érkeztek be.

Szerk.

Az érczek általános tartalma $1\frac{1}{2}$ —2%, melyekből helyben két olvasztó-kemenczében 85% tiszta rezet, 0.056 pénz-font aranyat és 0.349 pénz-font ezüstöt tartalmazó nyersréz termeltetik, mely a további fémválasztás végett a kapniki és fernezelyi állami kohók-nál váltatik be.

Egyrésze a bányákból kiszállított vas-kovand részeknek a bocskói szódagyárnak adatik el.

Az évi termelés nyersrészben 1000 mázsáig, — 56 pénz-font arany és 350 pénz-font ezüst-tartalommal — fokozható, melyeknek összes értéke 100.000 frtot képvisel. Az eddigi termelés azonban évenként a 600 mázsát ritkán haladta meg.

3. A Visó területén létező makerlói bányában hasonló földtani viszonyok között aranyat s ezüstöt tartalmazó réz- és kénkovand s ólom-fényle, kovamirenynyel és delejes vaskovanddal jőnek elő, melyek a borsabányai kohóknál értékesíttetnek.

4. A budfalvi határban fekvő zsarampói „Anna-Heléna“ bánya-művek, melyek a mult század végén keletkeztek, addig, míg a gazdag aranyat s ezüstöt tartalmazó ércz-telérek kiaknázása a mélyebb szintekre nem került, nagyban jövedelmeztek: itt azonban a berohanó vizek a mélyesztéssel lépést tartván, azoknak további művelése lehetetlenné vált.

E bányaművek később a „Tótosi fémtársulat“ birtokába szálltak át, mely társulat azonban, mielőtt a roskadozó „Antal“ altárnának újból kiépítése és a dus (ezer mázsá nyers anyagban 25 lat aranyat tartó) telérnek a mélységben eszközzendő akadálytalan leművelése czéljából a szintén tervbe vett vízemelő gépnek felállítása egészen fogamatba vétethetett volna, kénytelen volt a vállalat-fölhagyni.

Ellenben ugyanezen ércztelep a szomszéd „István-bánya-térben“ arany-, ezüst-, réz- és ólom-érczek vájása és tömörítése által üzemben tartatik, és korlátolt munkáltatásához képest nem jelentéktelen hasznót hajt.

A zsarampói bányáktól egy negyed órányi távolságra nyugotnak a tótosi völgyben ugyanazon irányban a hegybe van behajtva a „József-altárna“.

Az e helyen tett kutatások azt bizonyítják, hogy igen nagy vastagságu ércztelepek vannak a Tótos-bánya területén, minélfogva indítatva érezte magát a illető bánya-társulat hogy a felépíteni czélzott ércz-zuzda, olvasztó és finomító műveknél s egyéb, a rézfém-termeléséhez szükségelt készülékeknél, oly mérvű befektetéseket

eszközöljön, melyek 2000 mázsza réz évi termelésének felelhesse-
nek meg.

Az építkezések 1868-ik évben meg is kezdődtek, s 1873. év május haváig folytatattak is, azonban be nem fejeztethettek, mert a beállott pénzválság folytán a bánya-társulat fő részvényese, ki a rézgyárt egyelőre saját költségén volt köteles kiépíteni, s vele együtt az egész bányatelepítvény, csődbe sodortatott.

Megemlítésre méltó még a tótosi hegy tuloldali völgyében előjövő egy öl széles horgany-fényle-telér, mely a mai kor színvonalán álló technikai vegytan segítségével minden nehézség nélkül értékesíthető lenne.

5. A viski-bánya mű 1862-ik évben még szabad kutatás volt. Az itt fölfedezett $1\frac{1}{2}$ láb széles kvarcz-telér kemény durva szemű porphyr-kőzetbe van betelepelve. Csapása északkeleti, majdnem függőleges dülése pedig délkeleti irányt követ. Egy mázsza tömörített ércz 45 ű ölmet, ez pedig négy lat ezüstöt tartalmaz. A víz-erőhiány miatt az érczek tömörítése kézi munkával történik, a mi az itteni bánya-iparra nézve nagy calamitás.

Steiger Ágoston.

III. Temetkezési-egylet Szigeten.

(A XI. szakasz után.)

Máramaros megye s közvetlenül Sziget város egy temetkezési-egylettel is bír, mely 1868-ik évben jött létre.

Alapszabályai szerint, melyek a belügyminiszteriumnak 1868. évi június 8-án 2964. sz. a. kelt jóváhagyási záradékával vannak megerősítve, a társulat 600 tagból áll. Ilyenekül beléphetnek e város lakosai felekezeti különbség nélkül. Belépéskor alapítványi díjul fizetni tartoznak a tagok 12 éves kortól 40 éves korig 50, 40-től 50-ig 60, 50-től 60 éves korig 80 krt.

Halálozás esetében az elhunyt utódai a temetkezési költségekre 40 frt segélyben részesülnek, mely célra az életben maradot-tak fejenként, u. m. 12 éves kortól 40 éves korig 10 krt, 40 éves kortól 50-ik évig 15 krt, 50 éves kortól 60-ik évig 20 krt tartoz-nak a pénztárba fizetni.

Ha valamely tag az alapítványi összegen felül részletenkint 30 frtot már befizetett: a további befizetéstől felmentetik.

A társulat fölöslegpénzei a takarékpénztárban gyümölcsöz-tetnek. Kivételesen 40 frt erejéig tagoknak kellő biztosíték mellett kölcsönök is adathatnak.

A társulat ügyei egy 15 tagu választmány, elnök, egy jegyző és egy pénztárnok által intéztetnek.

Az egylet mindaddig fenáll, míg tagjainak száma a 400-ra le nem apad, mely esetben, ha az feloszlanék, a vagyon a tagok között a befizetett összeg arányában lesz felosztandó.

Várady Lajos.

IV. Önkéntes tűzoltóegylet Szigeten.

(A XI. szakasz után.)

Az önkéntes tűzoltóegylet az 1872. május 4-ki nagy tűz után, mely Sziget város egész piacát elhamvasztá, 1873. tavaszán alakult meg; azonban az erőteljesebb s rendszeresebb működést a közönség pártfogása csak 1875 óta tette lehetővé.

Az egyletnek van egy elnöke, 2 alelnöke, 2 jegyzője, 1 pénztárnoka, 1 ellenőre s összesen 480 működő tagja.

A működő csapat következő beosztással bir:

1 főparancsnok, 2 alparancsnok, 2 mászóparancsnok, 4 szivattyuparancsnok, 2 segédtsízt, 1 szertárnok, 1 orvos, 1 mérnök, 12 altiszt, 60 működő köztűzoltó.

Az egyletnek van 7 alapító tagja 50 frttal	350 frt
393 évdijas tagja össz.	2625 „
városi segélyt nyer	1200 „
adakozásokból egyszer mindenkorán van	63 „
büntetéspénzekből	60 „
biztosító intézetektől	100 „

Összes jövedelem 4418 frt

A csapat két külön osztályból áll, melyek külön alparancsnokok alatt egyszerre külön két helyen önállólag működhetnek. Minden osztálynak van teljesen felszerelve egy mászó és két szivattyu szakasza. Az egyéni felszereléseken kívül van az egyletnek 2 hydrophorja, egy kincstári Knaust-féle és két Seltenhoffer-féle kocsifeeskendője; 2 négy és 2 két kerekű vizes hordója, egy szerkocsija, egy szerhordója; ezeken kívül minden szükséges mentő, mászó és bontó eszközei. Összes értéke ezeknek 3500 frt.

Várjon Lajos.